GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Gazi
1926

ORTA ÖLÇEKLİ YERLEŞİMLERDE KORUMA PLANLAMA ÖNERİSİ – MERSİN İLİ MUT İLÇESİ ÖRNEKLEMESİ

Ayşe MANAV

DOKTORA TEZİ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ŞUBAT 2020

Ayşe MANAV tarafından hazırlanan "ORTA ÖLÇEKLİ YERLEŞİMLERDE KORUMA PLANLAMA ÖNERİSİ – MERSİN İLİ MUT İLÇESİ ÖRNEKLEMESİ adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Mimarlık Ana Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Zehra Gediz URAK

İç Mimarlık Ana Bilim Dalı, Çankaya Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum. ...……..……..

Başkan: Prof. Dr. Fazilet Duygu SABAN

Mimarlık Ana Bilim Dalı, Çukurova Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum. ……..……

Üye: Prof. Dr. Sare SAHİL

Mimarlık Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum. ...…….……...

Üye: Prof. Dr. Can Mehmet HERSEK

İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Ana Bilim Dalı, Başkent Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum. ...……

Üye: Doç. Dr. Önder AYDIN

Mimarlık Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum. ...……

Tez Savunma Tarihi: 05/02/2020

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

……..…….

Prof. Dr. Sena YAŞYERLİ

Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Ayşe MANAV

05/02/2020

ORTA ÖLÇEKLİ YERLEŞİMLERDE KORUMA PLANLAMA ÖNERİSİ – MERSİN İLİ MUT İLÇESİ ÖRNEKLEMESİ

(Doktora Tezi)

Ayşe MANAV

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Şubat 2020

ÖZET

Tarihi çevre koruma kuramları, tarihi kentler ya da kırsal alanlar üzerine odaklanırken, özgün ve yerel kimlik değerlerine sahip orta ölçekli yerleşmeler göz ardı edilmekte ve buradaki kültür varlıklarının yok olmasına neden olunmaktadır. Bu nedenle, orta ölçekli yerleşimlerde tarihi çevrenin korunmasını sağlamak için, geleneksel üretim teknikleri, tarihi doku ve doğal alanların oluşturduğu üretim odaklı kültürel peyzaj alanlarının belgelenmesi gerekmektedir. Bu gereklilik doğrultusunda koruma planları; merkezinde üretim mirası ve alanlarının olduğu, yönetim kararları alınmış, bütünleşik ve sürdürülebilir bir model çerçevesinde hazırlanmalıdır. Tez kapsamında; orta ölçekli yerleşimlerde tarihi çevre koruma ile ilgili bir yönetim modeli önerilmiş ve konu altı bölümde ele alınmıştır. İlk bölümde; problemin tanımı ve konunun kısıtlılıkları belirtilip, ikinci bölümde; konunun ulusal ve uluslararası koruma kuramları ile ilişkisi kurulmuştur. Üçüncü bölümde; yerleşmelere ait ölçeklerin belirlenmesinde kabul gören kıstaslar ortaya konarak, Türkiye'deki orta ölçekli yerleşmeler belirlenmiştir. Dördüncü bölümde çevre ölçeğinde koruma uygulamalarında kullanılan yöntemler araştırılmış ve orta büyüklükteki yerleşmeler için koruma planlama modeli geliştirilmiştir. Beşinci bölümde; geliştirilen koruma planlama modeli, örnek alan olarak seçilen Mersin İli Mut İlçesi'nde uygulanmış ve koruma önerileri belirlenmiştir. Mut'un, geleneksel bulgur üretimi, üretim yapıları ve ek alanları, konutlar ve doğal peyzaj öğeleriyle oluşan kültürel peyzaj alanına sahip olması, bu seçimde etkili olmuştur. Son bölümde ise; orta ölçekli yerleşimler, yakın çevresi ve ülkenin ekonomisi ve kültürü için, önerilen koruma modelinin katkıları ortaya konmuştur. Bu çalışmanın Türkiye'deki benzer yerleşmeler ve üretim alanları için örnek olması amaçlanmıştır.

Bilim Kodu : 80106

Anahtar Kelimeler : Bulgurhane, Endüstri Mirası, Mut, Mersin, Orta Ölçekli Yerleşim Alanı, Tarihi Çevre Koruma, Yönetim Planı

Sayfa Adedi : 406

Danışman : Prof. Dr. Zehra Gediz URAK

CONSERVATION PLANNING PROPOSAL IN MIDDLE SCALE SETTLEMENTS – SAMPLE OF MUT DISTRICT IN MERSİN PROVINCE

(Ph. D. Thesis)

Ayşe MANAV

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

February 2020

ABSTRACT

While historical environmental protection theories focus on historical cities or rural areas, medium scale settlements with original and local identity values are ignored and cause the destruction of cultural assets here. For this reason, in order to protect the historical environment in medium scale settlements, production oriented cultural landscape areas formed by traditional production techniques, historical texture and natural areas must be documented. In order to ensure the protection of the historical environment in medium-sized settlements, it is essential to preserve "the production-oriented cultural landscape areas" formed by traditional production techniques, historical texture and natural areas. For this purpose; conservation plans should be prepared within the framework of an integrated and sustainable model where management decisions are taken and production heritage and areas are central to planning. In the thesis; a management model related to historical environmental protection is proposed in medium-scale settlements and the subject is discussed in six sections. In the first chapter; the definition of the problem and limitations are stated and in the second one; the relationship of the subject with national and international conservation theories has been established. In the third part; putting forward acceptable criteria for determining the scale of the settlement and medium-sized settlements in Turkey were determined. In the fourth part, the methods used in environmental-scale conservation practices have been researched and conservation planning model has been developed for medium-scale settlements. In the fifth part; The protection planning model developed has been applied in the Mut District of Mersin Province, which has been selected as an example area, and conservation suggestions have been determined. Mut, conventional wheat production, structures and additional fields, houses and elements of the natural landscape formed to have a cultural landscape, has been effective in this election. In the last section; the proposed conservation model's contribution to these areas, its immediate environment, the country's economy and culture are shown. This study was intended to be an example for similar settlements and production areas in Turkey.

Science Code : 80106

Key Words : Wheat Mill, Industrial Heritage, Mut, Mersin, Middle Scale Settlements, Historical Environment Conservation, Management Plan

Page Number : 406

Supervisor : Prof. Dr. Z. Gediz URAK

TEŞEKKÜR

Mimarlığın toplum için yararını benimsemiş bir mimar olarak, çocukluğumun geçtiği, büyük dedemin kurduğu, ailemin geliştirdiği ve çoğalttığı Mut Bulgurhanelerinin, Mut ilçesinin çevre ölçeğinde korunması, gelişimi ve kalkınmasına katkıları hakkında hazırladığım doktora tezimden dolayı gurur ve sevinç içindeyim. Bundan sonra aynı amaçla yapacağım çalışmalar için heyecan doluyum.

Koruma restorasyon bilgisi ile beni zenginleştiren, bilgisinin yanı sıra hocalığı ve insanlığıyla bana örnek olan sevgili danışmanın Prof. Dr. Zehra Gediz URAK'a gönülden teşekkür ederim. Tik üyelerim Prof. Dr. Sare SAHİL ve Prof. Dr. Can Mehmet HERSEK hocalarıma kıymetli eleştirileri ve katkılarından dolayı ayrıca teşekkür ederim.

Yaşamayı, doğayı ve insanları sevmem için bana her daim yol gösterici olan ve hayatım boyunca sürdürdüğüm bütün çalışmalarda her türlü yardımı ile yanımda olan ve olacağını bildiğim canım babam Bukay İNCE'ye öncelikle teşekkür ederim. Yine aynı şekilde çalışmalarımda maddi manevi her türlü desteğini sağlayan kardeşim Yiğit İNCE'ye, endişe ve heyecan dolu anlarımda telkinlerini anımsayıp rahatladığım ablam Emine İNCE'ye teşekkür ederim.

Doktora sürecimin en stresli ve sabır isteyen döneminde, belki de en zor görevi üstlenerek, benden desteğini hiç eksik etmeyen, aynı evde ayrı odalarda geçirdiğimiz uykusuz gecelerde beni teselli ve motive eden sevgili eşim Tunga MANAV'a, destekleri ve sağladıkları imkanlar için ikinci ailem Candan ve Yılmaz MANAV'a teşekkür ederim.

Çalışmalarım sırasında bana güvenerek evlerini sonuna kadar açan ve sorularıma sabırla cevap veren Mut'lu hemşerilerime, arşiv bilgilerini ve deneyimlerini benle paylaşarak araştırmalarımı kolaylaştıran Mut ile ilgili bütün kurumlara, bilgisi-eleştirileri, sabrı ve arkadaşlığı için arkadaşım Meltem AKYÜREK'e, çalışma arkadaşlarıma ve öğrencilerime teşekkür ederim.

Son olarak; dünyaya getirmek için sürekli ertelediğimiz, canımız evladımız biz seni çok beklettik umarım sen bizi çok bekletmezsin. Henüz varlığın bile ortada yokken, seni seviyor ve bekliyorum.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET v

ABSTRACT vi

TEŞEKKÜR vii

İÇİNDEKİLER viii

ÇİZELGELERİN LİSTESİ xii

ŞEKİLLERİN LİSTESİ xiv

RESİMLERİN LİSTESİ xvii

HARİTALARIN LİSTESİ xxii

SİMGELER VE KISALTMALAR xxvii

1. GİRİŞ 1

2. TARİHİ ÇEVRE VE ENDÜSTRİ MİRASI KAVRAMLARININ ULUSLARARASI VE ULUSAL KORUMA İLKELERİNDE YERİ 9

2.1. Koruma Düşüncesinin Ortaya Çıkışı ve Uluslararası İlkelerin Gelişimi 9

2.2. Koruma Düşüncesinin Ulusal Mevzuattaki Gelişimi 14

2.3. Dünya'da ve Türkiye'de Tarihi Çevre Koruma Kavramının Karşılaştırılması 22

2.3.1. Uluslararası ilke ve yayınlarda tarihi çevre koruma kavramı 22

2.3.2. Ulusal mevzuatta tarihi çevre koruma kavramı 25

2.4. Endüstri Mirası Kavramı ve Dünya ve Türkiye'deki Karşılaştırılması 28

2.4.1. Endüstri mirası kavramı 29

2.4.2. Uluslararası ilke ve yayınlarda endüstri mirası kavramı 29

2.4.3. Ulusal mevzuatta endüstri mirası kavramı 30

Sayfa

3. YERLEŞİM ALANLARINA AİT ÖLÇEKLERİN TANIMLANMASI 33

3.1. Koruma Bağlamında Yerleşim Alanı Ölçeklerinin Tanımlanması 33

3.2. Yerleşim Alanlarına Ait Ölçeklerin Belirlenmesi 35

4. ORTA ÖLÇEKLİ YERLEŞİMLERDE KORUMA YÖNETİM MODELİ ÖNERİSİ 45

4.1. Çevre Ölçeğinde Koruma Yöntemleri 45

4.1.1. Koruma amaçlı imar planı (KAİP) 46

4.1.2. Yönetim planı 48

4.2. Türkiye'deki Orta Ölçekli Yerleşmelerde Çevre Ölçeğinde Koruma Çalışmaları 53

4.3. Dünya ve Türkiye'de Endüstri Mirası Yapı ve Alanlarının Koruma Örnekleri 61

4.3.1. Endüstri mirası yapı ve alanları için rotalar sistemi 67

4.4. Orta Ölçekli Yerleşimler İçin Koruma Yönetim Modeli Önerisi 72

5. ÖNERİLEN KORUMA YÖNETİM MODELİNİN MUT İLÇESİ'NDE ÖRNEKLENMESİ 77

5.1. Mut İlçesi'nin Genel Özellikleri ve Tarihi 78

5.1.1. Mut İlçesi'nin idari, coğrafi, fiziki, ekonomik, demografik yapısı 79

5.1.2. Mut İlçesi'nin tarihi 80

5.1.3. Mut İlçesi'nde korumaya yönelik çalışmalar 90

5.2. Mut İlçesi'nin Koruma Planlamasına Yönelik Fiziksel Analizi 99

5.2.1. Mut ilçe merkezinin arkeolojik katmanlaşması 99

5.2.2. Günümüz Mut ilçe merkezinin fiziksel analizi 122

5.3. Mut İlçe Merkezi'nin Fiziksel Analizi Sonucu Özel Koruma Geliştirme Bölgelerinin Belirlenmesi ve Analizi 138

Sayfa

5.3.1. Birinci bölge: tarihi kent merkezi – kale ve çevresi 141

5.3.2. İkinci bölge: Doğancı Tepeleri ve çevresi ile Yatırtaş Sokak 154

5.3.3. Üçüncü bölge geleneksel Meydan Mahallesi konut bölgesi 165

5.3.4. Dördüncü bölge: Asput Caddesi ve meyve bahçeleri 176

5.3.5. Beşinci bölge: Bulgurcular Sokak- üretim ve endüstri bölgesi 189

5.4. Özel Koruma Geliştirme Bölgelerinde Sosyal Analiz 200

5.4.1. Katılımcılara ait genel bilgiler 200

5.4.2. Yapı-yakın çevre-kent bütünü ile ilgili sosyal analizler 203

5.5. Mut İlçe Merkezi'nin Koruma Planlamasına Yönelik Karakter Değerlerinin Belirlenmesi 224

5.5.1. Mut İlçe Merkezi'nde İzleri Görünen Tarihsel Katmanlaşma 224

5.5.2. Geleneksel Mut evleri 225

5.5.3. Tarihi ticari doku – İç ve Dış Çarşı Sokakları 239

5.5.4. İlçe merkezinde ve yakın çevresindeki meyve bahçeleri ve tarım alanları 246

5.5.5. Mut Bulgurculuğu, Bulgurcular Sokak ve Bulgurhaneler 250

5.6. Mut İlçesi'nin Potansiyel ve Sorunları 276

5.6.1. İlçe bütününe ilişkin potansiyel ve sorunlar 276

5.6.2. Özel koruma geliştirme bölgelerine ilişkin potansiyel ve sorunlar 281

5.7. Mut İlçe Merkezi Koruma Önerisi 312

5.7.1. Aktörlerin ve proje sürelerinin belirlenmesi 312

5.7.2. Bütüne yönelik koruma önerileri 313

5.7.3. Özel koruma geliştirme bölgelerine (ÖKGB) yönelik koruma önerileri 321

6. SONUÇ VE ÖNERİLER 339

Sayfa

KAYNAKLAR 345

EKLER 361

EK-1. Çizelge 1.1. Kaynak [69]'ye göre Türkiye'de orta ölçekli ilçeler 362

EK-2. Çizelge 2.1. Bölüm 5.4'te uygulanan sosyal analiz anketi 365

EK-3. Çizelge 3.1. Bölüm 4.2'de anket gönderilen ilçe belediyeleri ve bağlı olduğu düzey 2 alt bölgeleri 370

EK-4. Çizelge 4. 1. Mut ilçesindeki tescilli taşınmaz kültür varlıkları ve sit alanları (Bölüm 5.1.3) 372

EK-5. Kaynak [179]'dan elde edilen Mut hava fotoğrafları 376

EK-6. Çizelge 6. 1. Bölüm 5.4'te ÖKGB'lerde uygulanmış sosyal anket 381

EK-7. Bölüm 5.5.2'de yapı katalog fişi örneği 384

EK-8. Çizelge 8. 1. Bölüm 5.5.2'te yapı tanımlama fişi örneği-190 envanter numaralı geleneksel konut 385

EK-9. Mersin – Adana planlama bölgesi 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planı ve lejantı 387

EK-10. Çizelge 10. 1. Bölüm 5.5.3'te, Kaynak [188]'dan elde edilen, Ticaret Bölgesi faaliyet ve dönem bilgisi içeren liste. 389

EK-11. Korunması gerekli geleneksel yapı örnekleri/özel işlev verilecek yapılar 397

ÖZGEÇMİŞ 405

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge **Sayfa**

Çizelge 2.1. Uluslararası koruma alanında tartışılan ana temalar ve kısaltmaları 11

Çizelge 2.2. 1996-2020 arası uluslararası koruma toplantılarda temalar..... 12

Çizelge 2.3. Ulusal mevzuatın gelişimi sürecinde konular ve kısaltmaları 19

Çizelge 2.4. Ulusal mevzuatın gelişim sürecinde temalar ve kısaltmaları 19

Çizelge 2.5. 1869-2020 arası koruma alanındaki ulusal yayınların yıllara göre tema sayıları..... 22

Çizelge 2.6. Çevre ölçeğindeki koruma ile ilgili güncel mevzuat metinleri..... 26

Çizelge 3.1. Kentsel ve kırsal popülasyonlar arasındaki bazı geleneksel farklılıklar..... 36

Çizelge 3.2. Kentsel mekânın özellikleri 36

Çizelge 3.3. İBBS'na göre Türkiye'de yerleşim alanları..... 40

Çizelge 4.1. Ankete katılan belediyeler 56

Çizelge 4.2. Koruma projeleri ile ilişkili imalat ve proje işleri 60

Çizelge 5.1. Mut ve çevresindeki keşfedilmiş höyükler 80

Çizelge 5.2. İçel İl'inin idari yapısı (1925-1980) 90

Çizelge 5.3. Mut'taki sit alanları ve tescilli taşınmaz kültür varlıklarının sayıları..... 91

Çizelge 5.4. Mut ilçesinde bulunan tescilli kültürel ve doğal varlıklar 92

Çizelge 5.5. Mut ilçesi yakın çevresindeki tescilli kültürel ve doğal varlıklar..... 94

Çizelge 5.6. Birinci bölge - kullanım, yapısal ve değişmişlik durumu analiz verileri.... 150

Çizelge 5.7. İkinci bölge - yapısal, değişmişlik ve kullanım durumu analiz verileri 160

Çizelge 5.8. Üçüncü bölge – yapısal, kullanım ve değişmişlik durumu verileri 172

Çizelge 5.9. Dördüncü bölge - yapısal kullanım ve değişmişlik durumu verileri 185

Çizelge 5.10. Beşinci Bölge - kullanım durumu verileri 194

Çizelge 5.11. Beşinci Bölge - yapısal durum verileri 197

Çizelge **Sayfa**

Çizelge 5.12. Beşinci Bölge - değişmişlik durumu verileri 197

Çizelge 5.13. Geleneksel konutlarda yapı-parsel-sokak ilişkisi 228

Çizelge 5.14. Mut ilçesinde kurulan bulgurhane işletmelerinin kayıt bilgileri..... 253

Çizelge 5.15. Özel kapsamlı koruma bölgeleri ve karakter değerleri 275

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil **Sayfa**

Şekil 1.1. Çalışmanın akış şeması 7

Şekil 2.1. 1965-1996 arası uluslararası koruma toplantılarında temaların sayısal evrimi..... 12

Şekil 2.2. 1997-2020 arası uluslararası koruma toplantılarında temaların sayısal evrimi..... 15

Şekil 2.3. 1839-2020 arası koruma alanındaki ulusal yayınların ana temasına göre sayıları 21

Şekil 2.4. Ulusal koruma yasasında çevre ölçeğinde korunması gerekli alanlar ve ilişkileri..... 28

Şekil 3.2. NUT 3 seviyesinde kırsal – kentsel bölgeler haritası 39

Şekil 4.1. Koruma planları ile çevresel ölçekte hazırlanan koruma projeleri ve ilişkileri..... 46

Şekil 4.2. KAİP uygulama adımları 48

Şekil 4.3. Miras yönetim sistemlerinde tüm alanlar için ortak dokuz bileşen 51

Şekil 4.4. Dünya Mirası Yönetimi planlaması için değer odaklı yaklaşım 51

Şekil 4.5. Türkiye'deki alan yönetimi sürecinin adımları..... 53

Şekil 4.6. Orta ölçekli ilçe belediyelerine anketin ulaştırılması ve katılım durumu..... 55

Şekil 4.7. Ankete katılan belediyelerin, düzey 2 içinde yer aldığı alt bölgeler 55

Şekil 4.8. İlçelerde görülen ekonomik faaliyet türleri 57

Şekil 4.9. Tarihi doku bulunma durumu 57

Şekil 4.10. Tarihi dokuların sit türü 58

Şekil 4.12. KAİP olma durumu..... 58

Şekil 4.11. Tarihi doku içinde yapı türü 59

Şekil 4.13. Çevre ölçeğinde koruma projeleri 59

Şekil 4.12. Öneri koruma model alanı 73

Şekil **Sayfa**

Şekil 4.13. Orta ölçekli ilçe yerleşmeleri için öneri koruma -yönetim modeli şeması ... 75

Şekil 5.1. Öneri koruma yönetim modelinin Mut İlçesi için uygulama adımları 78

Şekil 5.1. Çınaraltı parkı çevre düzenleme projesi 97

Şekil 5.2. Cumhuriyet Meydanı çevre düzenleme projesi 97

Şekil 5.3. Mut Kalesi'nin 1879 yılına ait plan krokisi, günümüz Mut kalesinin planı ve Konyalı'nın 1967 yılındaki anlatımına göre iç kalenin yıkılan kısmı 110

Şekil 5.4. Birinci bölgedeki önemli sokak ve caddeler..... 143

Şekil 5.5. Yaş, cinsiyet ve sahiplilik durumunu gösteren kişi sayısı 201

Şekil 5.6. Eğitim durumunu gösteren kişi sayısı..... 201

Şekil 5.7. Mesleklerin bölgelere göre dağılımını gösteren kişi sayısı..... 202

Şekil 5.8. Ankete katılan kişilerin kullandıkları evden memnun olma durumu- kişi sayısı 203

Şekil 5.9. Yapılarda uygulanan müdahale biçimlerini gösteren yapı sayısı 204

Şekil 5.10. İkametgah semti tercihini gösteren kişi sayısı (Genel)..... 205

Şekil 5.11. Bölgelere göre ikametgah semti tercihi- kişi sayısı..... 206

Şekil 5.12. Yeni ev yaptıracak maddi yeterlilik durumu-kişi sayısı 207

Şekil 5.13. Yapılara farklı kişiler tarafından duyulan ilgiyi gösteren kişi sayısı..... 207

Şekil 5.14. Yapıların kapasite karşılama dengesini gösteren kişi sayısı..... 208

Şekil 5.15. Yapılardaki güven duygusunu gösteren kişi sayısı..... 209

Şekil 5.16. Yapıların kullanım süresini gösteren kişi sayısı 209

Şekil 5.17. İkamet edilen mahalleyi tercih etme nedeni - kişi sayısı..... 210

Şekil 5.18. Kullanıcıların yaşanılan mahalleye yönelik beklenti – kişi sayısı..... 211

Şekil 5.19. Restorasyon uygulamalarının bilinirliği - kişi sayısı 212

Şekil 5.20. Koruma bilinci-kişi sayısı..... 212

Şekil **Sayfa**

Şekil 5.22. Mut'un beğenilen yerleri Bölge 1 için kişi sayısı 215

Şekil 5.23. Mut'un beğenilen yerleri Bölge 2 için kişi sayısı 215

Şekil 5.24. Mut'un beğenilen yerleri Bölge 3 için kişi sayısı 216

Şekil 5.25. Mut'un beğenilen yerleri Bölge 4 için kişi sayısı 216

Şekil 5.26. Mut'un beğenilen yerleri Bölge 5 için kişi sayısı 216

Şekil 5.27. Mut'un beğenilen yerlerini gösteren toplam kişi sayısı 217

Şekil 5.28. Bölge 1'de yaşayan kişilerin Mut'ta beğendikleri yapılar - kişi sayısı 218

Şekil 5.29. Bölge 2'de yaşayan kişilerin Mut'ta beğendikleri yapılar - kişi sayısı 219

Şekil 5.30. Bölge 3'de yaşayan kişilerin Mut'ta beğendikleri yapılar - kişi sayısı 219

Şekil 5.31. Bölge 4'de yaşayan kişilerin Mut'ta beğendikleri yapılar - kişi sayısı 219

Şekil 5.32. Bölge 5'de yaşayan kişilerin Mut'ta beğendikleri yapılar - kişi sayısı 220

Şekil 5.33. Mut'ta yaşayan kişilerin Mut'ta beğendikleri yapılar - kişi sayısı 220

Şekil 5.34. Sosyal-kentsel mekan tercihini gösteren kişi sayısı 222

Şekil 5.35. İlçe merkezinde bulunma sıklığını gösteren kişi sayısı 223

Şekil 5.36. İmar hareketlerine karşı genel bakışı gösteren kişi sayısı 223

Şekil 5.37. Mut evlerinde plan şemaları 234

Şekil 5.38. Yıllara göre Mut çarşısında geçmişte faaliyet gösteren iş yeri sayısı 240

Şekil 5.39. Konuma göre Mut çarşısında geçmişte sürdürülen toplam faaliyet 240

Şekil 5.40. Geçmişte yürütülen faaliyet türü toplam sayısı (1930-2000 arası) 241

Şekil 5.41. Türlerine göre ticari faaliyet yürüten güncel dükkan sayısı 242

Şekil 5.42. Yıllara göre; kayıtlı bulgurhane sayısı 255

Şekil 5.43. Bir numaralı bulgurhaneye ait şematik vaziyet planı 271

Şekil 5.44. Bir numaralı bulgurhaneye ait şematik zemin kat planı 272

Şekil 5.45. Üçüncü bölge anket katılımcılarına göre bölgeye ait sorunlar 300

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim **Sayfa**

Resim 4.1. Dünya Mirası Listesi'nde yer alan Ruhr Bölgesi Zollverein tesisi..... 62

Resim 4.2. Viyana'daki Simmering Gazometreleri..... 63

Resim 4.3. New York High Line projesi 63

Resim 4.4. Caixa Forum 64

Resim 4.5. Leopolda Tren İstasyonu 64

Resim 4.6. Rahmi Koç Müzesi, Hasköy Tershaneleri ve Lengerhane Binaları 65

Resim 4.7. Silahtarağa Elektrik Santrali- İstanbul Bilgi Üniversitesi 65

Resim 4.8. Bomontiada projesinden görünümler 66

Resim 4.9. Sümerbank Beykoz Kundura Fabrikası alanı işlev değişikliği sonrası 66

Resim 4.10. Tarsus Gözlükule Kazı Araştırma Merkezi avludan görünüm..... 67

Resim 4.11. ERIH internet sitesinde Avrupa'daki çapa noktaları..... 67

Resim 4.12. Anana Tuz Vadisi 69

Resim 4.13 Bruun Sahab eski karton fabrikası..... 69

Resim 4.14. Heron tahıl değirmeni..... 70

Resim 4.15. New Abbey tahıl değirmeni/ müzesi 70

Resim 4.16. Cheddleton Flint değirmeni 71

Resim 4.17. Millhouse değirmeni..... 71

Resim 5.1. Keben Köyü'ndeki Hitit kabartması..... 82

Resim 5.2. Keben Köyü, Çolak Kız kabartması yakınlarında Roma yolu. 83

Resim 5.3. Lal Paşa Camii restorasyonu uygulama işinden örnekler..... 98

Resim 5.4. Askerlik şubesi yapısından genel bir görünüm..... 98

Resim 5.5. Claudiopolis tiyatro caveasının yaslandığı yamaç..... 102

Resim **Sayfa**

Resim 5.6. Aslan heykeli figrlü Roma dönemi lahit kapağı 102

Resim 5.7. Patara, Pamukkale (Hierapolis), Leodekya antik kentleri suyolu taşları..... 103

Resim 5.9. Mut arkeolojik sit alanları içinde farklı konumlarda suyolu taşları..... 104

Resim 5.10. Geleneksel konutların duvarlarında ve bahçelerinde antik yapı taşları 105

Resim 5. 11. Bizans Dönemi'ne ait olduğu düşünülen yapı kalıntısı 106

Resim 5. 12. Duvar kalıntıları..... 107

Resim 5. 13. Bizans haç motifli yapı taşları 108

Resim 5.14. Kıtlık kapısı, sonradan inşa edilen hükümet konağına açılan kapı..... 110

Resim 5.16. Kale içinde boru sistemleri 111

Resim 5.17. 1859 yılında yapılan çeşmelerden örnekler 113

Resim 5.18. Taş Han iç avlu görünüşü 114

Resim 5.19. Kuzeydoğu yönünden; Taş köprü, Lal Paşa Cami ve Mut Kalesi yönüne bakış (1954-1960 arası)..... 116

Resim 5.20. Cumhuriyet İlkokulu kapısı 117

Resim 5.21. Kale içindeki okul binasının 1954 yılına ait fotoğrafıve yeni hali 118

Resim 5.22. İç ve Dış Çarşı Caddelerine cephesi olan kahvehane binası..... 119

Resim 5.23. Kale surları üzerindeki hükümet binası 120

Resim 5.25. Cumhuriyet Meydanı 121

Resim 5.26. Karma olarak tanımlanan yapım sistemine örnek bir yapı 134

Resim 5.27. Lal Paşa Camii çevresinde konut yerleşimleri..... 141

Resim 5.28. Kaledibi Sokak'ın kuzeyden görünümü 147

Resim 5.29. İkinci bölge içinde kitabe örnekleri 157

Resim 5.30. Prof. Hüseyin Gezer Caddesi genel görünüm..... 168

Resim 4.31. Asput Caddesi genel görünümleri 176

Resim **Sayfa**

Resim 5.32. Antik yapı taşı kullanımından örnekler 179

Resim 5.33. Farklı yapı malzemeleri ile inşa edilmiş yapılardan örnekler..... 180

Resim 5.34. Yapı kitabeleri 181

Resim 5.35. Bulgurcular Sokak'tan batıya doğru genel bir görünüş..... 189

Resim 5.36. Meyve bahçesine dönüştürülmüş sergilik örneği 192

Resim 5.37. Terk edilmiş, yeni sistem donatıya sahip bulgurhane yapısı 194

Resim 5.38. Mutlularca beğenilen yeni yapı örnekleri..... 220

Resim 5.39. Mutlularca beğenilen yapılar (sırası ile belediye adliye ve hastane)..... 221

Resim 5.40. Bordo kapısı örnekleri 228

Resim 5. 41. Evlerin dışında bulunan birinci kat merdiveni örnekleri 229

Resim 5.42. Çamur sıvalı geleneksel konut örneği..... 230

Resim 5.43. Kitabe örnekleri 230

Resim 5.44. Bina giriş kapısı örnekleri..... 231

Resim 5.45. Pencere örnekleri 231

Resim 5.46. Toprak dam ve çelengi taşı örnekleri..... 232

Resim 5.47. Altı kaplamalı, saçaklı, kırma çatı örneği..... 232

Resim 5.48. Baca örnekleri..... 233

Resim 5. 49. Sofanın uzantısı biçiminde gelişen tipik kapalı çıkma örnekleri..... 233

Resim 5. 50. Kapalı çıkmalar için taşıyıcı örnekleri..... 233

Resim 5.51. Oda giriş kapısı örnekleri..... 235

Resim 5.53. Oda içi dolap düzeneği örnekleri..... 236

Resim 5.54. Niş dolap örnekleri 237

Resim 5.55. Ocak örnekleri 237

Resim 5.56. Ahşap tavan çeşitlerinden örnekler..... 238

Resim **Sayfa**

Resim 5.57. Dış Çarşı Caddesinden güneye ve kuzeye bakış..... 239

Resim 5.58. Dış Çarşı Caddesi 75 ada 15 parseldeki lokanta..... 244

Resim 5.59. 75 ada 5 parseldeki manifatura dükkânı 244

Resim 5.60. 74 ada 14 parseldeki konut 245

Resim 5.61. Oral Sokak 82 ada 3 parseldeki demirci (solda)..... 245

Resim 5.62. Çarşı bölgesindeki dükkan örnekleri 246

Resim 5.63. 2009 yılında tescillenen anıt zeytin ağacı..... 247

Resim 5. 64. Sinobiç'teki (Dalisandos) yerleşiminde Zeytinyağı işliği kalıntısı. 249

Resim 5.65. Kurulan ilk bulgurhane işletmesini gösteren kayıt belgesi..... 251

Resim 5.66. İnce bulgur imalatı yapan ilk bulurhaneye ait yapı kalıntısı..... 252

Resim 5.67. Bulgurun serilmesi için kullanılan taktak örneği..... 260

Resim 5.68. Su kanalı ve kanal- havuz bağlantı örneği..... 261

Resim 5.69. 1 numaralı bulgurhaneye ait su kanalı -yıkama havuzu bağlantı detayı..... 262

Resim 5.70. 1 numaralı bulgurhaneye ait yıkama havuzu genel görünüm..... 263

Resim 5.71. Yıkama sonrası, kazana konulmak için bekletilen buğdaylar 263

Resim 5.73. Haşlanan buğdayın taktağa doldurulması..... 264

Resim 5.74. Haşlanan buğdayın taktağa doldurulması için kullanılan düzenek çeşidi..... 264

Resim 5.75. Haşlanan sırasında buğdayın karıştırılması 265

Resim 5.76. Dört numaralı bulgurhaneye ait sergilik..... 266

Resim 5.77. 1 numaralı bulgurhaneye ait sergilik ve haşlanmış buğdayın serilmesi 266

Resim 5.78. 1 numaralı bulgurhaneye ait sergilikte tırmıklama (karıştırma)..... 267

Resim 5.79. 1 numaralı bulgurhaneye ait sergilikte kuruyan buğdayı toplama..... 267

Resim 5.81. Yatay ve düşey sirkülasyon elemanı örnekleri 268

Resim **Sayfa**

Resim 5.82. Öğütme makinesi ve değirmen taşlarının oturtulduğu alan örnekleri 268

Resim 5.83. Tavlanmış buğdayın değirmen taşlarına dökülmesi 269

Resim 5.84. Paketleme (1990) 269

Resim 5.85. Değirmen taşı örnekleri 270

Resim 5.86. 1 numaralı bulgurhaneye ait besihane yapısı 270

Resim 5.87. 2 numaralı bulgurhaneye ait genel görünüm 271

Resim 5.88. Kaba yonu taş duvarda gez sıva uygulama örneği 273

Resim 5.89. Beş numaralı bulgurhaneye ait batı cephesi bağdadi duvar sistemi örneği 273

Resim 5. 90. Çatı ahşap kiriş ve kaplama çeşitleri 274

Resim 5.92. Bağlantı noktası olarak önerilen Taş Köprü 330

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita **Sayfa**

Harita 3.1. İller bazında sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması 42

Harita 3.2. İlçeler bazında sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması..... 42

Harita 3.3. NUTS 4 seviyesinde kentsel-kentsel düzen..... 44

Harita 4.1. Ankete katılan belediyelerin Türkiye haritasındaki konumu..... 55

Harita 5.1. Mut'un Türkiye ve Mersin İçindeki konumu..... 79

Harita 5.2. Mut ilçesi (Claudiopolis) civarındaki höyüklerin konumu 81

Harita 5.3. Kilikya haritası..... 84

Harita 5.4. Çukurova bölgesinin, eski çağ yerleşimlerini gösteren harita 85

Harita 5.5. Anadolu Selçuklu dönemi menzillerine göre Anadolu yolları 86

Harita 5.6. Anadolu Selçuklu döneminde Konya ve Akdeniz sahili arasında inşa edilen yol üzerindeki hanlar..... 86

Harita 5.7. Adana vilayeti haritası 1897 88

Harita 5.8. Mut Kazasının idari durumu (1913) 89

Harita 5.9. Mut Kazası ve yakın çevresine ait 1/25000 ölçekli harita (1928) 89

Harita 5.10. Arkeolojik katmanlaşmaya dair genel harita 100

Harita 5.11. Arkeolojik katmanlaşmanın yoğun olduğu bölgeye ait harita 122

Harita 5.12. 1955 yılı Mut yerleşiminin analizi, [179]'dan geliştirilmiştir. 124

Harita 5.13.1955-2019 yılı arası Mut ilçesinin morfolojik gelişimi, [179]'dan geliştirilmiştir. 125

Harita 5.14. Mut ilçesi yerleşimine ait genel bilgileri içeren baz harita 128

Harita 5.15. Mut ilçesi yerleşimine ait alan kullanımı analizi 131

Harita 5.16. Mut ilçesi yerleşimine ait kat adedi analizi..... 133

Harita 5.17. Mut ilçesi yerleşimine ait yapım dönemi ve tekniği analizi 136

Harita **Sayfa**

Harita 5.18. Mut ilçe merkezinde ÖKGB olarak önerilen bölgeler 140

Harita 5.19. Birinci bölge – doluluk boşluk analizi 142

Harita 5.20. Birinci bölge – morfolojik gelişim 144

Harita 5.21. Birinci bölge – yapım dönemi ve tekniği analizi 146

Harita 5.22. Birinci bölge – zemin kat alan kullanımı analizi 148

Harita 5.23. Birinci bölge – kat adedi analizi 149

Harita 5.24. Birinci bölge – kullanım durumu analizi 151

Harita 5.25. Birinci bölge – yapısal durum analizi 152

Harita 5.26. Birinci bölge – değişmişlik durumu analizi 153

Harita 5.27. İkinci bölge - doluluk – boşluk analizi 155

Harita 5.28. İkinci bölge - morfolojik gelişim haritası 156

Harita 5.29. İkinci bölge - yapım tekniği analizi 158

Harita 5.30. İkinci bölge - alan kullanımı analizi 159

Harita 5.31. İkinci bölge - kat adedi analizi 161

Harita 5.32. İkinci bölge - geleneksel yapı kullanım durumu analizi 162

Harita 5.33. İkinci bölge - yapısal durum analizi 163

Harita 5. 34. İkinci bölge - değişmişlik durumu 164

Harita 5.35. Üçüncü bölge - doluluk – boşluk analizi 166

Harita 5.36. Üçüncü bölge - morfolojik gelişim 167

Harita 5.37. Üçüncü bölge - yapım dönemi ve tekniği analizi 169

Harita 5.38. Üçüncü bölge - alan kullanımı analizi 170

Harita 5.39. Üçüncü bölge - kat adedi analizi 171

Harita 5.40. Üçüncü bölge – kullanım durumu 173

Harita 5.41. Üçüncü bölge – yapısal durumu 174

Harita **Sayfa**

Harita 5.42. Üçüncü bölge – değişmişlik durumu 175

Harita 5.43. Dördüncü bölge - doluluk boşluk analizi 177

Harita 5.44. Dördüncü bölge - morfolojik gelişim 178

Harita 5.45. Dördüncü bölge - yapım dönemi ve tekniği analizi 182

Harita 5.46. Dördüncü bölge - alan kullanımı analizi 183

Harita 5.47. Dördüncü bölge - kat adedi analizi 184

Harita 5.48. Dördüncü bölge - kullanım durumu analizi 186

Harita 5.49. Dördüncü bölge - yapısal durum analizi 187

Harita 5.50. Dördüncü bölge - değişmişlik durumu analizi 188

Harita 5.51. Beşinci Bölge - doluluk boşluk analizi 190

Harita 5.52. Beşinci Bölge - yapım dönemi ve tekniği analizi 191

Harita 5.53. Beşinci Bölge - alan kullanımı analizi 193

Harita 5.54. Beşinci Bölge - kat adedi analizi 195

Harita 5.55. Beşinci Bölge - kullanım durumu 196

Harita 5.56. Beşinci Bölge - yapısal durum analizi 198

Harita 5.57. Beşinci Bölge - değişmişlik durumu 199

Harita 5.58. Konumlarına göre faaliyet yürüten güncel ticaret türleri 243

Harita 5.59. Mut İlçesi imar sınırları içinde kalan tarım alanları 248

Harita 5.60. 1955-2019 yılı arası morfolojik gelişim 257

Harita 5.61. 1955 yılı Mut yerleşimi ve Bulgurcular Sokağın konumu 258

Harita 5.62. Mut yerleşimi genelinde Bulgurcular Sokağın konumunu 258

Harita 5.62. Bulgurcular Sokak'taki ve Bulgurhane tesislerinin konumu 259

Harita 5.64. Birinci bölge – alana yönelik potansiyeller 284

Harita 5.65. Birinci bölge – yapı ve yollara yönelik potansiyeller 285

Harita **Sayfa**

Harita 5.66. Birinci bölge – alana yönelik sorunlar 288

Harita 5.67. Birinci bölge – yapı ve yollara yönelik sorunlar 289

Harita 5.68. İkinci bölge – alana yönelik potansiyeller 291

Harita 5.69. İkinci bölge – yapı ve yollara yönelik potansiyeller 292

Harita 5.70. İkinci bölge – alana yönelik sorunlar 294

Harita 5.71. İkinci bölge – yapı ve yollara yönelik sorunlar 295

Harita 5.72. Üçüncü bölge – alana yönelik potansiyeller 298

Harita 5.73. Üçüncü bölge – yapı ve yollara yönelik potansiyeller 299

Harita 5.74. Üçüncü bölge – alana yönelik sorunlar 301

Harita 5.75. Üçüncü bölge – yapılara yönelik sorunlar 302

Harita 5.76. Dördüncü bölge – alana ve yapılara yönelik potansiyeller 305

Harita 5.77. Dördüncü bölge – alana yapılara ve yollara yönelik sorunlar 306

Harita 5.78. Beşinci bölge – alana yönelik potansiyeller 308

Harita 5.79. Beşinci bölge – apılara yönelik potansiyeller 309

Harita 5.80. Beşinci bölge – alana yapılara ve yollara yönelik sorunlar 311

Harita 5.81 Mut ilçe merkezi öneri koruma alanları 317

Harita 5.82. Mut ilçe merkezindeki İslam inancına ait önemli eserlerin konumu 318

Harita 5.83. Mut ve yakın çevresindeki Hristiyanlık inancına ait önemli eserlerin konumu 319

Harita 5.84. Mut'un yakın çevresindeki doğal miras alanları ve önemli yayla yerleşimleri 321

Harita 5.82. Birinci bölge – koruma önerileri 326

Harita 5.83. İkinci bölge - koruma önerileri 328

Harita 5.84. Üçüncü bölge - koruma önerileri 331

Harita 5.85. Dördüncü bölge - koruma önerileri 334

Harita **Sayfa**

Harita 5.86. Beşinci bölge koruma önerileri 338

Harita 6.1. Türkiye'de endüstri/üretim mirası potansiyeli olan yapı ve alan örnekleri 343

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler	**Açıklamalar**
°C	Derece Santigrat
%	Yüzde
m.	Metre
Km.	Kilometre
Yy.	Yüzyıl

Kısaltmalar	**Açıklamalar**
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
CIPA	Uluslararası Mimari Fotoğrametri Komitesi (International Committee of Architectural Photogrammetry)
COE	Avrupa Konseyi (Council of Europe)
DOCOMOMO	Modern Dönem Binaları, Siteleri ve Mahallelerini Belgeleme ve Koruma Uluslararası Komitesi (International Working Party for Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighborhoods of the Modern Movement)
EUROSTAT	Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (The European Statistical System)
ERIH	Avrupa Endüstri Mirası Rotası (European Route Of Industrial Heritage)
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
ICOMOS	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (International Council on Monuments and Sites)
ICOM	Uluslararası Müzeler Konseyi (International Council of Museums)
ICCROM	Uluslararası Kültür Varlıklarını Koruma ve Restorasyon Çalışmaları Merkezi (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property)

Kısaltmalar	Açıklamalar
IFLA	(Uluslararası Kütüphane Dernekleri Federasyonu The International Federation of Library Associations)
INTERPOL	Uluslararası Suç Polis Teşkilatı (International Criminal Police Organization)
ISCEAH	Uluslararası Toprak Mimari Mirasları Komitesi (International Scientific Committee of Earthen Architectural Heritage)
IUCN	Uluslararası Koruma Alanları Birliği (The International Union for Conservation of Nature)
IPHC	Uluslararası Kutup Mirası Komitesi (International Polar Heritage Committee)
İBBS	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
KTVKK	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
KVKBK	Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
KVTVKBK	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
NUTS	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (Comenclature of Territorial Units for Statistics)
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (The Organisation for Economic Co-operation and Development)
ÖKGB	Özel Koruma Geliştirme Bölgesi
SEGE	Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TICCIH	Endüstriyel Mirasın Korunması Uluslararası Komitesi (The Organisation for Economic Co-operation and Development)
TKGM	Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü
TOKİ	Toplu Konut İdaresi
TNKA	Tarımsal Niteliği Korunacak Alan
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
WHC	Dünya Mirası Merkezi (World Heritage Center)
WWF	Dünya Doğayı Koruma Vakfı (World Wide Fund for Nature)

1. GİRİŞ

Kentsel ve kırsal yerleşim alanlarını belirlemede kullanılan kıstasların her ikisinde de varlık göstermeye başlaması nedeniyle bu yerleşimler giderek iç içe girmektedir. Bu nedenle de çevre ölçeğindeki koruma çalışmaları, büyük kentlerin tarihi çekirdekleri ya da kırsal alanlarda yoğunlaşmaktadır. Kent ve kır ölçeğinde koruma strateji ve eylemleri gerçekleştirilirken, orta ölçekli yerleşim alanlarının varlığının göz ardı edilmesi, bilinmemesi ya da henüz bu konudaki çalışmaların çok yeni olması orta ölçekli yerleşim alanlarındaki yerel kültürel mirasın korunamamasına ve giderek yok olmasına neden olmaktadır. Bu durumun birinci ve temel nedeni yerleşim alanlarının kır ve kent şeklinde iki kategoriye ayrılmasıdır. Kent kuramcılarına göre, bir kenti tanımlamada kullanılan ve kırsaldan ayıran; demografik yapı, ekonomik gelir kaynakları, mekânsal büyüklük, idari yapılaşma gibi faktörler vardır. Bu değerlere üst düzeyde sahip olan yerler kent, geriye kalan bütün alanlar da kırsalı temsil etmektedir. Ancak "yerleşme kademelenmesinin bir ayağı olarak gösterilen orta ölçekli kentler, 2000'li yıllarla birlikte, kentleşme alanındaki çalışmalarda, üzerine odaklanılan yerleşim alanları olmaya başlamıştır" [1]. Ara ölçekli yerleşmelerdeki kültürel mirasın diğerlerine oranla korunamamasındaki ikinci neden; kent ve kentleşme tanımlamalarındaki ikili ayrımın, çevre ölçeğinde koruma çalışmalarına da yansımış olmasıdır.

2000'li yılların başına kadar korunacak alanlar öncelikli olarak kentler, kentsel alanlar veya bölgeler olarak tanımlanmıştır. Kentleşme alanındaki çalışmalarla aynı yıllarda başlamak üzere tarihi çevre korumanın öznesi de gelişmiştir. 2000 yılında COE (Avrupa Konseyi) tarafından yayınlanan Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nde; değişen dünya ekonomisinin, kentler ve doğal alanlar üzerinde oluşturduğu etkiye dikkat çekilmekte, dolayısıyla peyzajın bireysel ve sosyal refahın anahtar öğesi olduğu ve korunmasının, yönetiminin ve planlamasının toplumdaki herkese haklar ve sorumluluklar getirdiği vurgulanmaktadır [2-3]. UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu) tarafından 2003 yılında yayınlanan Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne göre somut olmayan miras; kuşaktan kuşağa aktarılarak sürekli biçimde yeniden yaratılan, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak gelişmektedir [4]. 2005 yılında ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) tarafından yayınlanan Miras Yapıları, Siteleri ve Alanlarının Korunması X'ian Deklarasyonu'na göre kültürel miras sadece fiziki ortam değil, bu fiziki ortamı

oluşturan sosyal veya manevi pratikler, gelenekler, geleneksel bilgi, kullanım veya faaliyetler ve diğer maddi olmayan biçimlerdir [5]. 2008 yılında yine ICOMOS tarafından "Yerin Ruhu'nun Korunması İçin Quebec Deklarasyonu" yayınlanmıştır. Bu deklarasyonla beraber korunacak çevrelerin kapsamı oldukça genişleyerek "yerin ruhu" (genius logi) kavramı altında birleştirilmiştir. Bildirgeye göre yerin ruhu; yerler, binalar, manzaralar, yollar gibi maddi unsurlardan ve hatıralar, anlatılar, yazılı belgeler, ritüeller, geleneksel bilgiler, değerler gibi maddi olmayan unsurlardan oluşmaktadır [6]. Ancak ne yazık ki korunması gerekli kültürel miras her ne kadar sadece maddi bir varlık olmaktan çıkıp, özgünlüğün temel kaynağı olan "anlam"la beraber ele alınsa da, bu kültürel varlıklar yine kent ve kırsal alanda aranmıştır. ICOMOS'un da 2011 yıl yayınladığı "Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Tüzükte" korunması gereken alanlar "kent ve kentsel alan" olarak tanımlanmıştır. Aynı tüzükte somut olmayan korunacak öğeler; "tarihi değerin özünü oluşturan etkinlikler, simgesel ve tarihi işlevler, görenekler, gelenekler, anılar ve kültürel kaynaklar" olarak belirtilmiştir [7]. 2017 yılından itibaren ise kırsal alanlarda koruma odaklı gelişmeler başlamıştır. ICOMOS tarafından 2019 yılı anıtlar ve sitler günü teması "kırsal mimari miras" olmuştur.

Ülkemizde gerçekleştirilen koruma çalışmaları da daha çok kentsel ya da kırsal alanlarda gerçekleştirilmiş, kırsal yerleşmelerdeki koruma çalışmaları da anıtsal niteliği olan yapılar veya dünya mirası listesindeki alanlar için yapılmıştır. Ayrıca, çevre ölçeğindeki koruma yaklaşımlarında, korunacak mimari ve tarihi değerler olarak genellikle yerleşimdeki sivil mimarlık ve ticaret yapılarının oluşturduğu doku, meydanlar ve anıtsal yapılar ön planda tutulmuştur. Orta ölçekli bir yerleşimin merkezinde, özellikle kale veya cami gibi anıtsal bir yapı veya Osmanlı dönemi konut ve çarşı dokusunu ya da antik bir kent kalıntısını barındırmıyorsa korunması gerekli bir kültür varlığı yokmuş gibi düşünülmektedir. Hâlbuki bir yerleşmedeki bütün yapılı çevreyi oluşturan; orada yaşayanların kültür birikimi, inanışları ve ekonomik olanaklarıdır. Bu sebeple; ekonomiyi şekillendiren, üretimin gerçekleştiği yapılar, içinde bulunduğu yerleşimin gelişimine, tarihine, ekonomisine ve sosyal hayatına etki ettiği için değerlidir ve çevre ölçeğinde korumanın kilit noktasını oluşturmaktadır. Teknolojinin gelişmesi, iş gücünün insandan makinaya geçmesi, şehir merkezlerindeki büyük endüstriyel alanların boşalmasına ve atıl hale gelmesine neden olduğundan, bu alanların kentin bir parçası haline getirilmesi gerekmiştir. Tartışmaları daha önceye dayansa da endüstri mirasının korunması konusunun, uluslararası boyutta tanınması ilk kez 2003 yılında yayınlanan Nizhny Tagil Tüzüğü ile olmuştur. 2011

yılında, Icomos'un alt komitelerinden biri olan TICCIH'ın (The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage - Endüstriyel Mirasın Korunması Uluslararası Komitesi) yayınladığı "endüstri mirası sitleri, yapıları, alanları ve peyzajlarının korunması için Dublin İlkeleri'ni" yayınlamıştır. Bu bildiride endüstri mirası alanların sadece yapılar ve makinelerinden oluşmadığı, bunlarla beraber burada çalışan insanların sosyal hayatı, üretimin bulunduğu yerleşim bütününe yönelik etkisi ve doğal alanlardan oluştuğundan bahsedilmektedir [8].

Günümüzde yerel değerlerin önemi konusundaki farkındalık giderek artmıştır. Sürdürülebilirlik kavramı çerçevesinde, gıda ve diğer el ürünlerinin öneminin anlaşılması üzerine yöresel ürün fuarlarına olan ilgi ya da bir ürünü yerinde gidip görme ve orayı gezme anlayışı gelişmiştir. Hem kalkınmanın hem de sağlıklı nesiller yetiştirmenin temelinde yerel, sürdürülebilir ve aynı zamanda güvenilir ürünler üretmenin olması gerektiği anlaşılmaktadır. Sahip olduğu bereketli topraklar vasıtasıyla yerel gıda üretimi ve gıdaya bağlı farklı türdeki üretim yapılarının bulunduğu ülkemiz bu zenginliği ile avantajlı durumdadır. Ülkemizdeki farklı alanlarda ortaya çıkan yerel üretim sistemlerinin ve bunların gerçekleştirildiği yapıların, endüstri mirası çerçevesinde ele alınmasının, çevre ölçeğinde koruma anlayışının günümüzde geldiği noktada karşılık bulacağı düşünülmektedir. Çünkü yerelde gerçekleşen üretim, o yerleşmenin ekonomisini, sosyal ilişkilerini, gelişmişliğini, fiziki ortamını etkilemiştir ve bu olgu günümüz tarihi çevre koruma anlayışında "fiziki ortam ve anlam"ın içeriğini oluşturmaktadır.

Bu bağlamda; kapsamlı bir koruma planlamasının temeline, yerleşimin ekonomisini şekillendiren yerel üretim biçimleri ve bunların gerçekleştiği mimari yapıların çevresel değerler ile birlikte oluşturdukları ortamla korunması, projeler üretilmesi gerektiği ve böylece kır ile kent arasında ara bir ölçekteki yerleşmelerin, koruma bağlamında hak ettiği değeri bulacağı anlaşılmaktadır. Kavramsal olarak üretim alanlarının orta ölçekli yerleşmelerde korumanın temel öznesi olduğu kabul edildiğinde, orta ölçek kavramı ve tarihi çevre koruma yöntemlerini de açıklamak gerekmektedir. Kent ve kır yerleşmeleriyle ilişkili tanımlarda değerlendirme kıstaslarının nüfus, ticaret, tarım, politika, eğitim üzerinde odaklandığı görülmektedir. Bu kıstasların yerleşmedeki bulunma oranına göre de, kırsal veya kentsel ayrımı yapılmaktadır. Orta ölçekli yerleşmeler bunların dışında kalan bütün alanlar olarak kabul edilmektedir. Ancak farklı ülkelerin kendi idari yapılanması arasındaki farklılıklardan dolayı, ülkeler arası ilişkiler kurulurken ya da bir ülke kendi

içindeki kalkınma programlarını düzenlerken problemlerle karşılaşmaktadır. Bu nedenle farklı düzeydeki yerleşmeler için oluşturulan değerlendirme sistemleri ile yerleşmeler; bölgesel ve yerel olarak ayrıldıktan sonra kendi içinde yeniden gruplanmış, her bir düzey için kent özelliği, kır özelliği ve ne kent ne kır özelliği gösteren olmak üzere ölçeklerine ayrılmıştır.

Tarihi çevre koruma çalışmalarında uygulanan yöntemler de her ülke için farklılık gösterse de temelde bir bölgenin korunması bunun için ise imar planları veya yönetim planları oluşturulması şeklinde gelişmiştir. UNESCO WHC'ın (Dünya Mirası Merkezi) dünya mirası listesindeki alanlar için yönetim planı hazırlanması talebi üzerine, ülkelerin mevzuat sisteminde buna yönelik değişiklikler olmuştur. Türkiye'de 2004 yılında çıkan "5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" kapsamında yönetim planı kavramı yasalarımıza girmiştir. Bu bağlamda; alan yönetimi, yönetim alanı ve yönetim planı uygulama adımları gibi yeni kavramların açıklandığı "Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ile Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" 2005 yılında yayınlanmıştır. UNESCO kültür mirası asil listesi için aday olan miras alanları bu yönetmeliğe göre koruma ve programlama altına alınmaktadır. Ancak yönetim planının sadece aday miras alanları için değil tüm korunması gerekli alanlarda uygulanması gereklidir. Bu gereklilikle orta ölçekli yerleşimlerde belirlenen koruma sorunlarının irdelenerek çözümüne yönelik bir çalışma yapılmış ve "Orta Ölçekli Yerleşmelerde Koruma Planlama Önerisi- Mersin İli Mut İlçesi Örneklemesi" başlıklı tez çalışması kapsamında orta ölçekli yerleşmelerin korunmasında yararlanılacak bir koruma yönetim planı modeli önerilmiştir.

Bu bağlamda çalışmanın ana hipotezi aşağıdaki gibidir.

Ana hipotez: Orta ölçekli yerleşmeler ile içinde bulunan kültür ve doğa varlıklarının bütüncül ve sürdürülebilir bir plan çerçevesinde korunması için; yerin ruhunu yansıtan ve üretime dayalı gelişen kültürel peyzaj alanlarının öne çıkartılması ve koruma kararlarının alınması gerekir".

Çalışmada orta ölçekli bir yerleşim alanı olarak tespit edilen Mersin İl'inin Mut İlçesi örnek alan olarak seçilmiştir. İlçe merkezindeki arkeolojik katmanlar, geleneksel ticaret ve

konut dokusu ve üretim mirası yapı ve alanları ile birlikte doğal alanların oluşturduğu kültürel peyzaj alanlarının varlığı, bu alanların ve somut olmayan kültürel mirasın yerel halkla birlikte bütünleşik olarak korunması olanağı çalışmanın Mut'ta gerçekleştirilmesi için uygun bulunmuştur. Ayrıca Mut'un örnek çalışma alanı olarak seçilmesinde; ilçe merkezinde koruma uygulamaları adına gerçekleştirilen çalışmaların iki adet anıtsal yapının restorasyonu ve bir adet çevre düzenleme projesinin ötesine geçememesi ve mevcut kültür varlığı sayısının, ivmesi giderek artan bir hızda yok olması, Mut'un kültürel değerlerinin korunması ile ilgili bilimsel bir çalışmanın olmayışı etki eden diğer faktörlerdir. Bu nedenle tezde orta ölçekli yerleşimler için önerilen koruma yöntem planı modeli Mut İlçesi'nde örneklenmiştir.

Çalışmanın ilk bölümde: tezin konusu içeriği, amacı ve yönteminden bahsedilmiştir. İkinci bölümde: uluslararası ve ulusal koruma kuramları ile ilgili tüzük ve mevzuat kronolojik olarak incelenmiştir. İlgili mevzuat konularına göre ayrıştırılmış ve konu ve içerik bağlamında karşılaştırılarak analizi yapılmıştır. Üçüncü bölümde: çevre ve yerleşmeler ile ilgili kuramsal tanım ve belirlemeler yapılmış, orta ölçekli yerleşim alanı kıstasları ortaya konarak, ülkemizdeki farklı ölçek düzeyindeki ilçeler tespit edilmiştir. Dördüncü bölümde: çevre ölçeğinde uygulanacak koruma yöntemleri mevzuat bağlamında incelenmiş ve uygulama aşamaları şema halinde özetlenerek tez kapsamında önerilecek model için yol gösterici olmuştur. Bölümün ikinci kısmında Türkiye'deki orta ölçekli ilçe düzeyindeki yerleşmelerde kullanılmış koruma yöntemleri için durum analizi yapılmıştır. Bölümün son kısmında orta ölçekli ilçe düzeyindeki yerleşimler için, üretimi merkeze alan yeni bir koruma yöntemi modeli geliştirilmiştir. Beşinci bölümde: örnek çalışma alanının sınırları belirtildikten sonra; koruma çalışmaları sonrasında ulaşılması beklenen hedefler belirlenip, alana yönelik tarihi literatür araştırması, fiziksel ve sosyal analizler yapılmıştır. Fiziksel analizler sonucunda elde edilen verilerle, ilçe merkezinin bütününü gösteren tespit ve analiz haritaları çizilmiştir. Tespit ve analiz haritaları: çalışma alanı sınırları içerisinde varlık göstermiş uygarlıkların izlerinin okunabildiği arkeolojik katmanlaşma, morfolojik gelişim ve bugünkü yapılaşmaya ait fiziksel özelliklerin detaylı tespitini içeren haritalardır. Bu tespitlerin detaylandırılması ile de korunması önerilen, farklı karakteristik özellikler gösteren bölgelerin belirtildiği ve bu bölgelere ait yapı/parsel/sokak ve diğer fiziksel özellikleri ile yere özgü değerlerin ortaya konduğu analiz haritaları hazırlanmıştır. Bu haritalamada yerinde yapılan belgeleme çalışmaları yanında yazılı belgeler ve sözlü kaynaklardan da yararlanılmıştır. Sosyal analiz; bölgelerde, alanı kullanan kişiler ile yüz

yüze görüşmeler ve anketler aracılığı ile yapılmıştır. Kullanıcıların yerleşim alanı ve diğer kullanıcılar ile olan ilişkisi grafik gösterimlerle ortaya konmuştur. Bütün analizler sonrasında orta ölçekli yerleşim düzeyindeki Mut İlçesi'ne ait özgün değerler tespit edilerek, tanımlanmıştır. Özellikle; yerel ve geleneksel üretim biçiminin örneklerinden Mut bulgurculuğunun; ortaya çıkışı, çalışma prensipleri ve bu üretim sisteminin gerçekleştiği alanlardaki fiziksel ve sosyal dokuya yönelik bütün özellikler üzerinde durulmuştur. Orta ölçekli yerleşim düzeyindeki Mut'un çevre ölçeğinde korunması için önceki bölümlerde elde edilen verilere dayandırılarak belirlenen potansiyel ve sorunlar doğrultusunda koruma önerileri belirlenmiştir. Altıncı ve son bölümde ise; benzer nitelikteki yerleşim alanlarına örnek oluşturması için, önerilen koruma yönteminden elde edilen kazanımlar sunulmuştur (Şekil 1.1).

Şekil 1.1. Çalışmanın akış şeması

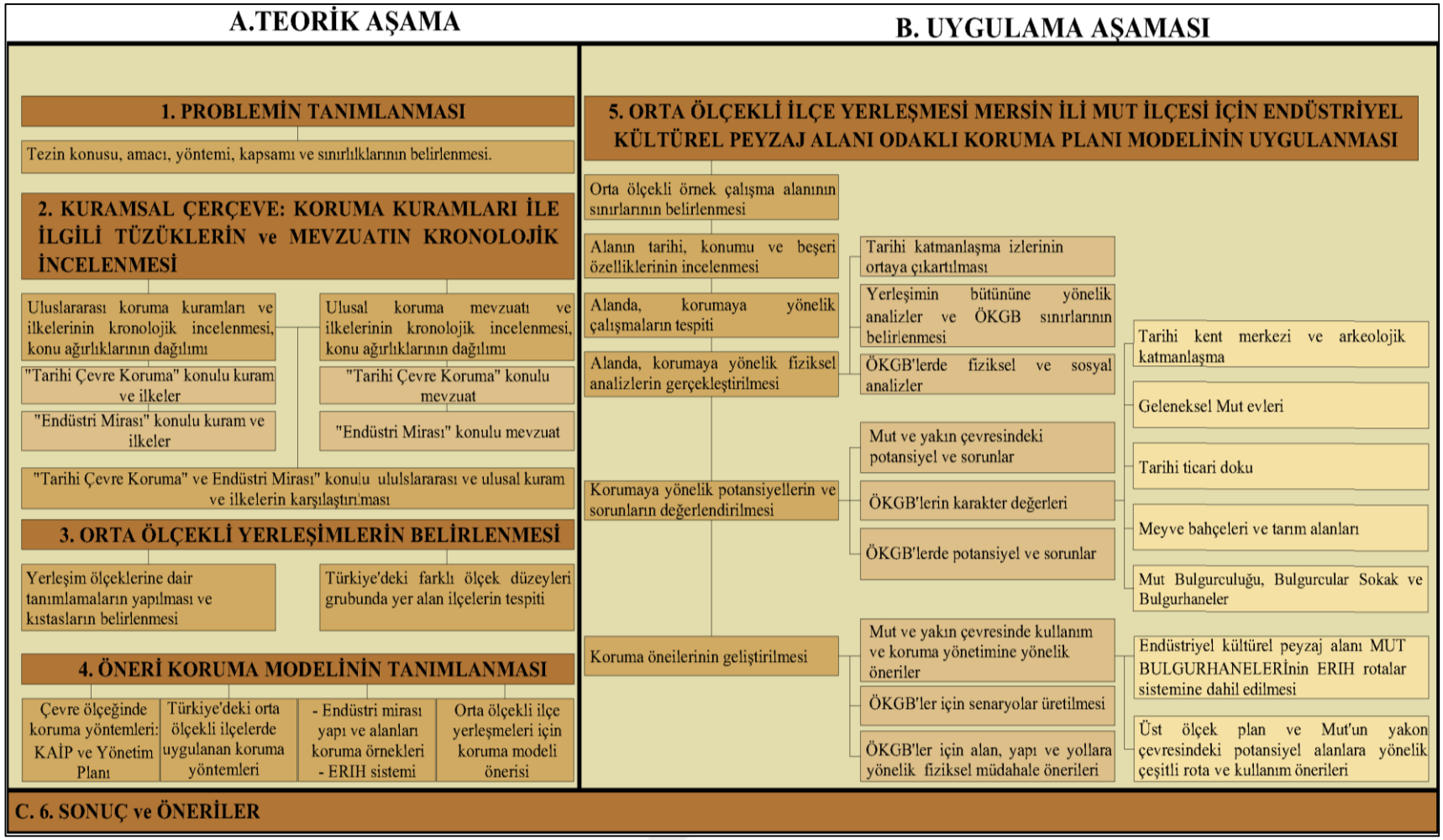

2. TARİHİ ÇEVRE VE ENDÜSTRİ MİRASI KAVRAMLARININ ULUSLARARASI VE ULUSAL KORUMA İLKELERİNDE YERİ

Koruma düşüncesinin Avrupa'da ortaya atıldığı ilk yıllarda; bu günkünden oldukça uzak, taşınır kültür varlıkları için ekonomik bir gelir kaynağı, taşınmazlar için ise kullanım odaklı bir yaklaşım sergilenmiştir. Dünya'da kültür varlıklarına ait değerin anlaşılmasından sonraki süreçte korunması gereken somut varlığın anlamı genişleyerek bu günkü halini almıştır Türkiye'de ise benzer bir gelişim süreci daha uzun bir zamana yayılarak yaşanmış ve devam etmektedir. Korunacak değerin bir çevre oluşturacak şekilde genişlemesi ve öneminin kavranması üzerine bu alandaki çalışmalar çeşitlenerek, farklı ve yeni koruma yaklaşım ve yöntemleri geliştirilmiştir. Endüstri mirası kavramının koruma yazını içinde ortaya çıkışı, bu tür alanların terkedilmesi, işlevini yitirmesi ve öneminin anlaşılması üzerine olmuştur. Bu bölümde; öncelikle "koruma" kavramının uluslararası ve ulusal boyuttaki gelişimi üzerine kronolojik ve detaylı bir inceleme ilke kararları, yayınlar ve yasal düzenlemeler üzerinden yapılmış, sonrasında ise "çevre ölçeğinde koruma" ve "endüstri mirasının korunması" kavramlarına odaklanılarak her iki boyuttaki ele alınış biçimleri karşılaştırılmıştır.

2.1. Koruma Düşüncesinin Ortaya Çıkışı ve Uluslararası İlkelerin Gelişimi

İnsanlığın var olduğu tarihten bu yana insanların doğa ile ilişkisi sonucu ortaya çıkan değerler, bugünkü kültürel mirasımızı oluşturmuştur. Bu süreç, devingen bir şekilde, gelecek nesiller için de yeni değerler oluşturarak devam etmektedir.

Koruma olgusunun ortaya çıktığı ilk dönemlerde, sadece anıtsal yapıların korunması esas alınmış ve bu noktada da amaç, mevcut yapıyı korumaktan çok kullanmak olmuştur. Geçmişte, onarımın amacı strüktürel bozulmaları düzeltip ihtiyaçlar doğrultusunda yeni ekler yaparak kullanmakken, bu gün tarihi anıtlar ve çevre belirli bir dönemi teknik, tarihi ve estetik yönden açıklayan bir belge olarak da değerlendirilmektedir [9]. Tarihi yapıların kullanılmasına odaklanan davranışlar sonucunda; bu konudaki düşünceler, yapıların kullanım değeri, arkeolojik değeri, ekonomik girdi değeri kültürel değeri fark edilip gelişmesiyle koruma fikri yavaş yavaş oluşmaya başlamıştır.

Yapının ilk tasarımındaki görünüş ve strüktürüne göre inşa edilmesini hedefleyerek bir kaç yüzyılda tamamlanan Ortaçağ yapılarının dönem ekleri yok sayarak stil / üslup birliğine ulaşma çabasına karşın Ruskin, restorasyonun aslında yapıya zarar verdiğini, hiçbir şey yapmayarak yapının daha iyi korunacağına dair görüşünü öne sürmüştür [9]. Bu görüşte, o gün için kullanılmakta olan restorasyon tekniklerinin yapının yüzeyine tamamı ile zarar verdiği, yapıda yok olan kısımların hangi döneme ait olduğu konusunda karar vermenin zorluğundan bahsetmiştir. 1880-1890 yılları arasında stil/üslup birliği ve romantik görüşe karşı, korumada bu gün kullanılmakta olan kurallarının temelini oluşturan yaklaşım 1883'te Camillo Boito tarafından sıralanmıştır. Buna göre; "tarihi yapıların yalnız mimari özelliklerine bakılarak değerlendirilmesine karşıdır ve bazı eklemelerden vazgeçilemeyeceğini, bu eklerin değişik malzemeler ile yapının görüntüsüne zarar vermeyecek şekilde yapılmasını, değişik devirlerde yapılmış ilavelerin de yapının bir parçası olduğunu kabul etmektedir." [10]. Boito'nun ortaya attığı bu fikirler, 1931 yılında Atina'da toplanan Tarihi Anıtların Korunması ile İlgili Mimar ve Teknisyenlerin 1. Uluslararası Konferansı'nda geliştirilmiş ve Atina Tüzüğü olarak kabul edilmiştir. Tüzüğe göre "Sanatsal nedenler veya mimari bütünlük sağlama kaygısından kaynaklanan restorasyon sorunları tarihi ilke ve ölçütlerle sıkı sıkıya bağlıdır; bir anıtın bütünlenmesi birtakım varsayımlara değil, anıtın sağladığı kesin verilere ve büyük ölçüde anıtın özgün öğelerine dayandığı takdirde gündeme gelebilir" [11]. "İtalya'da Giovanni görüşlerini daha ayrıntılı olarak bir araya toplamış ve 1932'de İtalya tarafından kabul edilen bu ilkeler Carta Del Restauro olarak yasal bir kimlik kazanmıştır" [9]. Çağdaş restorasyon kuramı, tüzükte geçen 2. maddeden de anlaşılacağı gibi daha önce ortaya atılmış olan çeşitli koruma kuramlarından ayrışarak, bu günkü koruma düşüncesinin temelini oluşturan fikirleri içermektedir ve bu tüzük ile kurallar haline getirilmiştir. "Gerek savaşların verdiği zararlar gerek savaş sonrası ortamın kaotik düzeni Uluslararası dayanışma içinde bir değerlendirme ve kâğıt üzerinde de olsa ilkeler ve ortak kararlar verme gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. 1954 de iki uluslararası anlaşma vardır. Birincisi Savaş Durumunda Kültür Değerini Korunması Anlaşması (…) ikincisi Avrupa Kültür Anlaşması'dır" [12]. 1957 yılında ise ilk defa alanında uzmanların bir araya geldiği 1. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi, Paris'te toplanmıştır. Bu kongrede " kent içindeki tek anıt kavramından anıt olarak kent kavramına doğru bir kaymanın başlangıcına da sahne olmuştur. (…) ancak etkin olarak gerçek hayata geçebilmesi Avrupa için yaklaşık 20 sene sürmüştür" [12]. 1964'te 2. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi'nde, Venedik Tüzüğü yazılmıştır. Tüzükte korumanın sürekliliğinin sağlanması,

anıtların çağdaş yaşam içinde toplumsal amaçlarla kullanılarak değerlendirilmeleri ilke olarak kabul edilmiş; onarımda çağdaş teknolojiden yararlanma, çevre düzenleme, arkeolojik sitlerde yapılacak onarımlar konularında açıklamalar getirilmiştir [9]. Bu tarihten sonra geliştirilen tüzüklerde, Venedik Tüzüğü esas kaynak olarak kabul edilmiş, dahası Venedik Tüzüğü'nün kendisi korunması gerekli bir metin olmuştur.

Venedik Tüzüğü'nün yayınlanmasının ardından ICOMOS ve ona bağlı bilimsel alt komiteler, UNESCO, Avrupa Konseyi ve konusuna bağlı olarak ilgili kurumların toplantı ve kuramsal çalışmalarının sayısı hızlı bir şekilde artmıştır. Bu tarihten sonra gerçekleştirilen kuramsal çalışmaların yıllara ve konularına göre tespitinde, 1964-1996 arası için Can Binan'a ait Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğünden Günümüze Düşünsel Gelişmenin Uluslararası Evrim Süreci (1996) isimli kitabından yararlanılmıştır. Kitapta; 1964- 1996 arası 32 yıllık sürede yapılan uluslararası toplantılar kronolojik olarak sıralanarak tartışma temalarının belirtildiği bir tablo haline getirilmiştir. 1996-2020 arası 24 yıllık sürede yapılan toplantılar için de aynı yöntem uygulanarak ikinci bir tablo elde edilmiştir (Çizelge 2.3.). Her iki tabloda da Binan'ın (1996) kitabındaki, toplantıların ana temasını gösteren kısaltmalar kullanılmıştır (Çizelge 2.1.). Kronolojik ve konu odaklı yapılan bu çalışmada; kuramsal düşüncenin süreç içerisinde yoğunlaştığı temaların değişimi ortaya çıkmıştır.

Çizelge 2.1. Uluslararası koruma alanında tartışılan ana temalar ve kısaltmaları [12]

ANA TEMA	KISALTMA	ANA TEMA	KISALTMA
Kuram	KUR	Malzeme Bozulmaları Ve Koruma	MALE
Organizasyon	ORG	Mimari Miras Ve Müzecilik	MÜZ
Koruma Konusunda Gelecek Projeksiyonları	PROJ	Tarihsel Çevrede Yeni Yapı	YENİ
Restorasyon Teknikleri	TEKN	Tarihsel Bahçeler	BAHÇ
Mimari Mirasın Bozulma Nedenleri	MİMB	Tarihsel Çevrede Altyapı Kentsel Donatı	ALTY
Mimari Miras – Toplumsal Yapı İlişkisi/ Bütünleşik Koruma	TOPL	Vernaküler Mimari	VER
Tek Yapı Ve Yapı Grubu Koruma Uygulama Sorunları	TEKY	20yy. Mimarisi	20YY
Tarihsel Çevre Koruma	TÇEV	Koruma Ve Ekonomi	EKON
Endüstriyel Kültür Mirası	END	Doğal Çevre Mimari İlişkisi/ Doğal Peyzajlar	PEYS
Mimari Mirasın İşlevlendirme Sorunları	İŞL	Bir Dönem veya Bölge Yapılarının Koruma Sorunları	DÖNY
Envanter	ENV	Korumanın Yasal ve Yönetsel Sorunları	YASA
Fotogremetri ve Diğer Sayısal Çözümleme Teknikleri	FOTO	Strüktürel Koruma ve Restorasyon Sorunları	STR
Kentsel Arkeoloji	ARK	Dünya Mirası	DÜNY
Koruma Eğitimi	EGT	Tespit Ve Rölöve vb Sayısal Çözümleme Teknikleri	RLV
Koruma ve Turizm	TURZ	Geleneksel Yapım Sistemleri, Ustalık ve Koruma İlişkisi	USTA

Buna bağlı olarak 1965-1996 arasında mimari koruma konusunda uluslararası toplantıların temalarının sayısal durumunu gösteren grafik elde edilmiştir Şekil 2.1'e göre: "mimari koruma kuramı konusundaki tartışmaların yer aldığı toplantıların sayısının çok yüksek olduğu görülmektedir. Bu tabloda yer alan 134 toplantının 114'ünde kuramsal konular ele alınmıştır. Kuram konusundan sonra sırayla tarihsel çevre koruma, organizasyon, mimari miras- toplumsal yapı ilişkisi ve malzeme bozulmaları ile ilgili toplantılar gelmektedir" [12].

1996'dan günümüze (2020) kadar geçen 24 yıllık süre içerisinde yayınlanan tüzük, bildirge ve toplantıların konularını gösteren Çizelgenin hazırlanmasında da, Çizelge 2.1'de yer alan kısaltmalardan yararlanılmıştır (Çizelge 2.2).

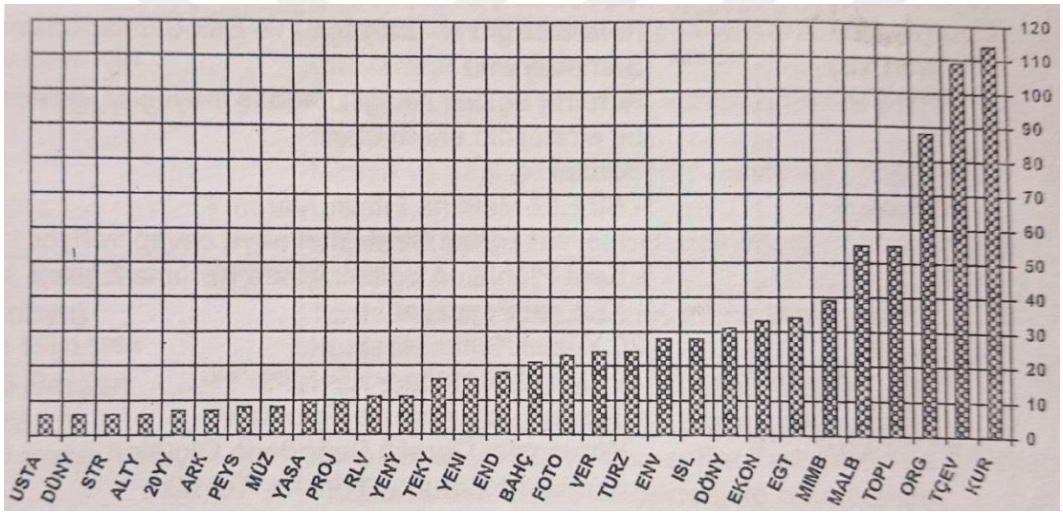

Şekil 2.1. 1965-1996 arası uluslararası koruma toplantılarında temaların sayısal evrimi [12]

Çizelge 2.2. 1996-2020 arası uluslararası koruma toplantılarda temalar

	Toplantı Yılı	Kararı Alan Kurum ya da Kuruluş	Bilimsel Çalışmanın Adı	Konu
1	1997	COE	Kirliliğe ve Benzeri Etkenlere Bağlı Fiziksel Bozulmaya Karşı Kültürel Mirasın Bakımının Sürdürülmesi Hakkındaki Tavsiye Kararı No. R (97) 2	RİSK
2	1997	COE	Antik Gösteri Mekanlarının Kullanılmasına İlişkin Tüzük	TURZ, İŞL
3	1997	COE	Resolutıon (98) 4 on the Cultural Routes of the Councıl of Europe	TURZ
4	1998	WWF	Dinlerin İnsanlık ve Doğa Üzerine Mesajları	KUR
5	1998	COE	Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Miras Eğitimine İlişkin Bakanlar Komitesinin Üye Devletlere Tavsiye Kararı No. R (98) 5	EGT
6	1998	COE	Taşınmaz ve taşınır mallardan oluşan tarihi komplekslerin bütünleşik korunmasını teşvik etmeye yönelik önlemler hakkında tavsiye kararı (98) 4	TÇEV
7	1998	COE	Çalınan veya yasa dışı olarak ihraç edilen kültürel mülklere ilişkin Unidroit Sözleşmesi	YASA
8	1999	UNESCO	(Silahlı Çatışma Durumunda Kültürel Varlığın Korunmasına İlişkin 1954 Lahey Sözleşmesinin 2. Protokolü	KUR

Çizelge 2.2. (devam) 1996-2020 arası uluslararası koruma toplantılarda temalar

9	1999	NATO, UNESCO ICOMOS, ICOM	Barıs İçin Ortaklık Konferansı Sonuç Bildirisi: Olağanüstü Hal ve Savaş Durumunda Kültürel Mirasın Korunması	KUR
10	1999	ICOMOS	Burra Tüzüğü: Kültürel Öneme Sahip Alanların Korunması Amaçlı Avusturalya Tüzüğü	TÇEV, TOPL
11	1999	ICOMOS	Ahşap Tarihi Yapıların Korunması İçin İlkeler	MALE
12	1999	ICOMOS	Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü	VER, TÇEV
13	1999	ICOMOS	Uluslar Arası Kültürel Turizm Tüzüğü	TURZ
14	2000	COE	Avrupa İyi Uygulama Kodu “Arkeoloji ve Kent” Projesi	ARK, TÇEV
15	2000	COE	Avrupa Antlaşmaları, Kültürel Çeşitlilik Deklarasyonu	ÖZGN
16	2000	COE	Culture 2000 Project	ÖZGN, PROJ
17	2000	COE	Avrupa Peyzaj Sözleşmesi	TÇEV, PEYS
18	2000	COE	Terkedilmiş hastaneler ve askeri binalar	DÖNY
19	2000	COE	Tavsiye 1486 (2000) 1 Denizcilik ve akıcı kültürel miras	DÖNY
20	2001	ICOM	Müzeler İçin Etik Kurallar	MÜZ
21	2001	UNESCO	Sualtı Kültür Mirası Sözleşmesi	DÖNY
22	2001	UNESCO	Kültürel Çeşitlilik Hakkında Evrensel Beyanname	ÖZGN
23	2001	COE	Kosova ve Daha Geniş Balkanlardaki İbadet Yerlerinin Korunması ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Deklarasyonu	DÖNY
24	2001	COE	Görsel İşitsel Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi	ÖZGN
25	2001	COE	Fifth European Conference of Ministers Responsible for the Cultural Heritage	ORG
26	2001	COE	Avrupa Komitesi Üyesi Yirmi Birinci Yüzyıl Avrupa'da Tarih Öğretimi Üzerine Tavsiye	EGT
27	2002	COE	Avrupa Arkeoloji Planı	ARK
28	2002	ICOMOS	Çin’deki Kültürel Alanların Korunması İlkeleri, 2015 te gözden geçirilmiş	DÖNY
29	2002	ICOMOS	Icomos Üyeleri İçin Etik Yükümlülükler Belgesi	ORG
30	2003	ICOMOS	Endüstriyel Miras İçin Nizhny Tagil Tüzüğü	END
31	2003	ICOMOS	Hoi Beyanı Asya'nın Tarihi Bölgelerinin Korunması Üzerine	TÇEV, DÖNY
32	2003	ICOMOS	Mimari Mirasın Analizi, Koruması Ve Strüktürel Restorasyonu İçin İlkeler	STR
33	2003	UNESCO	Somut Olmayan Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi	KUR
34	2003	ICOMOS	Duvar Resimlerinin Korunması ve Restorasyonu İçin lkeler	MİMB, KUR
35	2003	COE	Bakanlar Komitesi'nin üye devletlere Sürdürülebilir kalkınma için bir faktör olarak kültürel mirası güçlendirmek amacıyla turizmin teşvikine ilişkin Tavsiye	TURZ
36	2004	CIPA	Heritage Documentation (1969 – 2000)	FOTO
37	2004	ICOMOS	Vitrayların Korunması ve Restorasyonu	MALE
38	2004	ICOMOS	Bam’ın Kültürel Mirasını Kurtarma Uluslararası Çalıştayı	DÖNY
39	2005	UNESCO	Kültürel İfade Çeşitliliğin Korunması ve Geliştirilmesi Hakkında Sözleşme	ÖZGN
40	2005	ICOMOS	Asya'nın Tarihi Kasaba ve Bölgelerinde Turizm Konusunda Seul Deklarasyonu	TÇEV, TURZ
41	2005	ICOMOS	Miras Yapıları, Siteleri ve Alanlarının Korunması Hakkında Xı’an Deklarasyonu	TÇEV
42	2005	COE	Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society	KUR
43	2005	COE	Recommendation Rec(2005)13 of the Committee of Ministers to member states on the governance and management of university heritage	YASA, DÖNY
44	2006	COE	Miras ve Modernitenin Uzlaştırılması Üzerine Tavsiye 195	PROJ
45	2007	UNESCO ICOM INTERPOL	Kültürel Nesnelerin internet Üzerinden Yasadışı Satışı ile Mücadele Etmek için Temel Faaliyetler	ORG
46	2008	ICOMOS	Québec Declaration on the Preservation of the Spirit of Place	TÇEV
47	2008	ICOMOS	Kültürel Rotalar Tüzüğü	TÇEV
48	2008	ICOMOS	Icomos Bilimsel Komiteleri İçin Eger Xi’an Prensipleri	ORG
49	2008	ISCEAH	Uluslar Arası Toprak Mimari Mirasları Bilimsel Kurulu Kuruluş Tüzüğü	ORG, MALE
50	2008	COE	Crafts and cultural heritage conservation skills	USTA
51	2008	UNESCO	Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention	DÜNY, TÇEV, PEYS
52	2009	ICOMOS	Zacatecas Tüzüğü, Şehirler, İmar Planları ve Miraslar İle Uyumu	TÇEV, YENİ
53	2009	ICROOM	Iccrom Statutes (Yenilenmiş Icroom Tüzüğü)	ORG
54	2009	COE	Kültürel turizmin geleceği - sürdürülebilir bir modele doğru	TURZ, TÇEV

Çizelge 2.2. (devam) 1996-2020 arası uluslararası koruma toplantılarda temalar

55	2010	ICOMOS	Kültürel Miras Değerleri Olan Yerlerin Korunması Yeni Zelanda Tüzüğü	TÇEV
56	2010	IPHC	Uluslararası Kutup Mirası Komitesi Tüzüğü	ORG
57	2010	ICOMOS	Kültürel Mirasın Afet Risk Yönetimi İçin Lima Deklarasyonu	YASA
58	2010	DOCOMOMO	Docomomo Constitution (Docomomo Anayasası)	20YY
59	2010	UNESCO	Dünya Mirası İçin Afet Riskleri Yönetimi	AFET, YASA
60	2011	ICOMOS	20. Y.Y. Mimari Miraslarının Korunması Kabulü, Madrid Belgesi	20YY
61	2011	ICOMOS	The Paris Declaration on Heritage as aDriver of Development Adopted at Paris	TÇEV
62	2011	ICOMOS	Endüstriyel Miras Alanları, Yapıları ve Peyzajları İçin Koruma Ortak İlkeleri - Dublin Prensipleri	TÇEV
63	2011	ICOMOS	Tarihi Kent ve Kentsel Alanların Korunması İçin Valetta İlkeleri	TÇEV, TOPL
64	2011	UNESCO	Recommendatıon on The Hıstorıc Urban Landscape	TÇEV
65	2013	ICOMOS	Mimari Mirası Koruma Bildirgesi	KUR
66	2013	ICCROM	Statutes of Iccrom (Iccrom Tüzüğü)	ORG
67	2013	UNESCO	Dünya Mirası Sözleşmesi Uygulanmasına Yönelik İşlevsel İlkeler Uygulama Rehberi	DÜNY, TÇEV
68	2013	UNESCO	Sürdürülebilir Gelişme Politikalarının Kalbine Kültürü Yerleştirmek	KUR, TÇEV
69	2014	ICOMOS	İnsani Değerler Olarak Miras ve Peyzaj Belgesi	TÇEV
70	2015	COE	The Namur Declaration	KUR, ORG
71	2017	ICOMOS	20. yy. Kültür Mirasının Korunmasına Yeni Delhi Belgesi Yaklaşımları	20YY
72	2017	ICOMOS	Miras ve Demokrasi ile İlgili Delhi Deklarasyonu	TOPL
73	2017	ICOMOS	Ahşap Yapı Mirası Koruma İlkeleri	MALE
74	2017	ICOMOS	Kamusal Arkeolojik Sit Alanlarının Yönetimi İçin Salalah Kuralları	ARK
75	2017	ICOMOS IFLA	Tarihi Kentsel Kamu Parkları Icomos-Ifla Belgesi	TÇEV, PEYS
76	2017	ICOMOS IFLA	Miras Olarak Kırsal Peyzajlara İlişkin Icomos-Ifla İlkeleri	PEYS, KIR
77	2017	COE	Kültürel Varlıkla İlgili Suçlar Hakkında Avrupa Konseyi Sözleşmesi	ORG
78	2018	COE	Kültürün, Özgürleştirici Bir Güç Olarak İnterneti Güçlendirmeye Katkısı Konusunda Üye Devletlere Bakanlar Komitesinin Tavsiyesi	KUR

1996-2020 yılları arasındaki 24 yıllık süre aralığında yayınlanan 78 bildiride toplam 24 farklı konuya yer verilmiştir. Üzerinde en çok durulan konular; tarihi çevrenin korunması, yeni kurulan komitelerin organizasyonları, kuramsal tartışmalar, dönem ya da belirli bir bölgenin kültürel mirasının korunması, turizm, özgünlük ya da kültürel çeşitlilik, yasalar ve malzeme koruma olmuştur. Bu dönemde ilk kez tartışılan konular ise afet ve savaş durumlarının kültürel miras karşısında oluşturduğu riskler, endüstri mirası ve kırsal mimari mirastır. Kırsal mimari mirasın korunması her ne kadar tarihi çevrenin konusu kapsamına girse de ilk defa ayrı bir konu olarak üzerinde durulmuştur. Özellikle son yıllarda yönetim planı, kültürel miras ve turizm, kültürel rotalar, arkeolojik miras ve kentsel sit alanı ilişkisi, kültürel miras ve toplumsal yapı, kültürel peyzajlar, alanın ruhu gibi kavramlar tarihi çevrenin korunması kapsamında tartışılmıştır. Bu nedenle 79 yayından 23 tanesi (%29,1) tarihi çevrenin koruma konusundadır (Şekil 2.2).

2.2. Koruma Düşüncesinin Ulusal Mevzuattaki Gelişimi

Ulusal mevzuatın koruma ve planlama kanunları kapsamında incelendiği 1839-2019 yılları arasındaki 180 senelik sürede, tartışılan tema sayısı az olsa da önemli gelişmelerle çağımız koruma anlayışı yakalanmıştır.

19. yy. Osmanlı Dönemi yasalarında çoğunlukla kazı ile ilgili maddelerin olduğu görülmektedir. Bu dönemde koruma ile ilgili yasalar Asar-ı Atika Nizamnameleridir. İlki 1869 yılında hazırlanmıştır. "Yedi maddelik olan bu 1869 Asar-ı Atika Nizamnamesi çok basittir ve kazı şartları hakkındadır" [13]. İkinci Asar-ı Atika Nizamnamesi (1874), bir öncekine göre detaylandırılmıştır ve daha uzundur. Ancak "36 maddelik bu kanunda sadece 3 madde taşınmaz eski eserlerle ilgilidir. 14. madde mabetler, tekkeler, medreseler, kabirler ve suyollarında kazı yapılamayacağı, 35. madde ise eski eser binaları yıkanların cezalandırılacağı belirtilmiştir" [14]. Üçüncüsü 1884, sonuncusu da 1906 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kanunda bir öncekinde net olarak tanımlanmayan eski eserlerin neler olduğu taşınır ve taşınmaz olarak ayrıldıktan sonra tek tek açıklanmıştır. Evler ve İslam eserleri de eski eser kapsamına dahil edilmiştir. "Bu nizamnameyle giderilen bir önemli eksiklik, ilk defa açıkça Müzeler Umum Müdürlüğünün bütün eski eserlerle ilgili işleri yürütmekle yükümlü olduğunun ifade edilmesidir" [13]. 1906 yılında hazırlanan nizamname, 1710 sayılı Eski Eserler Kanun'una (1973) kadar kullanılmıştır.

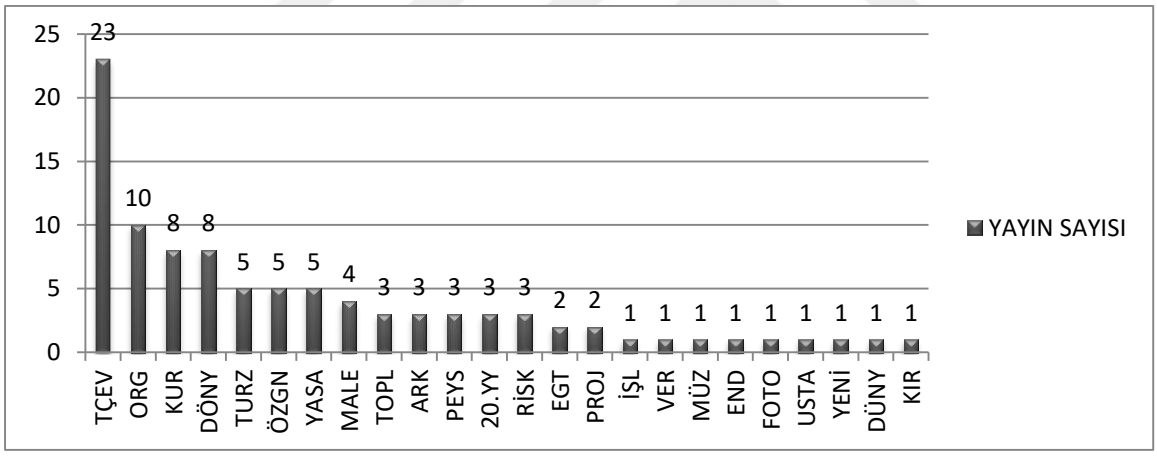

Şekil 2.2. 1997-2020 arası uluslararası koruma toplantılarında temaların sayısal evrimi

Cumhuriyetin ilanından sonra yeni imar planlamaları ile beraber, anıt ve çevreleriyle ilgili maddelerin yer almaya başladığı görülmüştür. Cumhuriyet Döneminde, Osmanlı'dan kalan birçok kurum ve kural benimsenmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında kentlerin planlanması önem kazanmıştır. Bu tarihte çıkartılan 1580 sayılı Belediye Kanunu (1930) ile her belediyenin plan yaptırma zorunluluğu olmuştur. Ayrıca bu kanun kapsamında "kapalı çarşı, bedesten, arasta, pasaj, büyük han ve emsali örtüleri, duvarları, çevreleri (…) büyük binaların çatı, örtü, kubbe, kemer, sayvan, sütun, cümle kapıları, (…) tamiri için ilgililere tebligat icra edildikten sonra yapılmadığı takdirde bunların ifası belediyelere aittir" [15].

Belediyelerin onarım ücretini daha sonra taksitle alma, onarım yapılmamış ise herhangi bir bedel ödenmeden kamulaştırma yaparak yerine yeni yapı yapma hakkı doğmuştur. Aynı yıl çıkarılan başka bir kanun kapsamında turizme katkısı olacağı gerekçesi ile tarihi yapıların etrafının açılarak ziyarete açılması, sağlığı tehdit edebilecek yapıların da istenirse yıkılmasının önü açılmıştır [16-18].

1933 yılında yayınlanan 2290 sayılı, Belediye Yapı ve Yollar Kanunu ile yapılar çevreleri ile birlikte bir bütün olarak korunması gerektiğine değinilmiştir. Eski eserlerin yoğun olduğu alanlarda özel bir planlamanın gerekliliği, anıtsal yapıların çevrelerinde 10m. açıklık olması öngörülmüştür [19]. 1934 tarihli, 2722 sayılı, Belediyece Yapılacak İstimlak Hakkında Kanun ile "yolların ya da meydanların genişletilmesi adına, gerekli olması durumunda sınırdan 20 metre mesafeye kadar, üzerinde yapı olsun olmasın alanların kamulaştırılmasına izin verilmiştir" [20]. Modernleşme ve yeni kent planlaması düşüncesi ya da abidelerin korunması adına alınan bu kararlar, bu günkü koruma anlayışına henüz ulaşamamıştır.

1951 yılında 5805 sayılı yasa ile GEEAYK (Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu) kurulmuştur [21]. Bu kurul koruma ile ilgili ilkeleri ve müdahale biçimlerini belirlemek, rölöve, restitüsyon, restorasyon, projeleri hakkında karar vermek gibi görevleri üstlenmiştir [22]. GEEAYK'in kuruluşundan sonra, eski eserleri yaşatmak için yapılara yeni bir işlev verilmesi, çökme tehlikesi olsa dahi yıkılmadan sadece onarılması, korunmaları gerekli olmayan yapıların yıkılmadan önce rölöve çizimlerinin kurula gönderilmesi gibi önemli kararlar alınmıştır [23]. Bu dönem, kurulun kendi inisiyatifiyle, çevre ölçeğinde korumayı gündeme getirdiği bir dönem olarak tanımlanmaktadır [16]. "1956 senesinde yürürlüğe giren, dünyada gelişmeye başlayan o dönemin yeni planlama anlayışının yansıması niteliğindeki, 6785 sayılı İmar Kanunu tarihsel çevre ölçeğinde kısıtlı da olsa bazı yaklaşımlar geliştirmiş ve yüksek kurula bazı yetkiler vermiştir" [24].

Venedik Tüzüğü'nün kabulünden sonra tüzüğün yansımaları ülkemizde görülmeye başlanmıştır. Bu yansımalardan bir tanesi de 1969 yılında 'İmar ve Yol İstikamet Planlarının Tanzim Tarzları ile Teknik Şartlarına ve Bu İşleri Yapacak Uzmanlarda Aranacak Ehliyete Dair Yönetmelik'te karşımıza çıkmaktadır. Yönetmeliğin 2. maddesi ile protokol bölgesi, yapı düzeni korunacak mevcut konut alanları, olarak tanımlanan alanlar

planlama kurumunun içinde bugünkü anlamda “kentsel sit” kavramının başlangıcını oluşturmuştur [25].

Cumhuriyetin ilanından sonra koruma ile doğrudan ilgili olarak çıkartılan ilk kanun 1973 tarihli ve 1710 sayılı ‘Eski Eserler Kanunu’dur. Bu kanunla, taşınır ve taşınmaz eski eser, sit alanı ve çeşitlerine dair kavramlar ilk kez ayrıntılı olarak açıklanmıştır [26]. “1710 sayılı Eski Eserler Kanunu ile 1906’da çıkarılan ve bu yasanın yürürlüğe girmesine kadar geçerli olan Asar-ı Atika Nizamnameleri arasındaki en önemli fark, 1710 sayılı yasa ile anıtların çevreleriyle birlikte korunmalarını sağlayan sit kavramının geliştirilmiş olmasıdır” [27]. Bundan sonra yaklaşık 30 kadar kentte sit koruma kararları alınmış ve imar planı uygulamaları durdurularak, koruma planı yapılıncaya kadar geçiş dönemi yapılanma koşulları geçici yönetmeliği hazırlamaya başlamıştır [28].

10 yıllık bir aradan sonra 1983 yılında Eski Eserler Kanunu yürürlükten kaldırılarak, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunla beraber gelen birçok değişiklik olmuştur. Anıt kavramı değiştirilerek yerine kültür varlığı terimi kullanılmış ve tanımlaması yapılmıştır. Sit kavramının tanımı da yeniden yapılmıştır. Sit alanı “tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yasadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent kalıntıları, önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır" [29] şeklinde açıklanmıştır. Bu genel tanımdan sonra da, kentsel sit, arkeolojik sit, tabii sit, tarihi sit alanlarının tanımlamaları yasada yer almıştır. Kentsel sit alanlarında uygulanmak üzere koruma amaçlı imar planı (KAİP) tanım lanmış ve yasalarımıza girmiştir. KAİP’nın yasamıza girmiş olması önemli bir gelişme olmakla birlikte, yasa ve mevzuata göre plan yaptırma ve onama yetkisi belediyelere ve valiliklere aittir. Ayrıca İller Bankası ile Kültür Bakanlığı da KAİP yaptırmaktadırlar. “Kuruluş amaçları ve teknik kadroları farklı olan üç kurum tarafından hazırlatılan koruma planları birbirine göre farklı bir şekilde ele alınıp sonuçlandırılmaktadır” [30].

Yapılan olumlu ve önemli değişikliklerle beraber olumsuz sonuçlar da yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır. Koruma kapsamının kentleri de içermesi sit alanlarının ve korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının sayısını arttırmıştır. Başvurular ve dosya sayılarının giderek artmasından dolayı tek bir merkezden tüm ülke için etkin kararlar alınmasının zorluğundan dolayı merkezden yerele yayılan kurullar oluşturulmuştur [31]. 1987 yılında,

3386 sayılı kanun ile yapılan değişiklik ile taşınmaz kelimesi kaldırılarak, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek ve Bölge Kurulları kurulmuştur. Kültür ve tabiat varlığı tanımları ayrışarak yasada yer almıştır. Dünya örnekleri de göz önüne alınarak yüksek kurulun görevlerinin bir kısmı koruma bölge kurullarına devredilmiştir. Kültürel ve doğal mirasın korunması ile ilgili hizmetler merkezden yerele doğru genişleyen bir örgütlenme biçiminde oluşturulmuştur [32].

2004 yılındaki değişiklikler ile yasamıza önemli ve yeni kavramlar girmiştir. Türkiye'de koruma yaklaşımının, tek anıt koruma ölçeğinden kentsel alan koruması ölçeğine ulaşması uzun bir sürece yayılırken, uluslararası koruma modellerine yaklaşması 5226 sayılı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile olmuştur. "Bu yasa ile bugüne kadar sözü edilmemiş yönetim alanı, yönetim planı, bağlantı noktası gibi yeni tanımlamaları yapılarak oluşturulmuş, koruma planlaması içinde eylem alanlarının ve önceliklerinin belirlenmesi olanaklı hale getirilmeye çalışılmıştır [26].

2005 yılında yürürlüğe giren 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun ile yenileme alanı diye adlandırılan bir kavram yasamıza girmiştir. Bu alanlar yasada "yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş" [33] yerler olarak açıklanmıştır. Ayrıca "kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması" [33] amaçlanmıştır. Türkün ve Sarıoğlu'na (2014) [1] göre "bu yasanın dönüşümü kolaylaştırmak için getirdiği en önemli kararlardan bir tanesi, mülk sahipleriyle uzlaşma sağlanamadığı durumda verilebilecek acele kamulaştırma yetkisidir" [34]. 2011 yılında 648 sayılı kanun hükmünde kararname doğal (tabii) sit alanı, taşınır tabiat varlıkları, sokak sağlıklaştırma proje ve uygulamaları kavramları yeniden düzenlenmiş ve/veya ayrı başlıklar olarak yasaya eklenmiştir. İlgili düzenlemede, planlama sürecinde merkezi yönetimin güçlendirilmesi ve yerel yönetimin yetkilerinin azaltılması, koruma sürecine halkın katılımı, korumanın yönetimsel boyutunda meslek odalarının ve sivil

[1] Yazarların 2014 yılında yayınlanan, "Tarlabaşı Tarihi Kent Merkezinde Yoksulluk ve Dışlanan Kesimler Üzerinden Yeni Bir Tarih Yazılıyor" isimli makalesinde Tarlabaşı'ndaki kentsel dönüşüm sürecini detaylı bir şekilde anlattığı yazısında bu yasadan bahsedilmektedir.

toplum kuruluşlarının rolünün azaltılmasına/etkisizleştirilmesine dair hükümler yer almaktadır [26].

Osmanlı Dönemi'nde kullanılan ilk Asarı Atika Nizamnamesinden bu yana mevzuatımızda yer almış yasal düzenlemeler Çizelge 2.3'te verilen kısaltmalardan yararlanarak Çizelge 2.4'te gösterilmiştir. Buna göre yasalarımızda yer alan metinlerin içerikleri on farklı ana tema altında toplanmaktadır (Çizelge 2.3). Osmanlı Dönemi'ne ait yasaların tabloda yer alma nedeni, Cumhuriyetin ilanından sonra da bir süre yürürlükte kalmaya devam ederek, günümüz yasalarını etkilemiş olmasıdır. Mevzuatın sıralı olarak sunulduğu Çizelge 2.4'te, 30 adet kanun yer almakta, bunlardan 1930'a kadar olan kısmı Osmanlı dönemine ait olanlar oluşturmaktadır.

Çizelge 2.3. Ulusal mevzuatın gelişimi sürecinde konular ve kısaltmaları

	KONU	KISALTMA		KONU	KISALTMA
1	İmar Planlama	IPLN	6	Organizasyon	ORG
2	Kazı	KAZ	7	Kuram	KUR
3	Tanım	TANM	8	Teknik	TEKN
4	Anıt ve Çevresi	ANTÇ	9	Tarihi Çevre	TÇEV
5	Anıt	ANT	10	Maddi Katkı Sağlanması	KATKI

Çizelge 2.4. Ulusal mevzuatın gelişim sürecinde temalar ve kısaltmaları

	YILI	ADI	AÇIKLAMASI ve TEMA KISALTMASI
1	1839	İlmühaber	-İlk imar talimatnamesi sayılabilir. -Yolların genişletilmesi -Yangın tehlikesine karşı önlem [IPLN]
2	1848	Ebniye Nizamnamesi	Büyük kentlerdeki ulaşım, yeni yapılaşma vb. konularda çağdaş tanım ve uygulamalar getirmeyi amaçlamakla beraber, yapılaşmış alanlardaki eski yapılara ilişkin bazı hükümler de içermektedir. [IPLN]
3	1864	Turuk ve Ebniye Tüzüğü	48. madde ise, harap ve tehlikeli durumda bulunan yapıların mal sahibi ya da Belediye tarafından ivedilikle yıktırılmasını öngörmektedir. [IPLN]
4	1869	Asar-ı Atika Nizamnamesi	-1869 tarihli bu Asâr-ı Atîka Nizamnamesi 7 maddeden ibarettir. - Kazıda ele geçirilen eserlerin sikkeler istisna yurt dışına çıkarılamayacağı - Hangi nitelikteki eserlerin kazılabileceği (Yer altı- yer üstü) [KAZ]
5	1874	Asar-ı Atika Nizamnamesi	- Eski eser tanımı yapılıyor. [TANM] - Hangi nitelikteki eserlerin kazılabileceği(Yer altı- yer üstü-Anıtsal) - Kazıda ele geçirilen eserlerin hisselerine düşenler yurt dışına çıkarılabilir izni çıkıyor. [KAZ]
6	1884	Asar-ı Atika Nizamnamesi	-Eski eser kavramına biraz daha açıklık getirilmiştir. [TANM] -Eski eserlerin yıkılması yasaklanıyor. -Eski eser binaların tahrip edilemeyeceği, yakınlarında taş ocağı açılamayacağı, depo olarak kullanamayacağı [ANTÇ]
7	1906	Asar-ı Atika Nizamnamesi	- Eski eserin tarifi yapıldıktan sonra taşınır ve taşınmaz olarak bu kavrama giren örnekler tek tek sıralanmaya çalışılmıştır. [TANM] - Kazılarda çıkanların tamamı devlet malıdır.[KAZ] - Eski eser ticareti, ruhsat alındıktan sonra yapılabilir.

Çizelge 2.4. (devam) Ulusal mevzuatın gelişim sürecinde temalar ve kısaltmaları

8	1912	Cami-i Şerife Vesair Müessesatı Hayriyenin Tahtında veya Fevkinde veya Harim Müştemilatında Bulunan Mahallerin İstimlaki Hakkında Kanun	Kamu yararına olmak ve yasadışı olarak yapılmış olmak koşuluyla, hayır yapılarının (cami, mescit, türbe vb.) içinde ya da yanında yapılmış tüm yapılar, Evkaf Nezaretince kamulaştırılıp yıkılabilecektir. [ANTÇ]
9	1921	Asar-ı Atika Nizamnamesi	- Sadece tasarı halinde kalmış ve yürürlüğe girmemiştir. - Eski eser tanımında zaman sınırlaması getirmiştir. 18. yüzyıl sonuna kadar güzel sanatlar, ilim, edebiyat ve sanat değeri taşıyan şeyler eski eser sayılacaktır. [TANM]
10	1930	Tarihi Abidelerin Bakımı ve Korunması Hakkında Kanun	- Sadece tasarı halinde kalmış ve yürürlüğe girmemiştir. - Abidelerin tescili, tasnifi, plan ve rölövelerinin alınması, restore edilmeleri [ANT] - Tarihi abideler etrafının temizlenerek ziyaret edilebilecek bir hale getirilmesi [ANTÇ]
11	1930	1580 Sayılı Belediyeler Kanunu	- Özel mülkiyette bulunan kapalı çarşı, bedesten, arasta, büyük han vb. yapılarla, "tarihi ve bedii" değeri olan saraçhane, tabakhane, imalathane gibi büyük yapıların sahiplerine onarım yapmaları için bildirimde bulunulacak, yapılmadığı takdirde bu onarımlar Belediyeler tarafından gerçekleştirilecektir [ANTÇ]
12	1930	1593 Sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu	-Sağlığı tehdit edebilecek yapıların istenirse yıkılması konusunda olanak tanımaktadır. [ANT]
13	1933	2290 Sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu	- Yapıların çevreleri ile birlikte bir bütün olarak korunması. Korunması gerekli "abide ve mabetler." in her tarafında 10 m.lik boşluk bırakılması gerekmektedir. [ANTÇ] - Yoğun eski eser alanlarında özel planlama gerekliliği [IPLN]
14	1934	2722 Sayılı Belediye İstimlak Kanunu	- Bir yolun veya bir meydanın genişletilmesine veya yeniden açılmasına karar verildikten sonra planlanandan sınırdan sonra 20'şer metreye kadar binalı ve binasız yerleri istimlâk edilebilir. [IPLN]
15	1936	Şehirlerin İmar Planlarının Tanzimi İşlerine Ait Umumi Talimatnamesi	- Kent planlarının standartlaşması, harita mühendisi yerine mimara yetki tanınması [IPLN]
16	1951	5805 Sayılı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun	- Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu kurulmuştur. [ORG] - Korunması gereken mimari, tarihsel özelliklere sahip anıtların ve taşınmaz eski eser tabirleri kullanılmış [TANM] - GEEAYK görevleri - Korumada uyulacak ilkeler [TEKN]
17	1952	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Talimatnamesi	-Koruma sırasında uyulması gereken kural ve yöntemler [TEKN]
18	1956	6785 Sayılı İmar Kanunu	- Yeni yapıların komşu sınırlarına, yol ve su kenarlarına kara ve demir yollarına ve eski eserlere yaklaşma uzaklıkları [ANTÇ] -Kurul'a tarihi çevre ölçeğinde de bazı yetkiler vermiştir [TÇEV]
19	1969	İmar ve Yol İstikamet Planlarının Tanzim Tarzları ile Teknik Şartlarına ve Bu İşleri Yapacak Uzmanlarda Aranacak Ehliyete Dair Yön.	Protokol bölgesi yapı düzeni korunacak mevcut konut alanları" olarak tanımlanan alanlar, planlama kurumunun içinde bugünkü anlamda "kentsel sit" kavramının başlangıcını oluşturmuştur. [IPLN] [TÇEV]
20	1972	6785 Sayılı Yasaya Ek 1605 Sayılı İmar Yasası	Tarihi değeri olan anıtsal ve sivil mimarlık ürünlerinin korunmasının yanı sıra, bunlar ile bir bütünlük içinde çeşme, eski sokak ve meydancık kelimelerini kullanarak korumayı bir bütün içinde ele almayı söyler. [TÇEV]
21	1972	5805 Yasasına Ek Madde 6	- GEEAYK tarafından saptanan taşınmazların koruma koşullarının yetkisi, Milli Eğitim, Turizm ve Tanıtma, İmar ve İskan ve Maliye Bakanlıkları ile Vakıflar Genel Müdürlüğü yetkilendirilmiştir. [ORG]
22	1973	1710 Sayılı Eski Eserler Kanunu	-Taşınır ve taşınmaz eski eserlerin ayrıca, anıt, külliye, tarihi sit, arkeolojik sit, tabii sit kavramlarının ilk defa ayrıntılı tanımları ve kapsamları belirtilmiştir. [TANM] [TÇEV] [KUR]
23	1975		"Tespit ve Tescil" ve "Koruma Planlaması" birimlerinin kurulması. [ORG]
24	1983	2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu	- GEEAYK kaldırılmış. Koruma yüksek ve bölge kurulları kuruluyor. [ORG] - Korunması gerekli taşınmaz kültür ve doğa varlığı tanımı yapılmış. [TANM] - Koruma yöntemleri anlatılmıştır. [TEKN]
25	1987	3386 Sayılı Kanunla Değişik 2863 Sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu	- Kültür varlığı ve tabiat varlığı tanımları yasalara girmiştir. - Koruma Amaçlı İmar Planı içeriğinden bahsedilmiş ancak, herhangi bir tanım yapılmamıştır. [IPLN] [TÇEV] [TANM]
26	1990	3386 Sayılı Kanunla Değişik 2863 Sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu	Koruma Amaçlı İmar Planlarının yapımına ilişkin ilk teknik şartname hazırlanmıştır. [TÇEV]
27	1996	Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararları	[TANM] [TEKN]

Çizelge 2.4. (devam) Ulusal mevzuatın gelişim sürecinde temalar ve kısaltmaları

28	2004	5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	- Uluslararası koruma modelleri yasamıza girmiştir. [TNM] - Yönetim Planı, Yönetim Alanı, Bağlantı Noktası, Sürdürülebilirlik, Yönetim Modeli, Katılımcı Alan Yönetimi gibi tanımlar yasamıza girmiştir. [ORG] [TÇEV] [TEKN] [KUR] - Madde 10: KUDEB kuruluşu [ORG] - Madde 12: Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı [KATKI] - Madde 17: Yapılaşmaya açık aktarım alanı' kavramını getirmiştir. Bu maddeye göre hazırlanacak olan imar planlarında eğer planlama alanı sınırları içerisinde sit alanı ya da koruma kararı mevcut ise 'yapılanmaya açık aktarım alan' belirlenmesi gerekmektedir.
29	2005	5366 Sayılı Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun	- Tescilli sit alanlarının yıpranması ile yenilenecek alanların belirlenmesi - Yenilecek alanlarda koruma kuram ve uygulama koşulları belirlenir. -Koruma Bölge kurulları dışında bu alanların belirlenmesi için başka kurullar kurulmuştur. [TANM] [ORG] [TÇEV] [TEKN]
30	2011	648 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname	Doğal (tabii) sit alanı, taşınır tabiat varlıkları, sokak sağlıklaştırma proje ve uygulamaları kavramları yeniden düzenlenmiş ve/veya ayrı başlıklar olarak yasaya eklenmiştir. [TANM] -Bazı alanların korunmasında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yetkilendirilmiştir. [TÇEV] - Merkezi yönetimin koruma alanında yereli saf dışı eden bir yaklaşım koruma mevzuatımıza hakim olmaya başlamıştır. [ORG]

Koruma ile ilgili temaların sayısal değerinin analizi sonucunda, mevzuatımızda en çok imar planlamasına yönelik yasal düzenlemelerin olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 2.3, Çizelge 2.5). En çok üzerinde durulan diğer konular tanımlamalar, tarihi çevre koruma ve yeni kurumların kuruluşlarına dair organizasyonu konularıdır.

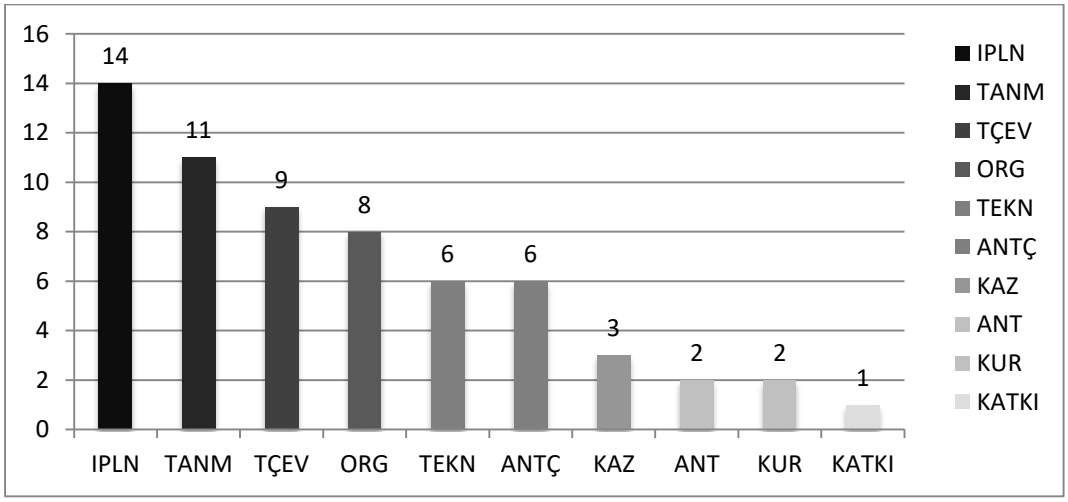

Şekil 2.3. 1839-2020 arası koruma alanındaki ulusal yayınların ana temasına göre sayıları

Çizelge 2.5. 1869-2020 arası koruma alanındaki ulusal yayınların yıllara göre tema sayıları

Yıllar / Konular	1839	1848	1864	1869	1874	1884	1906	1921	1930	1933	1934	1936	1951	1952	1956	1969	1972	1973	1983	1987	1996	2004	2005	2011
IPLN	1	1	1							1	1	1				1				1				
TANM					1	1	1	1					1					1	1	1	1	1	1	1
TÇEV																1		1		1		1	1	1
ORG													1				1		1			1	1	1
TEKN														1					1		1	1	1	
ANTÇ						1			2	1					1									
KAZ				1	1		1																	
ANT									2															
KUR													1					1				1		
KATKI																						1		

Temaların yıllara göre dağılımında yasal düzenlemelerin hazırlanmaya başladığı ilk yıllarda kullanım ve doğal afetlere karşı önlem odaklı yaklaşımlar ağırlık göstermiştir. Eski eser, anıt, anıtın çevresi ve düzenlenmesi gibi konular imar planlaması ile ilgili kanunlar içerisinde yer almıştır. Tarihi çevreyi korumaya yönelik yasal düzenlemelere 1970'li yıllardan sonra yer verilmiştir (Çizelge 2.5).

2.3. Dünya'da ve Türkiye'de Tarihi Çevre Koruma Kavramının Karşılaştırılması

Önceki bölümlerde ortaya konulduğu gibi dünyada ve Türkiye'de koruma kuramlarının gelişimi farklı süreçlerden geçerek oluşmuştur. Genellikle ortaya çıkan bir kuram veya kavram, dünyada kabul gördükten sonra ulusal yasamıza sözleşmeler vasıtasıyla doğrudan girmiş ya ilgili kanun veya yönetmelikte yer bulmuştur.

2.3.1. Uluslararası ilke ve yayınlarda tarihi çevre koruma kavramı

Koruma kuramlarının gelişim sürecinde; anıt ve çevresinin korunmasından, bütünleşik korumaya dönüşen yaklaşımlar, doğal ve yapılı çevrenin korunmasını sağlarken modernleşen insan yaşamının ihtiyaçlarına da karşılık bulma amacıyla ortaya çıkmıştır. Uluslararası bu metinler içinde kültürel peyzaj kavramı, çevre ölçeğinde korumanın

günümüzde gelinen son noktasıdır. Bu yaklaşım, içerisinde; doğal ve yapılı çevre ile beraber, somut olmayan ve insanlık ile ilgili her türlü kültürel çeşitliliği barındırmaktadır. Bir önceki bölümde ortaya konulan; 1931-2019 yılları arasında yayınlanmış uluslararası metinlerden, yaklaşık 130 tanesi çevre ölçeğinde korumaya yöneliktir. Bu değer, Çizelge 2.3'ten ve Binan'ın çalışmasından (1996) yararlanarak elde edilmiştir.

Atina Tüzüğü'nün altıncı maddesindeki "Anıta ve geçirdiği dönemlere olduğu kadar çevresine de saygılı olunmalıdır" [11] yaklaşımında her ne kadar çevreden bahsedilse de burada anıtın değerinin azalmaması için çevredeki yapılaşmanın denetimli olması kastedilmektedir. Çevre ölçeğinde ulusal düzeyde yayınlanan 1962 tarihli Malroux Yasası, korunacak alanı; "üzerinde, tamamında veya bir kısmında restorasyon vb. tasarruflarda bulunabilecek tarihi, estetik niteliğe sahip yapılar bütünü veya doğal alanlardır." olarak kabul edilmiştir [35]. Bu yasa tüm dünya için örnek teşkil etmesi adına önemlidir. Tarihi bir dokunun korunması fikri ise uluslararası boyutta ilk kez Venedik Tüzüğü'nün 1. Maddesinde "Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar" şeklinde yer almıştır [36].

1970'li yıllar Avrupa'da koruma düşüncesinin, anıtların korunmasından çevre ölçeğinde korumaya doğru yavaş yavaş kaydığı, önemli toplantıların yapıldığı bir dönem olmuştur. Bu toplantılarda; tarihi kentler ve yerel yönetimler [37], ayrı veya birleşik yapı topluluklarının sahip olduğu istisnaî evrensel değerler [38], koruma politikası ve bütünleşik koruma [39], korumada halk katılımı [40], konuları ele alınmıştır. Ayrıca 1975 yılının Avrupa Mimari Miras yılı ilan edilmesiyle bu düşüncelerin daha geniş bir alana yayılması sağlanmıştır. 1987 yılında yayınlanan Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü; planlamada dikkat edilmesi gereken önemli faktörleri, yöntem ve araçları belirtmiş, planlamada halk katılımına vurgu yapmıştır [41].

Çevre ölçeğinde koruma düşüncesi kentsel alanlar kadar kırsal alanları da kapsamaktadır. "1970'li yıllarda, kırsal mimariyi de korunması gerekli kültür mirası olarak tanımlayan ve bu konuda çözümler üretmeye çalışan çeşitli uluslararası sempozyumların yapılmaya başlandığı görülmektedir. (…) Bu kararlarda kırsal mimarinin korunması gerekli bir değer olduğu vurgulamakta ve bu değerler bütüncül bir bakış açısıyla kültür mirası olarak tanımlanmaktadır" [42]. Kırsal çevrelerin korunması bu tarihlerde tavsiye kararları ile

gündeme gelmiştir ve 2000'li yılların başlarına kadar çevre ölçeği kapsamında ayrı bir konu olarak değerlendirilmiştir. "Kültür mirasının korunmasının 1990'lardan sonraki gelişim sürecinde ise çevre hakkında geliştirilen yeni tüzükler ve yorumlar belirleyici olmuştur" [3], kültürel önemi; geçmiş, şimdiki veya gelecek nesiller için estetik, tarihi, bilimsel, sosyal veya manevi değerler olarak tanımlamış ve bu değerin mekanın kendisinde, dokusunda, düzeninde, kullanımında somutlaştırıldığını ifade etmiştir. Bu tüzüğe göre korunması gereken çevre, kırsal ya da kentsel olmak üzere ayrılmamıştır [43].

2000 yılında kabul edilen Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (COE), kültürel peyzaj kavramıyla koruma alanında yeni bir söylem getirmektedir. Sözleşmeye göre peyzaj kavramı: "sürdürülebilir kalkınma temelinde ekonomik faaliyetler için bir kaynak, yerel kültürün bir temsilcisi, gerek kentsel gerekse kırsal alanlarda insanın yaşam kalitesini arttıran bir bileşen, toplumun sosyo-ekonomik ve demografik yapısında yaşanan dönüşümlerden doğrudan etkilenen canlı bir varlık" olarak tanımlanmaktadır [2]. Çevre ölçeğinin kapsamı fiziksel olarak giderek genişlerken, Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi (COE, 1999), Toplum İçin Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi (COE, 2005), Geleneksel Miras Alanlarının Algılanması ve Sunumu Tüzüğü (ICOMOS, 2008) gibi tüzükler ile koruma planlaması, kültürel çevre, bölgesel kimlik gibi kavramlarla derinlik kazanmıştır.

Günümüzde hızla gelişen ve dönüşen kentler için, tarihsel kentlerin korunmasına yönelik yaklaşımlarda da değişmiştir. Daha önce kabul edilmiş olan kültürel peyzaja ilişkin kararlar ile ilişkili olarak, kent ve kırsal alanların korunmasında kapsayıcı tanımlamalar yapılmış, bu alanların planlanması, korunması ve yönetilmesi için yeni teknikler önerilmiştir. 2011 yılında Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri yayınlanmıştır. Buna göre; kültür mirası kentsel alanın dar kapsamından çıkmakta; konuya bölgesel ölçekten bakılarak; süreklilik ve kimlik gibi somut olmayan değerler; geleneksel arazi kullanımı; kamusal alanın toplum ilişkilerindeki rolü; bütünleşme ve çevresel etkenler, diğer sosyo-ekonomik etkenler gibi konularda daha derin bir farkındalık yansıtma amaçlamaktadır [7]. Bu tüzük kentlerin değişen ortamında yaşam kalitesinin önemine değinmiş ve gelişen tarihsel çevre koruma anlayışı içerisinde yönetim planı, yerin ruhu kavramlarını net olarak vurgulamıştır.

UNESCO tarafından yayınlanan Tarihi Kentsel Peyzaja İlişkin Tavsiye Kararı (2011), İnsani Değer Olarak Miras ve Peyzaj (Floransa Bildirgesi, 2014), Miras Olarak Kırsal

Peyzajlara İlişkin ICOMOS-IFLA İlkeleri (2017) tarihi çevrenin korunmasını kültürel peyzaj bütünü içinde ele almaktadır.

Dünyada gelinen son noktada kültürel çeşitliliğin ve yaratıcılığın sosyal ve ekonomik gelişme için temel değerler olduğunu ve kültürün sadece yapılı çevreden değil aynı zamanda doğal çevre ve soyut değerler ile bir bütün halinde anlaşılabileceğini kabul edilmektedir.

2.3.2. Ulusal mevzuatta tarihi çevre koruma kavramı

Bu bölümde ulusal yasamızda yer alan çevre ölçeğinde korumaya yönelik son düzenlemelere yer verilmiştir. Bu düzenlemelere ulaşmak için kaynak olarak T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın resmi internet sitesinin, mevzuat ile ilgili bölümüne başvurulmuştur. Mevzuat başlığı altında; kanunlar, yönetmelikler, yönergeler, genelgeler, tüzükler, tebliğler, bakanlar kurulu kararları, uluslararası sözleşmeler, ilke kararları, müzecilik kılavuzu ve ilgili diğer mevzuat alt başlıkları yer almaktadır. Bu alt başlıklarda çevre ölçeğindeki koruma ile ilgili mevzuat metinleri Çizelge 2.6.'da başlıkları ile verilmiştir.

Çevre ölçeğinde korumaya yönelik güncel mevzuata ait metinlerden, korunması gerekli alanların yedi farklı içerikte tanımlandığı anlaşılmaktadır. Bunlar: yönetim alanı, sit alanı, etkileşim geçiş sahası, ören yeri, korunma alanı, bağlantı noktası ve yenileme alanıdır. Tezde alanların tanımlarına mevzuattaki haliyle yer verilmiştir.

Bu mevzuattaki tanımlara göre:

Sit:

> "Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır." [29].

Bu tanımda sit alanları genel olarak açıklanmakta daha sonra türüne ayrıştırılmaktadır. Türlerine göre sit alanları aşağıdaki gibidir:

• Kentsel sit alanı

• Arkeolojik sit alanı

• Tarihi sit alanı

• Doğal sit alanı

• Karma sit alanı

Kentsel sit:

> "Mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları ve bir bütün olarak o yerleşmenin ait oldukları dönemin yaşam biçimini gelecek nesillere aktarmaları sebebiyle teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olan, kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar, sokak ve meydanlar ve benzeri) birlikte bulundukları alanlardır" [44].

Arkeolojik sit:

> "İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devrin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlar" [45]. Arkeolojik sit alanları kendi içerisinde, 1. Derece Arkeolojik Sit, 2. Derece Arkeolojik Sit, 3. Derece Arkeolojik Sit olmak üç gruba ayrılmaktadır [29].

Ören yeri:

> "tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup, topoğrafik olarak tanımlanabilecek derecede yeterince belirgin ve mütecanis özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği kültür varlıkları ile tabiat varlıklarının birleştiği alanlardır" [33].

Çizelge 2.6. Çevre ölçeğindeki koruma ile ilgili güncel mevzuat metinleri

MEVZUAT TÜRÜ	ADI
KANUNLAR	2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (KTVKK)
	5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun
	6546 Sayılı Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun
YÖNETMELİKLER	Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik
	Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik
	Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik
	Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği
	Taşınmaz Kültür Varlıklarına Yardım Sağlanmasına Dair Yönetmelik
	Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Ait Katkı Payına Dair Yönetmelik
	Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği

Çizelge 2.6. Çevre ölçeğindeki koruma ile ilgili güncel mevzuat metinleri

YÖNERGELER	Arkeolojik Kazılarda ve Kazı Alanlarında Yapılacak Düzenleme, Restorasyon ve Konservasyon Proje ve Uygulamalarında Uyulacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönerge
	Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğüne Bağlı Müze ve Ören Yerlerinde Gerçek ve Tüzel Kişiler Tarafından Yapılacak Bağışlara İlişkin Yönerge
TEBLİĞLER	Kültür Varlıkları İhale Yönetmeliği Kapsamındaki Parasal Limitlerin Güncellenmesi Hakkında Tebliğ (Tebliğ No: 2019/1)
	62109, Kamulaştırma İşlemleri Yapılırken-Esas Alınacak Öncelik
BAKANLAR KURULU KARARLARI	Karar Sayısı: 2016/8743 Su Altında Korunması Gerekli Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Bulunduğu Bölgelerde Dalış Yasağı Uygulaması
ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER	Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun 1989 (1985)
	Dünya Kültürel Ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi 1983
	Akdeniz'de Özel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol 1998 (1982)
	Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (2003)
İLKE KARARLARI	(420 No'lu İlke Kararı) Planlama Sırasında Etkileme Geçiş Alanı Olarak Göz Önüne Alınması Gerekli Görülen Alanlara (Planlama Sınırları) İlişkin Esaslar
	(658 No'lu İlke Kararı) Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları
	(679 No'lu İlke Kararı)
	(681 No'lu İlke Kararı) Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları
	(702 Nolu İlke Kararı) Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları
	(712 Nolu Kararı) "Koruma Amaçlı İmar Planları Ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi Ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik" in Uygulanmasında Ortaya Çıkan Sorunların Değerlendirilmesi
	(745 Nolu İlke Kararı) Ören Yerleri ve Ören Yerlerinde Bulunan Arkeolojik Taşınmaz Kültür Varlıklarının, Bakanlıkça Tüzel Kişilere 5225 Ve 5228 Sayılı Kanunlar Kapsamında Kullandırılabileceği Hakkında İlke Kararı
	(762 Nolu İlke Kararı) Sit Alanlarını İçeren 1/25000 Ölçekli Çevre Düzeni Planları Hakkında
İLGİLİ DİĞER MEVZUAT	Doğal Sit Alanları ve Taşınmaz Tabiat Varlıklarının Bulunduğu Alanların Arkeolojik, Kentsel, Kentsel-Arkeolojik, Tarihi Sit Alanları ve Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları ile Bunların Koruma Alanları ve Etkileşim-Geçiş Sahasının Bulunduğu Alanlar ile Çakıştığı Yerlerde Uygulanacak Esaslara İlişkin Protokol

Etkileşim geçiş sahası: “korunması gerekli kültür varlıklarını ve sit alanlarını doğrudan etkileyen, sit bölgeleriyle bütünlük gösteren, içerisinde korunacak yapı grupları, sokak vb. alanlar içeren koruma amaçlı imar planlarının hazırlanma aşamasında göz önünde bulundurulması gereken alanlardır [46]. Yenileme alanları: “sit alanı ilan edilmiş koruma alanlarında yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek korunması amacıyla belirlenen bölgelerdir” [33]. Korunma alanları: “taşınmaz kültür varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alandır” [29]. Bağlantı noktası: “yönetim alanı sınırlarında yer almamakla birlikte arkeolojik, coğrafi, kültürel ve tarihi nedenlerle veya aynı vizyon ve tema etrafında yönetiminin ve gelişiminin sağlanması bakımından bu yer ile irtibatlandırılan kültürel varlıklardır” [33].

Yönetim alanı:

> “sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla,

plânlama ve koruma konusunda yetkili merkezî ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak bakanlıkça belirlenen yerler" [33].

şeklinde tanımlanmıştır.

Bu tanımlamalar göre; korunması gereken alanlar esas olarak sit alanları ve ören yerleri olmak üzere iki ana başlık altında toplanmakta, diğer hepsi bu alanlarla ilişkilendirilerek tespit edilmektedir. Etkileşim geçiş alanları, sit alanlarını etkileyen içerisinde korunması gerekli özellik gösteren alanlar bulunduran, yenileme alanları da sadece sit alanı ilan edilmiş yerlerde alanın özelliğine göre belirlen ikincil derecede koruma alanlarıdır. Korunma alanları; tescilli yapıların içinde bulunduğu parseller ya da algı bütünlüğünü koruyacak şekilde belirlenmiş yerlerdir. Yönetim alanı ise bütün bu alanları ve daha fazlasını kapsayacak şekilde belirlenebilen, koruma uygulamalarının her aşamasının planlandığı, daha geniş kapsamlı bir alandır (Şekil 2.4).

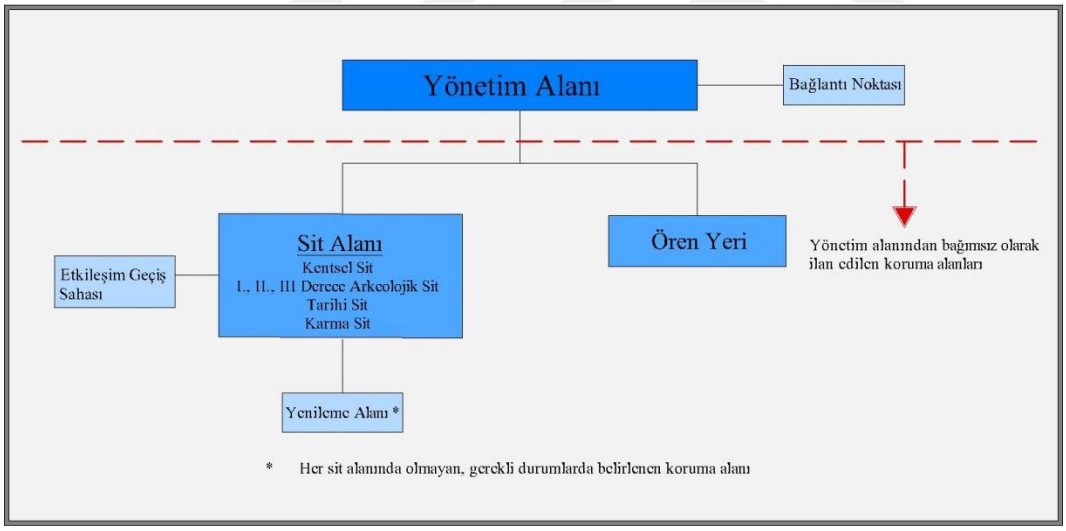

Şekil 2.4. Ulusal koruma yasasında çevre ölçeğinde korunması gerekli alanlar ve ilişkileri

2.4. Endüstri Mirası Kavramı ve Dünya ve Türkiye'deki Karşılaştırılması

Dünya ve Türkiye'deki gelişmelerin karşılaştırılması, ülkemizde endüstri mirası alanların korunmasında yasal düzenlemelerin durumunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

2.4.1. Endüstri mirası kavramı

Endüstri alanları ve yapıları, üretimi gerçekleştiren mekanik donanımları ve içinde yer aldıkları strüktürlerle birlikte, bir ülkenin sosyo-ekonomik geçmişinin önemli göstergeleridir. İşlevlerini çoğu zaman hızlı teknolojik gelişmeler nedeniyle kaybederler [47]. Sanayileşmiş ülkelerde terk edilmiş endüstri bölgeleri, içerdiği güçlüklerden ötürü çözülmesi gereken kentsel sorun alanları olmakla birlikte aynı zamanda yeniden gelişim için fırsat alanlarını da oluşturmaktadır [48]. Endüstri mirası kavramı, eski endüstri yapılarının korunması yaklaşımının uluslararası boyut kazanmasıyla ön plana çıkmış, endüstri anıtları ve sitlerinin aslında ulusal olduğu kadar uluslararası bir mirasın da bileşenleri olduğu görüşü bu süreçte benimsenmiştir [49].

2.4.2. Uluslararası ilke ve yayınlarda endüstri mirası kavramı

İşlevsiz kalan sanayi yapı ve yerleşkelerinin geleceği 20. yüzyılın ikinci yarısında bilimsel olarak tartışılmaya başlanmıştır. Çok sayıda örneği olan bu tesislerin bir kısmı yıkılırken, kalanı için koruma tartışmaları önce ulusal, ardından uluslararası boyuta geçmiştir [50]. Binan'ın (1996) çalışmasında yer verdiği, endüstri mirasının konu olduğu bilimsel çalışmaların ilki 1973 tarihinde Ironbridge, İngiltere'de gerçekleştirilen Endüstriyel Anıtların Korunması I. Uluslararası Kolokyumudur [12]. Bu toplantıların 1978 yılında gerçekleştirilen üçüncüsü önemlidir. Üçüncü Uluslararası Endüstri Anıtlarını Koruma Konferansı'nın adı, üçüncü Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Konferansı olarak değiştirilmiş ve bu toplantı başlığını kısaltması olan TICCIH bu sırada oluşturulmuştur [63]. Endüstri anıtları ifadesi yerine endüstri mirası kavramını getiren bu değişiklik ile endüstri mirası kavramına odaklanan yeni örgütlenme, eski endüstri yapılarının miras kavramı kapsamında düşünülmesini sağladığı ve bu alandaki etkinliklerin daha geniş bir alana yayılmasının önünü açtığı için önemlidir [49].

Endüstri mirasının korunması konusunda uluslararası boyutta yayınlanan ilk tüzük Nizhny Tagil Tüzüğü (2003) olmuştur. Tüzüğe göre endüstri mirası: "endüstri kültürünün tarihsel, teknolojik, toplumsal, mimari ya da bilimsel değeri bulunan kalıntılarından oluşur. Bu kalıntılar, binaları ve makineleri, atölyeleri, imalathaneleri ve fabrikaları, madenleri ve işleme ve arıtma alanlarını, ambarları ve depoları, enerjinin üretildiği, iletildiği ve

kullanıldığı yerleri, taşımacılığı ve tüm altyapısını, ayrıca ikamet, ibadet ve eğitim gibi endüstri ile ilişkili toplumsal etkinlikler için kullanılan yerleri içerir" [51].

2006 yılında uluslararası anıtlar ve sitler gününün teması, daha kapsayıcı bir şekilde üretim mirası olarak belirlenmiştir. Böylece daha küçük ölçekli, geleneksel üretim biçimleri ve tesisleri de endüstri mirası kapsamında değerlendirilmiştir. UNESCO'nun 1978'de Wieliczka Tuz Madeni ocaklarını dünya mirası listesine alması, Avrupa Konseyi'nin 1980 yılında yayınladığı Avrupa'daki Endüstriyel, Teknik ve İnşai Mirasın Korunması Hakkındaki Tavsiye Kararı, Avrupa'daki endüstri mirası alanlarını birbirine bağlayan, tanıtılması ve korunması bilincini arttırmayı amaçlayan ERIH'in (Avrupa Endüstri Mirası Rotası) kurulması bu alandaki önemli gelişmelerdir.

Endüstri mirasının korunması konusunda son tüzük; 2011 yılında yayınlanan Endüstriyel Miras Alanları, Yapıları ve Peyzajları İçin Koruma Ortak İlkeleri - Dublin Prensipleri olmuştur. Buna göre endüstri mirası artık korunması gereken tek yapı değil, kent merkezinde kalan ve çözülmesi gereken bir sorun ya da korunması gereken bir değer olarak görülmüştür. Bu sebeple bu yapıların bulunduğu alanlar, üretim ile beraber ortaya çıkan sosyal doku, ulaşım ağları endüstriyel peyzaj alanları olarak kabul edilmiştir [8]

2.4.3. Ulusal mevzuatta endüstri mirası kavramı

Bu gün endüstri mirası olarak önem kazanan terk edilmiş yapılar, dünyada yarım yüzyıl, Türkiye'de ise, 1990'lardan bu yana kültürel mirasın bir parçası olarak değerlendirilmektedir [50]. Türkiye'de endüstri mirasının korunması düşüncesi, işlevini yitiren ve aynı zamanda şehir içinde kalan anıtsal endüstri yapılarının yıkılması tartışmalarıyla gelişmiştir. Ancak güncel ulusal mevzuatımızdaki metinlerin hiç birinde endüstri mirasının tanımı ya da açıklaması yer almamaktadır. Sadece Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıkları, Sitleri, Tespit ve Tescil Hakkında Yönetmelik ekinde; tescilli endüstri yapıları, tescili önerilen endüstri yapıları, tescilden düşmesi önerilen endüstri yapıları lejantları yer almaktadır [50]. KTVKK'nun (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu) 6. maddesinde, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının nelerden oluştuğu açıklanmaktadır. Bu maddede endüstri yapıları ve yerleşkeleri taşınmaz kültür varlığı örneği olarak anılmadığı için kültür mirası olmadığına karar verilmekte ve böylece bu değerler kaybedilmektedir [52]. Buna karşın endüstri mirası yapıların, koruma

kurullarında alınan karlar aracılığıyla “endüstri mirası olarak” tescil edildikleri görülmektedir.

3. YERLEŞİM ALANLARINA AİT ÖLÇEKLERİN TANIMLANMASI

Bölüm 2'de ortaya konan koruma alanlarına ait tanımlamalardan anlaşılmaktadır ki; korunacak alanlar her türlü yerleşim alanı içinde var olama potansiyeli taşımakla birlikte, daha çok göz önünde olmaları nedeni ile kentsel özellik gösteren yerleşmeler ile son yıllarda yapılan çalışmalarla üzerinde durulan kırsal yerleşmeler içinde tespit edilmektedir. Tezin üzerinde odaklandığı ve kapsamını belirleyen orta ölçekli yerleşim alanlarında ise korunacak alanlar her zaman yeterli düzeyde tespit edilmemekle birlikte uygulanmayan koruma yöntemleri nedeniyle korunamamakta ve yok olmaktadır. Bu nedenle çevre ölçeğinde koruma bağlamında yerleşim alanlarına ait ölçeklerin iyi tanımlanması, orta ölçekli yerleşimlerde özgün değerlerin bütünlük içinde ve sürdürülebilir korunması için, gerekliliktir.

Bu bölümde, yerleşim alanlarına ait ölçeklerin doğru tespiti için, öncelikle bu alandaki bilimsel çalışmalar incelenmiş, ardından ulusal yasamızda yer alan çeşitli kanun ve yönetmelikler ile bakanlıklara bağlı kurumların raporları üzerinden bir araştırma yürütülerek Türkiye'deki farklı ölçek sınıflarına ait yerleşim alanlarının tespiti gerçekleştirilmiştir.

3.1. Koruma Bağlamında Yerleşim Alanı Ölçeklerinin Tanımlanması

Koruma kavramı geliştirilir iken her zaman için geçerli olan bir soru üzerinde odaklanılmıştır; neyi korumalıyız? Bu düşünce süreci içerisinde; korunması gerekli olan "şey" öncelikle kazılardan çıkarılan taşınır kültür varlıkları, daha sonra tek yapılar ve çevreleri, günümüzde ise yapı grupları ve çevreleri ile kentsel alanlar olmuştur. Bu kültür varlıklarının her birinin kendi ölçeğinde olmak üzere çeşitli koruma kuramları ve uygulamaları geliştirilmiştir.

Çevre ölçeğinde korumanın yazılı kuramlar aracılığı ile tartışılmaya başlandığı 1975 yılı Amsterdam Tüzüğü'nden bu yana, korunması gerekli çevrelerin neleri içerdiği tartışmaların konusu olmuştur. Amsterdam Bildirgesi'nde, korunması gerekli değer mimarlık mirası olarak adlandırılmış ve "yalnız üstün nitelikli tek yapıları değil, tarihsel özelliği olan tüm kentsel ve kırsal alanları içerir" denilerek kapsamı belirtilmiştir [39]. Tarihi çevrelerin korunması ile doğrudan ilişkili, uluslararası alanda kabul edilmiş

metinlerde, korunacak çevreler kırsal ya da kentsel olmak koşulu ile net bir şekilde ayrılarak değerlendirilmiştir. Bu metinlerden bazıları: Tarihi Öneme Sahip Kentlere İlişkin Split Bildirgesi (Coe, 1971), Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rolü Konusunda Nairobi Tavsiyeleri (Unesco, 1976), Avrupa Mimari Mirasının Korunması Granada Sözleşmesi (ICOMOS, 1985), Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Washington Tüzüğü (ICOMOS, 1987)'dür. 2011 yılında ICOMOS tarafından yayınlanan Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri'nde daha önce yayınlanmış ve kabul edilmiş olan metinleri yok saymadan ve ancak onlardan farklı olarak; konuya bölgesel ölçekten bakarak, süreklilik ve kimlik gibi somut olmayan değerleri ön plana çıkararak koruma planlamasının önemine değinilmektedir. Bu tüzükte yer alan tanımlamalara göre tarihi kentler ve kentsel alanlar: "somut ve soyut ögelerden oluşurlar. Somut ögeler, kentin strüktürüne ek olarak, mimari ögeler, kentin içi ve çevresindeki peyzaj, arkeolojik kalıntılar, panoramalar, siluetler, bakı noktaları ve anıtsal sitleri kapsar. Soyut ögeler ise tarihi değerin özünü oluşturan etkinlikler, simgesel ve tarihi işlevler, görenekler, gelenekler, anılar ve kültürel kaynaklardan" oluşmaktadır [7]. UNESCO tarafından aynı yıl içerisinde yayınlanan, Tarihî Kentsel Peyzaja İlişkin Tavsiye Kararı metninde, daha önceki ilgili metinleri kabul edip, tamamlamayı hedefleyerek kentsel kültürel peyzaj terimi geliştirilmiştir. "Tarihî kentsel peyzaj, daha geniş bir kentsel bağlam ve coğrafi mekânı kapsayabilmesi için, tarihî merkez ya da külliye kavramının ötesine uzanan, tarihsel düzlemin kültürel ve doğal değerleri ve nitelikleri sonucu anlaşılan kentsel alandır" [53]. Bu iki tüzük de her ne kadar bölgesel ölçekte yaklaşımı benimsemiş olsa da, kentsel alana odaklanmaktan uzaklaşamamıştır.

Bir önceki bölümde detaylıca incelendiği gibi, ülkemizdeki koruma çalışmaları 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na bağlı olarak yürütülmektedir. Korunacak öğenin ölçeğine bağlı olarak bu yasadan geliştirilen yönetmelik, yönerge ve ilke kararları ile çalışmalar sürdürülmektedir. 2863 sayılı kanununa göre korunması gerekli çevreler sit alanı olarak tanımlanmakta, bu sit alanlarının niteliğine göre de projeler geliştirilmektedir. Çevre ölçeğinde koruma bağlamında kullanılan mevzuatın, üyesi olunan COE, ICOMOS, UNESCO gibi uluslararası kuruluşlardan etkilenerek geliştirildiği, ya da bu kuruluşlarda yayınlanan metinlerin doğrudan kabul edilmesiyle elde edildiğinden Türkiye'de de çevresel ölçekteki koruma çalışmaları ağırlıklı kentsel ve kırsal yerleşmelerdedir.

3.2. Yerleşim Alanlarına Ait Ölçeklerin Belirlenmesi

2872 sayılı çevre kanununa göre "Canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortam" çevredir [54]. Bu tanıma göre çevreler, kendilerini oluşturan ortamların niteliğine göre yapılı ve doğal olarak değerlendirilmektedir. Yerleşim alanları ise insanların tarımla ilgilenmeleri sonucu doğal çevrelerde yerleşik hayata geçmesiyle oluşmuştur. Kırsal yerleşmeler "bir kırsal konutun gelişmesiyle veya akrabalık ilişkileri ile gelişebileceği gibi ortak üretim anlayışına bağlı olarak bir araya gelen toplulukların oluşturduğu bölge; yerleşme/ yerleşke/ yerleşim[1] alanıdır" [55]. "Kentlerin ortaya çıkışı ise tarihsel olarak çok gerilere, tarım toplumlarının çıkışından öncesine gitse de kentli toplumların ortaya çıkışı modernleşme ile eş zamanlıdır. Modernleşme ve sanayileşme süreci ile birlikte tarımla uğraşan kesimin kırdan kopuşu başlamış ve kentleşme süreci, kır yaşamından koparak farklılaşmış olan kentli toplumları geliştirmiştir" [56]. Kendisini oluşturan birçok bileşenden dolayı kent, farklı disiplinlere ait grupların tartışma konusu olmuş ve bu gruplarca tanımlanmıştır. Bu tanımlar ise, kentin geçirdiği tarihi süreç içerisindeki değişimden dolayı farklılaşarak günümüze taşınmıştır. Bilimsel çalışmalarda karşılaşılan en yaygın tanımlama metodu; kır ve kent kavramlarının karşılaştırılarak birbiri üzerinden yapılanı olmuştur. Bir diğer yöntem de bu iki tip yerleşimin olanaklarının açıklanmasıdır.

Ekonomiye yön veren girdiler, kent mekânının biçimlenmesini, çeşitlenmesini ve yoğunluğunu etkilemiştir. Tekeli'ye göre; "kentleşmeyi oluşturan temel bileşenler; üretim özelliği, büyüklük, hetorejenlik ve bütünleşmedir. Bir yerleşmedeki üretimin özelliği o yerleşmenin kent olarak nitelenip nitelenemeyeceği belirleyen en önemli etmendir. Buna göre belli bir tarım dışı üretim, büyüklük, yoğunluk, hetorejenlik ve bütünleşme düzeyine varmış ya da bu düzeyi aşmış insan yerleşmesi kenttir." [57]. Kenti tanımlamada kullanılan diğer kavramlar, üretim biçimlerine ve bu üretimin gelişim seviyesine bağlı olarak şekillendiğinden, üretimim tek başına yeterli bir koşul oluşturduğu yanılgısına karşı Tekeli, "tarımsal ya da tarımsal olmayan üretimin denetlendiği, dağıtımının koordine edildiği, belirli teknolojilerinde beraberinde geldiği" kıstasını koyarak kent tanımını tamamlamıştır [57]. Ekonomik gelir kaynaklarının çeşitlenmesi, demografik yapının değişim hızı, insan çeşitliliği, kişilerin sahip olduğu meslekler, eğitimleri, yerleşim alanlarına dâhil olması ya

[1] Bu üç kelime TDK sözlüğünde aynı anlamda kullanılmıştır.

da bu alanlardan ayrılması, kamusal kaynaklara ve bilgiye ulaşım seviyeleri, politik fikir üretmesi ve politikaya katılım düzeyi, kentsel ve kırsal alanların ayrıştıran kıstaslar olarak gösterilmektedir [58] (Çizelge 3.1).

Çizelge 3.1. Kentsel ve kırsal popülasyonlar arasındaki bazı geleneksel farklılıklar, [58].

Değişkenler	Kent	Kır
Ekonomi	İkincil ve üçüncül faaliyetler hakim	Birincil endüstri ve onu destekleyen faaliyetler
Meslek Yapısı	İmalat, inşaat, yönetim ve hizmet faaliyetleri	Tarım ve diğer birincil sanayiye bağlı meslekler
Eğitim Seviyesi	Ulusal ortalamadan daha yüksek	Ulusal ortalamadan dahadüşük
Kamusal Servislere Ulaşım	Yüksek	Düşük
Bilgiye Ulaşım	Yüksek	Düşük
Demografi	Düşük doğurganlık ve ölüm	Yüksek doğurganlık ve ölüm
Politika	Liberal ve radikal unsurların daha fazla temsili	Muhafazakar, değişim karşıtı
Etnisite	Çeşitli	Daha homojen
Göç Düzeyi	Yüksek ve genellikle içe doğru	Düşük ve genellikle dışa doğru

Kırsal alanlar "yaşam ve çalışma faaliyetlerinin daha çok doğal kaynakların değerlendirilmesine bağlı, geleneksel sosyal ilişkilerin devam ettiği alanlardır. Özgün dokusu ve geleneksel yaşam biçimi ile kentten ayrılan bu alanlar, insanların doğayla daha çok etkileşim içinde bulunduğu yerleşimlerdir" [59].

Kentsel mekanın özellikleri ise Aydın ve Ayataç'ın yaptığı çalışmada (2015), "kentsel kamusal alanlarda vatandaşların ücretsiz kullanabileceği genel hizmet amaçlı yollar, kaldırımlar, meydanlar, parklar, yeşil alanlar, toplu taşıma istasyonları ve terminaller gibi" yerler, olarak ifade edilmiştir ve bir kent mekânında olması beklenen özellikler "erişim ve bağlantı alanları, kullanım ve aktivite, konfor ve kimlik, sosyallik" ana başlıkları altında toplanmıştır [60]. (Çizelge 3.2).

Çizelge 3.2. Kentsel mekânın özellikleri, [60]'den Türkçe 'ye çevrilmiştir

ERİŞİM VE BAĞLANTI	KULLANIM VE AKTİVİTE	KONFOR VE KİMLİK	SOSYALLİK
Güvenilirlik, Süreklilik, Kişiler Arası Mesafe, Yürünebilirlik, Bağlılık, Uygunluk, Ulaşılabilirlik, Trafik Verileri, Doğrudan Geçiş, Aktivite, Park Kullanımı, Dokular, Okunabilirlik, Farkındalık, Teşvik Edicilik, Toplu Taşıma	Eğlence, Canlı, Özel, Gerçekçi, Kullanışlı, Kutlama, Yerli, Kullanışlı, Yerel Dükkanlar, Aidiyet, Mülkiyet, Kiralanabilirlik, Perakende Satış	Güvenli, Temiz, Yürünebilir, Yeşil, Çekici, Tarihi, Estetik, Sağlık Önlemleri, Çevreci, Kent Mobilyası, Materyal	Çeşitlilik, İdare, Kooperatif, Etkililik, Komşuluk, Etkileşimli, Davet Edici, Gönüllülük, Gece Kullanımı, Sokak Hayatı, Kadın, Çocuk Ve Yaşlı Kullanıcılar

Yasal düzenlemeler

Türkiye'de kır ve kent ayrımı yasal olarak, nüfus büyüklükleri ve idari yapılanmalar ile belirtilmektedir. "Nüfusu 2000'den aşağı yurtlara köy, nüfusu 2000 ile 20.000 arasında olanlara kasaba ve 20.000'den çok nüfusu olanlara şehir denir. Nüfusu 2000'den aşağı olsa dahi belediye teşkilatı mevcut olan nahiye, kaza ve vilayet merkezleri kasaba itibar olunur ve Belediye Kanunu'na tabidir." [61]. Belediye kanununa göre: "Nüfusu 5000 ve üzerinde olan yerleşim birimlerinde belediye kurulabilir. İl ve ilçe merkezlerinde ise belediye kurulması zorunludur" [62].

> "Toplam nüfusu 750.000'den fazla olan illerin il belediyeleri kanunla büyükşehir belediyesine dönüştürülebilir. Büyükşehir belediyesi: sınırları il mülki sınırı olan ve sınırları içerisindeki ilçe belediyeleri arasında koordinasyonu sağlayan; idarî ve malî özerkliğe sahip olarak kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren, yetkileri kullanan; karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişisini ifade eder." [63].

Büyükşehir belediyeleri ve bunlara bağlı olan ilçelerle ilgili olarak; 2012 yılında yürürlüğe giren, 6360 sayılı kanuna göre; "büyükşehir belediyesine bağlı ilçelerin mülki sınırları içerisinde yer alan köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmış, köyler mahalle olarak, belediyeler ise belde ismiyle tek mahalle olarak bağlı bulundukları ilçenin belediyesine katılmıştır" [64]. Büyükşehir belediyesini açıklayan bu kanuna göre; bu illerdeki köyler mahalleye dönüşerek teoride kent/ kentsel alan olma statüsü kazanmaktadır.

Türkiye'de orta ölçekli yerleşim alanları

Orta ölçekli yerleşim alanlarına yönelik çalışmalar uluslararası ortamda da yavaş yavaş kabul edilmeye ve üzerinde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. "Mega kentler ve köyler, bir sürekliliğin yalnızca en uç kutuplarını temsil etmektedir. Böylesine bir yerleşim yelpazesinin içinde kentten kıra olduğu gibi kırdan kente yönelen geçişleri ve akışları kademeli ve aşamalı süreçler halinde görmek mümkündür." [65]. "Kırsal ve kentsel alanlar giderek daha geçişli, benzer değişkenlere dayanmaya başladığından, kır ve kenti kesin çizgilerle birbirinden ayırmak oldukça zorlaşmıştır." [66]. Yerleşim alanlarını tanımlamak için kullanılan bu değişkenleri/ölçütleri doğru belirlemek, orta ölçekli yerleşimlerin tespitinde etkili olacaktır. "Kentlerin yaşamış olduğu değişimin nedenleri ve sonuçları

noktasında temelde yatan en önemli unsurlardan birisi elbette insan faktörüdür. Bu nedenle insanların yaşamayı tercih ettikleri mekânlar, tercih eğilimlerindeki farklılıklar üzerine yapılan araştırmalar hem yeni birtakım kavramların hem de yeni politikaların doğmasına yol açmıştır" [67]. Bu bağlamda "orta ölçekli kentin en yaygın olarak görülen tanımlaması nüfus ölçütüne göre yapılan tanımlamadır" [68]. Ancak kent ve kır alanlarına dair yapılan tanımlamalardan da anlaşılmaktadır ki, bir yerleşim alanının ölçeğinin belirlenmesinde, nüfus anahtar konumdadır ancak tek ölçüt değildir.

Ülkelerin idari bölünmeleri ve devlet kademelenmesi arasındaki farklılıklar, her ülkenin sosyal ve ekonomik göstergelerine dayanarak kendi kırsal veya kentsel alan tanım ve sınıflandırmasını yapsa dahi bu verilerin evrensel olarak kullanıp, karşılaştırılmasını kısıtlamaktadır. Buna karşın, dünyada kırsal ve kentsel yerleşmelerin nüfus dışı verilerinin toplanıp tipolojik bir veri oluşturması için çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Örneğin: "OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) ve EUROSTAT (Avrupa Birliği İstatistik Ofisi) tarafından geliştirilen iki yöntem, ülkeler arası karşılaştırmalara izin verdikleri için yaygın olarak kullanılmaktadır" [69]. OECD, "bölgesel ve kırsal göstergeleri belirlerken ulusal alt bölgeleri karşılaştırma olanağı sağlamayı hedeflemektedir. OECD'ye göre dört temel kırsallık göstergesi bulunmaktadır. Bunlar nüfus ve göç, ekonomik yapı ve performans, sosyal refah ve eşitlik ile çevre ve sürdürülebilirlik göstergeleridir. OECD kırsal alan tanımı yerel ve bölgesel olmak üzere iki kademeli bir düzeyde tanımlanmaktadır" [70].

EUROSTAT ise NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistics- İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması) sistemini geliştirmiştir. Bu sisteme göre: Avrupa Birliği'ne üye ülkeler arasında bölgelerarası dengesizliği ortadan kaldırmak ve geri kalmış bölgelerin birliğin sağladığı fonlardan yararlanmalarını ortak bir zeminde gerçekleştirmek amacıyla, üye ülkeler içinde bir bölgeleme sistemi oluşturmuştur [71]. Bu sistem, beş düzeyli hiyerarşik bir sınıflandırmaya sahiptir. "Bu düzeylerin üçü bölgesel (bölge, küçük bölgeler, iller) ve ikisi yereldir (ilçeler ve köyler). İlgili değişkene bağlı olarak belirlenen düzeyde; ağırlıklı olarak kentsel, orta ve ağırlıklı olarak kırsal bölgeler olmak üzere üç seviyede sınıflandırma yapılmaktadır" [72]. Bu analizler Şekil 3.2'deki gibi gösterilmektedir.

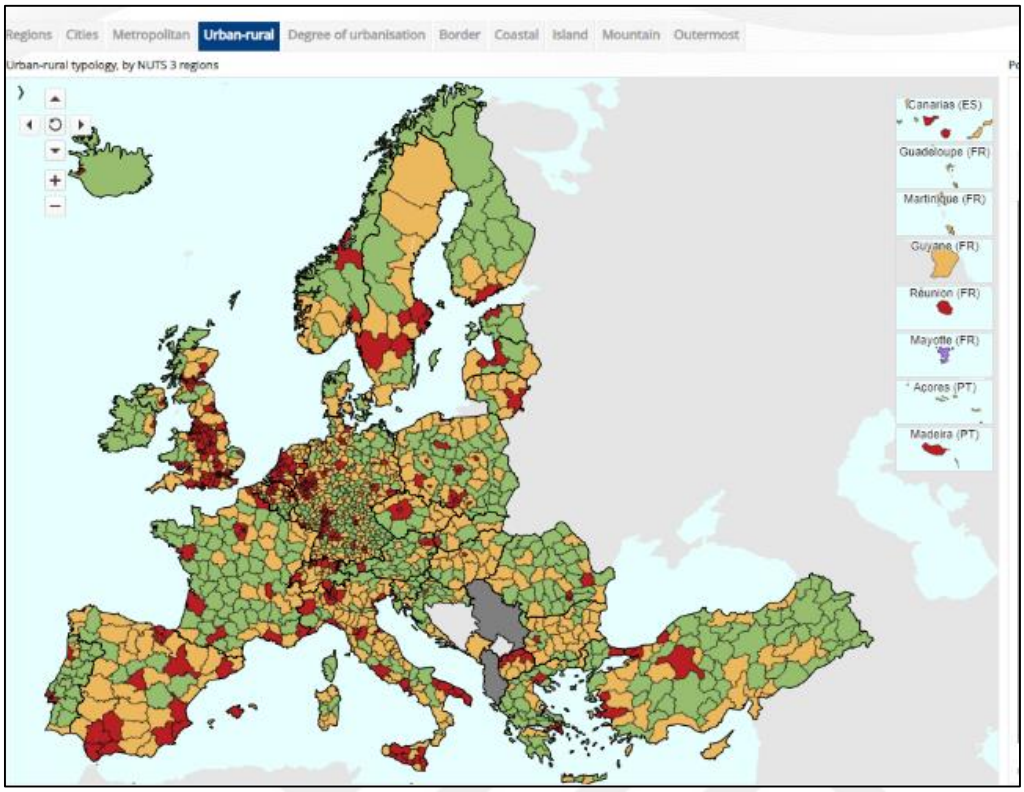

Şekil 3.2. NUT 3 seviyesinde kırsal – kentsel bölgeler haritası [72]

Avrupa birliği adaylık sürecinde olan Türkiye için, bölgesel istatistik verilerinin toplanması ve geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların belirlenmesi ve Avrupa Birliği İstatistik Sistemine uygun ve karşılaştırılabilir bir veri tabanı oluşturulması amacıyla ülke genelinde İBBS (İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasını) tanımlamıştır [73].

Bu bölge birimleri sınıflamasına göre 3 düzey belirlenmiştir. Bunlar:

- Düzey 3 kapsamındaki İstatistiki Bölge Birimleri 81 adet olup il düzeyindedir.
- Düzey 2 İstatistiki Bölge Birimleri, "Düzey 3" kapsamındaki komşu illerin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup, 26 adettir.
- Düzey 1 İstatistiki Bölge Birimleri ise "Düzey 2" İstatistiki Bölge Birimlerinin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup, 12 adettir".

Buna sisteme göre Türkiye'de üç düzeyde sınıflandırılmış yerleşim alanları Çizelge 3.3'deki gibi oluşmuştur.

Çizelge 3.3. İBBS'na göre Türkiye'de yerleşim alanları [73]

Kod	Düzey1	Düzey2	Düzey3
TR1	İstanbul Bölgesi		
TR10		İstanbul Alt Bölgesi	İstanbul
TR2	Batı Marmara Bölgesi		
TR21		Tekirdağ Alt Bölgesi	Tekirdağ
			Edirne
			Kırklareli
TR22		Balıkesir Alt Bölgesi	Balikesir
			Çanakkale
TR3	Ege Bölgesi		
TR31		İzmir Alt Bölgesi	İzmir
TR32		Aydın Alt Bölgesi	Aydın
			Denizli
			Muğla
TR33		Manisa Alt Bölgesi	Manisa
			Afyon
			Kütahya
			Uşak
TR4	Doğu Marmara Bölgesi		
TR41		Bursa Alt Bölgesi	Bursa
			Eskişehir
			Bilecik
TR42		Kocaeli Alt Bölgesi	Kocaeli
			Sakarya
			Düzce
			Bolu
			Yalova
TR5	Batı Anadolu Bölgesi		
TR51		Ankara Alt Bölgesi	Ankara
TR52		Konya Alt Bölgesi	Konya
			Karaman
TR6	Akdeniz Bölgesi		
TR61		Antalya Alt Bölgesi	Antalya
			Isparta
			Burdur
TR62		Adana Alt Bölgesi	Adana
			Mersin
TR63		Hatay Alt Bölgesi	Hatay
			Kahramanmaraş
			Osmaniye
TR7	Orta Anadolu Bölgesi		
TR71		Kırıkkale Alt Bölgesi	Kırıkkale
			Aksaray
			Niğde
			Nevşehir
			Kırşehir
TR72		Kayseri Alt Bölgesi	Kayseri
			Sivas
			Yozgat
TR8	Batı Karadeniz Bölgesi		
TR81		Zonguldak Alt Bölgesi	Zonguldak
			Karabük
			Bartın
TR82		Kastamonu Alt Bölgesi	Kastamonu
			Çankırı
			Sinop

Çizelge 3.3. (devam) İBBS'na göre Türkiye'de yerleşim alanları [73]

TR83		Samsun Alt Bölgesi	Samsun
			Tokat
			Çorum
			Amasya
TR9	Doğu Karadeniz Bölgesi		
TR90		Trabzon Alt Bölgesi	Trabzon
			Ordu
			Giresun
			Rize
			Artvin
			Gümüşhane
TRA	Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi		
TRA1		Erzurum Alt Bölgesi	Erzurum
			Erzincan
			Bayburt
TRA2		Ağrı Alt Bölgesi	Ağrı
			Kars
			Iğdır
			Ardahan
TRB	Ortadoğu Anadolu Bölgesi		
TRB1		Malatya Alt Bölgesi	Malatya
			Elazığ
			Bingöl
			Tunceli
TRB2		Van Alt Bölgesi	Van
			Muş
			Bitlis
			Hakkari
TRC	Güneydoğu Anadolu Bölgesi		
TRC1		Gaziantep Alt Bölgesi	Gaziantep
			Adıyaman
			Kilis
TRC2		Şanlıurfa Alt Bölgesi	Şanlıurfa
			Diyarbakır
TRC3		Mardin Alt Bölgesi	Mardin
			Batman
			Şırnak
			Siirt

Ülkemizde de Kalkınma Bakanlığı (şimdiki Strateji ve Bütçe Başkanlığı) tarafından kalkınma planlarının oluşturulması için ilçe, il veya bölgeler düzeyinde SEGE (sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması) araştırması yapılmaktadır. Bu kapsamda belirli aralıklarla gerçekleştirilen analizler tamamlanarak raporlanmaktadır. Bu araştırmalara dair en güncel veriler 2011 yılında illere ve bölgelere yönelik gerçekleştirilen SEGE araştırmasından elde edilmektedir. Yaşam kalitesi, istihdam, demografi, eğitim, rekabetçi ve yenilikçi kapasite, sağlık, mali erişebilirlik ana göstergeleri ve bunlara ait alt göstergelerden oluşan toplam altmış bir değişkene bağlı olarak analiz ve değerlendirmelerle 2011 verileri ortaya çıkmıştır [74]. Değerlendirme sonucunda il düzeyinde gelişmişlik sıralaması altı grupta toplanarak Harita 3.1 elde edilmiştir.

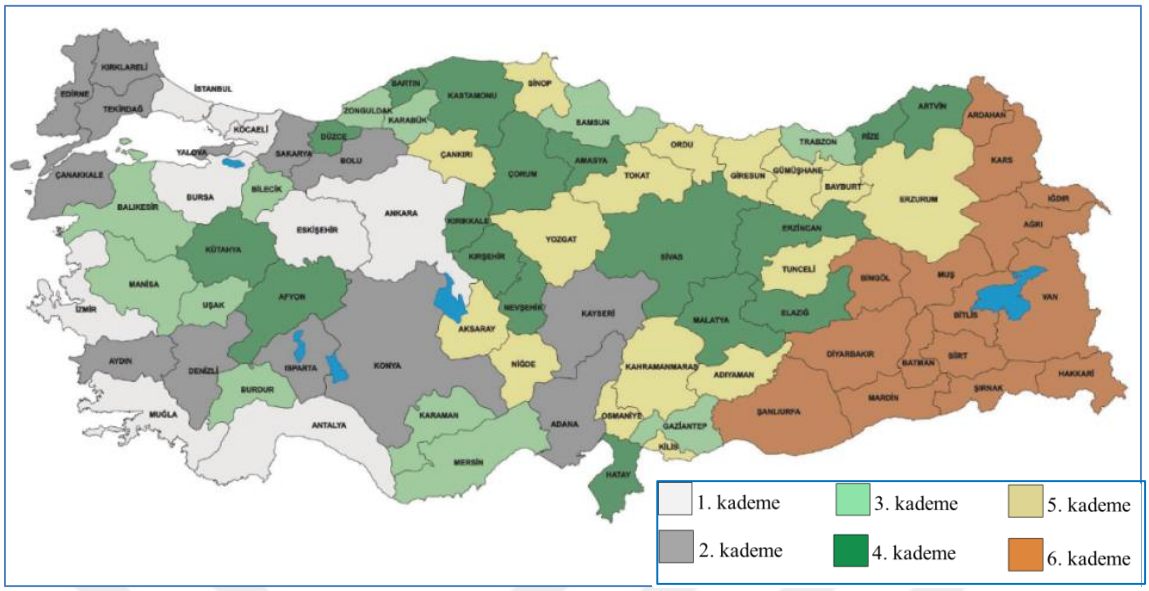

Harita 3.1. İller bazında sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması [74]

Aynı kurum tarafından, 2004 yılında ilçe düzeyinde benzer bir sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması analiz çalışması yaptırılmıştır. "Mevcut idari yapı temelinde 872 ilçenin kapsandığı araştırmada; sosyal (demografik, istihdam, eğitim, sağlık, alt yapı, diğer refah) ve ekonomik (imalat, inşaat, tarım, mali) alanlardan seçilen 32 adet değişken kullanılmıştır" [75]. Bu analize göre de ilçe düzeyinde gelişmişlik sıralaması altı grupta toplanarak Harita 3.2 elde edilmiştir. Haritada en koyu renk en gelişmiş olmak üzere açık renge doğru gittikçe sıralama geriye gitmektedir.

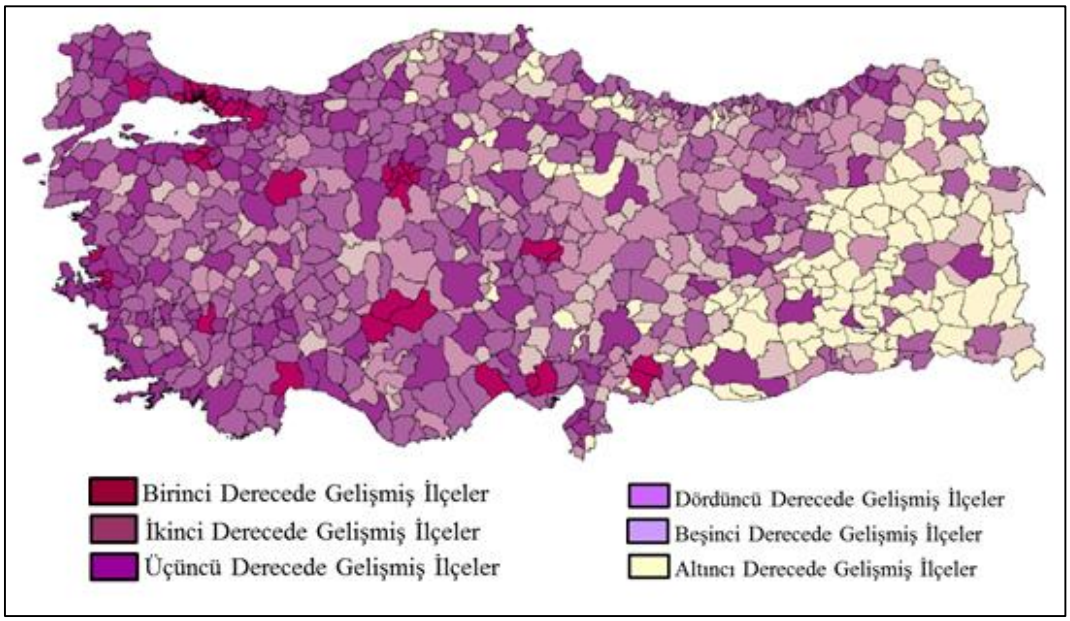

Harita 3.2. İlçeler bazında sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması [75]

Kent ve kır yerleşmelerini tanımlama çalışmaları ile bu yerleşmelerin gelişmişlik düzeylerinin araştırıldığı çalışmalarda kullanılan kıstasların ortak olduğu görülmektedir. Avrupa'da NUTS ve Türkiye'deki İBBS'nde belirtilen farklı düzeydeki yerleşim alanları için, gelişmişlik sıralaması sisteminde kullanılan kıstaslar doğrultusunda "ağırlıklı kentsel", "orta" ve "ağırlıklı kırsal" olmak üzere üç farklı ortak ölçeğin tanımlandığı anlaşılmıştır. NUT Sistemine göre beş farklı düzeyde incelenen yerleşmelerle ülkemizdeki idari sınıflanma sistemindeki yerleşmeler eşleştirildiğinde, ilçe yerleşmelerin NUT 4 düzeyine karşılık geldiği anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda; 2004 yılında gerçekleştirilen çalışmanın sonucunda altı ölçekte toplanan ilçe yerleşmelerinin üç ölçeğe indirgenmesi ihtiyacı doğmuştur.

Öğdül, ilçe (NUT 4) düzeyindeki yerleşmeler için yaptığı sınıflandırma çalışmasında (2010), kent ve kır tanımlama kıstasları olarak da karşılaşılan "tarımsal üretim, tarımsal olmayan üretim, istihdam yapısı, demografik veriler, eğitim seviyesi, para, mal ve insan akışı" kıstaslarına dayanarak ve "iki aşamalı kümeleme analiz" yöntemini uygulamıştır. Bu çalışma ile tez kapsamında Türkiye için hedeflenen ilçe düzeyindeki orta ölçekli yerleşim alanları belirlenmiştir [69]. Türkiye'de toplam 68 ilde, 308 ilçe orta ölçekli yerleşim grubuna girmektedir. Bu yerleşmelere ait liste Ek-1'de verilmiştir. Harita 3.3'te Türkiye'deki ağırlıklı olarak kentsel, orta ve ağırlıklı olarak kırsal ilçeler görülmektedir. Tez çalışma örneklem alanı olan Mut İlçesi, turuncu renkle ifade edilen orta ölçekli yerleşim grubu içerisindedir.

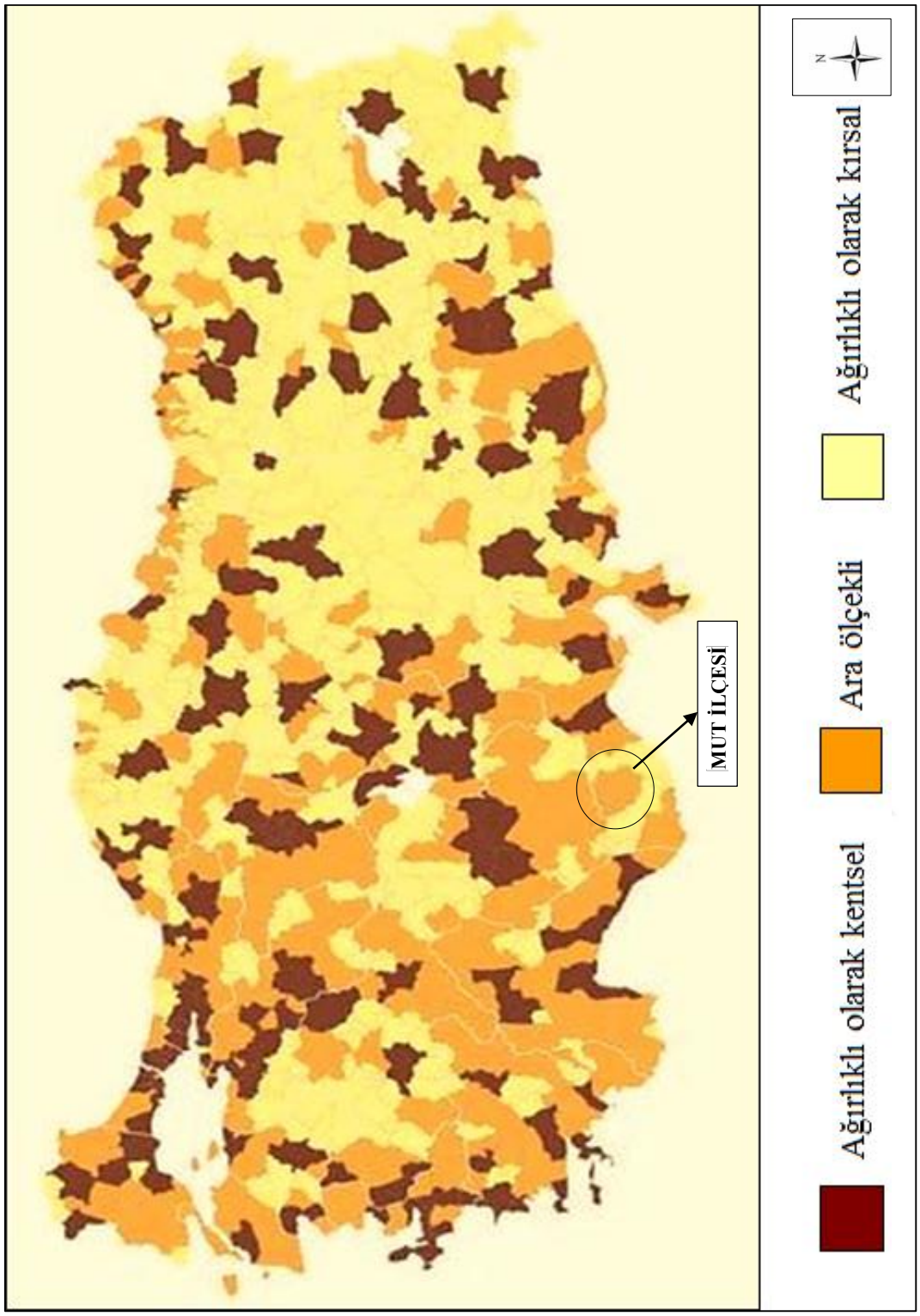

Harita 3.3. NUTS 4 seviyesinde kentsel-kentsel düzen [69]

4. ORTA ÖLÇEKLİ YERLEŞİMLERDE KORUMA YÖNETİM MODELİ ÖNERİSİ

İkinci bölümde de açıklandığı gibi, çevre ölçeğinde korunacak alanlar; sit alanları, ören yerleri, etkileşim geçiş sahaları, yenileme alanları ve bunların hepsini kapsayan yönetim alanı ve yönetim alanı ile ilişkili bağlantı noktasından oluşmaktadır (Şekil 2.5). Buna göre korunacak alanlar temelde sit alanı ve ören yeri olarak ayrışmakta, diğer bütün alanlar bu iki alanla olan etkileşimi doğrultusunda belirlenmektedir. Yönetim alanlarında ise sit alanları veya ören yerleri ile bunların dışında kalan alanlar da bulunabilir. Şekil 2.5.'de görülen; korunacak alanlar için geliştirilen çevre ölçeğinde koruma yöntemleri, Çizelge 2.7'de belirtilen yasal düzenlemeler çerçevesinde açıklanmıştır. Buna göre; yönetim alanlarında yönetim planı, sit alanlarında ise etkileşim geçiş alanlarını da göz önünde bulundurarak koruma amaçlı imar planları ve referans alarak hazırlanan sokak sağlıklaştırma, yenileme alanı ilan edilmiş sit alanlarında yenileme projesi, ören yerlerinde ise çevre düzenleme projeleri çevre ölçeğinde hazırlanacak koruma plan ve projeleridir.

4.1. Çevre Ölçeğinde Koruma Yöntemleri

Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'ne göre planlama kademeleri üstten alt kademeye doğru; "mekânsal strateji planı, çevre düzeni planı, nazım imar planı, uygulama imar planıdır" [76]. Özel amaçlı planlar, "imar planı kararlarına veri oluşturan veya gerektiğinde mekânsal planların uygulanmasına yönelik araç ve ayrıntıları içerebilen stratejik plan yaklaşımı ile gerektiğinde şematik ve grafik planlama dili kullanılarak yapılan plan paftası, eylem planı ve planlama raporu ile bütün olan çalışmalar" şeklinde tanımlanmıştır [76]. Koruma amaçlı imar planı ve yönetim planı, bu hiyerarşi dışında tutularak, özel amaçlı planlar grubuna dâhil edilmiştir. Çizelge 2.7'deki çevre ölçeğinde korumaya yönelik güncel mevzuata ait metinler ve mekânsal planlar yapım yönetmeliği gereğince Türkiye'de uygulanan planlar, çevresel ölçekte hazırlanan koruma projeleri ve ilişkileri Şekil 4.1'deki gibidir. Burada belirtilen plan ve projeler çevresel ölçekte koruma çalışmalarının yöntemini oluşturmaktadır.

Koruma yaklaşımı ise; alanın niteliği ve kullanılacak yönteme göre değişkenlik gösterebilen ve koruma çalışmaları sırasında birçok değişkeni içerisinde barındıran, fikir aşamasıdır. Bu yaklaşımda sürdürülebilirlik kavramı; yerin ruhu, yerellik, turizm, endüstri

mirası, kültürel peyzaj gibi kuramsal kavramlardan beslenen, bir alanın korunması sırasında, o alanın değerlerini ön plana çıkararak yöneten, yöntemlerin ve paydaşların seçilmesinde etkin rolü olan ve aynı zamanda kullanıcılarına olumlu etkiler doğuran bir kavramdır.

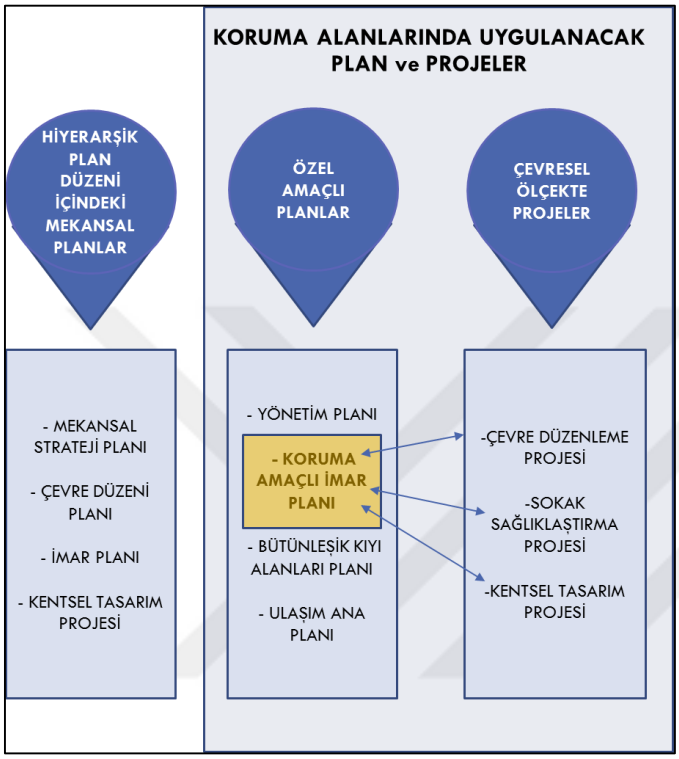

Şekil 4.1. Koruma planları ile çevresel ölçekte hazırlanan koruma projeleri ve ilişkileri

Şekil 4.1.'de ifade edilen çevresel ölçekteki koruma projeleri, koruma amaçlı imar planı hükümleri çerçevesinde hazırlanacağından ve içinde bulunduğu yerleşme bütününün korunmasında planlama kadar etkin olamayacağından, tezde araştırılan çevresel ölçekteki koruma çalışmaları dışında tutulmuştur. Bu nedenle Bölüm 3'te tespit edilen yerleşim alanları için araştırılması gereken çevresel ölçekte koruma yöntemleri "yönetim planı" ve "koruma amaçlı imar planı" yöntemleri olmuştur.

4.1.1. Koruma amaçlı imar planı (KAİP)

1983 yılı KVTVKK ile koruma amaçlı imar planlaması yasalarımızda yer almış (Bölüm 2.2.2) ve güncel "Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait

Yönetmelik" (2005) kapsamında koruma amaçlı imar planı tanımı geliştirilmiştir (Bölüm 2.3.2). Bu yönetmeliğe göre KAİP:

> "belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimari, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; halihazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, altyapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile planlama kararları tutumları, plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar planlarının gerektirdiği ölçekteki planlardır" [77].

Yönetmeliğe göre; plana ait çizimlerle beraber, plan notları, açıklama raporu, alana yönelik stratejilerin geliştirilmiş olması beklenmekte ve ayrıca en önemlisi "katılımcı bir alan yönetimi modelini içermesi istenmektedir". Bu yönetmelik uyarınca hazırlanan teknik şartname çerçevesinde KAİP yapımı uygulama adımları Şekil 4.2.'deki gibidir.

Plan oluşturma sırasında hedeflerin belirlenmesi, korunacak alan ve içinde bulunduğu yerleşimle ilgili kapsamlı bir fiziksel ve sosyal analizlerin yapılarak belgelenmesi gerekmektedir. Elde edilen araştırma verileri, hedeflerin belirlenmesinin ardından değerlendirilerek yerleşime ve alan yönelik sorunların ve olanakların tespiti yapılmalıdır. Bu değerler alanın kullanımına yönelik olduğu kadar fiziki yapısal durumuyla da ilişkili olmalıdır. Değerlendirmenin ardından, alınacak kararlar ve geliştirilecek uygulama modeli ile beraber planın yönetsel bir boyutu da olmalıdır.

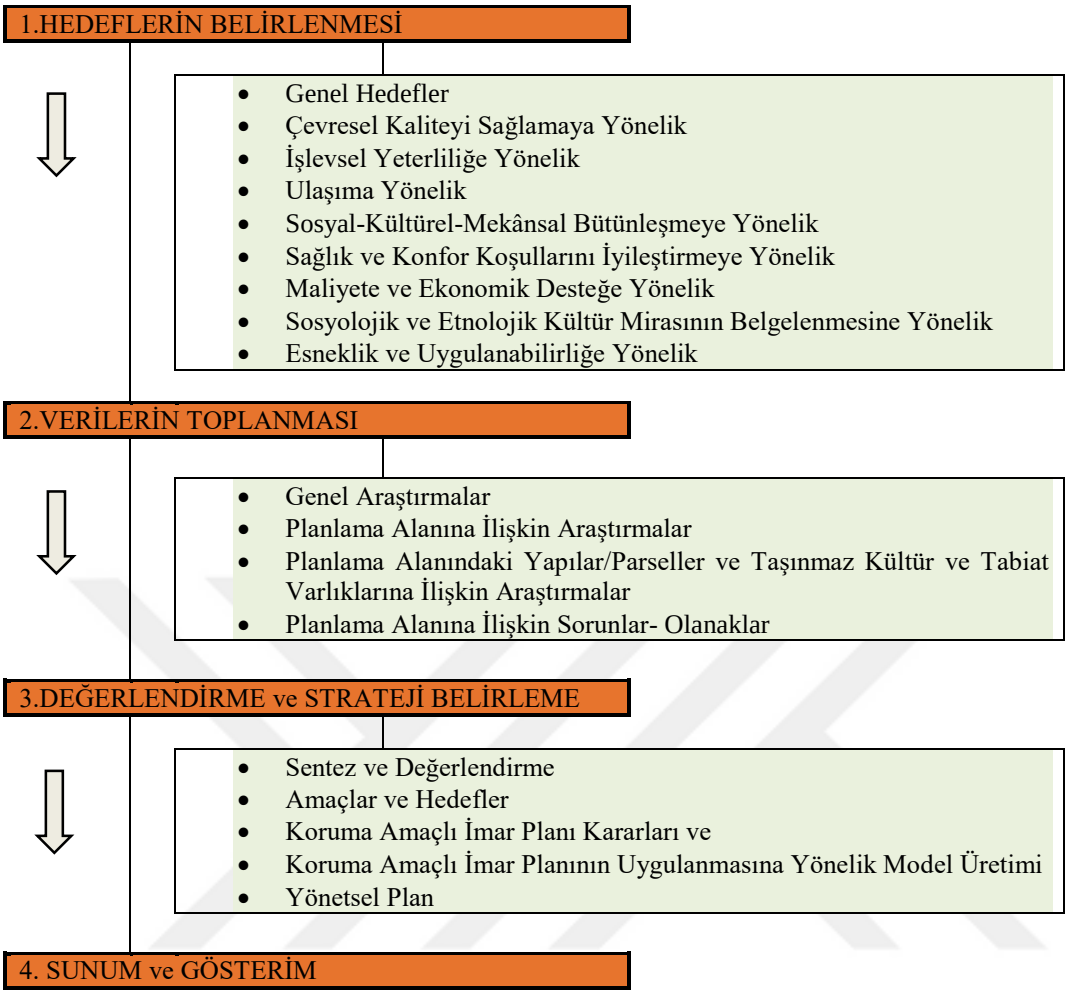

Şekil 4.2. KAİP uygulama adımları [77]

4.1.2. Yönetim planı

Alan yönetimi, tarihi ve kültürel alanların korunması düşüncesinin gelişimi sonucu ihtiyaç duyulan bir koruma yöntemi haline gelmiştir. Alan yönetiminin sağlanabilmesi için; tarihi alanın sınırlarının belirtildiği bir yönetim alanı, bu sınırlarda uygulanacak koruma eylemlerini, paydaşlarını ve süreci açıklayan bir yönetim planı gereklidir.

Korunacak alanların yönetimi ile ilgili ilk yaklaşıma Burra Tüzüğü'nde rastlanmaktadır. Burra Tüzüğü; ilk kez 1979'da, Burra tarihi Güney Avustralya maden kasabasında kabul edilmiştir. 1981 ve 1988'de küçük revizyonlar yapılan tüzükte, 1999'da daha önemli değişiklikler olmuş ve Avustralya ICOMOS tarafından 2013'te gözden geçirmenin ardından son sürümü kabul edilmiştir. Bu tüzükte, korunacak alanların kültürel önemine değinilerek korumanın kültürel öneme sahip alanların yönetiminin ayrılmaz bir parçası olduğu belirtilmiştir. Bu yönetimi sağlamak için de yerin kültürel önemi ile beraber

kullanıcı ihtiyaçları, kaynaklar, dış kısıtlamalar ve fiziksel durumun da iyi şekilde araştırılması gerektiğine vurgu yapılmıştır [43]. Bu tüzüğe göre alan yönetiminin süreci; alanın öneminin anlaşılması, bu yönde politikalar geliştirilmesi ve bu politikalara göre yönetimin sağlanması olmak üzere üç adımdan oluşmaktadır [43].

1987 tarihli Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü'nde, tarihi kent ve kentsel alanların korunması için yapılacak planlama çalışmalarında araştırmaların çok yönlü ve farklı disiplinlerden katılımcılarla beraber yürütülmesi ve koruma planının ana hedefleri ve bunlara erişmek için faydalanılacak yasal, yönetimsel ve ekonomik araçların net olarak açıklanması gerektiği söylenmektedir [78].

2011 yılında Washington Tüzüğü'nden de beslenerek ICOMOS 17. genel kurulunda tarihi kentlerin korunması ve korumanın yönetimi ile ilişkili "Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri" yayınlanmıştır. Bu tüzüğe göre koruma planı; her tarihi kent veya kentsel alan, kendi özelliklerine göre kültürel ve doğal çevresi ile uyumlu, mevcut alt ve üst ölçek planlardan beslenen, bölgenin gelişimi için koruma hedeflerinin belirtildiği planlardır. Bu hedefler uygulanırken; yasal, finansal, idari ve teknik yöntem ve araçların belirlenmesi, katılımcı bir süreç içinde alanın değer ve sorunlarının tespiti sonucu buna bağlı olarak süresi belli olan eylemlerin tanımlanması gerekmektedir [7].

UNESCO, WHC tarafından dünya mirası listesindeki alanlar için yönetim planı hazırlanması talebi üzerine koruma alanları için yönetim planlaması, dünya mirası alanlarının korunması uygulamalarında, korunacak mirasın çok yönlü olması nedeniyle önem kazanmıştır. 2005 yılında UNESCO, WHC uygulama rehberinde, miras ve yönetim başlığı altında, "miras listesine aday varlığın üstün evrensel değerinin nasıl korunacağını belirlemesi gereken uygun bir yönetim planına veya diğer belgelenmiş bir yönetim sistemine sahip olması" (WHC, 2005) istenmiştir. Bu rehbere göre, listeye aday bir mirasın yönetiminde aşağıdaki maddeler göz önüne alınmalıdır: [79].

- Aday gösterilen her bir varlık için uygun bir koruma çalışmasının mevcut olması gereklidir. Bu koruma çalışmasının düzeyi; ulusal, bölgesel, kentsel ve/veya geleneksel olabilir.

- Aday varlığın sürekliliğinin güvence altına alınmasını ve varlığın üstün evrensel değerini, bütünlüğünü veya özgünlüğünü olumsuz etkileyebilecek her türlü etkene karşı ulusal ve yerel düzeyde yasal ve düzenleyici önlemler alınmalıdır.
- Üstün evrensel değer, bütünlük ve özgünlük ifadesinin tam olarak karşılık bulacağı, sınırların belirlenmesi gerekmektedir.
- Varlığın korunması ve korumanın yönetilmesi için, sınırlar dışında, geçiş bölgelerinin belirlenmesi gerekir.
- Paydaşların; alanın öneminin kavranması ve planlama, uygulama, izleme, değerlendirme ve geri besleme döngüsü içinde ortak kararlar almak üzere belirlenmesi gerekmektedir.
- Varlığın korunması ve sunumu için gerekli faaliyetler ve bu faaliyetlerin sürecinin belirtilmesi gerekir.
- Yönetim sürecine ait bütün eylemlerin sürekliliği, değişkenliği unutulmamalı ve sürekli bir geri bildirim içinde olmalıdır.

Korunacak alanların yönetimi konusunda UNESCO'ya danışmanlık yapan ICCROM, IUCN ve ICOMOS'un hazırladığı rehber çalışmalar, bu alanda çalışma yapacak kişiler için önemli birer kaynak oluşturmuştur [80]. Bu rehberler aşağıdaki gibidir:

- ICCROM'un 1993 yılında yayınladığı Dünya Mirası Alanları İçin Yönetim Rehberi (Management Guidelines for World Heritage Sites) [81]
- IUCN (Uluslararası Koruma Alanları Birliği) önderliğinde Thomas, Middleton ve Philips'in hazırladığı 2003 yılı tarihli Koruma Alanları İçin Yönetim Planı Rehberi (Guidelines for Management Planning of Protected Areas), [82]
- ICOMOS İngiltere tarafından 2005 yılında hazırlanan "Management of the Historical Environment" (Tarihsel Çevrelerin Yönetimi).

2013 yılında ise UNESCO / ICCROM / ICOMOS / IUCN tarafından dünya kültürel mirasın yönetimi (Managing Cultural World Heritage) isimli ortak bir rehber kaynak yayınlanmıştır. Rehberde sürdürülebilir kalkınmanın; temel insani ihtiyaçların karşılanmasını, sınırlı kaynakların akıllıca kullanımıyla dengeleyen, kullanımı ve gelişmesi için gelecek nesillere aktarılabilen bir kaynak kullanımı modeli olduğu ifade edilerek, mirasın korunmasının sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, sosyal ve ekonomik boyutlarına yapabileceği katkının önemine vurgu yapılmaktadır. Bu rehbere göre miras yönetim

sistemlerinde, tüm alanlar için ortak en az dokuz bileşen vardır (Şekil 4.3). Bu dokuz bileşen; üç unsur (yasal çerçeve, kurumsal çerçeve ve kaynaklar), üç süreç (planlama, uygulama ve izleme) ve üç sonuç (sonuçlar, çıktılar ve iyileştirmeler) şeklinde gruplanmaktadır. Yönetim sistemini bu dokuz bileşene ayırmak, bu sistemi kullanan herkes için ortak bir referans çerçeve sunmaktadır [83]. Yine rehbere göre; miras yönetimi değer odaklı bir koruma sistemidir ve dört aşamadan oluşmaktadır (Şekil 4.4).

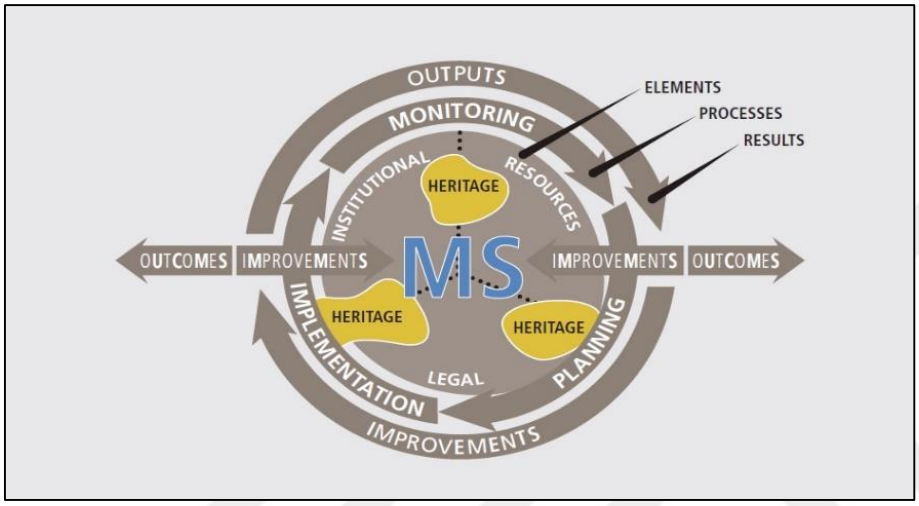

Şekil 4.3. Miras yönetim sistemlerinde tüm alanlar için ortak dokuz bileşen, [83]

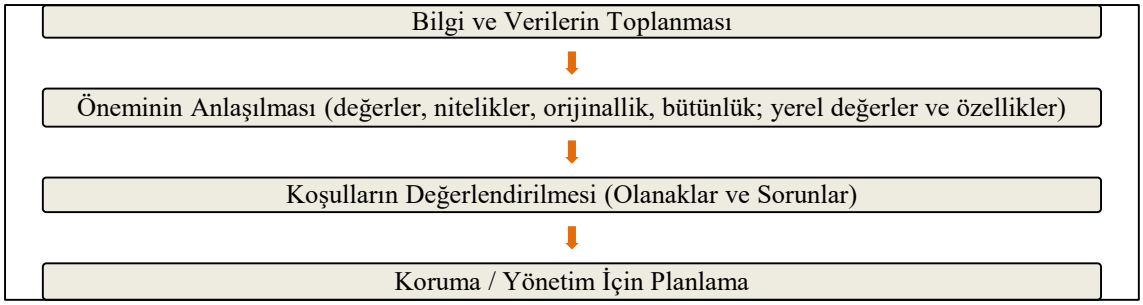

Şekil 4.4. Dünya Mirası Yönetimi planlaması için değer odaklı yaklaşım

Türkiye'de, 2004 yılındaki 5226 Sayılı KTVKK ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun kapsamında yönetim planı kavramı yasalarımıza girmiştir (Bölüm 2.2). Yasaya göre yönetim plânı korunacak yönetim alanının yaşatılmasını ve değerlendirilmesini sağlamak amacıyla, alanla ilgili kazı planı, çevre düzenleme projesi ya da koruma amaçlı imar planı ile ilişkili olarak ve işletme planını göz önünde tutarak hazırlanan, bir ve beş yıllık uygulama etaplarının ve bütçesinin belirtildiği, her beş yılda bir gözden geçirilerek geri besleme sağlanan bir plan türüdür [84]. Bu yasa ile Dünya'da

hedeflenen; korunacak alanların sürdürülebilir ve değer odaklı korunması anlayışına yaklaşılmıştır. Yönetim planı, korunan alanın gelecekte ulaşması istenen durumu, bu yönde izlenecek etkin ve adil yolu gösterir. Bunun için de yönetim planı; politikalar ve stratejiler geliştirip, yatırım planları ve yasal ihtiyaçlar gibi diğer plan ve belgelerin yorumlanması ve bütünleşmesini sağlar [85].

2005 yılında ise 5226 sayılı kanunda belirtilen alan yönetimi kavramıyla ilişkili olarak, Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ile Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliği hazırlanmıştır. Yönetmelikte, ilgili kanundaki tanımlara ek olarak, alan yönetiminin hedefleri, yönetim planı hazırlanma süreci, yönetim planı hazırlama ekibi, yönetim planının değerlendirilmesi, onaylanması, uygulanması ve denetlenmesine ilişkin ilkeler belirlenmiş ve alan yönetimi birimlerinin kuruluş ve görevleri tanımlanmıştır [86]. Bu doğrultuda bir yönetim planının temelde beş ana bölümden oluştuğu anlaşılmaktadır. Bunlar: paydaş görüşleri, çözümleme ve tanımlama (alanın öneminin anlaşılması) [43] genel durumun değerlendirilmesi (swot analizleri veya paydaş anketleri), genel yaklaşımın belirlenmesi (vizyon, amaç ve politikalar, eylem planı) ve izleme ve gözden geçirme stratejileridir [87]. Bu yönetmeliğe göre alan yönetimi hazırlama süreci Şekil 4.5'teki gibi özetlenmiştir.

Alan yönetiminde görev alacak, yani yönetim sürecinin aktörleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır [88]:

- Yönetsel Kurumlar: Yerel ve merkezi yönetim,
- Teknik Personel: Koruma danışmanı, uzman, mimar, şehir plancı, tarihçi, eğitimci, sanat tarihçi, doğa bilimci, sosyolog, ekonomist, turizmci vb.,
- Mülkiyet Kullanıcıları: Mülkün sahibi, alanda ikamet eden halk ve yerel dışı kullanıcılar
- Korumanın Finansal Kaynağı: Merkezi ve yerel yönetimler, özel ve tüzel şahıslar, uluslararası örgütler, kalkınma ajansları vb.
- Eğitim Kurumları: Koruma bilincini, literatürünü oluşturan ve destekleyen üniversiteler, enstitüler, uluslararası kurumlar vb.

Şekil 4.5. Türkiye'deki alan yönetimi sürecinin adımları

Bu aktörler, alan yönetiminin özellikle 1. ve 4. basamağında, alanın sınırlarının belirlenmesi ve detaylı analizinin gerçekleştirilmesi yönündeki çalışmalara katılarak, yönetim planından beklenen katılımcı yönetim anlayışının gerçekleşmesini sağlar.

Yönetmelikte belirtilen ve Şekil 4.4'te gösterilen adımların 2. basamağında yer alan ve yönetim planının işlerliğini sağlayan kurullar bu aktörler arasından seçilebilir ancak, her bir kurulun yetki ve sorumlulukları birbirinden farklıdır ve onaylanan plan doğrultusunda bu görevlerini yerine getirir.

4.2. Türkiye'deki Orta Ölçekli Yerleşmelerde Çevre Ölçeğinde Koruma Çalışmaları

Türkiye'de 308 adet orta ölçekli ilçe vardır (Bölüm 3.2). Bu ilçelerde planlanan veya uygulanmış çevresel ölçekteki plan ve projelerin (Bölüm 4.1) tespiti ile tezin üzerinde odaklandığı üretime dayalı ekonomiye sahip ilçelerdeki endüstriyel peyzaj alanlarının korunması için, bir yöntem geliştirilmesi amaçlanmıştır. Çevresel ölçekteki çalışmaların tespit edilmesi için, Bölüm 3.2'de belirlenen ilçelerin belediyelerine gönderilmek üzere anket hazırlanmıştır (Ek 2). Bu anketin belediyelere gönderilme nedeni; çevre ölçeğinde koruma çalışmalarında mutlak aktörlerden birinin yerel yönetimler, yani belediyeler olmasıdır. Anketlerin gönderilmesi ve veri akışının hızlı olması için, anket formu dijital

olarak internet ortamında hazırlanmıştır. Tespit edilen 308 belediyeye anketlerin ulaştırılmasından doğacak güçlükten dolayı, çalışma grubunda kısıtlamaya gidilmiştir. Kısıtlamayı oluşturmak için, koruma çalışmalarındaki bir başka aktör olan kalkınma ajanslarının çalışma bölgeleri göz önüne alınmıştır.

Türkiye'deki kalkınma ajansları, 2005 yılında Resmi Gazetede yayınlanan 5449 sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun" ile kurulmuştur. Bu ajansların kurulma amacı; kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların ulusal kalkınma plânı çerçevesinde yerinde ve etkin kullanımını sağlamak, yerel potansiyeli öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu harekete geçirerek bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak olmuştur [89]. Kalkınma ajansları Bölüm 3.2, Çizelge 3.2'de gösterilen düzey 2 istatistikî bölge birimlerinde olmak üzere 26 tanedir. Bu doğrultuda anketin gönderilmesi için; Düzey 2'de yer alan her ilden, varsa en az iki tane olmak üzere, Harita 3.3 doğrultusunda belirlenen orta ölçekli ilçelerden bir liste oluşturulmuştur (Ek 3). Aynı kalkınma alt bölgesinde yer alan ilçelerde benzer tipte korunacak değer ve uygulama olma ihtimaline karşın, Türkiye'nin farklı bölgelerinden ankete olan katılımın gerçekleşmesi verilerin bölgelere göre çeşitlenmesini ve bilginin güvenirliğini arttırmaktadır. Ankete katılım gösteren ilçeler, Karadeniz Bölgesi hariç, Türkiye haritasında dengeli bir şekilde dağılmıştır. Bu dağılım, belirli bir bölgede odaklanmayı engellemiş ve Türkiye'deki orta ölçekli yerleşim özelliği gösteren ilçelerde yürütülen koruma çalışmalarının çeşitliliğini tespit etme olanağı sağlamıştır (Harita 4.1).

Anketlerin katılımcılara ulaştırılması sürecinde birebir iletişim kurma imkânı doğmuş, bu görüşmeler sırasında "ilçelerinde herhangi bir tarihi doku olmadığı" gerekçesiyle anketi yanıtlamak istemeyenler olmuştur. Toplamda belirlenen 103 ilçeden 61'ine (%59) anket ulaştırılmış, bunlardan 22'sinden (%36) yanıt alınmıştır (Şekil 4.6). Bu ankete katılan belediyelerin isimleri Çizelge 4.1'de ve ilçelerin bağlı olduğu düzey 2 alt bölgesi kapsamında katılım oranı Şekil 4.7'de verilmiştir.

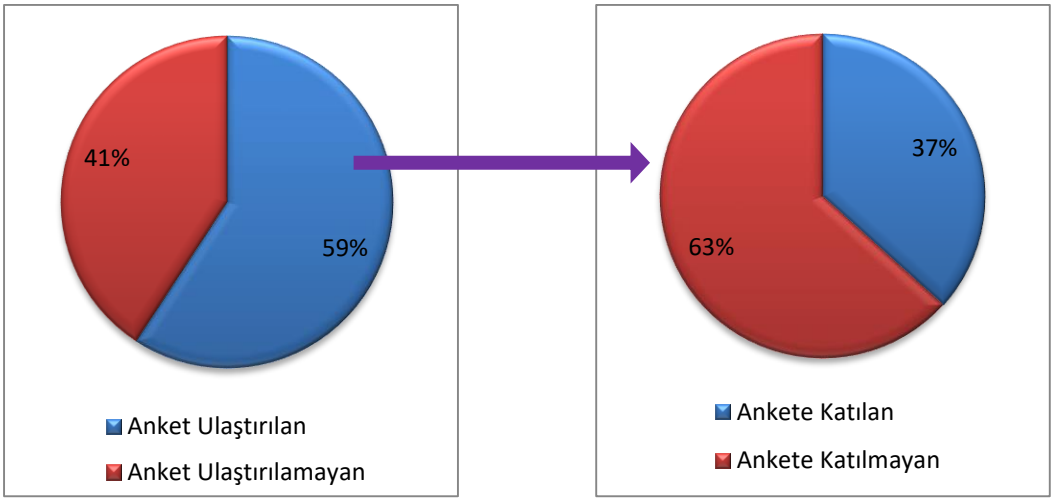

Şekil 4.6. Orta ölçekli ilçe belediyelerine anketin ulaştırılması ve katılım durumu

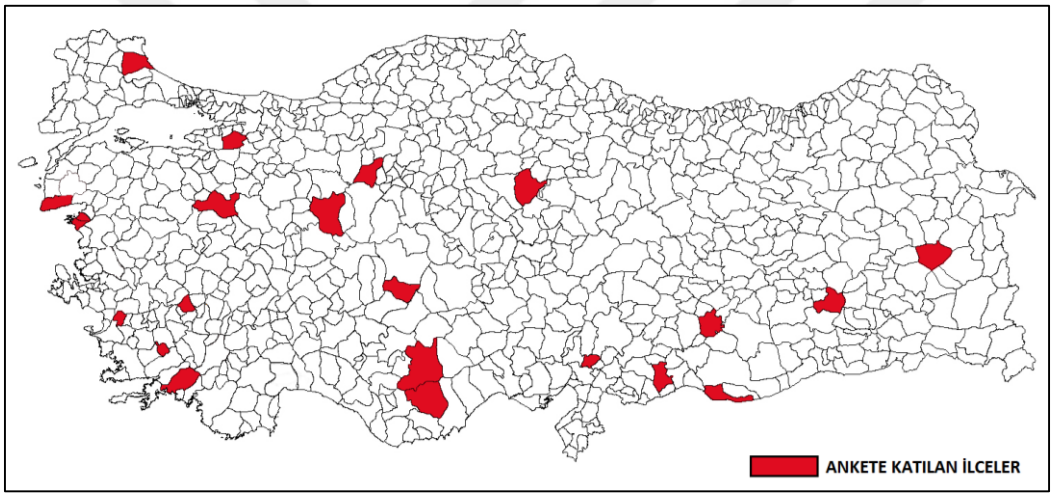

Harita 4.1. Ankete katılan belediyelerin Türkiye haritasındaki konumu

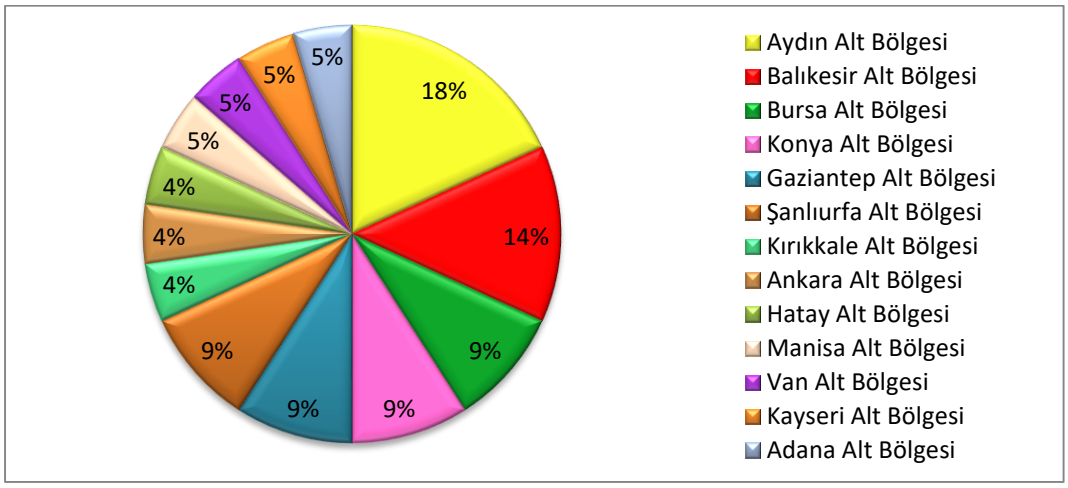

Şekil 4.7. Ankete katılan belediyelerin, düzey 2 içinde yer aldığı alt bölgeler

Çizelge 4.1. Ankete katılan belediyeler

	Düzey 2 Yerleşimi	Düzey 3 Yerleşimi	Düzey 4 Yerleşimi
1	Aydın Alt Bölgesi	Muğla	Köyceğiz
2	Balıkesir Alt Bölgesi	Çanakkale	Ayvacık
3	Balıkesir Alt Bölgesi	Balıkesir	Ayvalık
4	Kırıkkale Alt Bölgesi	Kırıkkale	Vize
5	Bursa Alt Bölgesi	Bursa	İznik
6	Bursa Alt Bölgesi	Eskişehir	Sivrihisar
7	Konya Alt Bölgesi	Konya	Altınekin
8	Ankara Alt Bölgesi	Ankara	Ayaş
9	Konya Alt Bölgesi	Karaman	Karaman Merkez İlçe
10	Aydın Alt Bölgesi	Denizli	Buldan
11	Aydın Alt Bölgesi	Muğla	Kavaklıdere
12	Hatay Alt Bölgesi	Osmaniye	Düziçi
13	Manisa Alt Bölgesi	Kütahya	Tavşanlı
14	Gaziantep Alt Bölgesi	Gaziantep	Nizip
15	Şanlıurfa Alt Bölgesi	Şanlıurfa	Akçakale
16	Van Alt Bölgesi	Bitlis	Adilcevaz
17	Gaziantep Alt Bölgesi	Adıyaman	Kahta
18	Aydın Alt Bölgesi	Aydın	Germencik
19	Şanlıurfa Alt Bölgesi	Diyarbakır	Silvan
20	Kayseri Alt Bölgesi	Yozgat	Sorgun
21	Balıkesir Alt Bölgesi	Balıkesir	Gömeç
22	Adana Alt Bölgesi	Mersin	Mut

Öncelikli olarak belediyelerin içinde bulunduğu yerleşimde sürdürülen ekonomik gelir kaynakları, daha sonra da üretime dayalı bir gelir kaynağı olup olmadığı ve içeriği sorulmuş, bu durum ile tezin üzerinde odaklandığı üretim/endüstri mirası kapsamında koruma potansiyeli araştırılmıştır. Buna göre ankete katılan belediyelerin 21'inde (% 95,4) olmak üzere tarımsal faaliyetler yürütülmektedir. Diğer ekonomik faaliyetler Şekil 4.8'deki gibi sıralanmaktadır. Geçmişte ve bu gün ilçe ekonomisini etkileyen üretime dayalı işkolu hakkında bilgi sorulan belediyelerin 21'inden 16'sında (%76,2) bu tür kaynakların olduğu, 5'inde (%23,8) ise olmadığı sonucuna varılmıştır. Şaşırtıcıdır ki, tezin örneklem alanı Mut ilçesi için de bu tür bir faaliyet olmadığı ifade edilmiştir. Mut bulgurculuğu ve zeytinciliğinin bu değerlendirmede göz ardı edildiği görülmüştür.

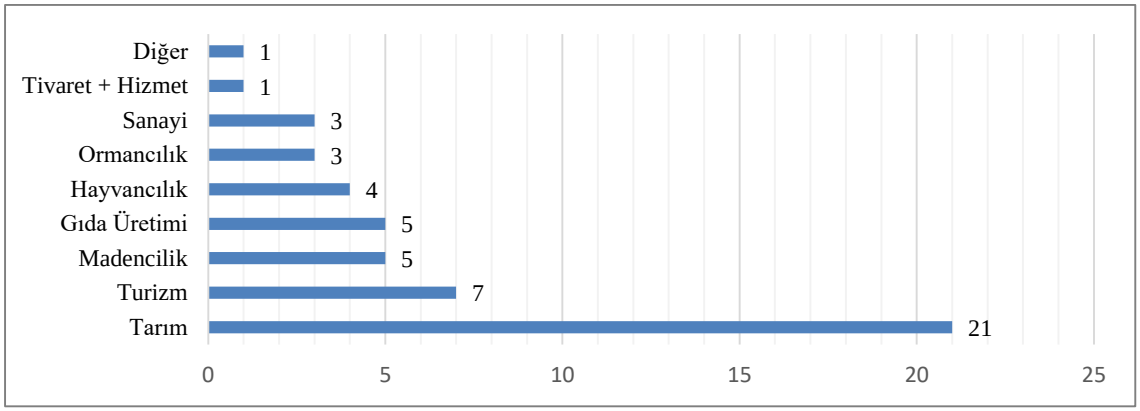

Şekil 4.8. İlçelerde görülen ekonomik faaliyet türleri

Üretimin içeriği konusunda yanıt veren ilçe belediyelerinin konumuna bağlı olarak en çok zeytin ve zeytinyağı üretimi yanıtı alınmıştır. Diğer üretim biçimleri; dokumacılık, bakırcılık, kilitçilik, madencilik, çinicilik, petrol, leblebi, susam, bal ve fıstık üretimi olmuştur. Ekonomik kaynaklara dayanan sorulardan bağımsız olarak korumanın farklı boyutlarına dair sorular da katılımcılara yöneltilmiştir.

Ankete katılan belediyelerden 20'sinin (%90.9) bulunduğu ilçede; tarihi bir dokunun mevcut olduğu belirtilmiştir. Herhangi bir tarihi dokuya sahip olmadığı belirtilen ilçelerin bir tanesinde, doku oluşturmayan, anıtsal tek yapının varlığı belirtilmiştir. (Şekil 4.9). İlçelerde bulunan sit alanları içerisinde ağırlıklı olarak arkeolojik sit alanı bulunmakta, ardından kentsel, tarihi, karma ve doğal sit alanları gelmektedir. Arkeolojik sit alanları kendi içerisinde ayrışmaktadır (Şekil 4.10, Bu soruyu 18 katılımcı yanıtlamıştır). Belirtilen tarihi doku içerisindeki yapı türleri, çeşitlilik göstermektedir (Şekil 4.11).

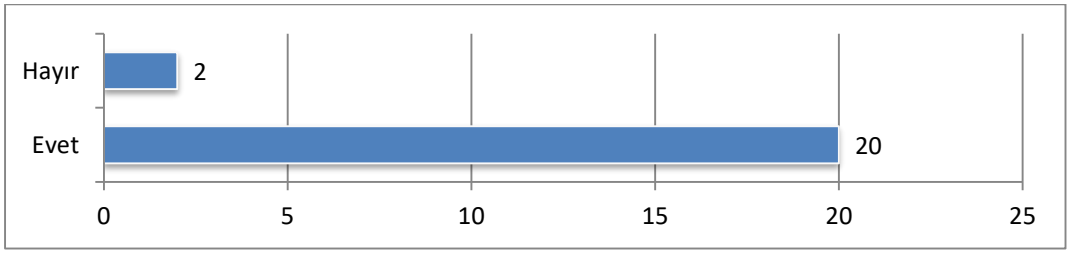

Şekil 4.9. Tarihi doku bulunma durumu

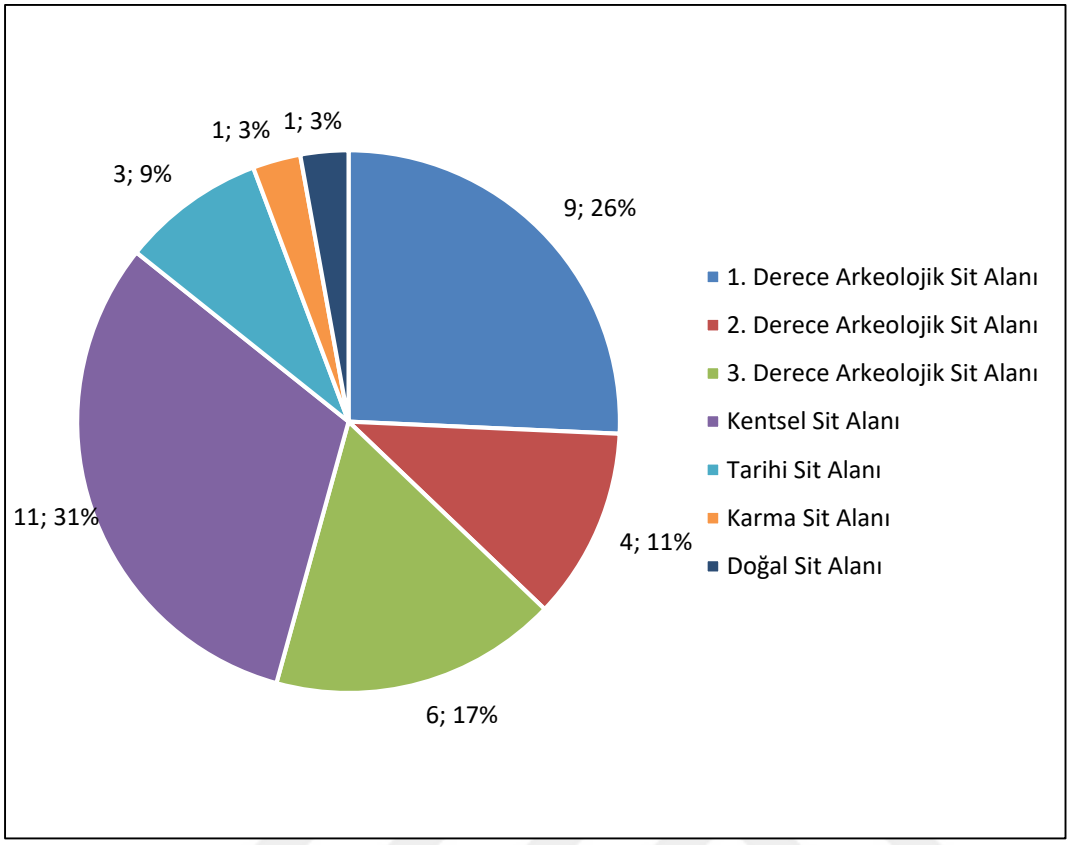

Şekil 4.10. Tarihi dokuların sit türü

22 ilçenin yarısında koruma amaçlı imar planı var olduğu (%41) ve iki tanesinde de yapım aşamasında (%9) olduğu öğrenilmiştir (Şekil 4.12).

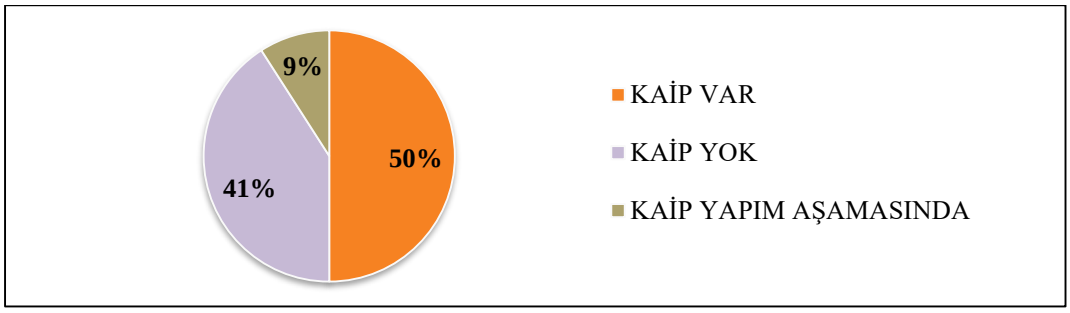

Şekil 4.12. KAİP olma durumu

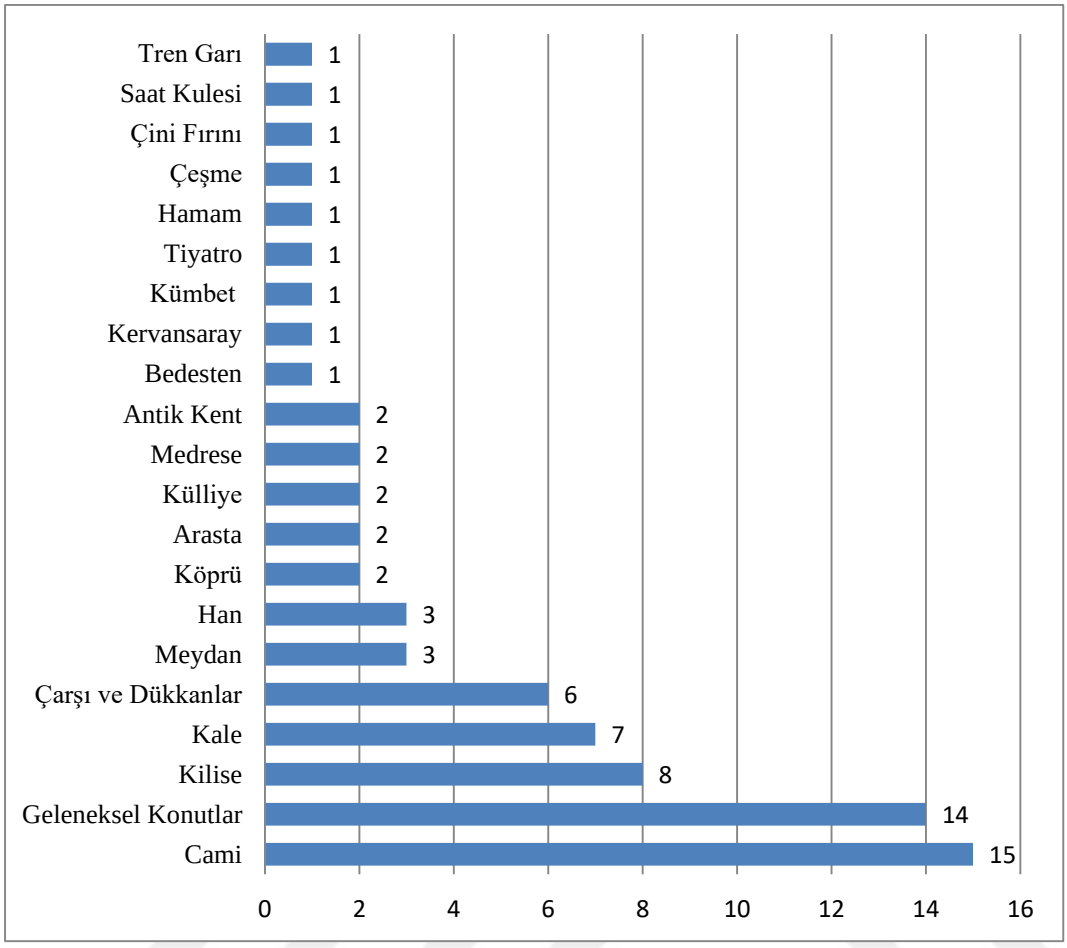

Şekil 4.11. Tarihi doku içinde yapı türü

İlçe merkezi sınırları içinde tarihi doku olduğunu belirten 20 belediyeden 17'si, bu dokular için uygulanan koruma yöntemleri ile ilgili soruyu yanıtlamış, 3 tanesi bir proje belirtmemiş, bu durum koruma çalışması olmadığı sonucunu doğurmuştur. Bu yerleşmelerde en fazla uygulama; tek yapı restorasyonu (%52,9) olmak üzere sırası ile sokak sağlıklaştırma (%47,1), çevre düzenleme (%29,4), kentsel tasarım (%17,6) ve alan yönetimi (%11,8) alanlarında olmuştur (Şekil 4.13).

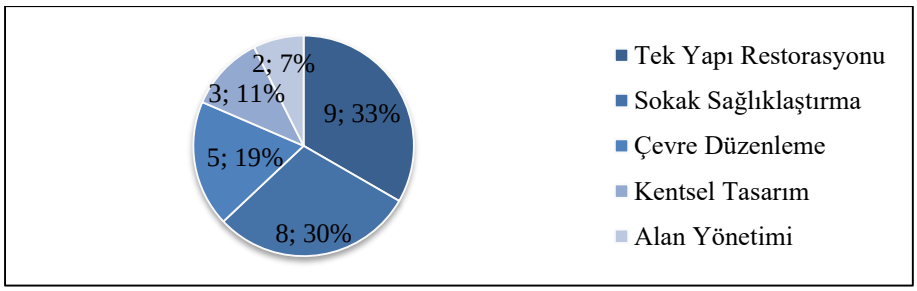

Şekil 4.13. Çevre ölçeğinde koruma projeleri

Belediyelerde gerçekleştirildiği ifade edilen projelerin her birinden kaçar tane yapıldığı ile ilgili 18 belediyeden yanıt alınmıştır. Bu durumda yapılan işler, Çizelge 4.2'deki gibidir.

Çizelge 4.2. Koruma projeleri ile ilişkili imalat ve proje işleri

YAPILAN İŞİN TÜRÜ	SAYISI
Altyapı iyileştirme / sağlıklaştırma projesi hazırlanması	17
Altyapı iyileştirme/ sağlıklaştırma uygulaması	8
Çatı ve cephe iyileştirme/ sağlıklaştırma projesi hazırlanması	7
Çatı ve cephe iyileştirme / sağlıklaştırma uygulaması	7
Yayalaştırma/ sokak döşemesi yenileme projesi hazırlanması	15
Tek yapı ölçeğinde restorasyon projesi hazırlanması	26
Tek yapı ölçeğinde restorasyon projesi uygulaması	20
Tek yapı ölçeğinde restorasyon ve işlevlendirme projesi hazırlanması	17
Tek yapı ölçeğinde restorasyon ve yeniden işlevlendirme uygulaması	13
Koruma, kültür ve turizm ile ilgili konularda eğitim	7
Tanıtım (basın-yayın, internet, vb. kamuoyuna duyurular)	6
Kentsel tasarım projesi hazırlanması	5
Kentsel tasarım projesi uygulanması	4
Çevre (meydan, çarşı) düzenleme projesi hazırlanması	16
Çevre (meydan, çarşı) düzenleme projesi uygulanması	17
Sokak sağlıklaştırma projesinin hazırlanması	18
Sokak sağlıklaştırma projesinin uygulanması	14

Son olarak da projelere ait aktörlere yönelik sorular yöneltilmiştir. Bir proje için aktörler; projeyi başlatan veya sahibi, hazırlayan/müellif, onaylayan, yöneten ve finansman kaynağı, danışman, katılan (halk ve sivil toplum kuruluşları) olarak ayrılmıştır. Üretilen projenin türüne göre; belediyeler, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Vakıflar Bölge Müdürlükleri projeyi başlatan/ proje sahibi konumundadır. Proje müellifi; mimar, inşaat mühendisi, şehir plancısı, arkeolog, peyzaj mimarı, restorasyon uzmanı mimar gibi çeşitli meslek grupları ve unvanlara sahiptir. Proje onay makamında çalışan kişiler koruma bölge kurulları, çevre ve şehircilik il müdürlükleri ve kültür ve turizm bakanlığında çalışmaktadır. Proje yönetiminde belediyeler ile ilgili koruma bölge kurulu müdürlüğü yetkilileri ve vakıflar bölge müdürlüğü yetkilileri birlikte çalışmaktadır. Finansman kaynağı olarak; kalkınma ajansları ile devlet tarafından sağlanan katkı payları kullanılmaktadır. Projelere halkın ve sivil toplum kuruluşlarının katılımı yok denecek kadar azdır. Halkın katılımı; alan yönetimi için çalıştay toplantısı, koruma amaçlı imar planı için itiraz ve diğer projeler için kullanım şeklinde olmuştur. Sivil toplum kuruluşlarının katılımı konusunda 22 belediyeden sadece üç tanesinden katılımın gerçekleştiği yönünde yanıt alınmıştır.

Bütün yanıtlar değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkmıştır.

- Üretime dayalı ekonomik gelir kaynakları, orta ölçekli ilçe yerleşmelerinde yaygındır. Bu üretim faaliyeti farklı gruplara ayrılmakla beraber, tarıma dayalı üretim öne çıkmaktadır.
- Belediye ilgili birimlerinin üretime dayalı faaliyetler konusunda bilgi eksikliği vardır.
- İlçe belediyelerinin çoğunda sınırları içinde tespit edilmiş tarihi bir doku vardır.
- Bu tarihi dokulara ait koruma amaçlı imar planları yapım oranı %50'dir.
- Tarihi doku içindeki yapı türleri çeşitlilik göstermektedir ancak üretime dayalı yapı türlerinin tespitinde eksiklikler vardır.
- Çevre ölçeğinde gerçekleştirilen proje türleri; sit alanı içindeki yapılar için tek yapı restorasyonu ve sokak sağlıklaştırma projeleridir.
- Proje aktörlerinden halk ve sivil toplum kuruluşları yeterli katılım sağlamamaktadır.
- Tespit edilen bu eksikliklere göre çözüm önerileri getirilmelidir.

Sonuçlara göre tezin birinci bölümünde ve hipotezinde de belirtildiği gibi, orta ölçekli ilçe yerleşmelerindeki koruma çalışmaları; konut, cami, kilise, çarşı ve dükkânların sayıca fazla olduğu dokularda tek yapı restorasyonu ya da sokak sağlıklaştırma projeleriyle gerçekleştirilmektedir. Aynı ilçelerdeki endüstri ve üretime dayalı olarak inşa edilen yapı ve açık alanlarına ait bilinirliğin az olduğu, bu nedenle de korunamadığı görülmektedir. 2017 yılında Dünya Kültürel Mirası geçici listesine "Ayvalık Endüstriyel Peyzajı" koruma alanı ile giren, Ayvalık İlçesi tez kapsamında ifade edilen üretim odaklı kültürel ve doğal peyzaj alanına sahip örnek ilçelerden biridir. Üçüncü bölümden tespit edilen orta ölçekli ilçe yerleşmelerinden üretime dayalı kültürel ve doğal alanları olanlar için tez kapsamında önerilen koruma yönetim planı modeli uygulanarak, benzer koruma eylemleri gerçekleştirilebilir.

4.3. Dünya ve Türkiye'de Endüstri Mirası Yapı ve Alanlarının Koruma Örnekleri

Kentlerin ekonomik gelişimine katkı sağlayan, bir dönemin önemli sanayi yapıları, kullanışsız hale gelmeleri ve terkedilmeleri üzerine şehir merkezlerinde atıl hale gelmişlerdir. Bu yapılara kentlilerin günlük hayatlarında kullanabileceği yeni işlevler vererek koruyup yok olması engellenmelidir.

Endüstri mirası yapı ve alanlarının korunmasına dair dünyanın çeşitli yerlerinde örnekler görülebilir. Endüstri mirasının korunması konusunda akla gelen ilk örnek, dünyaca başarısı kabul edilmiş Almanya'nın Ruhr bölgesinde gerçekleştirilen projedir.[1] "Ruhr bölgesinde toplam 53 kent bulunmaktadır, burada gerçekleştirilen proje 20 kenti kapsamaktadır [90]. Bölge içerisinde dünya mirası listesine girmiş birçok yapının korunması, içinde bulunduğu bölgenin bütünü ile ilişkilendirilerek sağlanmıştır [91].

Bu alan içindeki Zollverein Sanayi alanı, kömür ve demir-çelik endüstrisinin işleyiş süreçlerinin görüldüğü ve ziyarete açık bir müzedir [92], (Resim 4.1). Zollverein kömür madeni ocağı işlevini yitirip, yok olmaya başladığında, orijinal haliyle korunmasına karar verilmiş ve kömür atölyelerinin geleceğin sergi alanı olarak kullanılmasına karar verilmiştir. Günümüzde başarılı bir şekilde kültür ve sanat merkezi olarak kullanılmakta ve geleceğe de yatırım yapan bir eski endüstri alanı olma özelliğini sürdürmektedir [86]. Viyana'daki Simmering Gazometreleri, yeniden işlevlendirme projesi kapsamında yaşam alanı olarak yeniden yapılandırılmıştır. Düşeyde 3 ayrı bölümde fonksiyon dağılımı yapılan yapıların, en alt katına alışveriş merkezi, orta katına iş yerleri ve ofisler, en üst katına da konutlar yerleştirilmiştir. Her gazometredeki alışveriş merkezleri, yapılar arası köprülerle birbirlerine bağlanmaktadır [93], (Resim 4.2).

Resim 4.1. Dünya Mirası Listesi'nde yer alan Ruhr Bölgesi Zollverein tesisi [50]

[1] Daha detaylı inceleme için http://www.route-industriekultur.de/ internet sitesi incelenebilir.

Resim 4.2. Viyana'daki Simmering Gazometreleri [93]

Endüstri alanındaki gelişmeler sonucu, ulaşım sektöründe hızlı bir değişim olmuş ve raylı sistemler çoğalmıştır. Bunlardan birine örnek olarak; High Line, New York Manhattan'da, 1930'lu yıllarda endüstriyel depolara yük taşınması amacıyla yerden yükseltilerek inşa edilen demiryolu projesidir. Ancak 2. Dünya Savaşı sonrasında gelişen karayolu taşımacılığının demiryollarının kullanılmasını azaltmasıyla birlikte, bu tren yolu da işlevini yitirmeye başlamıştır. 1970-1980 yılları arasında tamamen kapatılmıştır. 2003 yılında açılan uluslararası tasarım yarışması sonucu, bölge kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde çevreye tekrar kazandırılmıştır [90], (Resim 4.3). Bir başka örnek de Madrid kentinde bulunan ve eski elektrik santrali yapısı olan Caixa Forum yapısıdır. Heykeli andıran silueti ve çatı görünümünü cephesine kadar taşımış, farklı yapısıyla yerel halk ve kullanıcılar tarafından kabul görmüş bir yapıdır. 1899 yılından kalan ve kentin endüstrileşme dönemini oldukça iyi anlatan örneklerden olan bir benzin istasyonunun dönüşümüyle müze işlevi verilerek inşa edilmiştir [94], (Resim 4.4).

Resim 4.3. New York High Line projesi [90]

Resim 4.4. Caixa Forum [95]

“Floransa’nın ilk tren istasyonu olan Leopolda Tren İstasyonu, 1848 yılında inşa edilmiş, 1993 yılına kadar depo ve benzeri işlevlerle kullanılmıştır. 1990’larda yenileme sürecine giren eski istasyon alanı, çok amaçlı kullanıma hizmet veren bir yapıya dönüştürülen yapı sergilere, fuarlara, kültürel etkinliklere ve Floransa’da modanın gelişimi ile ilgili tüm olaylara ev sahipliği yapmaktadır” [96], (Resim 4.5).

Resim 4.5. Leopolda Tren İstasyonu [96]

Hasköy Tersanesi ve Lengerhane Binaları, Rahmi Mustafa Koç Müzesi, olarak 1991 yılında restore edilerek müzeye dönüştürülmüştür. Orijinal binaya camlı bir rampa ile geçilen yeraltı galerisi ilave edilmiş ve Aralık 1994'de açılmıştır [97], (Resim 4.6). Silahtarağa Elektrik Santrali, İstanbul Bilgi Üniversitesi tarafından 29 yıllığına kiralanan fabrika, hazırlanan projeyle, bilim müzesi, kütüphane, eğitim amaçlı yeniden 89 değerlendirilmiştir. Silahtarağa Elektrik Santralı’nın 1913’te ve 1921’de inşa edilen ilk makine daireleri, güçlendirilip korunarak santral İstanbul Enerji Müzesi’ne dönüştürülmüştür [99]. (Resim 4.7). Ayrıca İstanbul Bilgi Üniversitesi olarak da kullanılmaktadır.

Resim 4.6. Rahmi Koç Müzesi, Hasköy Tershaneleri ve Lengerhane Binaları [98]

Resim 4.7. Silahtarağa Elektrik Santrali- İstanbul Bilgi Üniversitesi [100]

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılda yaşanan sanayileşme süreci kapsamında, İsviçreli Bomonti Biraderlerin özel teşebbüsü ile 1890'lı yılların başında kurulan Bomonti Bira Fabrikası, bira üretiminin bir sanayi dalı haline gelmesi ve ismini verdiği Feriköy Bomonti semtinin bir sanayi bölgesi olarak gelişmesini sağlaması açısından önemlidir [101]. Bu fabrika ve bulunduğu alan, Bomontiada olarak "multidisipliner bir kültür programı çevresinde şekillenen, sakinleri ve iş paydaşlarıyla etkileşim içerisinde kültürel faaliyetler, gösterimler, konserler, görsel ve işitsel performanslar, yemek festivalleri, ve benzer etkinliklerin gerçekleştirilebileceği bir merkez olarak tasarlanmıştır" [102], (Resim 4.8).

(a)

(b)

Resim 4.8. (a, b) Bomontiada projesinden görünümler [103]

Sümerbank Beykoz Kundura Fabrikası, 1803 yılında Hamza Efendi tarafından deri imalathanesi olarak kurulmuştur. Zamanla yavaşlatılan üretim faaliyetine, 2002'de son verilmiştir. Fabrika 184 hektarlık arazisi ile birlikte 2005 yılında özel bir şirkete satılmıştır [99]. Günümüzde film ve dizi platolarıyla tanınan Beykoz Kundura, Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet'ini kapsayan zengin bir geçmişe sahiptir. Osmanlı döneminde deri ve kâğıt imalathanelerinin bulunduğu bu alan Cumhuriyet'ten sonra Sümerbank Deri ve Kundura Fabrikası olarak faaliyetine devam etmiştir [104], (Resim 4.9).

Resim 4.9. Sümerbank Beykoz Kundura Fabrikası alanı işlev değişikliği sonrası [104]

2001 yılında Boğaziçi Üniversitesi'ne tahsis edilerek Gözlükule Kazısı Araştırma Merkezi ve Tarsus Kent Araştırma Merkezi olarak yeniden işlev verilmesi planlanan yapı için ilk projeler bu doğrultuda hazırlanmıştır. Daha sonra 2013 yılında yapının tamamının Boğaziçi Üniversitesi'ne tahsisiyle, işlevlendirme projesi yeniden hazırlanan yapıda; Gözlükule kazı ekibinin ihtiyaçlarına ek olarak sergi salonu, konferans salonu ve kütüphane kullanımları da planlamıştır [106], (Resim 4.10).

Resim 4.10. Tarsus Gözlükule Kazı Araştırma Merkezi avludan görünüm [106]

4.3.1. Endüstri mirası yapı ve alanları için rotalar sistemi

Endüstri mirası yapılar ve alanları korumak, insanlara tanıtmak ve dahası keşfedip öğrenmeleri için, 1999 yılında ICOMOS'un bilimsel alt komitelerinden biri olarak ERIH (The European Route of Industrial Heritage) kurulmuştur. ERIH, "Avrupa'daki önemli ve ilginç endüstriyel miras alanları arasındaki bir ağ sistemidir. Terkedilmiş üretim tesislerinden endüstriyel peyzaj parklarına ve etkileşimli teknoloji müzelerine kadar hepsi arasında ortak bir bağlantıdır" [107], (Resim 4.14).

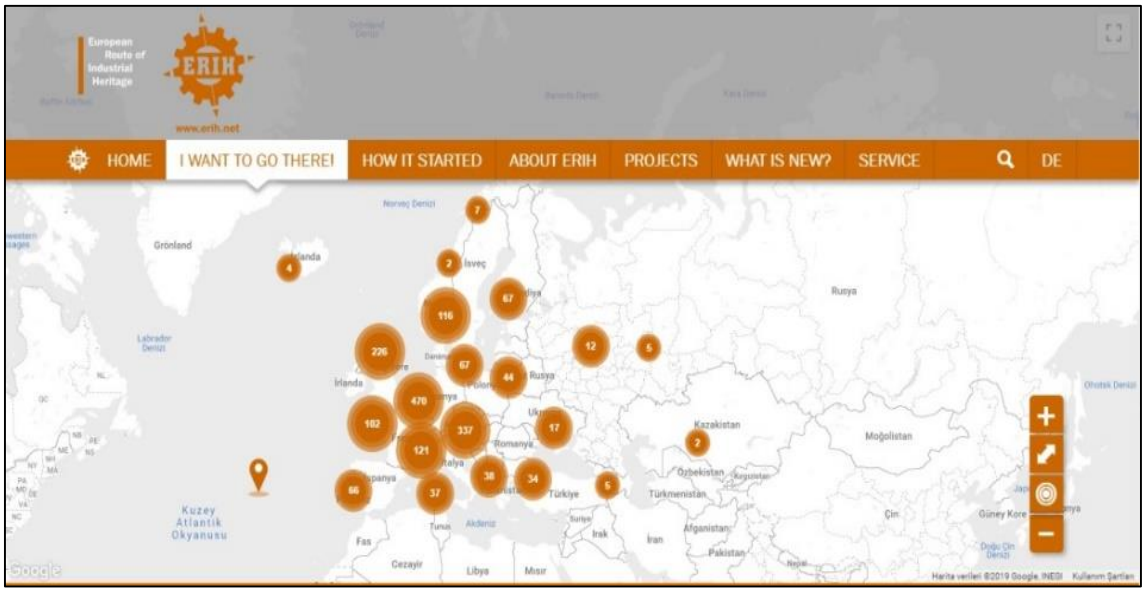

Resim 4.11. ERIH internet sitesinde Avrupa'daki çapa noktaları [107]

Rotaya girecek yapının seçimi sırasında yapının niteliği kadar, bu alanların kullanımını destekleyecek potansiyeller ve turizmi canlandıracak ve etkin kılacak alt yapının varlığı da önemlidir. Ulusal farklılıklar ve diğer faktörler nedeniyle hepsinin her zaman için sağlanamayacağı kabul edilerek ve yine de ne kadar çok kriter yerine getirilirse o kadar iyi olacağı da belirtilerek, endüstriyel bir yapı ya da alanın ERIH rotasına dâhil olabilmesi için aşağıdaki maddeler kriter olarak belirlenmiştir [107]:

- Avrupa'nın endüstriyel tarihi için sembolik değeri ve önemi olan (ulusal olabilir) tarihi, özgün bölge olmak,
- Tarihini yaratıcı yorum ve sergilerle anlatır olmak,
- Ziyaretçilerine; alan için gezi, fabrikaların çalışma sistemi, dijital gösterimler, çocuklar için özel turlar düzenlenmesi gibi çeşitli deneyim olanakları sunmak,
- İçinde bulunduğu yerleşim alanında alternatif etkinliklerin ve kültür varlığı olma özelliği taşıyan alanların olması ve ziyaret edilebilmesi,
- Güncel turizm altyapısı ve hizmetleri bakımından ziyaretçi beklentilerini karşılaması

Bu rota sistemi; endüstri yapıları ve alanları arasında bağlar kurarak çalışmaktadır. Bahsi geçen bağlar, yani rotalar aşağıda verilen üç farklı şekilde geliştirilmiştir.

a. Çapa noktaları: Çapa noktaları belirlenerek oluşturulan güzergahta, Avrupa tarihinde önemli yeri olan endüstri yapıları belirlenmiş ve bunları birbirine bağlayan yol aksı üzerindeki daha küçük endüstriyel alanlar da programa dahil edilerek korunmuştur.
b. Bölgesel rotalar: Bölgesel rotalar, Almanya'nın Ruhr Bölgesi gibi tek başına korunması gerekli yapılar ve peyzajlardan oluşan endüstriyel bölgeler ve bunların arasındaki yollardan oluşmaktadır.
c. Tema rotalar: İletişim, demir çelik, kağıt, üretim ve imalat, tuz, tekstil gibi belirli bir tema çerçevesinde geliştirilen rota türüdür.

ERIH tarafından belirlenen 42 alt temadan oluşan 14 ana tema belirlenmiştir. Bu temalar: enerji, iletişim, konut ve mimarlık, savaş ve endüstri, demir ve çelik, endüstriyel peyzaj, madencilik, kağıt, üretim ve imalat, tuz, servis ve hizmet, tekstil, taşımacılık ve su başlıkları altındadır (Resim 4.12, Resim 4.13, Resim 4.14).

Resim 4.12. Anana Tuz Vadisi [108]

Resim 4.13 Bruun Sahab eski karton fabrikası [109]

Temalar içerisindeki üretim ve imalat başlığı altında yiyecek içecek imalatını kapsayan ayrı bir bölüm vardır. Bu bölümde; yerel özellik gösteren üretim yapılarının, restorasyon sonrasında özgün işlevinin devam ettirildiği (Resim 4.14) veya müze (Resim 4.15, Resim 4.16), otel (Resim 4.17) gibi çeşitli ve yeni fonksiyonlarla kullanımına devam edildiği görülmektedir.

Resim 4.14. Heron tahıl değirmeni [110]

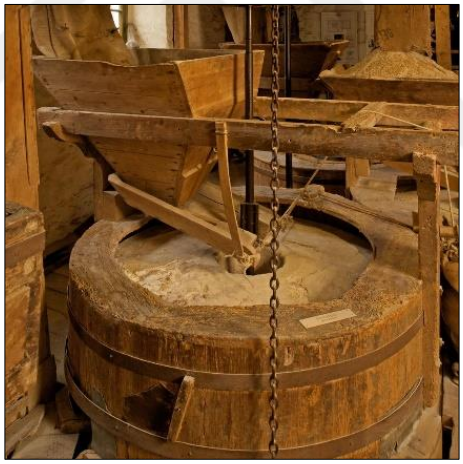

Resim 4.15. New Abbey tahıl değirmeni/ müzesi [111]

Resim 4.16. Cheddleton Flint değirmeni [112]

Resim 4.17. Millhouse değirmeni [113]

Bu bölümde, özellikle gıda üretimi yapılan yapı ve açık alanların olduğu, tematik ve bölgesel rotalara dahil olmuş örnekler seçilmiştir. Yapıların, restorasyonları sonrası müze, otel veya farklı ve değişken fonksiyonlar yüklenerek, yeniden kullanılması sağlanmıştır. Tahıl değirmenlerine ait yapı ve açık alanlarının küçük programlı ve tekil yapılar olduğu görülmektedir. Yapılar geleneksel yapım teknikleri ile üretilmiş olup, makinalarda ahşap örneklere rastlanmaktadır. Bütün örneklerin ortak özelliği, çevresinde benzer işleve sahip başka bir değirmen ya da üretim yapısının olmamasıdır. Bu durum ERIH sistemine girmesinde engel olmamıştır. Mut bulgurhaneleri de gelenekse yapım teknikleri ile üretilmiş olup, farklı birimlerden oluşan kapalı ve açık alan kullanımlarına sahiptir. Ayrıca ve özellikle ilk dönemlerde inşa edilen bulgurhane yerleşkesinin bir ucunda besihanelerle karşılaşılmaktadır. Bütün bu özellikleri ile ERIH sistemine dahil olmuş diğer üretim yapılarından bir farkı yoktur. Bulgurhanelerin yan yana gelerek bir sokak boyunca dizilmesi, geleneksel ile modern üretim yapılarının aynı anda izlenebilmesi ve bir arada olmalarından dolayı oluşan doku ile daha olumlu özelliklere sahiptir.

4.4. Orta Ölçekli Yerleşimler İçin Koruma Yönetim Modeli Önerisi

Birçok kent veya daha küçük yerleşim alanı, kendinden önce var olan medeniyete ait yerleşmeler üzerine kurulmuştur. Bu özelliğinden dolayı kentlerimizde yürütülen koruma çalışmaları, bu tarihi değerler ve katmanlaşma üzerine olmuştur. 2000 yılı Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nin yayınlanması sonrasında gelişen korumanın öznesine dair fikirler sonucunda korunacak alanlar yerin özelliklerine göre çeşitlenmektedir. Quebec Deklarasyonu ile gelen "yerin ruhu" kavramıyla korunacak kültürel mirasın genişleyen kapsamı sadece tarihi ve arkeolojik yapıları değil bunların çevreleri ve oluşturduğu manevi ortamı da içermiştir.

Kent modellerinin sanayi devrinden sonra gelişmesi ve çeşitlenmesi burada yaşayan insanların yaşam biçimlerini, sosyal ilişkilerini etkilemekte, yani yerin ruhunu oluşturmaktadır. Bu tür sanayi alanlarının teknolojik gelişime bağlı olarak zamanla terkedilmeye başlaması üzerine, sürdürülebilir yaşam ve kent politikaları aracılığıyla koruma altına alınarak ve yeniden kent yaşamına dâhil edilmesi gündeme gelmiştir. Ancak sanayinin sadece kentlerde gelişmiş olması düşüncesinden hareketle, daha küçük ölçekli yerleşim alanlarındaki üretim yapıları ve alanları bu çalışmaların dışında kalmıştır. Daha çok tarihi çekirdek ve dokular üzerinden yürütülen koruma çalışmaları, yerin ruhunu tam yansıtmamakta ve birbirine benzemektedir. Oysaki ara ölçekli yerleşim alanlarında uygarlıkların oluşturduğu fiziki katmanların dışında, burada yaşayan halkın gündelik yaşamını etkileyen veya komşu yerleşmeler arasında farklılaşmasını sağlayan, ekonomik gelir kaynağı oluşturan, üretim yapıları ve alanları da korunması gerekli kültür varlıklarıdır. Bu alanların, yerleşmenin bütününü etkileyecek ve önemini ortaya çıkaracak şekilde koruma planlamasına dâhil edilmesi, korumanın temel amacına ve güncel yaklaşımlara ulaşmasını da sağlayacaktır.

Bu amaçla tez kapsamında ortaya konan öneri orta ölçekli ilçe yerleşmeleri, çevre ölçeğinde koruma ve endüstriyel alan/miras koruma ortak paydasında buluşmaktadır (Şekil 4.12).

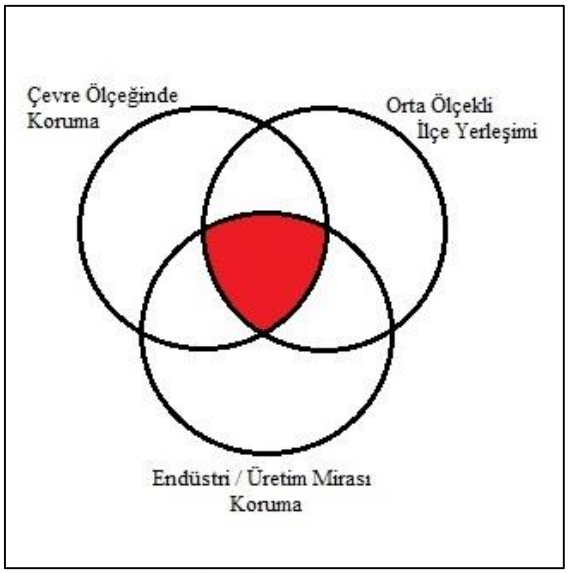

Şekil 4.12. Öneri koruma model alanı

Türkiye'de bu kapsama giren, tespit edilmiş veya edilmemiş birçok kültür varlığı yapı ve alanları vardır. Ege bölgesinde sıklıkla karşılaşılan zeytinyağı fabrikaları ve alanları, Karadeniz Ereğlisi Kandilli Sahili maden ocağı ile ilişkili yapılar, Buldan bez dokumacılığı ile ilişkili alanlar, Antalya Tekirova ilçesi maden işletmeleri ve Kepez ilçesi dokuma fabrikası, Mersin Tarsus ilçesi çırçır ve tuğla fabrikaları, Mersin Mut ilçesi bulgurhaneleri, Bursa İznik ilçesi çini fırınları bunların bazılarıdır.

Bu alanların koruma planlamasına dahil edilmesi için;

- Yerleşmeye ait tarihi, ekonomik, coğrafik ve yapılaşmaya yönelik analizler gerçekleştirilmelidir.
- Üretim ve endüstriye dayalı yapı ve alanların varlığı konusunda, detaylı araştırmalar yapılmalıdır.
- Yerleşmenin koruma – planlama alanındaki ve ayrıca gelişim hedefleri belirlenmelidir.
- Varlığı tespit edilen kültür varlıklarının doğal alanlar ile ilişkisinin belirlenmesi ve anlaşılması gerekmektedir.
- Tespit edilen kültür varlıklarının strüktürel analizleri yapılmalı, üretim sisteminin işleyiş şeması, hammadde ve pazar yeri ilişkileri anlaşılmalıdır.
- Yerleşmeye ait diğer arkeolojik, tarihi ve kültürel alanlar tespit edilerek, bu alanlardaki kültür varlıkları bir sistem içinde belgelenmelidir.

- Analizler sonucu yerleşim alanı içinde bölgeleme yapılarak, özel kapsamlı koruma-geliştirme bölge sınırları çizilmelidir.
- Özel koruma - geliştirme bölgelerindeki karakter değerler analizi yapılmalıdır.
- Özel koruma- geliştirme bölgelerinde halk katılımı sağlamak için sosyal analizler gerçekleştirilmelidir.
- Yerleşme ve yakın çevresinde, koruma odaklı planlama için veri oluşturacak kullanıma ve mimari oluşuma yönelik potansiyel ve sorunlar tespit edilmelidir.
- Belirlenen ÖKGB (Özel Koruma Geliştirme Bölgesi) sınırları içinde; koruma odaklı potansiyel ve sorunlar tespit edilmelidir.
- Belirlenen hedefler ve tespit edilen potansiyel ve sorunlar çerçevesinde projeler hazırlanmalıdır. Proje aktörleri ve süreleri (kısa, orta, uzun) belirtilmelidir.
- Koruma sisteminin sürekliliği için işlemlerin kayıt altına alınması ve geri bildirim sağlanmalıdır.
- Hedef koyma, araştırma, değerlendirme, uygulama ve denetleme adımlarını yönetecek bir kurul belirlenmelidir.
- Bahsi geçen bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için, “orta ölçekli ilçe yerleşmeleri için koruma-yönetim modeli” geliştirilmiştir (Şekil 4.13).

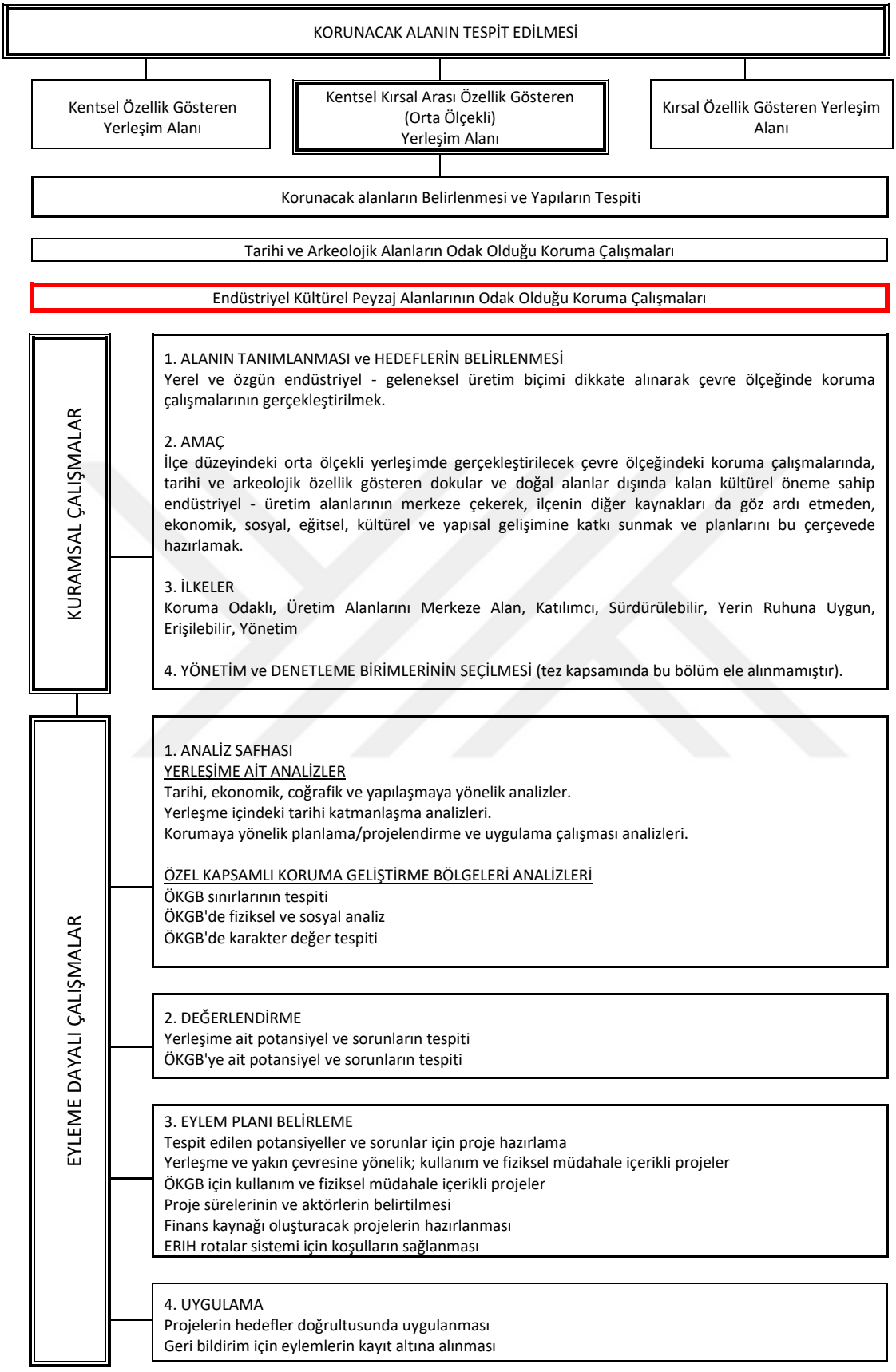

Şekil 4.13. Orta ölçekli ilçe yerleşmeleri için öneri koruma -yönetim modeli şeması

5. ÖNERİLEN KORUMA YÖNETİM MODELİNİN MUT İLÇESİ'NDE ÖRNEKLENMESİ

Mut ilçesi, Akdeniz Bölgesi'nin orta iç kısmında, tarihte Dağlık Kilikya olarak adlandırılan bölgede konumlanmış, birçok uygarlığın yerleşim yeri olarak seçtiği bir ilçedir. Ekonomisi ağırlıklı tarıma dayanan, kısmen sanayinin gelişti, insan iş gücünün üretimde önemli bir yeri olan yapıya sahiptir. Geçmişte ve bu gün eşitli tarım ürünlerinin işlenmesi ile oluşan üretim mirası kültürel alanlarla doğal alanların bütünlük oluşturduğu bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda ilçe yerleşmesinin tamamını kapsayan çevresel ölçekte koruma faaliyetleri ve planlamanın merkezinde bu üretim mirası kültürel ve doğal alanların yer alması, kültürel değerlerin sürdürülebilir, bütüncül, katılımcı ve değer odaklı korunması hedeflenmiştir.

Bu hedefe ulaşmak için aşağıdaki amaçlar belirlenmiştir.

- İlçenin sahip olduğu üretime dayalı endüstriyel kültürel peyzaj alanları araştırılması
- İlçe yakın evresindeki endüstri arkeolojisi kapsamına giren alanlar ile ilçe tarım ekonomisi ilişkisi
- İlçe merkezinde bulunan çeşitli uygarlıklara ait yer altında ve yer üstündeki eserlerin tespit edilerek katmanlaşmasının ortaya çıkartılması
- Karakter değer bölgelerinin belirlenerek koruma geliştirme kararlarının alınması

Dördüncü bölümde önerilen koruma-yönetim modeli, Örnek alan olarak seçilen Mersin'in Mut İlçesi'nde uygulanırken, Şekil 5.1.'deki adımlar izlenmiştir.

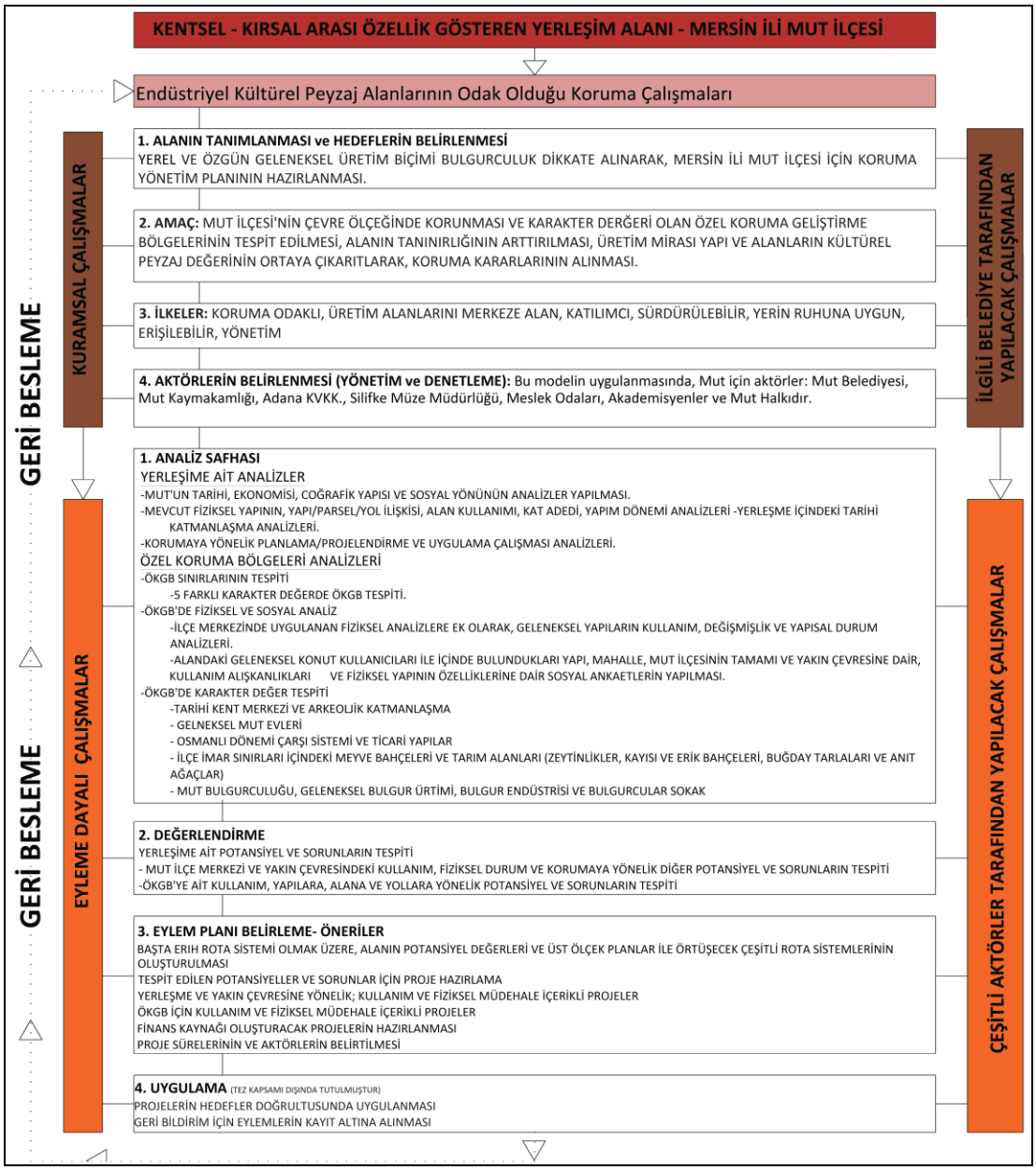

Şekil 5.1. Öneri koruma yönetim modelinin Mut İlçesi için uygulama adımları

5.1. Mut İlçesi'nin Genel Özellikleri ve Tarihi

Mut, Taşeli Yarımadası'nın dağlık kesimlerinde bulunmaktadır. Mersin ilinin ilçelerinden biri olan Mut kuzeyde Karaman ili, doğuda Silifke, batıda Karaman ve Gülnar, Güneyde Silifke ve Gülnar ilçeleri ile çevrilidir. Denize kıyısı yoktur. Toros dağlarında, İç Anadolu'yu Akdeniz'e bağlayan Göksu Vadisi üzerinde kısmen düzlük kısmen engebeli bir alanda kurulmuştur [114] (Harita 5.1).

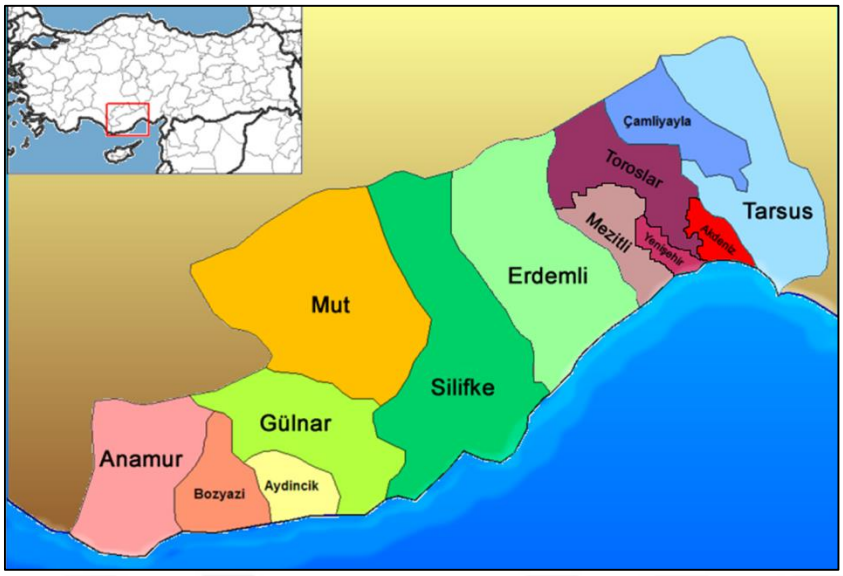

Harita 5.1. Mut'un Türkiye ve Mersin İçindeki konumu [105]

5.1.1. Mut İlçesi'nin idari, coğrafi, fiziki, ekonomik, demografik yapısı

Mersin ilinin iç kesimlerinde, denize kıyısı olmayan, rakımı merkezde 300m., yaylalarında 1600m. civarına ulaşan, köyleri ile beraber 65.000 ve merkezde 37.000 nüfuslu bir ilçedir. Mut ilçesinin, yayıldığı geniş alandaki coğrafik yapı, iklimsel özelliklerini çeşitlendirmektedir**.** Merkezde yazları oldukça sıcak ve kuru, kışları aşırı rüzgârlı, bol yağışlı ve değişken sıcaklık değerlerine sahip bir hava vardır. Yaklaşık 20-30 km. kuzeye doğru, Karaman il sınırına yakın yüksek yaylalarda karasal iklim özellikleri yaşanmaktadır. "Mut'ta yıllık ortalama sıcaklık 18,1°C olarak hesaplanmış, aylık ortalama sıcaklık eğrisinin yıl içerisindeki değişiminde en soğuk ayın Ocak (6,8°C), en sıcak ayın ise Temmuz (30,2°C) olduğu tespit edilmiştir [115]. "Yerleşimin değişken coğrafyası ve batısından geçen Göksu Nehri, Mut'a özgü mikroklimatik iklimi oluşturmaktadır. Yüz ölçümünün %20'si tarım alanı olmasına rağmen nüfusun %90'ı geçimini tarımdan sağlamaktadır" [116] "Tahıl, bakliyat, bağcılık, sebze ve meyve üreticiliği yaygın ve önemli bir gelir kaynağıdır. Özellikle bulgur, zeytin, nar, incir, elma, şeftali, ve geleneksel meyve olan kayısının üretimi bölge için büyük önem taşımaktadır" [117]. Mut'un geçmiş tarımsal faaliyetlerine bakıldığında da buğdayın "16. yy. boyunca İçel Sancağı içinde en fazla üretildiği yer olduğu "anlaşılmaktadır [118].

5.1.2. Mut İlçesi'nin tarihi

Mut ve çevresi tarih öncesi çağlardan başlamak üzere Hititler, Asurlar, Roma, Bizans, Anadolu Selçukluları, Karamanoğulları ve Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yer almıştır. "Orta Anadolu ile Akdeniz bölgesi arasındaki bağlantının Sertavul Geçidi yoluyla Mut üzerinden sağlanması nedeniyle, tarih öncesi çağlardan itibaren birçok medeniyet bu alanda yerleşmiştir [114]. Aynı zamanda, bu yerleşim alanı her dönemde önemli bir geçiş noktası olmuştur ve bu özelliğini korumaya devam etmektedir.

Tarih öncesi dönemlere ait yerleşimler

Mut'ta tarih öncesi dönemlerle ilgili çalışmalar, yüzey araştırması şeklinde yapılmış ve bunun sonunda bazı höyükler bulunmuştur. Bu yüzey araştırmalarından biri de; Göksu Arkeolojik Projesi kapsamında yapılmıştır.[1] Mut ve yakın çevresinde, proje kapsamında keşfedilmiş veya incelenmiş tarih öncesi döneme ait höyükler olmuştur. Bu höyüklerin konumları Harita 5.2.'de gösterilmiş ve höyükler hakkında kısa bilgilere Çizelge 5.1.'de yer verilmiştir. Kazı ve araştırma çalışmalarına göre Mut ve çevresinde ilk insan yerleşimi İlk Tunç Çağı'nda başlamıştır [119].

Çizelge 5.1. Mut ve çevresindeki keşfedilmiş höyükler [118]

MUT ve ÇEVRESİNDE KEŞFEDİLMİŞ HÖYÜKLER		
1.	Maltepe (Kilisetepe) Höyüğü	"Mut ilçe merkezinin yaklaşık 19km güneydoğusundadır. Kışla Köyü'nün 1km kuzeyinde, Mut Silifke yolunun 500 m. mesafededir. En alt tabakadan başlayarak İlk, Orta ve Geç Tunç Çağı'nın yanı sıra Miken ve Demir Çağına Ait buluntular da bulunmuştur. Hitit Dönemine ait yapı bölümleri ortaya çıkartılmıştır. Helenistik, Geç Roma ve Bizans dönemlerine ait malzemelere de rastlanmıştır".
2.	Mut Kalesi	"1951'de J. Melleart ve 1963'te D. French tarafından yapılan araştırmalar sonucunda, Kalenin orta ve alt taraflarında İlk Tunç Çağına ait kalıntılar ortaya çıkartılmıştır".
3.	Örentepe	"Mut'un 3 km güneybatısında bulunan bu höyükte, D. French 1963'te yaptığı yüzey araştırmalarında İlk Tunç Çağı ve M.Ö. 2000 yılına ait keramiğe rastlamıştır".
4.	Attepe	"Suçatı Köyü'nün yaklaşık olarak 2km. güneydoğusunda bulunan bu höyükte J. Melleart ve 1963'te D. French tarafından yapılan araştırmalar sonucunda İlk Tunç Çağına ait kalıntılar ortaya çıkartılmıştır".
5.	Cingantepe	"Mut'un yaklaşık 21 km. güneydoğusunda, Kışla Köyü'nün 1.5 km. güneyinde yer alan bu höyüğü de 1964'te ziyaret eden D. French İlk Tunç Çağı ve M.Ö. 2000 yılına ait keramik toplamıştır".
6.	Çömlek Tepesi	"Köprübaşı Köyü'nün yaklaşık 5km kuzeybatısında olup, Bronz çağına aittir".

[1] Proje çalışmaları ve daha detaylı bilgi için: http://www.kilisetepe.mcdonald.cam.ac.uk/text/Turkintro.html ve http://www.kulturvarliklari.gov.tr/Eklenti/52534,34arastirma1pdf.pdf?0 internet siteleri incelenebilir.

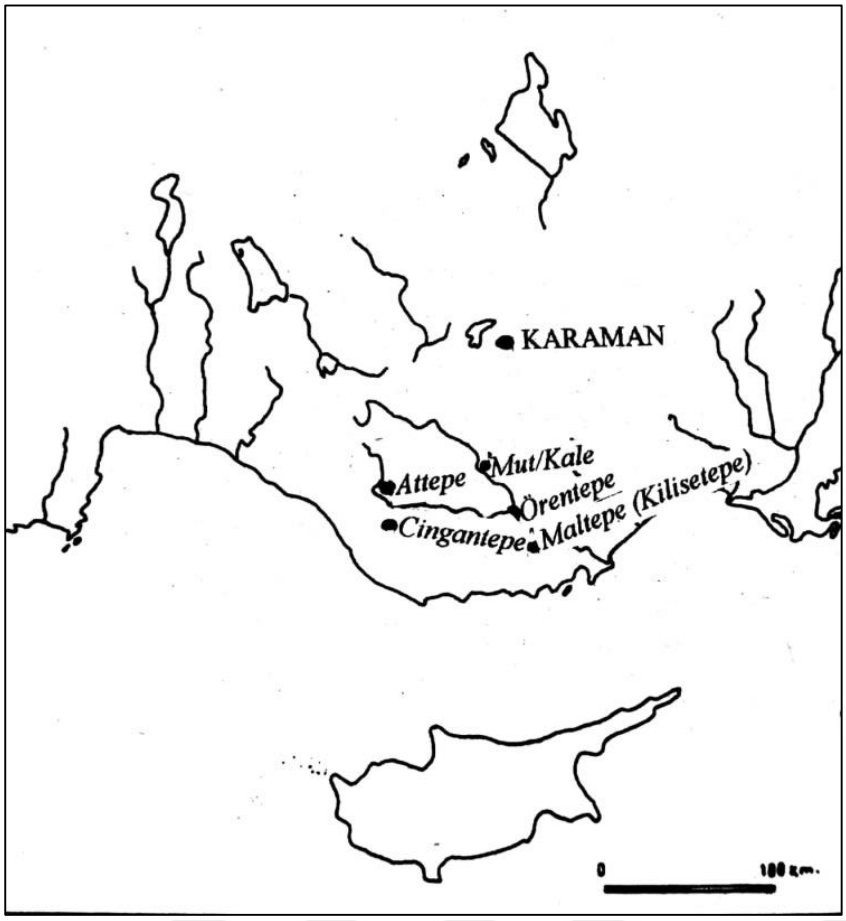

Harita 5.2. Mut ilçesi (Claudiopolis) civarındaki höyüklerin konumu [128]

Hitit dönemi

"M.Ö. 1800 yıllarında Kızılırmak Havzasında Hattuşaş başkent olmak üzere bir devlet kuran Hititlerin, II. Tuthalia ile başlayan İmparatorluk döneminde sınırlarını oldukça genişlettikleri ve Mut'un da içinde bulunduğu güney bölgelerine hâkim oldukları bilinmektedir" [118]. Hitit devleti, üç tarafı denizlerle çevrili Anadolu yarımadasının ortasında yer aldığı halde, bir kara devleti özelliği göstermekte, denizlerden yararlanabilecek ulaşım tekniklerini bilmemektedir. Bunun sonucu olarak askeri ve ticari her türlü ulaşım karayoluyla yapılmaktadır. Anadolu'da Hititler zamanında kullanılan yolları gösteren en iyi kanıtlar, Hitit kaya anıtlarıdır [120]. Mut ve çevresinin Hitit Devleti sınırları içerisinde olduğunu gösteren en önemli kanıt "Silifke ile Mut ilçeleri arasındaki yol üzerinde bulunan Keben Köyü'nün birkaç km. kadar kuzeyindeki Geç Hitit kaya kabartmasıdır (Resim 5.1.) ve yöre halkı tarafından Çolak Kız olarak adlandırılmaktadır. Çolak kız kabartmasının önünden geçen antik yol, büyük bir olasılıkla M.Ö. 2. binyıldan beri sahil ile Orta Anadolu'yu birbirine bağlayan güzergâh üzerindedir" [121]. Bu

kabartma ile Hititlerin liman kentlerine ulaşmak için Mut üzerinden, en kısa yoldan geçtikleri yorumu yapılabilmektedir.

Resim 5.1. Keben Köyü'ndeki Hitit kabartması [122]

Asur dönemi

Asur zamanında Kilikya toprakları Que ve Hilakku adıyla anılan iki bölüme ayrılmıştır. Que'nin ovalık Kilikya, Hilakku'nun ise Mut'un da içinde yer aldığı Dağlık Kilikya topraklarına karşılık geldiği kabul edilmiştir. Asur devletinin kuzeyden ve doğudan gelen baskılar sonucunda yıkılmıştır [118].

Babil dönemi

Asurlardan sonra bölgeye hakim olan Babil kralları ekonomik nedenler ile Kilikya bölgesi ile yakından ilgilenmişlerdir. Bu döneme ait kaynaklarda Pirindu isimli yerleşmenin, Mut ve Ermenek çevresinde bir yerleşme olup, bu gün Mut yakınlarında Pirinç Suyu olarak yaşamaya devam ettiği düşünülmektedir. Bu dönemde başkenti Dalisandos (Sınabıç) olan bir krallık kurulmuş, sınırları Çukurova'ya kadar genişlemiştir [118].

Roma imparatorluğu dönemi

M.Ö. 64 yılında ovalık ve dağlık Kilikya'nın da içinde bulunduğu bir Kilikya eyaleti kurulmuş ve Tarsus bu eyaletin başkenti olmuştur. Kilikya eyaletinin kurulması ile tüm

dağlık Kilikya gibi, Mut toprakları da Roma yönetimi içerisine girmiştir [118]. “Augustus Devri'nde Iulia Augusta Felix Ninica adıyla bir Roma kolonisi olarak kurulmuş, irnparator Claudius tarafından şehir statüsü verilince Claudiopolis adını almıştır. Bu antik kent, Kilikya'nın sahil bölgesindeki antik yerleşmelerinden hem tarihi hem de arkeolojik yönden çok farklı özellikler göstermektedir” [123]. Mut ve çevresinde Roma Dönemine ait birçok eser ve kalıntı kalmıştır. Bunlardan en önemlileri kiliseler, lahitler ve yollardır. Hitit Dönemi’ne tarihlenmiş “Çolak kız kabartmasının önünden geçen antik yol (Resim 5.2.) ise büyük bir olasılıklıla Roma Devrinde, Silifke’den Mut’a, yani Seleukeia’dan Claudiopolis’e ulaşan yolun (Harita 5.2.) günümüze ulaşabilen parçasıdır [121]. Bu kalıntıların varlığı ve ayrıntılı incelenmeleri, ilçede Roma Dönemi hakimiyetinin varlığını ispatlamaktadır. “Kilikya bölgesindeki Roma hakimiyeti 260 yılına kadar devam etmiştir” [118].

Resim 5.2. Keben Köyü, Çolak Kız kabartması yakınlarında Roma yolu [122]

Bizans İmparatorluğu dönemi

Roma imparatorluğunun dağılıp ikiye ayrılmasından sonra Kilikya bölgesi de Doğu Roma toprakları içerisinde yer almıştır. “Heraklios zamanında (610-641) Anadolu toprakları askeri ve idari temalara ayrılmıştır. Mut, Adana ve İçel bölgelerini içine alan 13. Temanın merkezi Tarsus olmuştur. Mut (Claudiopolis) ile beraber Dalisandos (Sınabıç) ve

Germanikopolis (Ermenek) de bu tema içerisindedir" [118] (Harita 5.3 ve Harita 5.4). Mut ilçe merkezinde, Kale Mahallesi Bereket Sokak'ta bulunan yapı kalıntısı Bizans dönemine tarihlendirilmektedir. Ayrıca "Mut Kalesi'nin restorasyonu sırasında burada devşirme malzeme olarak kullanılmış, Erken Bizans yazıtı içeren bir blok bulunmuştur [124].

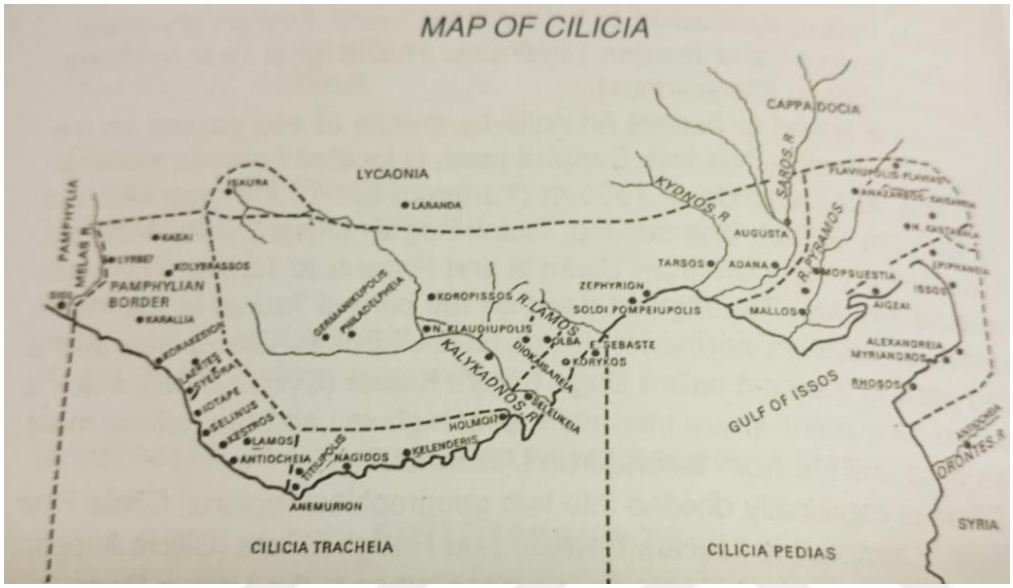

Harita 5.3. Kilikya haritası [125]

Mut ilçe merkezinin 5 km. kadar kuzeyindeki Sinobiç'teki (Dalisandos) incelemelerde; "tepe üzerinde surla çevrili bir yerleşimin olduğu, sarp bir kayalık tepe üzerinde yer alan yerleşime doğu yönden ulaşıldığı ve surlarla koruma altına alınmış alan içerisinde çeşitli yapılara ait duvar kalıntıları ile mimari bloklar varlığı" tespit edilmiştir [126].

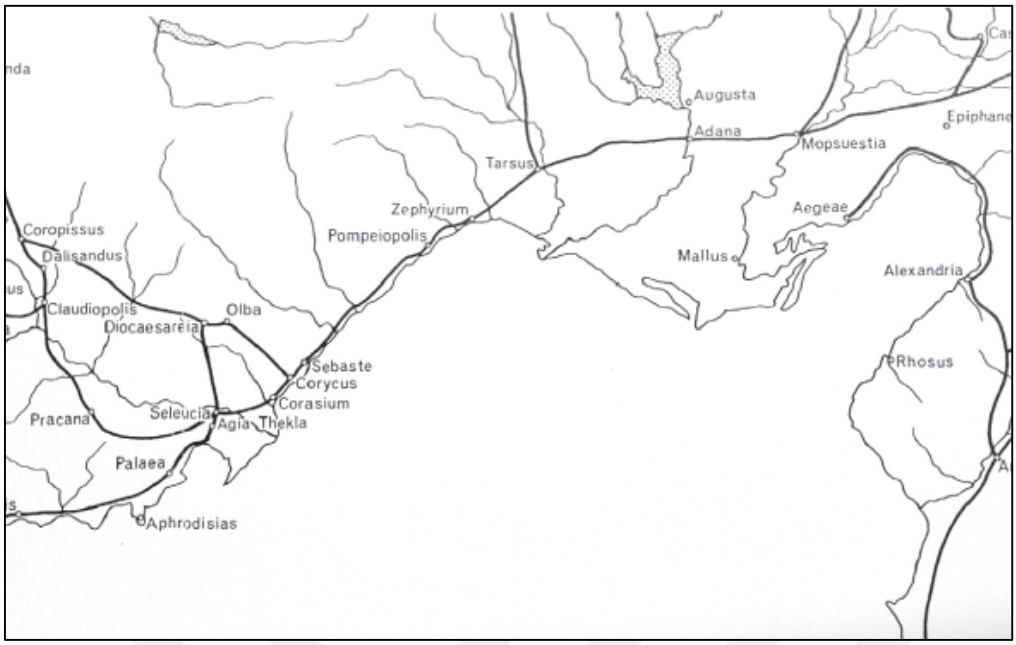

Harita 5.4. Çukurova bölgesinin, eski çağ yerleşimlerini gösteren harita [127]

Anadolu Selçuklu devleti dönemi

"Mut, uzun süre Bizans – Abbasi mücadelesine sahne olduktan sonra, Selçuklu hâkimiyeti altına girmiştir. Öte yandan Haçlı seferleri sırasında, Kilikya'da bir Ermeni Krallığı kurulmuştur. Bu sırada Bizans da Selçuklu topraklarına hücum etmiş, Mut ve çevresi de Ermenilerin eline geçmiştir. Mut, 1154 yılında I. Mesut tarafından Selçuklulara katılıncaya kadar, Ermeniler elinde kalmıştır" [128]. İlk iki seferde Mut çevresindeki yolları kullanmayan Haçlılar III. Haçlı Seferi sırasında 1190'da, Konya'yı ele geçirdikten sonra Akdeniz kıyısına ulaşmak için Karaman-Silifke yolunu kullanmışlardır. Fakat büyük ihtimalle Mut şehir merkezinden geçmeyerek, Coropissos (Dağpazarı) üzerinden Silifke'ye ulaşmışlardır " [129]. "Kısa bir süre sonra aynı bölgeler tekrar Anadolu Selçuklu Devleti hakimiyeti altına tekrar geçmiştir. 1221 yılında I. Alâeddin Keykubat, Suriye'ye giden kervan yolunun emniyetini sağlamak için Ermenilerin üzerine yürüyüp Mut ve çevresinde Dağlık Kilikya topraklarını ele geçirmiştir. Sefer sırasında Sertavul Geçidi'nin önemi fark edilerek Konya-Silifke yolunun yapımına başlanmıştır" [130], (Harita 5.5.) Kışın fırtınalı havalarda yolcuların barınmaları için, geçidin hem Mut hem de Karaman tarafına bu dönemde hanlar yapılmıştır. Karaman tarafındakine Kozak Hanı denilirken, Mut tarafındakine Sertavul Hanı adı verilmiştir (Kurt, 2003, Harita 5.6.) "Bu güzergah üzerinde, Genceli, Beci, Dere Küçük ve Hocenti köprülerinin yapı üslubu bakımından Anadolu Selçuklu dönemine ait olduğu düşünülmektedir [118].

Harita 5.5. Anadolu Selçuklu dönemi menzillerine göre Anadolu yolları [131]

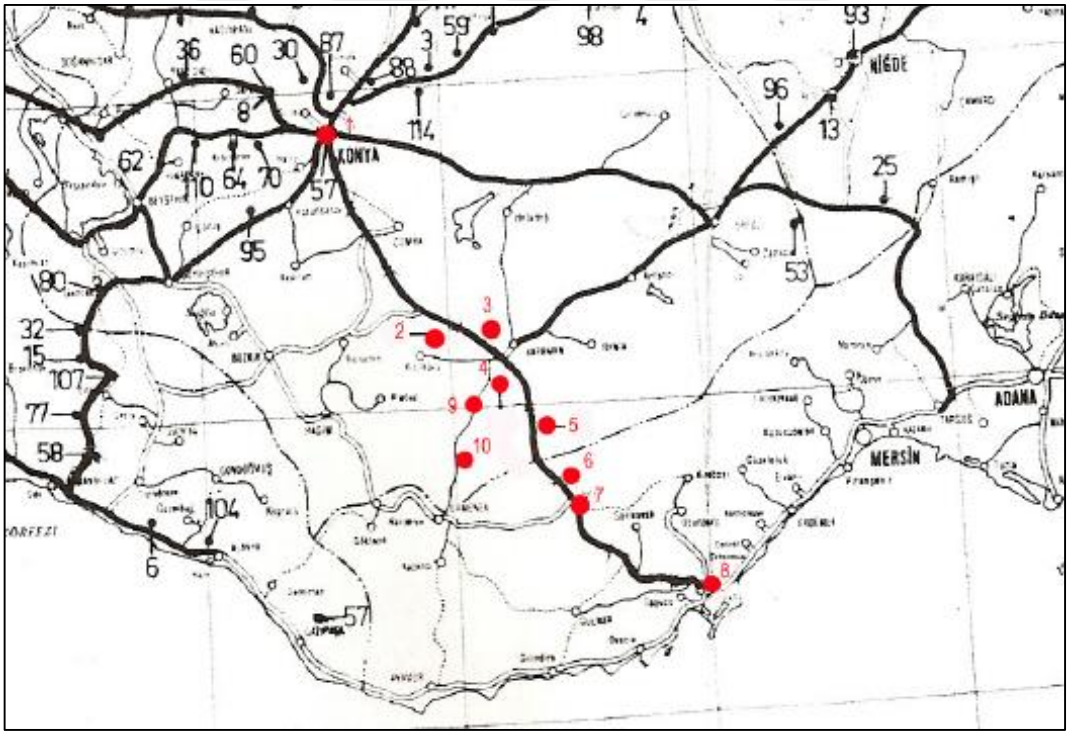

Harita 5.6. Anadolu Selçuklu döneminde Konya ve Akdeniz sahili arasında inşa edilen yol üzerindeki hanlar, 4- Kozak Han, 5- Sertavul Hanı [132]

Karamanoğlu Beyliği dönemi

Karamanlılar, Alaeddin I. Keykubat (1220-1237) tarafından Ermenek vilayetine yerleştirilmişlerdir. Bu sırada Karaman boyunun reisi Nure Sofu'dur. Nure Sofu Anadolu'da yayılmış olan Babali tarikatına girmiş ve Selçuklulara karşı savaşmıştır. Bu

sırada tarikatında nüfuzlu bir yer edinmiş, Hristiyanlara ait yerleri zapt etmiş ve arazisini genişletmiştir [133]. Nure Sofu'nun ne zaman öldüğü bilinmemektedir ancak mezarı ise Mut ilçesindedir. Nure Sofu'nun ölümünden sonra yerini oğlu Kerimeddin Karaman almıştır. Karaman Bey; Mut, Ermenek, Gülnar, Mer'a, ve Silifke kalelerine taarruz etmiş ve Ermenek'i idaresi altına almıştır [133]. Diğer yerleri ele geçirdiği şüpheli olsa da bu sırada Ermenek'i zapt ettiği ve kendisine Ermenek Beyi unvanı verildiği kesindir [118]. 1470'li yıllara kadar Karamanoğulları ve Osmanlılar sürekli bir mücadele içinde olmuş, Mut ve çevresi de dahil güney kesimlerin yönetimi, Karamanoğulları, Osmanlılar ve Memlükler arasında değişmiştir.[1]

Osmanlı dönemi

"İçel toprakları Osmanlılar tarafından fethedildikten sonra Gülnar, Mut, Ermenek ve Karataş kazalarından meydana gelen bir sancak olarak teşkilatlandırılmış ve Karaman vilayetine bağlanmıştır" [134]. Köse'nin (2011) 1500 tarihli tahrir defterinden aktarımı ile "İçel sancağı Ermenek, Gülnar, Karataş ve Mut kazalarından meydana gelmekte, Silifke'nin, Mut'a bağlı bir nahiye olduğu anlaşılmaktadır. 19. yy. ın başlarında bu sancak sayısının 12'ye yükseldiği, bunların; Bozdoğan, Ermenek, Gülnar, Karataş ve Avgadi, Küre, Mamuriye ve Anamur, Mut, Sarıkavak, Selendi, Silifke, Sinanlı ve Zeyne olduğu görülmektedir" [118].

Açıkgöz'ün (1993), 31 numaralı tahrir defterinden aktarımıyla " 16. yy. 'da Mut şehrinde 69 asker, 55 hane, 7 bekar vergi mükellefi (mücerred vergi mükellefi) ikamet etmektedir. Bunlardan 23 asker cemaat-ı çeltükçiyan kaldırım olarak kaydedilmiştir". Bu dönemde Mut ekonomisinin temeli "zirai faaliyetlerin, hayvancılık ve nehir kenarındaki köylerde bulunan değirmenlerden oluşmakta ve zirai faaliyet olarak; en çok buğday, arpa, pirinç, bağ mahsulleri, pamuk ve sebze üretimi ile büyük bir kısmını narın oluşturduğu meyveler, bostan ve susam üretimi yapılmaktadır [135].

[1] Osmanlıda Yıldırım Beyazıt döneminde, Konya'da savaşa giren Karamanoğulları kaybetmiştir. Alaeddin Bey'in ölümünden sonra Yıldırım Beyazıt, Karaman'a (Larende) kadar gelerek burayı da ele geçirip Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. Fakat Beyazıt, Karamandan döndüğü için Mut, Ermenek, İçel ve Taşeli tarafları Karamanlılar'ın hâkimiyetinde kalmıştır. Bir yıl sonra bölgeye bir sefer daha yapan Yıldırım Beyazıt, Karamandan itibaren sahile kadar olan tüm şehirleri de ele geçirmiştir. Bu bilgilere göre, Mut ve çevresinin Yıldırım Beyazıt döneminde Osmanlı hakimiyetine girdiği anlaşılmaktadır [118].

1870'li yıllardan sonra İçel sancağının idari, sosyal ve ekonomik durumunu, günümüzün il yıllıklarının karşılığı olan salnamelerden takip etmek mümkündür. İçel sancağına ait ilk salname 1870 yılına aittir. Bu salnameye göre sancak; Silifke, Anamur, Ermenek, Gülnar ve Mut kazalarından oluşmaktadır (Harita 5.7). 1870 yılından başlayarak 1900'lü yıllara kadar salnamelerde, Mut'taki anıtlar, diğer yapılar, geçim kaynakları ve yeni oluşumlar hakkında bilgiler verilmiştir. 1839 yılı nüfus yoklama defterine ve 1840 yılı temettü defterine göre Şeyh köyü, 1870 yılı nüfus kayıt defterinde, merkezi oluşturan üç mahalleden biridir [136]. Diğer mahalleler Kale ve Hamidiye'dir. Bu günkü adı Meydan olan Hamidiye Mahallesine, Kabakçı Mahallesi de denmiştir [137]. Mut'un ilk mahallesi olarak birçok kaynakta Pınarbaşı'nın geçmektedir ve fakat bu ifade 1927 yılında yapılan nüfus sayımında ilk kez görüldüğü için, nüfus defteri kayıtlarına göre kazanın ilk mahallesi Kale Mahallesidir [136].

Harita 5.7. Adana vilayeti haritası 1897 [138]

Cumhuriyet dönemi

İçel ve Mersin bölgesindeki idari yapılanmada 1933 yılına kadar Osmanlı son dönemindeki düzenin korunduğu görülmektedir (Harita 5.8, Harita 5.9). 1925 yılına kadar İçel, Silifke merkez olmak üzere Anamur, Gülnar, Gazipaşa ve Mut kazlarından oluşmaktadır. Mersin ise ayrı bir vilayet olup, Tarsus kazası Mersin'e bağlıdır. 1933 tarihinde alınan karar ile

İçel vilayeti kaldırılarak buraya bağlı kazalar Mersin vilayetine katılmıştır [118]. (Çizelge 5.2.)

Harita 5.8. Mut Kazasının idari durumu (1913) [118]

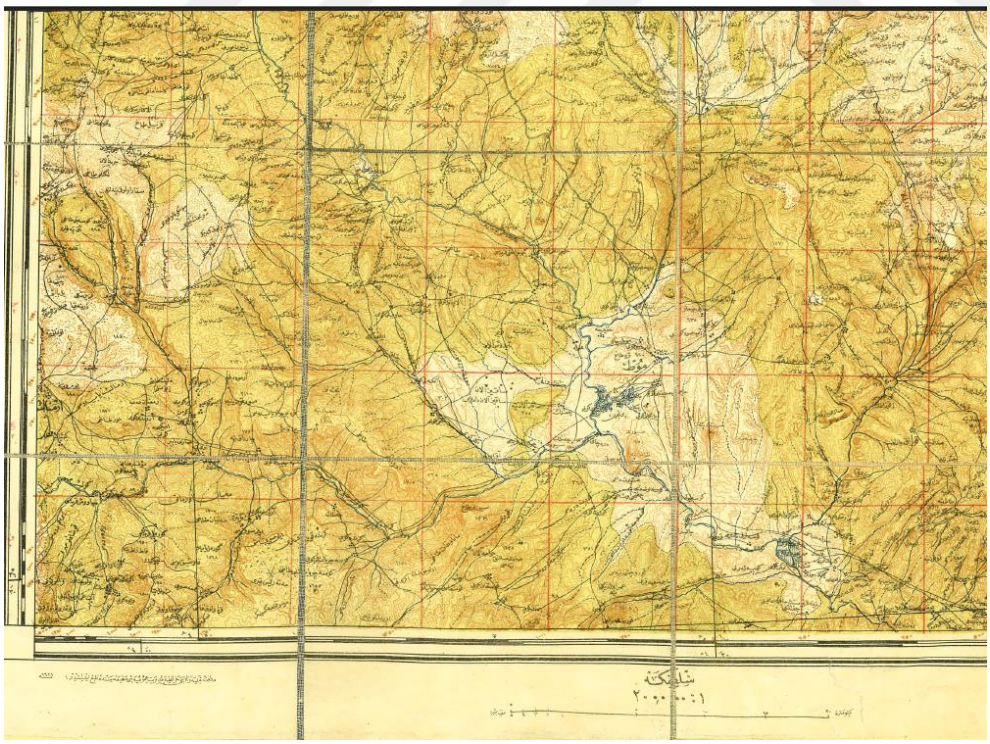

Harita 5.9. Mut Kazası ve yakın çevresine ait 1/25000 ölçekli harita (1928) [139]

Çizelge 5.2. İçel İl'inin idari yapısı (1925-1980) [118]

YIL	KAZA/İLÇE	NAHİYE/BUCAK	YIL	KAZA/İLÇE	NAHİYE/BUCAK
1925	Anamur		1927	Anamur	
	Gülnar			Gülnar	
	Gazipaşa			Mut	
	Mut			Silifke (İçel)	
	Silifke (İçel)				
1935	Mersin	Merkez, Elvanlı, Kuzucubelen	1945	İçel (Mersin)	Merkez, Elvanlı, Kazanlı Kuzucubelen
	Anamur	Merkez		Anamur	Merkez
	Gülnar			Gülnar	Merkez, Gilindire, Ovacık
	Mut	Merkez, Sarıkavak		Mut	Merkez, Sarıkavak
	Silifke	Merkez, Kırobası, Taşucu Yağda		Silifke	Merkez, Kırobası, Taşucu Yağda
	Tarsus	Merkez, Gülek, Namrun		Tarsus	Merkez, Gülek, Namrun, Yenice
1970	Mersin (Merkez)	Merkez, Arslanköy, Gözne, Kazanlı, Kuzucubelen	1980	Mersin (Merkez)	Merkez, Arslanköy, Gözne, Kazanlı, Kuzucubelen
	Anamur	Merkez		Anamur	Merkez
	Erdemli	Merkez, Elvanlı, Güzeloluk		Erdemli	Merkez, Elvanlı, Güzeloluk
	Gülnar	Merkez, Aydıncık, Ovacık		Gülnar	Merkez, Aydıncık, Ovacık
	Mut	Merkez, Sarıkavak		Mut	Merkez, Sarıkavak
	Silifke	Merkez, Mağara, Taşucu		Silifke	Merkez, Mağara, Taşucu
	Tarsus	Merkez, Gülek, Namrun Yenice		Tarsus	Merkez, Gülek, Namrun Yenice

5.1.3. Mut İlçesi'nde korumaya yönelik çalışmalar

Mut İlçesi, Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun çalışma sahası içinde yer almaktadır.

Sit alanları ile taşınmaz kültür ve doğa varlıkları

Mut Belediyesinden temin edilen 2019 yılı güncel listesine göre ilçe sınırları içerisinde yer alan sit alanları ve taşınmaz kültür varlıklarının listesi Ek- 4'deki gibidir. Ek- 4'deki altı sivil mimarlık yapısı ile idari yapı grubunda olan sıtma şube şefliği yapısı günümüzde yoktur. Tescilli olmalarına rağmen bu yapılar yıkılmıştır. Bu bilgilere göre Mut ilçesinde yer alan sit alanları ve tescilli taşınmaz kültür ve doğa varlıklarının sayısı Çizelge 5.3.'deki gibidir.

Çizelge 5.3. Mut'taki sit alanları ve tescilli taşınmaz kültür varlıklarının sayıları

SİT ALANLARI	SAYISI
Arkeolojik Sit Alanı	22
Doğal Sit Alanları	4
TOPLAM SİT ALANI	26
TAŞINMAZ KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARI	SAYISI
Sivil Mimarlık Örneği	7
Kalıntılar	10
Dinsel Yapılar	15
Kültürel Yapılar	17
İdari Yapılar	0
Askeri Yapılar	2
Mezarlıklar	16
Anıt Ağaç	1
TOPLAM	75
GENEL TOPLAM	101

Çizelge 5.3'ten anlaşılmaktadır ki; Mut İlçe merkezinde, birinci, ikinci ve üçüncü derece olmak üzere üç tip arkeolojik sit alanı vardır. Kale ve yakın çevresini kapsayan birinci ve ikinci derece sit alanı kararı 1991 yılında alınmışken, Kale ve Doğancı Mahallesi'ni içine alan üçüncü derece sit alanına ait tescil kararı 2017 yılında alınmıştır. 25.05.2017 tarih ve 8035 no'lu tescil kararına göre: "Kale ve Doğancı Mahalle'lerinde yapılan incelemelerde, Claudiopolis Antik Kenti birinci ve ikinci derece sit alanının güneyinde ve doğusunda, mevcut sit sınırlarının dışında tespit edilen arkeolojik mimari yapı elemanlarının bulunduğu alan" üçüncü derece sit alanı ilan edilmiştir [140]. İlçe merkezi ve yakın çevresinde yer alan tescilli taşınmaz doğa ile kültür varlıkları ve bunlara ait kısa bilgiler Çizelge 5.4 ve Çizelge 5.5'te gösterilmiştir.

Çizelge 5.4. Mut ilçesinde bulunan tescilli kültürel ve doğal varlıklar

İLÇE MERKEZİNDE BULUNAN TESCİLLİ KÜLTÜREL ve DOĞAL VARLIKLAR		
ASKERİ YAPILAR	Mut Kalesi: “Kale, dış ve iç olmak üzere iç içe iki kısımdan ibarettir. Dış kalenin bugün nerelerden geçtiği, kapladığı saha ve planı bilinmemektedir” [141].	
	Askerlik Şubesi: Bu yapı, ilçede restore edilmiş az sayıdaki taşınmazlardan biridir. Projesi, Eser Müşavirlik-Mühendislik tarafından hazırlanmıştır.	
DİNİ YAPILAR	Lal Paşa Camisi: “Kasabanın büyük sayılabilecek meydanında yer alır ve 5 kubbeli ve sivri kemerli son cemaat yeri ile buraya açılır” [142]. Karamanoğulları’na ait bir eser olan Mut’taki Lal Ağa Camisi (1444) bu biçimlenmeyle dört ayağa oturan baldakenin yanlara genişleyen tipinin en basit ve en erken uygulamasını sergilemektedir [143].	
	Dağ Cami: “Caminin bulunduğu çevrede bu gün yerleşim olmaması sonucu, harap bir durumdadır. Çevrede antik kalıntılarla karşılaşılmaktadır. Kare planlı camiye, kuzeybatı köşedeki kapıdan girilmektedir [144].	
	Büyük Türbe: “Caminin sekiz metre güneyindedir. Kare planlı kaide üzerinde yükselen sekizgen gövde karenin köşelerinin kurulmasıyla meydana getirilmiş ve türbe sekizgen bir külahla örtülmüştür” [141]	
	Küçük Türbe: “Merkezde Lal Paşa Caminin bir metre doğusundadır. Kare planlı kaide üzerinde aynı planda gövde yükselmekte ve külaha geçiş yerinde köşeler pahlanarak sekizgen külah türbeyi örtmektedir” [141].	
KÜLTÜREL YAPILAR	Taş Köprü: Mut ilçe merkeziyle meydan mahallesini birbirine bağlayan köprü, Mut deresi üzerinde bulunmaktadır. Doğu –batı uzantılı, yarım yuvarlak kemerli tek gözlü köprülerdendir [145].	
	Tas Han: “bir avluyu çevreleyen 39 oda ve bu bölüme bitişik üç nefli bir ahır mekânından oluşur” [132]. “Haricen kesme taş kaplı duvarları bulunan hana, güney cephedeki kapıdan girilir. Ana portal karakterinde ve duvardan dışarı fırlamış olan kapıyı sivri bir kemer kuşatmaktadır” [141].	
	Yapıntı Köprüsü: Köprü Mut ilçesinin Karaman yolunun 6 km uzaklığında Pirinç suyu üzerinde kurulmuştur. Köprü doğu-batı yönünde uzantılı, yarım yuvarlak kemerli üç göze sahip ve yolu iki yana eğimli köprüler grubuna girmektedir [145].	(Sözlü, 2017).
	Deveci Mahallesi, Sarnıç:	

Çizelge 5.4. (devam) Mut ilçesinde bulunan tescilli kültürel ve doğal varlıklar

İLÇE MERKEZİNDE BULUNAN TESCİLLİ KÜLTÜREL ve DOĞAL VARLIKLAR		
SİVİL MİMARLIK YAPILARI	Kale Mahallesi, Mutlu Sokak ile Deva Sokak'ın kesiştiği noktada, no:17'de, Koca Doktor Evi'nin bitişiğindedir. Dikdörtgen formlu büyük bir parselin batısında konumlanmıştır. Bina 3 katlı olarak inşa edilmiştir. İç sofalı plan tipindedir [114].	
	Zehra Ali Manav Evi Mut Kalesi'nin güneydoğusunda, Erdem Sokak üzerinde konumlanmıştır. Yapı geleneksel Mut evlerinin mimari özelliklerini yansıtması ve dönemi yapılarının zengin özelliklerini barındırması açısından değerlidir [146].	
	Zehra Ali Manav Evi'nin güneybatı çaprazında konumlanan yapı, iç sofalı plan tipinde inşa edilmiştir.	
	Doğancı Mahallesi'nde, İnönü Caddesi ile Erdem Sokak'ın kesiştikleri noktada, numara 4'tedir. Dikdörtgen bir parselin ortasındadır. Mabeynli plan tipindeki yapının girişi, kuzey cephesindeki cumbanın oluşturduğu saçağın altındaki, çift kanatlı, sade, mavi renkli, üstü pencereli ahşap kapıdan yapılmaktadır [114].	
DOĞAL VARLIKLAR	Çınaraltı Karacaoğlan Parkı ve Tescilli Çınar Ağaçları: "Beş çınar bir pınar değilse Mut yanar" deyişinin ortaya çıktığı, arkeolojik sit alanı içerinde yer almaktadır. İçerisinde tescilli 3 adet çınar ağacı mevcuttur. 2012 yılında Mut Belediyesi tarafından çevre düzenlemesi projesi uygulanarak, yenilenmiştir.	

Çizelge 5.5. Mut ilçesi yakın çevresindeki tescilli kültürel ve doğal varlıklar

MUT İLÇE MERKEZİNİN YAKIN ÇEVRESİNDE BULUNAN TESCİLLİ KÜLTÜREL ve DOĞAL VARLIKLAR		
ARKEOLOJİK YERLEŞMELER ve ÖREN YERLERİ	Alahan Ören Yeri ve Alahan Manastırı: Alahan Manastırı'nın yerleşimi doğu – batı aksı üzerinde gelişmiştir. Karaman –Mut karayolundan ayrılıp, yaklaşık 2km. uzunluğundaki kıvrımlı yoldan yerleşim aksının batı ucuna ulaşılır. Yolun sonunda varılmış olan alan, yerleşimin başlangıç noktasıdır. Buradan itibaren sıra ile kaya oyma kilise, batı kilise, vaftizhane, doğu kilise yapıları ve bu yapıları birbirine bağlayan bir yol vardır. Batı kiliseyi geçtikten sonra, yol aksının kuzeyinde mezarlıklar ve yaşam alanları yer almaktadır [147].	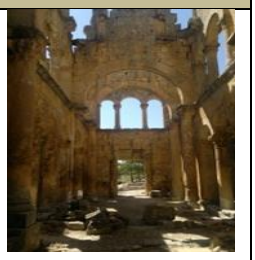
	Coropissus Antik Kenti Yerleşimi (Dağpazarı): "Alanda, geniş bir şehir öreni içerisinde kale ve erken Bizans mimari üslubunda, muhtemelen MS 5. yüzyıl dönemlerine ait, üç nefli, yan duvarları ve apsisinin büyük kısmı ayakta kalmış kilise kalıntıları ile yine aynı döneme ait 15.00x 5.50 ölçüsünde bir alanı kaplayan renkli taban mozaikleri bulunmaktadır" [148].	
	Adrassus Antik Kenti Yerleşimi (Balabolu): Yüzey bulguları itibariyle Roma ve Bizans Dönemlerini yaşadığını göstermektedir. Vadiye paralel bir şekilde yayılan ören yerinde ilk dikkat çeken şey Nekropol alanıdır. Kaya içine oyulan ve lahit tipinde yapılan mezarlar anıtsallıkları ile dikkat çekicidir [149].	
	Dalisandos Antik Kenti Yerleşimi (Sinabiç): Antik yerleşimin batısındaki Koropisos (Dağpazarı)'tan gelen Pirinçsuyu ovasına hâkim yükseklikteki bir kaya kütlesinin üzerinde yer almaktadır. Şehrin akropolü bugün bile belli olan surlarla çevrilmiştir. Pek çok kiremit kırıntısı ve bina kalıntısı görülebilir. Nekropoldeki lahitler, orta imparatorluk dönemine aittir [150].	
	Mavga Kalesi ve Çevresi Yerleşim Alanı: Sağlam kalan bir burcundaki kitabeye göre, Aleaddin Keykubad'ın emri üzerine 1230 yıllarında yapılmıştır. Sarp ve dik kayalar üzerinde yapılmış olan kale içinde odalar, ahırlar, yemlikler, sulama tekneleri ve içi horasan harcı ile sıvanmış su sarnıçları kayalara oyularak oluşturulmuştur [149].	
	Aloda Kilisesi: "Günümüzde manastır iki ayrı bölümden oluşmakta ve iki bölüm arasında derin bir uçurum bulunmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla manastıra ait mekânların bir kısmı doğal mağaralardan yararlanılarak şekillendirilmişlerdir" [151].	

Çizelge 5.5. (devam) Mut ilçesi yakın çevresindeki tescilli kültürel ve doğal varlıklar

DİNİ YAPILAR	Kızıl Minare: Minaresi kırmızı renk tuğla ile örülen (kızıl minare ismi buradan gelmektedir.) bir cami ve caminin güneybatısında bir mezarlık yer almaktadır. Dikdörtgen planla 2 kemerli girişten sonra 2 küçük kapı yardımıyla 3 sıra kemerle 4 nefe ayrılan bir mekâna girilmektedir [148].	
	Nurettin Sofi Türbesi: Karamanlıların ilk tarihi şahsiyeti olarak Nure Sofu öldüğü zaman Mut kazasının Sinanlı nahiyesinde Değirmenlik yaylağındaki türbesine gömülmüştür [152].	
	Kavaklı Köyü Cami ve Türbesi: "Caminin beden duvarları moloz taştan yapılmıştır. Köşe taşları kaba yonu taştır. 3 sahınlı ve 2 kemerlidir. Caminin üst örtüsü tamamen yıkılmıştır" [153].	
SİVİL YAPILAR	Beyler Konağı: "Mut ilçesi Hisar köyde yer almaktadır. Köyün batısında ağaçlıklı bir arazi içinde bulunmaktadır. 19. yy. a ait yapı Z+1 katlıdır. Moloz taş + kesme taş örgü yığma yapım tekniği ile inşa edilmiştir" [154].	
KÜLTÜREL YAPILAR	Kadı Köprüsü: Pirinç suyu üzerinde yer alan yapı kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda inşa edilmiştir. Yapı iki yana eğimli ve üç gözlü köprüler grubuna girmektedir. Yapının uzunluğu 72.8 m'dir. Tabliyesi 5 m'dir. Yapının zeminden en yüksek yeri ise 6.10 m'dir. Yapıda üç adet köprü gözü bulunmaktadır [145].	
	Keben Köprüsü: Doğu-batı uzantılı, sivri kemerli ve tek olup yolu iki yana eğimli köprüler grubundadır. Korkuluk bölümü bulunmamaktadır. Köprünün döşeme uzunluğu 15.m, genişliği 2.50 m, yüksekliği 4.80 m'dir. Köprünün kemer genişliği 12 m, yüksekliği 4.50 m'dir [145].	
	Arı Köprüsü: Mut ile Çömelek Köyüne geçiş sağlayan köprülerdendir. Köprü doğu- batı uzantılıdır. Köprünün döşeme uzunluğu 22 m, genişliği 5 m', yüksekliği 9 m, kemerin genişliği ise 5 m'dir. Tek gözlü sivri kemerli formda yapılmış olup yolu düz köprülerdendir[145].	
	Eşekçi Köprüsü: Mut'ta bulunan Arı köprüsü, Keben Köprüsü ve Taş köprüyle aynı özelikleri taşımaktadır. Bu yapıların aynı dönemde yapıldığı tahmin edilmektedir. Tek gözlü sivri kemer formunda yapılmış köprülerdendir. Köprünün döşeme uzunluğu 10.m, genişliği 3.m, yüksekliği 4.50 m'dir. Köprünün kemer genişliği 7.m'dir [145].	
	Kıravga Köprüsü: Göksu Nehri üzerine inşa edilmiş, üç metre genişliğinde ve yaklaşık 50 metre uzunluğunda iki büyük kemerli taş köprüdür [155].	

Çizelge 5.5. (devam) Mut ilçesi yakın çevresindeki tescilli kültürel ve doğal

KÜLTÜREL YAPILAR (devam)	Söğütözü Köprüsü: Köprü, Dağpazarı Köyü'nün Söğütözü Platosu'nda yer almaktadır. Şehir merkezine 26 kilometre uzaklıktadır. Köprü Roma döneminde inşa edilmiştir [155].	
	Sertavul Hanı: Karaman Silifke karayolunun Toros dağlarını aştığı en yüksek nokta olan Sartavulbeli'nden Mut'a 38 km uzaklıktadır. Selçuklu Hükümdarı Aleaddin Keykubat tarafından yaptırılmıştır [149].	
DOĞAL VARLIKLAR ve MİLLİ PARKLAR	Yerköprü Şelalesi: Adana KVTVKK tarafından, Gezende Köyü sınırlarında yer alan Yerköprü düden, obruk ve şelalesinin Doğal Sit alanı olarak tescil edilmesine 2007 yılında karar verilmiştir.	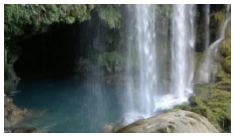
	Haydar Köyü Tescilli Anıt Zeytin Ağacı: Adana KVTVKK tarafından 2009 yılında korunması gerekli tabiat varlığı olarak tescil edilmiştir.	
	Karaekşi :İlçeye bağlı 3 km uzaklıkta orman içi dinlenme yeridir, içinde alabalık üretme çiftliği de bulunan Karaekşi, doğal güzellikleriyle dikkat çeken ve Orman Bakanlığı'nca Milli Park ilan edilen bir dinlenme yeridir [149].	
	Kestel Kanyonu	
	Sosan Kanyonu	
	Kozlar Kanyonu	
	Kırkpınar: Etrafındaki köylere içme ve sulama suyu da sağlayan Kırkpınar'ın adı buradaki kaynak sularından gelmektedir. Pek fazla bilinmeyen Kırkpınar, burayı ziyaret edenler için güzel anılar bırakacaktır [149].	

İlçe merkezinde yapılan koruma uygulama çalışmaları

İlçe merkezinde 2012 yılından sonra 2 adet çevre düzenlemesi projeleri gerçekleştirilmiştir. Bunlardan birincisi: Çınaraltı Parkı Çevre Düzenleme Projesi (Şekil 5.1.), ikincisi ise Cumhuriyet Meydanı Çevre Düzenlemesi Projeleridir (Şekil 5.2.). Her iki proje incelendiğinde bir bütün olarak tasarlandığı, kademeli olarak uygulandığı görülmektedir. Her iki projede de Mut Belediyesi, taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına yönelik katkı payından destek alarak projeleri uygulamıştır.

Şekil 5.1. Çınaraltı parkı çevre düzenleme projesi, [156]

Şekil 5.2. Cumhuriyet Meydanı çevre düzenleme projesi, [156]

2017 yılından günümüze kadar da Lal Paşa Camii Restorasyon Projesi Uygulaması devam etmektedir (Resim 5.3). Uygulama kontrolü Adana Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.

(a)

(b)

(c)

Resim 5.3. (a, b, c) Lal Paşa Camii restorasyonu uygulama işinden örnekler

İlçe merkezinde gerçekleştirilmiş olan bir başka restorasyon işi askerlik şubesi restorasyon projesidir (Resim 5.4).

Resim 5.4. Askerlik şubesi yapısından genel bir görünüm.

İlçe merkezinde bulunan kale içinde çeşitli dönemlerde restorasyon çalışmaları yürütülmüştür. Merkezde yer alan diğer tescilli taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili herhangi bir restorasyon proje ya da uygulaması yapılmamıştır.

5.2. Mut İlçesi'nin Koruma Planlamasına Yönelik Fiziksel Analizi

Bu bölümdeki analizler üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamasında; ilçenin tarihine etki eden dönemlere ait yapı, yapı kalıntısı, kent dokusu ve günlük yaşama dair tespitler yapılmıştır. Literatür ve sözlü kaynaklardan elde edilen bilgilerle beraber yerinde yapılan incelemeler doğrultusunda ilçe merkezinde yer alan arkeolojik katmanlaşma ortaya çıkartılmıştır. İkinci aşamasında; Mut İlçesi'nin bu günkü fiziksel durumu analiz edilmiştir. Bunun için; mevcut hali hazır harita altlık olarak kullanılarak veri haritaları hazırlanmıştır. En erken 1955 yılına ait hava fotoğrafları kaynak olarak kullanılarak, o tarihten bu yana ilçe yerleşim dokusunun morfolojik değişimine dair bir harita hazırlanmıştır. Ardından fiziksel yapıyı etkileyen yapı-yapı parseli-boş alan-yeşil alan, yükseklik, alan kullanımı, yapım sistemi haritaları yerinde tespit çalışmaları sonucunda çizilmiştir. Üçüncü aşamada; ilk iki aşama sonucunda benzer özelliklerin bir arada olduğu, tarihi ve kullanım değeri yüksek, koruma planlamasının yürütüleceği ÖKGB'ler belirlenmiştir. Bu bölgelerde, ilk iki aşamada uygulanan analizler detaylandırılarak tekrarlanmış ve yapıların kullanım, yapısal ve değişmişlik durumuna yönelik analizler eklenmiştir.

5.2.1. Mut ilçe merkezinin arkeolojik katmanlaşması

Tarih boyunca pek çok uygarlık farklı zaman diliminde, aynı noktada ve çevresinde gelişmiştir. Bu yerleşimler, mevcut yapılaşmanın kullanılması veya önceki yerleşmeye ait yapı taşları ile yenilerinin yapılması ile oluşturulmuştur. Bu şekilde mekânsal olarak katmanlaşarak günümüze gelen kentler, her bir katmana ait izler taşımaktadır. Mut ve çevresinde yapılan birçok tarihi ve arkeolojik araştırma göstermiştir ki, bölgede ilk yerleşim Tunç Çağı'nda başlamıştır. Bu döneme ait çeşitli höyükler; kente yakın mesafedeki yerlerde tespit edilmiştir.

İlçenin, Anadolu coğrafyası içindeki konumu çok değerlidir. Toroslar'ın kuzeyinde kalan şehirler ile Akdeniz sahili ve antik limanlara ulaşmasını sağlayan yol güzergâhlarından biri üzerinde olması, bütün tarihsel dönemler boyunca önemli olmasını sağlamıştır.

İlçe merkezindeki tarihsel fiziksel katmanlaşmanın gösterildiği haritalar, varlığını sürdüren yapılar, kalıntılar, yazılı ve sözlü kaynaklardan alınan bilgiler doğrultusunda,

hazırlanmıştır. Haritalar üzerine arkeolojik buluntular ve yapılara ait bilgiler, özelliklerine göre ayrıştırılarak işaretlenmiştir (Harita 5.10).

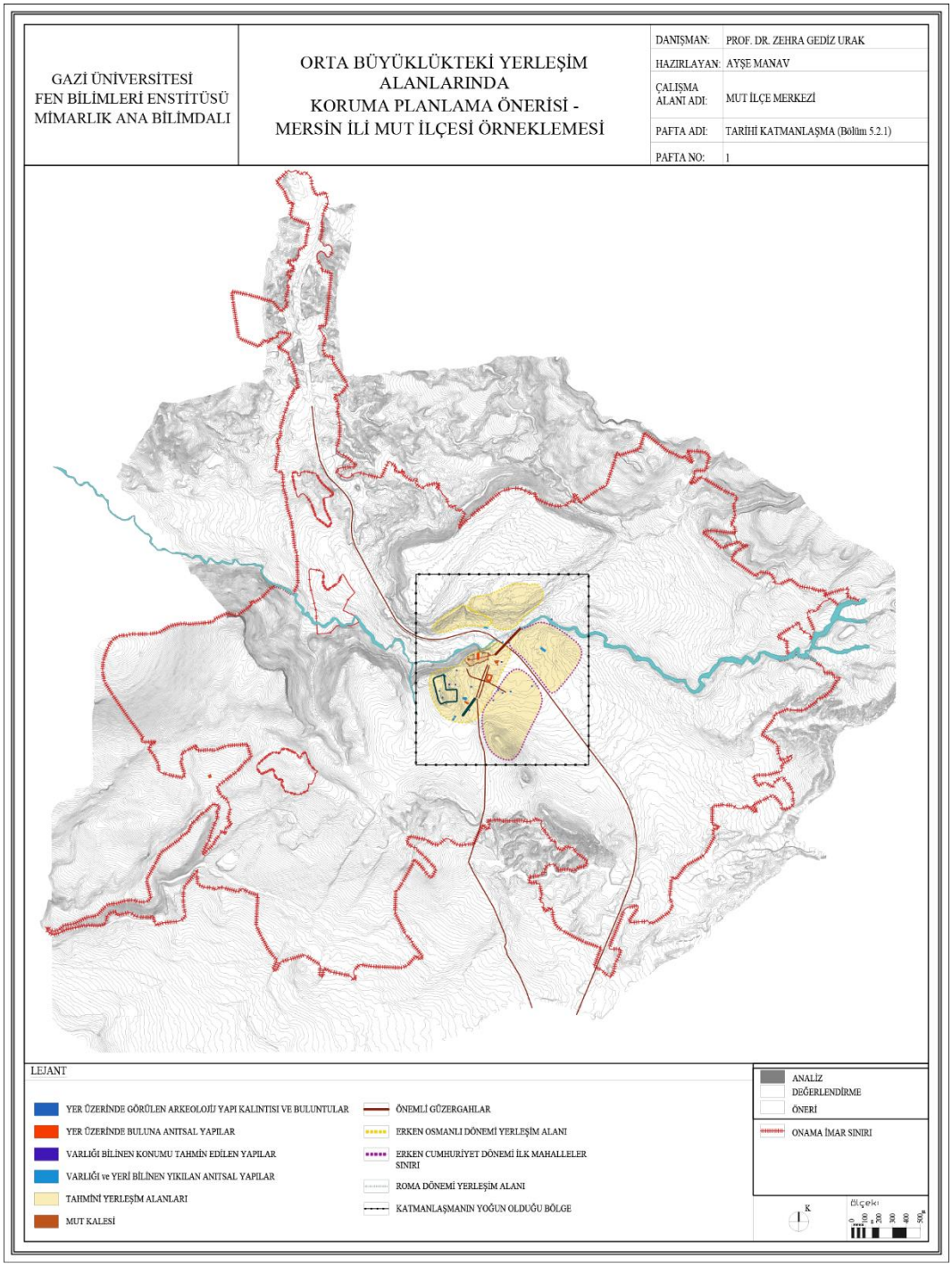

Harita 5.10. Arkeolojik katmanlaşmaya dair genel harita

Roma dönemi

Mut şehri, imparator Augustus'un Dağlık Kilikya'da Pax Romana'yı (Roma Barışı) yerleştirmek amacıyla, oluşturulan kolonilerden biri olup, emekli askerleri yerleştirmek için kurulmuştur [157]. Koloninin yeri, kuzeyden gelen büyük yolun Kalykadnos (Göksu) Vadisi'ne girdiği noktada seçilmiştir [129]. Mut çevresinde Roma Dönemine ait birçok eser ve kalıntı kalmıştır. Bunlardan en önemlileri kiliselerdir. Alahan Manastırı, Dağpazarı Kilisesi ve Mağaras Manastırı bunlara örnektir. Çevrede özgün Roma Yolu'nun varlığı da tespit edilmiştir. Bu yolların varlığı, döneme ait köprülerle de desteklenmektedir. Bunlar Söğütözü, Hocantı, Kıravga köprüleridir [118]. İlçe merkezinin bu dönemine yönelik, sözlü kaynaklardan edinilen bilgilere göre: Roma kenti yerleşimi, şu an farklı derecelerde arkeolojik sit alanı olarak belirlenmiş alan içerisindedir. Askerlik şubesinden hastaneye doğru giden, Dış Çarşı Sokak'ın devamı sütunlu yol, belediye fen işleri müdürlüğü binasının bulunduğu tepecik tapınak alanı, bu alanın batısındaki mezarlık nekropol, Cumhuriyet İlkokulu'nun kuzeybatısında yamaçta bir tiyatro vardır. 1879 yılında çalışmalarını yürüten Davis, bu bölge için gözlemlerini şöyle aktarmaktadır: Kasabada ve etrafında birçok sütun parçası görülmektedir ve kalenin güneyinde yedi sütun ayaktadır, mevcut yerleşimin içinde ve çevresinde yapı bütünlüğü içinde bir kalıntı yoktur ancak birçok yapı kalıntısı vardır [166]. Dağlık Kilikya araştırmaları sırasında "ilçe merkezi içinde yapılan incelemeler sırasında Claudiopolis Tiyatrosu 'nun caveasının yansıra bazı evlerin bahçelerinde yazıtlı lahitler (…)" tespit edilmiştir [123]. Aynı tiyatro ile ilgili olarak Atlay; "kent merkezinde, kalenin tam güneybatısında Kale Mahallesi'nin yaslandığı batı yamaçta bir tiyatronun yalnız amfisi (cavea) anlayanlar tarafından fark edilmektedir ve arasına yer yer evler yapılmıştır. 1910 yılına kadar yıkıntı halinde duran bu yapının taşları sökülerek kasaba yapılarında kullanıldığını" söylemiştir [130]. "İzleyici koyağının (cavea) önemli bir bölümü çıplak durmasına karşın bütün taşlarının yağmalandığı tiyatronun izleyici koyağı büyüklüğüne göre yaklaşık sığarı 2500 kişidir" [158], (Resim 5. 5).

Resim 5.5. Claudiopolis tiyatro caveasının yaslandığı yamaç

İlçede Roma Dönemi'ne ait diğer buluntular lahitlerdir. Burada bulunan lahitler ile ilgili birçok gezgin ve bilim adamı çalışmalar yapmış ve kitabelerini okumuştur. "Anadolu'da bazı bölgelerde, en çok da Lykia ve Kilikia'da sandukası yerinde sabit lahitler kullanılmış, kapakları ayrıca işlenmiştir. Kapaklarda seyrek de olsa uzanmış aslan figürleri serbest heykel nitelikleriyle yapılmıştır" [159]. Mut'ta da bu aslan heykelli lahit kapaklarından vardır. (Resim 5. 6.) Bir kanal kazısı sırasında Hacı Tabak Cami karşısında bulunan yazıtlı bir Roma Devri lahdi ve Claudiopolis kentine ait nekropolü izlerine, Yazalanı Mahallesi'nde rastlanması [124] döneme ait izleri oluşturmaktadır.

Resim 5.6. Aslan heykeli figrlü Roma dönemi lahit kapağı

Tiyatro cavea alanında gerçekleştirilen yerinde incelemeler sırasında formu bozulmuş antik yapı taşları, sütunlar ve bir lahit teknesi tespit edilmiştir. "Antik çağda, kentlerin ihtiyacı olan su kaynakları kentlerden daha uzaktadır. Dolayısıyla suyun iletilmesi gerekmektedir. Bunun için, açık kanallar, kaya yamaçlarına oyulup üstleri kapatılmış kanallar, tüneller,

çeşitli malzemelerden üretilmiş borular kullanılmıştır" [160]. "Helenistik dönemde ve erken Roma döneminde su iletiminde pişmiş toprak boru hatlara ek olarak taş boru elemanlardan oluşan hatlar kullanılmıştır" [161]. "Helenistik dönemde mühendislerin vadiler boyunca su iletmek için Efes, Methymna, Magnesia, Philadelphia, Antiochias Blaundros, Patara, Smyrna, Prymnessos, Tralleis, Trapezopolis, Apameia, Akmonia, Laodikeia ve Pergamon gibi şehirlerde su kemeri içerisinde ters sifonlar inşa etmiştir" [162], (Resim 5.7, Resim 5.8).

(a)

(b)

(c)

Resim 5.7. Patara (a) [162], Pamukkale (Hierapolis) (b) [161]. Leodekya (c) [163] antik kentleri suyolu taşları

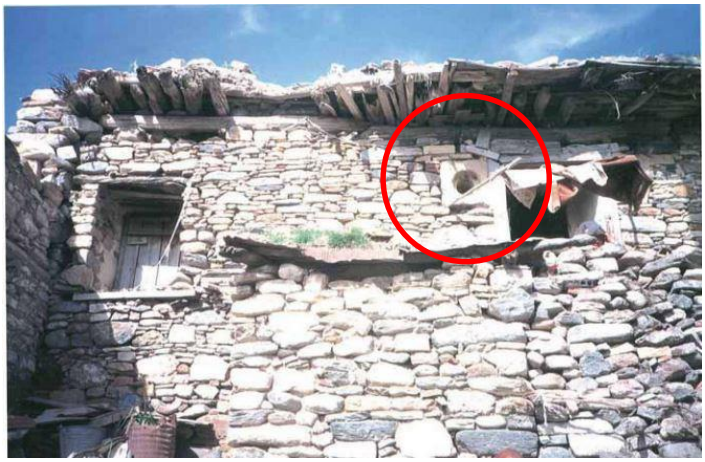

Resim 5.8. Attouda, ev duvarı inşasında oyulmuş boru taşı kullanımı [163]

Mut'taki arkeolojik sit alanları içerisinde kalan geleneksel konutların duvarlarında ve bahçelerinde, bu suyollarında kullanılan aynı boyuttaki dikdörtgenler prizması şeklinde ortası silindirik olarak boşaltılmış yapı taşlarına rastlanmaktadır (Resim 5. 9 (a,b,c,d,e)). Bu taşlar, Roma dönemi su iletim yapılarında kullanılan taşlara benzemektedir. Bu durum Claudiopolis kentine ait bir suyolunun varlığına işaret etmektedir.

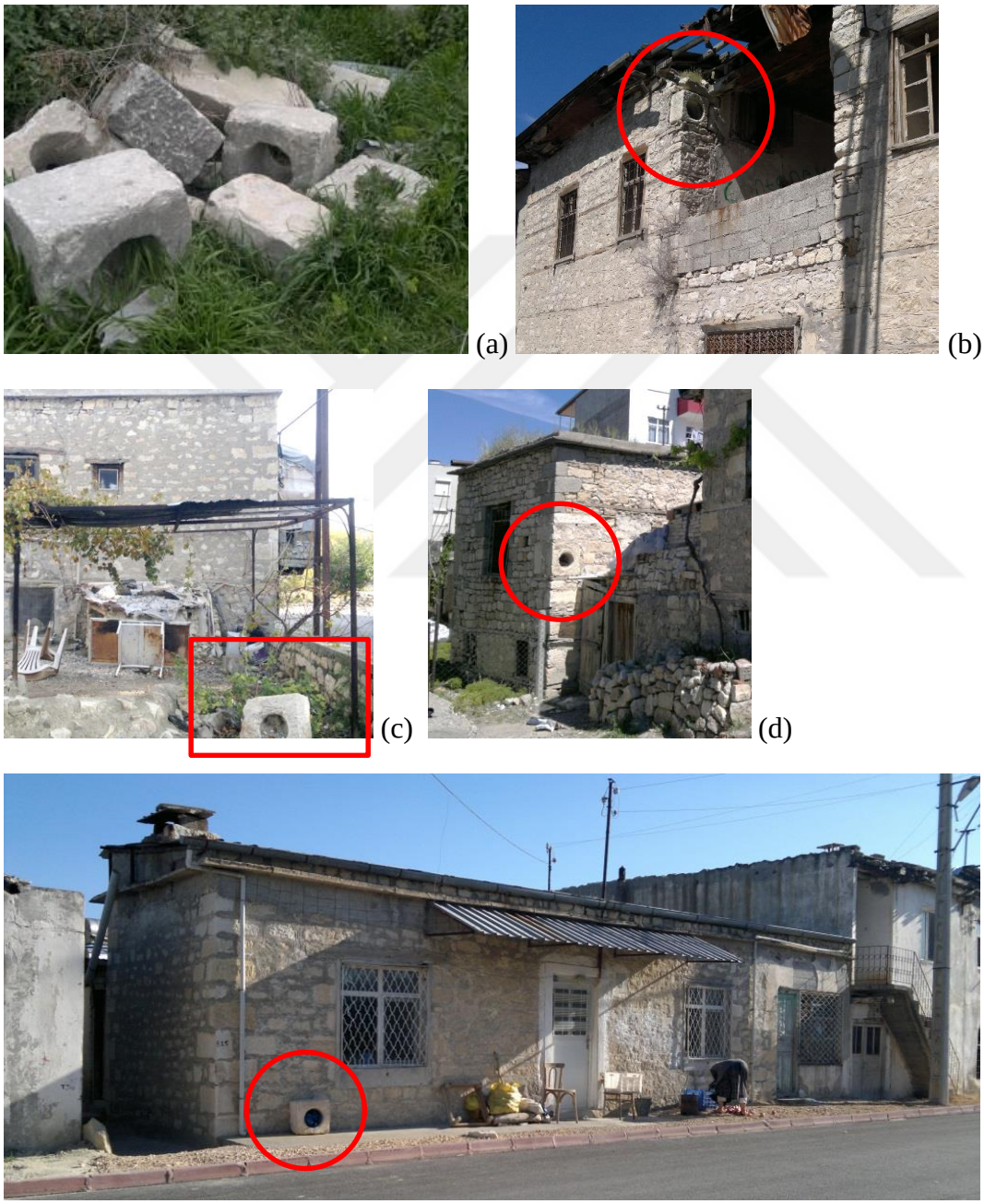

Resim 5.9. (a, b, c, d) Mut arkeolojik sit alanları içinde farklı konumlarda ve (e) üçüncü bölgedeki yapılarda kullanılan suyolu taşları

Osmanlı 1898 yılı Adana vilayet salnamesinde de “Kasabanın dört bir tarafında harabeler, su terazileri ve su pınarları” olduğu anlatılmaktadır [118]. Bu durumda Osmanlı dönemine kadar gelebilen su terazilerinin, günümüzde toprak altında kalarak henüz keşfedilmediği ya da yıkılarak yok olduğu söylenebilir.

Yapı kalıntılarından başka bölge içerisindeki birçok geleneksel konutun inşasında antik yapı taşları kullanılmıştır veya bahçelerinde dekoratif amaçlı bulundurulmaktadır (Resim 5. 10. (a,b,)).

(a)

(b)

Resim 5.10. (a, b). Geleneksel konutların duvarlarında ve bahçelerinde antik yapı taşları

Bizans dönemi

Bu dönemde Claudiopolis’in yakın çevresinde birçok yerleşim vardır. “610 yılında, Anadolu idari ve askeri themalara ayrılmıştır. Bu idari düzen içerisinde Mut, Adana ve İçel bölgelerini içine alan ve başkenti Tarsus olan 13. Thema (Seleukia) içerisinde yer almaktadır” [128]. “Thema içerisinde 10 tane kent vardır ve bunlar: Germanikopolis (Ermenek), Diocaesareia (Uzuncaburç), Eironopolis, Neapolis, Luzodos, Zenopolis, Dometiopolis, Titiopolis, 1 (Mut), Dalisandos (Sınabiç)” [129].

3. derece arkeolojik sit alanı içinde Mut kalesinin ve tiyatro amfisinin güneybatısında kalan, kesin olmamakla birlikte Bizans tipi duvar örgü sistemine sahip olduğu söylenebilecek bir kalıntı vardır. (Resim 5.11.(a, b, c)) Bu yapı kalıntısı ile ilgili olarak; Mut Kalesinin nerede olduğu henüz bilinmeyen “dış kale sur duvarlarına ait burç” [117] ve “kilise kalıntısı” olduğu belirtmiştir [149].

(a)

(b)

(c)

Resim 5. 11. (a, b, c) Bizans Dönemi'ne ait olduğu düşünülen yapı kalıntısı

Buradan kuzeye doğru ilerledikçe, farklı boyutlardaki taşlar ile inşa edilmiş duvar parçaları ara ara görülmektedir. Bu duvar parçaları belirli bir aks üzerinde konumlanmıştır ancak yüzey ve sondaj kazıları sonrasında detaylı bilgiye ulaşılacağı düşünülmektedir (Resim 5.12 (a,b,c)).

(a)

(b)

(c)

Resim 5. 12. (a,b,c) Duvar kalıntıları

Bölgede Bizans dönemi yerleşiminin bulunduğuna dair diğer bulgurlar, aynı bölge içerisinde inşa edilen geleneksel konutlarda kullanılan üzerinde Bizans hacı motifleri bulunan devşirme taşlardır (Resim 5.13 (a,b,c)).

(a)

(b)

(c)

Resim 5. 13. (a, b, c) Bizans haç motifli yapı taşları

Karamanoğlu Beyliği dönemi

1228 yılında Karamanoğulları Türkmen boyunu Larande (Karaman), Mut ve Ermenek taraflarına yerleştirmiştir. Böylece kendilerini Anadolu Selçukluların mirasçısı sayan Karamanoğlu Beyliği, Ermenek ve Mut çevresinde kurulmuştur. Mut'un günümüzdeki kent merkezinin şekillenmesinde, bu dönemde inşa edilen yapılar etkili olmuştur. Bilinen bazı yapılar yıkılmış olsa da, o günkü yerleşim neredeyse aynı şekilde kalmıştır. Kalenin güneydoğusundaki Lal Paşa Camisi ve yanında 2 adet kümbeti, yaklaşık 500m. güneyindeki taş han, Mustafa Kemal Bulvarı ile Cumhuriyet Caddesi'nin kesiştiği kavşaktaki 1952 yılında yıkılan hamam ve kavşağın 700-800m. kuzeyindeki tek gözlü taş köprü, kent merkezindeki Karamanoğlu Beyliği dönemi yapılarıdır.

İlçe merkezindeki Mut Kalesi'nin ilk yapılış tarihi tam bilinmemekle beraber, yüzey araştırmalarında "İlk Tunç Çağına ait kiremitler ortaya çıkmıştır" [118]. Karamanoğulları, kaleyi almak için çok uğraşmış, hâkimiyet kurduktan sonra da temellerine kadar yıktırtmış, Osmanlı Döneminde yeniden inşa edilmiştir [164]. Karamanlılar devrindeki askeri mimari ve sanat tarihimizdeki önemli örneklerden biri olduğu ve sırası ile Bizans, Selçuklular, Karamanoğulları ve Osmanlılar zamanında tamir gördüğü ortak kanısına varılmıştır. Bu günkü hali ile Karamanoğlu Beyliği yapısı olarak kabul edilmektedir [141]. 1879 yılında yaptığı gezi sırasında Mut'u da ziyaret eden Davis, Mut'un, 46 evden oluşan küçük bir kasaba olduğunu ve önemli yapılarının Karamanoğlu beyliği dönemine ait kale, cami ve iki türbeden oluştuğunu söylemiştir [166].

Günümüzde kalenin iç kısmında yer alan gözetleme kulesi ve onu doğu, batı ve güney yönünden çevreleyen 4 burçlu sur duvarları ayaktadır. Ayrıca, kulenin giriş kapısının önünden inilen tonozlu bir dehlizden sur duvarlarının dışına, su kaynağı olan kale pınarına ulaşılmaktadır.

Kale ile ilgili günümüzde en çok merak edilen konu dış kale sur duvarlarının konumudur. Çelebi'nin anlatımına göre kale: "bir kayalı dere başına uzunlamasına dört köşe, tek katlı olarak yapılmıştır. Hendeği yoktur. İç kalenin içinde dizdar ve cephaneden başka bir şey yoktur. 600 adımlık bir yer işgal eder. Dış kalenin içinde 1 cami, 57 kireç sıvalı ev, doğuya bakan bir kapısı vardır ve kapı demirdendir. Kıble kapısı kapatılmıştır" [164]. Konyalı'nın anlatımına göre "iç kale ve dış kale olmak üzere iki bölümden meydana gelen Mut Kalesi'nin dış kale duvarları kısmen yıkılmıştır. Dış kalenin kuzey ve güneydoğu duvarları ile kuzeyde bulunan ana giriş kapısı tamamen kaybolmuştur. İç kalenin doğu tarafındaki duvarı ve bu duvar üzerinde yer alan giriş kapısı da yok olmuştur" [165]. Atlay (2006) "Mut kalesine ait ana kapının kuzeyde, dereye doğru açıldığını ve korunaklı bir giriş sağlanması için bunun yapıldığını, güney duvarındaki Cumhuriyet Meydanı'na açılan kapının kıtlık kapısı (Resim 5.14), diğerinin de kale surlarına sonradan inşa edilen hükümet konağına açılan kapı (Resim 5.15) olduğunu" söylemiştir [130]. Kale sur duvarları ve giriş kapıları ile ilgili olarak yapılan bu açıklamalar ile Davis'in çiziminin (1879) (Şekil 5.3.(a)) örtüştüğü görülmektedir. Çizimde iç kale olarak gösterilen sur duvarı üzerinde bir kapı olduğu, dış kale sur duvarları üzerinde iki kapının kuzeyde ve güneyde konumlandığı görülmektedir. Atlay'ın (2006) "hükümet konağı için açıldığını söylediği kapının kitabesinde hicri 1304 yılı (1897) Sultan Hamid zamanı" belirtilmiştir

[130]. Kapının yapım tarihinin Şekil 5.3.(a)'daki çizimden sonra olması da bu bilgileri teyit etmektedir. Şekil 5.3.(b)'de kırmızı çizgi ile belirginleştirilmiş, iç kalenin doğusundaki üzerinde giriş kapısı bulunan ve yıkıldığı söylenen duvarın bulunduğu noktada yerinde incelemeler yapılmıştır. Burada toprak üzerinde çok küçük bir kısmının gözlenebildiği duvar kalıntıları görülmektedir.

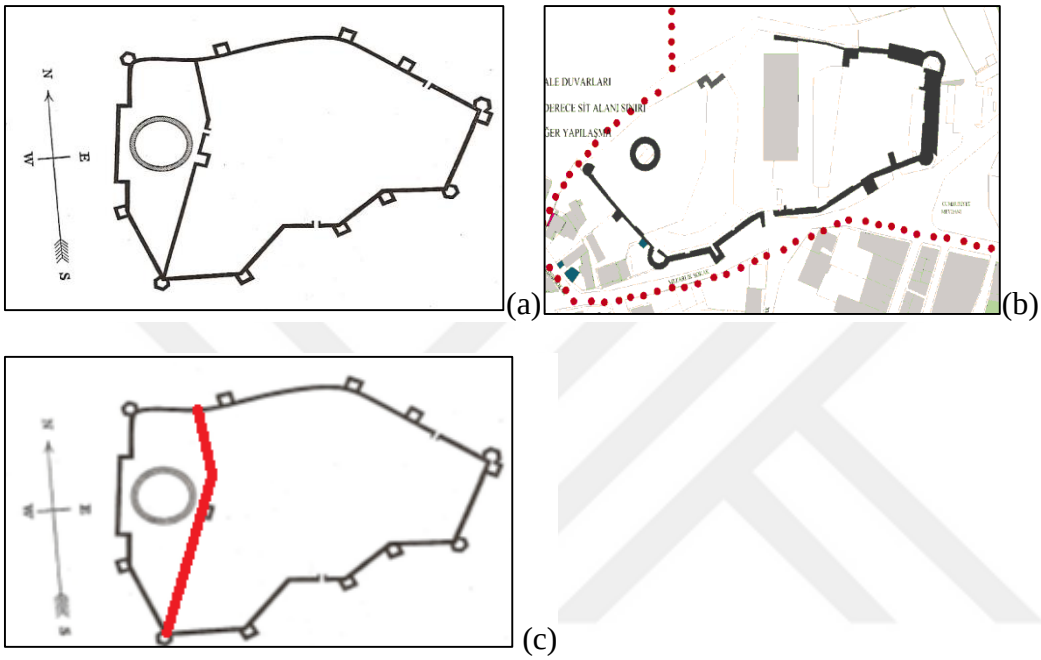

Şekil 5.3. (a) Mut Kalesi'nin 1879 yılına ait plan krokisi, (b) günümüz Mut kalesinin planı ve (c) Konyalı'nın 1967 yılındaki anlatımına göre iç kalenin yıkılan kısmı [166]

Resim 5.14. (a) Kıtlık kapısı, (b) Sonradan inşa edilen hükümet konağına açılan kapı

Çizimde gösterilen iç kale duvarı ile dış kale duvarının birleştiği yerde, dönemi henüz bilinmeyen kayaya oyulmuş kanallar tespit edilmiştir (Resim 5.16). Bu kanallar Mut kalesi tarihinin tespiti için önemlidir. Bölge içerisinde yapılacak kapsamlı bir kazı çalışması ile kesin bilgilere ulaşılacaktır.

Resim 5.16. Kale içinde boru sistemleri

Mut'un bu günkü merkezinin şekillenmesinde etkili olan, dönemin en önemli eserlerinden birisi de Lal Paşa külliyesidir denilebilir. Halen mevcut olan Lal Paşa Camisi ve 2 adet kümbeti, yazılı kaynaklardan varlığını bildiğimiz Lal Paşa Medresesi ve geliri bu eserlere aktarılan ve 1952 yılında yıkılan bir hamam külliyeyi oluşturmaktadır. La'l Paşa Camisi ve Medresesinin yapım tarihinin 1443-1444 olduğunu, Karamanoğlu Alaeddin Bey'in emirlerinden La'l Ağanın yaptırdığını vakıf kayıtlarından öğrenmek mümkündür. "Lal Ağa Camisi orta mekanın iki yana genişlediği enlemesine bir biçimlenme göstermektedir bu biçimlenmeyle dört ayağa oturan baldakenin yanlara genişleyen tipinin en basit ve en erken uygulamasını sergilemektedir; Camide, orta mekanı yanlarda destekleyen birimler yarım kubbemsi tonozlarla örtülmüştür" [143]. Cami plan tipolojisi açısından Karamanoğlu Beyliği Dönemi eseridir. Tek kubbeli camilerin erken örneklerinden biri olması nedeni ile değerlidir. "1915 yılında caminin revakı ile bunlara bağlı ezan kulesi, şiddetli kışa şartlarına dayanamayarak yıkılmıştır. 1923 yılında Mut halkı caminin tamiri için Mut cami inşaatı adında bir komisyon kurarak tamiratı yaptırmıştır" [130]. "La'l Paşa Medresesi caminin doğu cephesi ile güney cephesinin kesiştiği köşeden doğuya doğru 10m. ileride yapılmıştır. Medrese 14 odalı ufak bir yapıdır. Giriş kapısı camiye doğru açılan medreseye girilince ortada genişçe bir avlu, etrafında odalar vardır. Bu medrese caminin tamiri sırasında 1921 yılında yıkılmış ve yeri cami avlusuna karışmıştır. [130].

Külliye diyebileceğimiz yapılaşmanın son elemanı hamam yapısıdır. Geliri Lal Paşa Medresesi ve Camisine aktarılan hamam, 1952 yılında kentin merkezinden geçen ana yoluna yapımı sırasında yıkılmıştır [169]. Bu yapı topluluğunun kuzeyinde, Mut deresini aşmayı sağlayan taş köprü de dönemin önemli eserlerinden biridir. 1955 ve 1970 tarihli hava fotoğrafları karşılaştırıldığında; batısındaki yeni köprü yapılana kadar kullanılmıştır.

Osmanlı Devleti dönemi

Klasik dönem Osmanlı idari yapısına göre, imparatorluk toprakları eyaletlere ayrılmıştır. 16. yy. son 20 yılından itibaren eyaletlere vilayet denmiştir. Eyaletlere aynı zamanda beylerbeylik de denmektedir. Eyaletler sancaklardan, sancaklar kazalardan kazalar da nahiye ve köylerden meydana gelmektedir. Sancaklara aynı zamanda liva da denmiştir [118]. İçel toprakları Osmanlılar tarafından fethedildikten sonra Gülnar, Mut, Ermenek ve Karataş kazalarından meydana gelen bir sancak olarak teşkilatlandırılmış ve Karaman vilayetine bağlanmıştır [134].

Mut'un kesin olarak Osmanlılara katılması II. Beyazıt'ın 1487 yılında Karamanoğlu Beyliğine son vermesi sonucunda olmuştur [128]. "1536 tarihli tahrir defterinde Mut'un biraz daha gelişmiş olduğu görülmektedir. Bu tahrirde resm-i sabunhane, resm-i boyahane, bac-ı bazar ihtisap gibi vergilere rastlanmaktadır ki bunlar II. Beyazıt döneminde yapılan tahrirde yoktur" [136]. "Mut şehri 16.yy 'da bu günkü yerinde olup, tek bir mahalleden meydana gelen bir kasaba halindedir. Kazanın bazı köylerinin nüfusunun daha fazla olduğu bile görülmektedir" [134]. "Kıbrıs adasının fethinden sonra (1571-73) bölgenin genelinde olduğu gibi, Mut'un öneminin de arttığı görülmektedir. Zira gerek Kıbrıs'ın iskânı için adaya Türk nüfus gönderilmesi, gerekse adaya mühimmat ve erzak naklinde Karaman- Mut - Silifke yolunun kullanılmış olması Mut'u ön plana çıkarmıştır" [118]. "1840 yılında İçel sancağı Konya vilayetine bağlanmıştır. 1868 yılında Konya vilayeti sancaklarının sayısı İçel, Niğde, Hamit ve Teke olmak üzere 4 tanedir. Aynı yıl içinde, İçel sancağı Adana Vilayetine bağlanmıştır "[128].

Mut ilçe merkezindeki şehirleşme ve ekonomik durum hakkında bilgi almak, 19. yy'ın ikinci yarısında çıkarılmaya başlanan salnameler aracılığı ile kolaylaşmaktadır. 1873 yılı Adana vilayet salnamesine göre; "Mut merkez olmak üzere, Sinanlı, Sarıkavak ve Evkaf nahiyelerinden oluşan bir kasabadır. Kasabada eski eser bir kale, hamam, cami, yakın bir

mesafede birçok bina ve yine birkaç cami, kilise, toplu bir mezarlık izi (nekropol) ile memleket harabesi, caminin çevresinde Karamanoğullarından birinin tabutu vardır" [118].

1880 yılına ait salnamede "46 cami ve mescit, 1 medrese, 4 tekke, 1 han, 20 dükkan ve mağaza, 1 hamam, 1 fırın, 10 değirmen ve 15 çeşmenin var olduğu bilgisi eklenmiştir" [118].

Bu 15 çeşmeden 3 tanesi, 1859 yılında Mut Kazasına müdürlük yapan İbrahim Bey'in karısı Hacı Fatma tarafından yaptırılmıştır" [130] (Resim 5.17. (a,b)).

(a)
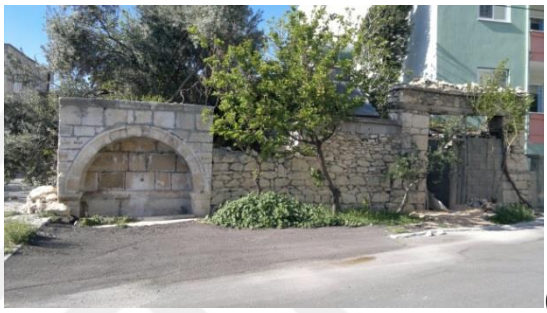
(b)

Resim 5.17. (a,b).1859 yılında yapılan çeşmelerden örnekler

1891 yılı salnamesine göre "1 cami, 1 mescit, 2 medrese, 1 han, 30 dükkân, 1 mekteb-i sıbyan (anaokulu), 1900 bağ ve 5 bahçe" vardır. [118].

1898 yılı salnamesine göre :

> "harap halde bir kalenin, İslam devletlerinin fethinden sonra, işlemeli antik taş parçaları ile tamir edildiği anlaşılmaktadır. Bu gün başka bir kazada benzeri görülmemiş bir hükümet konağı, bu kalenin kasaba yönünde (güneyi) ve çarşıya bitişik şekilde ve oldukça teknik(sağlam) ve güzel yapılmıştır. Kalenin burçlarından bir tanesine de yüksek bir ortaokul binası yapılmıştır. Lal Paşa Camisi ve oldukça yeni yapılmakta olan haneler ile kasabanın görüntüsü bir başka manzara haline gelmektedir".

"Eser kayıtlarına göre 2860 adet hane, çarşı ortasında asker kışlasına benzer eski yapılardan (asar-ı atikadan) yapılmış bir han, tamamı harap 6 adet hamam, 2 adet çamaşu-yu umumi, Lal Paşa Camisi, 2 mescit, 1 mekteb-i rüşdi (ortaokul),1 mekteb-i ibtidai (ilkokul), 2 adet sıbyan mektebi (anaokulu), belediye adına inşa edilmiş 1 kıraathane, otel, 60 adet dükkan, 1 gazhane, 1 kibrithane, hükümetten ayrı olarak bir telgrafhane, Lal Paşa medresesi, 2 türbe, 150 bahçe ve 15 bağ vardır" [118].

Osmanlı salnamelerine göre; 1880 yılında 20 dükkân olan çarşıda, 1898 yılı salnamesine göre dükkân sayısı 60'a çıkmıştır. Daha önceki dönemlere ait kaynaklarda, Mut ilçe merkezindeki çarşı varlığına dair bir bilgiye rastlanmadığından Mut çarşısının, 19. yy.'a ait bir çarşı olduğu öngörülebilir.

İlçedeki önemli ve korunabilmiş, yakın zamana kadar da kullanılmış olan önemli eserlerden bir tanesi Taş Han'dır (Resim 5.18).

Resim 5.18. Taş Han iç avlu görünüşü

Caminin güneyinde kalan taş han, Karamanoğlu Beyliği dönemine ya da Osmanlı'nın erken dönemlerine tarihlendirilmiştir. Bahsi geçen dönemde Mut yerleşimi bu iki devletin yönetiminde de olmuştur. Bu nedenle bilimsel açıdan kesin bir tarih belirlemek zordur. Başal'a göre: (1993) La'l Paşa Cami vakfiyesindeki bir kayıtta, bu hana Davut Paşa Kışlası denmekte ve asıl yapılış amacının kervansaraydır [167]. Kavalcı (2007) Taş Han ilk yapıldığı dönemde askerlerin konaklaması için tasarlanmışsa da konaklama işlevini zaman içinde kaybederek farklı kullanımlara sahip olmuştur. Plan tipolojisine göre Osmanlı şehir hanlarının birinci grubunu oluşturan, avlulu ve ahırın avluya bitişik ayrı bir mekân halinde olduğu han tipindedir [132]. Kale içindeki ortaokul binasının duvarında yer alan kitabeden yola çıkarak han; Zeynü'd-din oğlu biçare, fakir Hacı Yusuf Fakıh tarafından 1430-1431 yıllarında yaptırılmıştır. O devirde bu handan başka bir hana rastlanmadığı için, kitabenin taş hana ait olduğu, mülkiyetinin şahıslara geçmesini müteakip muhtelif devirlerde üzerlerine evler ilave edilerek karakteri değiştirildiği söylenebilir [141]. Konya müze müdürü Akyurt, 1941 yılında Mut ve çevresinde yaptığı incelemede aynı hana "Davut Kışlası dendiğini, hanın mütevellileri tarafından Ahmet Aslan isminde bir zata satıldığını" [168], Konyalı (…) ise hanı "Aliyyi Semerkandi'nin torunlarından Hacı Sunullah Paşa'nın 1723 yıllarında yaptırdığını, hanın şimdi paşanın torunlarından Ahmet Aslan Bey'in tasarrufunda olduğunu, okul duvarında yer alan kitabenin şu an olmayan başka bir hana ait olduğu" [166] söylenmektedir.

“Osmanlı şehirlerinin şehirsel yaşamında oldukça önemli, saygın ve etkili bir kamusal alan olan geleneksel çarşılar, ticari etkinliklerin büyük bir bölümünün yapıldığı alanlar olup, birçok önemli ve saygın yapıyı bünyelerinde veya yakın çevrelerinde barındırmışlardır” [170]. Çarşıların konumunu; kale ve şehir surlarına yakınlık, ana yollara yakınlık ve kültürel öneme sahip alanlara yakınlık etkilemiştir [171]. Tarihi ticaret yolları üzerinde bulunan büyük kentlerde gelişen ticari faaliyetin yoğunluğu, çarşı içlerinde önemli büyük ticaret yapılarının gelişmesini sağlamıştır. Bunun yanında daha küçük ölçekli ve ticaretin daha az yoğun olduğu Osmanlı yerleşimlerinde ticari dokunun da küçük olması beklenmektedir. Anadolu’da Osmanlı döneminde gelişen, han ve bedesten yapılarının haricinde sokaklardan oluşan tarihi ticari merkez alanları vardır [172]. Bu ticari merkezin sayıca en çok ve en küçük birimi olan dükkânların, bedesten ve hanların cephelerini sarmaları ve üstü kapalı veya açık bir sokak etrafında bir araya gelerek arasta ve çarşıları oluşturmaları ticari doku bütününde önemli rol oynamaktadır [173]. Mut’taki Çarşı caddeleri kuzeyde Mut Kale’sinin giriş kapısı ve Lal Paşa Cami’nin yöneldiği meydanda sonlanmakta, bu meydandan kuzeye gidildiğinde ise Taş Köprü ’ye ulaşılarak, Meydan mahallesindeki Osmanlı konut yerleşim alanına ulaşılmaktadır. İç Çarşı Cadde’sinin doğusunda kalan sıralı dükkânların Taş Han’ı çevrelemektedir. Anıtsal yapılar, çarşı ve konutların oluşturduğu doku bağlamında, İç – Dış Çarşı ve yakın çevresini kapsayan bölge, 19. Yy. Osmanlı dönemi açık çarşıları özelliklerini taşımaktadır.

Köse’nin (2011) BOA’dan aktarımı ile “1914 yılında da Mut şehri halen Kale, Şeyh ve Hamidiye Mahallelerinden oluşmaktadır. Kale Mahallesi’nde 147 hane (619 kişi), Şeyh Mahallesi’nde 75 hane (308 kişi), Hamidiye Mahallesi’nde 12 hane (42 kişi) mevcuttur [118]. 1700 yıllarına doğru halk kale dışında ev kurmaya başlamış, kaledeki halkın bir kısmı Meydan Mahallesi’nin düzlüğüne yerleşmiştir. Geçimli köyünden Şıh Hoca ve kalabalık bir grup da gelerek bu mahalleye yerleşerek Şıh Köyü oluşmuştur. 1878 yılında da Rumeli/ Edirne çevresinden getirilen göçmen 15 hanenin yerleştirildiği Mut kasabasının batı kısmında, Karaman yolu üzerindeki kuytu bölgeye o zamanki padişahın adına itafen, Hamidiye Mahallesi denmiştir [130]. “Osmanlı şehirlerinden bahsedenlerin pek üzerinde durmadığı ama şehirle doğrudan ilişkili olan bir kavram daha vardır. Bu da; şehir sit alanına uzak konumda yer seçen bir mahalle olan şehre-küstüdür. Kavram şehir sit alanlarının topografik nedenlerle küçük olması, şehirlere göç eden nüfusun bu nedenle şehre yakın konumda başka bir alanda yer seçmesi veya yerleşmesiyle ortaya çıkmıştır” [174]. Hamidiye Mahallesi, Osmanlı dönemi Mut yerleşimi için bir şehre-küstü örneğidir.

Ayrıca “Osmanlı konut yerleşimi içerisinde yollar ani bir biçimde bir kurala uymadan yön değiştirmekte ve hem kısa hem uzun ama genellikle yapı adasının içine doğru yönelmiş çıkmaz sokaklar vardır” [174]. Meydan mahallesinde gelişen Osmanlı şehir dokusunda bu sokak-parsel ilişkisi açıkça görülmektedir.

Erken Cumhuriyet dönemi

Cumhuriyet kurulduğunda Mut kazasının 74 köyü ve Mut kasabasının ise halen Şıh, Kale ve Hamidiye olmak üzere 3 tane mahallesi vardır. Cumhuriyetin ilanından sonra ise kasabasının hane ve nüfus sayısı günden güne artmıştır. Şıh ve Hamidiye Mahallesi birleştirilerek Meydan Mahallesi, Kale mahallesi 3 parçaya ayrılarak, bir parçası eski adı olan Kale Mahallesi, bir parçası 16.05.1927 tarihinde Doğancı Mahallesi, diğeri de 18.05.1927 tarihinde Pınarbaşı Mahallesi olmuştur [130].

Resim 5.19. Kuzeydoğu yönünden; Taş köprü, Lal Paşa Cami ve Mut Kalesi yönüne bakış (1954-1960 arası) [176]

1927 tarihinden itibaren, 1955 yılına kadar olan süreçte kentin fiziksel gelişimi hakkında yazılı belge çok azdır. Bu tarihlerdeki yapılaşmalar hakkında bilgiyi, kent merkezinde çekilmiş olan birkaç adet fotoğraftan ve anekdotlardan anlamak mümkündür.

“1929 yılında Mut’ta ilk olarak Cumhuriyet İlkokulu yapılmıştır. Şu an bu bina yıkılmış, yerine aynı isimde yeni bir bina yapılmıştır” [175]. (Resim 5. 20).

1951 yılında ise Mut Kalesi'nin mevcut sur duvarları içerisine bir ortaokul yapılmıştır. (Resim 5.20). Yapıldığı zamanda kırma çatılı olarak inşa edilen yapı daha sonra tamiratlarla değişikliğe uğramıştır. İlk yapıldığında okul işlevini sürdüren yapının fonksiyonu daha sonra Mut müzesi olarak değiştirilmiştir. 2 katlı olan yapının bodrum katında, ilçede yapılan kazı çalışmalarından buluntular konulmuştur. Günümüzde de yine okul olarak kullanılmaya devam etmektedir.

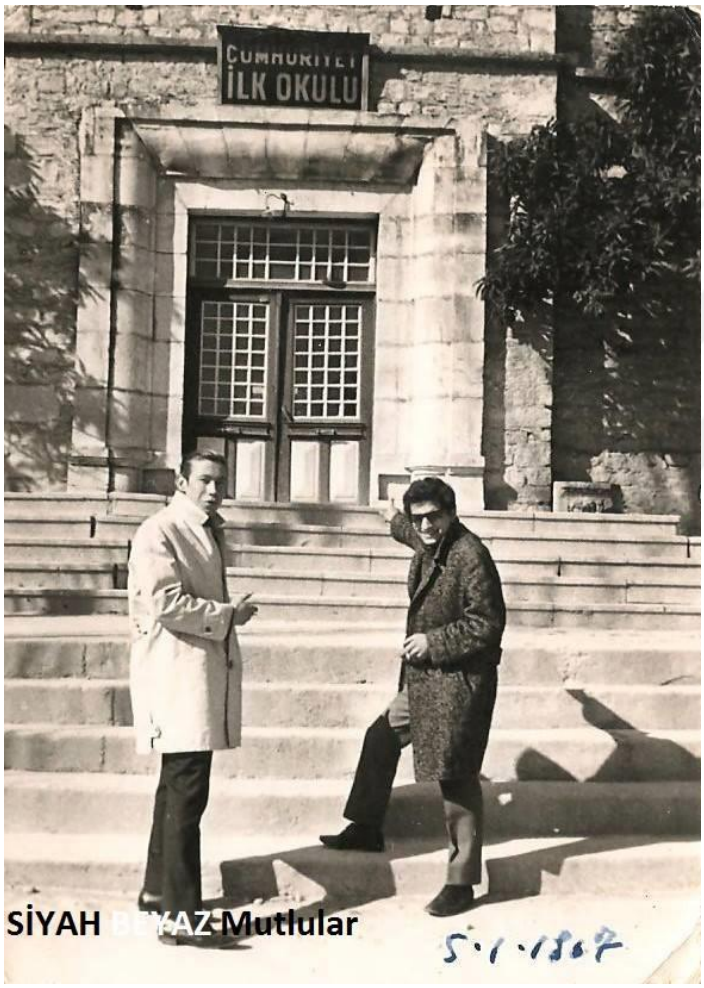

Resim 5.20. Cumhuriyet İlkokulu kapısı [176]

(a)

(b)

Resim 5.21. (a,b) Kale içindeki okul binasının 1954 yılına ait fotoğrafı [176] ve yeni hali

Şimdiki Mut'un içinden geçen Silifke – Karaman karayolu yok iken, Silifke yolu Deveci Mahallesi istikametinden gelmektedir. Parke taşlarla döşeli olan yol, Hastane, jandarma ve askerlik şubesinin önünden geçmektedir. Şehir dışına gidecek olan toplu taşıma araçları askerlik şubesinin önünde hareket etmektedir [177]. Bu küçük meydancık dönemin otogarı olarak kullanılmaktadır. Günümüzde halen var olan bu küçük kent boşluğu, Roma döneminde de sütunlu yolun başladığı kabul edilen yerdir.

Askerlik şubesinden itibaren, yolun etrafındaki sağlı sollu dükkânlarda manifaturacılar, terziler, fırın ve bakkallar faaliyet göstermekte ve buraya İç Çarşı denmektedir. Askerlik Şubesi'nden gelip çarşıya paralel ilerleyerek Cumhuriyet Meydanı'na çıkan bir yol daha vardır. Etrafındaki sağlı sollu dükkânlarda da tenekeciler, demirciler, kalaycılar, kunduracılar, berberler faaliyet göstermektedir. Buraya da dış Çarşı denmektedir [177].

Çarşının üzerinde yer alan dükkânlardan birisi de Orta Kahvedir. Eskiden Dış çarşının en büyük dükkânı olan, hem Dış hem de İç Çarşı'dan giriş ve çıkışı bulunan 29 numaralı yerdir. Yapı 1927 yılında Mut'a bir toplantı yeri kazandırmak amacıyla satın alınmıştır. Kahve'nin bir bölümü posta ve duyuru köşesi olarak ayrılmıştır. Cuma günü köyden gelenler duyuruları ve kendilerine gelen postaları buradan almaktadır. Ayrıca geniş bir dükkân olduğu için, düğün, nişan, kına gibi toplanma eylemleri ile parti ilçe kurulları burada yapılmıştır. 1927-1967 yılları arasında faal olan kahve günümüzde Dedem Konfeksiyon 'un olduğu yerdir [178]. Çarşıda bu kahveye benzer, özgün kullanımına devam eden bir kahvehane yapısı daha vardır (Resim 5.22).

(a)

(b)

Resim 5.22. İç ve Dış Çarşı Caddelerine cephesi olan kahvehane binası

Cumhuriyetin ilanından sonra birçok yerleşmede olduğu gibi kentin kamu binalarının ya da tarihi eserlerinin oluşturduğu kent boşluklarına cumhuriyet meydanı ismi verilmiştir. Kale, Lal Paşa Cami, İç - Dış Çarşı sokaklarının kesiştiği meydan geçmişte cami meydanı iken, günümüzde Cumhuriyet Meydanı olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde Hükümet

Konağı kalenin burçları üzerine inşa edilmiş yapılarda yer almaktadır. Eski fotoğraflardan bu bina görülmektedir. (Resim 5. 23).

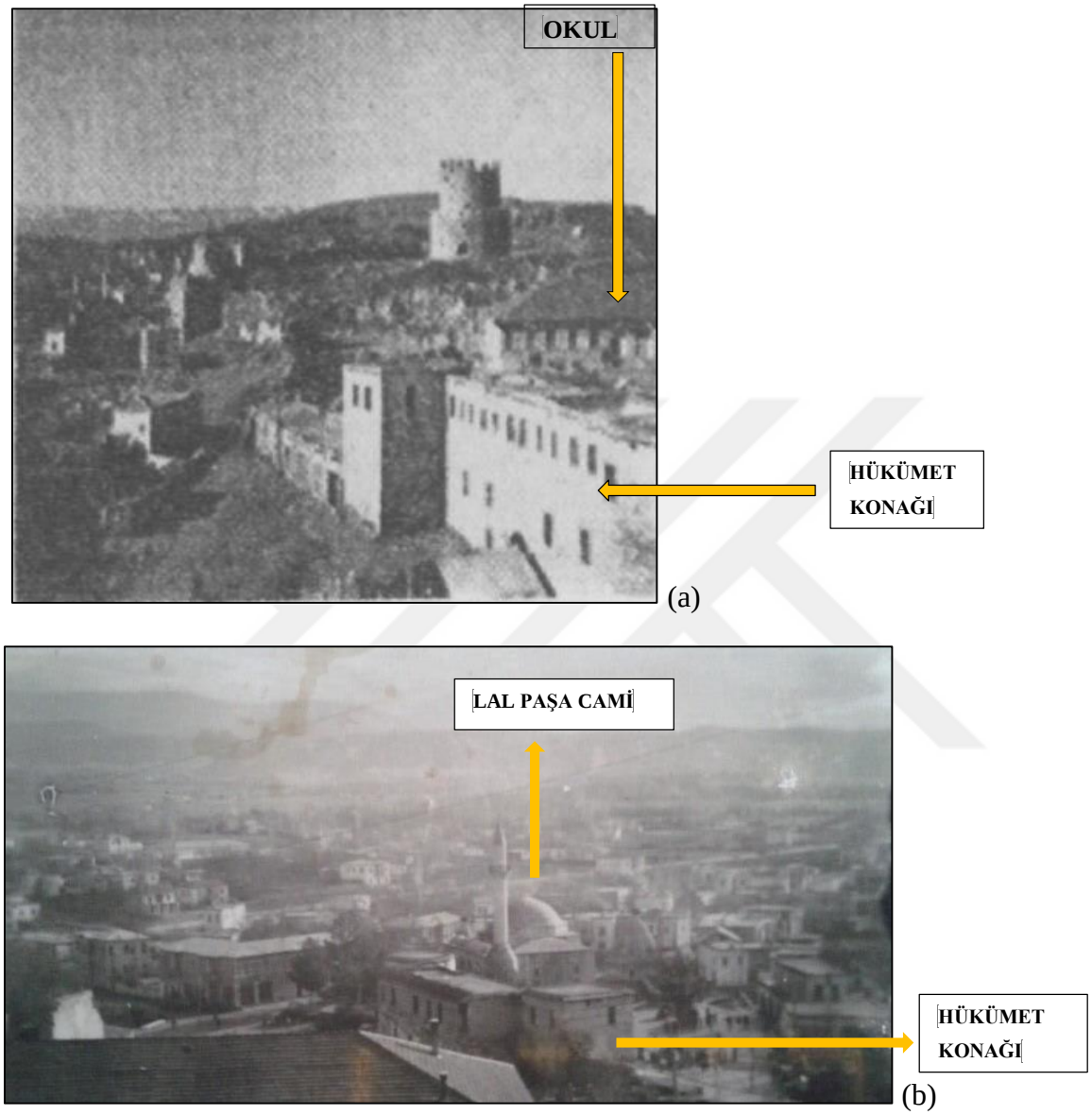

Resim 5.23. (a, b). Kale surları üzerindeki hükümet binası [176]

1950'li yılların Mut için en önemli gelişmesi, dönemin hükümetinin yapmış olduğu Marshall yardımları dâhilinde yapılan Silifke- Mut –Karaman karayolunun açılmış olmasıdır. Bu kara yolu ile beraber, ulaşım kuşkusuz kolaylaşmıştır. Ancak karayolunun güzergâhı üzerinde yer alan ve işlevi devam eden Karamanoğlu Beyliği Dönemi yapısı hamam yıkılmıştır. Askerlik şubesi önünden hareket eden toplu taşıma araçlarının yolcu indirme- bindirme durağı, yıkılan hamamın olduğu yere taşınmış böylece ilçe merkezi bir anda yer değiştirmiş, Cumhuriyet Meydanı ile olan güçlü ilişki artmıştır (Resim 5.24,

Resim 5.25). İlçe merkezindeki arkeolojik ve dönemsel katmanlaşmaya dair bilgiler ve fotoğraflar doğrultusunda Harita 5.11 elde edilmiştir.

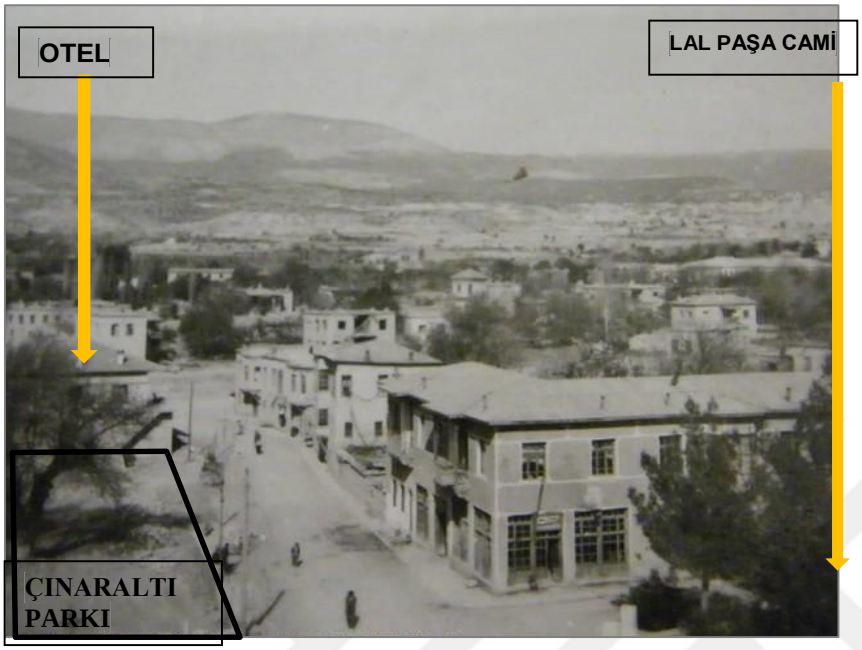

Resim 5.24. Kaleden Cumhuriyet Caddesi'ne doğru bir bakış [176]

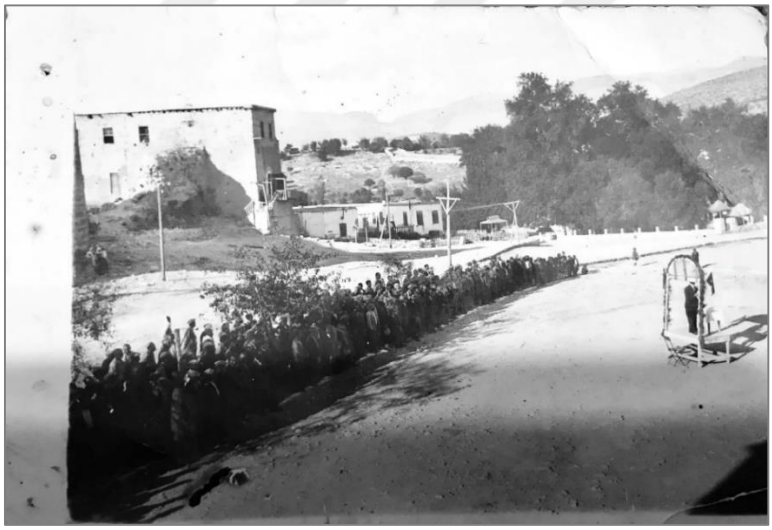

Resim 5.25. Cumhuriyet Meydanı [176]

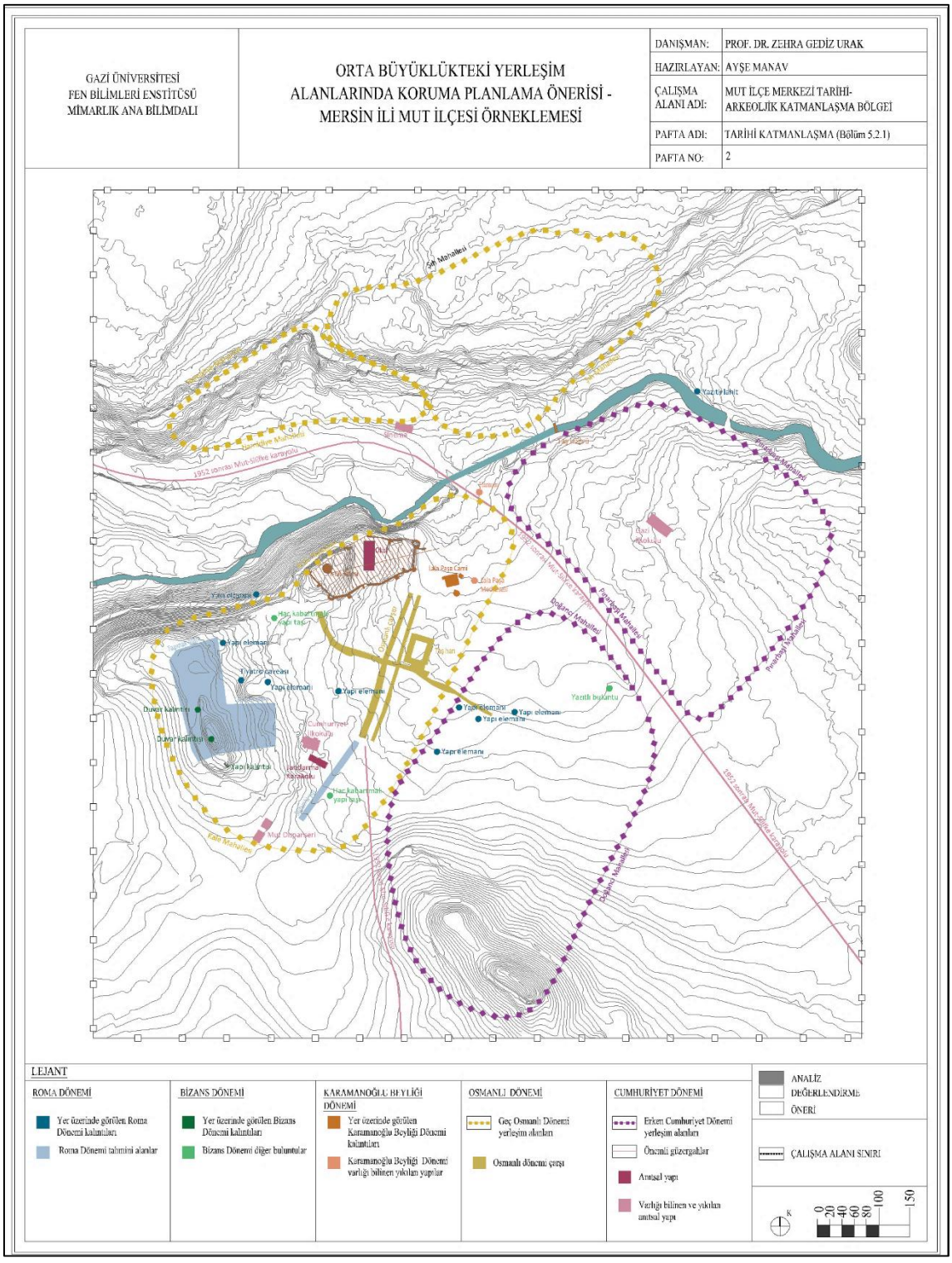

Harita 5.11. Arkeolojik katmanlaşmanın yoğun olduğu bölgeye ait harita

5.2.2. Günümüz Mut ilçe merkezinin fiziksel analizi

Cumhuriyet döneminden günümüze kadar olan süreçte kentsel değişimi 1955 yılından itibaren, Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nın çeşitli aralıklarla çekmiş olduğu hava

fotoğraflarından takip etmek mümkündür. İlki 1955 yılında çekilmiş olan hava fotoğraflarının, 1970-1978-1990-2009 yıllarına ait olanları temin edilmiş (Ek- 5) ve imar planları incelenerek 1955 sonrasına ait ilçe gelişiminin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Daha sonra alan ile ilgili detaylı incelemeler ve çeşitli fotoğraflardan elde edilen bilgiler ile desteklenerek mevcut durumunun fiziki analizi yapılmıştır. Güncel imar planı incelenmiştir.

Gelişimin tamamını değerlendirmeden önce 1955 yılına ait hava fotoğrafından döneme ait konut yerleşimleri, kent merkezini oluşturan anıtsal yapılar ve ulaşım durumu hakkında inceleme yapılmıştır. 1955 yılında görülen yerleşimde Osmanlı döneminde olduğu gibi, kale ve çevresi ile Meydan Mahallesi'nde yapı yoğunluğu vardır. Merkezi alan dışında oluşan yapılaşmalardan en belirgin olanı ise Mut deresi ile doğu yönünde ilerleyen Asput Caddesi'dir. Asput Caddesi, kentin bir dönem su kaynağı olan büyük Asput Pınarına kadar gitmekte ve adını da buradan almaktadır. Merkez dışında kuzeydoğu yönündeki bir diğer önemli yol ise gelişmekte olduğu görülen Bulgurcular Sokaktır. Sokağın, Mara Caddesi ile birleştiği bölgede yer yer yapılaşmalar gözlemlenmektedir [179]. 1940'lı yılların başlarında bulgurculğun Mut'ta gelişmekte olan bir sektör olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda bu yapılaşmaların bulgurhaneler ve çevresindeki yerleşimlerin başlangıcı olduğu düşünülebilir. İlçenin güney ve güneybatı yönünde ise aralıklı olarak yerleşimlerin var olduğu görülmektedir (Harita 5.12.) Kentin geneli incelendiğinde merkez dışında kalan dağınık yerleşimin arasında meyve bahçeleri görülmektedir. Adana vilayet salnamelerinde de bol miktarda zeytin ve meyve bahçelerinden bahsedilmiştir. 1950 yılında Silifke yolunun açılması ile olanaklar artmış, kayısı yetiştiriciliği de bu dönemde gelişmeye başlamıştır [169].

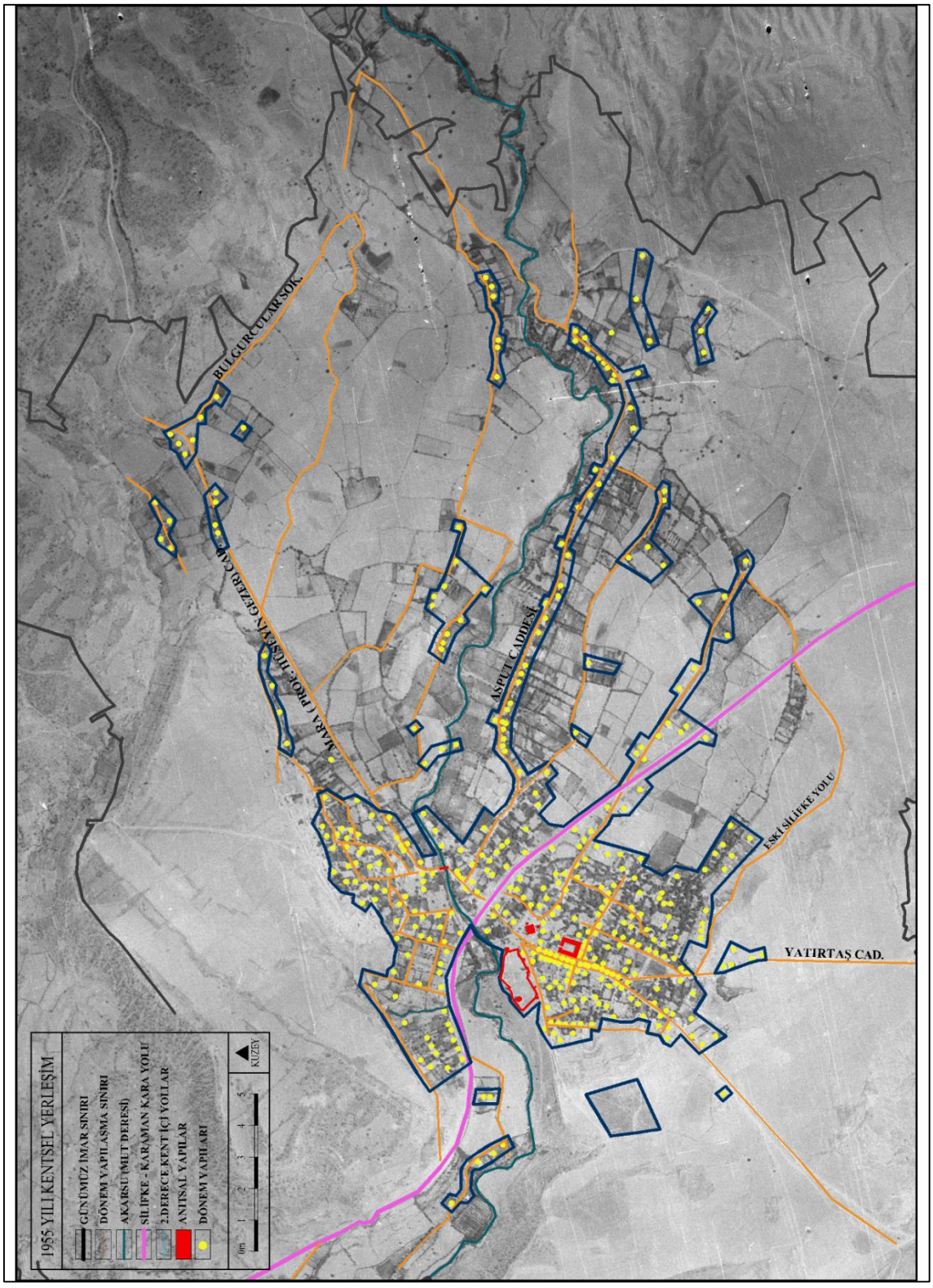

Harita 5.12. 1955 yılı Mut yerleşiminin analizi, [179]'den geliştirilmiştir.

Kentin genel olarak gelişiminde anıtsal yapılar ve ören yerleri başta olmak üzere, ana yollar ve Mut Deresi'nin etkin olduğu anlaşılmaktadır (Harita 5.13)

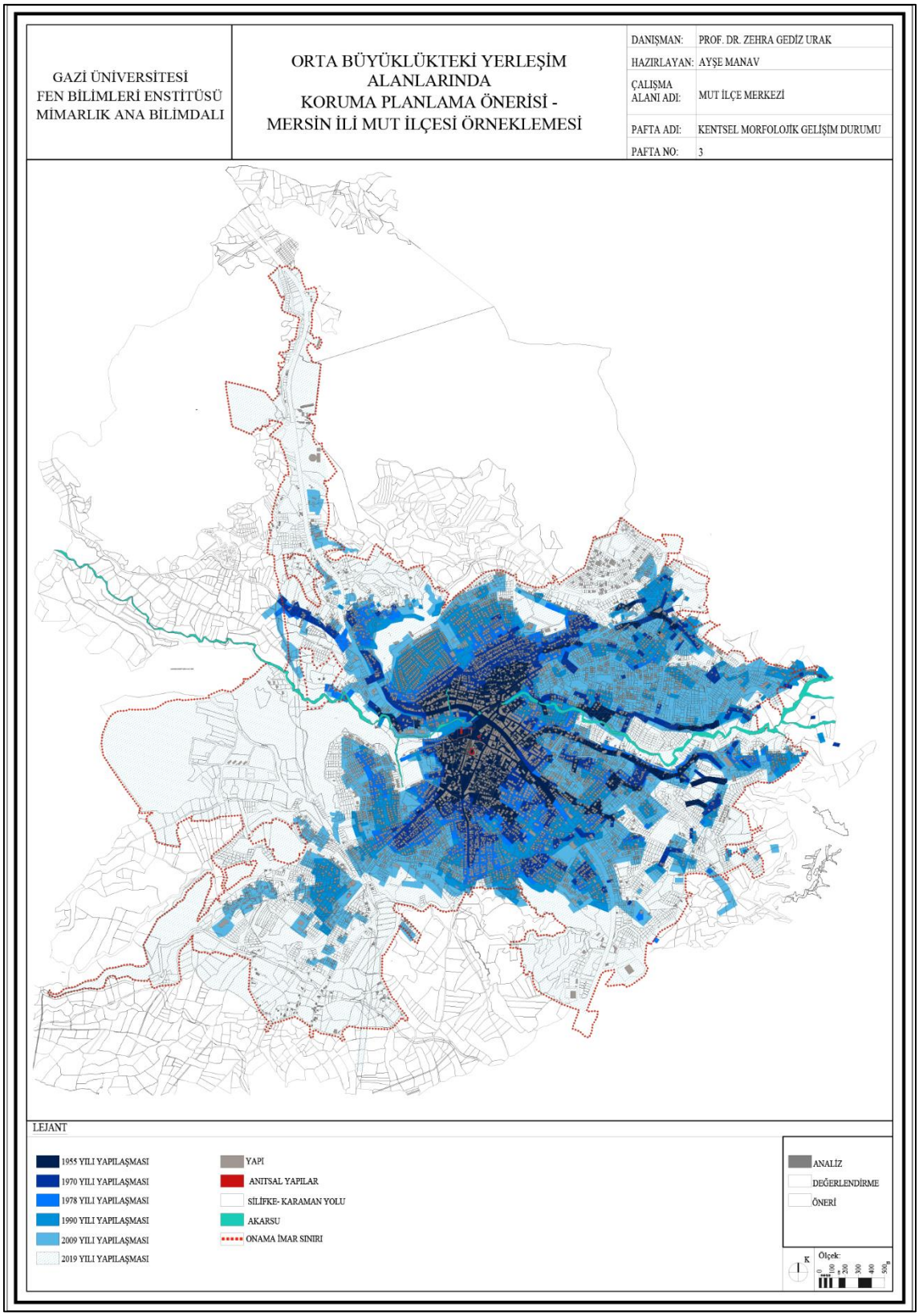

Harita 5.13. 1955-2019 yılı arası Mut ilçesinin morfolojik gelişimi [179]'den geliştirilmiştir

1955 yılı hava fotoğraflarında eski kent yerleşimi merkez olmak üzere Mut Deresi'nin her iki yönünde de yapılaşma vardır. Bu tarihte, kent 4 adet mahalleden oluşmaktadır. 1955'ten sonraki durum incelendiğinde, 1970 verilerine göre yapılaşma gelişimi daha çok kuzey yönünde, Meydan Mahallesi'nde olmuştur. Kuzeydeki kot farkının artmaya başladığı noktada da sonlanmıştır. 1978 yılı hava fotoğrafına bakıldığında yapılaşma güney- güneydoğu yönünde Doğancı ve Yatırtaş Mahalleleri 'nde atmıştır. 2000'li yıllardan itibaren de doğu- kuzeydoğu yönündeki Pınarbaşı ve Cumhuriyet mahallelerinde yoğunluk artmıştır. İlçenin batı yönündeki büyümesi, TOKİ'nin (Toplu Konut İdaresi) yaptığı konutlara bağlı olarak başlamıştır. Bu bölgede başka bir yapılaşma henüz görülmemektedir.

Gelişimin izlenebildiği bu haritada dikkat çeken önemli noktalardan biri ara yollardır. 1955 yılında tespit edilen ana yollar, halen kullanılmaya devam edilmektedir. Örneğin 1955 yılında kullanılan Asput Caddesi'ndeki yapılaşma yoğunluğu günümüzde de neredeyse aynı kalmış, Mut deresi ile arasındaki bahçeler mevcudiyetini korumuştur. Güneybatı yönünde ilerleyen Yatırtaş Caddesi eski Silifke kara yolunun şehre bağlantısını sağlayan yoldur. Her ikisi de aktif olarak halen kullanılmaktadır. Kuzeydoğu- güneybatı yönündeki yol aksı da günümüzde halen kullanılmaktadır. Bunlardan kuzeydoğuya doğru ilerleyen eski adı Mara, yenisi Prof. Hüseyin Gezer Caddesi olan cadde, Osmanlı dönemi yerleşmelerinden biri olan Mara Köyüne kadar gitmektedir.

Mut ilçesi için yapılan ilk imar planlaması belediyeden alınan bilgiye göre 1968 yılında olmuştur. Sonrasında çeşitli yıllarda kentin gelişimine bağlı olarak çeşitli revize ve ilave imar planları hazırlanmış ve son olarak da 2017 yılında ilan edilen yeni sit alanı ile 2017 revizyon imar planları yapılmıştır. Yerleşimin fiziksel yayılım sürecindeki büyümesi ışınsaldır.

<u>Yapı – açık alan- yol ilişkisi (baz pafta)</u>

İlk olarak kentin yapı, yol, parsel ilişkileri incelenmiştir. İlçe merkezinde, Kale ve Doğancı Mahallesi ile Meydan Mahallesi'nin 1955 öncesinde oluşan yapı parsellerinin farklı boyutlarda olduğunu ve net bir geometride olmadığını gözlemlemektedir. Kale ve Meydan Mahallesi'nin daha eğimli arazi yapısına sahip olması, yapı parsellerinin ve yapı formunun daha küçük olmasına neden olmuştur. Daha düz arazi yapısına sahip olan Doğancı

Mahallesinde ise daha büyük parseller, yapı ve yapı bahçeleri vardır. İş alanlarının merkez ve çevresinde yer alması, ayrık nizam geleneksel yapıların yanında blok nizam yapılaşmaya neden olmuştur. Cumhuriyet ve Güllük Mahalleleri, Doğancı Mahallesi'nin doğusu, Sarıtaş Mevkii'nde benzer boyutta parsel ve ada düzenlemesi vardır. İlçenin bütününde olduğu gibi, adı geçen bu mahallelerde ayrık nizam yapı düzenlemesi çoğunluktadır. Yapılaşmanın arttığı Cumhuriyet ve Güllük Mahallerinin çeper kısmındaki dolu- boş oranı incelendiğinde boş parsellerin fazla olduğu görülmektedir. Buradaki boş parsellerde halen meyve bahçesi ve tarım alanları olarak değerlendirilmektedir. Doğancı tepelerinin batısında oluşan yapı yerleşiminin olduğu bölgede, yapı parsellerinin ada bazında oluştuğu görülmektedir. Bu oluşum içerisinde yapılar da düzensiz ve küçüktür. Yatırtaş Caddesi ile Uğur Mumcu Caddesi arasında gelişen yerleşimde neredeyse bütün parseller dolmuştur. Bu yapılaşmanın hava fotoğraflarına bakıldığında kademeli olarak geliştiği söylenebilir. 1970'ten önceki zamanlarda, yapılaşma henüz bu iki ana caddenin üzerinde iken, aşırı yağışlı zamanlarda bu bölgede su birikmesinden dolayı bir gölet oluştuğu söylenmektedir. Bu gölete Cinci Gölü adı verilmektedir ancak, bu ismin kaynağı bilinmektedir. Bu gün bu bölge içerindeki sokaklardan biri Cin Sokaktır. Yine bahsi geçen bölgenin güneybatı köşesinde eski bir mezarlık vardır. 2008 yılından sonra imar ilavesi ile düzenlenen kentin batısındaki, henüz yapılaşma olmayan bölgede, yol- ada düzenlemesi, kentin bütününden tamamen farklı, ızgaralı sistemde planlanmıştır.

Kent merkezinde, 2 adet II. derece, 1 tane I. Derece ve 1. Tane de III. derece arkeolojik sit alanı vardır. Bu alan içerisinde kale, Lal Paşa Camisi, Çınaraltı Parkı, kısmi olarak geleneksel yapıların da olduğu konut dokusu ve mezarlık yer almaktadır. Taş Han, Taş Köprü ve 5 adet geleneksel konut yapısı sit alanları içerisinde yer alamayıp ayrıca tescillenmiştir. 3 adet yerleşik ve 1 adet de geçici olarak kullanılan 4 adet pazar yeri kent içerisinde görülen önemli kent boşluklarıdır. Arkeolojik sit alanı içerisinde yer alan mezarlık da kent boşluğunu oluşturmaktadır. Meydan Mahallesi'nde yer alan Musa Eroğlu Sevgi Parkı, ilçenin en büyük parkıdır. Bunun dışında, mahalle aralarında küçük parklar ve çocuk oyun alanları vardır. Dolu – boş pafta üzerinde işlenmiş yapıya ait açık alan - boş parsel bilgileri de incelendiğinde, ilçenin batı kısmında parsel düzenlemelerinin yapılmamış olduğu görülmektedir. Yerleşimin ada, parsel, yol ve diğer dolu- boş- yeşil alan ilişkisi Harita 5.14'te gösterilmiştir.

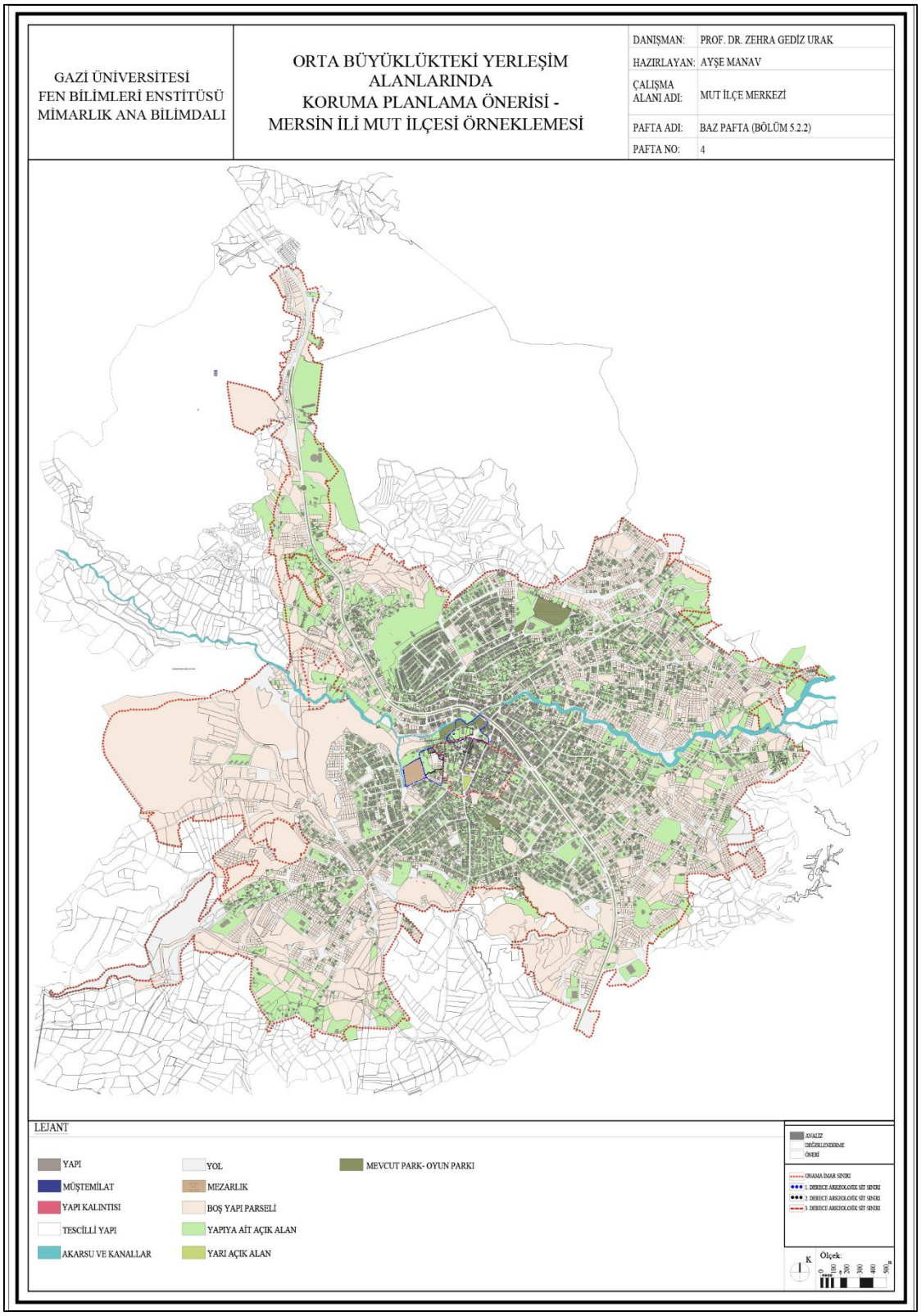

Harita 5.14. Mut ilçesi yerleşimine ait genel bilgileri içeren baz harita

Alan kullanımı

Yerleşimin bütünündeki alan kullanımını incelemek için mevcut bütün fonksiyonların tespiti yapılmıştır. Bu fonksiyonların kent içerisindeki dağılımı ya da oluşturduğu gruplaşma, alan kullanımı analizinin en önemli noktasıdır.

Günümüze kadar şehrin merkezini oluşturan tarihi çekirdek, bilindiği gibi Silifke Karaman karayolunun açılmasından sonra buraya kaymıştır. Dolayısı ile de bu yol üzerinde çok katlı, blok yapı nizamlı, ticaret yapıları inşa edilmiştir. Bu ticaret yapılarının bazılarının ise üst katları konut olarak kullanılmaktadır. Ticaret yapılarının olduğu başka bir alan da Kale Mahallesi, İç-Dış Çarşı sokakları ve buradan güneye doğru devam eden akstır. İnönü Caddesi de son zamanlarda yoğunlaşan ticari caddelerden biri haline gelmiştir. Son 5 yıl içerisinde ise Prof. Hüseyin Gezer Caddesi üzerinde inşa edilen yüksek katlı yapıların, zemin katları da ticaret amaçlı kullanılmaya başlanmıştır.

Mut ilçesinde halen çarşı diye bir kavram vardır. Alış veriş yapmaya, markete, pazara veya resmi işleri için çarşıya gidilmektedir. Cuma günleri yine pazarın kurulduğu gündür. Köylüler Cuma günleri sabah erkenden Mut'a gelir, hem resmi işlerini halleder hem de alış verişlerini yaparak akşam köylerine geri dönmektedirler. Cuma günleri kentin insan yoğunluğu artmaktadır.

Konut kullanımı, ticaret bölgeleri dışındaki en çok alan kaplayan 1. Kullanımdır. Konutlardaki ayrışma; yapı nizamı, kat yüksekliği ve yapım tekniğinde ortaya çıkmaktadır.

Gruplaşmayı sağlayan bir başka kullanım türü, Meydan Mahallesi'nin kuzey sınırındaki ahşap işleme atölyeleri- marangozlardır.

Alan kullanımı analizinde, konut ve ticaret bölgeleri dışında en belirgin şekilde gruplaşma gösteren kullanım türü bulgurhaneler ve bunlarla ilişkili yan kullanım alanlarıdır. Cumhuriyet Mahallesi'nin ve kentin kuzey sınırında bulunan bulgurhaneler, sergilikler, burada çalışanların, işverenlerin ve mahalle sakinlerinin yaşadığı konutlar kendi içerisinde bir bölge oluşturmaktadır. Bulgur üretiminin sonucunda ortaya çıkan yan ürünler ise hayvan yemi olarak kullanılabildiği için, bahsi geçen kullanım bölgesi içerisinde besihaneler de yer almıştır. Bu kullanımlar, çalışanları, işverenleri, sosyal hayatı ve fiziksel

yapısı ile beraber kendi içerisinde bir alt yaşam bölgesi oluşturmaktadır. Bulgurhaneler Mut'ta 1930'lı yıllardan itibaren gelişme göstermiş, bulunduğu sokağa da kendi adını vermiştir. Bulgurhanelerin çalışabilmesi için su, başlı başına bir gereksinimdir. Bu sokak üzerinde bulgurhanelerin yoğun olarak yapılaşmasındaki sebeplerden bir tanesi, Asput pınarından gelen suyun, bir kanal vasıtası ile bu sokağa taşınmış olmasıdır. Böylece kanaldan sisteme alınan su, tonlarca buğdayın ilk yıkamasında kullanılabilmektedir. Bir diğer neden ise, sergiliklerdir. Sergilik, tonlarca buğdayın haşlandıktan sonra güneşte kurutulması için serildiği alanlardır. Yaklaşık 2000m2 alan kaplayan sergilik zeminlerinin eğimli olması istenir. Böylece güneş ışınlarından daha fazla yararlanılır. Aynı zamanda hazırlıksız olunan bahar ve yaz yağmurlarında, sergilikte suların birikmesi önlenir. Bulgurhanelerin mekânsal ihtiyaçları göz önüne alındığında konumlandığı bölge, Mut'un yeryüzü şekilleri açısından en elverişli bölgesidir. Günümüzde bulgurhanelerden bazıları modern üretim sistemlerine geçtiği için aktif olarak çalışmaya devam etmesine rağmen çoğu atıl haldedir (Harita 5.15)

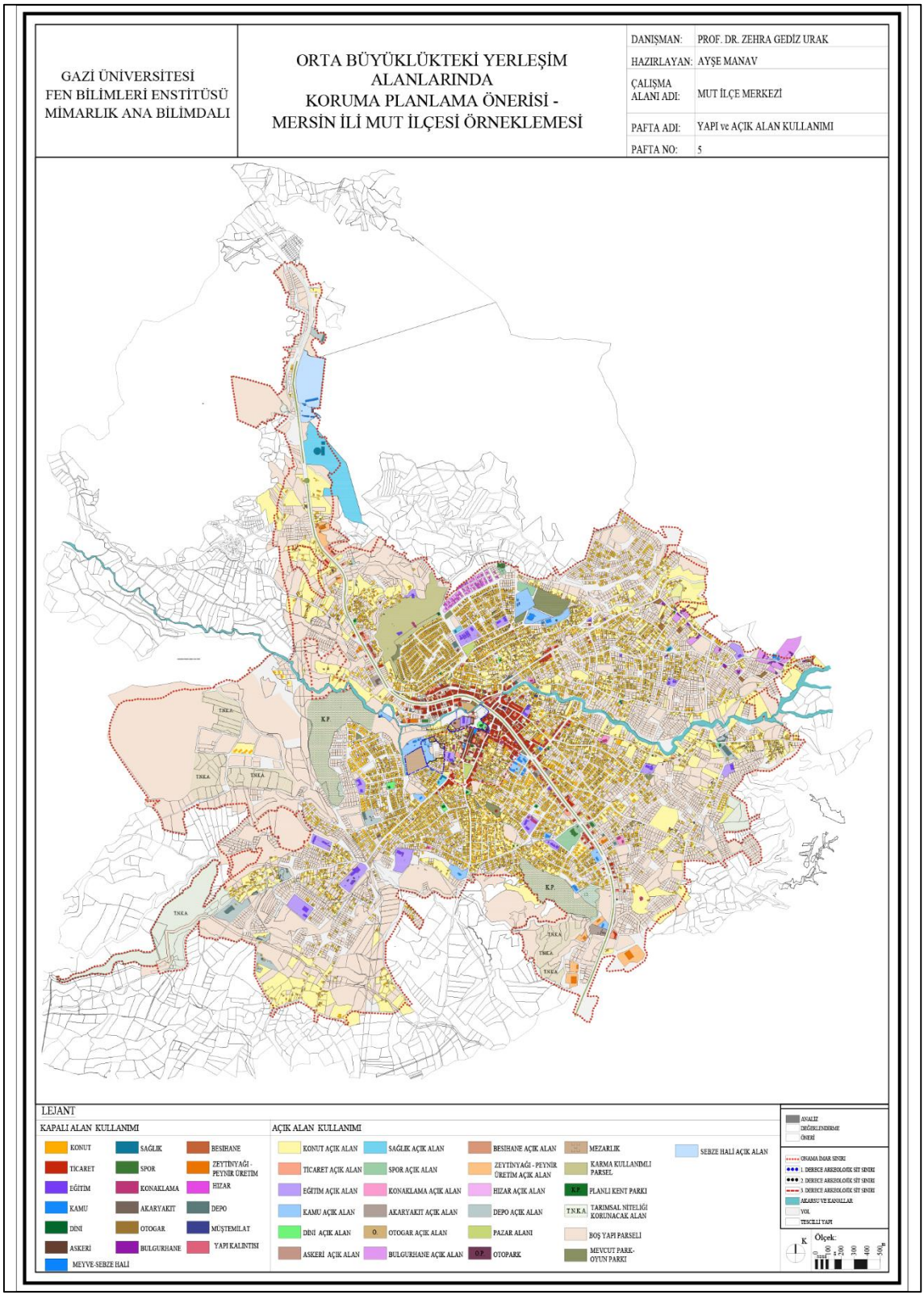

Harita 5.15. Mut ilçesi yerleşimine ait alan kullanımı analizi

Kat adedi

Kat adedi ve yükseklikleri bir kentin siluetini etkileyen en önemli etkendir. Mut kentindeki yapılar en çok tek katlı ya da iki katlıdır. Şehir merkezinde, merkezi iş alanını oluşturan blok nizam yapılar daha çok 5 ve 6 katlıdır. Merkezden çepere doğru ise 3 ve 4 katlı yapılar dengeli olarak yayılmıştır. Bu yayılımın en büyük nedeni, imar planlamasında yapılan kat yüksekliği değişiklikleridir. Son yapılan değişiklik ile ada bazında olan parsellerde emsal sabit olmak koşulu ile kat yüksekliği serbest bırakılmıştır. Hatta bu yeni düzenleme ile yapılmış ve yapılmakta olan uygulama örneklerini şehirde görmek mümkündür.

1955 yılından önce yapılaşmanın gerçekleştiği tarihi kent merkezindeki yapı yüksekliklerinin çeşitlilik göstermesi dikkat çekmektedir. Maalesef kentin içerisinde yer alan arkeolojik sit alanlarının kapsamı çok dar olduğu için geleneksel doku içerisinde farklı kat yüksekliğinde modern yapılar inşa edilmiştir. Modern yapılar arasında kalmış olan geleneksel yapıların çoğu ise 2 katlıdır. 1955 öncesi Meydan Mahallesi'nde, konut dokusunun devam etmesi ve ticari bölgelerden uzak olması sonucu özgün siluet korunabilmiştir. Burada da yeni yapılaşmalar olmasına karşın yapı gabarilerinde pek bir değişiklik olmamıştır.

Yatırtaş Caddesi ile Uğur Mumcu Caddesi arasında gelişen yerleşimin, hem parsel yapı ilişkisi hem de kat yüksekliği açısından bir grup oluşturmaktadır. Burada yer alan yapılar, 1ve 2 katlıdırlar (Harita5.16).

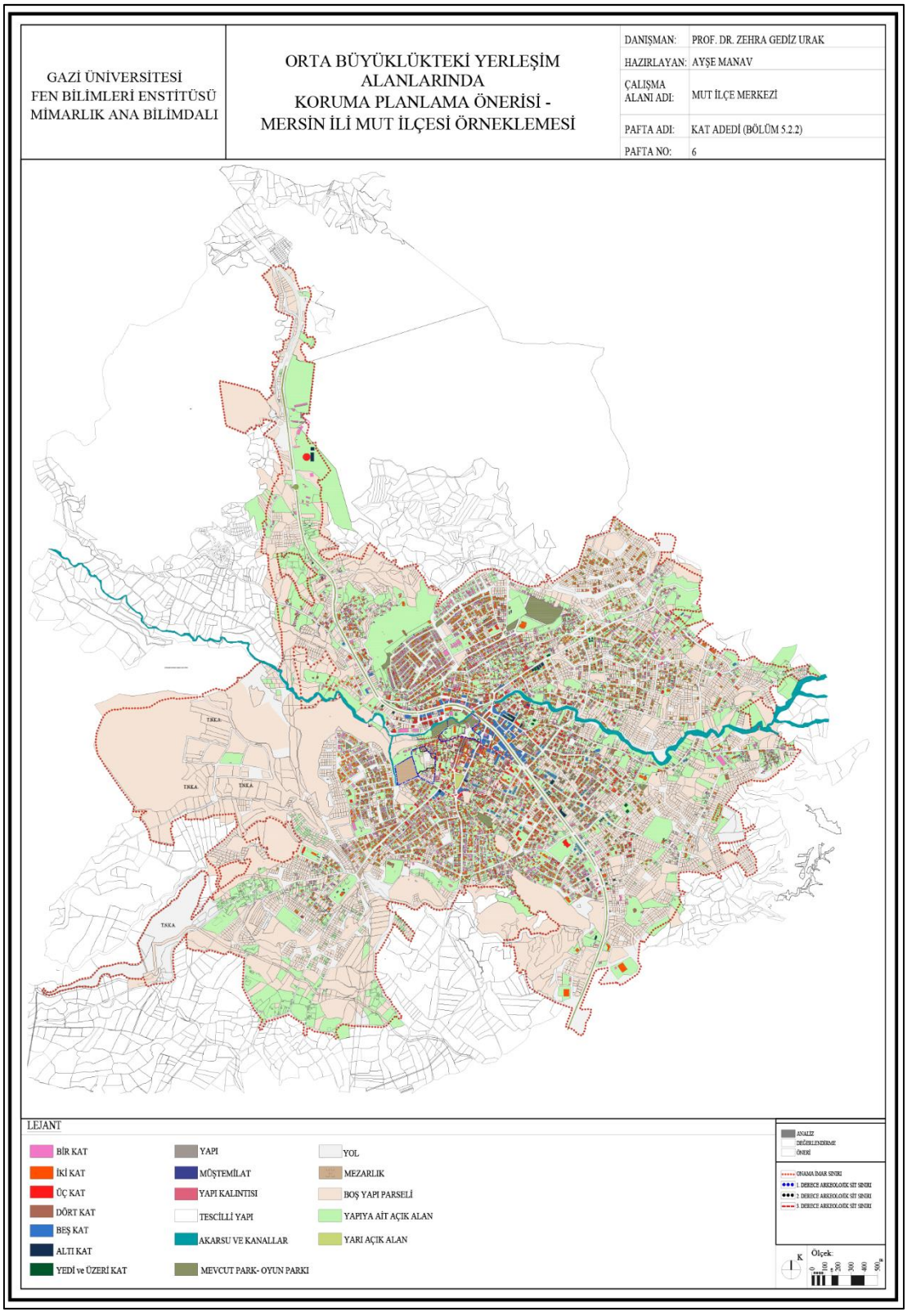

Harita 5.16. Mut ilçesi yerleşimine ait kat adedi analizi

Yapım dönemi ve tekniği

Kentte yer alan yapıların yapım tekniği 3 farklı alt başlık altında toplanarak incelenmiştir. Bunlardan birincisi betonarme ve çelik sistemlerin oluşturduğu modern teknikler, ikincisi hatıllı ya da hatılsız yığma sistemler ile ahşap iskeletli geleneksel yapım sistemleri, üçüncüsü ise zemin katında ya da belirli bir kısmında geleneksel yöntem kullanılmış iken, diğer kısımlarında ya da üst katlarda modern tekniklerin kullanıldığı karma sistemlerdir. (Resim 5.26). Kentin geneline bakıldığında elbette ki en yoğun olarak kullanılan sistem, modern yapım tekniğidir. Bu incelemede önemli olan geleneksel teknik ile inşa edilmiş olan yapılar ve konumlarıdır.

Resim 5.26. Karma olarak tanımlanan yapım sistemine örnek bir yapı

Öncelikli olarak 1955 öncesi yapılaşmanın olduğu bölgeye baktığımızda, geleneksel yapıların kısmen varlığını sürdürmeye devam ettiğini görmekteyiz. Bu yapıların bir araya gelerek oluşturduğu sokak silüeti ve diğer anıtsal yapılar ile kurdukları ilişkiler, oluşturdukları yol düzeni açısından değerlidirler.

Kale Mahallesi'nin özellikle de kale ve çevresindeki konut yapılarının birçoğu geleneksel yöntemle üretilmişlerdir. Aynı zamanda Taş Han ve çevresindeki ticaret yapılarından da kat yüksekliği, yapım tekniği ve cepheleri ile özgünlüklerini korumaya devam edenler vardır.

Dönem bazında ilerlemek gerekirse Meydan Mahallesi eski yerleşim alanı içerisindeki geleneksel yapılar kısmi olarak hala vardır ve bir araya gelmeleri ile oluşan bir sokak dokusu ya da bölge oluşturmaları mümkündür. Özellikle meydan Mahallesi'nde oluşan yapı – yol dokusu özgünlüğünü korumaya devam etmektedir.

Doğancı Mahallesi'nde yer alan eski yerleşim alanında da tescilli ve tescilsiz geleneksel konutların yer aldığı ve bunların bir araya gelerek oluşturduğu bir sokak vardır. Yapı dokusu, bulunduğu mahallede yaşayan kişilerin sosyal yapısı, özgün yapım teknikleri ve döneme dair diğer çeşitli bilgileri vermesi açısından değerlidir.

Yatırtaş Caddesi bilindiği gibi eski Silifke yolunun bir parçasıdır. Bu yol üzerinde inşa edilmiş birçok yapının geleneksel teknikle inşa edildiği görülmektedir. 1955 yılı öncesi yerleşimi olan bölgenin, yapım tekniği açısından da bir bölge oluşturması, koruma bağlamı açısından değerlidir. Çünkü günümüzde mevcut olan bir çok yapının yapım dönemini bilme ve döneminin özgün yapıları konusunda bilgi alma imkanı vermektedir. Aynı caddenin doğancı tepeleri ile arasında kalan yerleşimde de geleneksel yapım sistemi ile yapılmış konutların yoğunluğu görülmektedir. Tepelerin hemen kuzeyinde kalan yamaçlarda da benzer karakterde ve geleneksel teknikle yapılmış, tek veya 2 katlı konut yapılarının yer aldığı göze çarpmaktadır.

1955 öncesi yapılaşmanın olduğu bir diğer bölge, Mut Deresi paralelinde ilerleyen, Asput Caddesi'dir. Bu cadde üzerinde yer alan birçok yapı halen özgün karakterini korumaya devam etmekte ve dönemin karakteri hakkında bize fikir vermektedir. Bu açıdan caddenin önemi büyüktür. Sokakta ilçenin diğer alanlarından farklı olarak geleneksel yapılarda kerpiç kullanımının daha yoğun kullanıldığı görülmektedir (Harita 5.17).

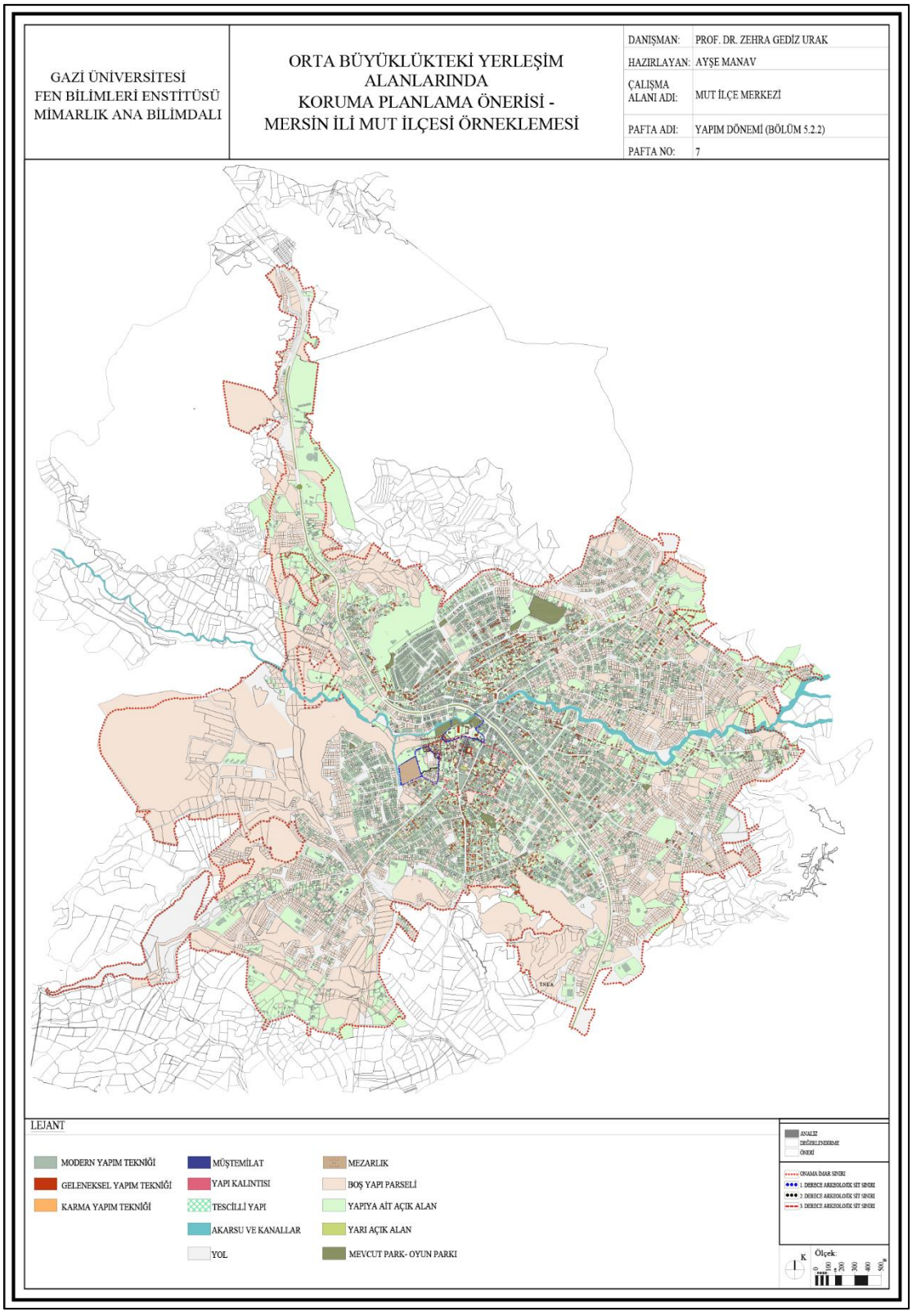

Harita 5.17. Mut ilçesi yerleşimine ait yapım dönemi ve tekniği analizi

Kullanım durumu

Koruma öneri bölgelerindeki yapı stoğu - kullanım dengesinin, bölgenin kent içerisindeki konumu, mülkiyetin miras yoluyla sağlanması ya da kira bedelinin ekonomik olmasına göre şekillendiği söylenebilir. Ancak bundan daha da önemlisi yapıların kullanımındaki yüksek oran, hem strüktürel sistemin daha iyi olmasını sağlamış, hem de özgünlüğü bazen olumlu bazen de olumsuz etkilemiştir.

Yapısal durum

Yapısal durum analizinde yapılar; "iyi", "orta", "kötü" ve "harap" başlıklarıyla sınıflandırılmıştır. Herhangi bir strüktürel problemi olmayan yapılar "iyi", çeşitli strüktürel sorunları olan ama kullanılabilir durumda olanlar "orta", kullanılması mümkün olmayacak durumda olanlar "kötü", yapının sadece bir parçasının ayakta olduğu kalıntı halinde olanlar da "harap" olarak tanımlanmıştır.

Değişmişlik durumu

Özgünlük analizinde yapılar değişmemiş, az değişmiş ve çok değişmiş başlıklarıyla sınıflandırılmıştır. Özgün yapım sistemi değişmemiş, cephe elemanları korunmuş, çatı biçimi ve kaplaması özgün haldeki yapılar değişmemiş grubunda yer almıştır. Günümüzde kullanılmayan geleneksel yapılar, strüktürel yapısı bozulmuş olsa da özgünlüğünü koruduğu için, değişmemiş grubu içinde değerlendirilmiştir. Plan ve cephesinde kısmi değişim olan yapılar az değişmiş grubunda yer almıştır. Kısmi değişimden kasıt; iç mekânda duvarın sıvanması ya da tavanda kaplama yapılması, cephedeki doğrama, çatı kaplaması ya da merdivende malzeme değişimidir. Bu tür müdahalelerin sadece bir tanesinin yapıldığı yapılar az değişmiş kategorisinde yer almıştır. Eğer bir geleneksel yapı, dışarıdan bakıldığında fark edilemeyecek kadar değişime uğramış, örneğin: tamamen beton ile sıvanmış, yeni strüktürel elemanlar veya katlar eklenmiş, doğrama ve merdiven malzemeleri değiştirilmiş, ya da plan tipini etkileyecek değişiklikler yapılmış ise çok değişmiş grubuna dahil edilmiştir.

5.3. Mut İlçe Merkezi'nin Fiziksel Analizi Sonucu Özel Koruma Geliştirme Bölgelerinin Belirlenmesi ve Analizi

Bir önceki bölümde detaylı bir şekilde gerçekleştirilen mekânsal analizler doğrultusunda kent içerisinde farklı niteliklere sahip alt bölgeler ortaya çıkarılmıştır. Belirlenen bu alt bölgeler, koruma planlaması içerisinde ÖKGB olarak adlandırılarak her birinin kendine özgü değerlerinin ortaya çıkartılması amaçlanmıştır. Bunun için hava fotoğraflarından elde edilen ve dönemlere göre kentin hangi yönde yayıldığını gösteren harita ile Mut'un günümüzdeki yapı yoğunluğu-kent boşluğu-yeşil alan, alan kullanımı, kat yüksekliğinin dağılımı ve yapım dönemi haritaları çakıştırılmıştır. Bölgelerin belirlenmesinde; ilçenin tamamını kapsayan fiziksel ve katmanlaşmaya yönelik analizler etkili olmuştur.

Birinci bölge olarak önerilen alan, 1. 2. ve 3. derece arkeolojik sit alanlarını barındırmaktadır. Bu alanlar için hazırlanmış koruma amaçlı imar planı yoktur. İlçeye ait yerleşim izlerinin ilk görüldüğü bölge burasıdır. Kale, cami, han, çarşı gibi anıtsal yapıları barındırmasının yanı sıra, geleneksel konutlar ve arkeolojik yapı elemanları ve duvar kalıntıları da bu bölgede yoğun olarak bulunmaktadır. Bu özelliklerinden dolayı "tarihi kent merkezi – kale ve çevresi" olarak isimlendirilmiş ve sınırları belirlenmiştir.

İkinci bölge olarak önerilen bölgenin genel karakter değeri; 1952 öncesi Silifke – Mut karayolu olarak kullanılan Yatırtaş Cadde'si, geleneksel konutları ve Doğancı Tepe'leri tarafından şekillenmektedir. Birinci bölge ile ortak sınırı olmasına karşın, bu alan birinci bölgeden ayrı değerlendirilmiştir. Geleneksel konut tipolojilerinin farklı karakter değere sahip olması ve Doğancı Tepeleri olarak adlandırılan tepe ve yamaçlarında konumlanan konutların arazi kullanımındaki değişim ve parsel boyutlarındaki farklılık bölgeyi diğerlerinden ayırmaktadır. Bu nedenle bu bölge; "Doğancı Tepeleri ve çevresi ile Yatırtaş Sokak" olarak isimlendirilmiş ve sınırları belirlenmiştir.

Üçüncü bölge olarak önerilen bölge, fonksiyon dağılımı, ilçe yerleşimi içindeki konumu, topografyası nedeni ile çeşitlenen yapı- parsel kullanımı ve hava fotoğraflarından da anlaşıldığı gibi morfolojik gelişiminin kademeli olarak izlenebilmesi nedeniyle diğerlerinden ayrışmıştır. Osmanlı dönemi konut yerleşimin de barındırdığı düşünülen bölgede, ilçenin geçmişte toplanma/ eğlenme mekanı olarak kullanılan geleneksel konut yapılarını da barındırmaktadır. Önerilen sınır dışında kalsa dahi, yakın çevresinde rekreasyon ve spor amaçlı alanlarla çevrelenmiş olması nedeniyle sahip olduğu potansiyel

değerlendirmede etkili olmuştur. Bu nedenle, bu bölge; “geleneksel Meydan Mahallesi konut bölgesi” olarak isimlendirilmiş ve sınırları belirlenmiştir.

Dördüncü bölge olarak önerilen bölgenin, yapılı fiziksel çevre özelliklerinin yanı sıra sınırından geçen Mut Deresi ve kurulduğu günden bu yana çok az değişim geçiren meyve bahçelerinden oluşan doğal alanlarıyla korunması gerekli görülmüştür. Bölgenin İlçe tarihinde yazlık bölge olarak kullanılması, Yazalanı Mahallesi olarak anılmasını ve ilçe su kaynaklarından biri olan Asput Pınarı’ndan ismini alarak Asput Caddesi etrafında gelişim göstermiştir. Bu nedenle, bu bölge; “Asput Caddesi ve meyve bahçeleri” olarak isimlendirilmiş ve sınırları belirlenmiştir.

Beşinci bölge olarak önerilen alanın özgün karakter değeri, bulgurhaneler, bulgur üretim sistemi, bu üretimin oluşturduğu sosyal ilişkiler ve doğal çevredir. İlçenin yerel ve özgün değerinin izlenebildiği bu bölgede, yapıların büyük oranda korunmuş olması ve bulgurculuk işini yapan ailelerin burada yaşamlarını sürdürmesi bölge sınırlarının belirlenmesinde önemli etmenlerdir. Bu nedenle, bu bölge; “Bulgurcular Sokak- üretim ve endüstri bölgesi” olarak isimlendirilmiş ve sınırları belirlenmiştir.

Bütün bölgelerin Mut İlçe ’si sınırları içindeki konumu Harita 5.17’de gösterilmiştir.

Koruma bölgesi olarak belirlenip önerilmiş olan beş alt bölgede fiziksel analizler detaylandırılmıştır. Koruma planlamasına yönelik olarak geleneksel yapılardaki kullanım durumu, yapısal durum ve değişmişlik durumu analizleri gerçekleştirilmiştir. Yapısal durum için iyi, orta, kötü ve harap, değişmişlik durumu için değişmemiş, az değişmiş, çok değişmiş şeklinde lejantlar belirlenmiş ve hâlihazır harita ile analizler çakıştırılarak yeni haritalar oluşturulmuştur (Harita 5.18).

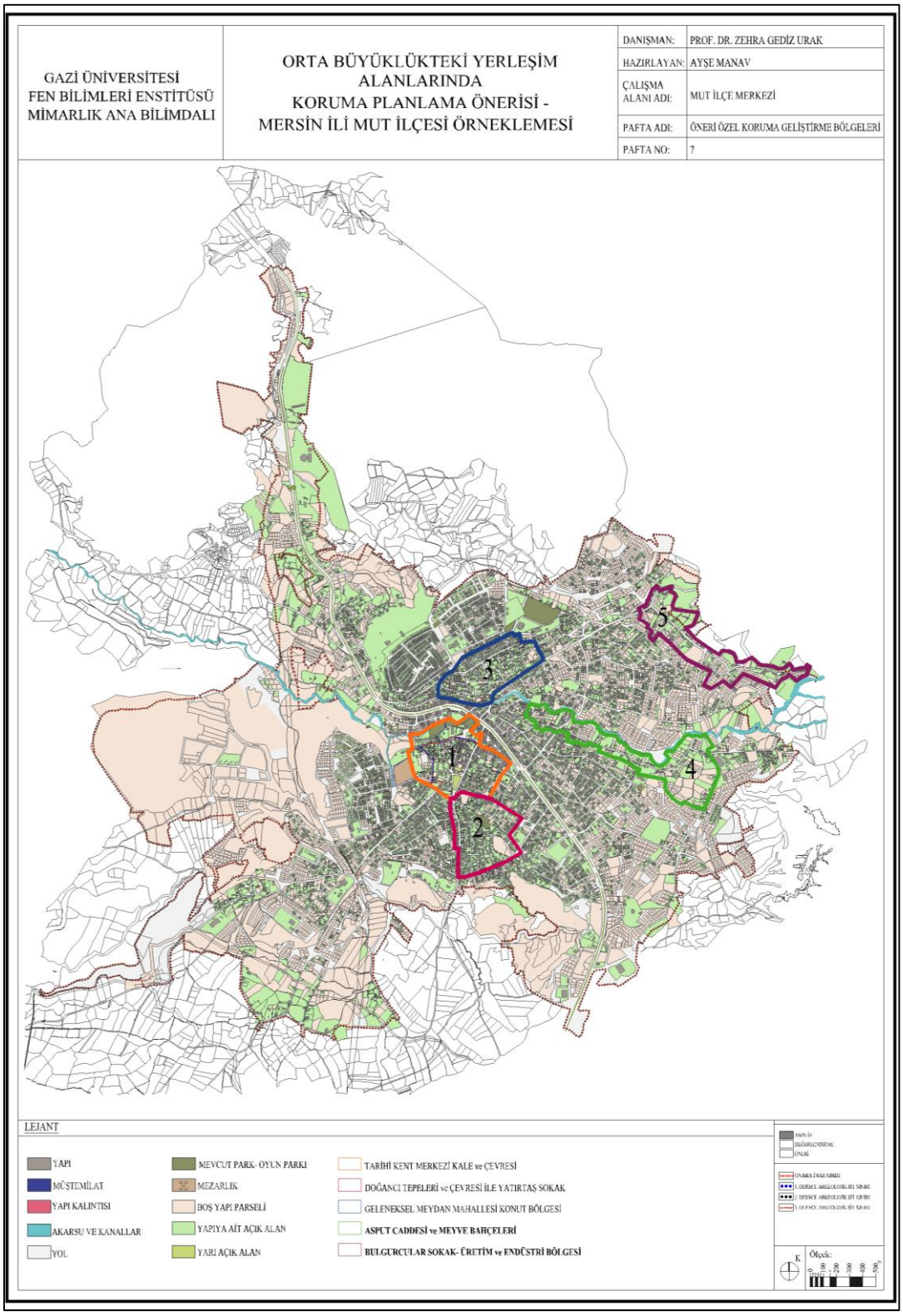

Harita 5.18. Mut ilçe merkezinde ÖKGB olarak önerilen bölgeler

5.3.1. Birinci bölge: tarihi kent merkezi – kale ve çevresi

Birinci bölge; önceki bölümlerde belirtildiği gibi Mut'ta varlığını sürdürmüş çeşitli dönemlerdeki uygarlıkların izlerinin gözlemlenebildiği, arkeolojik katmanlaşmanın bulunması nedeni ile korunması gerekli bir bölge olarak belirlenmiştir. Korunması gerekli bölgenin sadece arkeolojik sit sınırı ile aynı olmamasındaki en büyük etmen ise, 1800'lerin sonu ile 1960 yılları arasında tarihlenebilen geleneksel Mut evlerinin oluşturduğu tarihi dokudur. Tarihi yerleşim merkezi ile günümüz ilçe merkezinin çakışması nedeni ile alanda çok miktarda yeni yapılaşma olsa dahi, bu geleneksel yapılar bölge hakkında tarihi, mimari ve sosyal yönden bilgi vermesi nedeni belge olma niteliğini korumaktadır. Yapıların günümüze kadar gelmiş olmalarındaki en büyük etmen, yakın zamana kadar birçoğunun kullanılmış ve halen kullanılıyor olmasıdır. (Harita 5.19.)

Alanın dönemsel katmanlarını ortaya çıkarmak için yapılan literatür araştırmalarında görülmüştür ki; Claudiopolis antik kent yerleşimi buradadır. Bu düşüncenin oluşmasında etkili olan en belirgin neden, Cumhuriyet İlkokulu arkasındaki kavea kalıntılarının yakın bir tarihe kadar görülebiliyor olmasıdır. Bölgede yerleşimi ve eserleri gözlenen bir başka dönem Karamanoğlu Beyliği dönemidir. Karamanoğlu Beyliği dönemine ait anıtsal yapılar, ilçenin tarihi çekirdeğini oluşturmaya devam etmektedir. Son olarak da Osmanlı dönemi çarşı tipolojisinin bir örneği olan, İç ve Dış Çarşı Cadde'leri günümüz tarihi çekirdeğin merkezinde yer almaktadır. Eski fotoğraflardan anlaşılmaktadır ki; aslında bölgede bu gün olandan çok daha fazla geleneksel Mut evi ve daha büyük ölçekli sivil mimarlık yapısı vardır. (Resim 5.27 (a, b)).

(a)

(b)

Resim 5.27. (a, b) Lal Paşa Camii çevresinde konut yerleşimleri, [141]

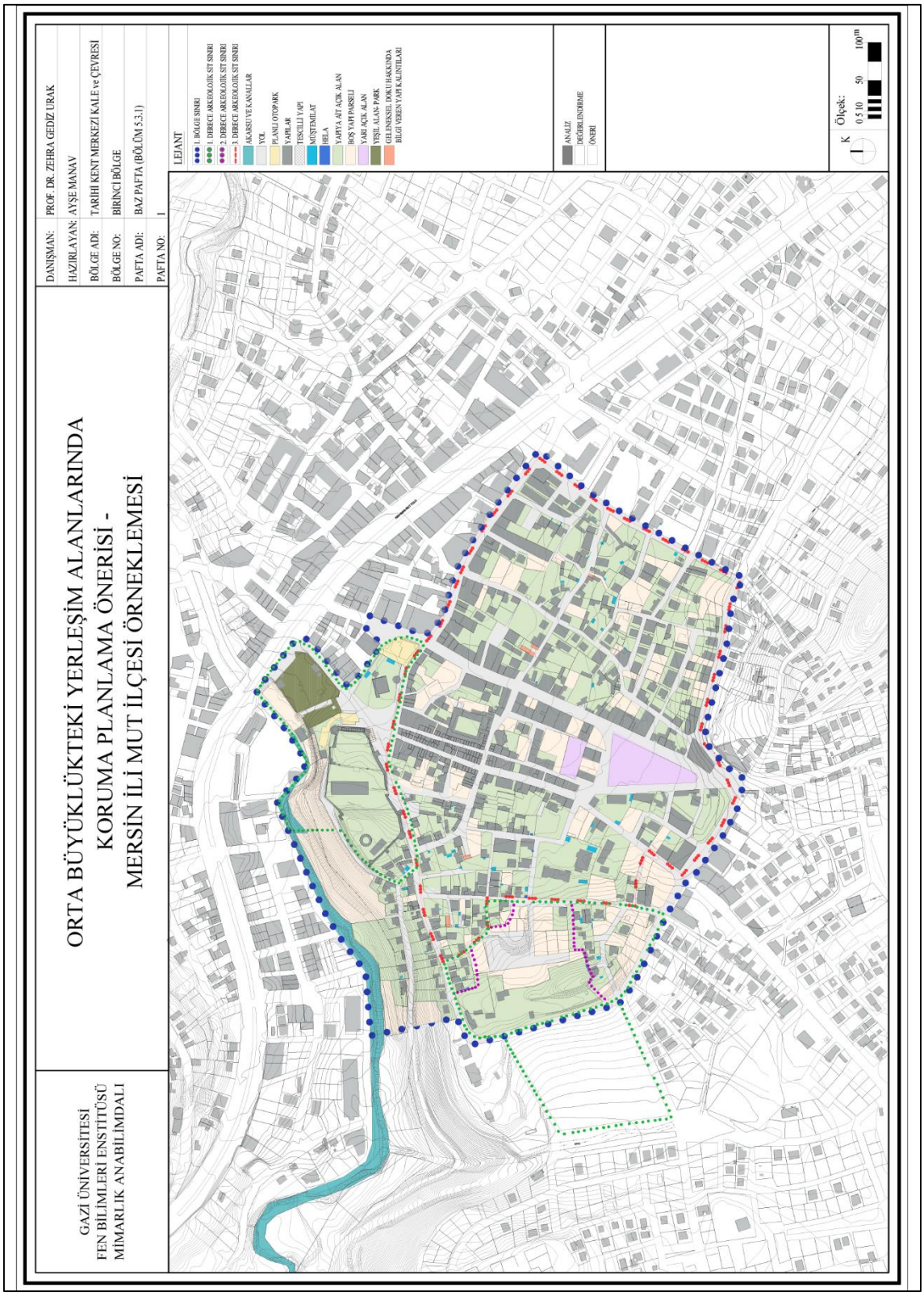

Harita 5.19. Birinci bölge – doluluk boşluk analizi

Birinci bölge; Kale ve Doğancı Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Bölgenin fiziki dokusunu oluşturan ana unsurlar yollar, kent boşlukları ve yapılardır. (Harita 5.20.)

Bölgedeki yolların birçoğunun 1955 yılı öncesinde kullanılmış olduğu hava fotoğraflarından tespit edilmiştir. Bu yollar, barındırdıkları tarihi veya ticari doku yoğunluğu açısından önemlidir. Kale Dibi Sokak, İç- Dış Çarşı Sokakları, Mezarlık Sokak, Doktor Sokak'ta geleneksel konut ve ticaret yapıları yoğun iken, İnönü Caddesi, Hükümet Caddesi, Cumhuriyet Caddesi'nde yeni ticaret ve hizmet yapıları yoğundur. (Şekil 5.4.)

Şekil 5.4. Birinci bölgedeki önemli sokak ve caddeler

Bölgenin geleneksel sokakları düzensiz bir şekilde daralıp genişleyen bir yapıya sahiptir. Bu sokak biçimi ve yapıların yerleşmesi sonucu farklı büyüklüklerde meydancıklar oluşmaktadır. Bu meydanlar: Cumhuriyet Meydanı, Lal Paşa Camisi'nin kuzeydoğusunda kalan İnönü Caddesi üzerindeki boşluk, askerlik şubesinin kuzeyinde, birçok sokağın kesiştiği kavşak (eski otogar), Taş Han'ın ana giriş kapısı önündeki meydancık ve Susanoğlu Sokak ile Cumhuriyet İlkokulu önünden geçen Okul Sokak'ın kesiştiği noktada oluşan meydancıktır.

Bölge içerisinde yer alan diğer önemli kent boşlukları Çınaraltı Parkı ve Cuma Pazar'ı alanlarıdır. Çınaraltı parkı içerisinde 5 tane tescilli çınar ağacı vardır. Bu park ile kale arasında kale pınarı vardır. Burası su şebekesinin olmadığı yıllarda, ilçenin su ihtiyacının karşılandığı kaynaklardan biridir. Diğer kaynak, parkın karşısında, Silifke – Karaman Karayolu'nun diğer tarafındadır. Halk arasında 5 çınar 2 pınar değilse Mut yanar deyişi buradan gelmektedir.

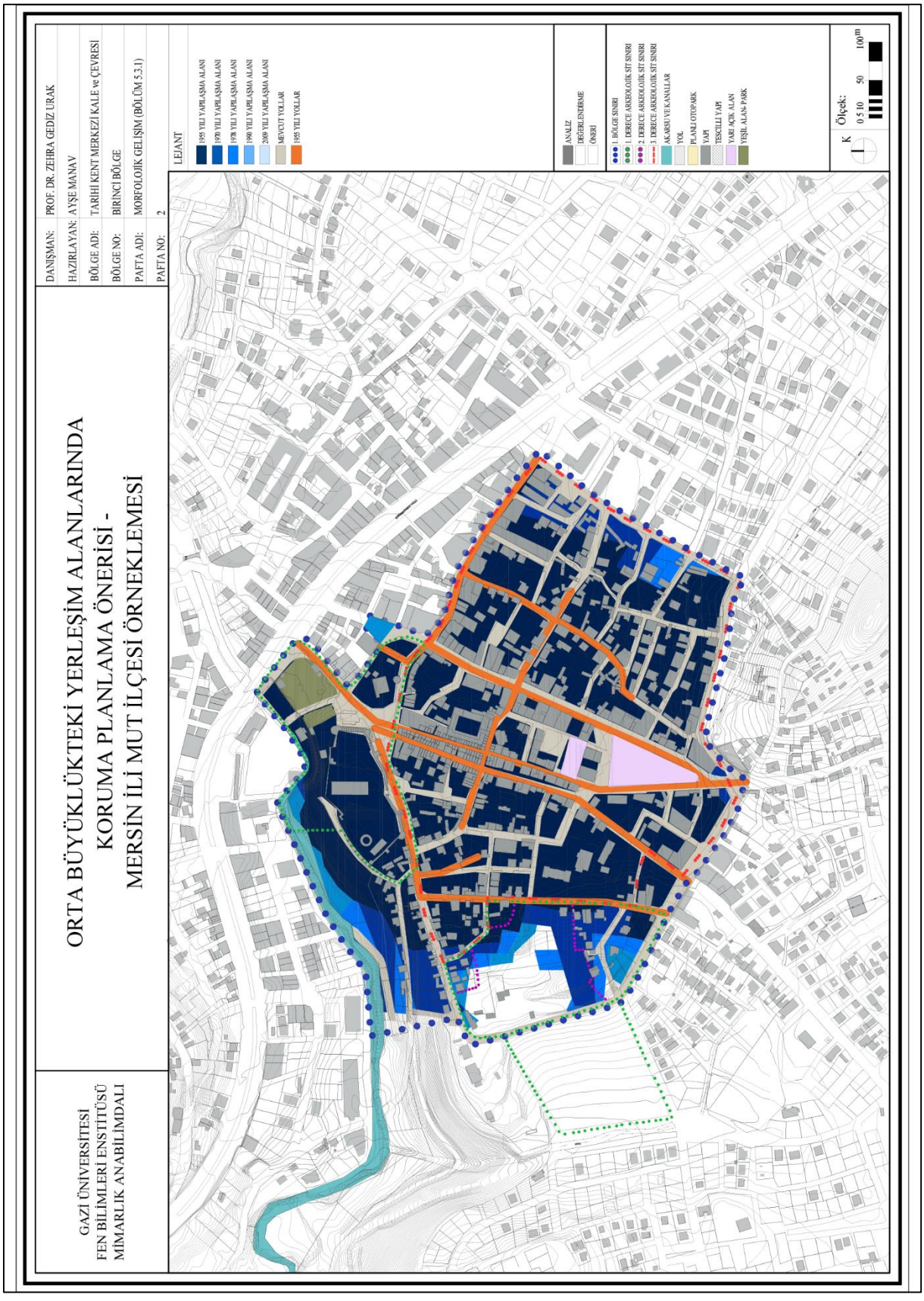

Harita 5.20. Birinci bölge – morfolojik gelişim

Mut’ta geleneksel hale gelmiş Cuma pazarları, bölge içerisinde görülmekte olan alanlarda kurulmaktadır. Bu pazarda gıda maddeleri satışı gerçekleşmektedir. Kentte ya da köyde üreticilik yapan çiftçiler de ürünlerini doğrudan bu pazarlarda satabilmektedir. Böylece Cuma günleri resmi ve diğer işleri için kente gelen köylüler Pazar ihtiyacını da karşılamaktadır. Geleneksel hale gelen bu sosyal hayat, korunması gerekli yerel bir değer olarak tanımlanabilir. Bu bölgedeki anıtsal yapılar ve arkeolojik katmanlaşma ile tarihsel çekirdek oluşumu söz konusu olsa da, esas dokuyu oluşturan öğeler geleneksel konut yapılarıdır. Geleneksel konutlar bölgenin Doğancı Mahallesi sınırlarında kalan bölümünün iç kesimlerinde ve kalenin güneybatısındaki alanda yoğun olarak gruplanmıştır. Geleneksel yapılarda karşılaşılan yapım tekniği çoğunlukla taş kagir sistemdir. Değişiklik ya da eklemelerin gözlemlendiği yapılarda beton farklı şekillerde yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Betonarme taşıyıcı kolon ya da döşemeler eklenerek yeni katlar eklenmiş ya da çatı döşemesi için betonarme kiriş kullanılmış taş kagir yapılar karma sistemli olarak tanımlanmıştır. Yeni yapım sistemlerinden en çok tercih edileni betonarme karkas sistemdir. Pazar alanı gibi yarı açık mekanlar çelik strüktür kullanılarak oluşturulmuştur (Harita 5.21).

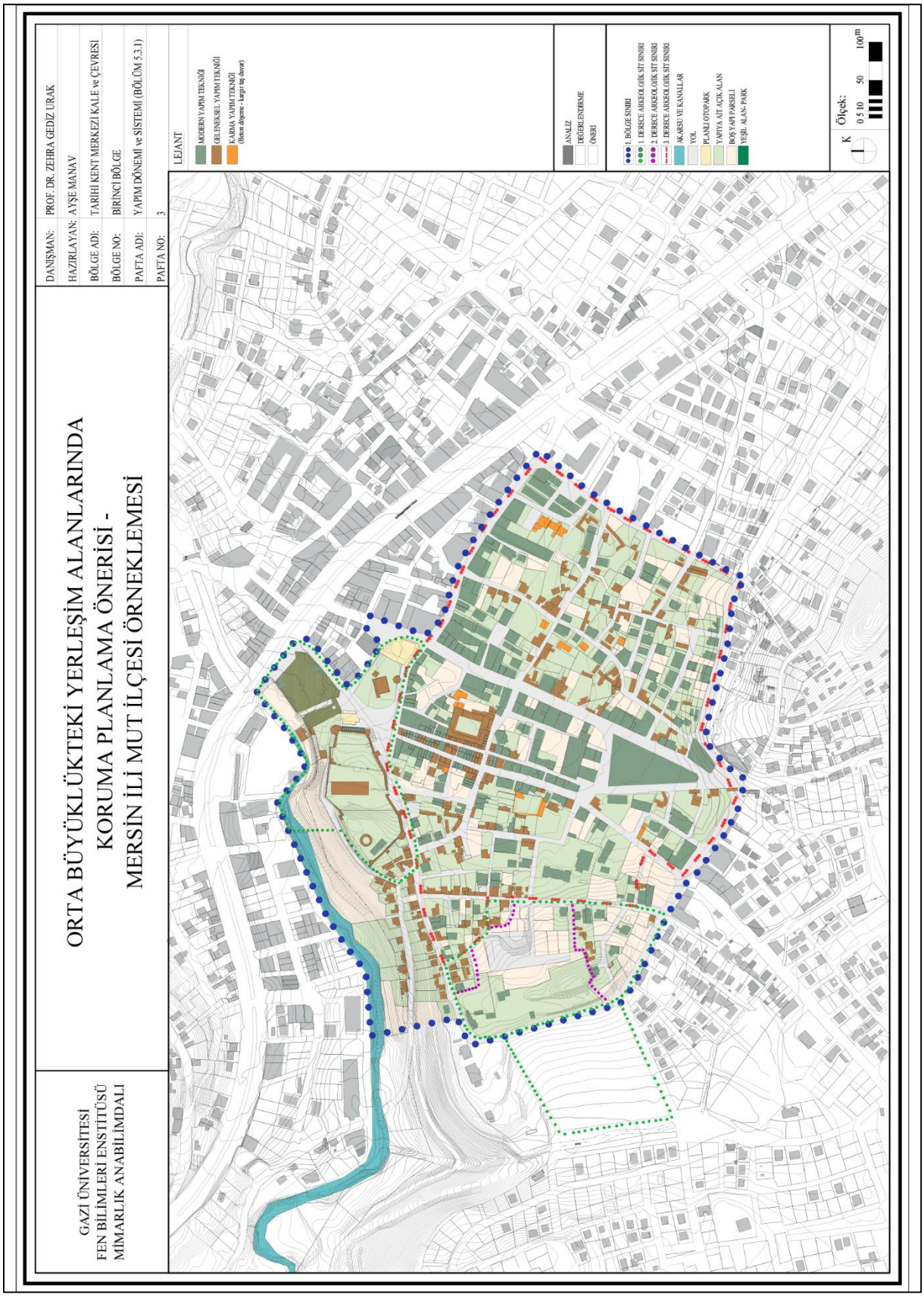

Harita 5.21. Birinci bölge – yapım dönemi ve tekniği analizi

Bölge sınırları içerisinde, imar planına göre konut + ticari olarak tanımlanmış yerler vardır. Bu yerler özellikle bölge içerisindeki iki mahallenin birbirine yakın olan kesimlerinde daha yoğun olduğu görülmektedir (Harita 5.21). Ayrıca bu işlevdeki yapıların çoğunlukla zemin + dört, sonrasında zemin + üç ya da zemin + beş katlı olduğu söylenebilir. Alandaki en baskın kullanım şekli konuttur. Bu kullanıma bağlı olarak en baskın görülen kat adedi de zemin + bir kattır. Kalenin doğusundaki zemin eğiminin değişken olması, burada yer alan geleneksel konutların kat adetlerinde farklılık oluşmasına sebep olmaktadır. Özellikle Kaledibi Sokak'ta yer alan konutların çoğu, yol kotu altında bir veya iki kata sahiptir ancak yol kotundan tek katlı gibi görünmektedir. (Harita 5.23., Resim 5.28.).

Resim 5.28. Kaledibi Sokak'ın kuzeyden görünümü

Bu bölgede toplam 218 tarihi yapı tespit edilmiştir. Bu yapılardan; 79'u (%36) boştur. (Çizelge 5.6.) Yapıların boş olmasındaki asıl neden; geleneksel konutların ihtiyacı karşılama düzeyindeki yetersizliği ve merkezi iş alanlarının İnönü, Hükümet Caddeleri ve Mustafa Kemal Bulvarı'na kayması sonucu müşteri sayısındaki azalmadır. Bölgedeki ticari faaliyetlerin zayıflamasıyla beraber, bu yapılarda bakımsız ve ihtiyacı karşılayamaz hale gelmiştir. Bu bilgilere yüz yüze yapılan görüşmeler sırasında ulaşılmıştır. (Harita 5.24). Bölgede bulunan tarihi yapıların, bakım ve tadilatlar geçirmesinin de etkisiyle, genel olarak yapısal durumu iyidir. Toplam 218 yapıdan 145'i iyi, 16'sı orta, 29'u kötü olup 28'i haraptır (kalıntı halindedir) (Harita 5.25., Çizelge 5.6). Bölgenin, Mut'un en eski yerleşim alanı içinde kalmasına karşın yapıların yapısal durum açısından %67'sinin iyi sınıfında olması ilk bakışta oldukça ilginçtir. Ancak incelendiğinde bu sonucu ortaya çıkaran birkaç farklı nedenin varlığından bahsedilebilir.

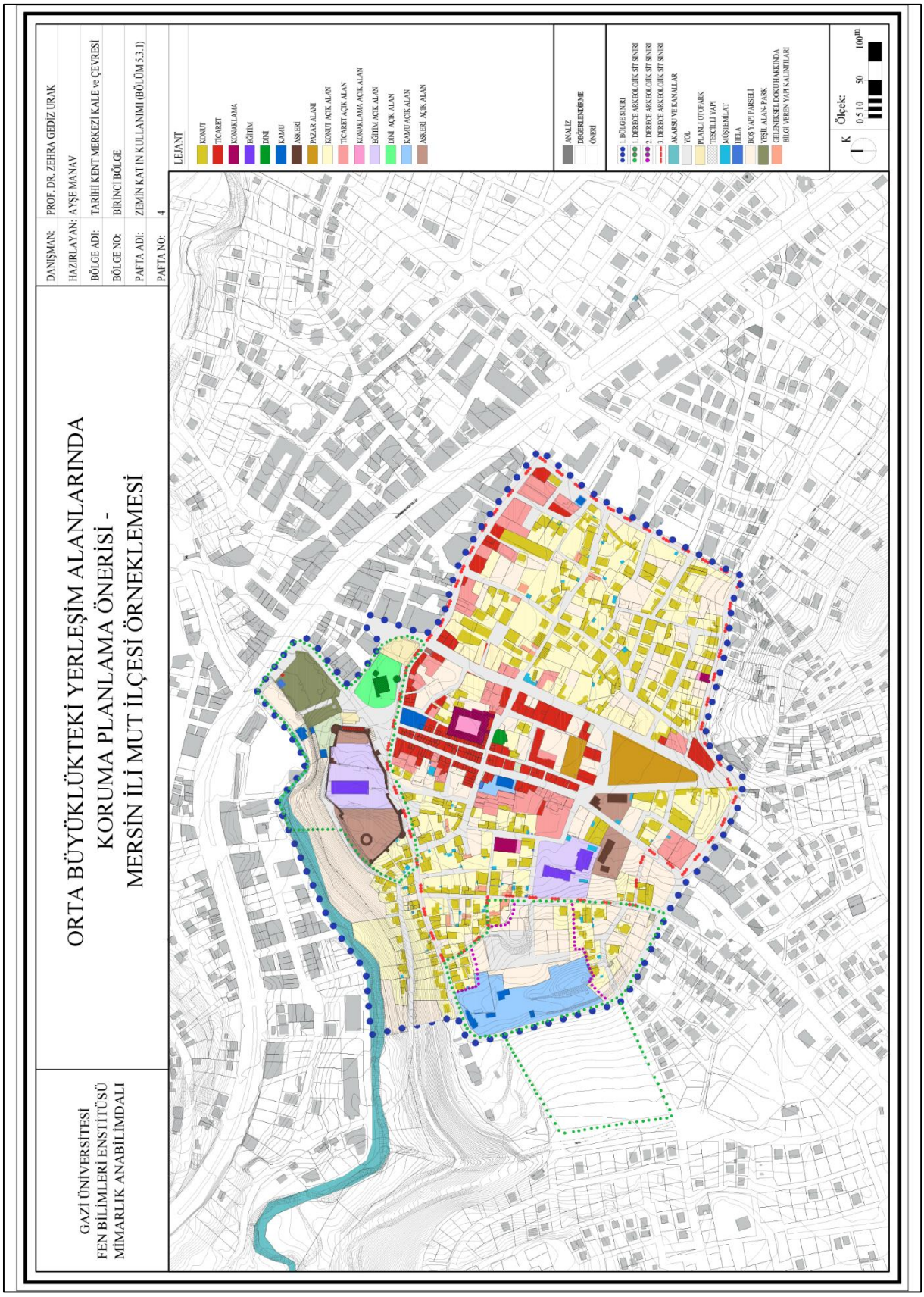

Harita 5.22. Birinci bölge – zemin kat alan kullanımı analizi

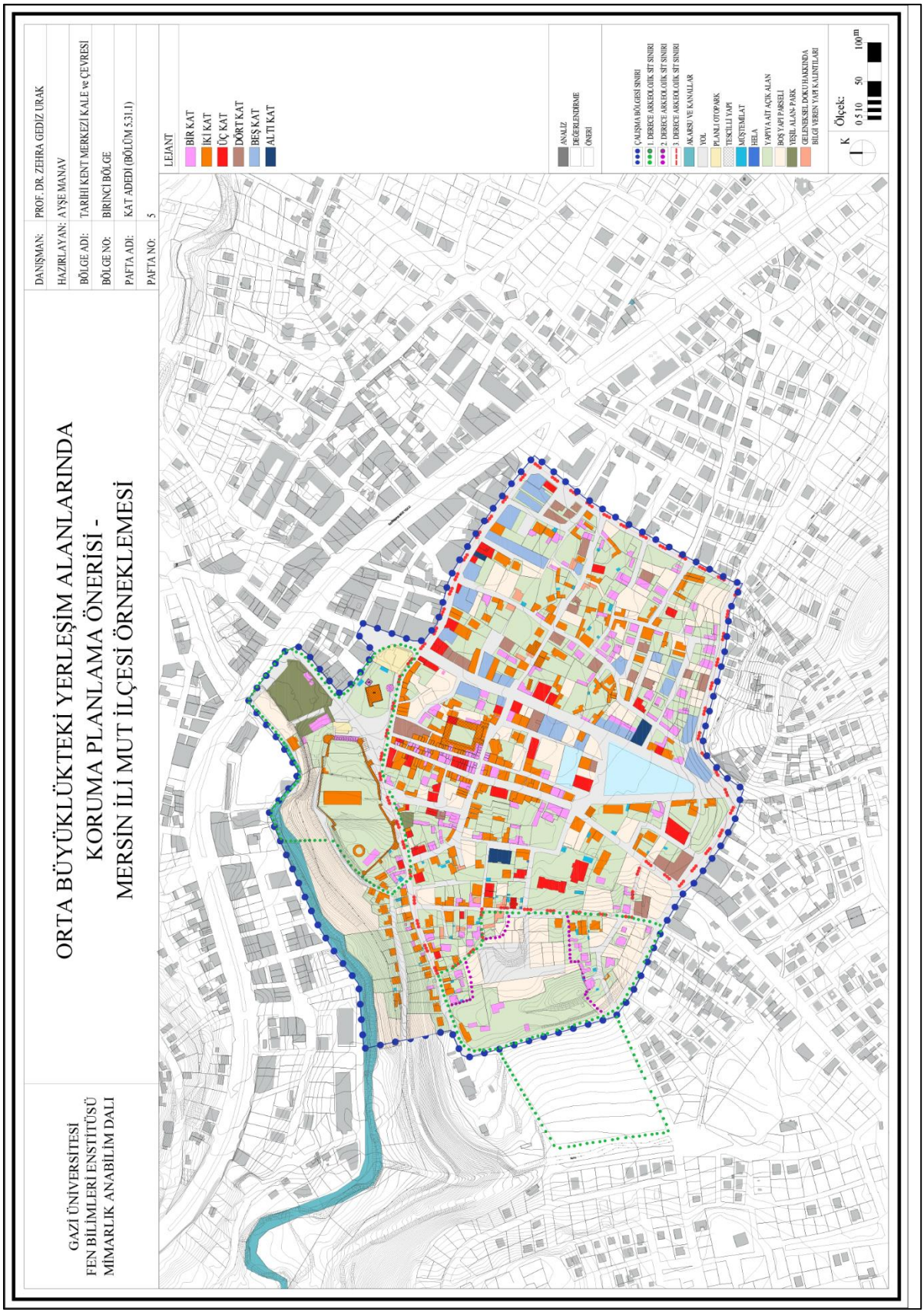

Harita 5.23. Birinci bölge – kat adedi analizi

Birincisi değişmişlik durumu analizi sonuçları ile açıklanabilir. Bölgedeki tarihi yapıların % 52'si değişmemiş, % 30'u az değişmiş, %18'i çok değişmiştir (Çizelge 5.6), yani yapıların yaklaşık olarak yarısı özgünlüğünü kaybetmiştir. (Harita 5.26) Yapısal durum için, kullanıma bağlı olarak yapılan değişiklikler ya da eklemeler özgünlüğü olumsuz yönde etkilerken, yapının ayakta kalmasını sağlamıştır. İkincisi bu bölgenin ilk yerleşim alanı olmasına karşın, yapıların birçoğunun yakın tarihte inşa edilmesidir. Evlerin yapım tarihinin 1910-1965 yılları aralığında olduğunu, dolap ve kapı kanatlarında kullanılan işlemeler, yapılara giriş biçimleri, pencere boyutları, duvar örgü tekniklerindeki özelliklerin Geç Osmanlı Dönemi'nin sonları ve Erken Cumhuriyet Dönemi'ne işaret etmektedir [114]. Böylece yapıların ömürlerini henüz tamamlamadığı ve strüktürel elemanların dayanımını koruduğu anlaşılmaktadır. Bölgeye ait bütün analiz çizimleri toplu olarak Ek

Çizelge 5.6. Birinci bölge - kullanım, yapısal ve değişmişlik durumu analiz verileri

Geleneksel Yapıların Kullanım Durumu	Sayı	Yüzde Oranı
Kullanılan Yapı	139	64
Boş Yapı	79	36
Toplam	218	100
Geleneksel Yapıların Yapısal Durum	Sayı	Yüzde Oranı
İyi	145	67
Orta	16	7
Kötü	29	13
Harap	28	13
Toplam	218	100
Değişmişlik Durumu	Sayı	Yüzde Oranı
Değişmemiş	114	52
Az değişmiş	64	30
Çok değişmiş	40	18
Toplam	218	100

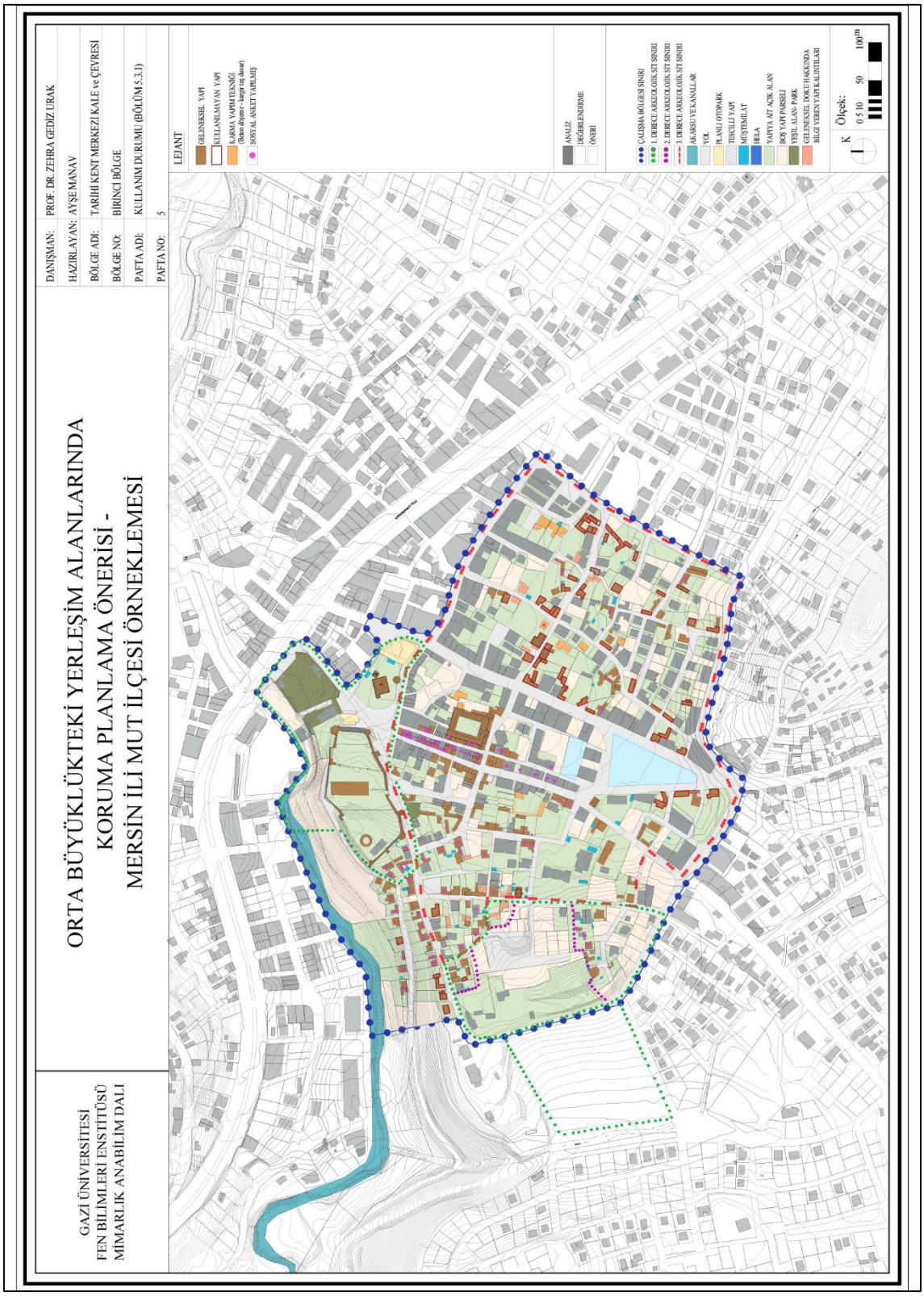

Harita 5.24. Birinci bölge – kullanım durumu analizi

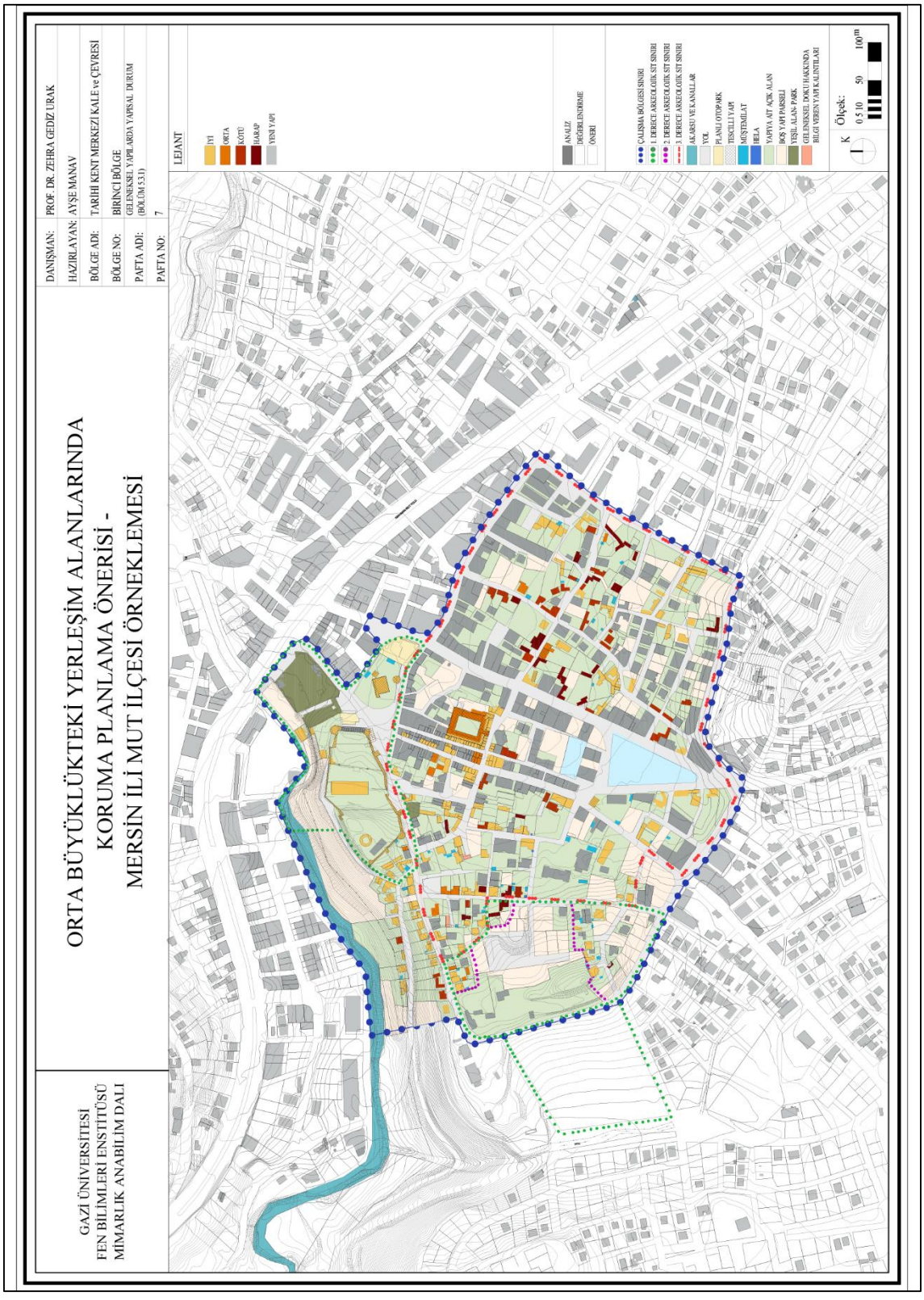

Harita 5.25. Birinci bölge – yapısal durum analizi

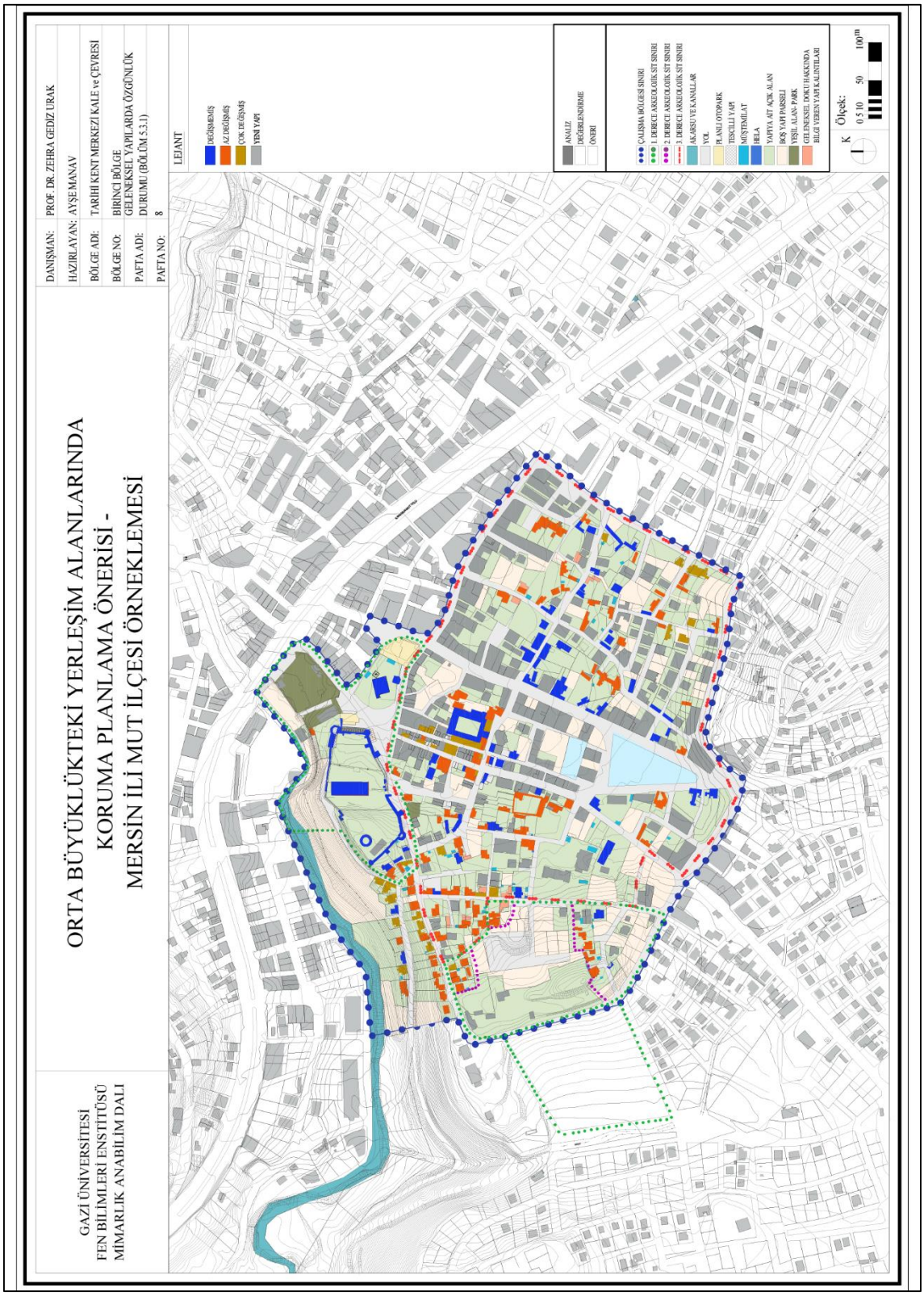

Harita 5.26. Birinci bölge – değişmişlik durumu analizi

5.3.2. İkinci bölge: Doğancı Tepeleri ve çevresi ile Yatırtaş Sokak

İkinci bölgenin koruma öneri alanı, Kültür, Doğancı ve Yatırtaş Mahalleleri içinde yer almaktadır (Harita 5.27). Kültür Mahallesi sınırları içerisindeki parsellerin tamamı nerdeyse doludur. Doğancı Mahallesi sınırları içindeki alandaki parseller diğer bölüme oranla daha düzenlidir. Yatırtaş Mahallesi sınırları içerindeki bölüm, Yatırtaş Caddesi'ne cephe veren parsellerden oluşmaktadır. Bu caddeye cephe veren, yolun her iki tarafındaki geleneksel yapılar mimari anlamda geleneksel bir sokak dokusunu oluştururken kentin tarihi kullanımı açısından belge olma özelliği taşımaktadır. Bu bölgenin, 1. Bölge ile sınırları ortaktır. İki bölge arasındaki en belirgin fark, ilçenin fiziksel gelişiminin farklı dönemlerinde oluşmasıdır. Bunun sonucunda da farklı mimari özelliklere sahip geleneksel yapılar ortaya çıkmıştır. İkinci bölgenin Kültür Mahallesindeki yapı parselleri ada büyüklüğündedir. Doğancı Mahallesindeki parseller daha düzgün ve yakın boyuttadır.

Bölgenin özellikle Doğancı Tepeleri 'ne yakın bölümlerinde yapılar arasındaki mesafenin giderek arttığı, parsel boyutlarının ada şeklinde olmasına rağmen, yapı yoğunluğunun az olduğu görülmektedir.

Bu bölgedeki yerleşim, mevcut hava fotoğrafları yardımı ile oluşturulan haritandan (Harita 5.28) anlaşılacağı gibi yıllar ilerledikçe dengeli bir şekilde artarak oluşmuştur. Silifke Mut karayolu aksını oluşturan caddenin 1970 ve sonrasında yapılaştığını, öncesinde boş olduğunu söylemek mümkündür. Birinci bölgeye sınırındaki alanların daha erken dönemde yapılaştığı söylenebilir. Bu verilere göre Doğancı tepelerinin doğal bir sınır oluşturduğu görülmektedir.

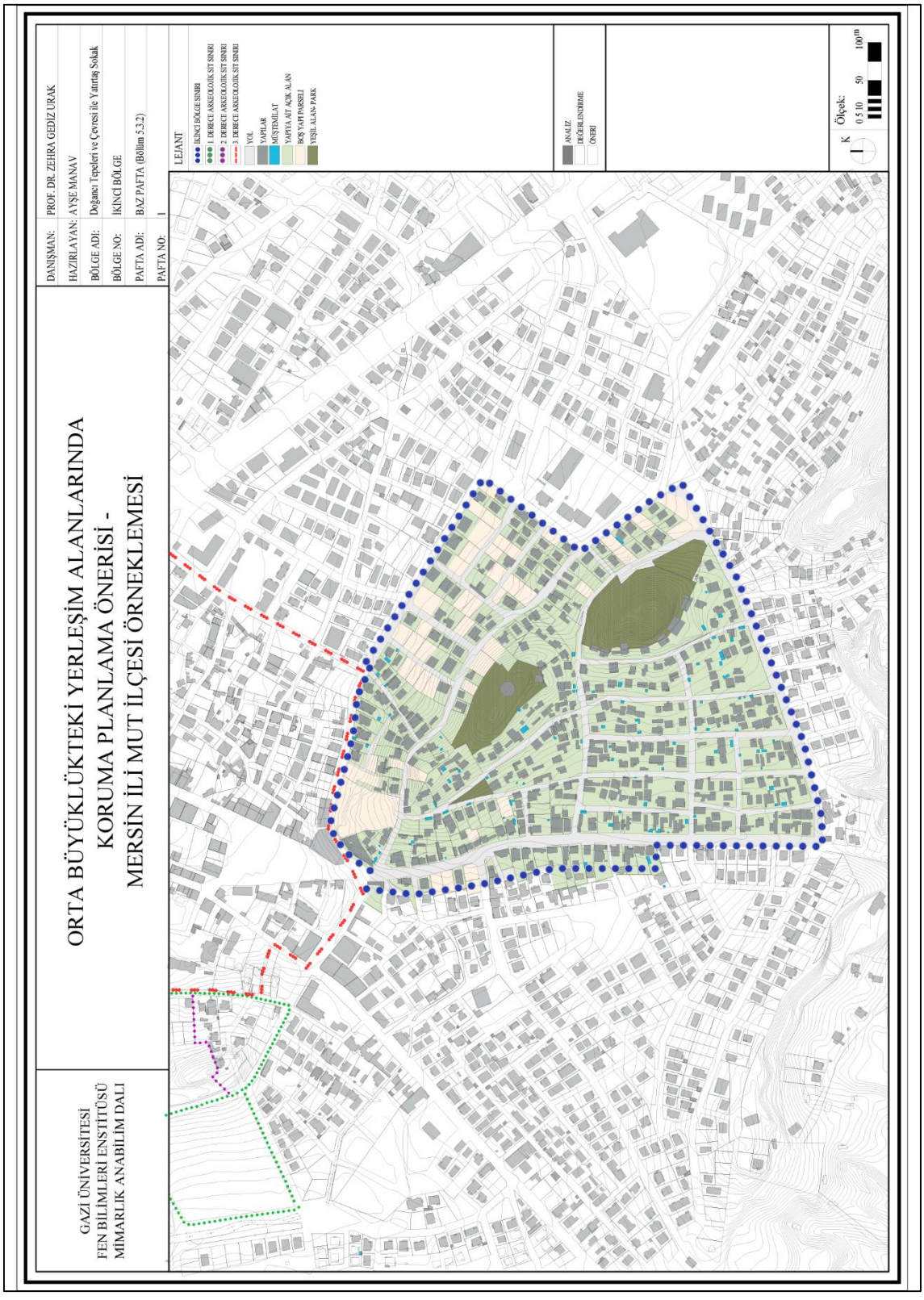

Harita 5.27. İkinci bölge - doluluk – boşluk analizi

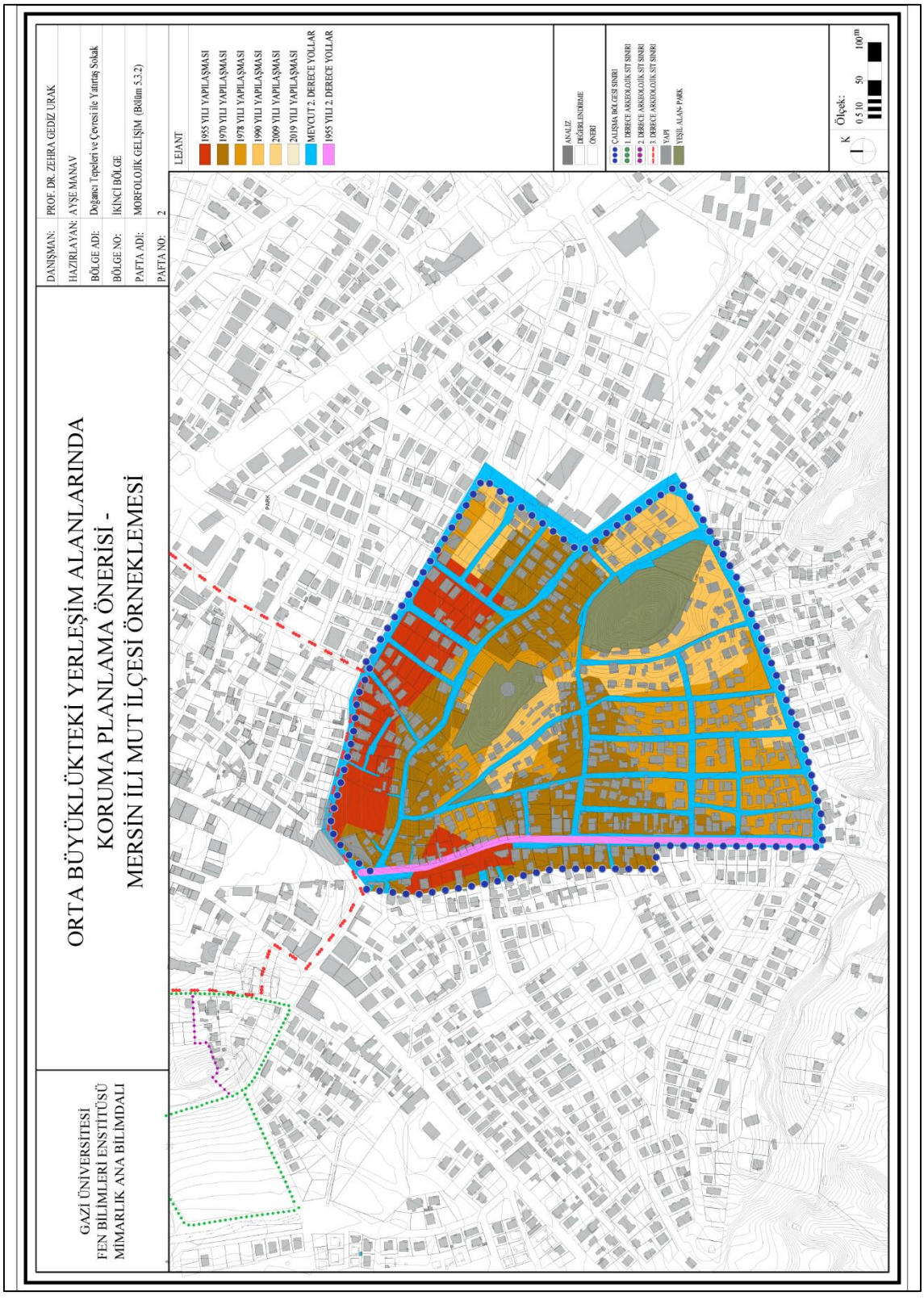

Harita 5.28. İkinci bölge - morfolojik gelişim haritası

Bilindiği gibi Yatırtaş Caddesi eski Silifke yolunun bir parçasıdır dolayısı ile yol boyunca, özellikle de caddenin ilçe merkezine yakın kısımlarında daha yoğun olan geleneksel konut

yapıları vardır. Doğancı Tepelerinin kuzeyindeki, Doğancı Mahallesi içinde kalan bölüm daha çok 1955 yılı ve öncesi yerleşimi kapsamaktadır. Bu bölgede herhangi bir koruma alanı olmadığı için yeni yapıların hızlı bir şekilde arttığı görülmektedir (Harita 5.29).

2. bölgede yer alan bazı yapıların üzerinde yapı ile ilgili künye bilgileri ve Mut'a özgü geleneksel yapılarda sıkça karşılaşılan "Maşallah" kitabesini görmek mümkündür. Yapım tarihleri, kitabelerin işlenme biçimleri ya da ustasının adının okunabildiği yapılar, (Resim 5.29.) bölgenin dönemsel mimari karakteri hakkında yorum yapma ve diğer bölgelerdeki yapılarla karşılaştırma olanağı vermektedir.

(a)

(b)

Resim 5.29. İkinci bölge içinde kitabe örnekleri

Bölge içinde yer alan ve Mut'un geneline hakim bakı noktası oluşturan 2 tepenin olması, kentsel tasarım açısından potansiyel olarak değerlendirilebilir. 2016 yılında belediye tarafından küçük tepe üzerinde park ve çevre düzenlemesi yapılmıştır.

İkinci bölgede bulunan yapıların birkaç tanesi hariç tamamı konut yapısıdır. Alanda; bir sağlık ocağı, iki cami vardır (Harita 5.30).

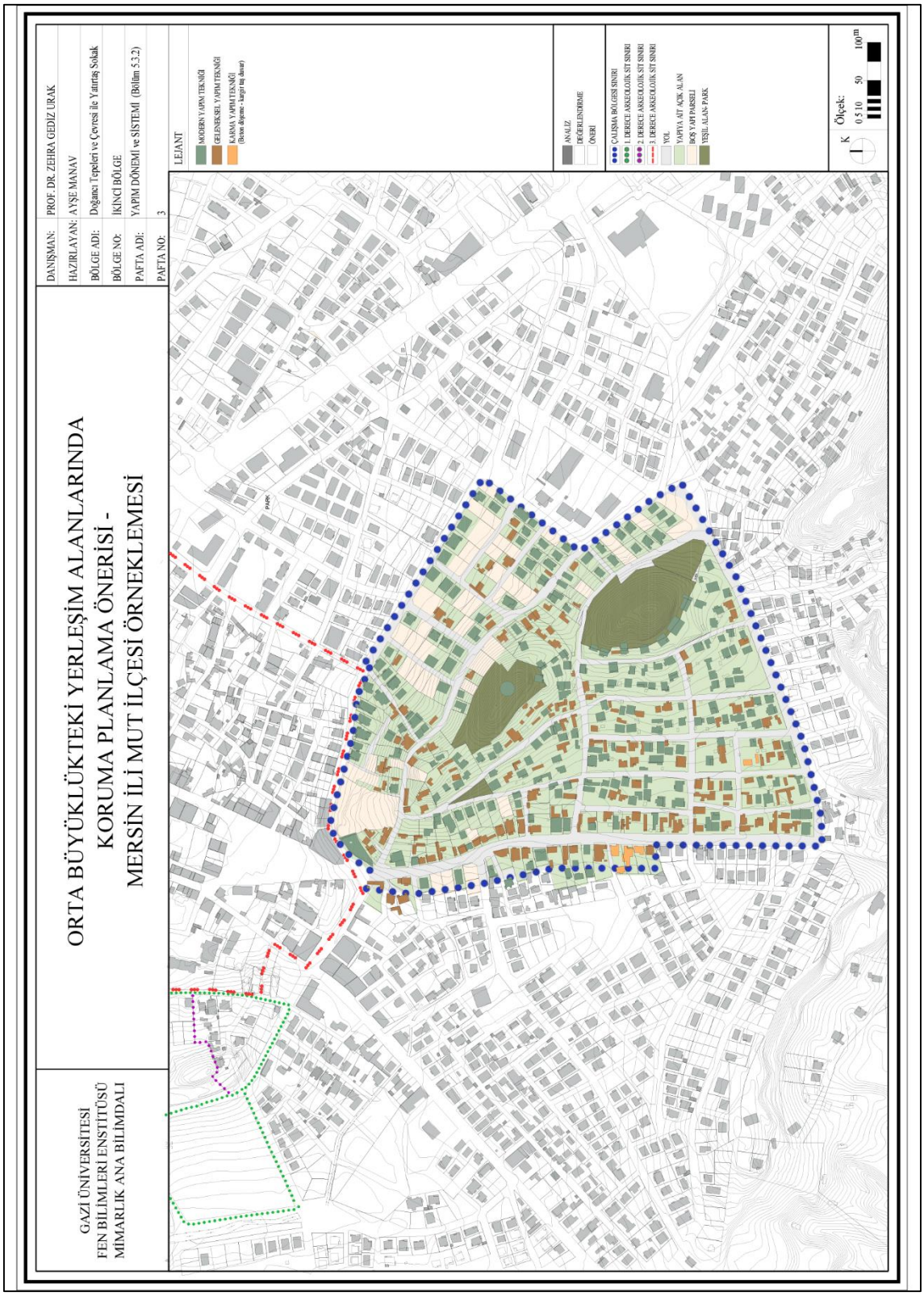

Harita 5.29. İkinci bölge - yapım tekniği analizi

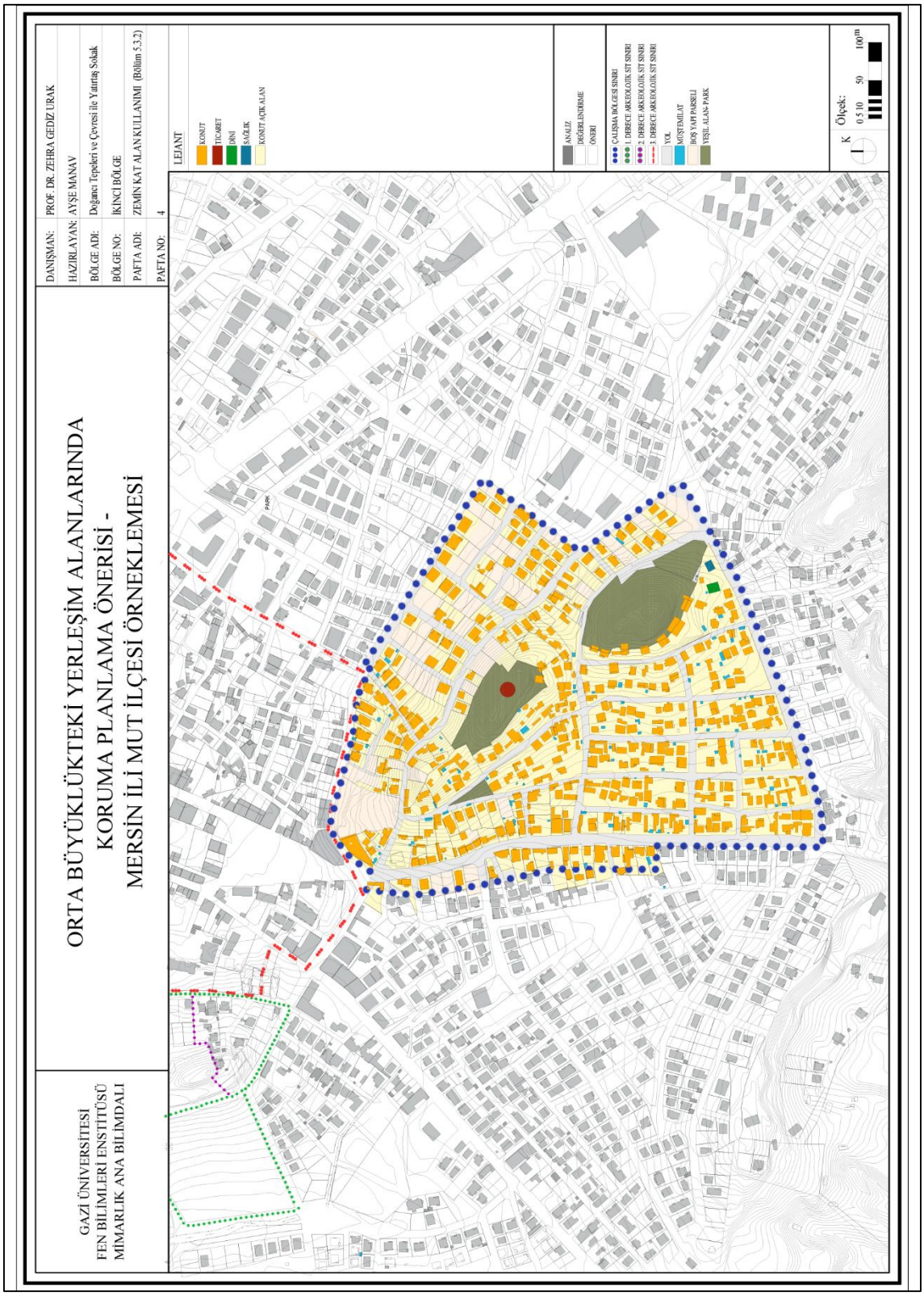

Harita 5.30. İkinci bölge - alan kullanımı analizi

Bölgenin nerdeyse tamamı tek ve iki katlı yapılardan oluşmaktadır. Bölgedeki yapılar, ister geleneksel ister yeni yapı olsun hem yükseklik hem de kapladıkları alan açısından dil

birliği oluşturmaktadır. (Harita 5.31) Bölge, geleneksel yapı kullanım oranı açısından yoğunluk göstermektedir. 162 yapıdan 127'si (%78) halen kullanılmaktadır. (Harita 5.32., Çizelge 5.7) Doğancı Tepeleri ve Çevresi ile Yatırtaş Sokağı içeren 2. bölgedeki yapıların %78'i yapısal olarak iyi durumdadır. (Çizelge 5.7., Harita 5.33). Ancak bu bölgede, %45 oranında az değişmiş, %24 oranında çok değişmiş yapı vardır. (Çizelge 5.7). Bu değeri oluşturan tek etmen elbette yapısal müdahaleler olmayabilir ancak görülmektedir ki kullanım oranı ile beraber yapılardaki değişiklikler artmış ancak yapının yıkılması önlenmiştir. Böylece geleneksel yapı stoku korunabilmiştir.%31'lik orana sahip özgünlüğünü korumuş nitelikli yapılar, bölgenin kendine has geleneksel yapı biçimi, malzemesi ve parsel kullanımı konusunda önemli bilgiler verecek düzeydedir (Çizelge 5.7., Harita 5.34.). Yapım tarihleri, kitabelerin işlenme biçimleri ya da ustasının adının okunabildiği yapılar, bölgenin dönemsel mimari karakteri hakkında yorum yapma ve diğer bölgelerdeki yapılarla karşılaştırma imkanı vermektedir.

Çizelge 5.7. İkinci bölge - yapısal, değişmişlik ve kullanım durumu analiz verileri

Yapısal Durum	Sayı	Yüzde Oranı
İyi	127	78
Orta	18	11
Kötü	14	9
Harap	3	2
Toplam	162	100
Değişmişlik Durumu	Sayı	Yüzde Oranı
Değişmemiş	51	31
Az değişmiş	72	45
Çok değişmiş	39	24
Toplam	162	100
Yapıların Kullanım Durumu	Sayı	Yüzde Oranı
Kullanılan Yapı	127	78
Boş Yapı	35	22
Toplam	162	100

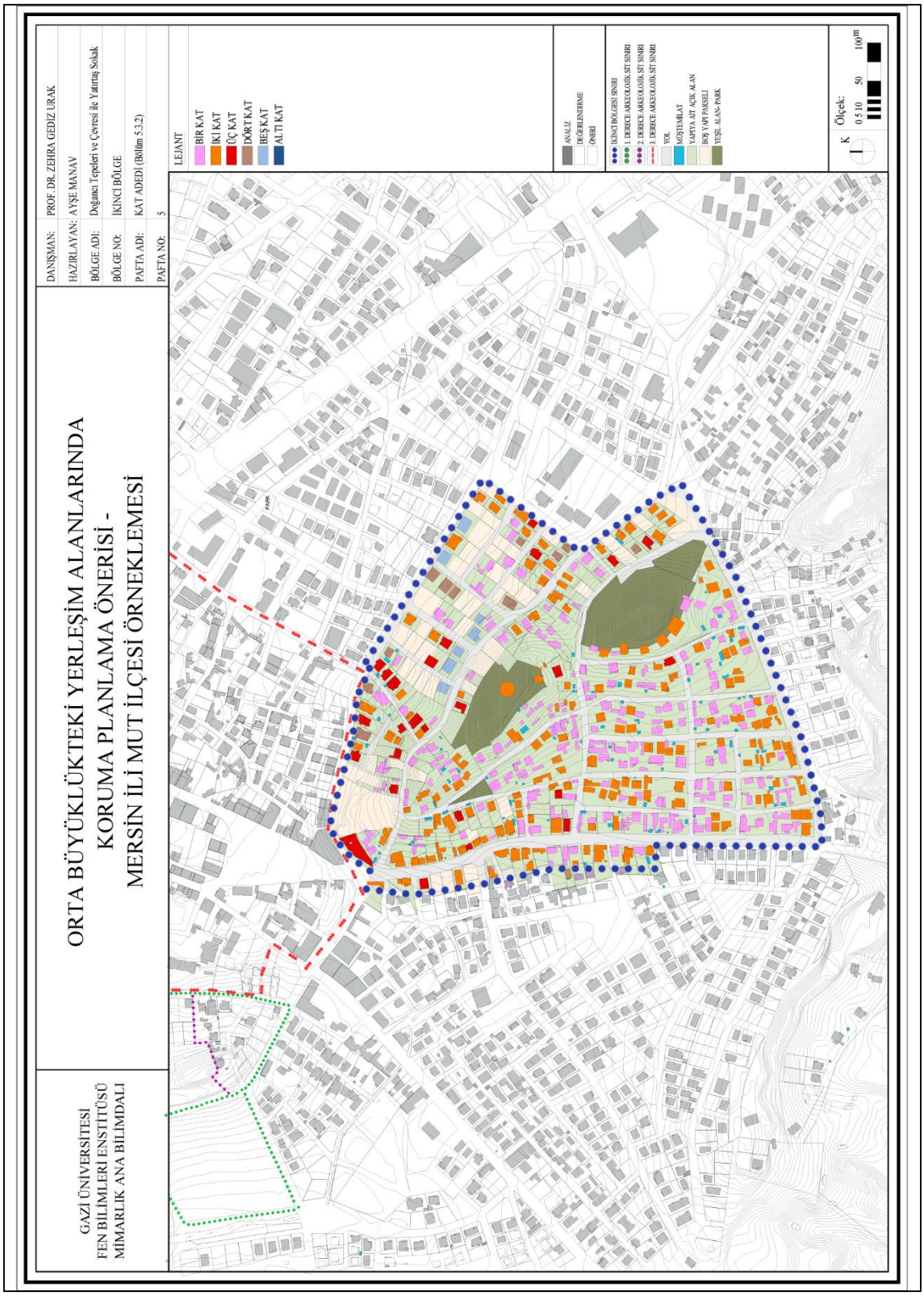

Harita 5.31. İkinci bölge - kat adedi analizi

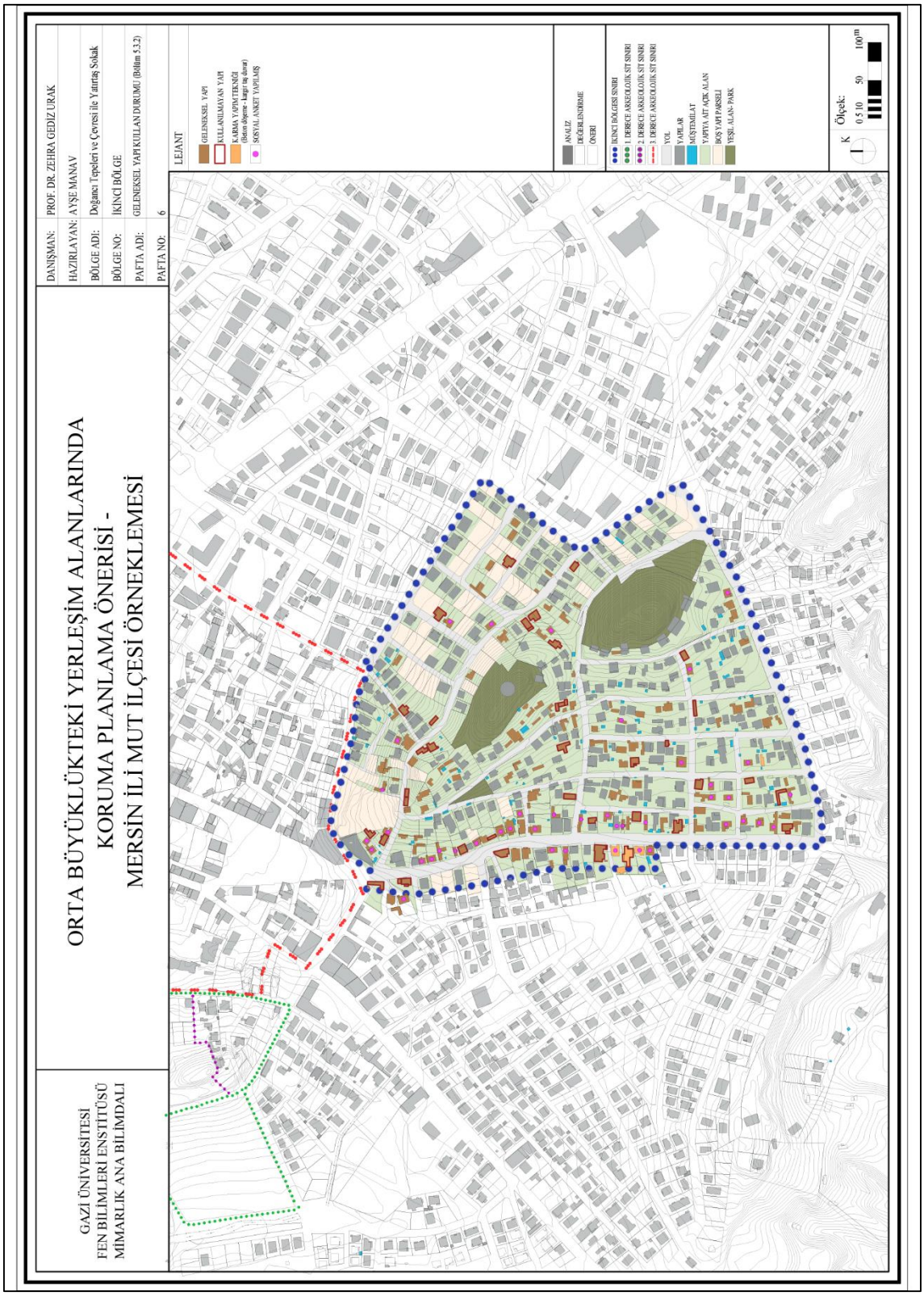

Harita 5.32. İkinci bölge - geleneksel yapı kullanım durumu analizi

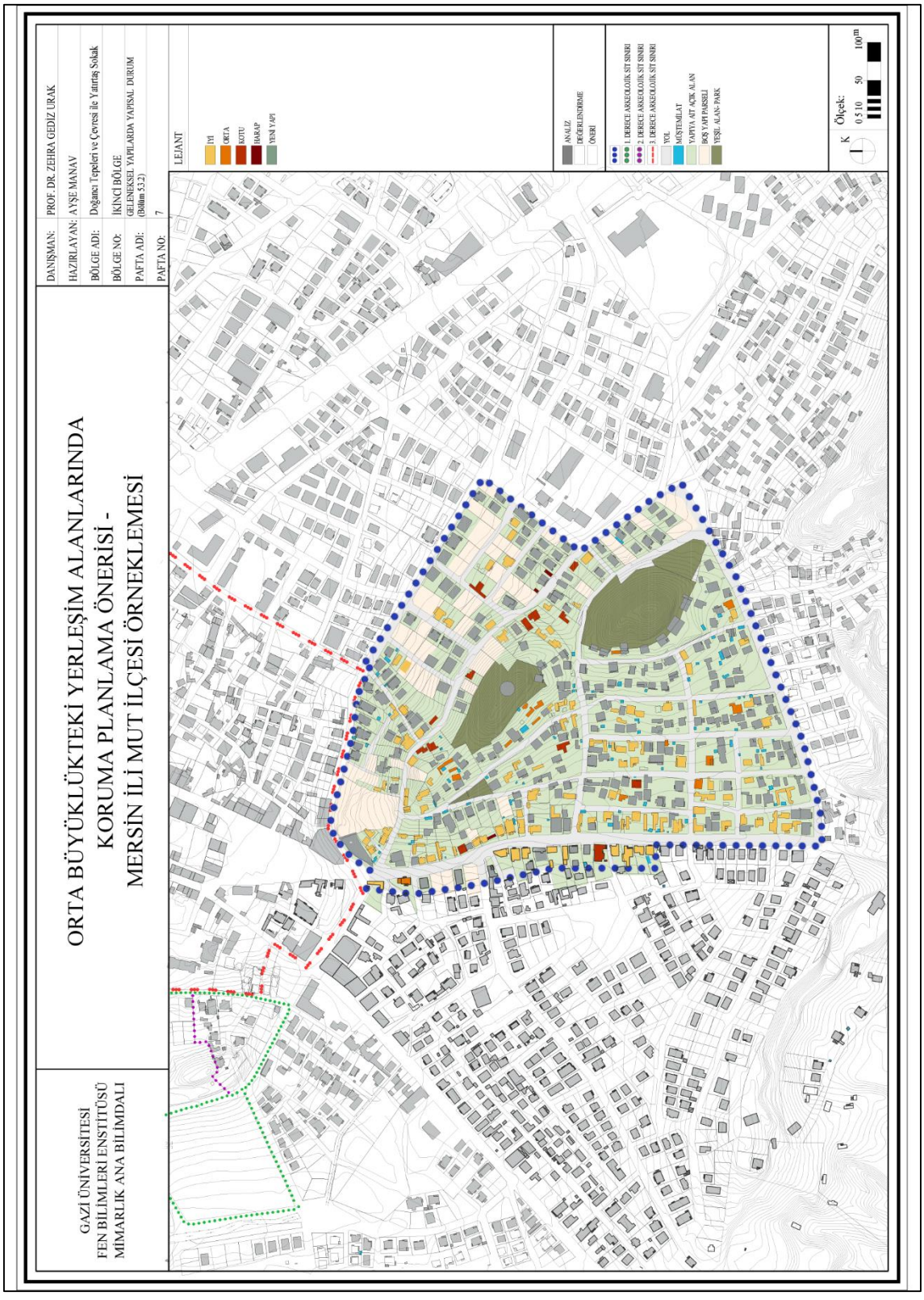

Harita 5.33. İkinci bölge - yapısal durum analizi

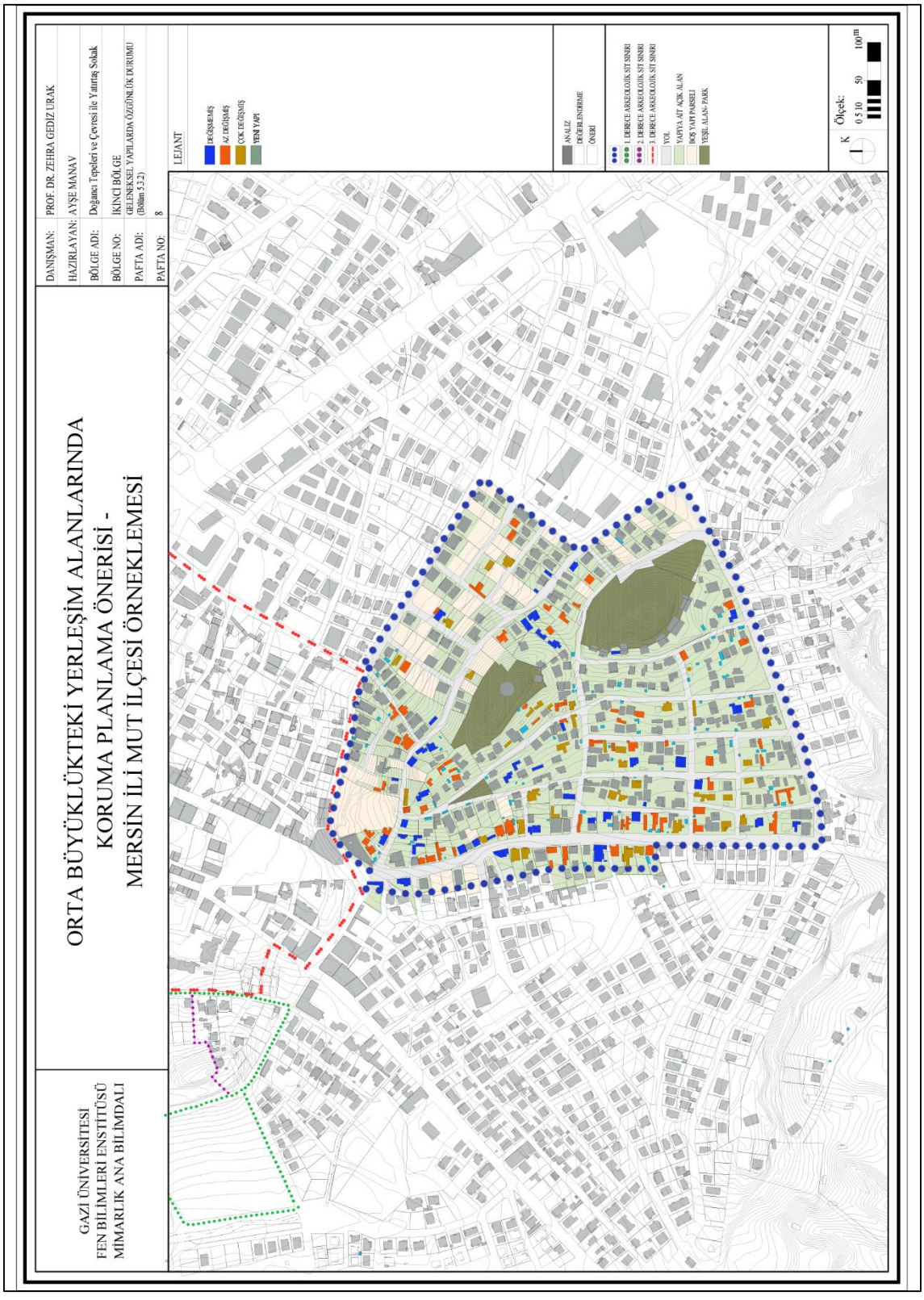

Harita 5. 34. İkinci bölge - değişmişlik durumu

5.3.3. Üçüncü bölge geleneksel Meydan Mahallesi konut bölgesi

Korunması önerilen bu bölgenin alanı, Meydan Mahallesi sınırları içerisinde kalmaktadır. Bu bölgenin iki adet ayrı alt bölgesi vardır. Bu bölgelerde 2 farklı yol – ada/parsel dokusu göze çarpmaktadır. Bu iki dokunun oluşma dönemleri de birbirinden ayrılmaktadır ancak bölgenin tamamında geleneksel konut yapılarının özgün örnekleri varlığını sürdürmektedir.

Yolların organik akslarla biçimlenmiş olması, ada ve parsellerin de aynı şekilde oluşmasına neden olmuştur. Bölgenin eğimli arazi yapısı, konutların cephelerinin açıkta kalması ve güneşten en verimli şekilde yaralanması sağlamıştır. Bu kısımda yapılar genellikle parselin ortasında yer almakta, parselin güneyi ise bahçe olarak kullanılmaktadır. Meydan Caddesi'nin kuzey kısmında kalan bölümde ise diğer kısmın tam karşıtı, gridal bir yol aksı vardır. Bu sistemin biçimi de ada ve parsel biçimlerini etkilemiştir. Diğer kısma oranla parseller daha küçüktür. Yapılar parselin kuzey kenarına konumlandırılmış ve ön bahçeler güney tarafında oluşturulmuştur. Bu durum hemen hemen bütün yapılar için geçerlidir. Bu kısımdaki bir başka belirgin özellik ise bitişik nizam yapılaşmadır. Çoğu yapı birbirine bitişik halde inşa edilmiştir (Harita 5.35).

Bölgenin güney tarafı yani 1955 yılı öncesi yerleşimin olduğu kısımda, geleneksel kent yerleşmelerindeki organik sokak dokusunun bir örneği görülmektedir. Bu yol dokusu hava fotoğraflarından anlaşıldığı kadarı ile geçmişte de aynı şekilde kullanılmıştır. Günümüzde de özgün formunu korumaya devam ederken sadece yol kaplaması değişmiştir. Aksların organik biçimde olması, yolların kesişim noktalarında üçgen şeklinde küçük kavşaklar-meydanlar oluşturmasını sağlamıştır ve kentsel koruma açısından bir değer olarak görülmektedir. Koruma bölgesinin içerisinde önceki bölümlerde bahsedilen 1850 yıllarına ait su çeşmeleri göze çarpmaktadır (Harita 5.36).

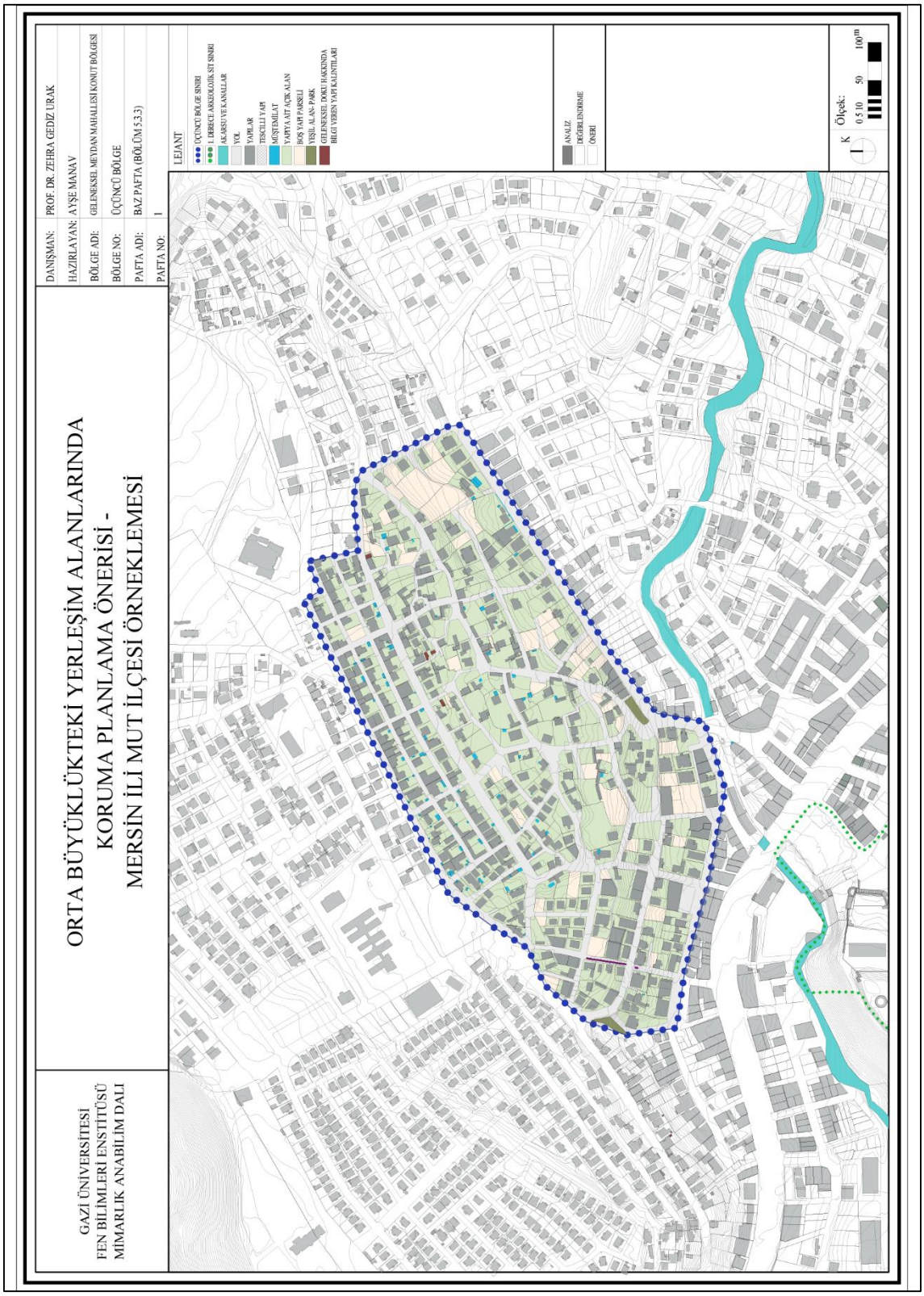

Harita 5.35. Üçüncü bölge - doluluk – boşluk analizi

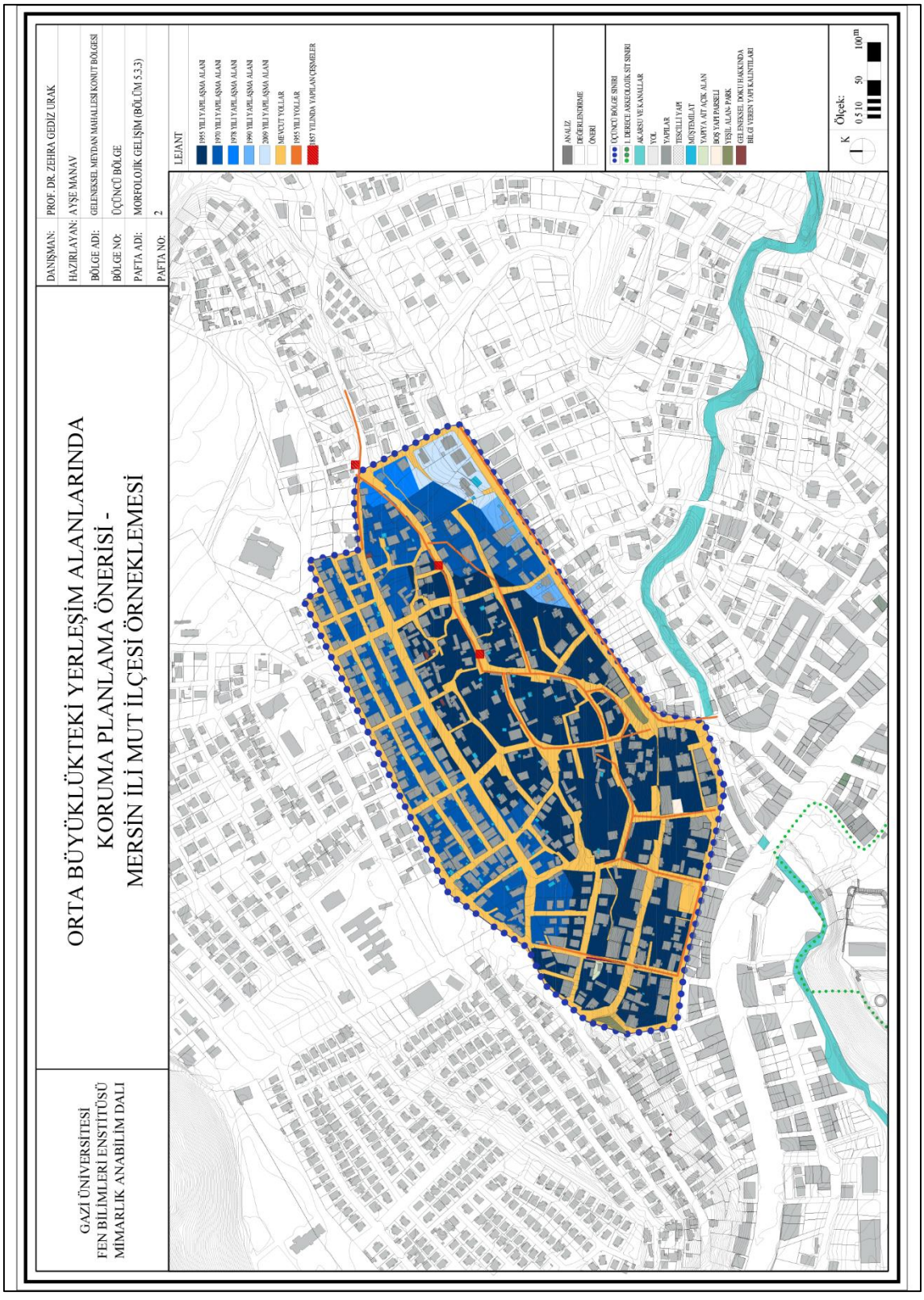

Harita 5.36. Üçüncü bölge - morfolojik gelişim

Bölge içinde Meydan Caddesi'nin ayrımı ile daha net algılanan iki farklı yerleşim dokusu vardır. Bölgenin güneyinde kalan bölgede sokak sokusu daha organik ve arazi daha

eğimlidir. Buradaki geleneksel yapılarda kaba yonu ya da moloz taştan inşa edilmiş yapılar ağırlıklıdır. Buna karşın, bu bölgedeki yapılarda ahşap kullanımın farklı örneklerine de rastlanmaktadır. Bağdadi ve taş dolgulu hımış duvar örnekleri vardır. Çıkmalar da yine ahşaptan inşa edilmiştir. Caddenin kuzeyinde kalan bölgede ise yapılar ağırlıklı olarak tek katlı, düzgün kesme taştan inşa edilmiştir. Daha geç dönemde inşa edilen yapıların çatı biçimlenişinde de farklılıklar gözlenmektedir. Dışarıya doğru 50-60 cm taşan, altı kapatılmış saçakları ile kırma çatı örnekleri özgün değerlerdir. Bu bölgedeki bütün yapılar bir bahçe içindedir. (Harita 5.37).

Geçmişten bu güne konut ağırlıklı işleve sahip bölgede, konut kullanımı halen en baskın işlevdir. Konut kullanımı ile birlikte, bölgenin yakın çevresinde eğitim, sağlık ve kamu yapıları ile büyük açık yeşil alanlar ve vardır. Prof. Hüseyin Gezer Caddesi'ne cephe veren parsellerde gelişen çok katlı yapıların zemin katlarında farklı türlerde ticarethaneler açılmıştır. Bu durumda, caddenin karşında inşa edilen çok katlı konutlar ve ticarethanelerin etkisi vardır. Yine bölgenin güneybatısında kalan, ilçe merkezi iş alanlarına yakın kısımlarında ticarethaneler ara ara görülmektedir (Harita 5.38).

Bu bölgenin kentin diğer kısımlardan ya da diğer korunması gerekli alanlarından ayrışmasına sağlayan bir diğer özelliği kat yüksekliklerinin homojen dağılmasıdır. Bölgede ağırlıklı olarak 1 ve 2 katlı yapılar vardır. Prof. Hüseyin Gezer Caddesi üzerindeki modern yapılar ise çok katlı olarak yükselmeye başlamıştır ve bölgenin siluetini yavaş yavaş değiştirmiştir (Harita 5.39).

Resim 5.30. Prof. Hüseyin Gezer Caddesi genel görünüm

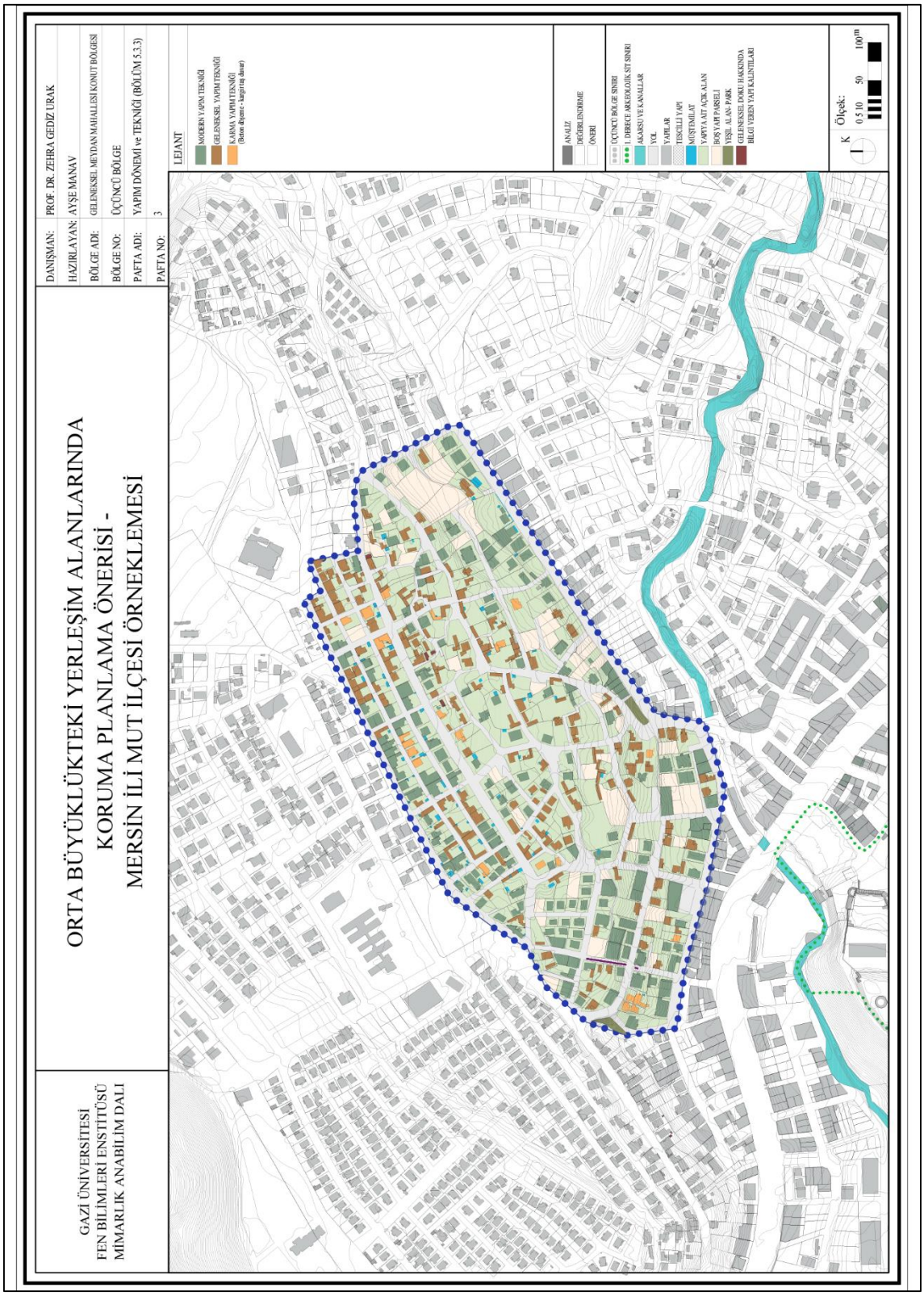

Harita 5.37. Üçüncü bölge - yapım dönemi ve tekniği analizi

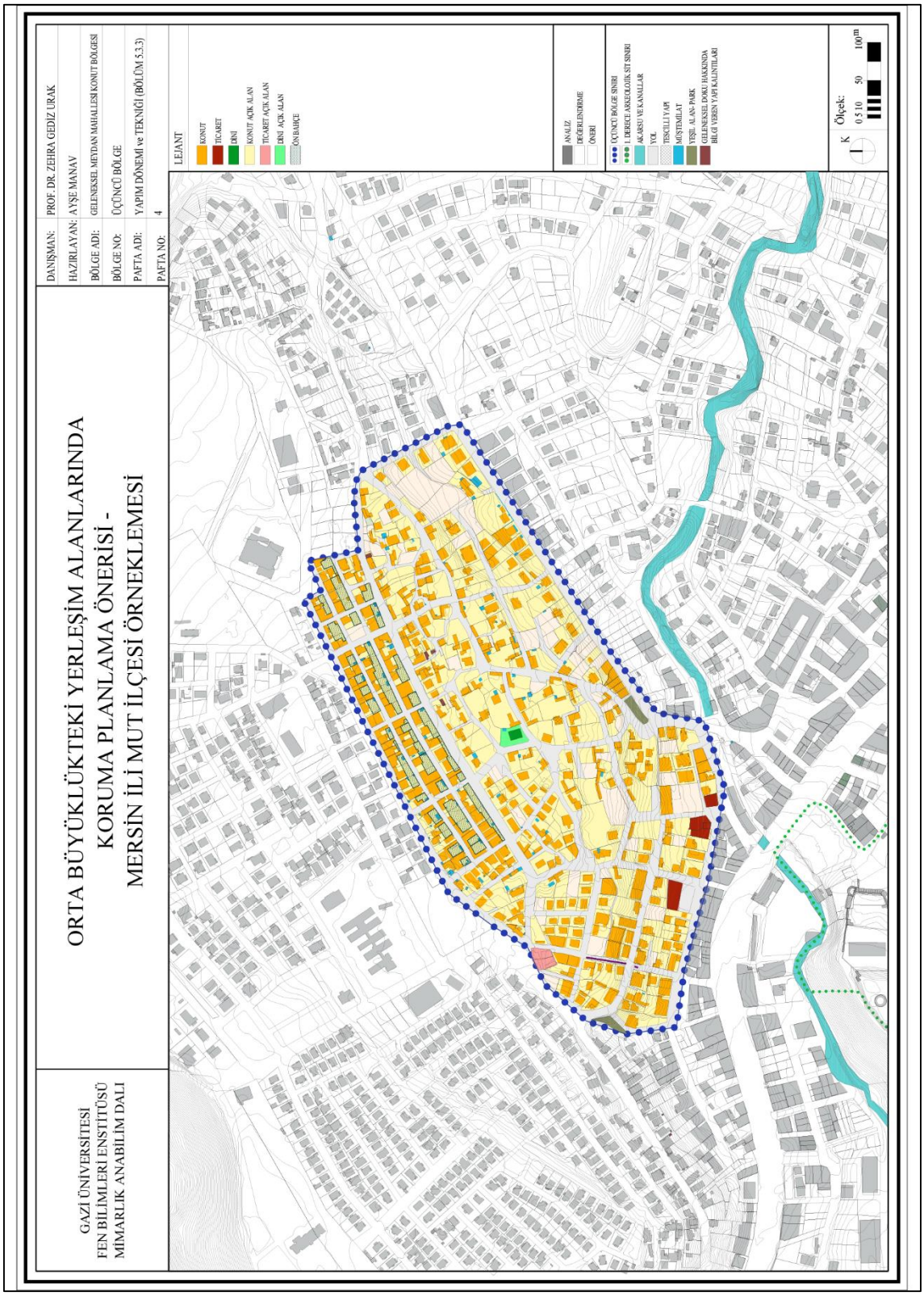

Harita 5.38. Üçüncü bölge - alan kullanımı analizi

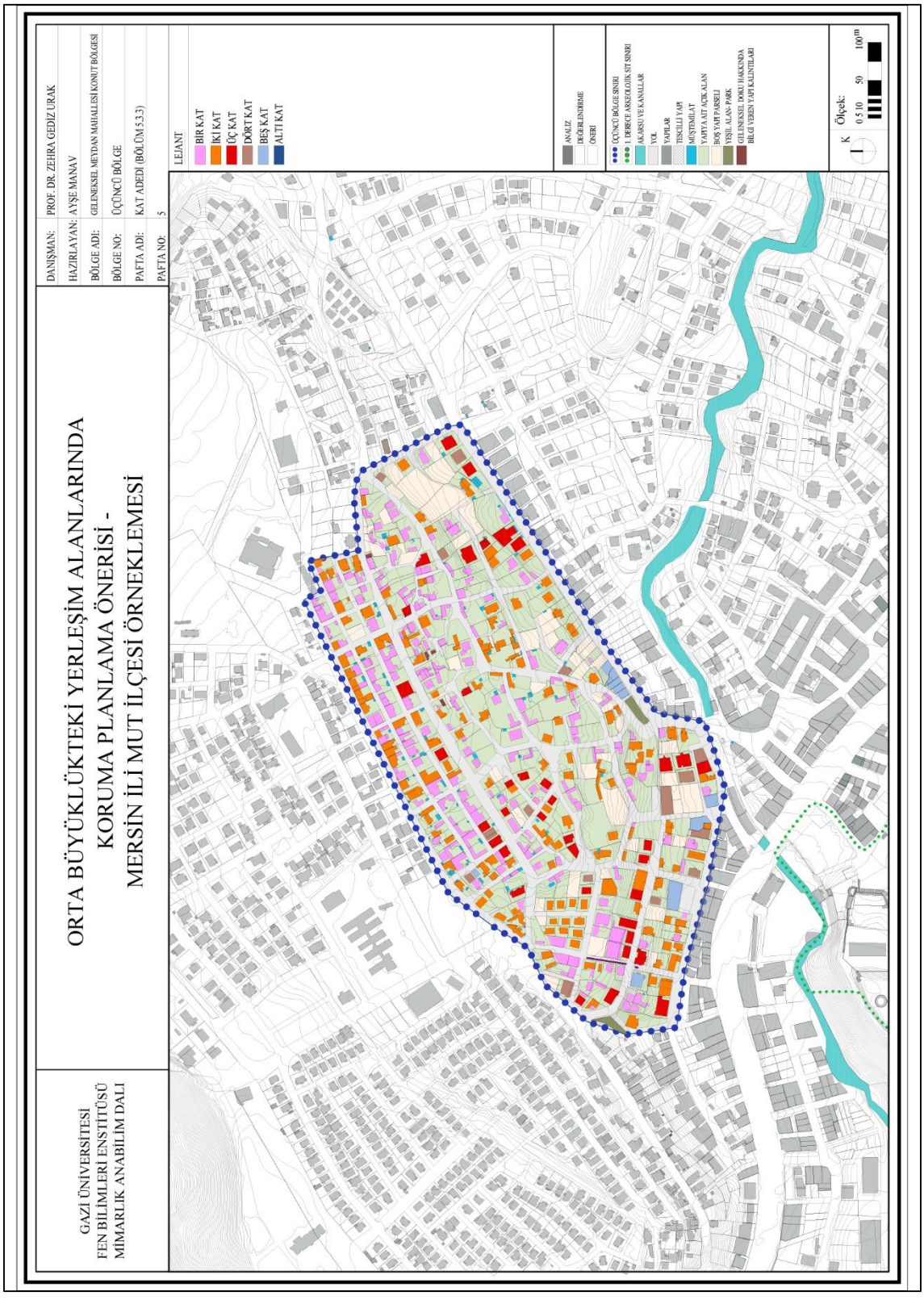

Harita 5.39. Üçüncü bölge - kat adedi analizi

Mut'un ilk mahallelerinden olan bölgedeki 236 yapıdan 81 tanesi (%38'i) boştur. (Harita 5.40., Çizelge 5.8.) Yapıların %56'sı yapısal olarak iyi durumda olmasına karşın, %36'sı

orta derecededir. Toplam 236 yapıdan 8'i harap haldedir. (Çizelge 5.8., Harita 5.41) Diğer bölgelere kıyasla orta derecede yapısal durumda olan yapıların oranındaki artış, yapılarda kullanılan taşların diğer bölgelerden farklı nitelikte olmasıyla açıklanabilir. Yapı taşlarının daha küçük boyutlu, genellikle moloz ya da kaba yonu taş seçilmesi duvarların daha dayanıksız olmasına neden olmuştur. Bu bölge için de değişmişlik durumu oranları diğer iki bölgeden farklı değildir. Yapıların % 47'sinde değişim olmuştur. (Çizelge 5.8., Harita 5.42)

Çizelge 5.8. Üçüncü bölge – yapısal, kullanım ve değişmişlik durumu verileri

Yapıların Kullanım Durumu	Sayı	Yüzde Oranı
Kullanılan Yapı	155	66
Boş Yapı	81	34
Toplam	236	100
Yapısal Durum	Sayı	Yüzde Oranı
İyi	178	56
Orta	113	36
Kötü	17	5
Harap	8	3
Toplam	236	100
Değişmişlik Durumu	Sayı	Yüzde Oranı
Değişmemiş	68	29
Az değişmiş	112	47
Çok değişmiş	56	24
Toplam	236	100

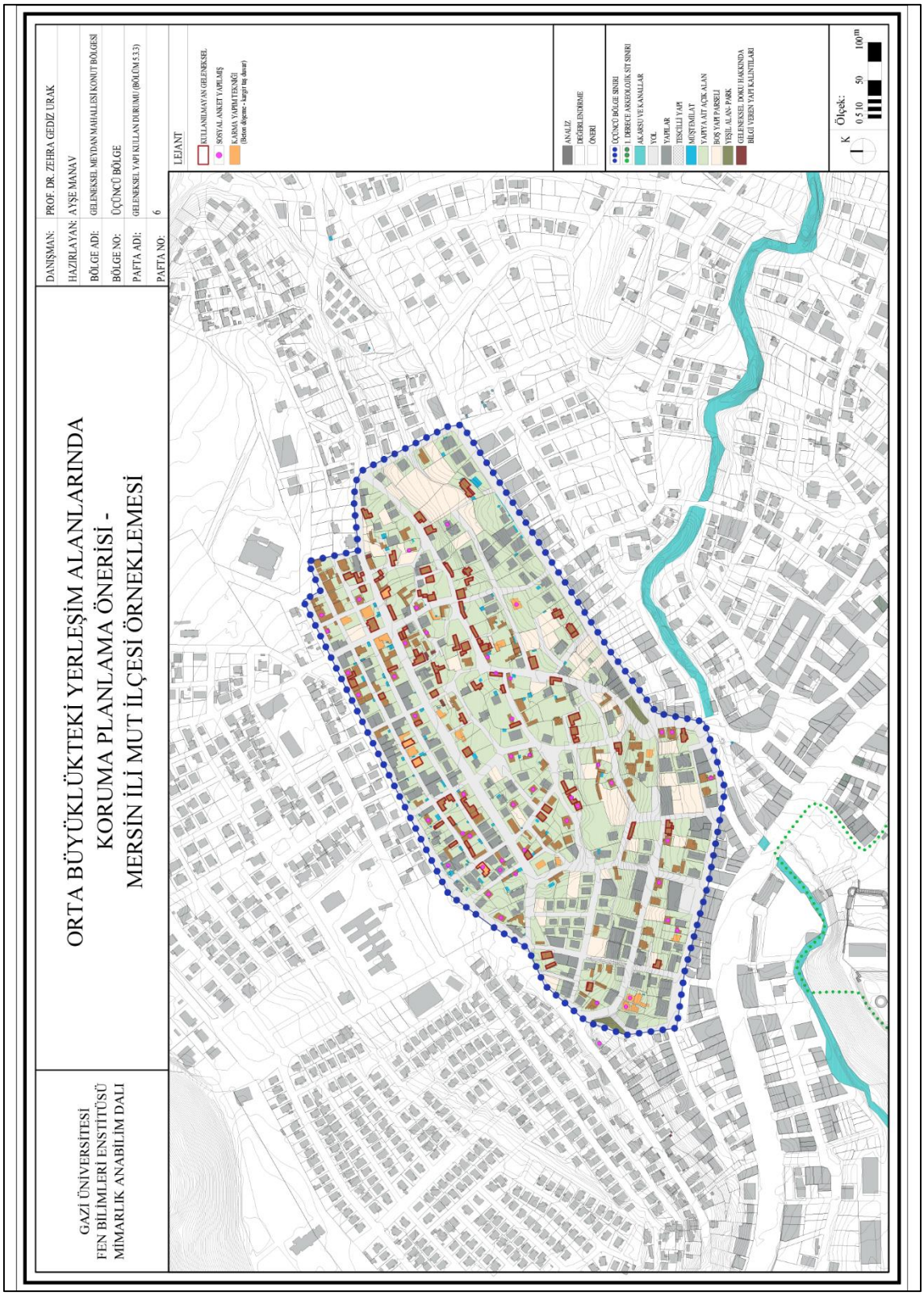

Harita 5.40. Üçüncü bölge – kullanım durumu

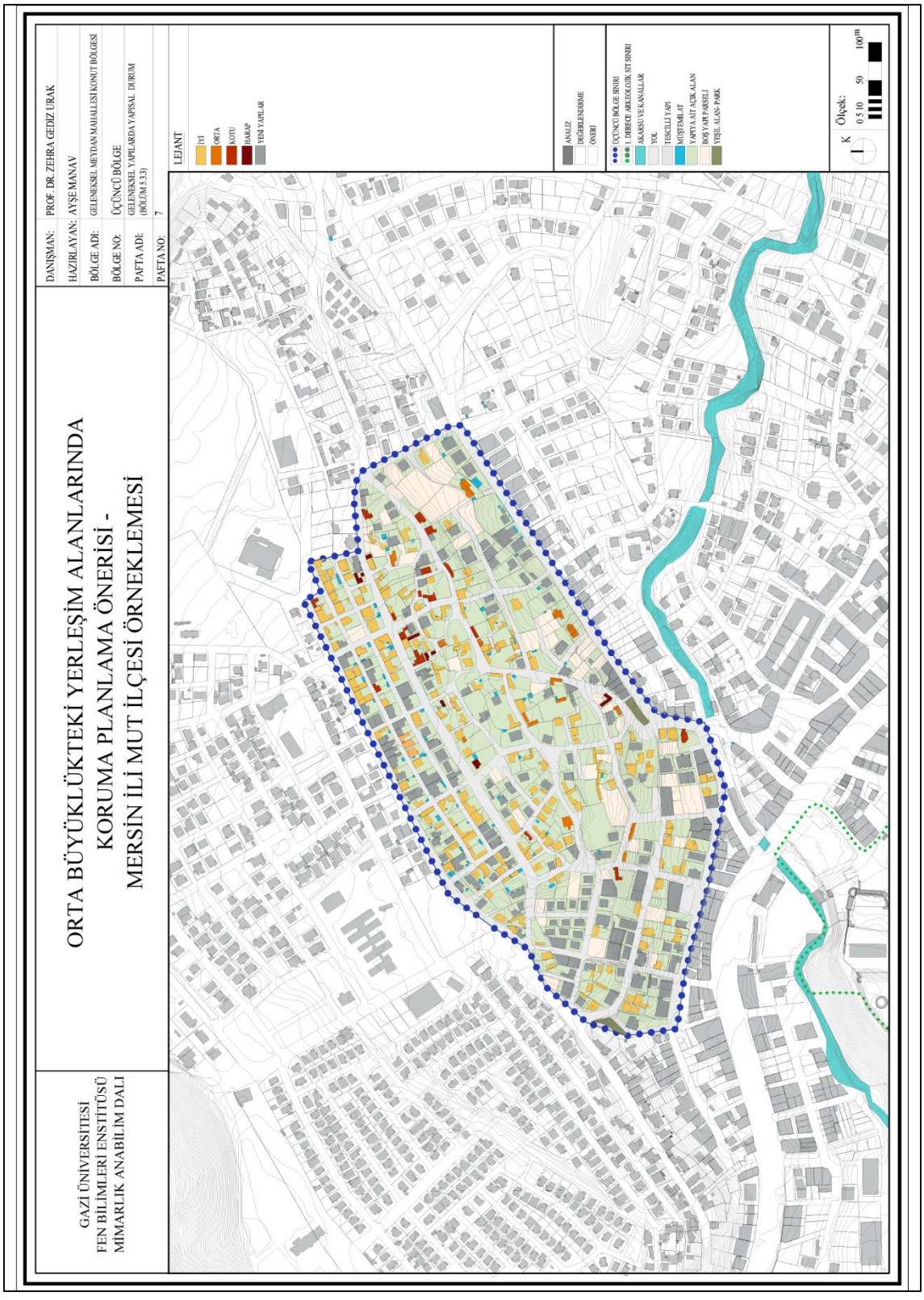

Harita 5.41. Üçüncü bölge – yapısal durumu

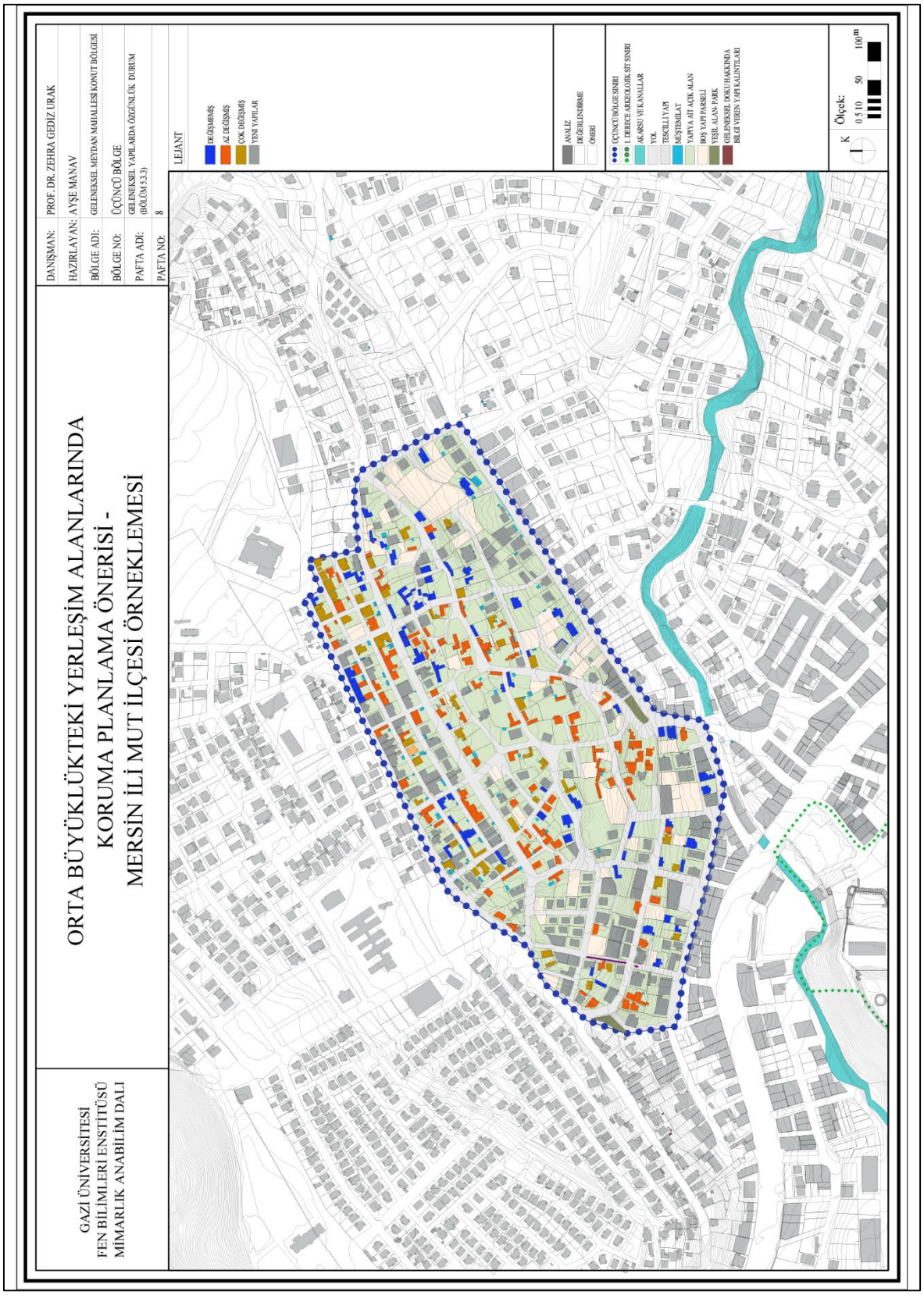

Harita 5.42. Üçüncü bölge – değişmişlik durumu

5.3.4. Dördüncü bölge: Asput Caddesi ve meyve bahçeleri

Asput Caddesi; Pınarbaşı, Güllük, Yazalanı ve Cumhuriyet Mahalleleri sınırları içerisinden geçmektedir. Korunması önerilen alana, caddenin Cumhuriyet Mahallesi içerisinde kalan kısmı dâhil değildir.

Bu cadde adını, ilçenin kuzeyindeki Keleceköyde bulunan pınardan almaktadır. Asput Pınar'ına ulaşım, henüz Bulgurcular Sokak tam olarak kurulmamışken, bu yol ile sağlanmaktadır. Bu su pınarı ilçedeki meyve bahçelerinin sulanması için kullanılan su kaynaklarından biri olduğu için önemlidir. Kaynaktan çıkan su ilçenin çeşitli yerlerine su kanalları vasıtasıyla taşınmaktadır. Bu kanallardan bir tanesi de Asput Caddesi'nden geçmektedir.

Cadde boyunca yolun her iki tarafında içerisinde meyce ağaçları ve çoğunlukla geleneksel yapıların olduğu büyük parseller yer almaktadır. Parseller doğuya doğru gittikçe büyümektedir (Resim 5.31., Harita 5.43).

(a)

(b)

Resim 4.31. Asput Caddesi genel görünümleri

1955'li yıllarda caddedeki evler genellikle taştan kimisi de kerpiçtendir. Bu evlerin hepsinin önünde üç ile beş dönüm arasında bahçeler vardır. Bu bahçelerde herkesin kendi ihtiyacı için yetiştirdiği kayısı, elma, badem, nar, incir, ceviz, ayva ağaçları ve üzüm bağları bulunmaktadır. Sokakta ayrıca su arkı (kanalı) bulunmakta, bahçeler ve hayvanlar bu kanaldan sulanmaktadır [180]. 1955 yılı hava fotoğrafı, Harita 5.44 incelenip Akbaş'ın (2015) anlatımı değerlendirildiğinde alandaki yapı ve parsellerin halen niteliğini korumaya devam ettiği görülmektedir.

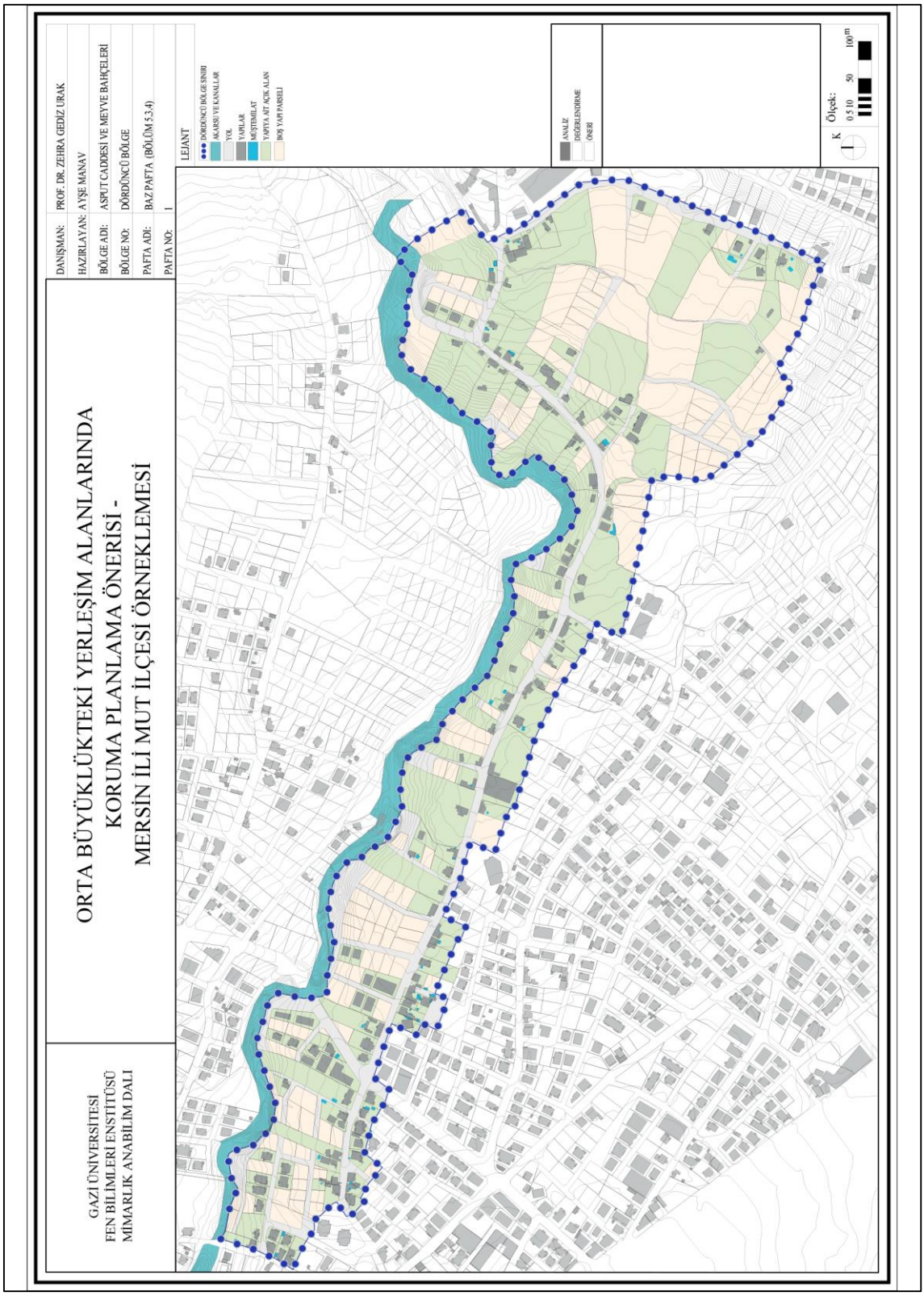

Harita 5.43. Dördüncü bölge - doluluk boşluk analizi

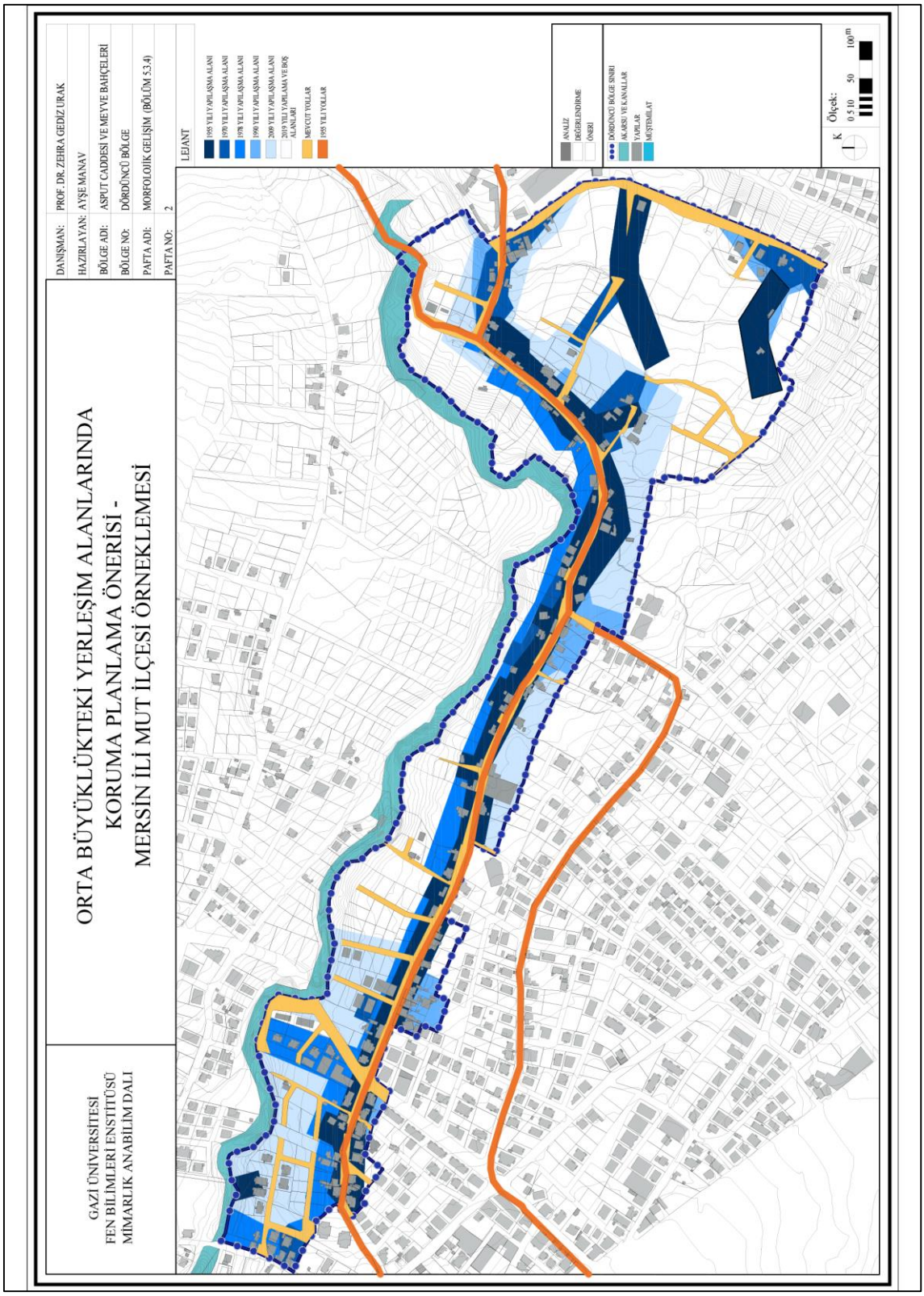

Harita 5.44. Dördüncü bölge - morfolojik gelişim

Antik dönem yapı taşlarının, bölgede yer alan geleneksel yapıların bazılarında yapının bir parçası olarak, yeni yapılardan bir tanesinin bahçesinde de dekoratif amaçlı kullanıldığı gözlemlenmiştir (Resim 5.32 (a,b,c))

(a)

(b)

(c)

Resim 5.32. (a, b, c) Antik yapı taşı kullanımından örnekler

Bölgede yer alan geleneksel yapılar, hatılsız taş veya kerpiç yığma duvar örgü tekniği ile inşa edilmiştir. Ahşap malzeme iki katlı yapıların açık veya kapalı çıkmalarında kullanılmıştır. (Resim 5. 33. (a, b,c)).

(a)

(b)

Resim 5.33. Farklı yapı malzemeleri ile inşa edilmiş yapılardan örnekler

Yatırtaş Cadde'sinde olduğu gibi burada yer alan yapılarda da, yapının yapım tarihi, yaptıran kişi ya da yapı ustasına yönelik bilgilerin yer aldığı yapı taşları duvarlarda görülmektedir (Resim 5. 34 (a, b, c)).

(a)

(b)

(c)

Resim 5.34. (a, b, c) Yapı kitabeleri

Bölgenin yapım tekniği - kat yüksekliği ilişkisi karşılaştırıldığında, geleneksel konutların 1 veya 2 katlı oldukları, modern yapıların da çoğunlukla 3 ya da 4 katlı olduğu anlaşılmaktadır Korunması önerilen alanda sadece bir cami vardır, geriye kalan bütün yapılar konuttur (Harita 5.45, Harita 5.46).

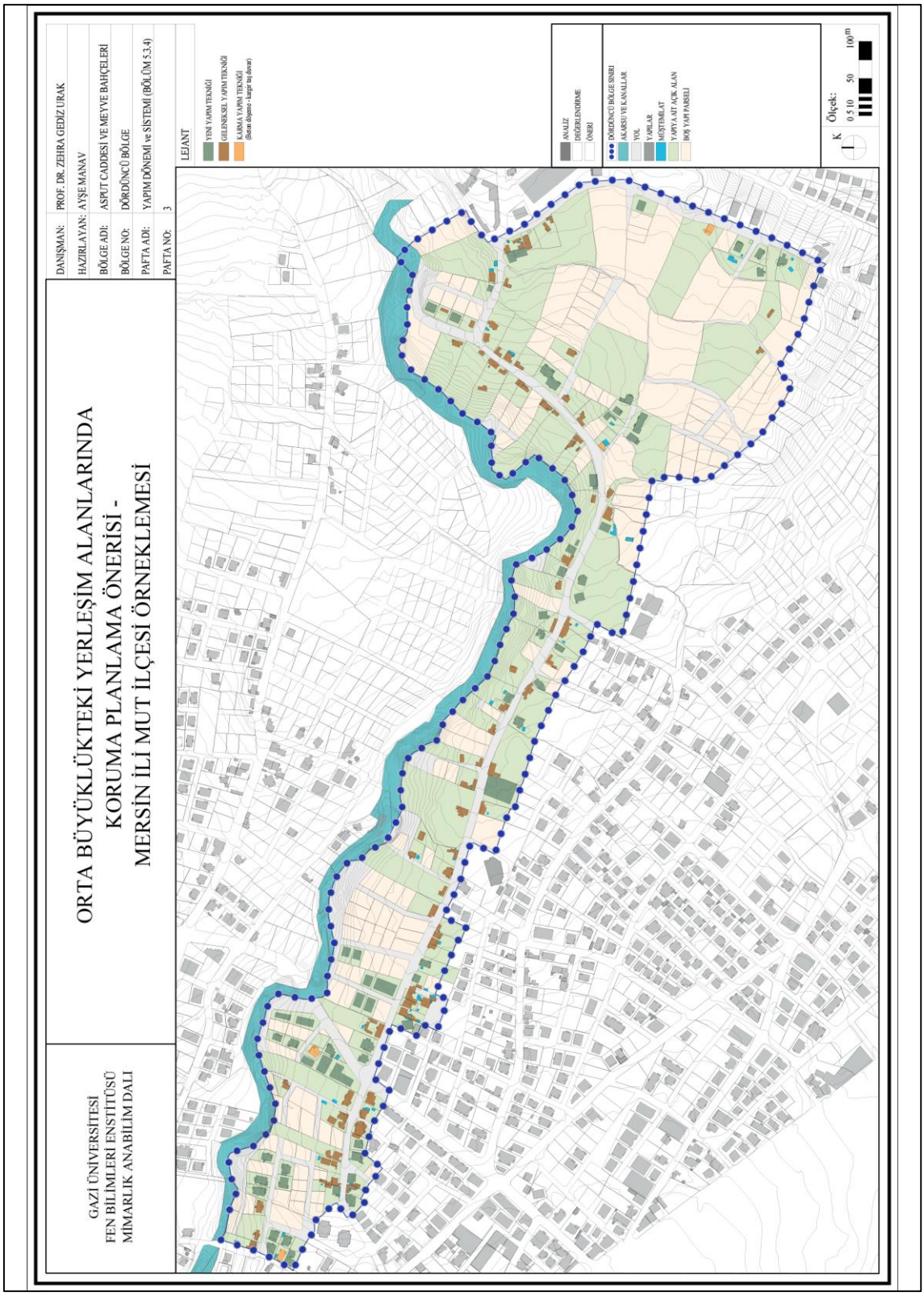

Harita 5.45. Dördüncü bölge - yapım dönemi ve tekniği analizi

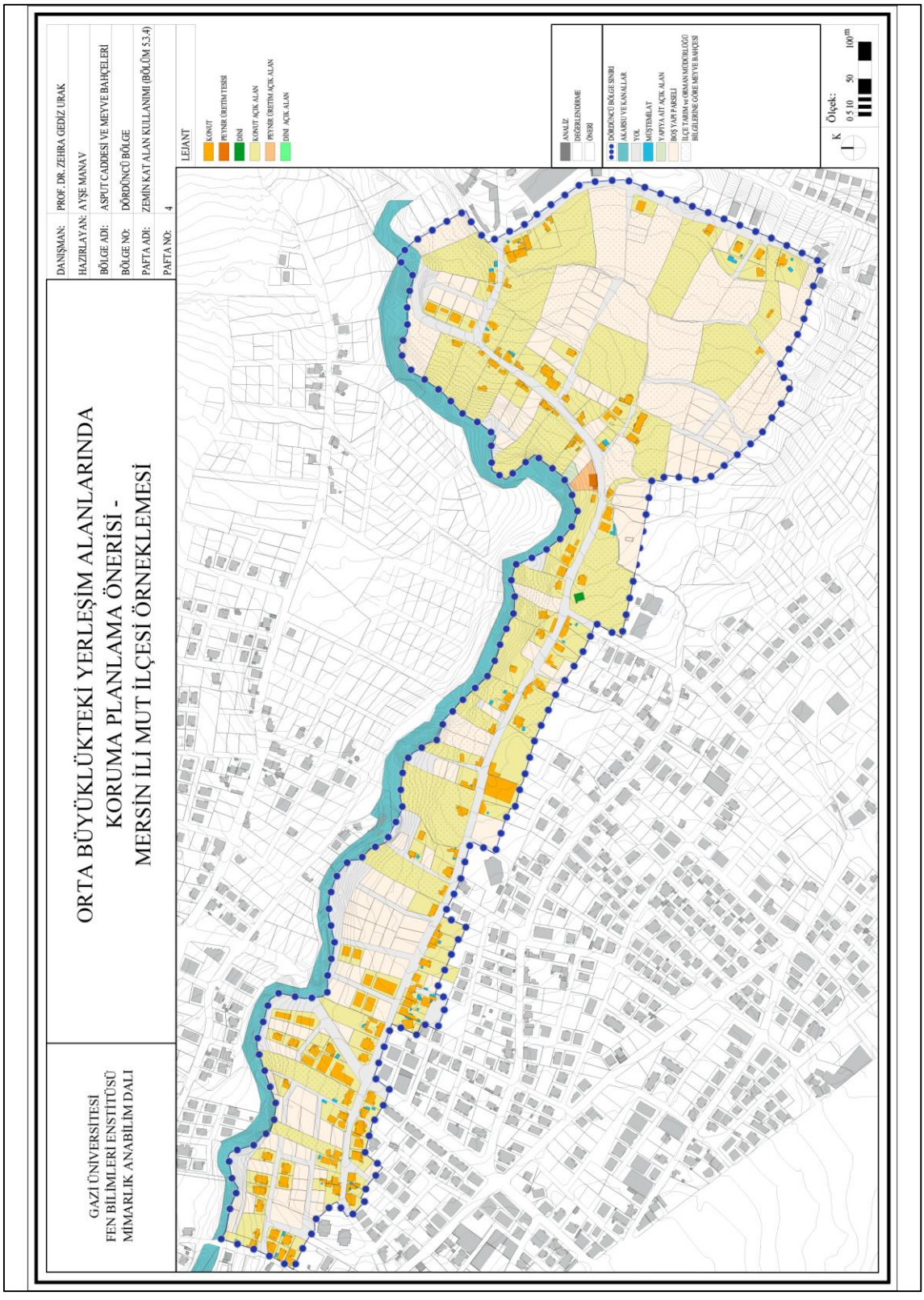

Harita 5.46. Dördüncü bölge - alan kullanımı analizi

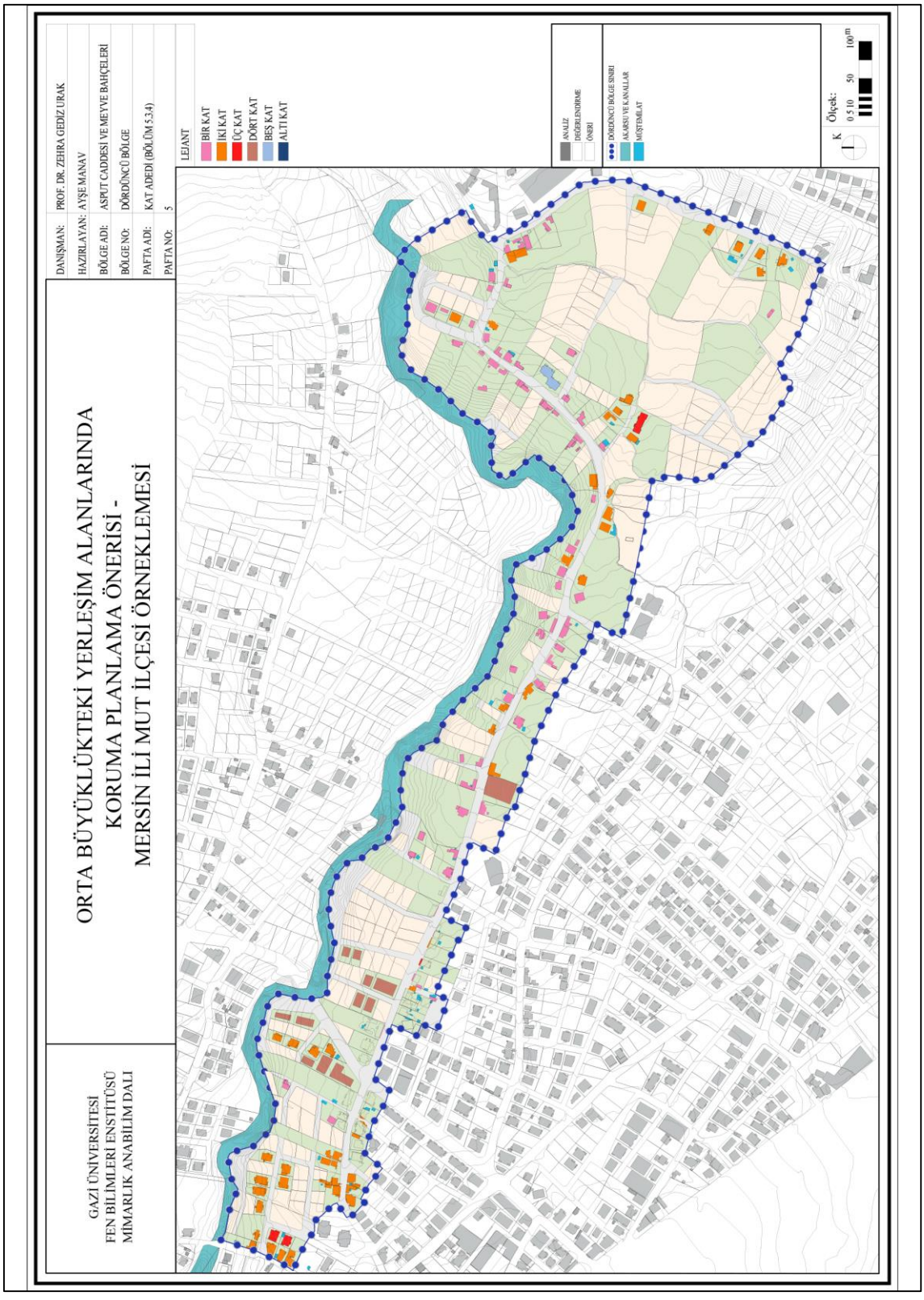

Harita 5.47. Dördüncü bölge - kat adedi analizi

Bölgedeki geleneksel yapıların kullanım durumu analiz edildiğinde toplam 74 yapıdan 31'inin (%42) boş olduğu anlaşılmaktadır. (Çizelge 5.9., Harita 5.48). Kullanım durumu,

özgünlük dengesi ve bu değerlerle beraber yapısal durum analizleri karşılaştırıldığında, alandaki geleneksel yapıların neredeyse yarısının özgünlüklerini korumaya devam ettiğini, büyük bir kısmının da az değişmiş olduğunu söylemek mümkündür. (Harita 5.49., Çizelge 5.9). Yapıların yapısal durumlarının iyi olması koruma bağlamında ümit vericidir. (Harita 5.50., Çizelge 5.9).

Çizelge 5.9. Dördüncü bölge - yapısal kullanım ve değişmişlik durumu verileri

Yapıların Kullanım Durumu	Sayı	Yüzde Oranı
Kullanılan Yapı	43	58
Boş Yapı	31	42
Toplam	74	100
Değişmişlik Durum	Sayı	Yüzde Oranı
Değişmemiş	32	45
Az değişmiş	28	39
Çok değişmiş	11	16
Toplam	71	100
Yapısal Durum	Sayı	Yüzde Oranı
İyi	63	89
Orta	0	0
Kötü	7	10
Harap	1	1
Toplam	71	100

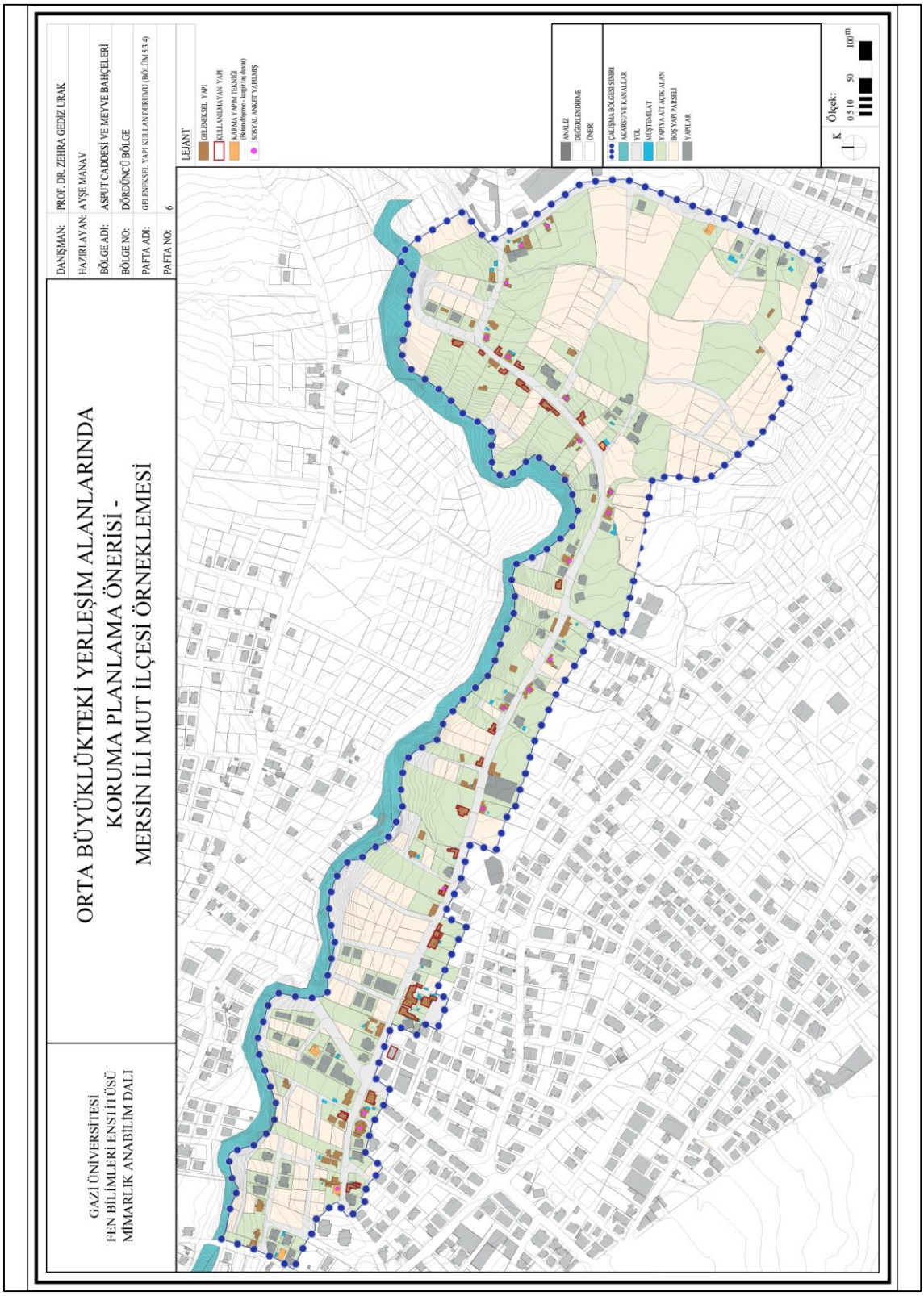

Harita 5.48. Dördüncü bölge - kullanım durumu analizi

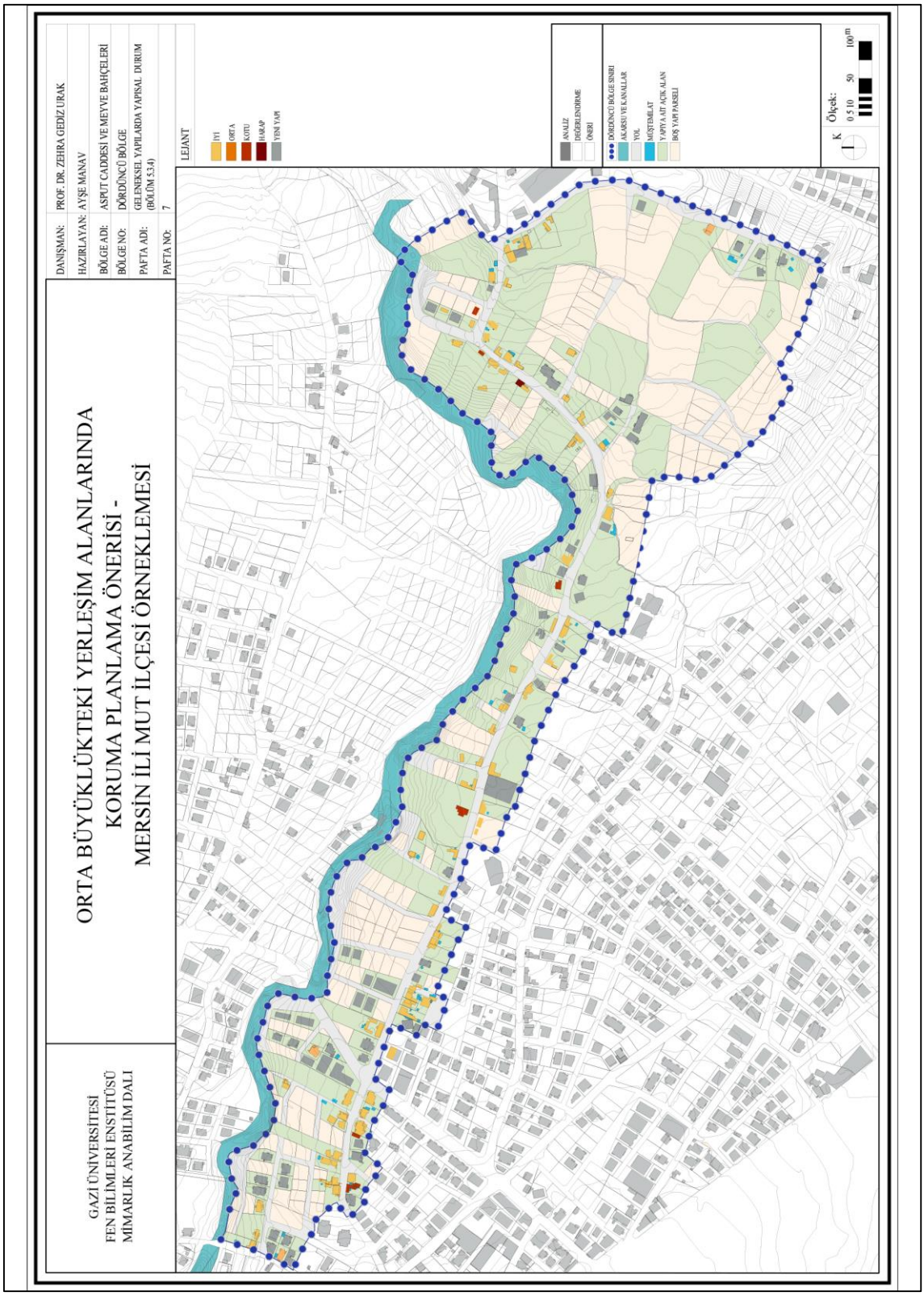

Harita 5.49. Dördüncü bölge - yapısal durum analizi

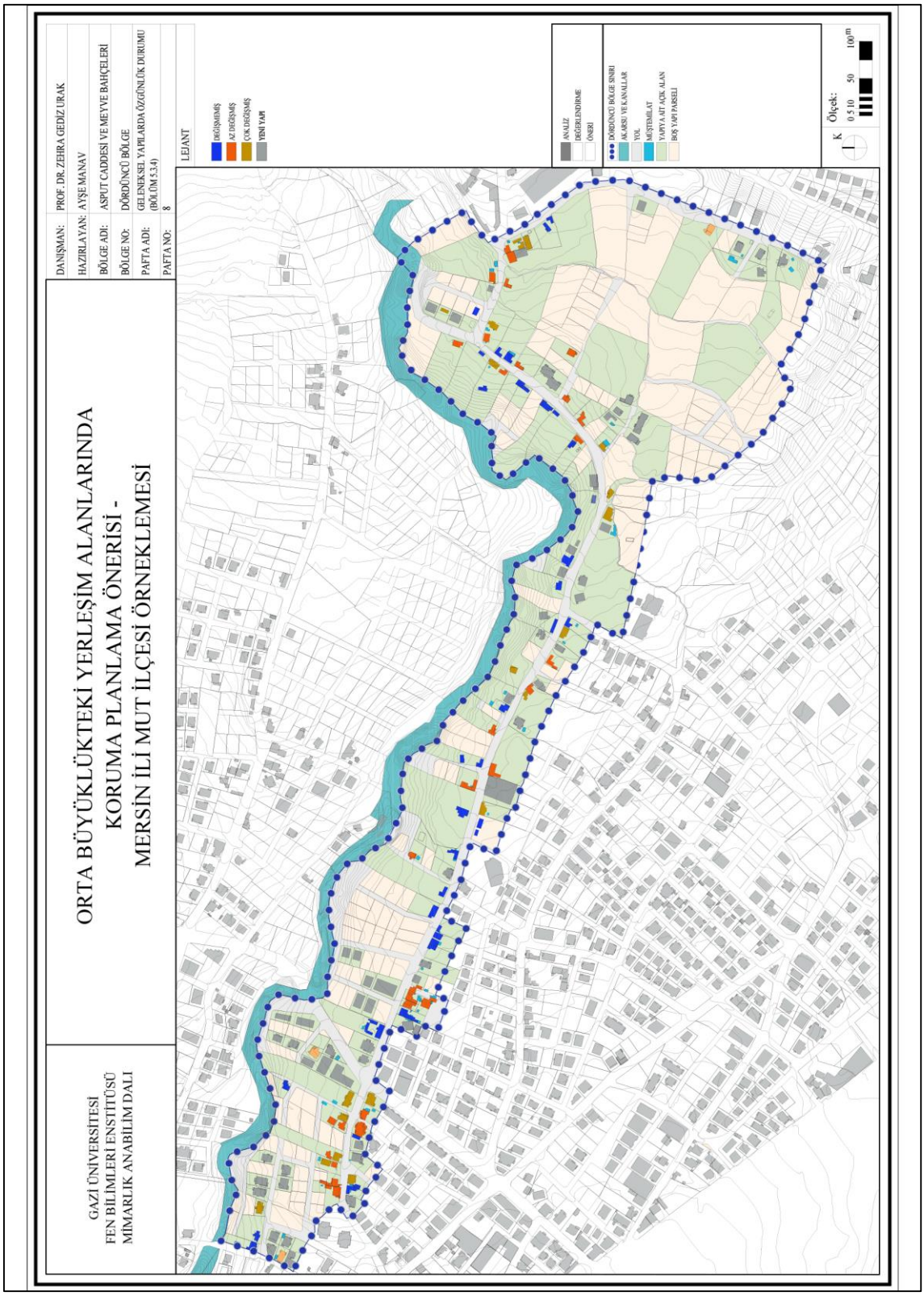

Harita 5.50. Dördüncü bölge - değişmişlik durumu analizi

5.3.5. Beşinci bölge: Bulgurcular Sokak- üretim ve endüstri bölgesi

Bulgurcular Sokak, önceki bölümlerde korunması önerilen diğer alanlardan daha sonra yapılaşmanın geliştiği, halen yoğun hacimde yapıların var olmadığı özgünlüğünü büyük ölçüde koruyan bir sokaktır (Resim 5.35). İlçenin kuzey çeperinde, Cumhuriyet Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır (Harita 5.51).

Resim 5.35. Bulgurcular Sokak'tan batıya doğru genel bir görünüş

Bulgurcular Sokak ve çevresindeki bölgede 72 adet taş yığma 10 adet taş yığma + betonarme ek yapılmış, 19 betonarme karkas sistemli yapı tespit edilmiştir (Harita 5.52). Alandaki 15 bulgurhaneden 7'si taş yığma, 3'ü taş yığma + betonarme eki olan, 5'i de betonarme karkas yapım sisteminde inşa edilmiştir. Geleneksel yapım sisteminde olan bulgurhaneler, sokağın kuzeybatı bölümünde, yerleşimin ilk başladığı yerde yoğunlaşmaktadır.

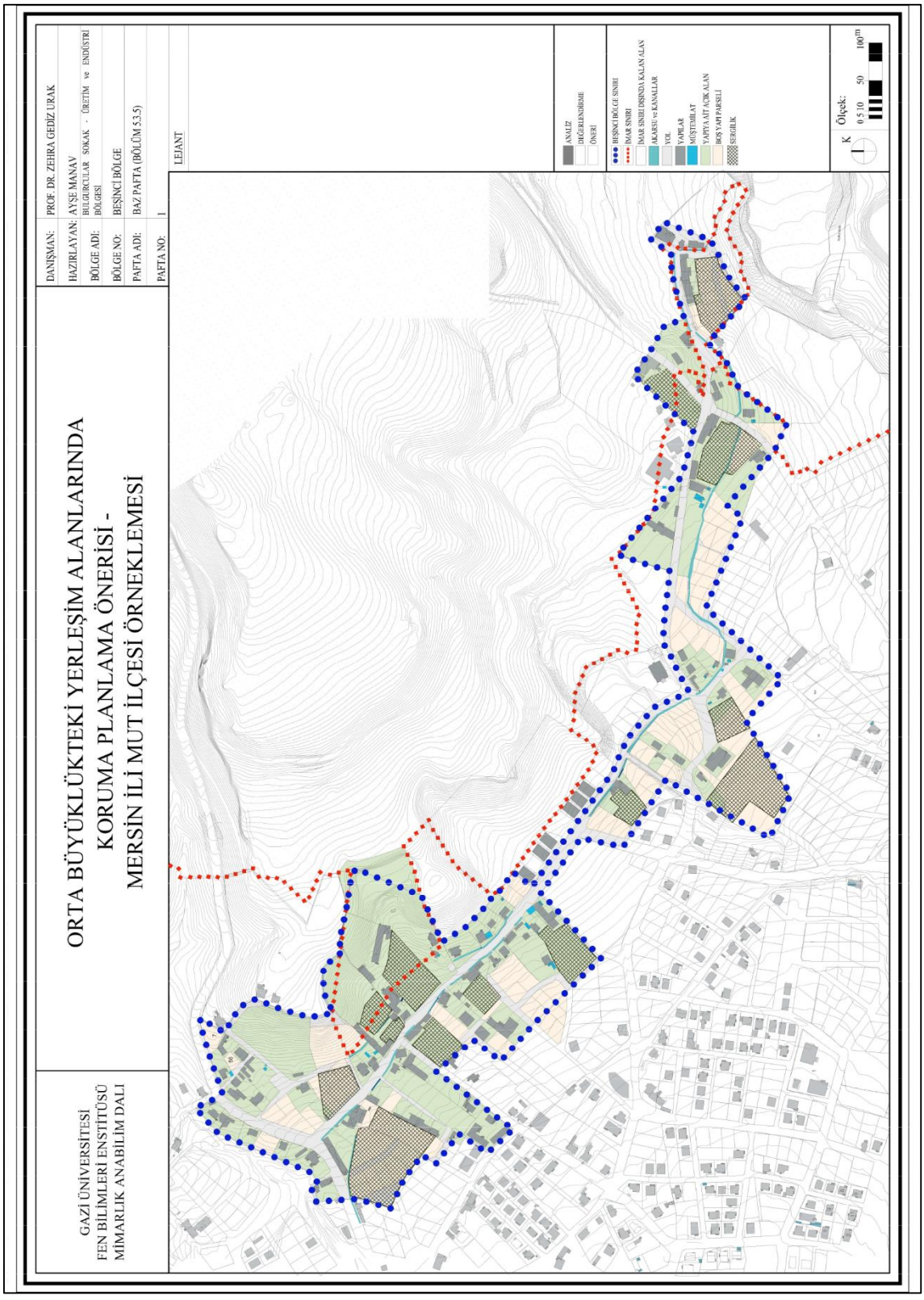

Harita 5.51. Beşinci Bölge - doluluk boşluk analizi

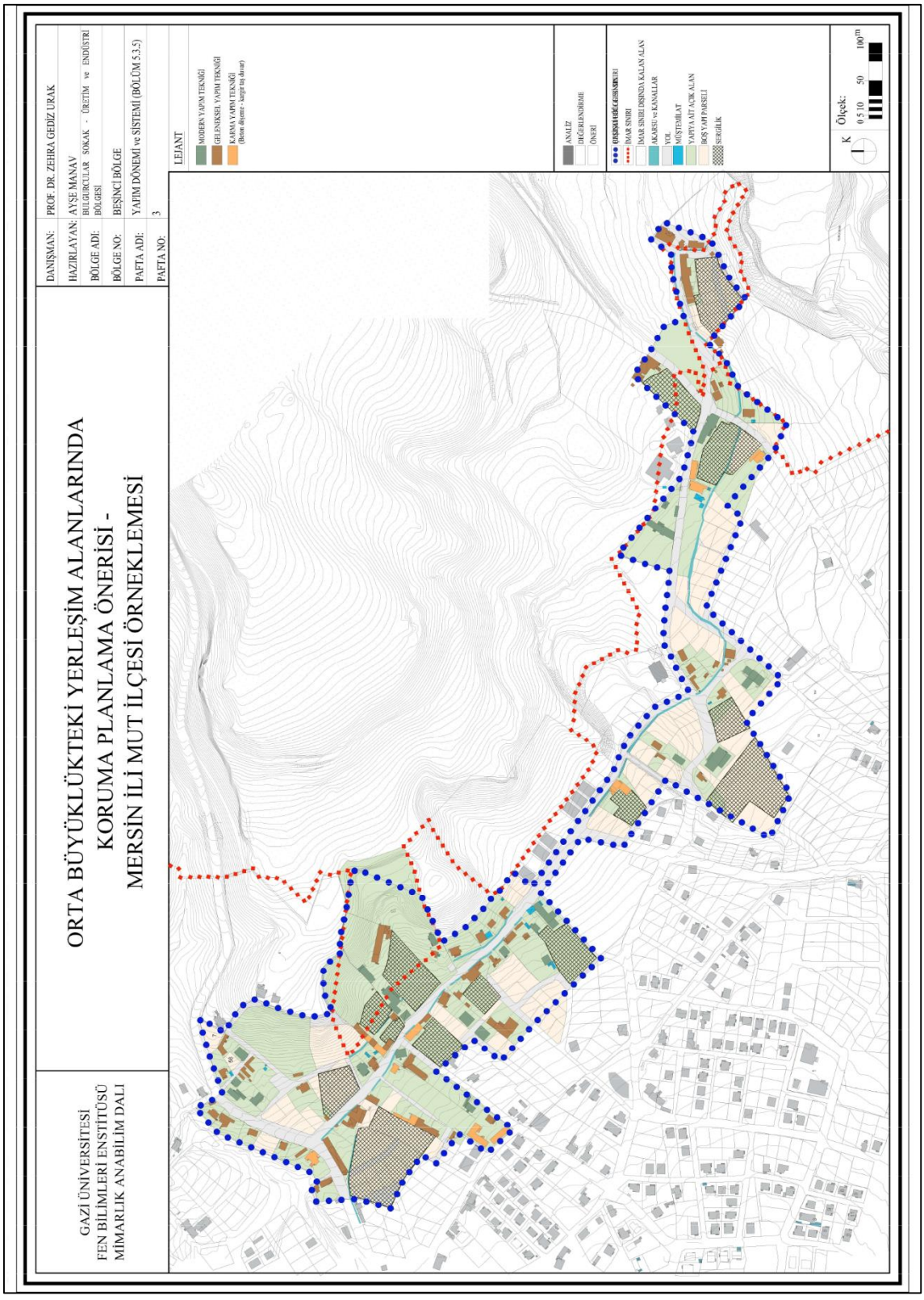

Harita 5.52. Beşinci Bölge - yapım dönemi ve tekniği analizi

Bu bölgenin seçilmesindeki esas neden kullanım değerlerinin ön plana çıkmasıdır. Bulgurculuğun, 1930'lı yıllardan sonra ilçede gelişmeye başlaması ile beraber birçok bulgurhane burada inşa edilmiştir. Korunması önerilen bölgede: konutlar, bulgurhaneler, besihaneler, sergilikler, bir hızar, bir cami ve bir tane ilkokul yapısı bulunmaktadır (Harita 5.53). Artan talepler ve sanayileşmenin gelişmesi sonucunda bulgurun güneşte kurutulması ihtiyacı sonlandığından, 1990'lı yıllarda bulgurhaneler yavaş yavaş zorunlu olarak kapanmış bu nedenle de mevcut yapılar boş kalmıştır. Sergilikler, kentin ekonomik tarım kaynaklarının üretimi için kullanılmakta ya da daha küçük parsellere bölünerek yapılaşmaya uygun hale getirilmektedir. (Resim 5.36).

(a)

(b)

Resim 5.36. (a,b) Meyve bahçesine dönüştürülmüş sergilik örneği

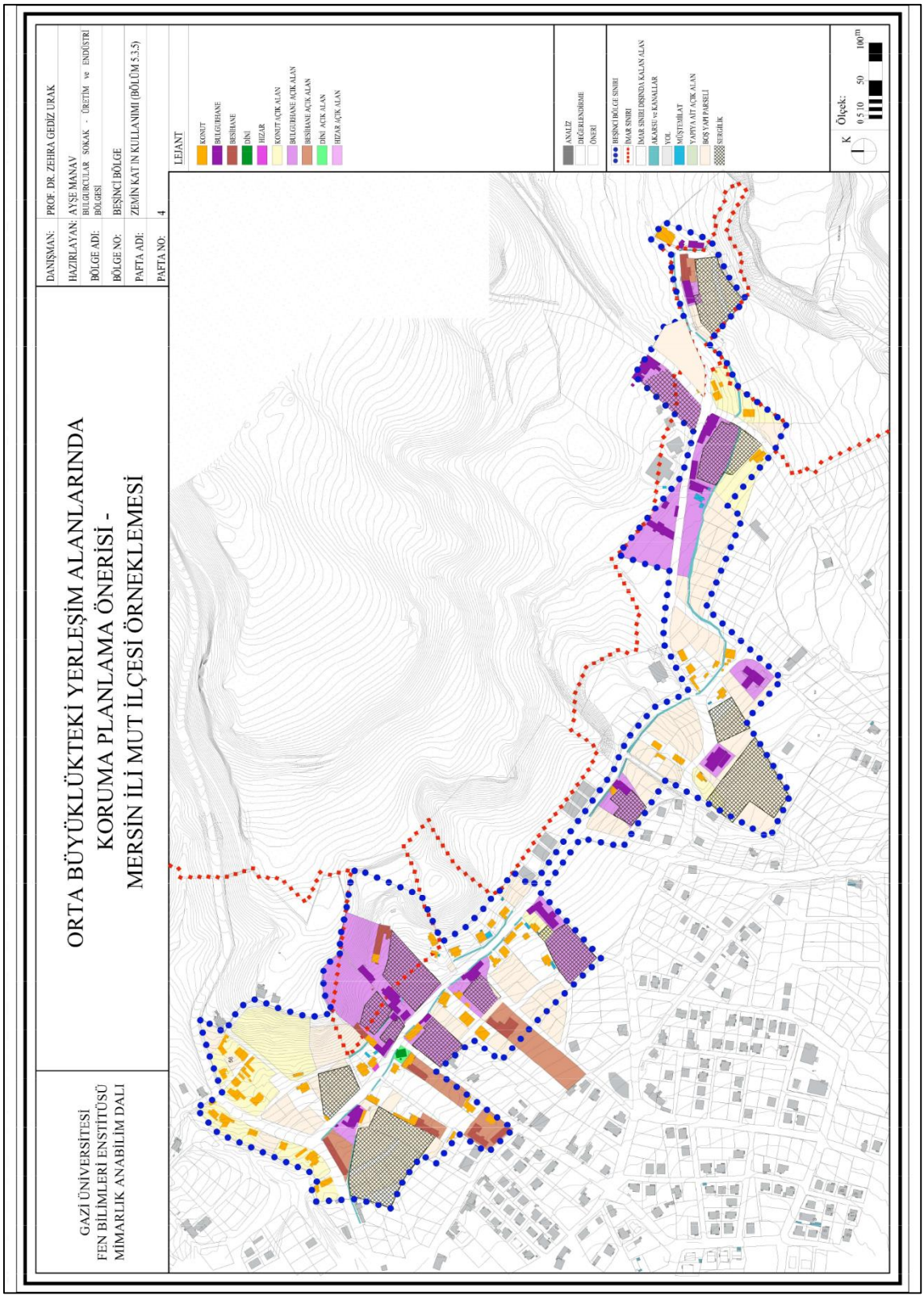

Harita 5.53. Beşinci Bölge - alan kullanımı analizi

Bölgede tek ve iki katlı yapılar ağırlıklı olarak bulunmaktadır. Bulgurhanelerde daha az enerji harcayarak çalışmak için iki kat yüksekliğinde yapılar tercih edilmiştir. Makinelerin

büyümesi, kapasitenin artması ve gelişen yeni teknikler nedeniyle, yeni bulgurhane yapıları daha yüksek, dört ya da beş katlı inşa edilmiştir (Harita 5.54).

Beşinci bölge diğer dört bölgeden farklı olarak, içerisinde endüstri mirası olarak nitelendirilebilecek yapılar ve bununla beraber, kentsel kültürel peyzajı oluşturan bir dokuya sahiptir. Bölgede yer alan konut, bulgurhane ve besihane fonksiyonlarına sahip tespit edilmiş toplam geleneksel yapılardan 71 geleneksel yapıdan 47'si (% 66) boştur. Boş olan geleneksel yapılar çoğunlukla bulgurhane ve besihanelerdir (Harita 5.55, Çizelge 5.10, Resim 5.37).

Çizelge 5.10. Beşinci Bölge - kullanım durumu verileri

Yapıların Kullanım Durumu	Sayı	Yüzde Oranı
Kullanılan Yapı	24	34
Boş Yapı	47	66
Toplam	71	100

Resim 5.37. Terk edilmiş, yeni sistem donatıya sahip bulgurhane yapısı

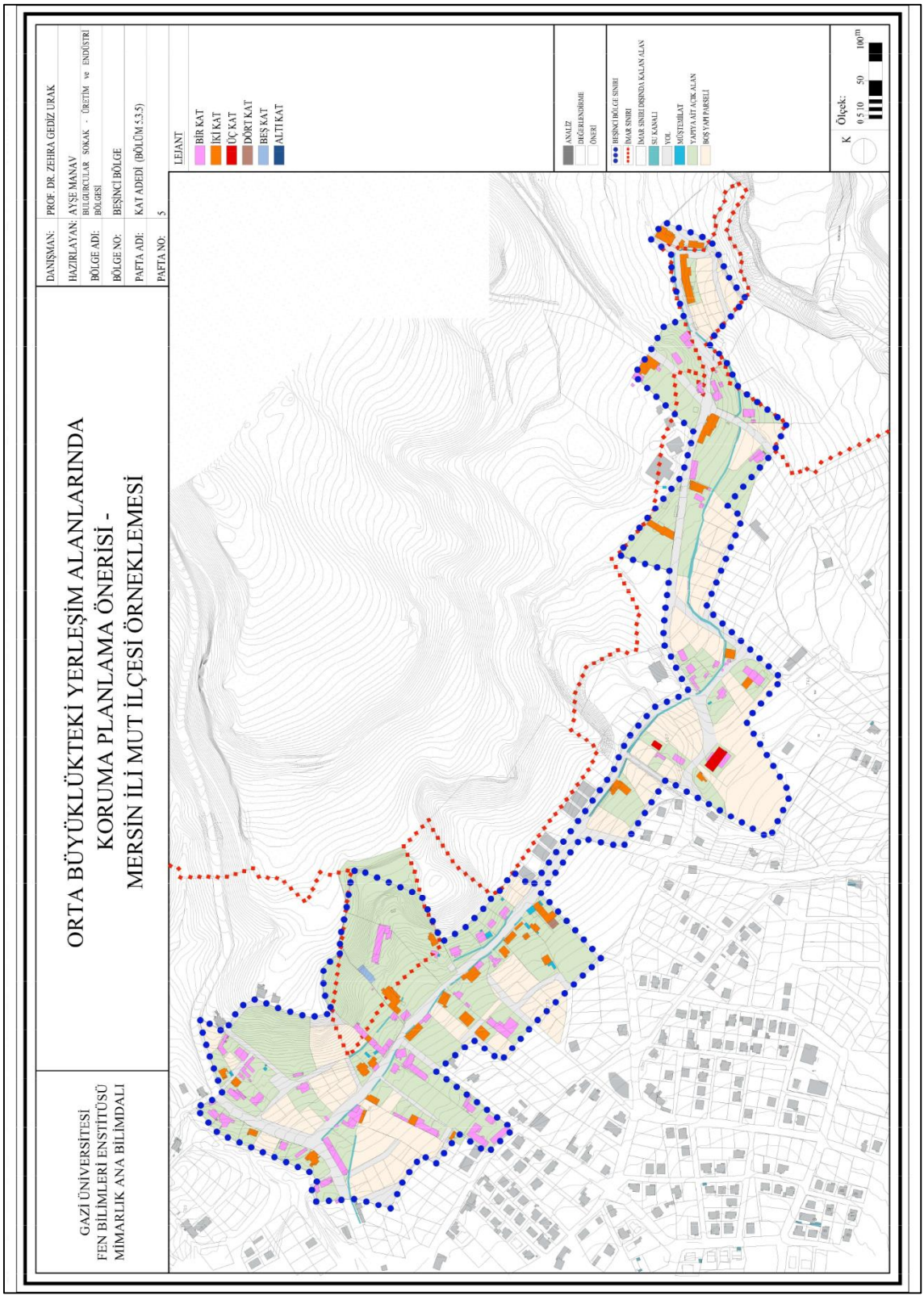

Harita 5.54. Beşinci Bölge - kat adedi analizi

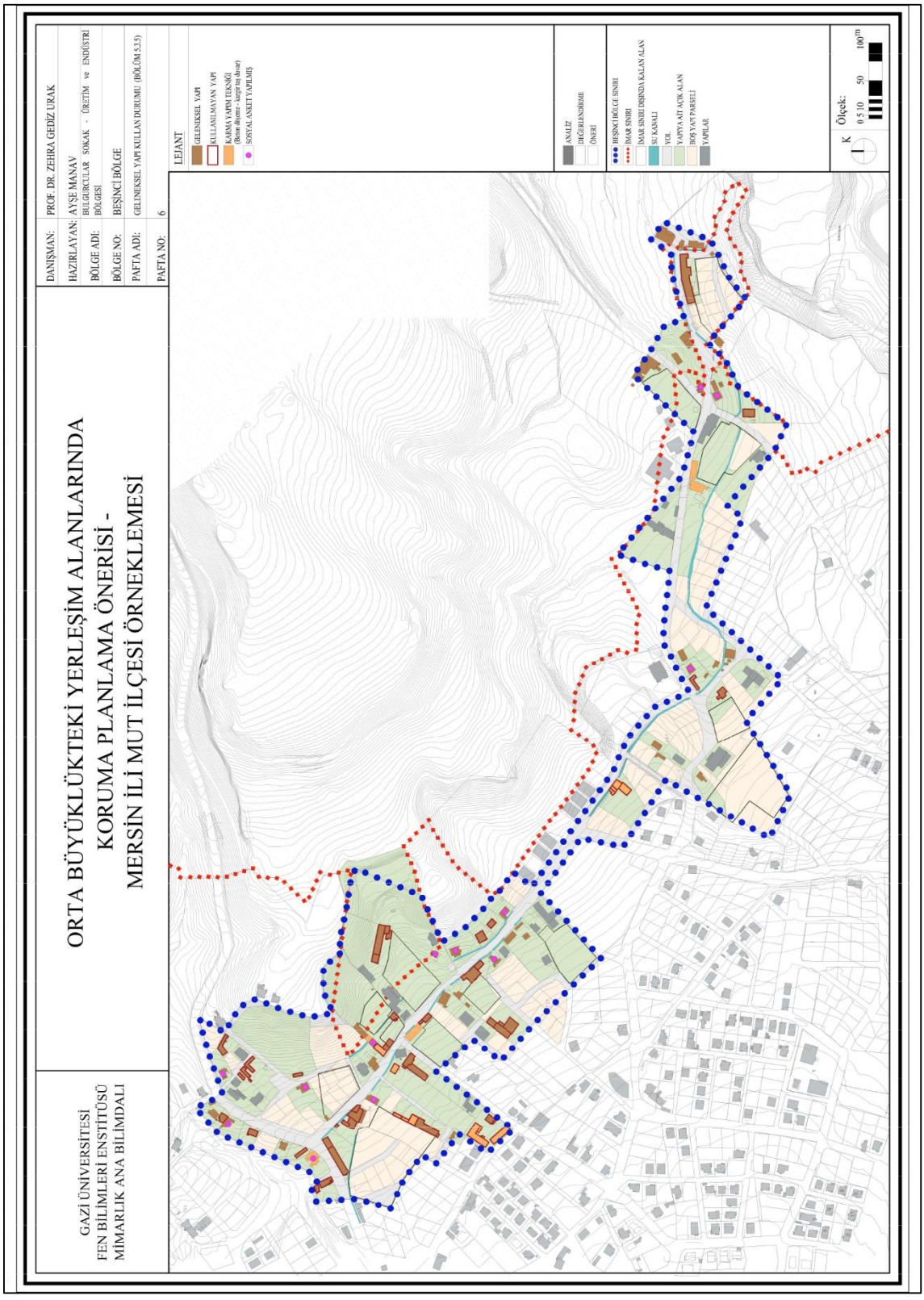

Harita 5.55. Beşinci Bölge - kullanım durumu

Bu bölgedeki yapıların yapısal durumlarının %79'luk oranda iyi olması ki bu diğer bölgeler içerisindeki en yüksek orandır, kısa bir süre öncesine kadar, bu bölgede üretimin

ve sosyal hayatın devam ettiğini işaret etmektedir (Harita 5.56, Çizelge 5.11). Hemen 2000'lerin başında bulgurhanelerin birçoğu üretimine son vermiş ya da yeni sistem makinalara geçerek faaliyetlerini sürdürmüştür. Kapanan işletmelerle beraber besicilik de yavaş yavaş sona ermiş, bu işletmelerde çalışan işçiler de yavaş yavaş buradan ayrılmıştır.

Çizelge 5.11. Beşinci Bölge - yapısal durum verileri

Yapısal Durum	Sayı	Yüzde Oranı
İyi	56	79
Orta	5	7
Kötü	4	6
Harap	6	8
Toplam	71	100

Her ne kadar alanın terkedilmesi ile beraber yapıların özgünlüğünün korunmuş olması beklense de, yukarıda da bahsedildiği gibi, kısa bir süre öncesine kadar kullanılan yapılarda, ufak değişiklikler yapılmış, bu da 71 yapıdan 40'ının orta derecede değişimine sebep olmuştur. (Harita 5.57, Çizelge 5.12).

Çizelge 5.12. Beşinci Bölge - değişmişlik durumu verileri

Değişmişlik Durumu	Sayı	Yüzde Oranı
Değişmemiş	16	23
Az değişmiş	40	56
Çok değişmiş	15	21
Toplam	71	100

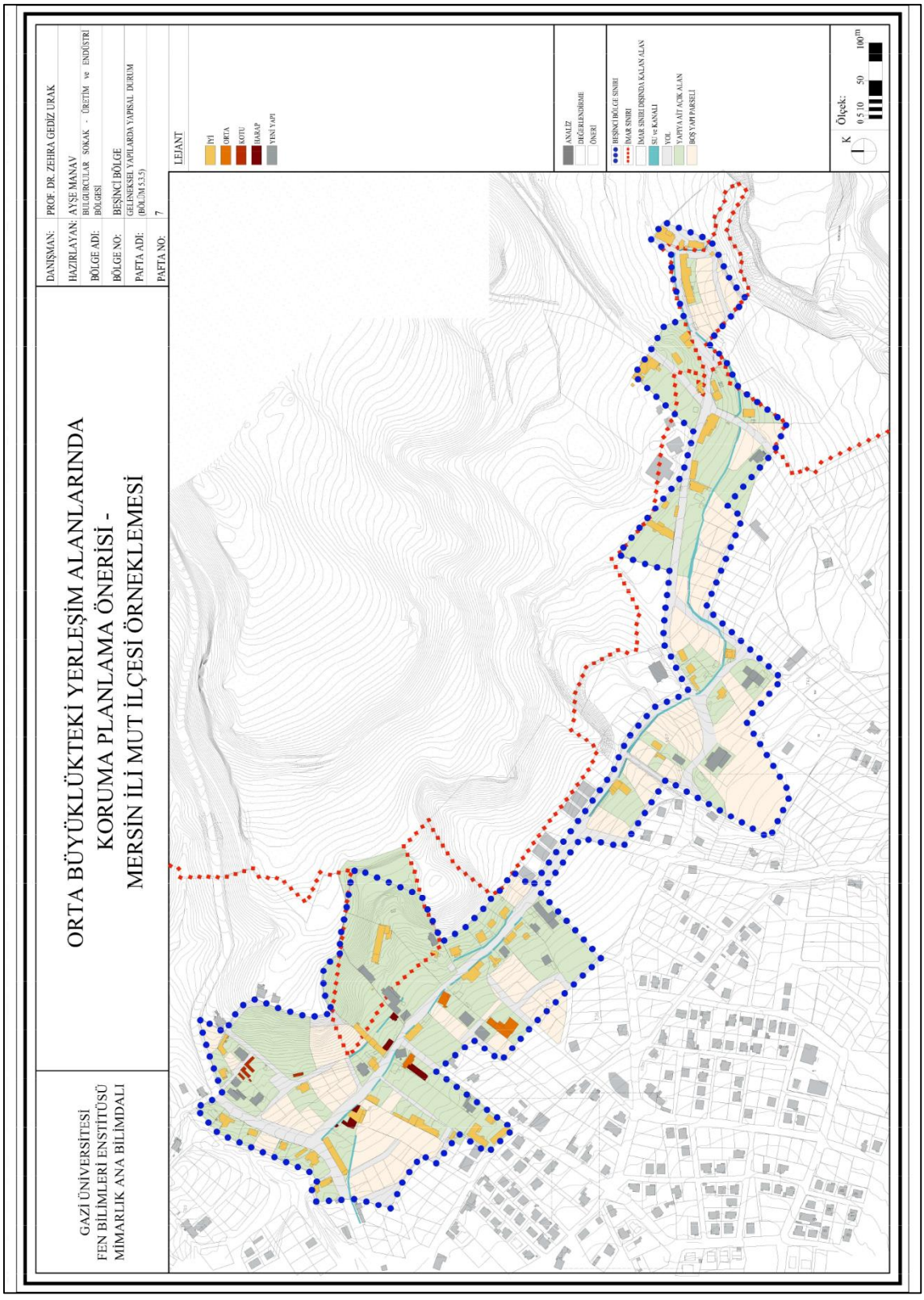

Harita 5.56. Beşinci Bölge - yapısal durum analizi

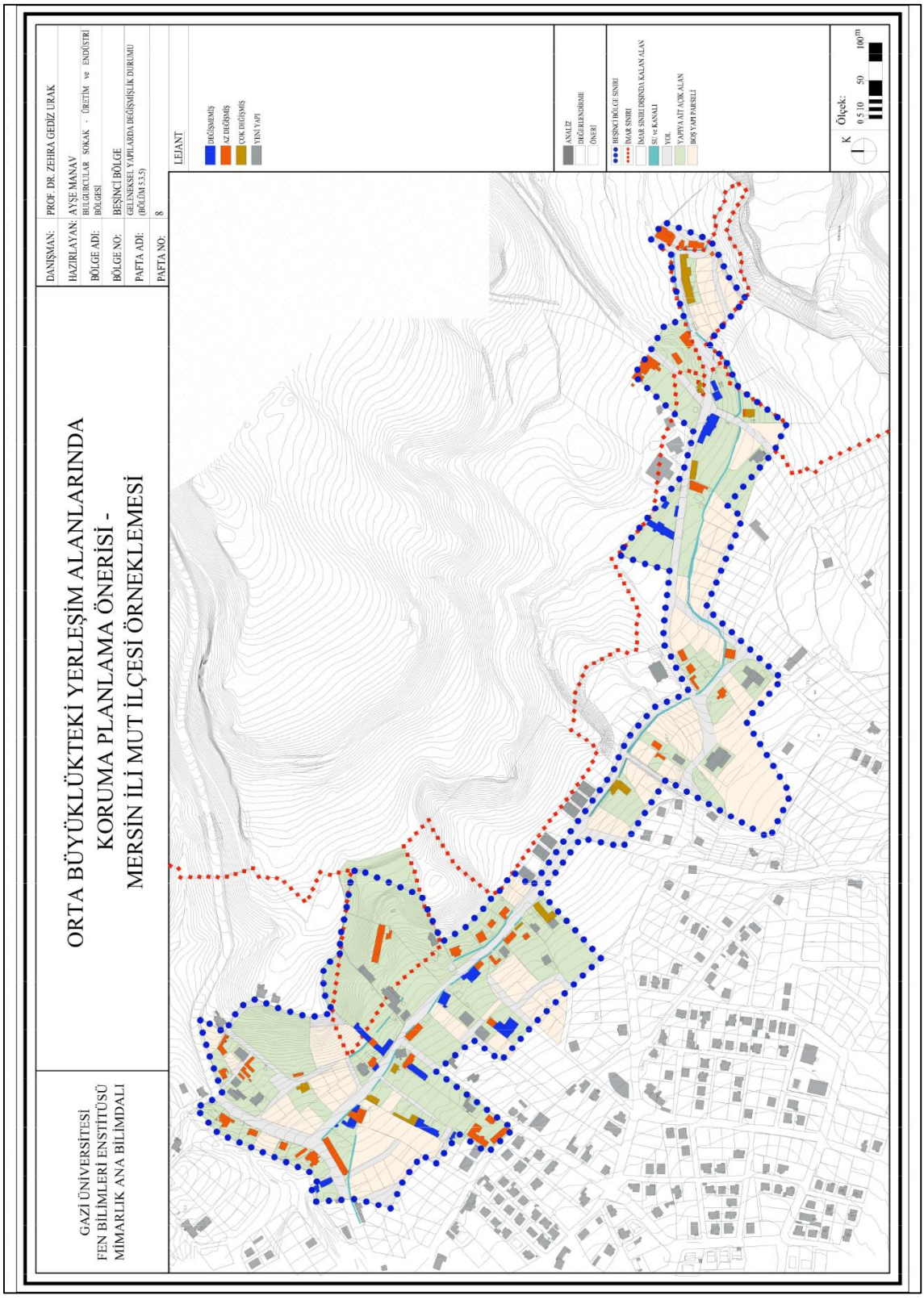

Harita 5.57. Beşinci Bölge - değişmişlik durumu

5.4. Özel koruma geliştirme bölgelerinde sosyal analiz

2005 yılından itibaren korumanın halk katılımı ile sağlanabileceği düşüncesi ulusal ve uluslararası mevzuatta yer almıştır. Ayrıca koruma planlarında, kentin sosyal yapısı ve halkın beklentileri, sorunları, eğilimleri gibi bilgilerin toplanarak kullanılması adına yeni somut veriler oluşturulması benimsenmiştir.

Tez kapsamında; ilçenin sosyal yapısı ve halkın beklentileri, sorunları, eğilimleri gibi bilgilerin toplanarak kullanılması için, Mut Merkez İlçesi kapsamında yapılan analizler neticesinde belirlenmiş olan beş koruma alt bölgesi için sosyal analiz yapılmıştır. Anket çalışmasına başlamadan önce, 1. bölge sınırları içerisinde pilot anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamadan elde edilen bilgilere göre sorular tekrar gözden geçirilerek anket son halini almıştır.

Anket soruları iki ayrı ana bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde yapı ve kullanıcı bilgileri ile anket tarihi ve anketi yapan kişiye ait bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde sorular, dört ayrı alt başlıkta toplanmıştır. Bunlar: yapı ve kullanıcı ilişkisi, yapıya ait donatılar ve kullanım, binanın yakın çevresi ve Mut'un tamamı ile ilgili sorulardır.

Anket, Haziran - Ekim 2018 tarihleri arasında uygulanmıştır. Toplamda belirlenmiş 5 bölge olmak üzere 147 kişi ile yüz yüze anket gerçekleştirilmiştir. Ankete katılmak istemeyen kişiler ve kullanılmayan yapılar bu işlem sırasında gözlenmiş ve tespit edilerek haritalara işlenmiştir.

5.4.1. Katılımcılara ait genel bilgiler

Ankete katılan toplam 147 kişinin yaş ortalaması 59'dur. Bölgelere göre de bu ortalama çok farklılık göstermemektedir. 1. ve 5. bölgede yaşayanların diğerlerinden daha yaşlı olduğu söylenebilir. Cinsiyet dağılımına bakıldığında 85 kadın, 62 erkek ankete katılım sağlamıştır. Bölgeler özelinde cinsiyet dağılımı incelendiğinde sadece 5. Bölgede ankete katılan kadın sayısı erkek sayısından daha azdır. Mülkiyet durumu için 147 yapının 103'ünde mülk sahipleri, 44'ünde kiracılar yaşamlarını sürdürmektedir. (Şekil 5.5).

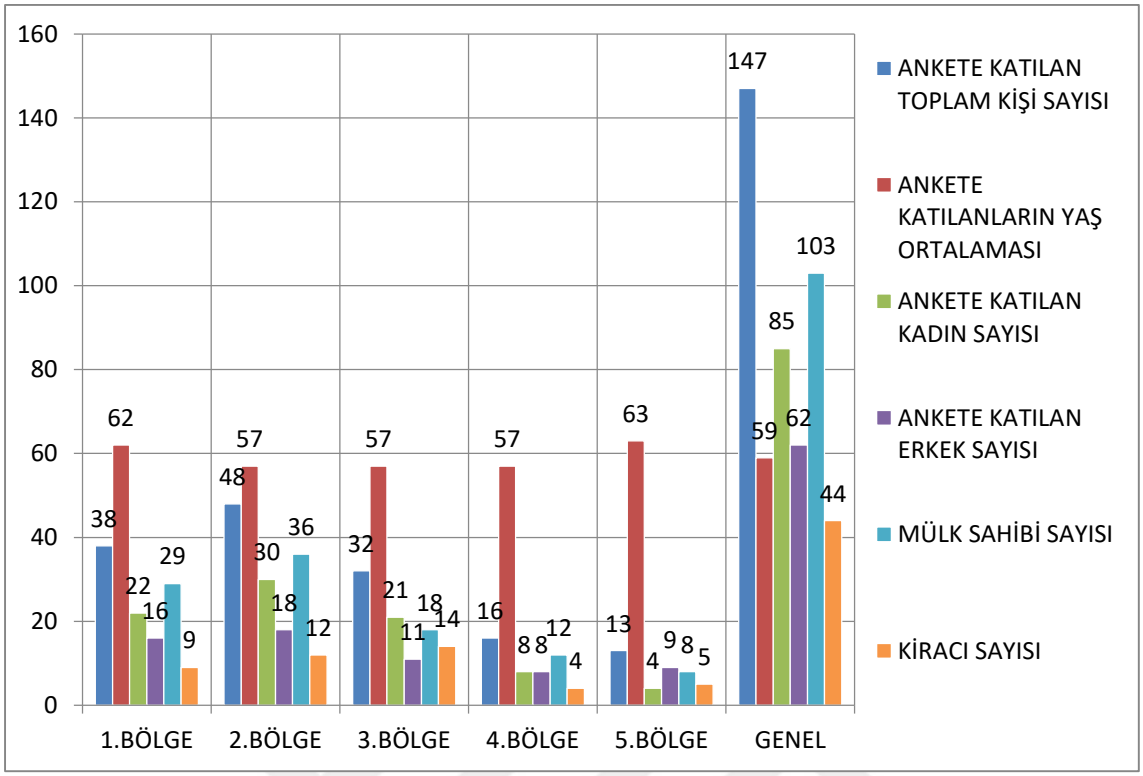

Şekil 5.5. Yaş, cinsiyet ve sahiplilik durumunu gösteren kişi sayısı

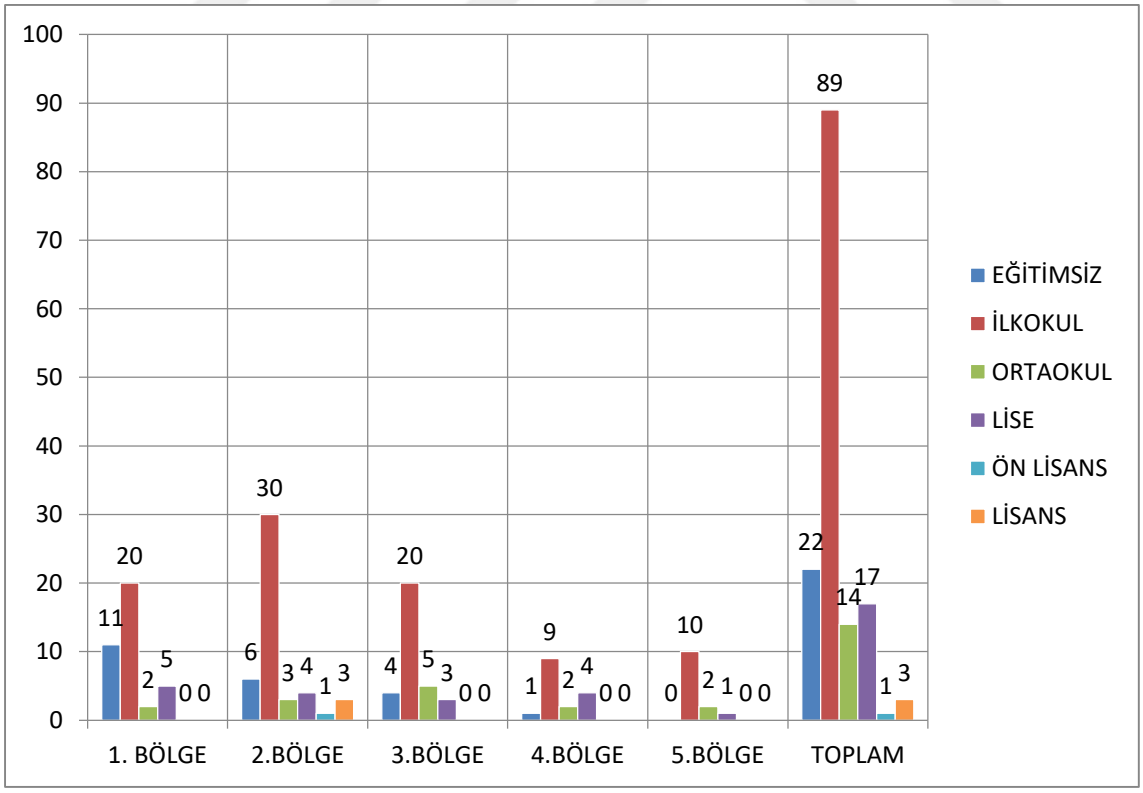

Şekil 5.6. Eğitim durumunu gösteren kişi sayısı

Çalışma alanındaki katılımcıların eğitim durumlarının her seviyede olduğu söylenebilir. Bölgeler özelinde ilkokul mezunlarının sayısı en yüksek seviyededir. Bu değer toplamda 89 (%61)'dur. Diğer bölgelerden farklı olarak 2. bölgede yaşayan 1 kişi ön lisans ve 3 kişi lisans mezunudur (Şekil 5.6).

Meslek gruplarının dağılımında eğitim düzeyi ve cinsiyetin rolü öne çıkmıştır. Önceki Çizelgelerden görüldüğü gibi koruma bölgelerinde yaşayıp ankete katılan kişilerin çoğu kadın ve ilkokul mezunudur. Dolayısı ile ev hanımlarıyla yüksek oranda karşılaşılması şaşırtıcı bir sonuç değildir. Toplam beş bölgedeki 147 anket katılımcısından 85'i kadın bunlardan da 75'i (%50) ev hanımıdır. Bölgede var olan diğer meslek grupları serbest çalışan, işçi, emekli, çiftçi, öğrenci ve memurdur. Ayrıca mesleği olmayan 7 kişilik (%5) küçük bir grup vardır (Şekil 5.7).

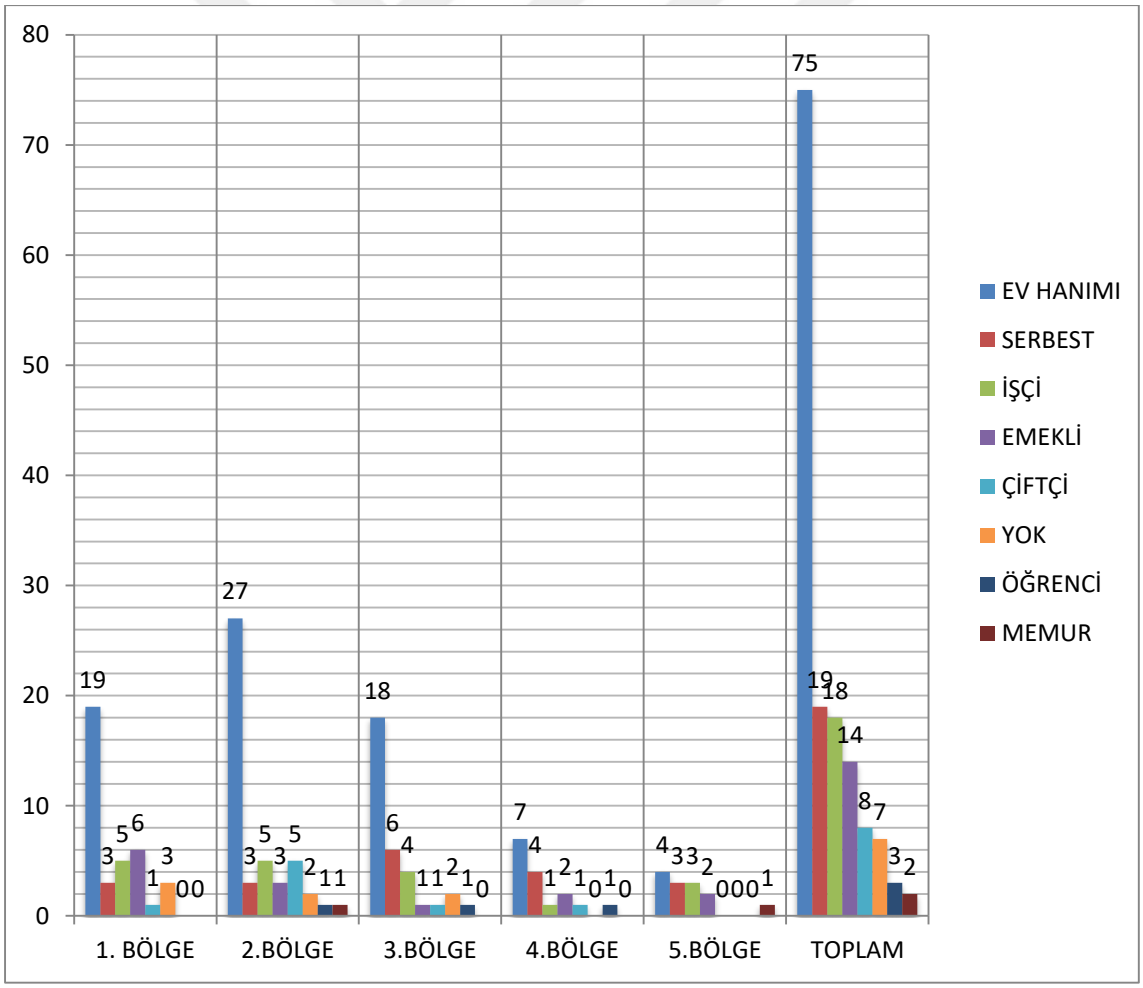

Şekil 5.7. Mesleklerin bölgelere göre dağılımını gösteren kişi sayısı

Toplamda ev hanımlığı en yüksek oranda çıkmasına karşın bölgeler bazında ikinci sırada yer alan meslek gruplarında değişkenlik olması, bölgelerdeki sorunlara, potansiyellere, günlük kullanım biçimine yönelik farklı bakış açılarını ortaya çıkartacaktır. Çünkü meslek durumuna göre yakın çevre ve kentin algılanma biçimi, kullanımı ve aidiyetlik durumu değişecektir. Bu, koruma planlaması açısından önemlidir.

5.4.2. Yapı-yakın çevre-kent bütünü ile ilgili sosyal analizler

Yapı – kullanıcı ilişkisine yönelik analizler

Bu bölümde konut kullanıcılarına yapılarını kullanma koşulları, yapılarından memnuniyet durumları, yapıları ile ilgili geleceğe yönelik planları konusunda sorular yöneltilmiştir.

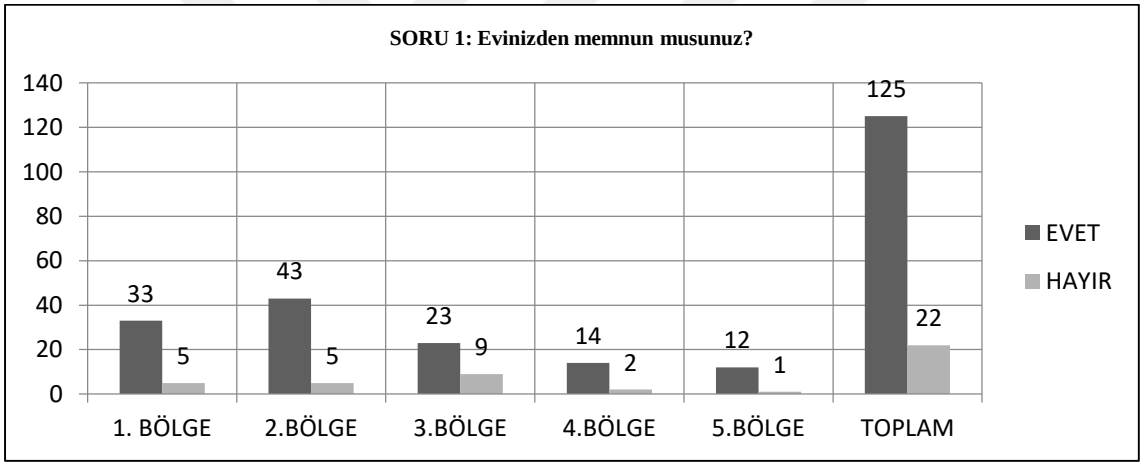

Şekil 5.8. Ankete katılan kişilerin kullandıkları evden memnun olma durumu- kişi sayısı

Çalışma alanında yaşayan katılımcıların evleri hakkında genel olarak memnuniyetleri sorulduğunda 125 kişi (%85) evet, 22 kişi (%15) de hayır yanıtını vermiştir (Şekil 5.8).

Kişilerin, bu yapılardaki yaşamlarını devam ettirirken memnuniyetlerinin sürekliliği için ihtiyaçlar doğrultusunda konfor koşullarını karşılaması gerekmektedir. Bu doğrultuda yapının ihtiyacı, maddi imkanlar ve yasal izinler gözetilerek yapılara zaman içerisinde değişiklikler- eklemeler yapılmıştır (Şekil 5.9).

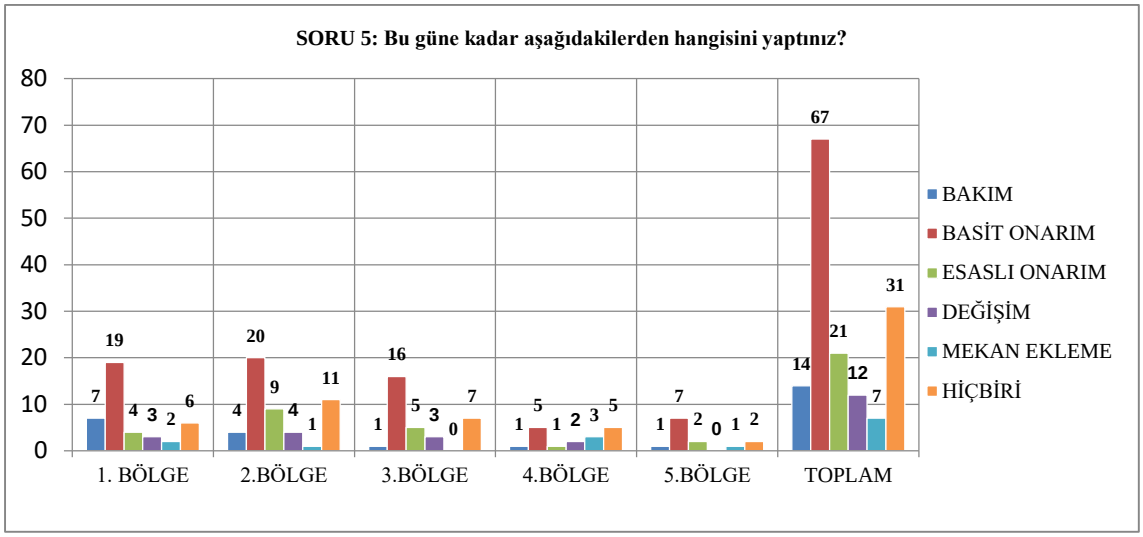

Şekil 5.9. Yapılarda uygulanan müdahale biçimlerini gösteren yapı sayısı

Yapılarda, bölge ölçeğinde ya da alan bütününde en fazla basit onarım müdahalesi yapıldığı, hiçbir müdahale yapılmayan yapıların ikinci sırada yer aldığı, üçüncü sırada uygulanmış olan müdahale biçiminin ise esaslı onarım (restorasyon) olduğu belirlenmiştir. Katılımcılara, ilerleyen sorularda restorasyon ne demek sorusu yöneltildiğinde, restorasyondan (esaslı onarımdan) anlaşılanın; pencere-kapı değişimi, çatı malzemesinde onarım, sıva ve iç mekanda alçıpan vb. uygulamaları olduğu belirlenmiştir.

Şimdiye kadar bu soruya bir yanıt arama düşüncesinde olmayan kişiler için bu soru başlangıçta oldukça farklı gelmiş, kısa bir düşünme süresinden sonra aynı evde (%29) yanıtında karar kılmıştır. 147 kişiden 20'si (%14) her hangi bir yer belirtmemiş, bunu ifade etmek için de boş yanıt (%5), fark etmez (%6), fikrim yok (%3) seçeneklerini tercih etmiştir. Diğer açıdan bakıldığında ise katılımcıların neredeyse yarıdan fazlası (%57.1) farklı bir yer adı belirtmiştir (Şekil 5.10). Bu noktada ikametgah yeri tercihi için bölge bazında değerlendirme yapmak gerekecektir. Çünkü katılımcılar genellikle ikamet ettikleri mahallede kalmayı tercih ettiğini söylemiş, bunu belirtirken "eskiden şuradaki taş evde yaşardık" gibi cümleler kurmaktadır. Geleneksel doku içinde yaşayan insanlarda aidiyet duygusunun geliştiği gözlenmektedir. Aidiyet; bireysel bir deneyimin sonucunda, insanın yaşadığı mekanları kişiselleştirerek farklılaştırması ve "burası" noktasını- bağlamını kurması ile oluşmaktadır. Yaşanan evin diğerlerinden ayırt edilmesi ve "benim" şeklinde nitelendirilmesiyle inşa edilmektedir [181]. Aidiyet duygusu geliştiği için, katılımcılardan hep aynı yanıt alınmıştır.

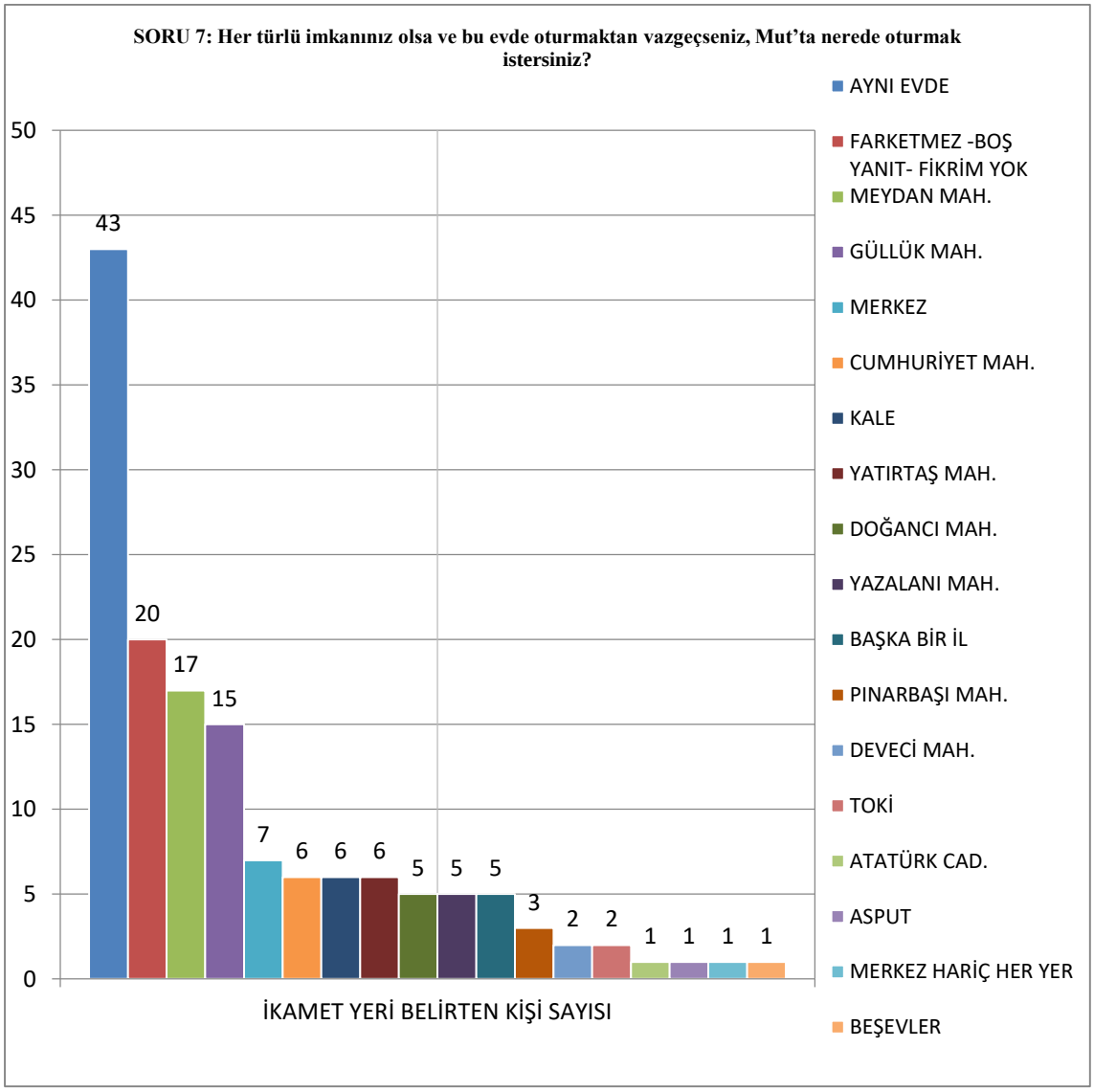

Şekil 5.10. İkametgah semti tercihini gösteren kişi sayısı (Genel)

Bölgeler bazında konaklama tercihi çizelge ve tablosuna bakıldığında, aynı evde cevabından sonra ikamet edilen mahalle olarak yanıt verilmiştir. Bu sıralama her bölgede aynıdır (Şekil 5.11). Yanıtların yoğunluğuna oranla katılımcıların bulundukları mahalleye, evlerine, çevrelerine ve sosyal yaşantılarına dair bir aidiyet duygusu taşıdıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durum, koruma bağlamında, yapılması önerilecek herhangi bir müdahalede göz ardı edilmemesi gereken bir bilgidir.

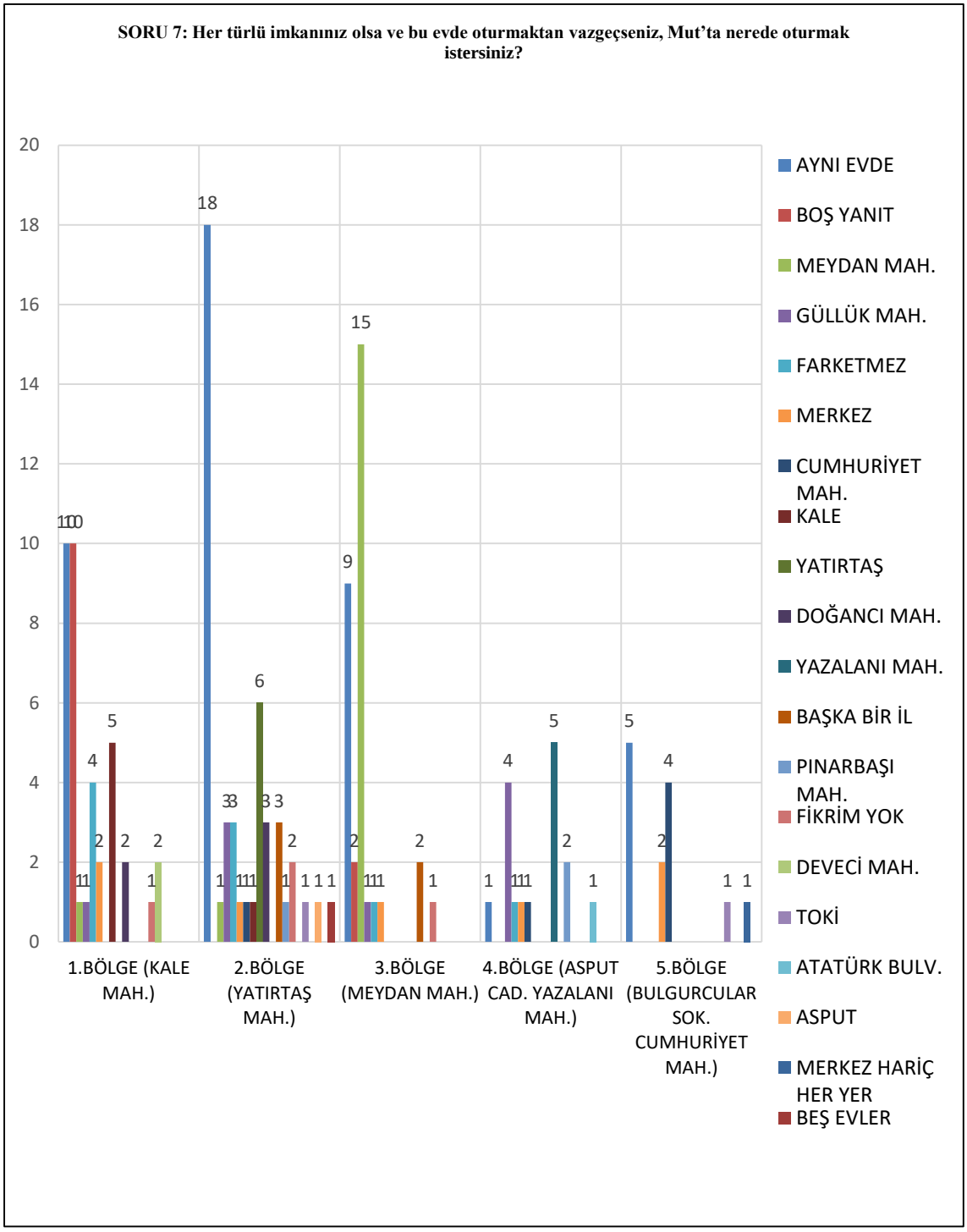

Şekil 5.11. Bölgelere göre ikametgah semti tercihi- kişi sayısı

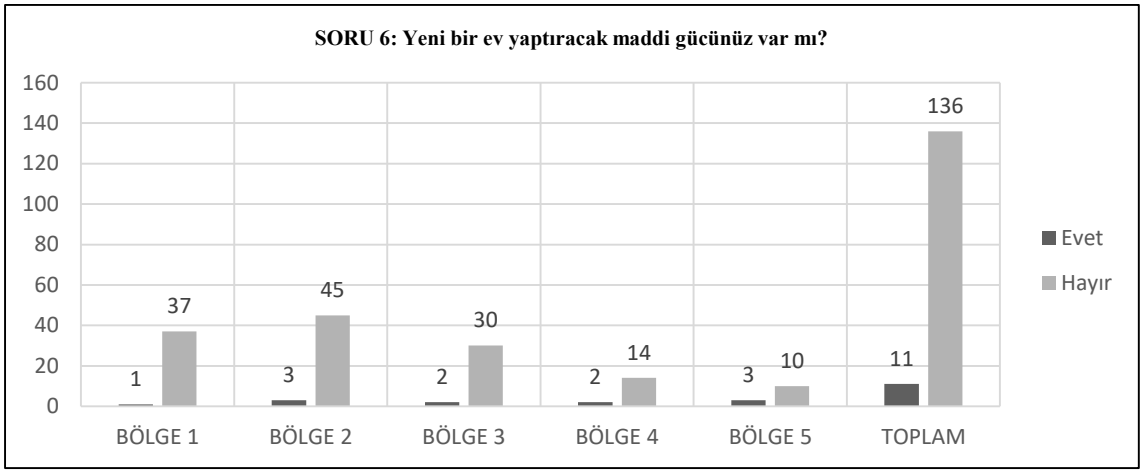

Şekil 5.12. Yeni ev yaptıracak maddi yeterlilik durumu-kişi sayısı

Ankete katılan kişiler, bulundukları ev dışında yeni bir ev yaptıracak maddi güçleri olup olmadığı sorulmuştur. Toplamda 147 kişiden 136'sı (%93) hayır, 11'i (%7) evet demiştir (Şekil 5.12).

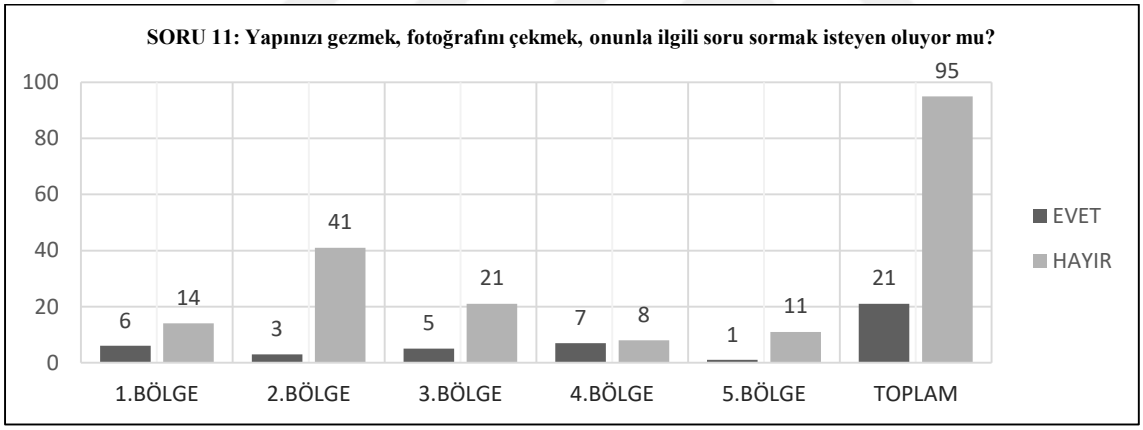

Şekil 5.13. Yapılara farklı kişiler tarafından duyulan ilgiyi gösteren kişi sayısı

Yapı ve kullanıcı ilişkisi bölümüne ait son soruda, kullanıcılara, yapılarına karşı farklı kişilerin yaklaşımları sorulmuştur (Şekil 5.13). Bunun için kriterler fotoğraf çekmek, yapıyı gezmek, yapı hakkında soru sormak olarak belirlenmiştir. Toplamda 95 kişi bu soruya hayır yanıtını vermiştir. Soru karşısında katılımcıların hayır yanıtını verir iken 2 farklı belirgin tepkisi olmuştur. Birincisi kesin bir ifadeyle "insanlar neden benim evime ilgi duysun ki, yıkık dökük bir yer, hayır", ikincisi ise "benim evimde ilgi duyacak bir şey mi var acaba, hayır" şeklindedir.

Katılımcıların 21'i (%18) ise soruya evet yanıtını vermiştir. Evet cevabının karşılığında ise farklı açılımlar söz konusudur. Örneğin; müteahhitlerin yapı- parsel – inşaat konularında görüşmeye gelmesi, yerel bir kültür – sanat dergisi olan "Çıtlık 'ta " geleneksel yapıların tanıtımına ayrılan bölüm için röportaj yapılması, bir akademisyenin daha önce araştırmalar için yaptığı görüşme ve belgelemeler.

Yapıya ait donatılar ve kullanım yönelik analizler

Yapıya ait donatıların kullanımı etkilemesi, konfor koşullarını ve günümüz mekan ihtiyaçlarına karşılaması, bunlara bağlı olarak yapının özgünlük seviyesini etkilemesi önemlidir. Böylece konut kullanıcılarının donatılara yönelik beklentileri anlaşılacak ve koruma bağlamında yapılması gerekenlerin dengeli bir şekilde karar verilmesi sağlanacaktır.

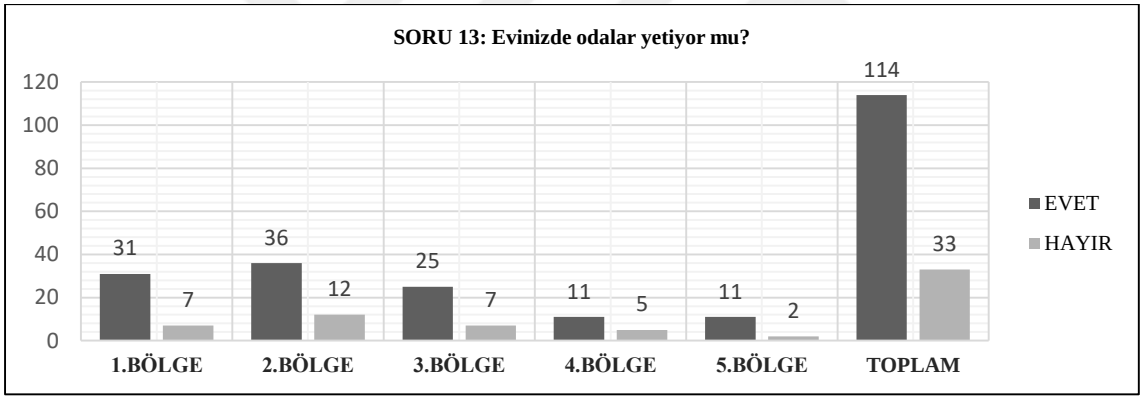

Şekil 5.14. Yapıların kapasite karşılama dengesini gösteren kişi sayısı

Yapıların boyutu ve mekan sayısının içinde oturanların ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığını anlamak için sorulan 13. soruda, bir çok kişi evet (%76) yanıtını vermiştir. (Şekil 5.14). Sonucun yaş ortalaması ve hanedeki kişi sayısıyla beraber değerlendirilmesi daha anlaşılır olmasını sağlamaktadır. Çünkü bu yapıların çoğunda tek ya da iki kişi yaşamaktadır. Ekonomik koşullar da bu sonucun alınmasında etkilidir.

Kullanıcıların, konutlarında ve yakın çevrelerinde çoğunlukla (%76) huzurlu ve güvende hissettikleri söylenebilir (Şekil 5.15). Bu düşüncenin gelişmesinde aidiyetin önemli bir payı vardır. %24'lük oranda hayır cevabı veren kişilerin açıklamalarını ise dörde ayırmak mümkündür. Bunlar: yıkılma tehlikesi, hava koşullarına karşı zayıf strüktür sistemi, çevrenin tenha olması ile güvensizlik hissi ve yapı kalıntılarında yaşayan kişilerdir.

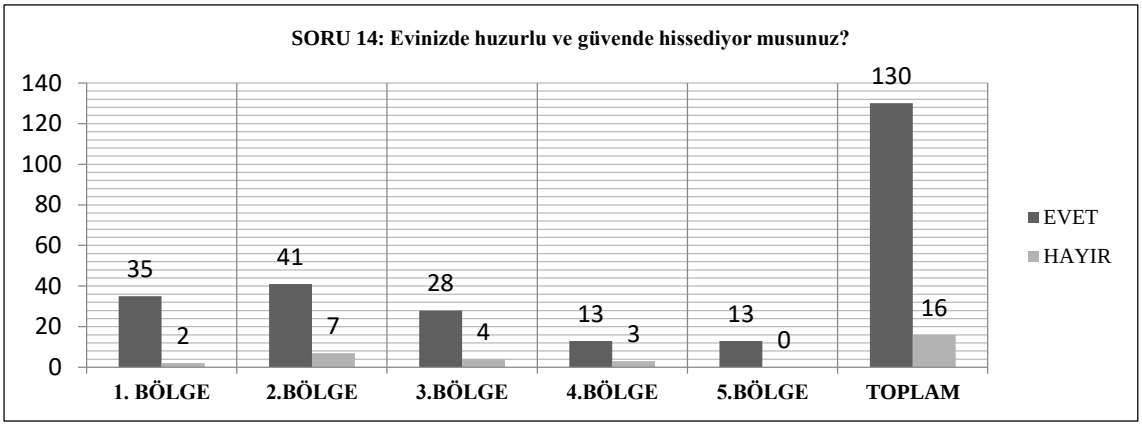

Şekil 5.15. Yapılardaki güven duygusunu gösteren kişi sayısı

Mut'ta yaz mevsiminin sıcak ve kurak geçmesi, yayla kültürünü ortaya çıkarmıştır. Sertavul ve Kozlar gibi ünlü yaylalarının yanında, Kavaközü, Dağpazarı gibi yayla köyleri ve Zeyker ve Zeyne gibi başka yaylaları vardır. Ayrıca Mut'ta yaşayan birçok insanın bağlı bulunduğu bir köy yerleşimi vardır. Bu köylerde tarlaları, evleri olanlar da, yaz mevsimlerinde buralarda yaşamak için Mut'tan ayrılırlar. Anket sonucundan alınan verilere göre ise katılımcıların büyük bir kısmı (%85) yaz-kış evlerinde oturmakta, yayla-kışlık ev hareketliliğine dahil olmamaktadır (Şekil 5.16).

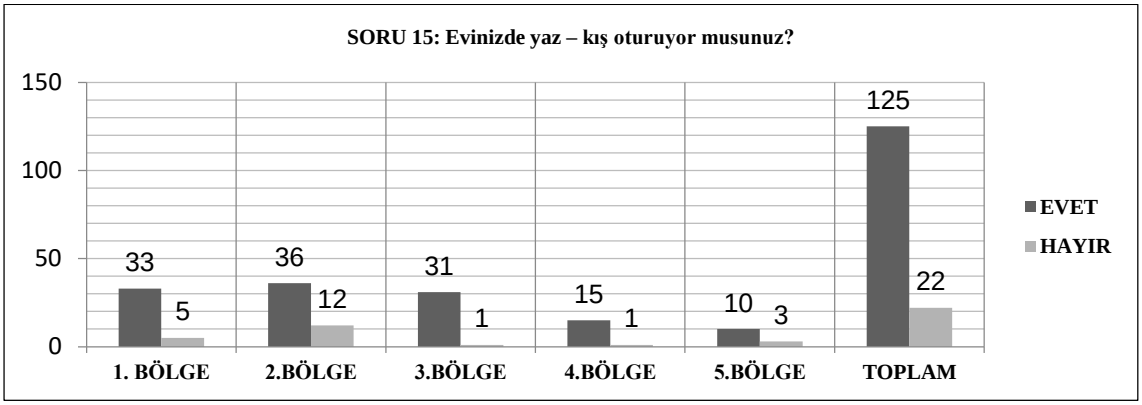

Şekil 5.16. Yapıların kullanım süresini gösteren kişi sayısı

Binanın yakın çevresine yönelik analizler

Yapıların yakın çevresi ve kullanımına dair sorular, bölgesel olarak sorunlar, potansiyeller, alınan hizmetlerden duyulan memnuniyet seviyesi, mimari ölçekte estetik değerler konusunda bilgiler içermektedir. Buradan elde edilen sonuçlar koruma önerisi geliştirilirken önemlidir. Ancak sadece geleneksel konutlarda oturanlardan elde edilen

verilerin yeterli olmayacağı bilinmelidir. Kent içerisinde geleneksel dokuya sahip bu tip yerleşmelerde yaşayan insanlar benzer sebepler ile burada olmayı tercih ederler. Ortak noktalarının fazla oluşu kaynaşmayı sağlar ve aralarında bir birlik meydana gelir. Kent genelinde katılımcıların yaşadıkları konutta olma sebeplerinden birincisi miras yoluyla mülkiyetlerinde olmasıdır. Zaman içinde 1. sırada bulunan sebepler yerini yakınlık-komşuluk bağlarına bırakmıştır. Bölgesel ölçekte de aynı sebepler geçerli olduğu görülmektedir (Şekil 5.17).

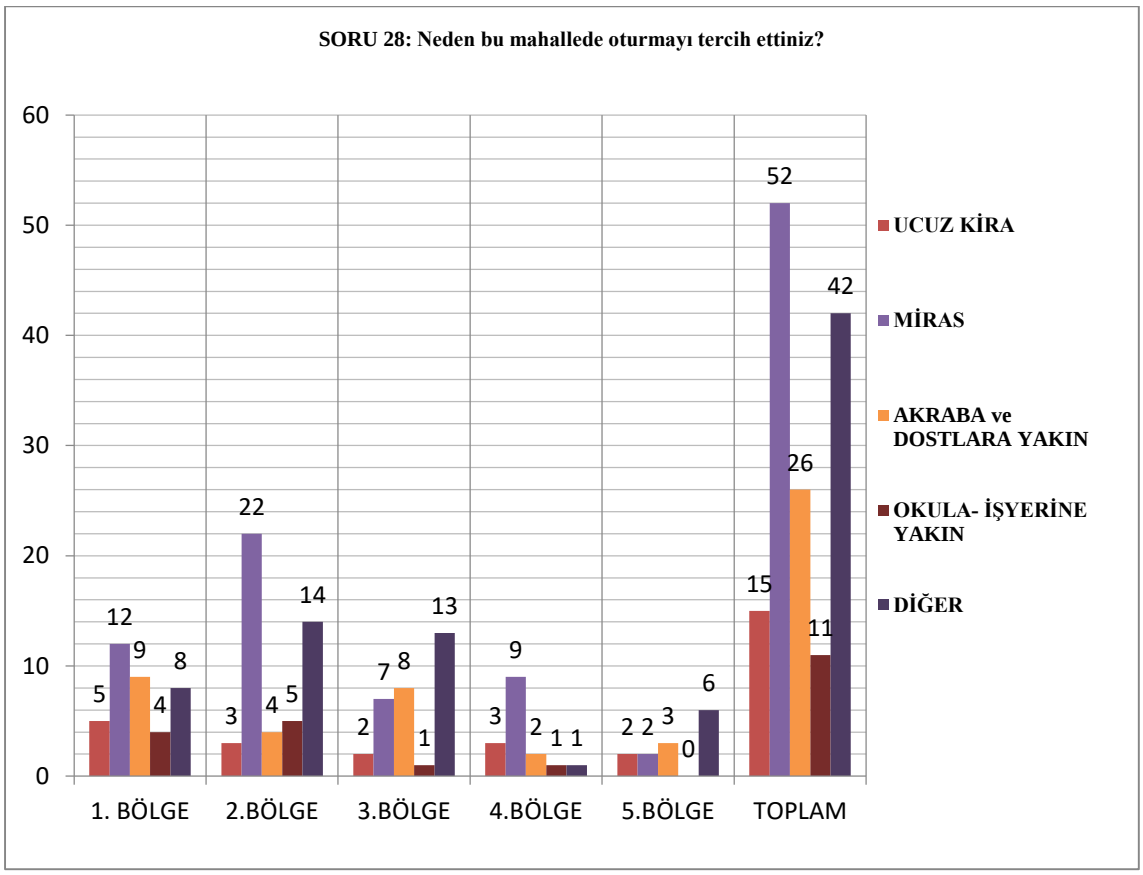

Şekil 5.17. İkamet edilen mahalleyi tercih etme nedeni - kişi sayısı

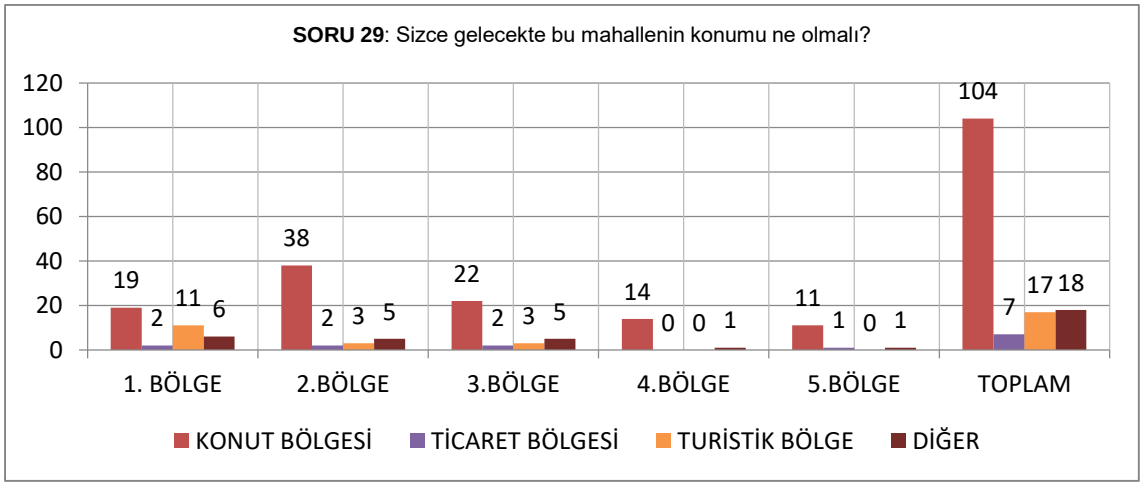

Şekil 5.18. Kullanıcıların yaşanılan mahalleye yönelik beklenti – kişi sayısı

Valetta İlkeleri'nde (2011) "Tarihi kentin veya alanın korunması öncelikle ve en çok orada yaşayanları ilgilendirdiğinden, yöre halkı ve paydaşlarla görüşmek, onların fikirlerini almak ve sürekli iletişim içinde olmak kaçınılmazdır" denmektedir [7]. Böylece gerçekleştirilecek eylemler sonucunda, her paydaşın süreçten ve çıkan üründen olumlu sonuçlar alması sağlanabilir.

Bu bölüm içerisindeki "Çevrenizde yapılmış hiç restorasyon çalışması var mı?", "Sizce Mut'ta gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları olumlu mudur?", "Bu mahalleye çok katlı yeni yapılar yapılsa sizce nasıl olur?" soruları doğrudan restorasyon ve koruma konuları ile ilişkilendirilerek hazırlanmıştır.

Korunması önerilen bölgelerin fonksiyonu veya oluşturulacak koruma senaryoları için, bölge sakinlerinin fikirleri sorulmuştur. Sonuç olarak bu bölgelerin tamamında konut kullanımına yönelik öneri gelmiştir (Şekil 5.18).

Bölgeler için getirilen önerilerden, 1. Bölge Tarihi Kent Merkezi Kale ve Çevresi'nde tercih edilen ikinci fonksiyon turistik bölge olmasıdır (Şekil 5.18).Turistik bölge olmasını isteme sebeplerini açıklarken, Kale ve Taş Han'a vurgu yapılmış, betonlaşmanın çevreyi bozduğuna değinilmiştir.

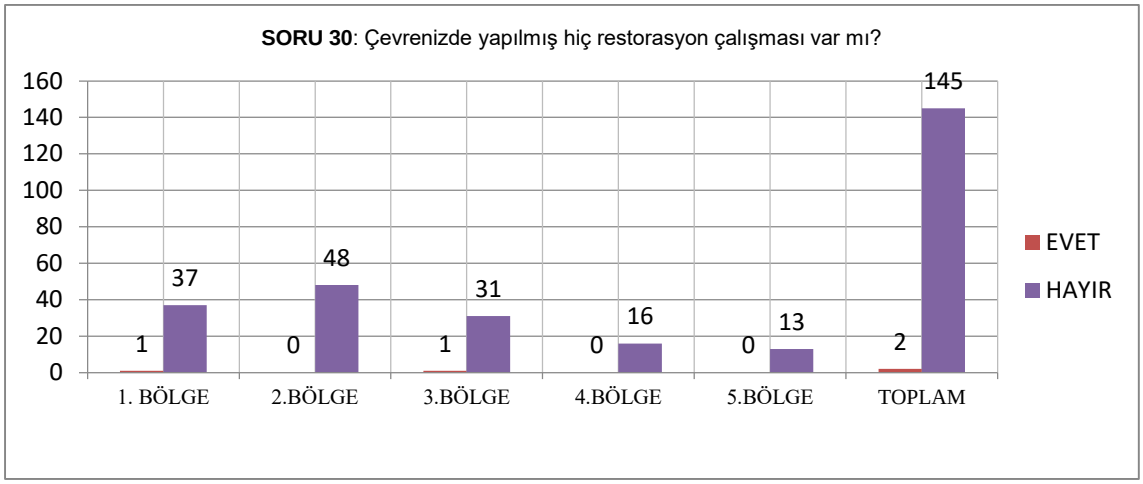

Şekil 5.19. Restorasyon uygulamalarının bilinirliği - kişi sayısı

Anketin uygulandığı zaman aralığında Mut genelinde, Lal Paşa Camii restorasyon uygulaması devam etmektedir. Kent ölçeğinde, merkezi konumda yer alan bu yapının restorasyonundan herkesin haberdar olması beklenmektedir. Ancak Çizelgeden de görülmektedir ki, restorasyon projesinin varlığı konusunda sadece 2 kişi evet yanıtını vermiştir. (Şekil 5.19). Sonuç olarak halkın restorasyonun ne demek olduğu konusunda fikir sahibi olmadığı kanaati gelişmektedir.

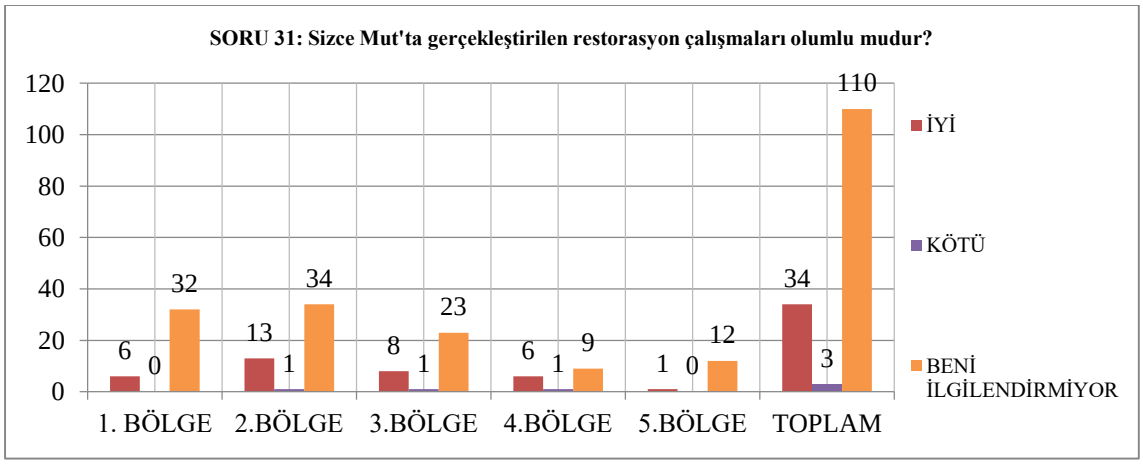

Şekil 5.20. Koruma bilinci-kişi sayısı

Bu düşünce, restorasyonun olumlu veya olumsuz yönlerinin irdelendiği soru ile daha da pekişmektedir. Şekilden de anlaşılacağı gibi ne yazık ki restorasyonun iyi ya da kötü yanları konusunda 110 kişi (%75) ilgisizdir (Şekil 5.20).

Daha iyi olur diyenlerin açıklaması ise; kalenin güzelliği, taş hanın eskiden kullanılması, restorasyon sonrasında turistin gelecek olması, yapı kalıntılarının yıkılarak ortadan kaldırılması ile sağlanacak olan can güvenliği, çevre görüntüsünün daha güzel olacağı düşüncesidir.

Mut kenti ile ilgili daha önce yapılmış olan geleneksel doku ya da tek yapı ölçekli çalışmaların verileri ile günümüzdeki geleneksel - yeni yapı dokusu karşılaştırıldığında tahribatın hızlı bir şekilde sürdüğü görülmektedir. Koruma bilinci ve restorasyon konuları ile ilgili sorulara verilen cevaplardan anlaşıldığı üzere bu duruma ilgisiz bir yaşam, hem bu yapıların kullanıcıları hem de diğer vatandaşlar tarafından sürdürülmektedir. Örnek oluşturacak, sivil mimari yapılarda uygulanmış bir restorasyon çalışmasının olmayışı, müteahhitlerin yeni ev yaptıracak maddi gücü olmayan bu insanlara sunduğu cazip teklifler, halkın bu konudan giderek uzaklaşmasına neden olmaktadır. Konuya ilgi duyan yöneticiler ve halk varsa dahi mülkiyet, ekonomi, kültürel yapı, bilgisizlik gibi nedenlerden dolayı, yerleşimde herhangi bir ölçekte koruma uygulaması yapılmamıştır. Son iki yıldır merkezdeki Lal Paşa Camii restorasyonu Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından sürdürülmekte ve Arkeolojik Sit Alanı sınırları içerisindeki Cumhuriyet Meydanı ve Çınaraltı Karacaoğlan Parkı'nda çevre düzenleme uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Yeni doku ile ilgili, kentin morfolojisine ve siluetine etki eden en büyük değişim, ada büyüklüğündeki tek parsellerde inşa edilmeye başlanan, emsal hesabı yapılmış ve kat yüksekliğinde herhangi bir sınır olmayan apartman yapılarıdır. Bu yapılar Mut halkı için oldukça değişik ve çekicidir. Geleneksel konutlarda yaşayanlar için ise bazen bir umuttur. Bu konu ile ilgili olarak hazırlanan soruya alınan cevaplar, bu düşünceyi destekler niteliktedir. Anket katılımcılarının, yüksek katlı yeni binaların yaşadıkları mahalleye yapılması konusundaki olumlu ve olumsuz düşünceleri arasındaki fark çok azdır. Şehir merkezinden kısmen daha uzak olan; 3, 4, ve 5. Bölgelerde yaşayan vatandaşların fikirleri yüksek katlı yeni yapıların, mahalledeki güzelliği ve insancıllığı yok edeceği yönündedir (Şekil 5.21).

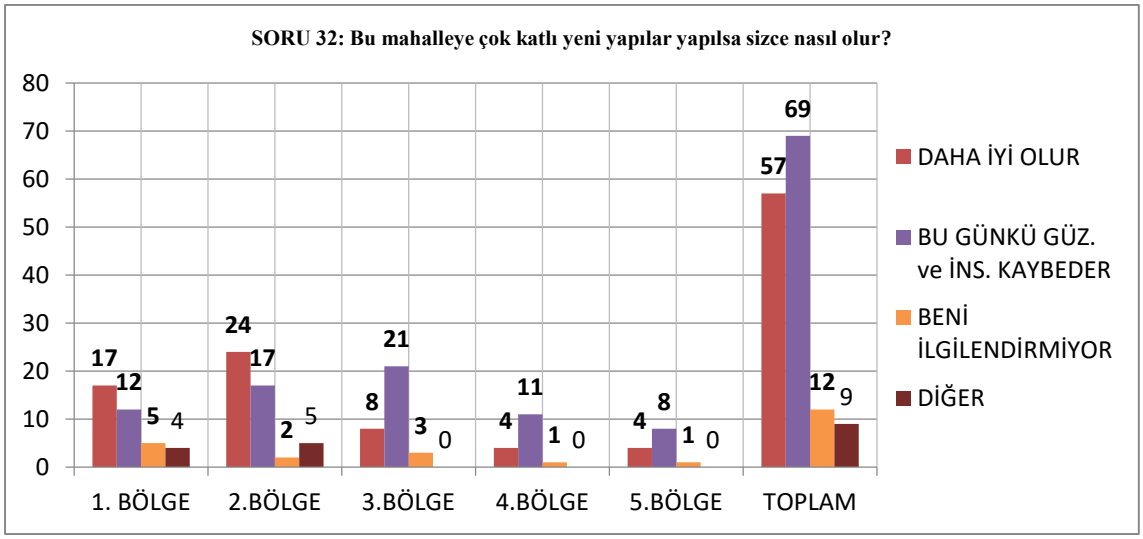

Şekil 5.21. Yeni doku- geleneksel doku karşılaştırmasını gösteren kişi sayısı

Mut'un tamamına yönelik sorular

Dördüncü bölümde bölge sakinlerine Mut'un tamamı ile ilgili çeşitli sorular yöneltilmiştir. Sorularda; kentin potansiyellerinin, sahip olduğu sosyal-kentsel mekânların, mimari – estetik öğelerinin, idari problemlerinin ve aktörler üzerine düşen görevlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Buradan elde edilecek veriler kentin mekânsal- fiziksel analizleri ile beraber değerlendirilip yorumlanarak, koruma planı ve eylem sürecini katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Mevcut potansiyellerin belirlenmesi amacıyla katılımcılara, kentin en beğendikleri yerleri, yapıları, imar hareketleri ve kente sunulan hizmetlere yönelik sorunlar sorulmuştur ve cevaplarında adet sınırı getirilmemiştir.

Öncelikli olarak kent içerisindeki bölgesel değerlerin tespiti amaçlanmış ve buna yönelik olarak "Mut'un en beğendiğiniz yeri neresidir?" sorusu yöneltilmiştir. Yanıt olarak kişilerin kenti kullanma şekilleri ve sıklıkları etkili olmuş ve her bir koruma öneri bölgesinin değerleri farklı çıkmıştır. Birinci bölge katılımcılarından 20 farklı yanıt gelmiştir. Yanıtlar; mahalleler, parklar, yaylalar, çarşı ve piknik alanları gibi fonksiyonlara sahiptir (Şekil 5.22).

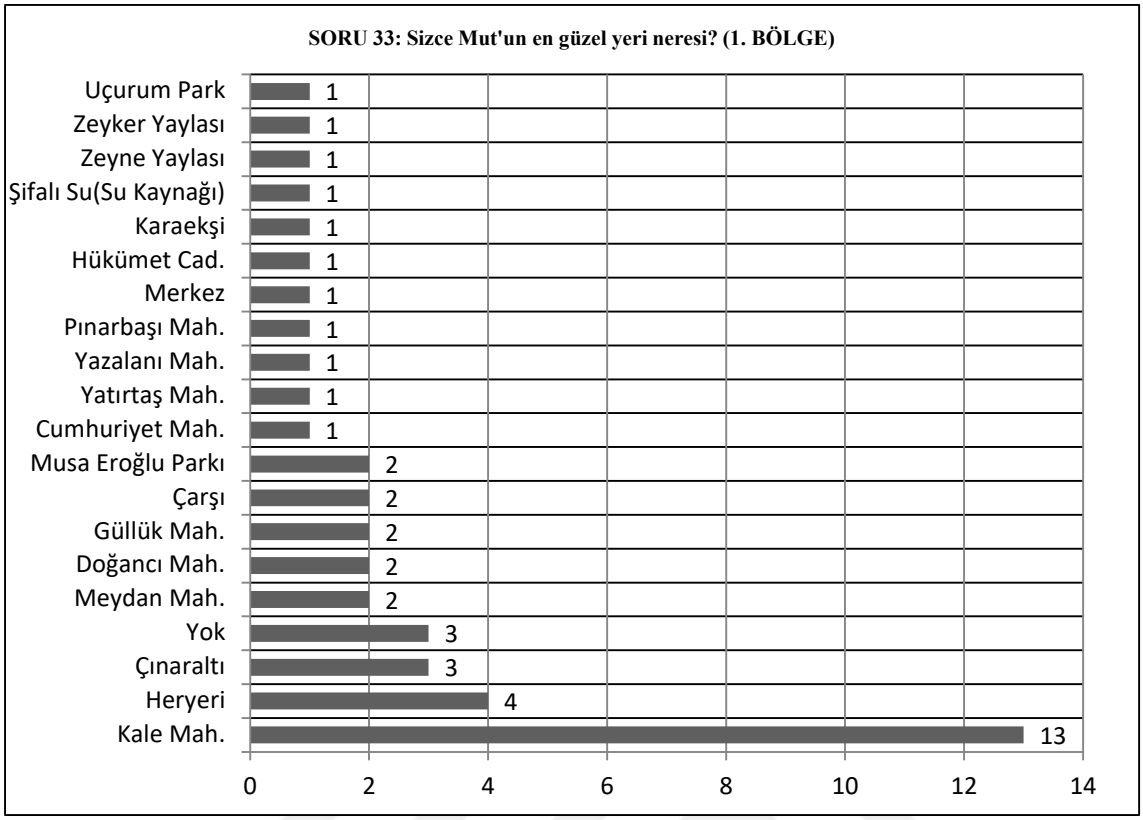

Şekil 5.22. Mut'un beğenilen yerleri Bölge 1 için kişi sayısı

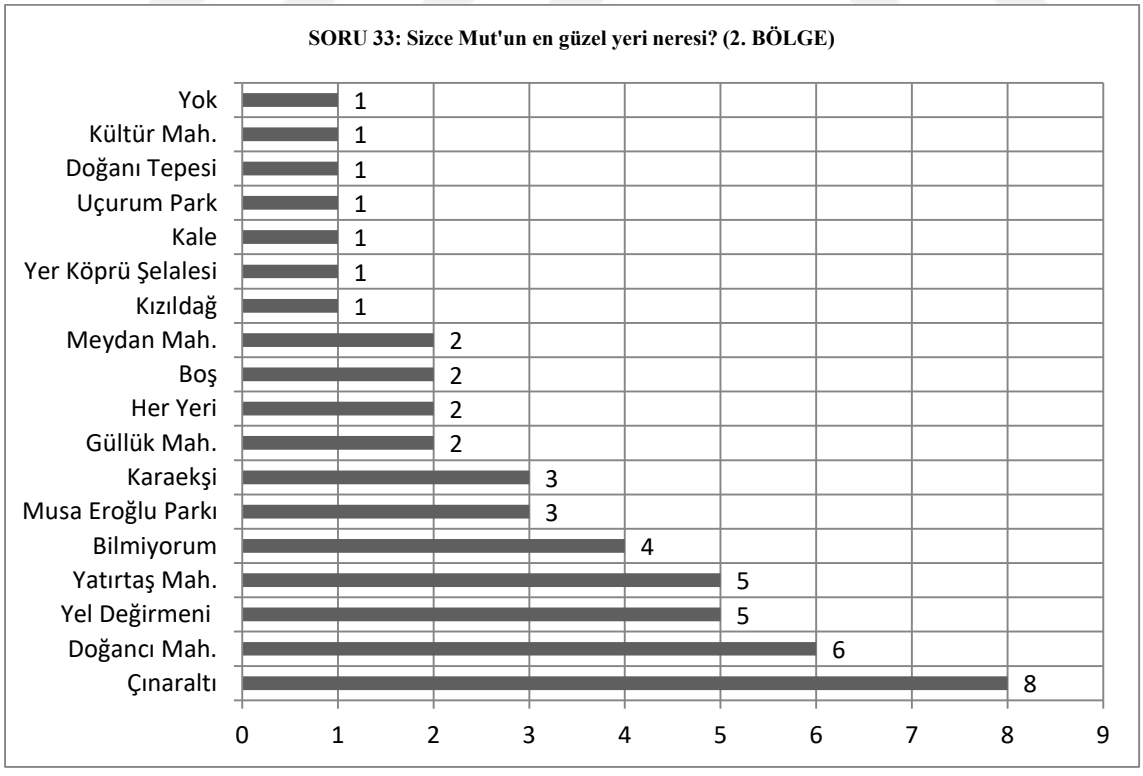

Şekil 5.23. Mut'un beğenilen yerleri Bölge 2 için kişi sayısı

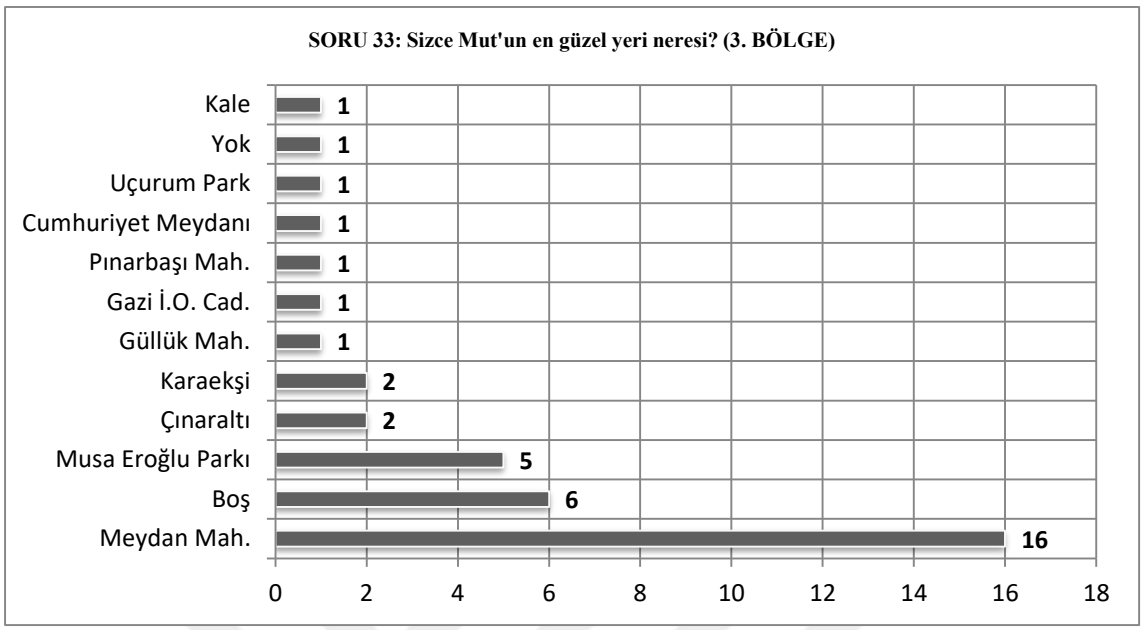

Şekil 5.24. Mut'un beğenilen yerleri Bölge 3 için kişi sayısı

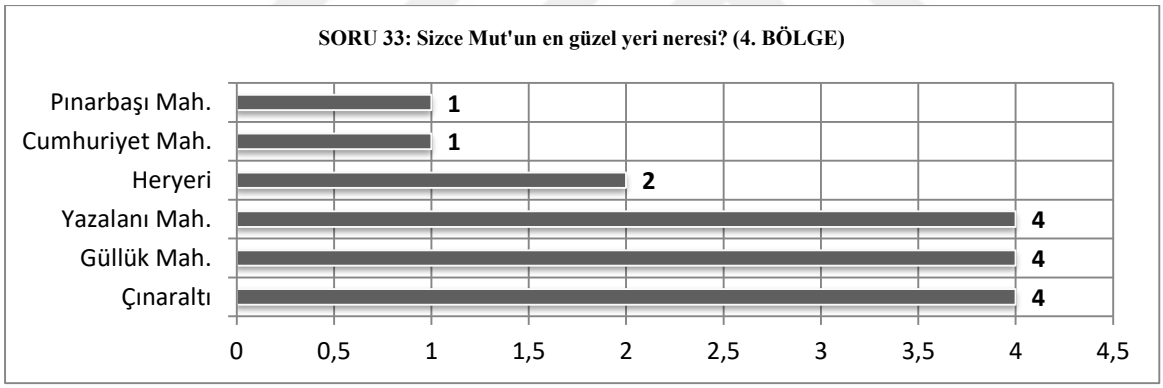

Şekil 5.25. Mut'un beğenilen yerleri Bölge 4 için kişi sayısı

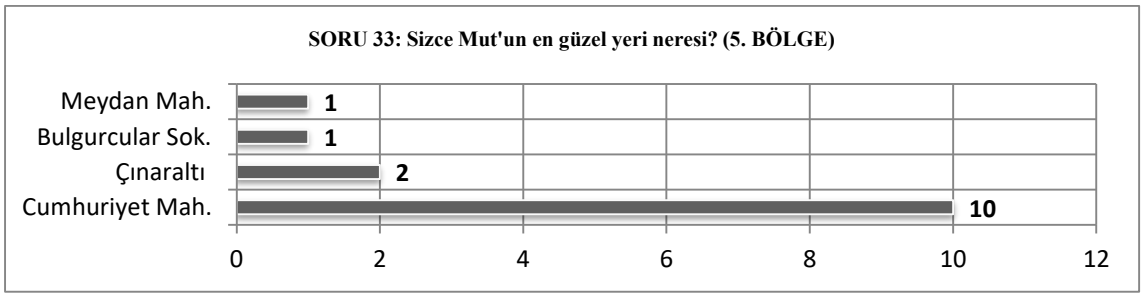

Şekil 5.26. Mut'un beğenilen yerleri Bölge 5 için kişi sayısı

İkinci bölgede on yedi, üçüncü bölgede on iki, dördüncü bölgede altı, beşinci bölgede dört farklı yanıt katılımcılar tarafından dile getirilmiştir (Şekil 5.23, 5.24, 5.25, 5.26). Her

bölgenin kullanıcıları öncelikli olarak kendi mahallesini veya yakın çevresindeki bir kamusal mekanı en çok beğendiği yer olarak dile getirmiştir. En popüler seçenekler dışında, bölgelerde farklı farklı, 1 ya da 2 kişinin söylediği yerler olmuştur. Genel grafiği oluşturmak için, her bölgenin beğenilen ilk 5 yeri listelenmiş, daha sonra bu ilk beş yerin diğer bölgelerin listesinde olup olmadığına bakılmış eğer yer alıyor ise sayısal değerleri, ilk baştaki değerine eklenerek toplamda kaç kişi tarafından tercih edildiği hesaplanmıştır.

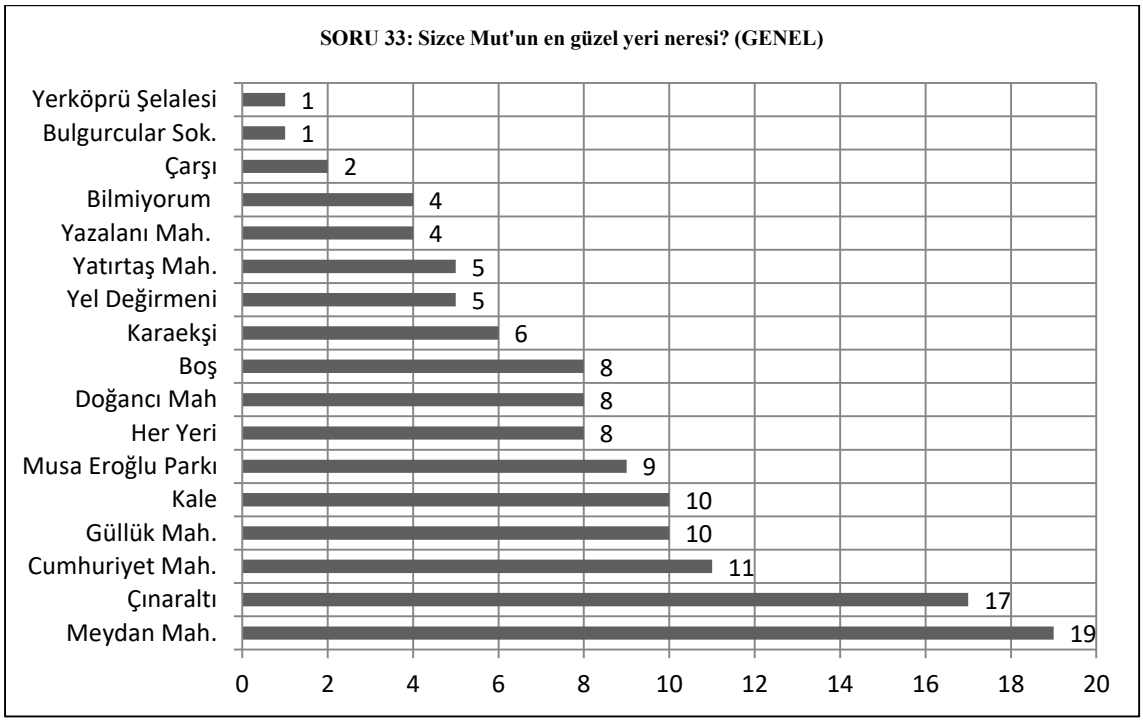

Şekil 5.27. Mut'un beğenilen yerlerini gösteren toplam kişi sayısı

Uygulanan yöntem sonucunda, kullanıcıların Mut'un en güzel yeri olarak Meydan Mahallesi'ni buldukları, bu mahalleden sonra da sırası ile Çınaraltı Parkı, Cumhuriyet Mah., Güllük Mah., Kale ve Musa Eroğlu Parkı'nı güzel buldukları belirlenmiştir (Şekil 5.27). Beğenilen ilk 5 yerden 3'ü mahalle ölçeğindedir. Çınaraltı Parkı kentin merkezi yerinde, günümüzde olduğu gibi geçmişte de Mut'luların çarşıya geldiklerinde dinlendikleri, serinledikleri veya vakit geçirdikleri bir parktır. Kentin önemli günlerinde, festivallerinde çeşitli eylemlerin yapıldığı sosyal toplanma mekanıdır. Kentsel donatı olarak birçok öğeyi içerisinde barındırır. Park kent merkezindeki I. Derece Arkeolojik Sit Alanı'nın bir parçasıdır. Parkın içerisinde doğal miras olarak tescilli Çınar ağaçları vardır. Kale, Çınaraltı Parkı'nın güney batısında, aynı arkeolojik sit alanı içerisinde yer almaktadır. Şehirde gezinti alanı ve bakı noktası oluşturması nedeniyle beğenilmektedir.

Geçmişte kale yerleşiminin tepe noktasındaki, kulenin bulunduğu düzlükte düğün nişan gibi törenler yapılmıştır. Musa Eroğlu Parkı, Meydan Mahallesi'nde, 2016 yılında inşa edilmiştir. Parka bu ismin verilmesinde, Mut'lu Musa Eroğlu'na duyulan minnet ve markalaşmış olan bu ismin, kentin kültür öğelerinden biri olması sebebi ile ön plan çıkartılması düşüncesidir. Karacaoğlan Kültür ve Kayısı Festivali etkinliklerinin bir bölümü artık bu park içerisinde gerçekleştirilmektedir. Dolayısı ile bütün kentlinin kullanabildiği bir sosyal mekan haline gelmiştir. Çizelgede yer alan diğer yanıtlar arasında kentin koruma bağlamındaki potansiyelini oluşturabilecek Karaekşi Milli Parkı, Yer Köprü Şelalesi Tabiat Anıtı gibi alanlar vardır.

Beğenilere yönelik ikinci soru: Sizce Mut'un en güzel yapısı (binası) hangisidir? Bu soru ile beraber katılımcıların, mimari estetik değerleri, geleneksel ve yeni yapılara bakış açıları tespit edilmek istenmiştir. Böylece, Valetta İlkeleri'nde (2011) geçen "tarihi kentleri planlama ve koruma süreçleri sırasında yörede oturanların konulara vâkıf olarak doğru tepki vermelerini sağlamak için gerekli bilgiler ve süre verilmelidir" [7] maddesi ile ilişkilendirerek koruma eylem planında gerekli kararların alınması sağlanabilir.

Mimari estetik değerlerin ortaya çıkartılması amacı ile hazırlanmış bu soruda ne yazık ki, katılımcıların büyük bir bölümü (%35) bilmiyorum, beni ilgilendirmiyor veya yok demiş ya da soruyu boş bırakmıştır. Soruya ikinci sırada yeni binalar yanıtı ağırlıklı olarak verilmiştir. Yeni binaların açılımı sorulduğunda alınan yanıt: yeni yüksek katlı (7 ve üzeri), ada niteliğindeki parsellerde inşa edilen, şimdiye kadar Mut'ta çok da karşılaşılmayan yapılardır (Şekil 5.28, 5.29, 5.30, 5.31, 5.32, 5.33, 5.34, Resim 5.38, 5.39).

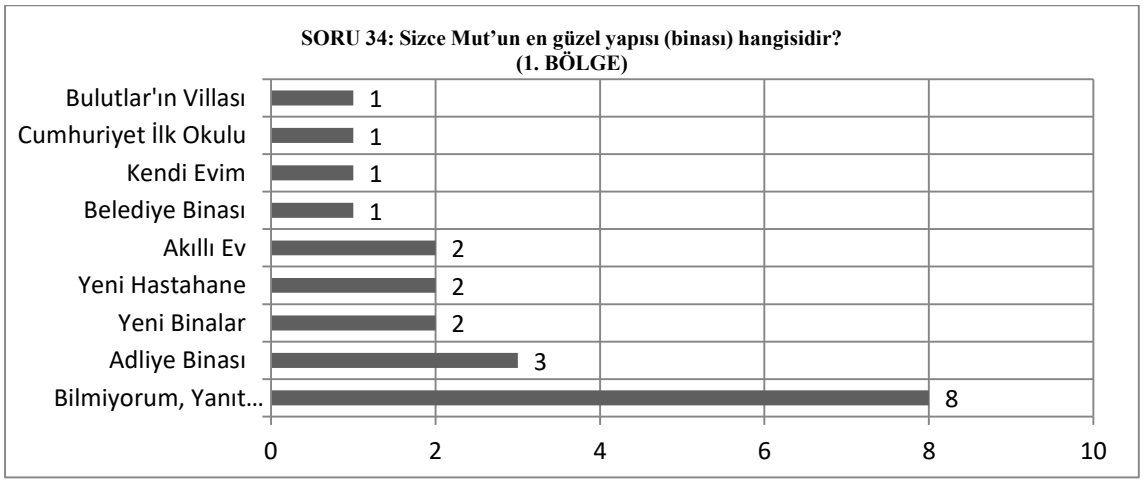

Şekil 5.28. Bölge 1'de yaşayan kişilerin Mut'ta beğendikleri yapılar - kişi sayısı

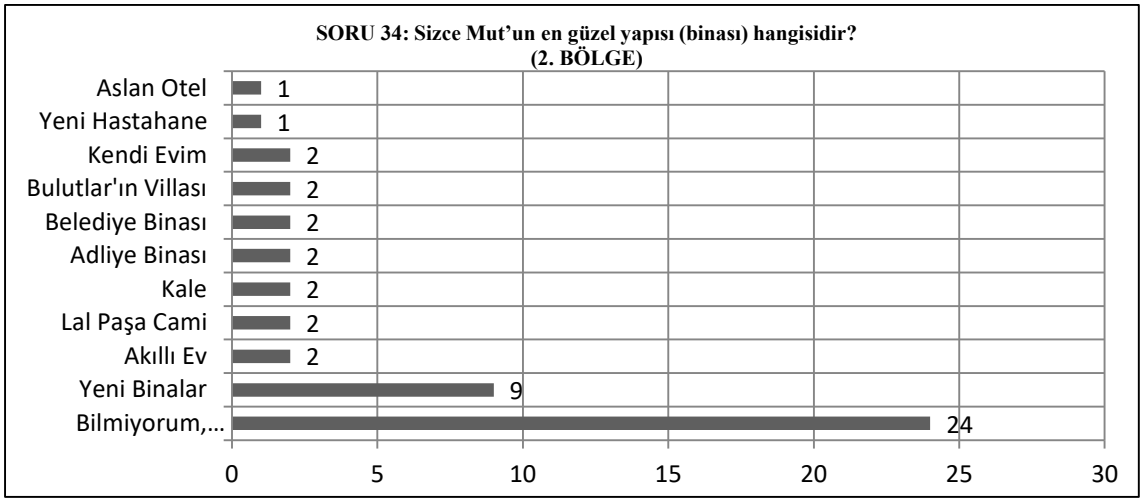

Şekil 5.29. Bölge 2'de yaşayan kişilerin Mut'ta beğendikleri yapılar - kişi sayısı

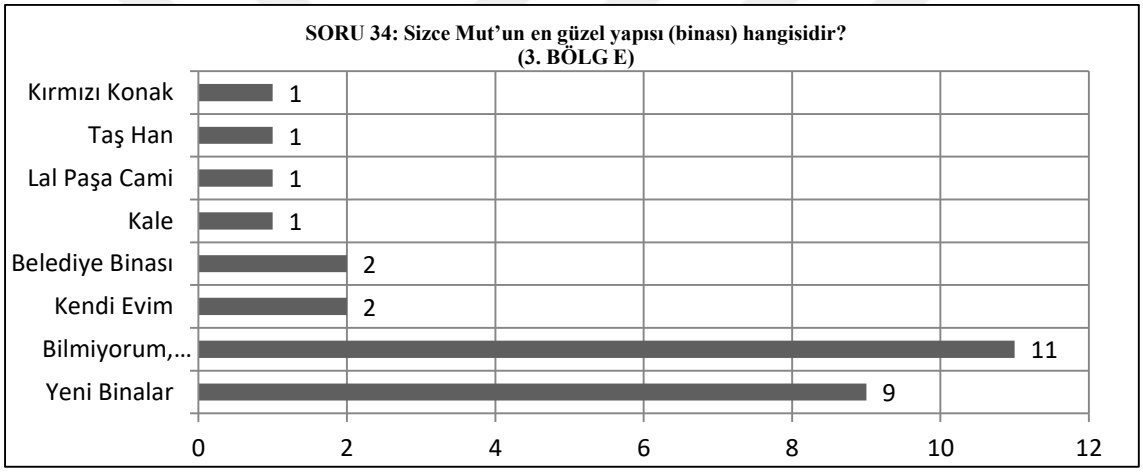

Şekil 5.30. Bölge 3'de yaşayan kişilerin Mut'ta beğendikleri yapılar - kişi sayısı

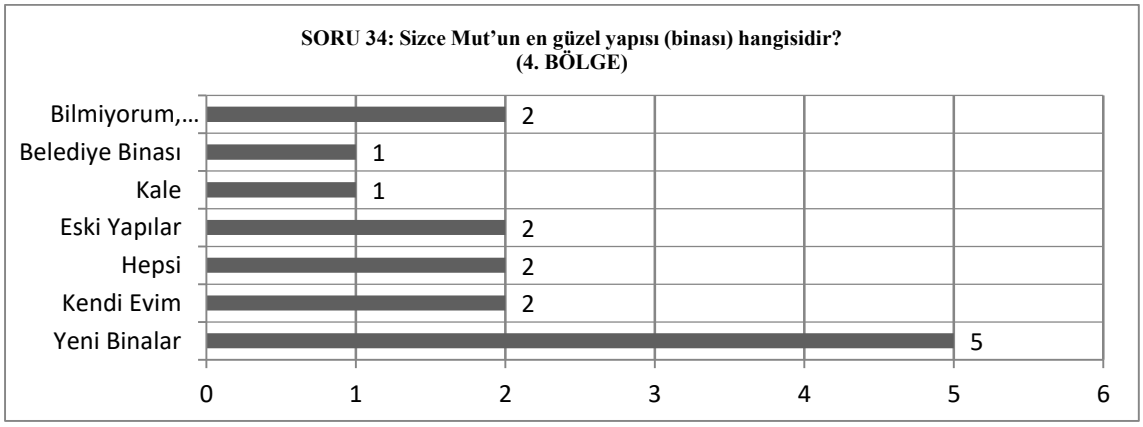

Şekil 5.31. Bölge 4'de yaşayan kişilerin Mut'ta beğendikleri yapılar - kişi sayısı

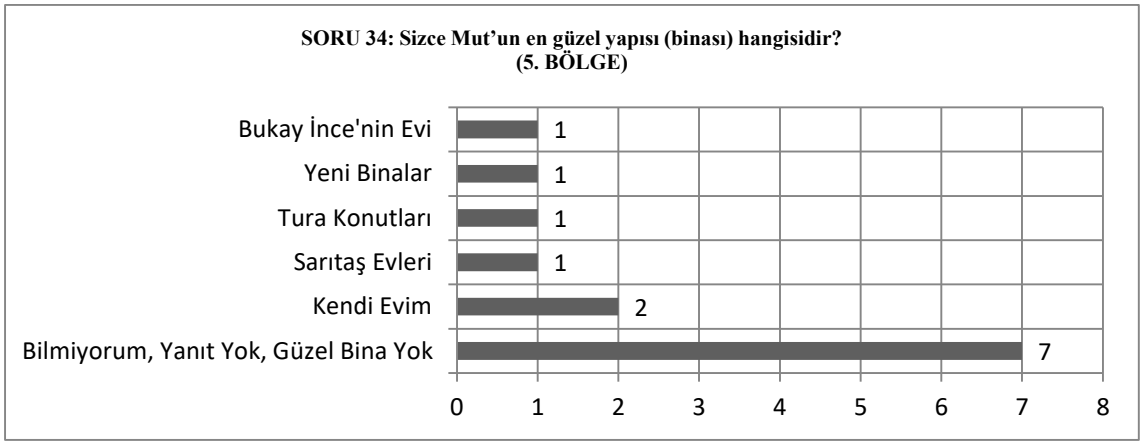

Şekil 5.32. Bölge 5'de yaşayan kişilerin Mut'ta beğendikleri yapılar - kişi sayısı

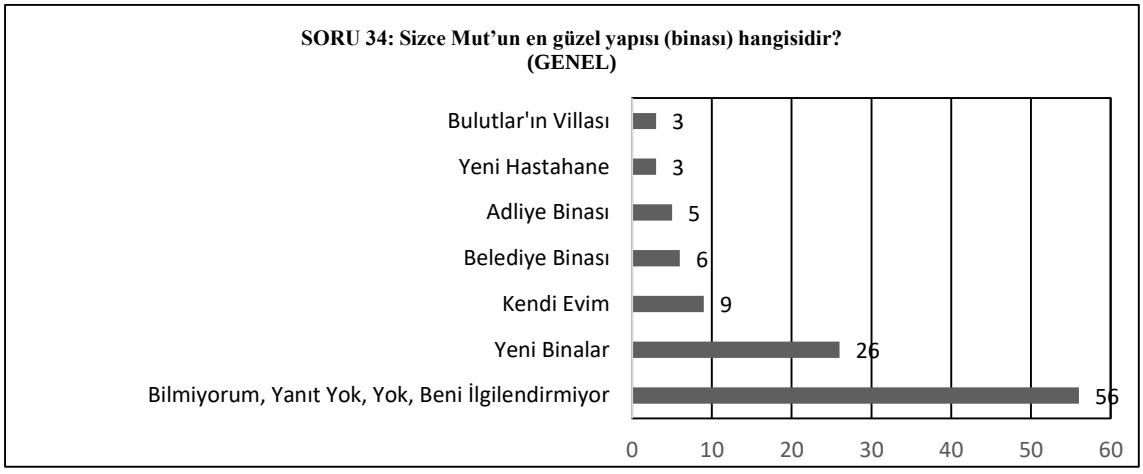

Şekil 5.33. Mut'ta yaşayan kişilerin Mut'ta beğendikleri yapılar - kişi sayısı

Resim 5.38. Mutlularca beğenilen yeni yapı örnekleri

(a)

(b)

(c)

Resim 5.39. (a, b, c) Mutlularca beğenilen yapılar (sırası ile belediye adliye ve hastane)

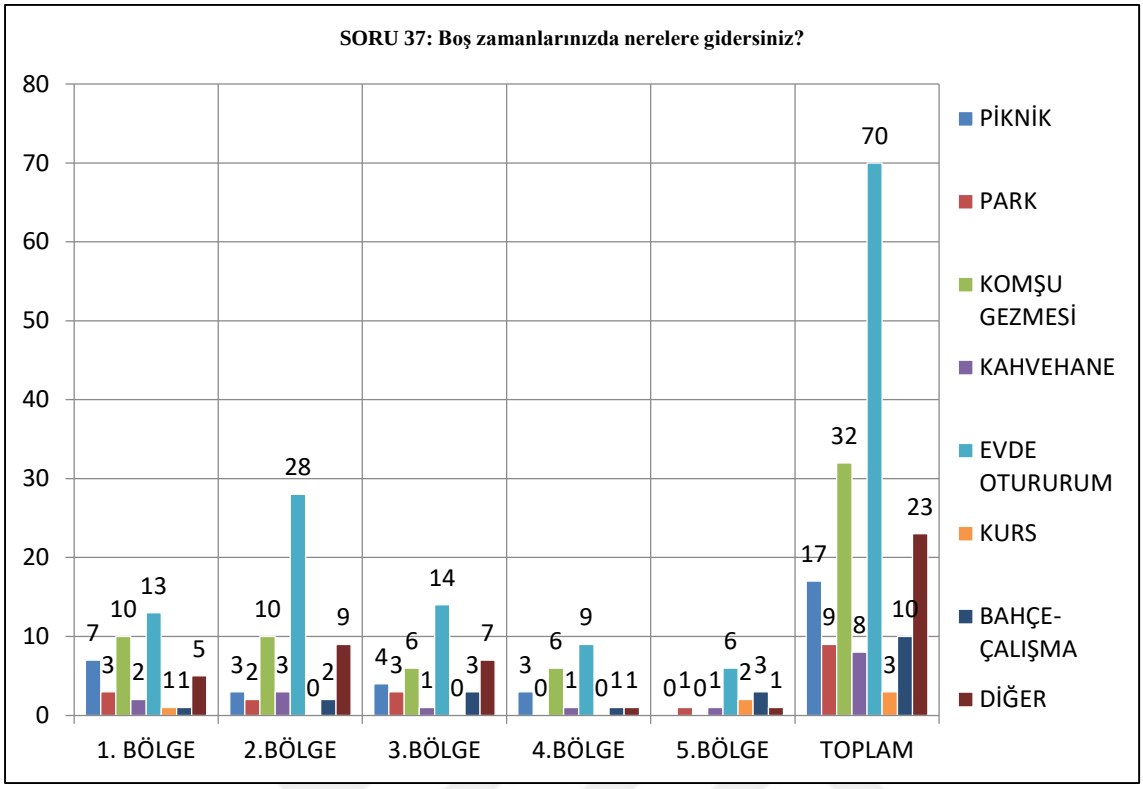

Şekil 5.34. Sosyal-kentsel mekan tercihini gösteren kişi sayısı

Kentin sosyal alanlarının kullanımına yönelik hazırlanan soruda, katılımcıların büyük bir bölümünün (%48) boş zamanlarında evde oturmayı tercih ettiği söylenebilir. İkinci tercih ise komşu- akraba gezmesi faaliyetidir. Parkların kullanılması, piknik ve diğer faaliyetler ortalama aynı oranda yapılmaktadır (Şekil 5.34). Ankete katılanların genel özellikleri (cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim) ile cevaplar beraber değerlendirilirse evlerinde yalnız yaşayan kadınlar, mahalle içerisinde kendilerine ait sosyal – psikolojik bir çevre oluşturmuştur denebilir. Bu çevre içerisinde ihtiyaç duydukları sosyalleşme duygusunu sahiptirler. Bir başka açıdan da yine aynı kişiler, gelenek ve görenekler çerçevesinde yalnız, uzun süreli, ihtiyacı dışında bir faaliyet için dışarıya çıkmamaktadır.

Çizelge verilerine bakıldığında yapılacak ilk yorum Mut halkının hiçbir sosyal faaliyet içerisinde yer almadığı olabilir. Ancak korumaya yönelik planlama aşamasında ankete katılanların genel özellikleri (cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim) ile bu sorunun cevabı beraber değerlendirilirse daha doğru kararlar alınacaktır. Çünkü planlama öncelikle burada yaşayanları ilgilendirse de bütün kent sakinleri alınacak kararlardan etkilenecektir.

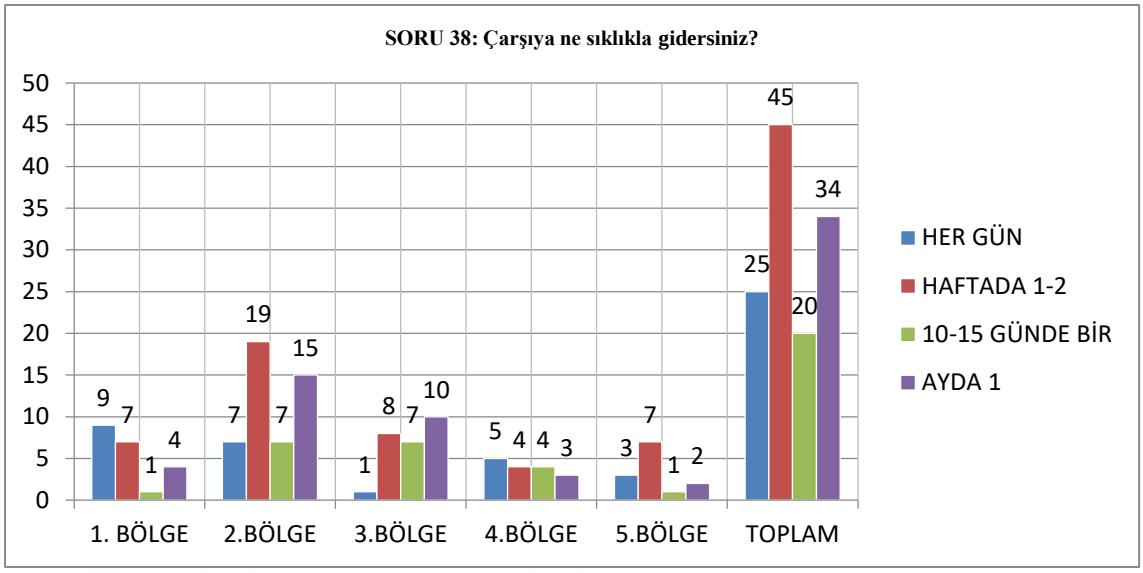

Şekil 5.35. İlçe merkezinde bulunma sıklığını gösteren kişi sayısı

Günümüzde, Çınaraltı Karacaoğlan Parkı, hükümet konağı ve belediye binasının oluşturduğu üçgen alan çarşı olarak tanımlanabilir. Ticari faaliyetler ve insan yoğunluğunun gün içerisinde en fazla olduğu bölge burasıdır. Katılımcılara istek ve ihtiyaçları doğrultusunda çarşıda bulunma sıklıkları sorulmuş, en çok haftada 1-2 yanıtı alınmıştır. İkinci sırada en yüksek yanıtın ayda bir olması, bir önceki sorunun sonuçları ile birbirini desteklemektedir (Şekil 5.35).

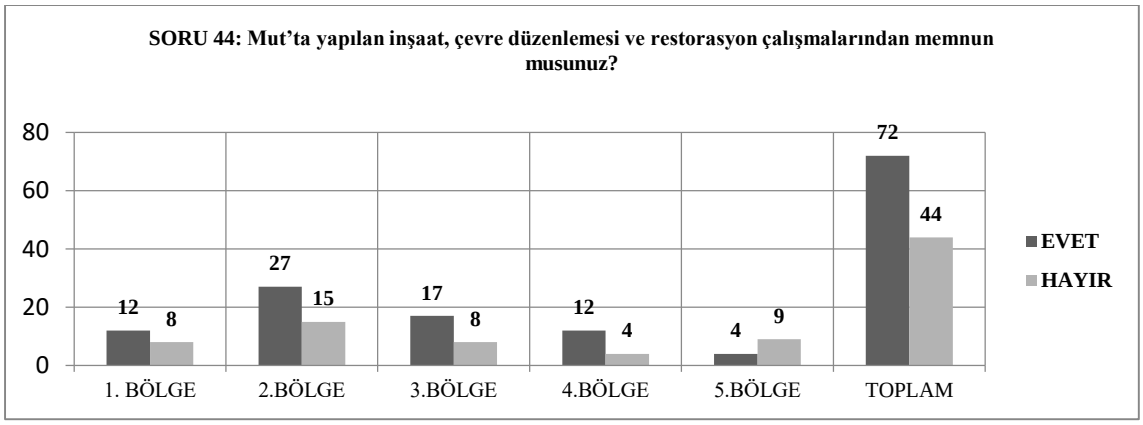

Şekil 5.36. İmar hareketlerine karşı genel bakışı gösteren kişi sayısı

Anket katılımcılarının, ilçedeki imar hareketleri hakkında fikirlerinin sorulduğu son soruda, 125 kişiden 72'si (%58) evet, 44'ü (%35) hayır yanıtını vermiştir. Geriye kalan 22 kişiye bu soru yöneltilmemiştir (Şekil 5.36). Evet yanıtını veren birçok kişi olumlu görüşünü açıklayacak herhangi bir ifade kullanmamıştır. Açıklama yapanların ortak

görüşü: yol ve kaldırımlarda yapılan düzenlemelerin iyi olduğu yönündedir. Hayır yanıtını veren kişilerin ortak görüşleri: yapıların üst üste ve çok sayıda olduğu, özellikle otopark sayısının azlığı, Cumhuriyet Meydanı ve civarındaki yolların darlığı, altyapı yetersizliği, çok karışık ve bakımsız olması yönündedir.

5.5. Mut İlçe Merkezi'nin Koruma Planlamasına Yönelik Karakter Değerlerinin Belirlenmesi

ÖKGB olarak değerlendirilip sınırları belirlenen bölgelerin, analizleri sonucunda çevre ölçeğinde korumaya yönelik karakter değerleri belirlenmiştir. Ortaya çıkan karakter değerler: tarihsel katmanlaşma, geleneksel Mut evleri, tarihi ticari doku: çarşılar, meyve bahçeleri ve tarım alanları, Mut bulgurculuğu ve bulgurhaneleridir.

Bu bölümde, saptanmış olan karakter değerlerin detaylı analizi gerçekleştirilerek, koruma bağlamında yerleşimin tamamına olan etkisi ve koruma planına sunacağı katkı ortaya konmuştur. Böylece bir sonraki bölümde Mut'un tamamı ve bölgelerin sahip olduğu potansiyeller ve sorunların de değerlendirilmesi sonucunda koruma planlamasına yönelik kararlar alınacaktır.

5.5.1. Mut İlçe Merkezi'nde izleri görünen tarihsel katmanlaşma

Tarihi yerleşim alanlarının ve barındırdığı arkeolojik katmanların belirlenmesinin kentsel koruma projelerindeki önemine dair akademik çalışmalar gün geçtikçe artmaktadır. Bu çalışmalara; "çok katmanlı tarihi kent merkezlerinin yönetimi: kentsel arkeoloji ve planlama" [182], "kent içi arkeolojik alanlarda kalıntıların sunumuna ilişkin yaklaşımlar: Foça örneği" [183], "nesne merkezli koruma bilgisine farklı yaklaşımlar: kentsel arkeolojik bir araştırma" [184], karma sit alanı sınırları içinde fiziksel ve sosyal katmanlaşmanın belgelenmesi ve kentsel koruma bağlamında değerlendirilmesi için bir yöntem araştırması: Ankara örneği" [185] örnek olarak verilebilir.

Bir kentin kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte yaşadığı bütün tarihsel dönemler ve bu dönemlere ait maddi kalıntılar eşit önemdedir. Bu kalıntıların birlikteliğinin korunarak gelecek kuşaklara aktarılması, aynı zamanda bu varlıkların kent yaşamına katılması [186] arkeolojik katmanlaşma çalışmalarının temel amacıdır. Çevre ölçeğinde korunması gerekli kentsel doku, kültür katmanlarının üzerinde yer almaktadır ve bu açıdan kültürel

sürekliliğin bir devamı niteliğini taşırlar [187]. Yer üstünde bulunan korunması gerekli varlıkların, yer altındakilerin kültürel süreklilik bağlamında ardışığı olduğu kabulü ile kentsel katmanlaşma çevre ölçeğinde koruma çalışmalarının bir parçası olmalıdır.

Tarihi katmanlaşma çalışmalarının, çevre ölçeğinde korumanın önemli bir parçası olduğu kabulü ile birinci bölgenin özgün değeri, ilçenin tarihi katmanlaşma öğelerine sahip olması olarak belirlenmiştir. Tarih boyunca Mut'u yerleşim bölgesi olarak seçmiş uygarlıklara ait taşınır yapı parçaları, ilçenin farklı noktalarında görülse dahi, Mut İlçesi'nin tarihi katmanlaşması, bölüm 5.2.1.'de detaylıca ortaya konduğu gibi, birinci bölgenin sınırları içerisinde yoğunluk göstermektedir. 2017 yılında Adana KVKBK tarafından bölgenin 3. derece arkeolojik sit alanı olarak belirlenmesinde bu katmanlaşmanın etkili olduğu düşünülmektedir. Bu katmanlaşmaya dair detaylı analizler, harita, yerinde gözlem, anekdotlar ve fotoğraflar aracılığı ile önceki bölümlerde gerçekleştirildiğinden, bu bölümde tekrar edilmeyecektir.

5.5.2. Geleneksel Mut evleri

Mut ilçesi bütününde incelenen ve özellikleri tespit edilen geleneksel konutların genel karakteri incelendiğinde "dolap ve kapı kanatlarında kullanılan işlemeler, yapılara giriş biçimleri, pencere boyutları ve duvar örgü teknikleri, bu yapıların Geç Osmanlı Dönemi'nin sonları ve Erken Cumhuriyet Dönemi' ne ait olduğunu işaret etmektedir" [114]. Antik Claudiopolis kenti üzerine yerleşimini geliştiren Mut İlçesi'ndeki geleneksel yapıların çoğu bu kente ait yapı taşlarını kullanmıştır. Özellikle arkeolojik sit sınırları içerinde kalan bölgede inşa edilmiş geleneksel konutların duvarlarında rahatlıkla bu yapı elemanlarına rastlamak mümkündür. Bu nedenle günümüzdeki geleneksel konutlar, yakın tarihin tipolojik özelliklerine ışık tutmaktadır. Birinci bölgede bulunan geleneksel konutların aksine üçüncü bölge geleneksel konutlarında yapı taşlarının ve hatta duvar yapım tekniklerinin çeşitlenmesi dikkat çekmektedir. 1952 yılında Karaman - Mut - Silifke karayolunun açılışına kadar Yatırtaş Caddesi'nin bu amaçla kullanılması ve birinci bölgeye yakınlığı nedeniyle ikinci bölgeye ait geleneksel konutların, tipolojik açıdan çok fazla ayrışmadığı söylenebilir. Dördüncü bölge; yakın geçmişte, Kale ve Doğancı Mahallesi'nde oturan Mutluların "yaz alanı" olarak, yani yaz mevsiminde taşındıkları bir bölgedir. Bu nedenle bölgenin konut tipolojisi özellikle duvar yapım tekniği yönüyle birinci bölge ile benzerlik göstermektedir. Beşinci bölgede; geleneksel tekniklerle olsa dahi konut

yapılarının çoğu 1955'ten sonra inşa edilmiştir. Bu bölgede yer alan geleneksel konutlar diğer bölgedekiler ile ortak özellikler taşısa dahi bu konutlar ile bölgesel ölçekte tipolojik bir sonuç elde edilmesi güçtür.

Yapı katalog fişlerinin hazırlanması

Mut İlçesi genelinde geleneksel konutların tespiti için; öncelikli olarak genel bilgilerin yer aldığı katalog fişleri hazırlanmıştır (Ek-6). Her bir yapı için ayrı olarak düzenlenen katalog fişi belgesinde; yapının halihazır harita üzerindeki konumu ve adresi, katalog numarası, işlevi, plan tipi ve yapım sistemi, kullanım ve tescil durumu, kat adedi, çıkma tipi, çatı ve merdiven özellikleri bilgilerine yer verilmiştir. Ayrıca yapıya ait iç, dış ve detay görselleri ile bilgilerin tamamlanması ve yapının tanımlanması desteklenmiştir.

Katalog fişi ile belgeleme yöntemi kullanılarak ilçe merkezi sınırları içerisinde toplam 230 adet geleneksel konutun tespiti yapılmıştır. Bunlardan 2015 tanesi bir ve üçüncü bölge sınırları içerinde yer almaktadır.

Detaylı yapı tanımlama fişlerinin hazırlanması ve yapıların analizi

İlçe merkezindeki geleneksel konut yapılarının detaylı analizi için bir sonraki aşama olarak; yapı tanımlama fişleri oluşturulmuştur (Ek-7). Tanımlama fişi iki ana bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümü; yapı formu ve yapı elemanı analizi oluşturmaktadır. Her bir yapı elemanı biçimsel özelliklerinin yanı sıra malzeme, sorun ve onarım durumu yönünden de incelenmiştir. İkinci bölümde ise plan analizi bulunmaktadır. Plan analizi, yapıda yer alan her bir oda için tek tek gerçekleştirilmektedir. Planı oluşturan elemanlar, sahada gerçekleştirilen gözlemler, daha önce Mut geleneksel konutları üzerine yapılmış akademik yayınlar ve kişisel kullanım deneyimleri doğrultusunda belirlenmiştir. Fişler doldurulurken yeni karşılaşılan bilgiler doğrultusunda güncellenmiş ve son halini almıştır.

Detaylı yapı analiz fişlerinin, katalog fişlerinin doldurulmasına kıyasla kısıtlayıcı faktörlere sahiptir. Özellikle plan elemanlarına ait bilgilerin doldurulması, yapı kullanıcı iznine bağlı olduğundan her zaman yeterli bilgiye ulaşılamamıştır. Çalışma sahası, bir öncekine göre genişletilmesine karşın daha az sayıda yapıdan bilgi toplanabilmiştir. Birinci ve ikinci bölge için 66, üçüncü bölge ve yakın çevresi için 64 adet detaylı yapı analiz

formu belgesi hazırlanmıştır. Hazırlanan analiz formları neticesinde geleneksel Mut evleri hakkında tipolojik sonuçlar elde edilmiştir.

Geleneksel Mut evlerinin tipolojik özellikleri

Geleneksel Mut evleri hakkında bilgi sahibi olmak için ilçe genelinde analiz çalışmaları tamamlanmıştır. Bu bölümde tez kapsamında geleneksel konut dokusunun yoğun olduğu birinci ve üçüncü bölgede üzerinden geleneksel Mut evlerinin özellikleri anlatılacaktır. Bu iki bölgedeki yapılar, plan tipi yönünden benzerlik gösterseler dahi, yapı malzemesinin kullanım şeklinden kaynaklanan farklılıkları da vardır. İki bölge üzerinden yapıların değerlendirilmesi, her yönüyle geleneksel Mut evlerinin kavranmasını sağlayacaktır.

Yapıların parsele göre konumlanması

Kale Mahallesi'nin değişken coğrafik yapısı yapı parsellerinin küçük, yapıların birbirine yakın olmasına neden olmuştur. Çoğunluğu parsel kenarında konumlanmıştır. Yol kotundan bakıldığında tek katlı gibi duran yapıların kat adetleri farklılık göstermektedir. Doğancı Mahallesi'nin düz coğrafi yapı ise yapıların serbestçe bahçe içinde konumlanmasına olanak sağlamıştır. Üçüncü bölge ve yakın çevresinde arazi biçimlenişi değişken özellik göstermektedir. Burada bulunan konutların çoğu büyük ya da küçük bir bahçe içerisindedir. Bu bölgedeki yapıların büyük bir kısmı, parselde yol kenarına konumlanmıştır. Çizelge 5. 13'te geleneksel konut-parsel- sokak ilişkisi görülmektedir.

Çizelge 5.13. Geleneksel konutlarda yapı-parsel-sokak ilişkisi

1	YOL KENARINDA		KÖŞEDE		BAHÇE İÇİNDE	
	ORTADAN GİRİŞ	YANDAN GİRİŞ	ORTADAN GİRİŞ	YANDAN GİRİŞ	ORTADAN GİRİŞ	YANDAN GİRİŞ
BAHÇEDEN						
DOĞRUDAN						
BAHÇEDEN + DOĞRUDAN						

Yol kenarında konumlanmış bahçeli konutlarda yapı girişi doğrudan olabileceği gibi yörede bordo kapısı denilen, ahşap ve iki kanatlı bahçe kapısından (Resim 5.40) geçtikten sonra da sağlanabilir.

Resim 5.40. Bordo kapısı örnekleri

Plan şemasının bir sonucu olarak, yapılara çoğunlukla ortadan girilmektedir. Çok katlı yapılarda, her bir katın ayrı aileler için konut olarak kullanılması, ya da alt katın konut dışı kullanımının olması durumunda birinci kat girişleri için dışarıdan bir merdiven inşa

edilmiştir. Bu merdivenler, antik yapı parçalarından alınmış düzgün kesme büyük blok taşlardan, ahşaptan veya her ikisinin beraber kullanılmasıyla yapılmıştır. Eskimeye bağlı olarak birçok merdivende de değişiklik gerçekleşmiştir (Resim 5.41).

Resim 5.41. Evlerin dışında bulunan birinci kat merdiveni örnekleri

İklim koşullarının verdiği olanaklarla günlük yaşantının bahçede geçmesinden dolayı, burada ocak, çamaşırhane, tuvalet gibi elemanlar bulunmaktadır. Bunlardan en özgün olanı; iki katlı tuvalet ve depolama yapısıdır. Kule formunda gelişen bu yapının zemin katı depolama alanı, birinci katı ise tuvalet ve banyo olarak kullanılmaktadır (Resim 5.42) Tuvalete ulaşım; birinci kat giriş kapısı önündeki sahanlıktan uzanan bir köprü aracılığıyla sağlanmaktadır. İlçede bu özelliğe sahip 4 yapı tespit edilmiştir.

Cephe özellikleri

Geleneksel konularda malzemenin kullanış şekli, cephe yüzeyindeki doluluk boşluk oranları ve yüzey hareketleri ile yapı üst örtüsünün yöreye özgü ayrıntıları cephe karakterini belirleyen öğelerdir. Geleneksel Mut evlerinde cephe özellikleri bölgelere göre belirgin şekilde ayrışmaktadır.

İlçedeki geleneksel konutların büyük bir bölümü kaba yonu ya da moloz taştan kargir teknikte inşa edilmiştir. Üçüncü bölgenin güney bölümündeki erken yapılaşma dönemi geleneksel konutlarında yapı taşları moloz ya da kaba yonu olarak kullanılmıştır ve ayrıca büyük bir çoğunluğunda ahşap hatıl yoktur. Diğer bölgelerde ise; köşelerde kesme büyük taş, aralarda kaba yonu taşın kullanıldığı konut örnekleri görülmektedir. Nadiren de olsa bu tip duvarlara sahip konutlar üçüncü bölgede de vardır. Duvar yapı malzemesi olarak kerpiç; dördüncü bölge ve yakın çevresinde ağırlıklı olarak kullanırken üçüncü bölge

içinde bir yapıda kullanılmıştır. Ahşap iskeletli taş dolgulu hımış, bağdadi gibi karkas yapım tekniğine sahip duvar örneklerine Mut geleneksel konutlarında rastlanmaktadır ancak bu örnekler çok azdır. Ayrıca cephelerde yer alan kapalı ya da açık çıkmalar; ahşaptan üretilmiştir. Geleneksel Mut evlerinin genelinde duvarlar sıvasızdır. Yapım tekniğinin açıkta bırakılması yöreye özgü cephe özelliklerinden biri olarak kabul edilebilir. Çok az sayıdaki yapıda çamur - saman karışımı sıva uygulaması örneği görülmektedir (Resim 5.42).

Resim 5.42. Çamur sıvalı geleneksel konut örneği

Evlerin duvarlarında, ustaları adları ve yapım tarihlerini gösteren kitabeler vardır (Resim 5.43).

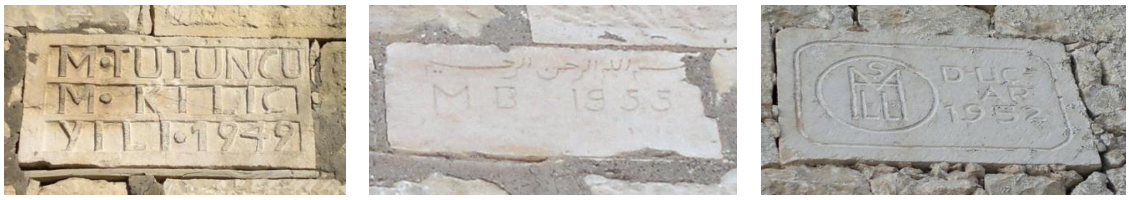

Resim 5.43. Kitabe örnekleri

Binaların giriş kapıları ahşaptan ve sade biçimde üretilmiştir. Çok az sayıdaki yapının giriş kapısında süsleme öğesi vardır. Değişiklik yapılan kapılarda metal malzeme kullanılmıştır. Giriş kapıları ile ilgili en belirgin özellik; kapı üzerinde sofanın ışık alabilmesi için pencere bulunmasıdır (Resim 5.44)

Resim 5.44. Bina giriş kapısı örnekleri

Pencerelerde ağırlıklı olarak 1/2 oranında dikdörtgen form kullanılmıştır. Kareye yakın boyutları görmek de mümkündür. Alt katlarda ve çeşitli mekânlarda küçük boyutlu pencereler gelişigüzel yer almıştır. Ahşap hatıl kullanılan duvarlarda pencere iki hatıl sırası arasına yerleştirilmiştir. Diğer yapılarda pencere ve kapı boşluklarını ahşap lentolar tutmaktadır (Resim 5.45).

Resim 5.45. Pencere örnekleri

Düz toprak damlarım bitim ayrıntısı, yöreye özgü en belirgin özelliklerden biridir. Cepheden 20-30 cm dışarı taşan yassı say taşları saçak vazifesindedir ve bitişi vurgulamaktadır. Bu kısa saçağa yörede çelengi denmektedir (Resim 5.46). Yakın dönem geleneksel konutlarda ise çatı biçimlenişi farklılaşmıştır. Marsilya tipi kiremit ile örtülü, kırma çatı bu dönem konutlarında kullanılmıştır. Saçaklar cepheden 50-60 cm. dışarı taşmaktadır ve altı kaplanmıştır (Resim 5.47).

(a)

(b)

Resim 5.46. Toprak dam ve çelengi taşı örnekleri

Resim 5.47. Altı kaplamalı, saçaklı, kırma çatı örneği

Bacalar, işlevini kaybetmesi sebebi ile yıkılmaya maruz kalmıştır. Daire ve kare formlu, taş ya da kiremit yığma bacalar en çok görülen tiptir. Birinci bölge içerisindeki bir yapıda taştan oyulmuş, yekpare ve daire kesitli baca örneğine rastlanmıştır (Resim 5.48)

Resim 5.48. Baca örnekleri

Mut Evi'nde çıkma baskın olmamakla beraber görülen bir özelliktir [114]. Genelde sofanın uzantısı şeklinde olan çıkma cephenin ortasında konumlanmıştır. Kapalı çıkmaların yapı esas çatısından bağımsız olarak inşa edilmiş çatıları bulunmaktadır. Çıkmalar ağırlıklı olarak payandalar ile taşınmaktadır (Resim 5.49). Payandalar, malzeme ve süsleme özellikleri yönünden değişkenlik göstermektedir. Payandalı örnekler haricinde altı ahşap kolonlu olanları vardır (Resim 5.50).

Resim 5. 49. Sofanın uzantısı biçiminde gelişen tipik kapalı çıkma örnekleri

Resim 5. 50. Kapalı çıkmalar için taşıyıcı örnekleri

Plan Özellikleri ve Plan Elemanları

"Mut'un geleneksel konutlarının yörede iki göz bir aralık tabir edilen ana plan tipinden türediği görülmektedir. Bu ana tip sofa olarak tanımlanabilecek bir dağılım mekanı ile iki yanında yer alan birer odadan oluşur" [117]. Daha sonra gelişen plan tipinde sofanın /mabeynin[1] boyutu büyütülerek iki yana iki ya da sofayı üç yönden de saran odalar eklenerek iç sofalı plan tipinin çeşitlemelerine geçilmiştir (Şekil 5.37).

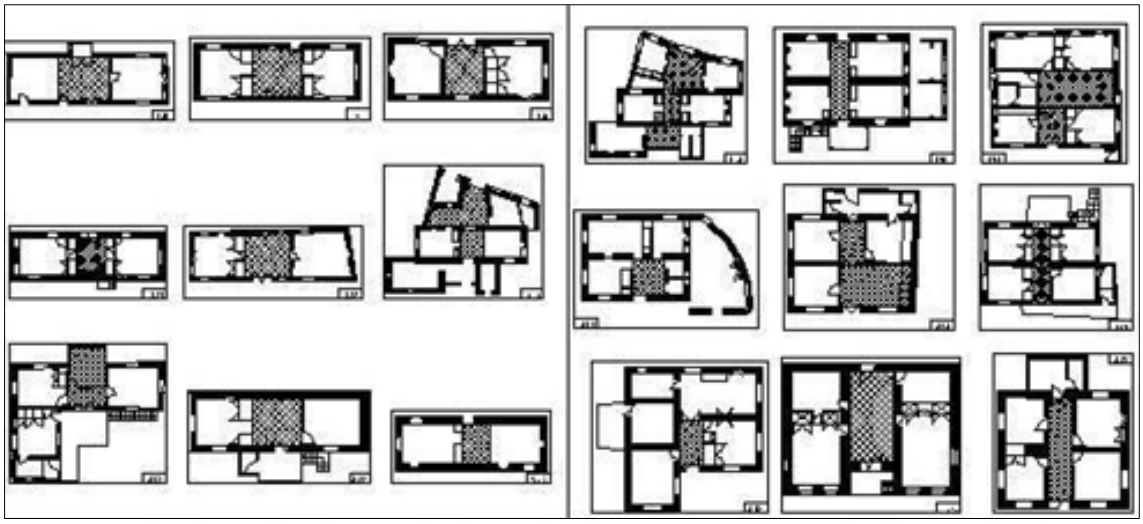

Şekil 5.37. Mut evlerinde plan şemaları, [146]

Oda giriş kapıları, yapı giriş kapılarına göre çoğunlukla daha zengin bezemelere sahiptir. Ahşap kapıların kanatlarında çeşitli bitki motifleri ve geometrik şekillerin bulunması yanı sıra üst kısmında; üçgen alınlık, yaşmak veya pencere gibi detaylar görülmektedir (Resim 5.51).

[1] Ortada dışarıya açılan bir sofa ve her iki tarafında birer oda olan plan tipi. Karaman ve civarında örneklerine de sıkça rastlanmaktadır. Daha detaylı bilgi için, yazarın "Eski Mut Evleri" başlıklı yüksek lisans tezine bakınız.

Resim 5.51. Oda giriş kapısı örnekleri

Mut ve köylerindeki geleneksel konutlarda da rastlanan oda kapılarına ait başka bir özellik; ahşap kilit sistemidir. Kapı boşluğunun yan yüzeylerinden birinde ahşap bir kol bulunmaktadır. Kapı kanadı kapandığı zaman, bu kol üzerindeki çentiğe yerleşmektedir. Kapıyı açmak için, kapı kanadının diğer tarafında kalan kasa üzerindeki delikten içe doğru bastırılarak kol geriye itilir ve kapı kanadı çentikten kurtarılır (Resim 5.52).

Resim 5.52. Oda giriş kapısı ahşap kilit düzeneği örneği

“Geleneksel Mut evlerinin odalarında sade fakat günlük yaşamın ihtiyaçlarına cevap veren bir düzenleme hakimdir. Pencerelerin altından ve üstünden geçen hatıllar sıvanmadan bırakılmış bazı yerde üstteki hatılın üzerinde bir raf yerleştirilmiştir” [117]. Oda girişleri genellikle, oda ile sofayı birbirinden ayıran kapı-dolap düzeneği içinden geçerek

sağlanmaktadır. Bu düzenekte, Mut evlerinde görülen öğeler: yüklük, gusülhane, musandıra ve kapılardır (Resim 5.53). Yüklük ve gusülhaneler, tıpkı pencerelerde olduğu gibi iki hatıl ile sınırlandırılmıştır. Musandıralar ise bu sınırların altında ve üstünde kalan boşluklardır. Odadan veya sofadan kullanıldığı gibi açık veya kapalı olmak üzere birçok çeşitlemesi bulunabilir.

(a)

(b)

(c)

(d)

Resim 5.53. (a, b, c, d) Oda içi dolap düzeneği örnekleri

Odalarda günlük eşyaların konulduğu, kalın taş duvarların içine niş şeklinde yerleştirilmiş, raflı ve çoğunluğu kapaklı dolaplar bulunmaktadır. Bu dolapların üst kısmında genellikle ince bezemeli açık bir bölüm daha bulunmaktadır (Resim 5.54).

Resim 5.54. Niş dolap örnekleri

Mut evlerinde en az bir odada ocak bulunmaktadır. Ocaklar büyük taş bloklardan imal edilmiş özel yapı elemanlarıdır. Plan elemanlarının hemen hepsinde olduğu gibi, ocaklarda da sade ve bezemeli örneklerin birçok örneği bulunmaktadır (Resim 5.55). Günümüzde ocak işlevini yitirmiş bir plan öğesi olduğu için, özellikle kullanımı süren evlerde doldurularak kapatılmıştır.

(a) (b)

Resim 5.55. Ocak örnekleri

Odaların zemini ve tavanı ahşaptır. Tavanda; dairesel kesitli olana direk, dikdörtgen kesitli olana çapa denen ahşap kirişlerin açıkta bırakıldığı, üzerine serilen hasırın ya da pardı adı verilen işlenmemiş ince ahşabın görünebildiği uygulamalar Mut geleneksel konutlarında en çok görülen tavan uygulamasıdır. Ardından gelen uygulama tipi ise, bu ahşap kirişlerin sade bir biçimde kapatıldığı olanlardır. Sadece bir yapının bir odasında ahşap tavan göbeği örneğine rastlanmıştır (Resim 5.56).

Resim 5.56. Ahşap tavan çeşitlerinden örnekler

Malzeme kullanımı ve yapım sistemi

Temel duvarları kaba yonu taş ile kargir yığma sistem tekniğinde oluşturulmuştur. Temel duvarında harç kullanılmadan kuru duvar yapılmıştır. Zemin seviyesinden üstünde yapılan duvarlarda, aynı tekniğin taşlar arasında, toprak-saman karışımlı harç kullanılarak devam etmiştir. Yapı köşelerinde daha büyük düzgün kesme taş kullanılarak duvar birleşim noktaları sağlamlaştırılmıştır. Yapıların daha sağlam olması için, her yapıya göre değişmek kaydıyla yaklaşık 100 cm aralıklarla ahşap hatıllar kullanılmıştır. Bu hatıllara köstek denmektedir. Köstekler kalın taş duvarın her iki kenarına cephe boyunca devam edecek şekilde yerleştirilir. Bu iki köstek ise kısa aralıklarla daha ince ahşaplarla birbirine bağlanır. Ara döşemeler duvarlarda bulunan ahşap hatılların üzerine 30-60 cm aralıklarla yerleştirilen, daire ya da dikdörtgen kesitli, kesit boyutları 8-17 cm civarında olan kirişler ile taşınmaktadır. Kirişlerin üzeri ahşap ile kaplanmaktadır. Çatı döşemesinde bu ahşap kaplama malzemesinde pardı denmektedir. Pardı ağaç gövdelerinin dış yüzeyine yakın yerlerinin balta ile kesilerek elde edilir. Pardı dışında kirişler üzerine hasır da konulmaktadır. Kaplama malzemesinin üzerine kalan küçük boşlukları kapatmak için çam pürü, keven kabuğu serilmektedir. Son olarak da, yörede cirk adı verilen samanlı beyaz çamur dökülerek bağlayıcılık sağlanır.. Bunun üzerine de kırmızı toprak yerleştirilir ve kaya tuzu dökülür. Yuvak taşı ile sıkıştırılır. Bu sıkıştırılma işine yuvalamak denir.

Toprağa dökülen tuz, sertleşmesini sağlayarak su geçirimini engeller. Her yıl yuvalama işi tekrarlanarak çatının korunumu sağlanmaktadır.

5.5.3. Tarihi ticari doku – İç ve Dış Çarşı Sokakları

"Osmanlı döneminde çarşıların yer seçimi üzerinde rol oynayan faktörlerden biri kültürel önemi olan cami, türbe ve medreseler gibi dini ve eğitim amaçlı alanlardır. Osmanlı öncesinden var olan cami, medrese veya yerel halk arasında kutsallık atfedilen alanlar, çarşıları kendine çekmiştir" [174]. Birinci bölge olarak belirlenen sınırlar içerisinde kalan tarihi ticari doku, kuzeyde Cumhuriyet Meydanı, kuzeybatısında kale, doğusunda Taş Han ve güneyinde çarşı caddelerinin sonlanmasıyla sınırlanmaktadır. Dokuyu oluşturan dükkânların büyük oranda değiştiğini kabul etmekle beraber, tarihi dokunun okunmasına engel olmayan onarım ya da yenilenmeler geçirdiği görülmektedir (Resim 5.57 (a),(b).

(a)

(b)

Resim 5.57. (a) Dış Çarşı Caddesinden güneye ve kuzeye (b) bakış

Çarşıda gerçekleştirilen ticari faaliyetlere ait kayıtlı en eski verilere, Mut Ticaret ve Sanayi Odası arşivinde bulunan sanayi sicil defterlerinden ulaşılmaktadır [188]. Bu defterlere, 1959 yılından itibaren Silifke'de kayıt yapılmaya başlanmış, ticari faaliyeti yürüten kişinin beyan esasına dayanarak faaliyetin başlama yılı kaydedilmiştir. Bu defterlerdeki kayıtlara göre; çarşı bölgesindeki faaliyetler yıllara (Şekil 5.38), adresine (Şekil 5.39) ve yapılan işin cinsine göre (Şekil 5.40) gruplandırılarak analiz edilmiştir. Böylece çarşı içerisindeki ticari faaliyetin değişimin ortaya konması amaçlanmıştır. Şekil 5.38'e göre; 1930-1940 yılları arasında çarşı bölgesinde kayıtlı dört işyeri bulunmaktadır. Bu iş yerlerinde; ekmek imalatı/fırıncılık, manifaturacılık, tuhafiyecilik, toprak ürünleri ve ziynet eşyası alım-satım işleri yürütülmektedir (Ek-8).

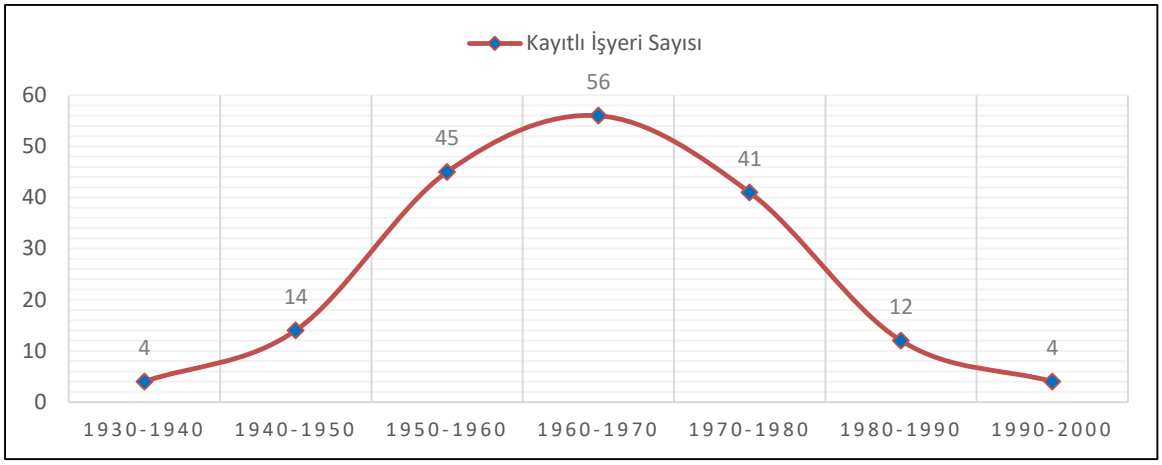

Şekil 5.38. Yıllara göre Mut çarşısında geçmişte faaliyet gösteren iş yeri sayısı [189]

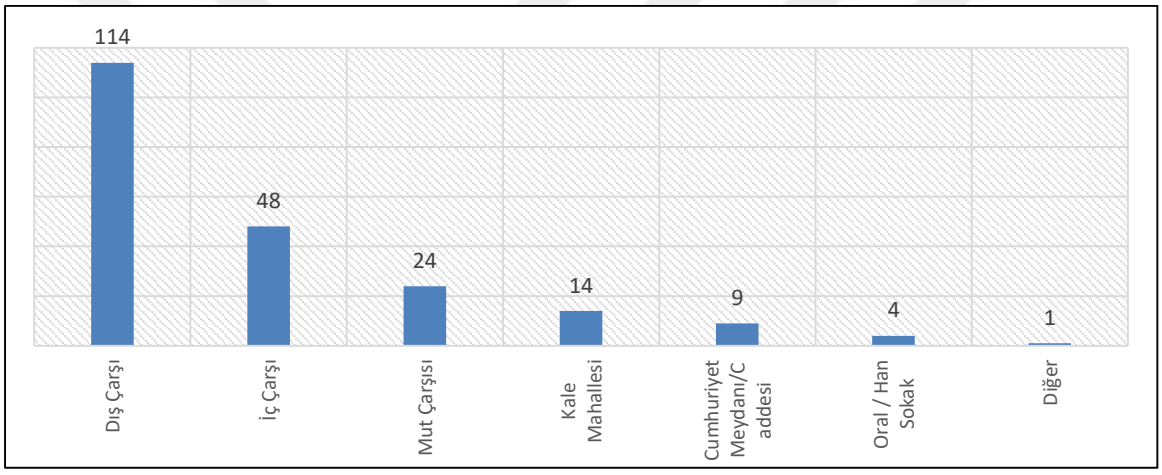

Şekil 5.39. Konuma göre Mut çarşısında geçmişte sürdürülen toplam faaliyet [189]

Şekil 5.39'a göre Mut çarşısı içerisinde; Dış Çarşı Caddesi'nde gerçekleştirilen faaliyetlerin toplam sayısı diğerlerine oranla çok fazladır. İkinci sırada, bu caddenin hemen paralelindeki İç Çarşı Cadde'si gelmektedir.

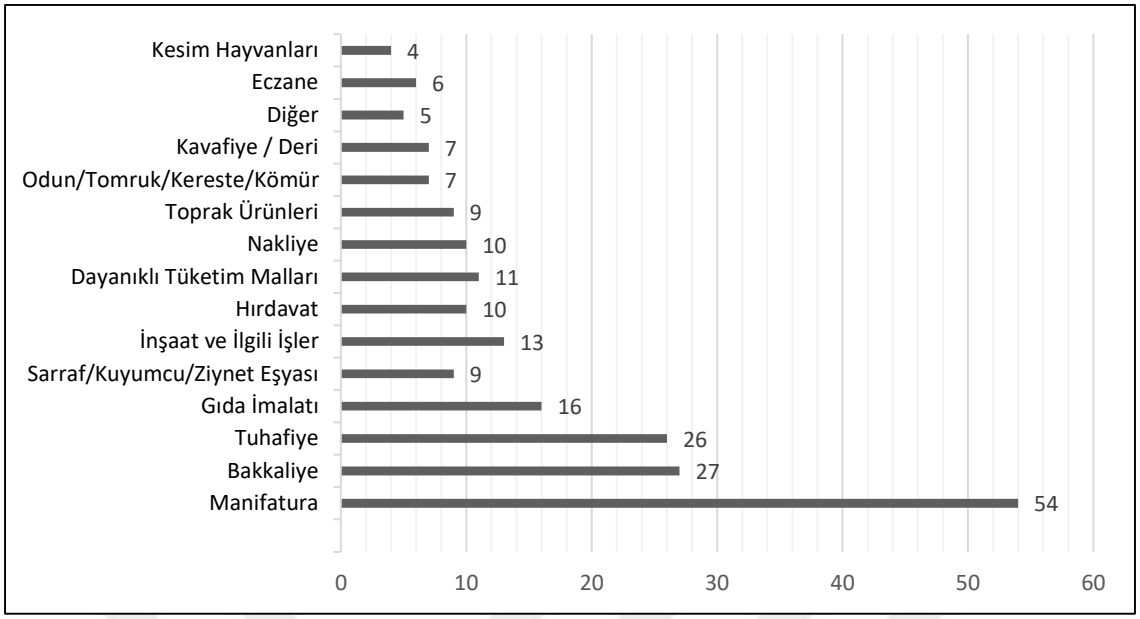

Şekil 5.40. Geçmişte yürütülen faaliyet türü toplam sayısı (1930-2000 arası) [189]

Çarşı bölgesinde geçmişte sürdürülen ticari faaliyetler başta manifaturacılık, ardından bakkaliye ve tuhafiye işletmeciliğidir (Şekil 5.40).

Günümüzde İç ve Dış Çarşı Cadde'lerinde devam eden ticari faaliyetlerin tespiti için yerinde tespit çalışması gerçekleştirilmiştir. Buna göre çarşıdaki 137 dükkândan 37 tanesi (%27) boştur. Sırasıyla; konfeksiyon (% 9), dayanıklı tüketim malları (birinci ve ikinci el beyaz eşya ve ev eşyası) (%7), yeme- içme (fırın, kahvehane, lokanta) (%7), zücaciye mağazaları, manifatura (%5), tesisat (%5), terzi ve tuhafiye dükkânları (%5) sıralanmaktadır. Yapılan diğer ticari iş kolları da Şekil 5.41'de gösterildiği gibidir. Çarşıda, toplamda 17 farklı türde ticari faaliyet yürütülmektedir (Harita 5.58)

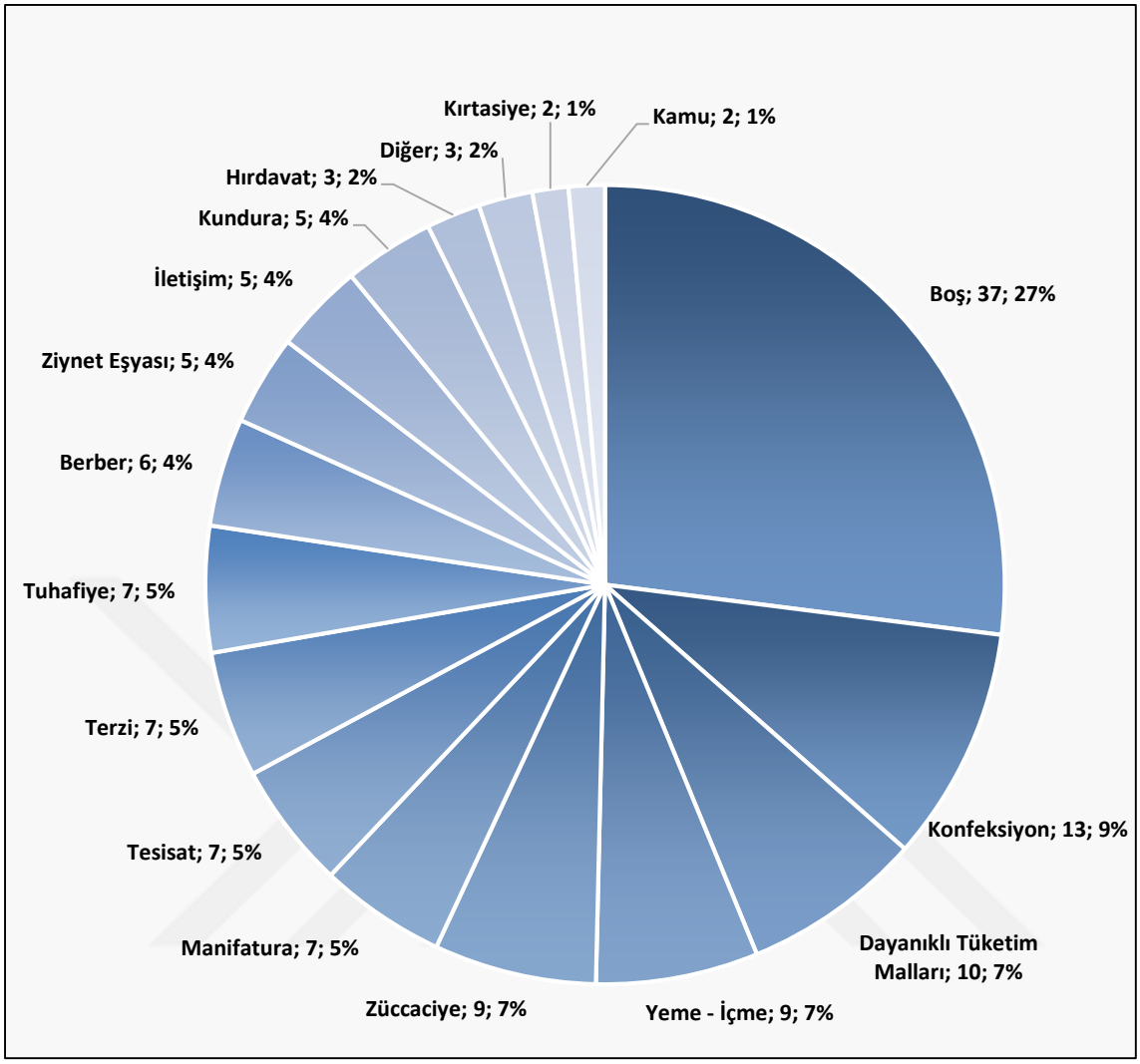

Şekil 5.41. Türlerine göre ticari faaliyet yürüten güncel dükkan sayısı

Çarşı caddelerinde; manifatura, hırdavat, tuhafiye, zücaciye faaliyetleri geçmişte olduğu gibi halen sürdürülmektedir. Alım gücünün gelişmesiyle manifaturacılığın devamı olarak kabul edebileceğimiz konfeksiyonculuk da çarşı da önemli bir iş kolu haline gelmiştir. Sayıca fazla olduğu için önemli olan bu iş kollarının yanı sıra sürekliliği veya özgün işlevsel değeri açısından önemli olan bazı dükkânların, yerinde yapılan analizler sonucunda tespiti yapılmıştır.

Harita 5.58. Konumlarına göre faaliyet yürüten güncel ticaret türleri

Mut Ticaret ve Sanayi Odası sicil defterlerinde de kaydı olan Dış Çarşı Caddesi 75 ada 15 parseldeki lokanta (Resim 5.58), 75 ada 5 parseldeki manifatura dükkânı (Resim 5.59), 74 ada 14 parseldeki üst katı polis karakolu olarak da kullanılmış olan konut (Resim 5.60),

aynı cadde ve orta bloktaki 77 ada 7 parseldeki kahvehane, Oral Sokak 82 ada 3 parseldeki demirci özgün kullanım değerine sahip dükkânlardır. Ayrıca bu demirci dükkânı özgün ahşap kapaklı cephe düzeni ve içindeki donatıları ile çarşı içerisindeki diğer dükkanlara oranla önemli bir belge değerindedir (Resim 5.61). Bu demirci dükkânının batısında ve karşısındaki dükkânlar da bu özgün değeri kısmen devam ettirir niteliktedir (Resim 5.62).

Resim 5.58. Dış Çarşı Caddesi 75 ada 15 parseldeki lokanta

Resim 5.59. 75 ada 5 parseldeki manifatura dükkânı

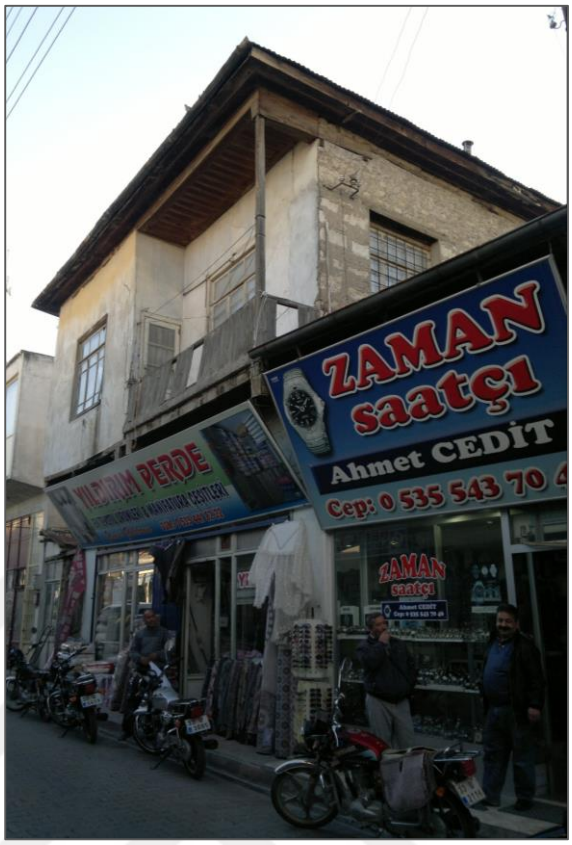

Resim 5.60. 74 ada 14 parseldeki konut

Resim 5.61. Oral Sokak 82 ada 3 parseldeki demirci (solda)

(a)

(b)

(c)

Resim 5.62. (a, b, c) Çarşı bölgesindeki dükkan örnekleri

5.5.4. İlçe merkezinde ve yakın çevresindeki meyve bahçeleri ve tarım alanları

Tarihi boyunca Mut ilçesinde tarım işleri önemli bir yere sahiptir. Günümüzde de bu durum devam etmekte, zeytin ve kayısı başta olmak üzere incir, üzüm, elma gibi çeşitli bahçe ve buğday gibi tarla ürünleri yetiştirilmektedir. Koruma bağlamında; güncel imar sınırı içerisinde olup, planda TNKA (tarımsal niteliği koruncak alan) olarak belirlenmiş

tarım alanları dışında, kalan diğer tarım arazileri, Mut İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü ve TKGM (Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü) parsel sorgulama sisteminden tespit edilerek Harita 5.59 oluşturulmuştur.

Mut İlçesi ve çevresinde tarım faaliyetlerinin Roma dönemine kadar uzandığına dair buluntular vardır. Kilikya'da epigrafi - tarihi coğrafya 1997 yılı araştırmalarında, bölgede bahçe tarımının Roma İmparatorluk Devrinde de yaygın olduğunu ve çiftçilerin meyvelerinin bol olması için adakta bulundukları yazıtlı bir sunak kalıntısı bulunmuştur [123].

Bölüm 5.1.3., Çizelge 5.3'te listelenen, 71 sıra numaralı ve Adana K.V.K.B.K. (Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu) tarafından 2009 yılında tescillenen anıt zeytin ağacı 1300 yaşındadır (Resim 5.63).

Resim 5.63. 2009 yılında tescillenen anıt zeytin ağacı

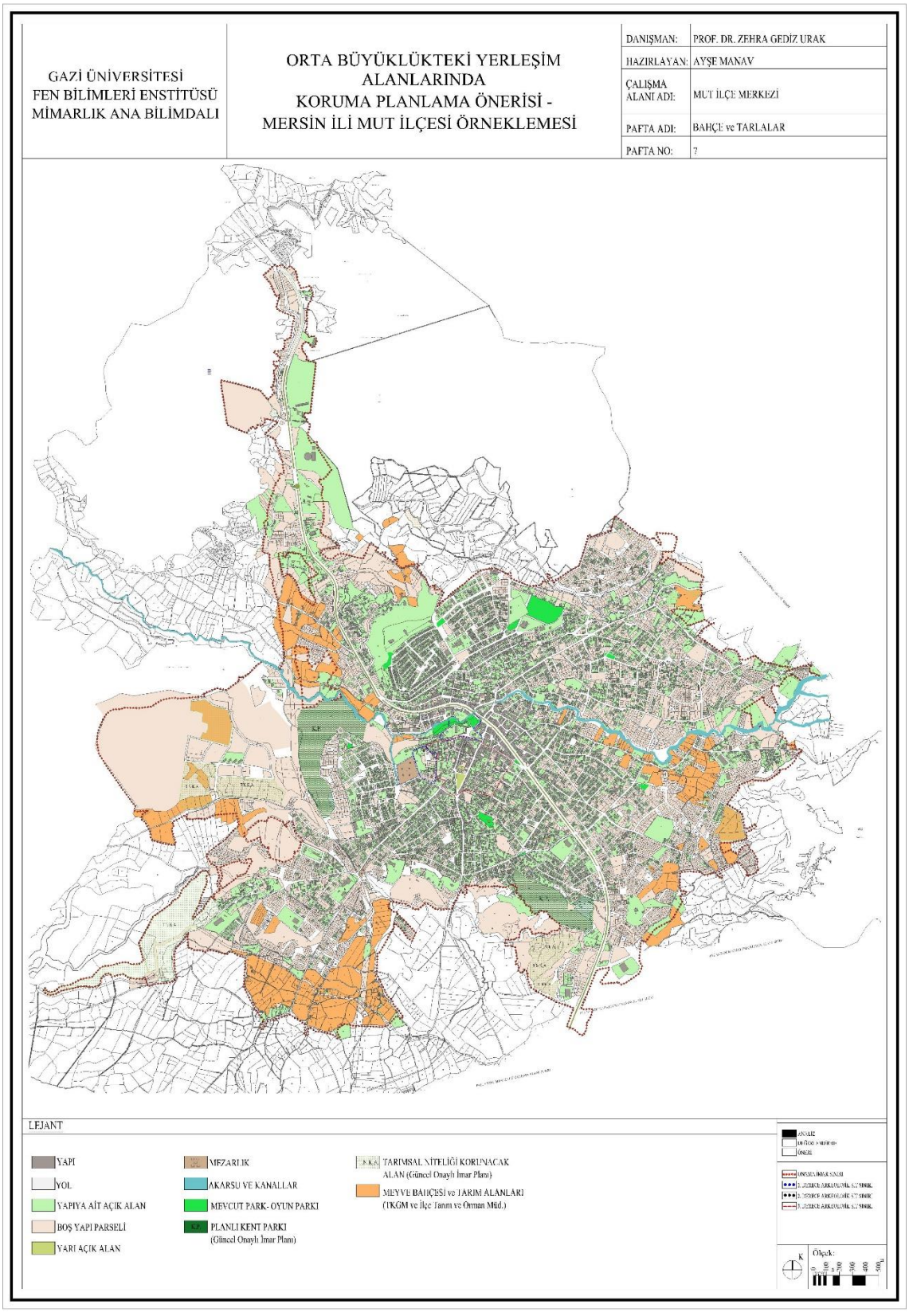

Harita 5.59. Mut İlçesi imar sınırları içinde kalan tarım alanları

Mut ilçe merkezinin 5 km. kadar kuzeyindeki Sinobiç'teki (Dalisandos) yerleşimin kalıntıları arasında kırma taşları, kırma tekneleri ve ağırlık taşlarından, buradaki bazı mekanların zeytinyağı atölyesi olarak kullanıldıklarını ortaya koymaktadır [126]. (Resim 5.64). Benzer şekilde, Geçimli Mah. sınırları içerisinde zeytin pres yerinin de bulunduğu arkeolojik alan, 2014 yılında Adana KVKBK tarafından tescillenmiştir [189].

Resim 5. 64. Sinobiç'teki (Dalisandos) yerleşiminde Zeytinyağı işliği kalıntısı [126]

16.yy'da Mut kaza merkezinde ikamet eden halk, şehir dışına çıkarak Kestel, Uçbey (dördüncü bölge) ve Burnugümüşlü mezraalarında zirai faaliyette bulunmakta, şehir merkezinde ise, buğday, arpa, çeltik, bağ, bostan, meyve ve susam ziraatı yapmaktadır [118]. 19.yy'da ise zeytincilik ile ilgili çalışmaların tekrar yoğunlaştığı görülmektedir. Günümüzde Zeytin Düzü olarak adlandırılan bölgedeki yabani zeytinlerin aşılanması ve duvar ile çevrilerek hayvanlardan korunması için hükümetten yardım talep edilmiştir [118]. Bu talepler hemen gerçekleştirilmiş olmalıdır ki, 1989 yılı Adana vilayet salnamesinde: "aşılanmış yabani zeytinlerden gayet nefis zeytin ve zeytinyağı çıkmaktadır" ifadesi görülmektedir [118]. Bu çalışmalar günümüz zeytinciliğinin oluşmasında önemli adımlar olmuştur.

Günümüzde de ilçede gerçekleştirilen zeytine dayalı tarımsal ve endüstriyel faaliyetler yoğundur. Mut İlçesi tek başına Türkiye'nin zeytinyağı üretiminin yüzde 10 ile 13'lük bölümünü karşılamaktadır. Toplam 700 bin dekarlık tarım arazisinin yaklaşık 275 bin

dekarında zeytin üretimi gerçekleştirilmektedir [190]. 1994 yılında iki zeytinyağı üretim tesisinin kurulması ile buradaki zeytin tarımını daha da desteklenmiş ve kuvvetli hale gelmiştir. 2005 yılından bu yana zeytin sempozyumları ile bu tarımsal faaliyetler bilimsel olarak da desteklenmektedir. 2018 yılında Mut Ticaret ve Sanayi Odası'nın başvurusu ile Mut Zeytinyağı tescil edilerek coğrafi işaret almıştır.

Kayısı yetiştiriciliği ise zeytin yetiştiriciliğine kıyasla daha yenidir. Mut kayısısı da Mut Ziraat Odası başvurusu ile 2007 yılında tescillenerek coğrafi işaret belgesi almıştır. Mut Kayısı (Yaş Sofralık) adıyla tescillenen kayısının büyümesi sırasında "hava oransal neminin düşük olması; meyvelerde albeniyi arttıran kırmızı yanak miktarını arttırmakta ve bu yanak miktarı sofralık kayısılarda hiçbir yörede Mut yöresinde olduğu kadar olmamaktadır. Sert olduğu için ihracata en elverişli sofralık kayısı olan bu meyvenin pazarlanmasına mayıs ayında başlanmaktadır" [191]. Her yıl Haziran ayının ilk haftasında Mut Karacaoğlan Kayısı ve Kültür Festivali düzenlemektedir.

5.5.5. Mut Bulgurculuğu, Bulgurcular Sokak ve Bulgurhaneler

Mut bulgurculuğu

Bulgurculuk; buğdayın hammadde olarak üretim sistemine girip, çeşitli aşamalardan geçtikten sonra farklı boyutlarda sofralık ürün haline getirilmesi işine denmektedir. Bu üretim aşamalarının gerçekleştiği açık, yarı açık ve kapalı mekânlardan oluşan yapılara da bulgurhane denmektedir. Geleneksel bulgur üretim sisteminin iki ana aşaması vardır. Bunlar; buğdayın haşlanıp kurutulması ile diri buğday elde edilmesi diğeri ise diri buğdayın değirmenlerde öğütülerek daha küçük boyutlu bulgur çeşitlerinin üretilmesidir. Geleneksel bulgurhaneler, bu üretim aşamalarından bir tanesine sahip olduğu gibi her ikisini de kapsayabilmektedir.

Karaman, Mut ve Gaziantep'teki birçok bulgurhanenin ahşap makinalarını imal eden Toprakçı'nın (2019) anlatımına göre: "Türkiye'de i1k kez 1927 yılında, Türk ordusunun ihtiyacını karşılamak adına Karaman'da, bu günkü valiliğin olduğu yerde, derenin hemen yanında 27 adet geleneksel bulgurhane imalathanesi kurulmuştur. Karaman'ın iklim şartları, bulgurculuğun hammaddesi buğdayın yetiştirilmesi için uygun olmasına karşın, bulguru haşladıktan sonra kurutabilmek için yeteri kadar güneşli değildir. Bu nedenle

Karamandaki bulgur imalatçıları, komşu ilçelerinden Mut'ta kurutma işlemini gerçekleştirmek adına girişimlerde bulunmuştur. İlk olarak Mut'un Hacı Sayit Köyü'nde Karamanlı bir imalatçı diri bulguru üretip, kuruyan bulguru Karaman'a götürüp öğütmüştür [192]. Bu gelişmeler Mut'ta bulgurculuğun başlamasında etkili olmuştur.

Mut Ticaret Odası arşivi, ticaret sicili defterlerindeki kayıtlara göre, Mut'taki ilk bulgurhane 1925 yılında, bulgur imalatçılığı, toprak mahsulleri ve kesim hayvanları toptan ve perakende işletmesi olarak kurulmuştur (Resim 5.65). Bu bulgurhane diri bulgur imalatı yapmaktadır ve ince bulgur üretimi yoktur. Çünkü: "Mut ilçesinde ince bulgur üretimi yapan ilk bulgurhane 1960 yılında Pınarbaşı Mahallesi'nde taş köprünün kuzey doğusunda kurulmuştur" [192], (Resim 5.66).

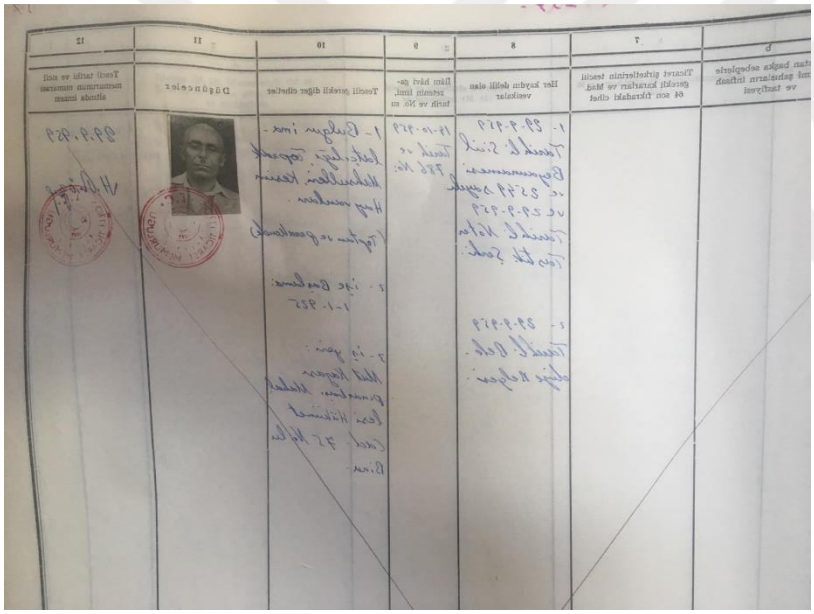

Resim 5.65. Kurulan ilk bulgurhane işletmesini gösteren kayıt belgesi [188]

Resim 5.66. İnce bulgur imalatı yapan ilk bulurhaneye ait yapı kalıntısı

Bulgurculuk işi ile ilgili tüm kayıtları ortaya çıkarmak için 8 ciltten oluşan ticaret sicili defterlerinin tamamı incelenmiştir. Bunun sonucunda kayıtlı toplam 35 işletme tespit edilmiştir (Çizelge 5.22). Çizelgede işyeri sahibinin adı, faaliyetin içeriği, işe başlama tarihi, işin bitiş tarihi, kayıtlı iş yeri adresi, kayıt yılı ve sicil numarası bilgilerine yer verilmiştir. Bu defterler 1959 yılından itibaren oluşturulduğu için, işe başlama tarihi 1959'dan önce olan kayıtlar, işletmecinin beyanı esas alınarak oluşturulmuştur. İş yeri adreslerinde geçen mahalle ve sokaklar, günümüzde aynı alanı kapsamadığı ya da aynı kişinin devam ettirdiği işler için de aynı adresi kullanabileceğinden, bulgurhane yapılarının yerlerini belirtmekte kısmen yanıltıcı olabilir.

Çizelge 5.14.'den anlaşıldığı gibi; 1950 senesi öncesinde kayıtlı 3 bulgurhane bulunmakta, 1950-1960 arasında 6 bulgurhane daha eklenmektedir. 1960-1970 arasında bulgurhane sayısında ciddi bir artış gözlemlenmektedir. 1960'ta ince bulgur üretimi yapan değirmenli bulgurhanelerin açılmaya başlandığı, özellikle bu tarihten sonra Mut bulgurculuğunun geliştiğini söylemek mümkündür. Toprakçı'nın sözlü anlatımına göre "Mut bulgurunun sarı renkli olması, Gaziantep bulgurundan ayıran en büyük özelliğidir ve bu yüzden dikkat çekmektedir". 1970-1980 arasında 5, 1980-1990 arasında 6, 1990-2000 yılları arasında 7 ve 2000 yılından sonra 3 tane daha bulgurhane işletmesi açılmıştır. Böylece, bazıları aynı kişilere ait, toplamda 36 tane kayıtlı bulgurhanenin Mut genelinde çalıştığı, bunlardan çoğunun da 1990-2000 yılları arasında da hızlı bir şekilde kapandığı görülmektedir.

Çizelge 5.14. Mut ilçesinde kurulan bulgurhane işletmelerinin kayıt bilgileri [189]

	FAALİYETİN İÇERİĞİ	İŞE BAŞLAMA TARİHİ	İŞİN BİTİŞ TARİHİ	KAYITLI İŞ YERİ ADRESİ	KAYIT YILI	SİCİL NO
1	Bulgur İmalatçılığı (Perakende)	1953		Mut Kazası, Pınarbaşı Mah. 27 No'lu imalathane	1959	22
2	Un ve Bulgur İmalatçılığı (Toptan - Perakende)	1953		Mut Kazası, Pınarbaşı Mah. 33 No'lu imalathane	1959	34
3	Bulgur İmalatçılığı, Toprak Mahsülleri, Kesim Hayvanları (Toptan ve Perakende)	1925	1965	Mut Kazası, Pınarbaşı Mah. Hükümet Cad. 75 No'lu bina	1959	57
4	Bulgur İmalatçılığı, Toprak Ürünleri, Odun, Tomruk, Kereste (Toptan - Perakende)	1934		Mut Kazası, Doğancı Mahallesi, Han Sokak, 10 No'lu bina	1959	
5	Toprak Ürünleri, Bulgur İmalatçılığı, Manifatura (Toptan - Perakende)	1953		Mut Kazası, Dış Çarşı 85 No'lu Dükkan	1959	63
6	Odun, Tomruk, Kereste, Kömür ve Bulgur İmalatçılığı	1955		Mut Kazası Pınarbaşı Mahallesi 14 No'lu Bina	1959	66
7	Bulgur İmalatçılığı (Toptan - Perakende)	1955	1970	Mut Kazası, Pınarbaşı Mahallesi, Üçbey Sokağı, 7 No'lu Bina	1960	70
8	Bulgur ve Peynir İmalatçılığı (Toptan- Perakende)	1930		Mut Kazası, Meydan Mahallesi, Yayla Sokağı, 120 No'lu bina	1960	71
9	Bulgur İmalatçılığı	1961	1980	Mut Kazası, Meydan Mahallesi, 13 No'lu bina	1962	153
10	Bulgur İmalatçılığı ve Çeltik Ekimi	1962		Mut Kazası İç Çarşı 10 No'lu dükkan	1962	173
11	Manifatura, Toprak Ürünleri, Bulgur ve Peynir İmalatçılığı	1962	1963	Mut Kazası, Çarşı, Belediye civarı, No:4	1962	181
12	Manifatura, Bulgur ve Peynir İmalatçılığı (Perakende)	1957	1997	Mut Kazası İç Çarşı 5 No'lu dükkan	1962	183
	Besicilik	1988		Civciv Mahallesi, Bulgurcular Sokak No:9	1988	
13	Bulgur İmalatçılığı	1964	1994	Mut Kazası, Üçbey Sokak, 44 No'lu bina	1967	288
14	Bulgur, Peynir İmalatçılığı, Toprak Ürünü, Canlı Hayvan	1965	1993	Mut Kazası, Üçbey Sokak, No:4	1970	331
15	Toprak Ürünü ve Bulgur İmalatı	1967	1989	Meydan Mahallesi, Üçbey Sokak No:13		345
16	Bulgur ve Peynir İmalatçılığı Toptan	1963	2000	Meydan Mahallesi Civciv Sokak No:20	1970	346
	Bulgur İmalat ve Pazarlaması	1988		Civciv Mahallesi, Bulgurcular Sokak No:4	1999	
17	Bulgur ve Peynir İmalatçılığı	1965		Meydan Mahallesi Civciv Sokak No:20	1970	347
18	Toprak Ürünü ve Bulgur İmalatçılığ	1969	1999	Mut Kazası Maydan Mahallesi, Mara Yolu, Civciv Semti No:51	1970	352
19	Bulgur ve Peynir İmalatçılığı ve Bakkaliye (Toptan)	1960	1998	Mut Kazası Çarşısı, Silifke Caddesi, 29 No'lu dükkan		353
20	Toprak Ürünleri ve Bulgur İmalatçılığı (Toptan-Perakende)	1966		Pınarbaşı Mahallesi Asvalt Sokak No:25	1970	354
21	Bulgur İmalatçılığı ve Canlı Hayvan Ticareti	1970	1998	Mut Kazası, Meydan Mahallesi, Civciv Sokak No:21	1970	363

Çizelge 5.14. (devam) Mut ilçesinde kurulan bulgurhane işletmelerinin kayıt bilgileri [189]

22	Bulgur İmalatçılığı (Toptan - Perakende)	1970		Mut Kazası, Meydan Mahallesi, Civciv Sokak No:29		364
	Bulgur İmalatçılığı - Pazarlaması	1999		Civciv Mahallesi Emek Cad. No:40	1970	
	Bulgur İmalatçılığı - Pazarlaması	2001		Civciv Mahallesi Emek Cad. No:40	2006	
23	Bulgur İmalatçılığı ve Nakliyatçılık	1970		Mut Kazası Belediye Sanayi No:25	1971	372
24	Peynir ve Bulgur İmalatçılığı, Kesim Hayvanları, Toprak Ürünleri	1960		Pınarbaşı Mah No:57	1971	374
25	Bulgur İmalatçılığı ve Kesim Hayvanları	1968	2000	Meydan Mah. Bulgurcular Sokak No:52	1976	460
	Bulgur İmalatçılığı ve Kesim Hayvanları	1987	2000	Civciv Mahallesi, Bulgurcular Sokak No:32/1	1987	
26	Toptan Bulgur İmalatçılığı	1979		Keke Köyü No:23	1997	576
		1990				
	Bulgur İmalatçılığı ve Pazarlaması	1992		Civciv Mah. Emek Cad. No:36		
27	Bulgur İmalatçılığı	1981	1993	Gençali Köyü		812
28	Bulgur İmalatı ve Pazarlaması	1978		Civciv Mah. Asbut Sokak No:52/A		874
29	Bulgur İmalatı ve Pazarlaması	1992		Civciv Mah. Emek Cad. No:42	1992	887
		2008		Cumhuriyet Mah: Emek Cad. No:110	2008	
30	Bulgur İmalatı ve Pazarlaması	1987		Civciv Mah. Asbut Sokak No:48	1987	643
31	Bulgur İmalatı ve Pazarlaması	1982		Civciv Mah. Emek Cad. No: 36	1994	955
32	Bulgur İmalatı ve Pazarlaması	1993	2000	Keleceköy No:1	1993	903
33	Dahili Ticaret	1985	1998	Silifke Cad. No:17	1985	733
	Bulgur İmalatı ve Pazarlaması, Oto Lastik Bayiliği, Oto Alım Satım İşleri	1992		Atatürk Bulvarı No:23-A	1992	
34	Bulgur İmalatı ve Nakliyecilik	1986	2001	Civciv Mah. Emek Cad. No:19	1986	1047
35	Bulgur Üretimi ve pazarlaması, gıda, tarım, hayvancılık, otomotiv ana sözleşmesindeki konular	2001		Civciv Mah. Camili Cad. No:160	2001	1205
36	Ana sözleşmedeki konular	1995		Atatürk Bulvarı No:23-A		991

Toprakçı'nın sözlü anlatımına göre "Mut bulgurunun sarı renkli olması, Gaziantep bulgurundan ayıran en büyük özelliğidir ve bu yüzden dikkat çekmektedir". 1970-1980 arasında 5, 1980-1990 arasında 6, 1990-2000 yılları arasında 7 ve 2000 yılından sonra 3 tane daha bulgurhane işletmesi açılmıştır (Şekil 5.42). Böylece, bazıları aynı kişilere ait, toplamda 36 tane kayıtlı bulgurhanenin Mut genelinde çalıştığı, bunlardan çoğunun da 1990-2000 yılları arasında da hızlı bir şekilde kapandığı görülmektedir.

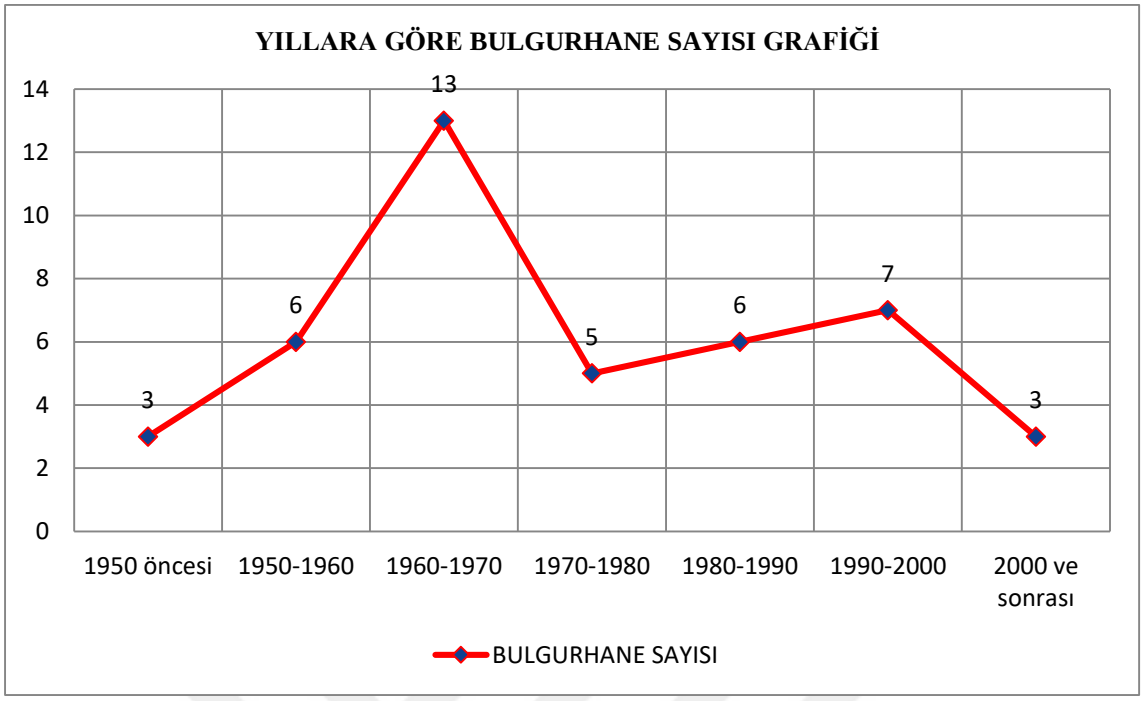

Şekil 5.42. Yıllara göre; kayıtlı bulgurhane sayısı [188]

Geleneksel bulgurculuk, 1990'lı yıllarda doruk noktasına ulaşmış, takip eden bir kaç yıl içerisinde sona ermiştir. Geleneksel bulgur eski imalatçılarından İnce'nin (2019) aktarımına göre: "ilgili devlet kurumlarının denetimi sonucu geleneksel üretim sisteminin sağlıksız olduğu gerekçesi ile güneşte kurutma işlemi yasaklanmıştır" [193]. Bu gelişmeler doğrultusunda bulguru kurutmak için güneşe duyulan ihtiyaç ortadan kalktığından dolayı sanayi tipi makineleşmeye geçiş zorunlu olmuştur. Yeterli fiziki koşulları olmayan, şartları yerine getiremeyen veya yeni sisteme geçse dahi sürekliliğini koruyamayan bulgurhaneler kapanmıştır. Sistemin güneş ile olan ilişkisi sona erdiğinden hammaddeye olan mesafe önemli olmuş, Mut ilçesi cazibesini kaybetmiştir.

Muttaki bulgurhanelerde üretilen bulgur, Gaziantep, Samsun, İstanbul gibi önemli ticaret merkezlerinde pazar bulmuştur. Bu yöntemle elde edilen ürün çeşitleri: başbaş (tam kırılmamış iri taneli bulgur), bulgur, düğürcük ve kepektir. Ürünün bu pazarlara iletiminin daha ucuz olması için nakliyecilik işi, sistemden bir şekilde uzaklaşmış ürünler ve kepeğin hayvan yemi olarak kullanılmasıyla besicilik işi ortaya çıkarmıştır. Besiciler peynircilik işi de yapmıştır.

Bulgurcular sokak

Bulgurcular Sokak'taki morfolojik değişimi kavrayabilmek için Aralık 2017 tarihinde hava kuvvettleri komutanlığından alınan en erken 1955 tarihli hava fotoğrafı kaynak oluşturmaktadır. Fotoğrafa göre, Mut Kalesi ve çevresinde, Meydan Mah.'sinde ve Yatırtaş Caddesi civarında yapılaşma daha yoğundur. Bu üç bölgeden sonra Asput Caddesindeki; yapılar ve meyve bahçeleri ile Mut deresine paralel gerçekleşen oluşumu dikkat çekmektedir. Aynı tarihte Bulgurcular Sokağın batı ucunda konumlanan çok az sayıdaki yapı görülmektedir. Ayrıca fotoğraftan anlaşılmaktadır ki; Bulgurcular Sokak bu tarihte henüz Asput Caddesi'ne kadar uzamamış, bugün bilinen halini almamıştır. Hava kuvvetleri komutanlığından alınan 1970, 1978, 1990, 2009 tarihli hava fotoğrafları ve günümzdeki durumuna ait haritanın üst üste getirilerek elde edilen harita ile yapılaşmanın doğuya yönunde yayıldığı anlaşılmaktadır (Harita 5.60).

Bulgurcular Sokak, Cumhuriyet Mahallesi'nde, Mut yerleşiminin kuzeydoğu çeperindedir. Bulgurhanelerin bu sokak üzerinde yerleşmesinin iki önemli sebebi vardır. Birincisi; buğdayın yıkanması ve haşlanması işlemlerinde bol suya ihtiyaç duyulmasıdır. Bu da, kaynağı Asput Pınarı olan ve kanallar vasıtası ile meyve bahçelerini sulamada kullanılan sudan karşılanmaktadır. İkincisi; sokağın, hemen kuzeyindeki tepenin eteklerinde, eğime paralel olarak konumlanmış olmasıdır. Arazinin güneybatısına doğru ortalama %5'lik bir eğimi vardır. Bu eğim, sergiliklerin olası sağanak yağmur sırasında hızlı tahliye olmasını sağlamaktadır. Buradaki bulgurhane sayısı bir süre sonra öyle artmıştır ki, Sokağın adı Bulgurcular Sokak olmuştur (Harita 5.61, Harita 5. 62).

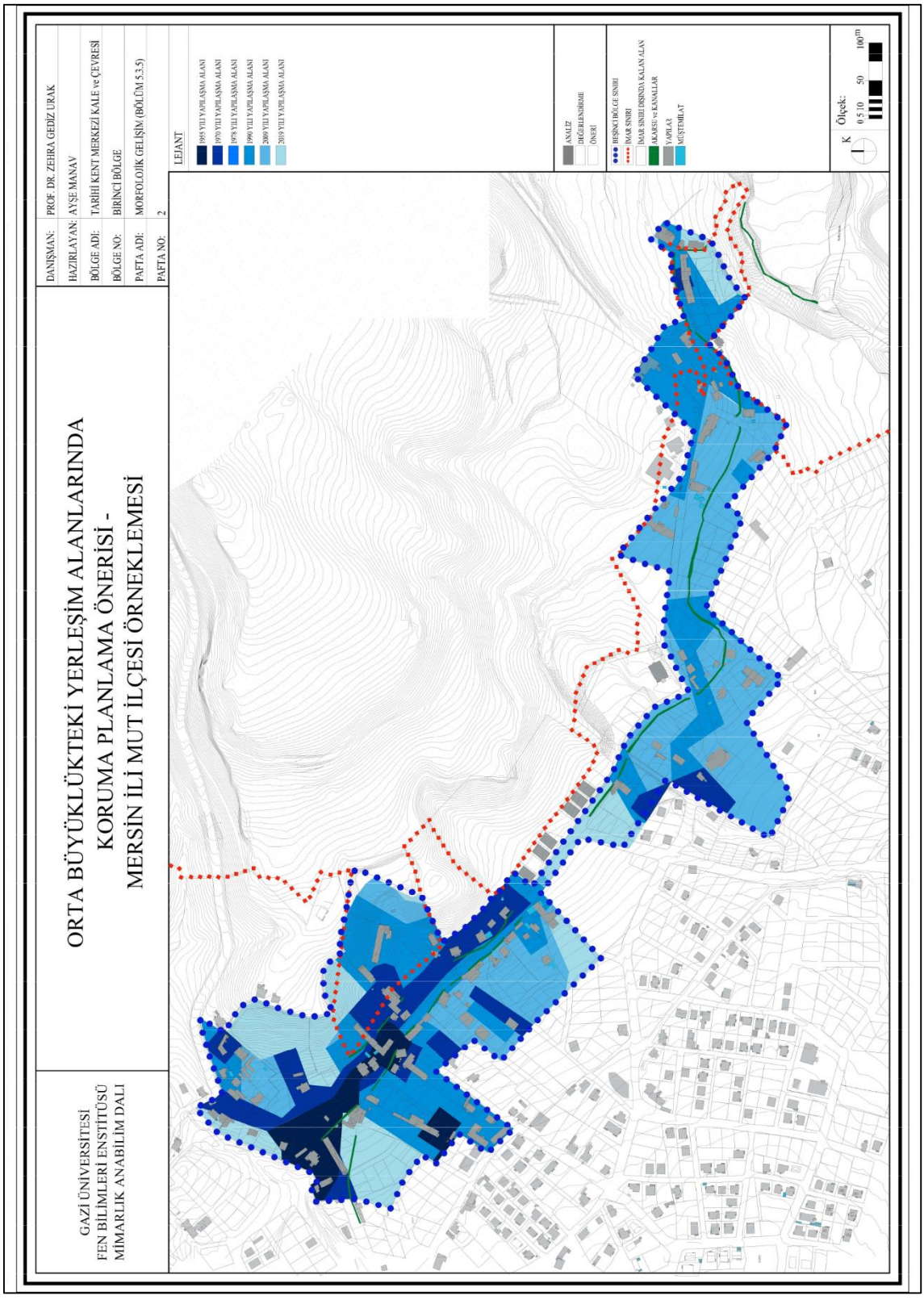

Harita 5.60. 1955-2019 yılı arası morfolojik gelişim

Harita 5.61. 1955 yılı Mut yerleşimi ve Bulgurcular Sokağın konumu

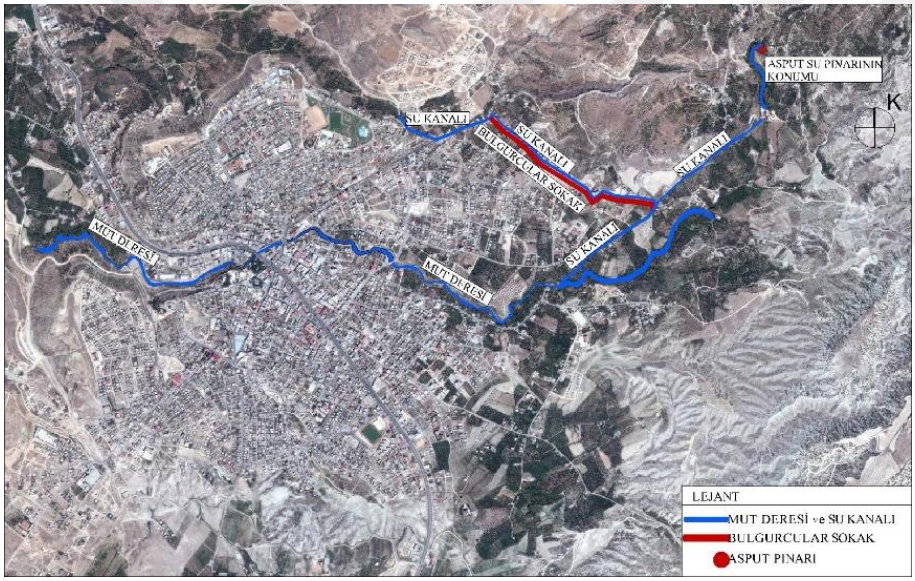

Harita 5.62. Mut yerleşimi genelinde Bulgurcular Sokağın konumunu

Bulgurcular Sokak ve yakın çevresindeki; bulgurhane yapıları, bu tesislerde çalışan işletmeci ve işçilerin konutları, bulgurun serildiği geniş sergilikler, ağaçlık alanlar ve besihaneler geleneksel dokunun fiziki elemanlarıdır. Bu bölgede, geleneksel ve yeni üretim sisteminde, günümüzde birçoğu kullanılmayan, 15 bulgurhane tespit edilmiştir. Bu 15 bulgurhaneye sokağın kuzeybatısından başlayarak sırası ile numara verilmiştir (Harita 5.62). Bu sokak ve çevresinde bulgurhaneler dışında, yeni ve geleneksel teknikle inşa edilmiş konutlar, besihaneler, 1 cami ve 1 okul vardır. Yapılaşma seyrektir ve tescil edilmiş herhangi bir yapı yoktur.

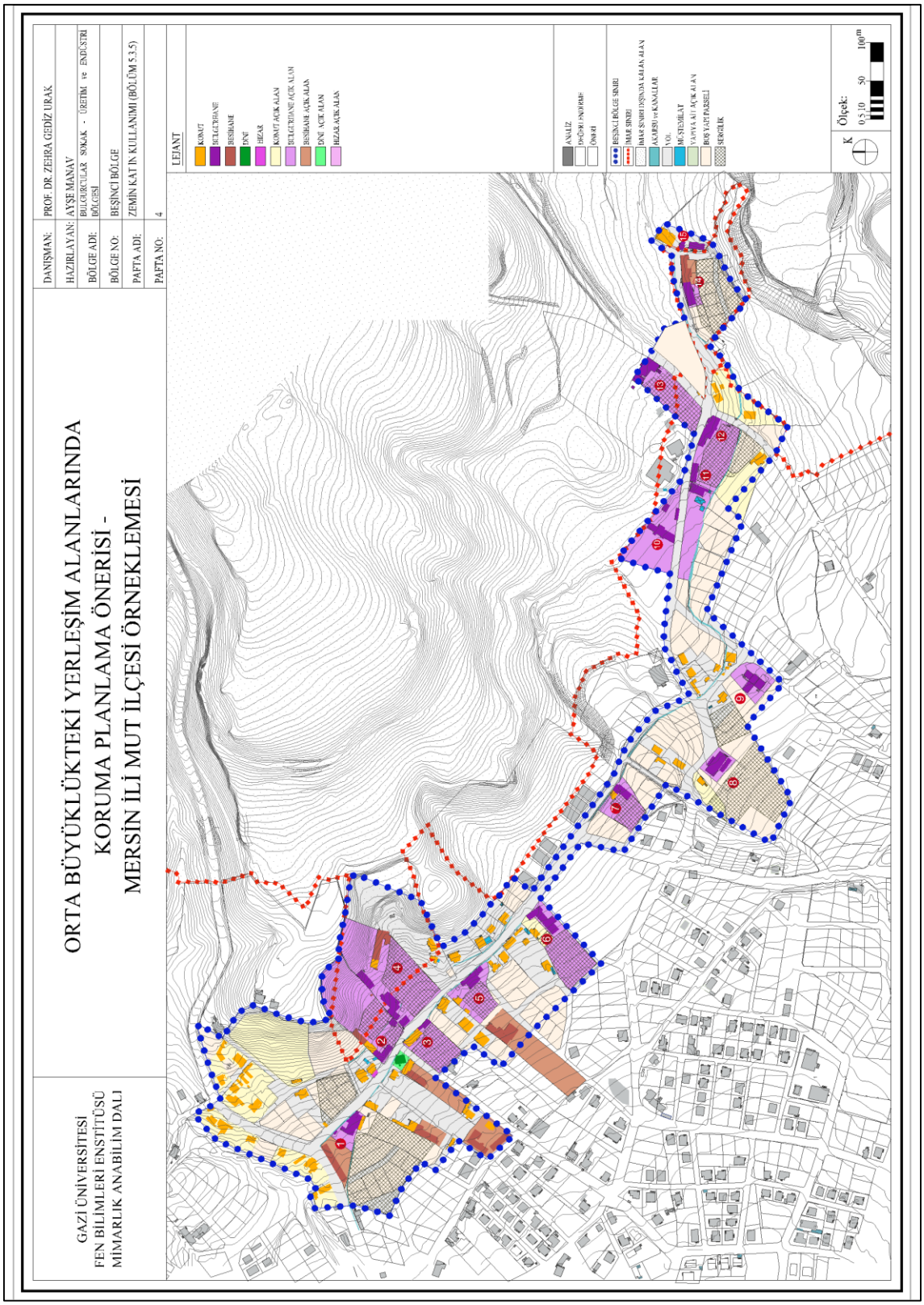

Harita 5.62. Bulgurcular Sokak'taki ve Bulgurhane tesislerinin konumu

Bu çalışma ortamında, işçi ve işveren üretimin her aşamasında beraber çalışmaktadır. Çalışılmayan zamanlarda, bu kişiler aynı zamanda komşuluk ilişkisi içerisinde olduğu için,

sosyal hayatları da beraber geçmektedir. Burada yaşayan birçok kişi aynı zamanda birbiri ile akrabadır. Mahalledeki çocuklar için boş sergilikler bir oyun alanını oluştururken, yetişkinler için toplanma, düğün ve eğlence gibi kutlama alanına dönüşmektedir. Bu nedenle sokakta sıkı bir komşuluk ilişkisi ve aidiyet duygusu gelişmiştir. Bu yaşam şekli, mahallenin geleneksel sosyo-kültürel yapısını oluşturan somut olmayan kültürel değerdir.

Mut bulgurhaneleri

Mut'ta bulgur üretimi Nisan – Ekim ayları arasında, güneşin en etkin olduğu aylarda yapılmaktadır. Yılın kalan diğer aylarında, bulgurun paketlenmesi veya satışı ile ilgili işler yürütülmektedir. "Üretilen bulgur çeşitleri İstanbul, Gaziantep, Samsun gibi önemli merkezlere satılmaktadır. Bir bulgurhanede, ikisi kadın olmak üzere en az beş kişi çalışmaktadır" [194]. Bulgurculuk işinin başladığı 1930'lu yıllardaki buğday işleme kapasitesinin giderek artış göstermesi, üretim sırasında kullanılan aletlerin değişimini etkilemiştir. Örneğin bulgur kapasitesi bir kazan başı 500kg. olduğu ilk yıllarda, haşlanan buğdayın serilmesi için tezgene adı verilen alet kullanılmıştır. Tezgene; işçilerin tutması için uzun iki ahşap kolu olan ve bu iki kolun birbirine ahşap ara bağlayıcılar ile birleştirildiği, dikdörtgen şekilli bir alettir. Kazan kapasitesi artıkça, haşlanan bulgur önce el arabaları daha sonra da yörede taktak adı verilen motorlu taşıt ile taşınmıştır (Resim 5.67).

Resim 5.67. Bulgurun serilmesi için kullanılan taktak örneği

Bulgurhanelerin çalışma prensipleri

Bu tesislerde, işlem öncelikle buğdayın yıkanmasıyla başlamaktadır. Kanalda akan su havuza doldurulacağı zaman kanal içine konulan birkaç adet taş ile set oluşturulup suyun havuza doğru yönlendirilmesi sağlanmaktadır (Resim 5.68).

(a)

(b)

Resim 5.68. (a,b) Su kanalı ve kanal- havuz bağlantı örneği

Yıkanan buğday biraz bekletildikten sonra haşlama kazanlarına aktarılmaktadır. Haşlama suyu, kazanlar ile bitişik konumlandırılmış su tanklarından temin edilmektedir ve kazanlar altındaki ateş tuğlaları ile inşa edilmiş ocaklar yardımıyla ısıtılmaktadır. Altında ocak olan, ilk yapılan bulgurhanelerde haşlama kazanlarının zeminden yüksekliği daha azdır. Kazan içerisindeki bulgur, çeşitli aletler ile insan gücü ile kazandan çıkarılmakta, eğimli bir yüzey aracılığıyla dökülerek el arabalarına doldurulmakta ve serilmektedir. Daha sonra yapılan bulgurhanelerde haşlama kazanı yükseltilmiş, altına taktağın girmesi sağlanmıştır. Böylece bulgur serme işlemi motorlu araç vasıtasıyla yapılmaya başlanmıştır. Haşlanan buğdayı güneşte kurutmak için sergiliğin yüzeyi yaklaşık 3m. – 6m. boyutlara sahip kaput bezleri ile kaplanmakta ve serginin bozulmaması için köşelerine taş konmaktadır. Kalın tabaka halinde serilmiş bir kısım var ise ahşap çek çek yardımı ile düzeltilir. Bir günlük sürenin ardından diri bulgurun kuruması tamamlanır. Kurumanın hızlı olması için, günde beş kere olmak üzere karıştırılması gerekmektedir. Karıştırma işlemine tırmıklama denir. Bunun için özel tırmık aletleri kullanılmaktadır. Kuruyan buğday toplanarak taş değirmenlerde işlenip sofralık bulgur çeşitleri ve buğday kepeği elde edilmektedir. Depolarda paketlenerek satışa hazır hale gelmektedir.

Bulgurhanelerin mimari analizi

Bulgurhaneleri oluşturan temel mekânlar: yıkama havuzları, haşlama kazanları ve bu kazanlara göre düzenlenmiş ocak sistemleri, sergilikler, değirmen ve depolardır.

Yıkama havuzları

Bulgurhane çalışma sisteminin başlangıcını havuzlar oluşturmaktadır. Bir dış mekan elemanı olan havuzlar, genellikle taş yığma duvar üzerine beton sıva yapılarak inşa edilmiştir Havuzlara su alınması, kanal ile havuz arasındaki bağlantı ile sağlanmakta bunu için kanal içine set oluşturularak, su bağlantı yerine yönlendirilmektedir (Resim 5.69). Yıkama işlemi bittikten sonra, havuzun suyu başka bir delikten boşaltılmaktadır.

Resim 5.69. 1 numaralı bulgurhaneye ait su kanalı -yıkama havuzu bağlantı detayı

Yıkanan buğday, havuzun bitişiğindeki az eğimli beton alana aktarılmaktadır. Buğday, burada hem fazla sudan arınmakta hem de boşaltılan haşlama kazanının zaman kaybetmeden doldurulması için bekletilmektedir (Resim 5.70, Resim 5.71).

Resim 5.70. 1 numaralı bulgurhaneye ait yıkama havuzu genel görünüm

Resim 5.71. Yıkama sonrası, kazana konulmak için bekletilen buğdaylar, [195].

Haşlama kazanları ve ocak sistemleri

Kazanların, haşlama suyunu ısıtmada kullanılan yakıttaki ve bulgurun serilme biçimindeki gelişmelere bağlı olarak değişim gösterdiği söylenebilir. Alanda yapılan incelemeler sırasında iki farklı ısıtma sistemine sahip geleneksel kazan tipi görülmüştür. Bunlardan ilki; bulgurculuğun başladığı dönemlerde ve sonrasında uzun süre kullanılan ocaklı tiptir. Kazanın tam altında ateş tuğlası ile inşa edilmiş ocaklar vardır. Bu ocaklarda yakıt olarak odun kullanılmaktadır. Bu kazanlar genellikle zemin kotundadır (Resim 5.72).

Resim 5.72. Ocaklı tip haşlama kazanı ve kazan çukuru örnekleri

İkinci tip kazanlarda fuel oil yakıt olarak kullanılmıştır. Bu tip kazanların altında ocak yoktur, dolayısı ile zemin kotundan daha yüksekte konumlanmıştır ve altında taktağın yaklaşabilmesi için boşluk oluşmuştur. Kazandan aşağıya doğru açılan bir boru ve kapak yardımı ile kazandaki buğday taktağa boşaltılmaktadır (Resim 5.73, Resim 5.74).

Resim 5.73. Haşlanan buğdayın taktağa doldurulması [195]

Resim 5.74. Haşlanan buğdayın taktağa doldurulması için kullanılan düzenek çeşidi

Haşlama sırasında kazanın başında duran ve buradaki işlemleri yöneten mutlaka 1 adet işçi çalışmaktadır ve bu kişiye kazancı adı verilmektedir. Haşlama sırasında buğday sık sık karıştırılmaktadır (Resim5.75). Bir günde ise ortalama 5 kazan buğday haşlanmaktadır.

Resim 5.75. Haşlanan sırasında buğdayın karıştırılması [195]

Sözlü görüşmeler neticesinde anlaşılmıştır ki; ilk başlarda 500kg. buğday haşlanabilen kazanların kapasitesi daha sonra 2 tona çıkmıştır. Bulgurhanelerin işleme kapasitesine göre kullandığı kazan sayısı çeşitlenmektedir. Bölge içerisindeki bulgurhanelerin çoğu tek kazanlı olmakla beraber bir bulgurhanedeki maksimum kazan sayısı 3'tür.

Sergilikler

Hem fiziksel büyüklüğü hem de fonksiyonu açısından, Mut'taki bulgurhanelerin en önemli öğesinin sergilikler olduğu söylenebilir. Çünkü, Mut bulgurculuğunun başlamasını sağlayan güneşte kurutma aşaması sergiliklerde gerçekleşmektedir (Resim 5.76). Bu alanların yapısal olarak eğimli oluşu, herhangi bir yağış durumunda suyun hızlı tahliyesi sağladığından önemli ve gerekli bir özelliğidir. Yağmur yağdığı zamanlarda hem işçiler hem de komşular bir araya gelerek hızlıca bulguru toplamaktadırlar. Sergiliklerin zemini sıkıştırılmış ve kolay çözünmeyen topraktır.

Resim 5.76. Dört numaralı bulgurhaneye ait sergilik

Önceki bölümlerde bahsedildiği gibi haşlanmış buğdayın serilmesinde gelinen son yöntem taktakların kullanılması olmuştur. Böylece serme işlemi kolaylaşırken, zaman kazancı da sağlanmıştır (Resim 5.77).

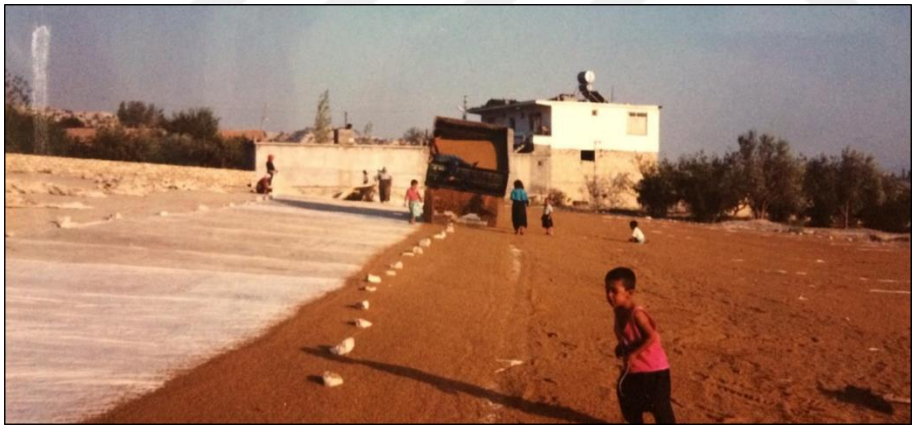

Resim 5.77. 1 numaralı bulgurhaneye ait sergilik ve haşlanmış buğdayın serilmesi [195]

Buğdayın kısa sürede kuruması için günde 5 kez karıştırılarak işlem hızlandırılmaktadır. Karıştırma yapmak için tırmık aleti kullanılmaktadır. İşçiler yan yana gelerek ve aynı hizada ilerleyerek sergilik alanının tamamını aralıksız karıştırmaktadır (Resim 5.78). Kurutulan buğday kaputun ortasında toplanarak, insan gücüyle araca aktarılmaktadır (Resim 5.79).

Resim 5.78. 1 numaralı bulgurhaneye ait sergilikte tırmıklama (karıştırma) [195]

Resim 5.79. 1 numaralı bulgurhaneye ait sergilikte kuruyan buğdayı toplama [195]

Değirmen ve depolar

Değirmen ve depolar, bulgurhaneler kapalı ana birimlerini oluşturmaktadır. 1960 yılından sonra kurulmuş olan bulgurhanelerde değirmen bölümü var iken daha önce çalışmaya başlamış bulgurhanelerde değirmen bölümü yoktur. Bunlarda üretilen diri bulgur, sözlü kaynaklara göre Asput Değirmen'inde öğütülmektedir.

Değirmen yapıları yaklaşık olarak iki kat yüksekliğindedir. Bu yapıların içerisinde; buğdayın kabuğundan ayrılması için nemlendirilip bekletildiği yani tavlama (nemlendirme) işleminin yapıldığı küçük odacıklar, bu işlemden sonra ürünün yatay ve düşeyde iletimini sağlayan helezonlar, buğdayı öğüten taş değirmen sistemleri vardır (Resim 5.80, Resim 5.81, Resim 5.82).

Resim 5.80. 5 numaralı bulgurhaneye ait tavlama odacıkları örneği

Resim 5.81. Yatay ve düşey sirkülasyon elemanı örnekleri

Resim 5.82. Öğütme makinesi ve değirmen taşlarının oturtulduğu alan örnekleri

Tavlama yapıldıktan sonra buğday, değirmen taşının ortasındaki boşluktan dökülerek taşların arasına girmesi sağlanır (Resim 5.83). Öğütme işleminden sonra elde edilen çeşitli ürünler depolara götürülerek, ayrı ayrı paketlenmektedir. (Resim 5.84).

Resim 5.83. Tavlanmış buğdayın değirmen taşlarına dökülmesi, [195]

Resim 5.84. Paketleme (1990), [195]

Toprakçı'nın (2019) anlatımına göre; "değirmenlerde kullanılan taşlar önceleri, Karaman-Zengen taşından, sonraları buna ek olarak Aksaray'dan temin edilmiştir" [192]. Taşlar işletmeye getirildikten sonra bulgurun geçeceği kanallar taşın yüzeyine işlenmektedir (Resim 5.85).

Resim 5.85. Değirmen taşı örnekleri

Mut'taki bulgurhanelerin plan düzleminde biçimlenmesini bahsedilen mekânlar oluşturmaktadır. Harita 5.2'de gösterilen, Bulgurcular Sokak'taki 1, 2, 4 ve 5 numaralı bulgurhanelerde, bu mekânların tamamı varlığını sürdürdüğünden, birbirlerine göre konumlarını görmek mümkündür. Daha çok yatayda gelişen yapılar, temelde benzer özellikler gösterse dahi işletme kapasitesine oranla büyüyerek farklılaşmıştır.

Bulgurculuk ile beraber ortaya çıkan besicilik işi için gerekli besihane yapıları, bulgurhanelerin konumlandığı alanın yakınında inşa edilmiştir. Besihanelerin açık ve kapalı olmak üzere genellikle iki bölümü vardır (Resim 5.86). Bulgurhaneler ile beraber sokakta kümelenerek dokuyu tamamlayan diğer yapılar; işçi ve işveren konutları ile işletmenin ofisidir (Resim 5.87).

Resim 5.86. 1 numaralı bulgurhaneye ait besihane yapısı

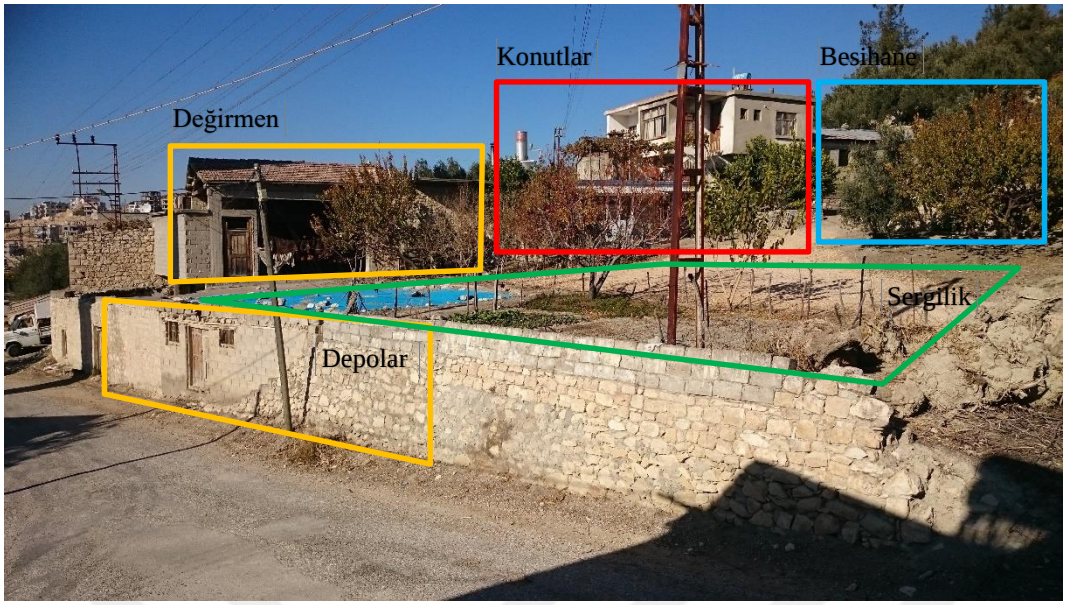

Resim 5.87. 2 numaralı bulgurhaneye ait genel görünüm

Bölüm içerisinde özellikleri açıklanan, bir bulgurhane işletmesine ait bütün mekanları barındırın bir numaralı bulgurhaneye ait şematik vaziyet planı Şekil 5.43'te, şematik zemin kat planı Şekil 5.44'te ifade edilmiştir.

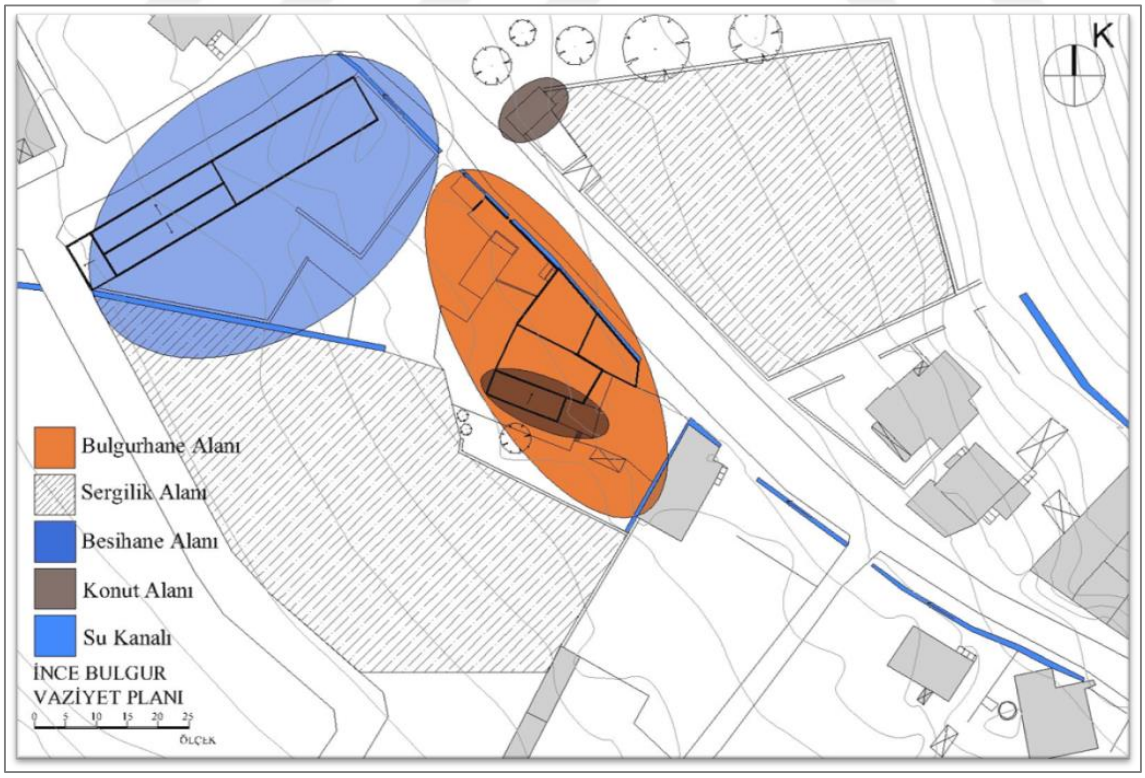

Şekil 5.43. Bir numaralı bulgurhaneye ait şematik vaziyet planı (Manav,2019)

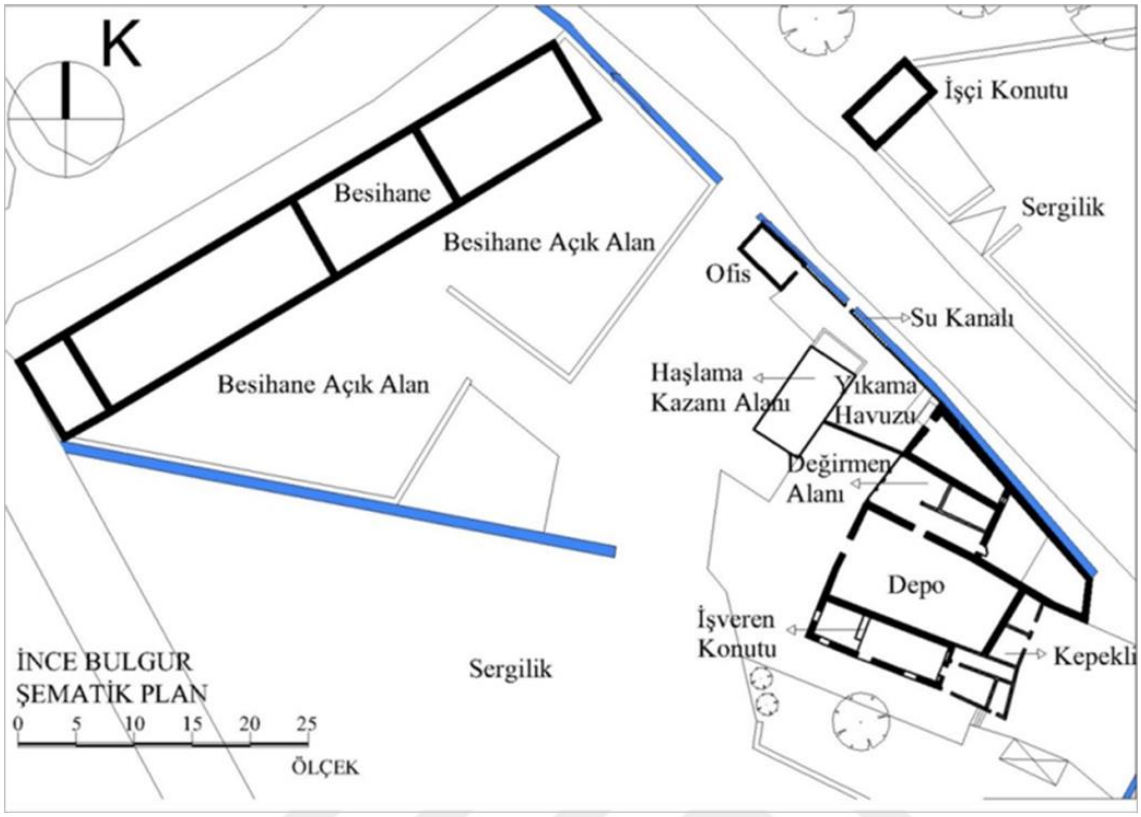

Şekil 5.44. Bir numaralı bulgurhaneye ait şematik zemin kat planı (Manav,2019)

Bulgurhanelerde kullanılan yapım sistemi ve malzeme

Yapılarda en çok tercih edilen duvar yapım sistemi kaba yonu taş yığmadır. Bu örgü sistemi içerisinde ahşap hatıllar kullanılmamıştır ve örgü tekniği çok düzenli değildir. Yatay derzlere kısmen dikkat edilmiştir. Yapı taşları arasında toprak harç kullanılmıştır. Sonraki dönemlerdeki duvarlarda, geleneksel Mut evlerinde de karşılaşılan gez uygulamasının örnekleri görülmektedir (Resim 5.88). “Gez uygulaması; sağlamlığı arttırmak için, çimento harcı ile sonradan yapılan, derzleri kapatacak şekilde gerçekleştirilen bir sıva uygulamasıdır” [114]. Daha geç dönemlerde duvarlar tamamen beton ile sıvanmıştır. Diğerlerinden farklı olarak bir yapının batı cephesinde bağdadi uygulamasının çok ilkel halinin kullanıldığı tespit edilmiştir (Resim 5. 89).

Resim 5.88. Kaba yonu taş duvarda gez sıva uygulama örneği

Resim 5.89. Beş numaralı bulgurhaneye ait batı cephesi bağdadi duvar sistemi örneği

Mekan açıklıkları; ahşap kiriş, dikme ve payandalarla oluşturulan beşik çatı ya da ahşap kirişli düz tavan ile geçilmiştir. Beşik tipte olanlar kiremit veya metal kaplama çatı, düz olanlar ise toprak damdır. Duvarlarda sonradan yapılan betonarme müdahaleler çatılar için de geçerlidir. Düz toprak dam kaldırılarak yerine betonarme düz dam yapılmıştır. (Resim 5.90 (a, b, c)).

(a)

(b)

(c)

Resim 5. 90. Çatı ahşap kiriş ve kaplama çeşitleri

Çizelge 5.15. Özel kapsamlı koruma bölgeleri ve karakter değerleri

MUT İLÇE ÖZEL KORUMA GELİŞTİRME BÖLGELERİ ve KARAKTER DEĞERLERİ					
BÖLGE NO	1	2	3	4	5
BÖLGE ADI	Tarihi Kent Merkezi – Kale ve Çevresi	Doğancı Tepeleri ve Çevresi ile Yatırtaş Sokak	Geleneksel Meydan Mahallesi Konut Bölgesi	Asput Caddesi ve Meyve Bahçeleri	Bulgurcular Sokak-Üretim ve Endüstri Bölgesi
KARAKTER DEĞERİ OLUŞTURAN ÖĞELER	-1., 2. ve 3. Derece arkeolojik sit alanları -Arkeolojik katmanlaşma ve anıtsal yapılar -Geleneksel Mut evleri - Osmanlı dönemi açık çarşı sistemi ve ticaret yapıları -Kent belleğini oluşturan sosyal doku ve aidiyet	-Geleneksel Mut evleri -Doğancı tepelerinin oluşturduğu vista ve kent belleği -1952 öncesi Silifke karayolu	-Geleneksel Mut evleri - Bölgenin topografik konumu -iki farklı karakter değerde sokak oluşumu ve konut tipolojisi	-Geleneksel Mut evleri -Özgün meyve bahçeleri - Mut deresi ve çevresindeki yeşil alanlar -Geçmişte bölgenin yayla yerleşimi olarak kullanılması	Geleneksel bulgur üretimi -Geleneksel ve modern bulgurhane yapı ve açık alanları -Bulgur üretim sistemi ile oluşan sosyal ve ekonomik doku

5.6. Mut İlçesi'nin Potansiyel ve Sorunları

Tarihi çevrelerin korunmasına yönelik çalışmalarda, çevrenin barındırdığı potansiyellerin hayata geçirilmesi korumanın amacına ulaşması için olmazsa olmazlardandır. Çünkü korunacak çevre, kendisiyle beraber içinde bulunduğu tüm yerleşime ve belki de ülke bütününe etki edecektir. Bu etki hem somut ve somut olmayan kültür varlıklarının ve kültürel belleğin korunması hem de ekonomik kazanç şeklinde olacaktır. Bahsi geçen potansiyeller, belirlenecek koruma politikası çerçevesinde özelden genele ya da genelden özele doğru sıralanabilir.

Mut genelinde ve bölgeler özelindeki sorunlar; alana, yapıya ve ulaşıma yönelik olmak üzere üç ana başlık altında değerlendirilmiştir.

Alana yönelik sorunlar

- Bölgesel problemler ve topoğrafik yer şekillerinden kaynaklı olumsuzluklar,

Yapıya yönelik sorunlar

- Yapısal ya da konfor problemi olan,
- Plan ya da cephe tipi çok değişmiş,
- Alanda yer alan ve geleneksel yapılara aykırı kütle etkisindeki yeni yapılar,

Ulaşıma yönelik sorunlar

- Yoğun taşıt trafiği olan,
- Geleneksel sokak kaplamasına sahip olmayan yollar

olarak belirlenmiştir.

5.6.1. İlçe bütününe ilişkin potansiyel ve sorunlar

Mut ilçesi ve yakın çevresi somut ve somut olmayan pek çok kültür mirasını barındırmaktadır. Kültür varlıklarının korunmasında, içinde bulundukları yerleşime kattıkları anlam nedeni ile en büyük potansiyeli kendileri oluşturmaktadır.

Bütün ilçeye ait potansiyeller belirlenirken, ilçe merkezinde gerçekleştirilmiş mimari analizler, toplumsal değerlendirme anketi, tarihi araştırmalar, tescilli kültür ve doğa varlıkları ile sit alanlarının listesi, Mut'ta gerçekleştirilmiş turizm potansiyeli çalıştay verilerinden yararlanılmıştır.

İlçe bütünü için tespit edilen potansiyeller ilçe merkezinde ve yakın çevresindekiler olmak üzere bir ayrım yapılmıştır.

İlçe merkezinde bulunan potansiyeller

- Özgün değerlere sahip farklı karakterlerde korunması gerekli bölgeleri ve bu bölgelerin, ilçe yerleşim alanındaki zenginliği ifade etmesi,
- İlçenin kuzeyinde gelişen Bulgurcular Sokak, bulgurhaneler ve Mut bulgurculuğun üretim mirası potansiyelidir.
- Bulgurhanelerin konumlanmasında etkili olan Asput su pınarı ve sokağın eğimli yapısı, su kanalı ve ilçe ekonomisini etkileyen meyve sebze bahçeleri ile endüstriye kültürel peyzaj alanıdır.
- İlçe merkezindeki farklı uygarlıklara ait yerleşim elemanlarının izlenebiliyor olması, Mut kent tarihinin mekânsal oluşumunun anlaşılmasına verdiği katkıdan dolayı potansiyeldir.
- İlçe merkezinde çeşitli dönemlere ait, tescilli kale, han, cami, türbe, köprü gibi anıtsal yapıların ve çeşitli konumlardaki tescilli - tescilsiz sivil mimarlık örneği konut yapılarının özgünlüğünü kaybetmeden varlığını sürdürmesi mimari potansiyeldir.
- İlçe merkezindeki çınar ağaçları ve zeytin ve kayısı bahçeleri ile doğal kaya tepelerin meydana getirdiği doğal miras alanları.
- Kendine özgü mikroklimatik ortamda yetişen zeytin, kayısı ve diğer tarım ürünlerinin organik değeri ve ayrıca, üretilen zeytin, zeytinyağı ve kayısının özgünlük değeri ile aldığı coğrafik işaretler ve ilçe, bölge ve ülke ekonomisindeki önemi,
- Bu potansiyelleri ülke ve dünya genelinde duyurabilmek için her yıl gerçekleştirilen Karacaoğlan Kayısı ve Kültür Festivali ve Zeytin Sempozyumu'nun düzenlenmesi,
- Geleneksel bulgurculuğun devam ettiği çok yakın tarihte Mut'ta yetiştirilen ve "dığrak" adı verilen buğday çeşidinin varlığını sürdürme olasılığı,
- Bulgur çeşitleri ile yapılabilecek yöreye özgü yemekler ve bunlardan en bilineni batırık yemeği,

- Cumhuriyet Meydanı, Çınaraltı ve Karacaoğlan Parkı gibi kamusal açık alanlarda gerçekleştirilen çevre düzenlemesi projeleri ve Lal Paşa Camisi'nde devam eden restorasyon projesi ile ilçede yaşayan vatandaşlara, koruma uygulama örnekleri üzerinden koruma bilinci kazandırılması ve ileride yapılacak koruma çalışmalarına zemin oluşturması

İlçe'nin yakın çevresinde bulunan potansiyeller

- Güncel imar planının dışında kalan zeytin kayısı ve çeşitli meyve ağaçlarından oluşan, tarımsal niteliği korunacak alan olarak belirlenen bahçelerin oluşturduğu doğal miras alanları,
- İlçe merkezinin 25 km. kuzeyinde UNESCO Dünya Mirası Aday Listesi'nde olan Alahan Manastırı, Bu manastır dışında yakın çevredeki yakın dönemde tarihlendirilen Dağpazarı Kilisesi, Alaoda Kilisesi, Mağaras Manastırı, Bölüm 5.1.3'te belirtilen dini yapılar,
- İlçe merkezindeki dini yapılarla kendi içinde oluşturacağı inanç turizmi rotası ve yakın bölgelerde aynı döneme ait yapıların oluşturacağı uygarlık rotaları
- Zeytin yetiştiriciliği ve zeytinin işlenerek yağının çıkarılması konusunda bölgenin önemini yansıtması açısından; Geçimli Mahallesi'ndeki zeytin pres işliği bulunan arkeolojik sit alanı, Yeşilyurt Mahallesi Dalisandos kalıntıları arasındaki zeytin pres alanlarının endüstri arkeolojisi ve Haydar Köyü'ndeki 1300 yaşındaki zeytinin anıt ağaç olma özelliği taşıması,
- Yerköprü Şelalesi, Karaekşi, Kestel Kanyonu, Sason Kanyonu gibi milli parklar,
- Bu milli parklarda kanyon yürüyüşü, dağ yürüyüşü, yamaç paraşütü, rafting, kampçılık gibi doğa sporlarının yapılma olanağı,
- Sertavul, Kozlar, Zeyker yaylaları ve Dağpazarı, Kavaközü, Güme, Demirkapı gibi yayla köylerine sahip olması ve bunun sonucunda yayla turizmi-eko turizm olanağı [196],
- Yörük kültürünün yaşatılması/son göçerler olan Sarıkeçililerin göç yolu üzerinde bulunması [196],
- Yılın büyük bir bölümünün rüzgârlı olması sonucu inşa edilen iki ayrı rüzgar tribünü santralinin varlığı turizm açısından potansiyeldir.

- Karacaoğlan ve Karacakız anıt mezarlarının ilçede bulunması ve Karacaoğlan ve Karacakız efsanesinin ilçe ile özdeşleşmesi [196],

Kullanıma yönelik potansiyeller

2014 yılı Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'ne göre; güncel planlama sisteminde planlar arasında kademelenme vardır. Kademelenmedeki her ölçekteki mekânsal planın bir alt ölçekteki planların yapımına dair kuralları belirlemesi, planların birbirlerini yönlendirmesi olarak ifade edilmektedir [197]. Koruma planları, her ne kadar planlama kademelenmesinde bulunmasa da, stratejik kararları içermesi ve yol gösterici niteliğe sahip olması yönetim planı ile bölgesel ölçekte yönlendirici olan çevre düzeni plan hükümlerine uyumlu olması istenmektedir. Koruma amaçlı imar planlarında da stratejik kararlar olması gerektiğinden bu plandan veriler alması, planın başarılı olmasını sağlayacaktır.

Bu bağlamda; Mersin–Adana Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planıyla [198] (Ek – 8);

- İlçe imar sınırları içindeki ve sınırın hemen çeperindeki meyve bahçeleri ve tarım alanları ile tarımsal niteliği korunacak alanlar,
- Yayla ve köy yerleşmeleri ile kanyonlar

etkileşim halinde olduğundan kullanıma yönelik potansiyellerdir. Bu potansiyeller ile Mut ilçe merkezi doğal miras alanı olma potansiyeli taşıyan bölgeler bütünlük içinde korunabilir.

Geleneksel gıda üretim alanları ve tarım faaliyetlerinin sürdürüldüğü bahçeler üzerine odaklanan öneri koruma modeli hedefleri ile çevre düzeni planında Mut ve yakın çevresinin çoğunlukla tarım alanı olarak tanımlanması planlar arasında uyumluluğu sağlayacaktır. Mut'un yakın çevresi için planlanacak turizme yönelik faaliyetler, aynı çevre düzeni planındaki; ET (ekoturizm alanı), YT (yayla turizmi alanı), yaban hayatı koruma ve geliştirme alanı olarak tanımlanan bölgeler ile örtüştüğünden kullanım potansiyeli taşımaktadır [196].

- Mut bulgurculuğunun hammaddesi buğday, kuzey komşusu Karaman ilinden gelmektedir. Değirmen taşları ise Aksaray ve Karaman'dan temin edilmiştir. 1924 yılında yapımına başlanan ve 1926 yılında açılan, bu gün Aksaray'ın merkezi konumundaki tarihi Azmi Milli Un Fabrikası [199] gibi benzer nitelikteki yapıların İç Anadolu Bölgesi'nde de var olması muhtemeldir. ERIH rotalar sisteminde olduğu gibi, bulgur- değirmen teması altında bölgesel bir rota oluşturulma potansiyeli vardır.
- St. Paul Kuyusu, Eshab-ı Kehf, Ayatekla Kutsal Alanı ve Alahan Manastırı'nın erken Hristiyanlık döneminin önemli kutsal mekânları olması, kendi içinde bir hac güzergahı oluşturmakta ve gerek Antakya ve Orta Doğu, gerekse batı Akdeniz ve İç Anadolu bölgelerindeki önemli benzer kutsal alanları ile ilişki kurmasını sağlamaktadır [200]. Silifke'deki Aya Tekla (Meryemlik), yaklaşık iki milyar Hristiyan için önemli bir hac merkezidir ve inanç turizmi açısında önemli bir potansiyele sahiptir. Burası 2011 yılında kamulaştırılarak 1. Derece sit alanı olarak koruma altına alınmıştır [201]. Alahan Manastırı üzerine uzun süre çalışmalar yürüten Micheal Gough, manastır yerleşkesi içindeki batı kiliseye "evanjelist kilisesi" demiş bunu da Ezekel'in rüyasının tasvir edildiği batı kilise giriş kapısı lentosunun iç bölümü ve yine aynı kapının söve iç kısımlarındaki dört kutsal meleğe ait rölyeflere dayandırmıştır [202]. Bu bilgiler ışığından Alahan Manastırının inanç turizmi yönünden önemi ve potansiyeli ortadadır.
- Bölgede sadece Hristiyanlığa ait önemli alanlar değil Müslümanlığa ait önemli yapı ve kalıntılar vardır. Karamanoğlu Beyliği'nin kurucusu Karaman Bey'in babası Nurettin Sofi Bey'in anıt mezarı Mut ilçe sınırları içerisindedir. Bölüm 5.1.3'te aktarılan tescilli kültür varlığı camiler, ilçe merkezindeki Dağ Cami ve Lal Paşa Cami ile ayrı bir inanç turizmi güzergahı oluşturabilir.
- Karamanoğlu Beyliği Dönemi'ne tarihlenen ilçe merkezindeki camilerle Mut'a komşu il ve ilçelerdeki diğer Karamanoğlu Beyliği cami ve diğer eserleri bir uygarlık dönemine ait rota oluşturulmasını sağladığından potansiyeldir.

<u>Mut ilçesinin koruma alanındaki genel sorunları</u>

1975 yılı Amsterdam Bildirgesi'nde özellikle üzerinde durulan bütünleşik koruma anlayışı, halk katılımını içermekte ve bunun öneminden bahsetmektedir. Daha sonra yayınlanan uluslararası birçok metinde de halk katılımının önemine değinilmiştir. Ülkemizdeki Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelikte (2005)

koruma amaçlı imar planı tanımında "katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan" ifadesi yer almaktadır [77]. Buna karşın ilçede gerçekleştirilen sosyal anket sırasında katılımcılara; "Çevrenizde yapılmış hiç restorasyon çalışması var mı?" ve " Sizce Mut'ta gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları olumlu mudur?" soruları yöneltilmiş, restorasyon çalışmalarının varlığı ile ilgili soruya %98,6'sı (145 kişi) hayır, restorasyon çalışmalarının niteliği ile ilgili soruda da katılımcıların % 75'i (110 kişi) ilgilenmiyorum yanıtını vermiştir. Bu değerlere göre halkın koruma konusunda bilinçsiz olduğu sonucu çıkmaktadır. Halkın bilinçsizliğine ek olarak, ihtiyaçlarını karşılamadığını düşündüğü geleneksel konutu yerine, yeni daire karşılığında yükleniciler ile anlaşmaya vararak yeni yapıların yapılmasına olanak sağladığından somut olarak da geleneksel dokulara zarar verilmektedir. Yapı sahiplerinin maddi yeterliliğinin az olması bu durumu cazip kılmaktadır. Sonuç olarak da geleneksel yapıların hızlı yok olmasının yanında geride kalan geleneksel dokuya aykırı yeni yapılar ortaya çıkmaktadır.

Mut İlçesi'nde halk kadar, sivil toplum kuruluşları, meslek odaları, belediye gibi kurumaların faaliyetlerinde de koruma ile ilişkili bir çalışma olmadığı görülmektedir. Mut Belediyesi'nin, Tarihi Kentler Birliği'ne üyeliği olmasına karşın önceki bölümlerde ortaya konduğu gibi taşınmaz kültür varlıkları ve tarihi dokuların korunmasıyla ilgili bir çalışması yok denecek kadar azdır. Bu bilinçsizlikle birlikte, ilgili koruma bölge kurulunun eksik çalışması sonucu tespit ve tescil işlemlerinin yetersiz olması, yapıların yok olmasına neden olmaktadır.

Yıllardır mevcut olan sit alanlarına karşın, ilçenin koruma amaçlı bir imar planı yoktur. Fiziki dokuya ait sorunlar ağırlıklı olarak ÖKGB'lerde geliştiği için, birbirinin tekrarı olmaması adına bu bölümde yapılaşma ile ilgili sorunlara yer verilmemiştir.

5.6.2. Özel koruma geliştirme bölgelerine ilişkin potansiyel ve sorunlar

Birinci bölge tarihi kent merkezi kale ve çevresine ait potansiyeller

- Mut'un merkezindeki bu bölgede tespit edilen bütün uygarlıklara ait arkeolojik katmanlaşmanın izleri, bölgenin en önemli potansiyelini oluşturmaktadır. Bu izlerin, ilçede yaşayan ve burayı ziyaret edecek insanlar tarafından algılaması, ilçe tarihinin kolayca kavranması ve korumasının sürdürülebilirliği sağlayacaktır. Bölüm 5.3.1'de

detaylı bir şekilde incelenen, katmanların en çok çakıştığı ve yer üstünde çeşitli duvar kalıntılarının bulunduğu alan, bilimsel araştırma kazılarının başlangıç noktasını oluşturma potansiyeli taşımaktadır.

- Bölge içerisindeki kale, cami, han gibi anıtsal yapıların tarihi belge niteliği taşımalarının yanı sıra, caminin özgün fonksiyonunu sürdürmesi, diğerlerine de verilecek yeni bir fonksiyon ile kullanılabilirliğinin sağlanması önemli bir potansiyeldir.
- Bu anıtsal yapılarla çevrelenmiş Cumhuriyet Meydanı, aynı yapılara ait bahçe ve avluların kent içerisinde yarattığı boşluk, bu boşluğu sürdüren Çınaraltı Parkı, bütün bu kent boşluklarının kuzey –güney aksında bağlayan İç ve Dış Çarşı Caddeleri kent içi morfolojik biçimi etkilemeleriyle değerlidir.
- Aynı şekilde Taş Han'ın güneyindeki Susanoğlu Sokak'a açılan esas kapısı önünde diğer geleneksel yapıların da etkisi ile oluşan küçük meydancık, aynı sokağın batısında, Okul Sokak ile kesiştiği kavşakta, geleneksel konutların da katkısı ile oluşan küçük meydancık, buradan da kaleye doğru ilerleyen sokağın oluşturduğu bütünlük morfolojik açıdan değerlidir.
- Aynı zamanda bu her iki kent boşluğu – yol aksı oluşumlarında, burayı kullanan ve ziyaret edecek kişiler için önemli perspektifler, siluetler sunması, ayrıca aynı sokakların geleneksel konut ve ticaret yapıları barındırmasıyla ziyaretçilere farklı deneyim imkânları sunduğundan, bölgenin önemli potansiyelleridir.
- Bölge içerisinde sokak boyunca yer alan geleneksel konutların cepheleri, sokağa katkı vermeleri nedeniyle değerlidir. Bu yapıların özgün ya da az değişmiş cephelerinden döneme ait yapım tekniği, malzeme ve biçimlenişine dair bilgiler elde etmek mümkündür.
- Ayrıca özgün bahçe, bahçe duvarı ya da bahçe giriş kapısına sahip yapılar ve plan, cephe ve külte biçimlenişi açısından özgünlüğünü korumuş çok miktardaki geleneksel konutun tescil edilmesi ve koruma çalışmalarının yapılması sonucu yapıların kullanım potansiyeli ortaya çıkacaktır.
- Bölge içerisinde Çınaraltı parkındaki tescilli çınar ağaçlarının oluşturduğu potansiyel ile beraber, Cumhuriyet Meydanı'ndaki büyük çam ağacı, aynı meydanın kuzeyindeki büyük çınar ağacı ve Taş Han'ın avlusundaki çınar ağacı, anıt ağaç potansiyeline sahiptir.
- Çevresine göre daha yüksek bir konumda olan Mut Kalesi gözetleme kulesi, bölgenin içinden ve dışından özel manzaralar sunmasıyla bakı noktası niteliğindedir.

- Kelenin kuzeybatısından, Mut Deresi'ne doğru oluşan dik yamaç, değerli jeolojik oluşum özelliği taşımaktadır.
- Kaledibi Sokak'ın dik eğimi çeşitli tırmanma ve motor sporlarını yapma olanağı sunmaktadır.
- Bölgedeki kamu, konaklama, okul yapıları ile boş geleneksel sivil mimarlık yapılarının yakın konumlanması, bu boş yapılara alternatif fonksiyonlar verilerek kullanılması olanağı sunmaktadır.
- İç Çarşı Caddesinde özgün işlevini korumaya devam eden, taş kahvenin; Antakya veya Gaziantep'teki benzerleri gibi restorasyonu yapılarak korunması potansiyeli (Ek-10).
- Şehirlerarası otobüs terminalinin bölge, ilçe merkezi ve şehirlerarası yola olan yakınlığı nedeniyle, alana ulaşımın kolay, dolaşımının ise yaya olarak sağlanabilmesi potansiyeldir.

Bölgeye dair bütün potansiyel değerler Harita 5.64 ve Harita 5.65'te gösterilmiştir.

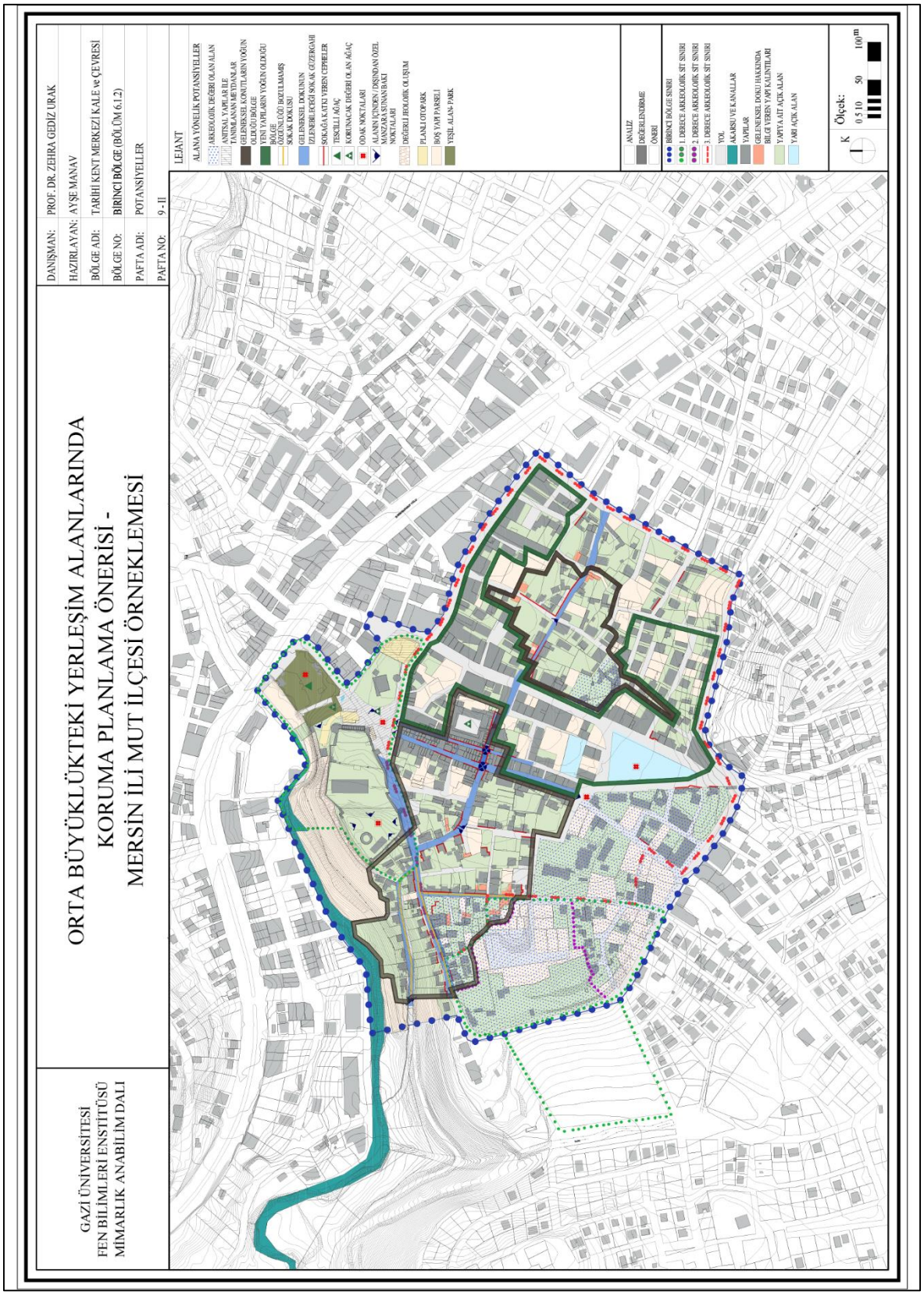

Harita 5.64. Birinci bölge – alana yönelik potansiyeller

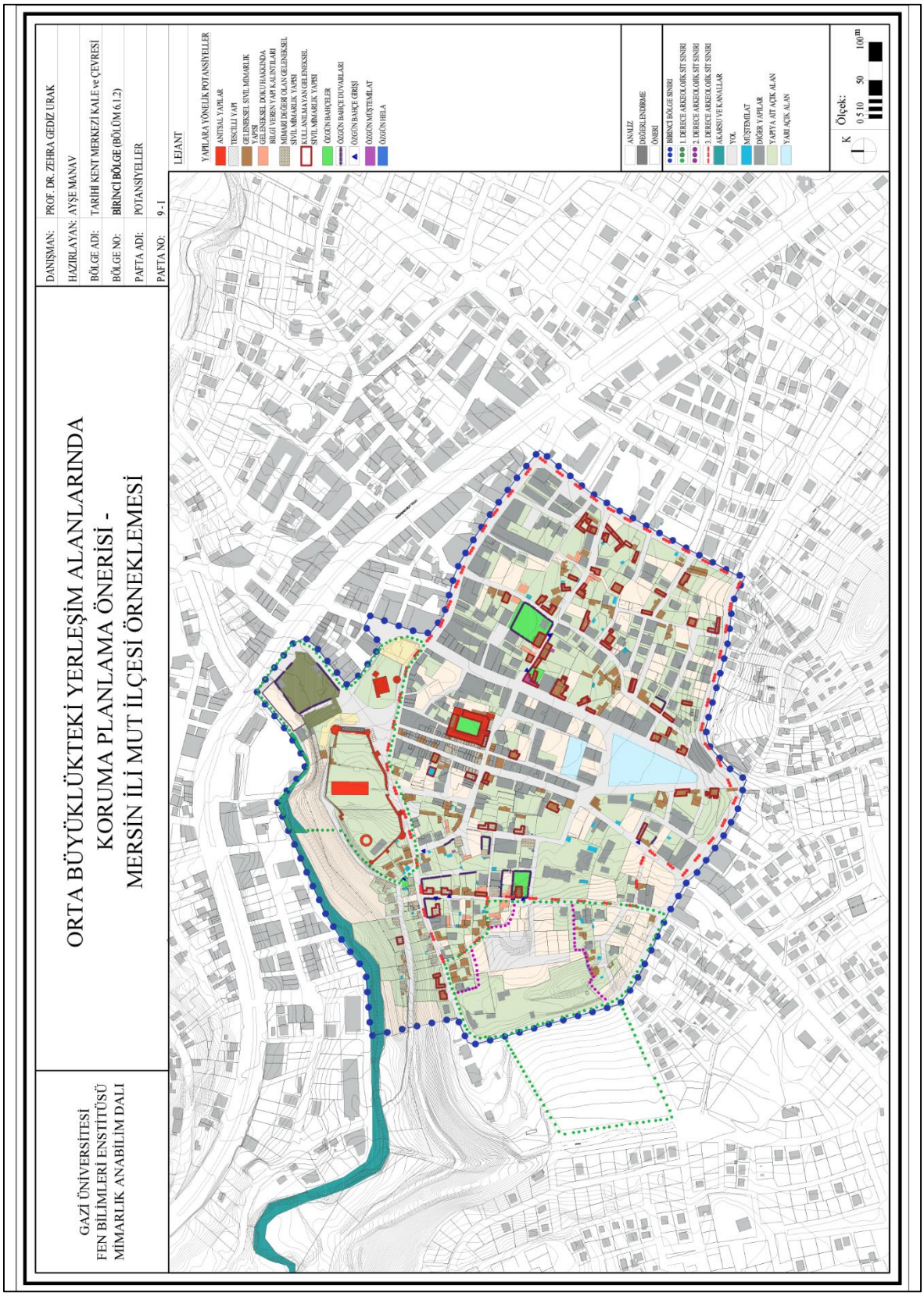

Harita 5.65. Birinci bölge – yapı ve yollara yönelik potansiyeller

Birinci bölge tarihi kent merkezi kale ve çevresine ait sorunlar

Alana yönelik sorunlar aşağıdaki gibi tespit edilmiştir.

- Bölge sınırları içindeki farklı derecelerde arkeolojik sit alanlarının varlığı, bu bölgenin arkeolojik değerinin bilindiğini göstermektedir. Ancak değerinin tam olarak bilinmemesi,
- Arkeolojik potansiyele sahip alanda var olduğu bilinen katmanlaşmayla ilişkili olarak hiç araştırma kazısı yapılmamış olması,
- Birinci derece arkeolojik sit alanı olmasına karşın bir kazı yapılmamasına bağlı olarak, alanın ilçe halkının gözünde değersizleşmesi ve geleneksel konut ve ticaret yapılarının yıllardır rant için yıkılması
- Mut Kalesi gözetleme kulesinin bulunduğu tepenin jeolojik oluşumu ve eğimi açısından tehlike arz etmesi,
- Bölgenin doğusunda daha yoğun olmak üzere geleneksel doku veya sokak düzenine aykırı, yoğun yapılaşma,
- Roma dönemine tarihlenen tiyatro izleyici koyağının bulunduğu noktanın, imar planında tanımsız bir boşluk olması ve belediyenin bu alana moloz dökmesi,
- Bölgenin Mut Deresi ile kopuk ilişkisi,
- Önemli bakı noktası oluşturan yerlerin değerlendirilememesi,
- Anket katılımcılarından gelen verilere göre: park ve çocuk oyun alanlarının yetersizliği

Yapılarda bozulmaya neden olan etmenler kaynaklarına göre: iklimsel, biyolojik, doğal ve insanlardan kaynaklı olabilirler [203].

Yapılara yönelik sorunlar aşağıdaki gibi tespit edilmiştir.

- Bu bölgedeki sorunların başında geleneksel sivil mimarlık yapılarının % 34'ünün boş olmasıdır (Çizelge 5.3.1).
- Bölgedeki yapıların çoğunun problemi terk edilmeye bağlı bakımsızlık ve buna bağı olarak da strüktürel ve malzemeye dayalı hasarlar oluşması,
- İnsanlardan kaynaklı yapılara yönelik önemli ikinci problem bir öncekinin tam tersine kullanılan geleneksel konutların cephe ya da plan tipinde değişiklik yapılması,

- Özellikle Kaledibi Sokak ve Mezarlık Caddesi üzerindeki geleneksel yapılarda özgün cephenin bozulması problemi yaşaması,
- Özgün toprak çatıların kaldırılarak yerine, metal oluklu levha ile tek yöne eğimli çatı örtüleri getirilerek hem malzeme hem de biçimlenişte değişiklik yapılması,
- Beton sıva ile cephelerin kaplanması ve yapıların algılanabilir olmasını engellemesi,
- Bölge içerisinde, İnönü ve Hükümet Caddelerinde başta olmak üzere geleneksel yapılara uymayan çok katlı ve daha yoğun arazi kullanımına sahip yapıların inşası,
- İç ve Dış Çarşı Caddelerindeki dükkânlar ile Mut Kalesi sur duvarlarına bitişik ve Cumhuriyet Meydanı'na bakan tek katlı dükkânların çatı ve cephelerinin geleneksel doku ile uyumsuzluğu ve bütünlüğü bozması,
- Kaledibi Sokağın alt yamacındaki geleneksel konutların toprak kayması ve kaya düşmelerine bağlı olarak yıkılma tehlikesi içinde olması,
- Mut kalesinin batı sur duvarları altındaki kaya parçalarının düşmesine bağlı olarak, duvarların yıkılma olasılığı

Yollara yönelik sorunlar aşağıdaki gibi tespit edilmiştir.

- Mezarlık Sokak'ta, İnönü ve Hükümet Caddelerinde düzensiz ve yoğun taşıt trafiğinin vardır. Eğitim öğretim dönemi süresince okul servislerinden, Cuma günleri civar köydeki insanların resmi işlerini yürütmek için ilçe merkezine gelmesiyle yayalardan ve yine Cuma günleri kurulan pazar nedeni ile oluşan taşıtlardan kaynaklanan hareketli ve durağan yoğun trafik problemi,
- Geleneksel karaktere uymayan yol kaplaması olan yollar,
- Anket katılımcılarından gelen verilere göre yolların bakımsızlığı ve kanalizasyon sisteminin eksikliği,
- Kaledibi Sokak'ta toprak kayması ve kaya düşmelerine bağlı yolun kapanması ve her zaman için tehlikede olması.

Bölge 1 için tespit edilen bütün sorunlar Harita 5.66, Harita 5.67'de gösterilmiştir.

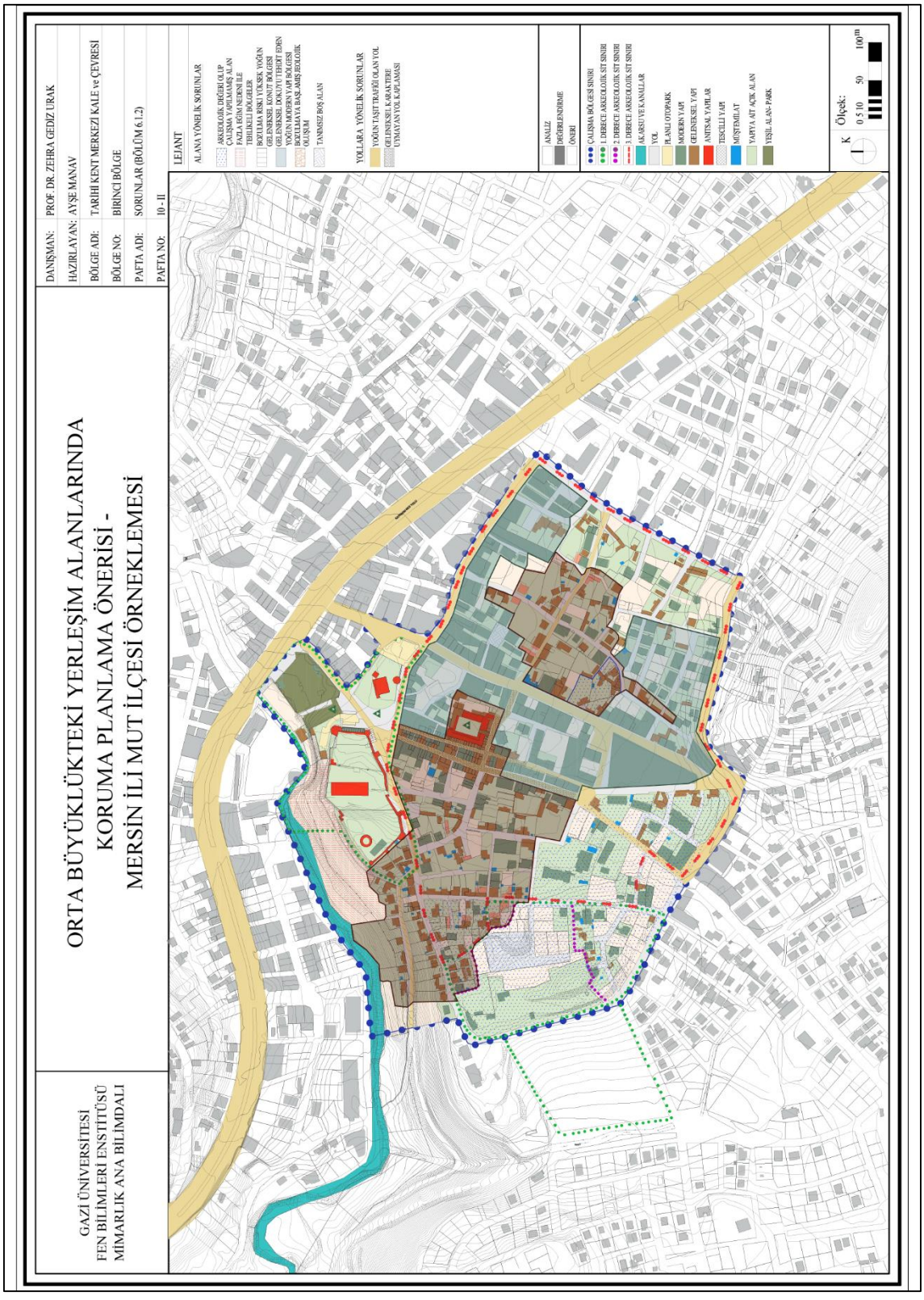

Harita 5.66. Birinci bölge – alana yönelik sorunlar

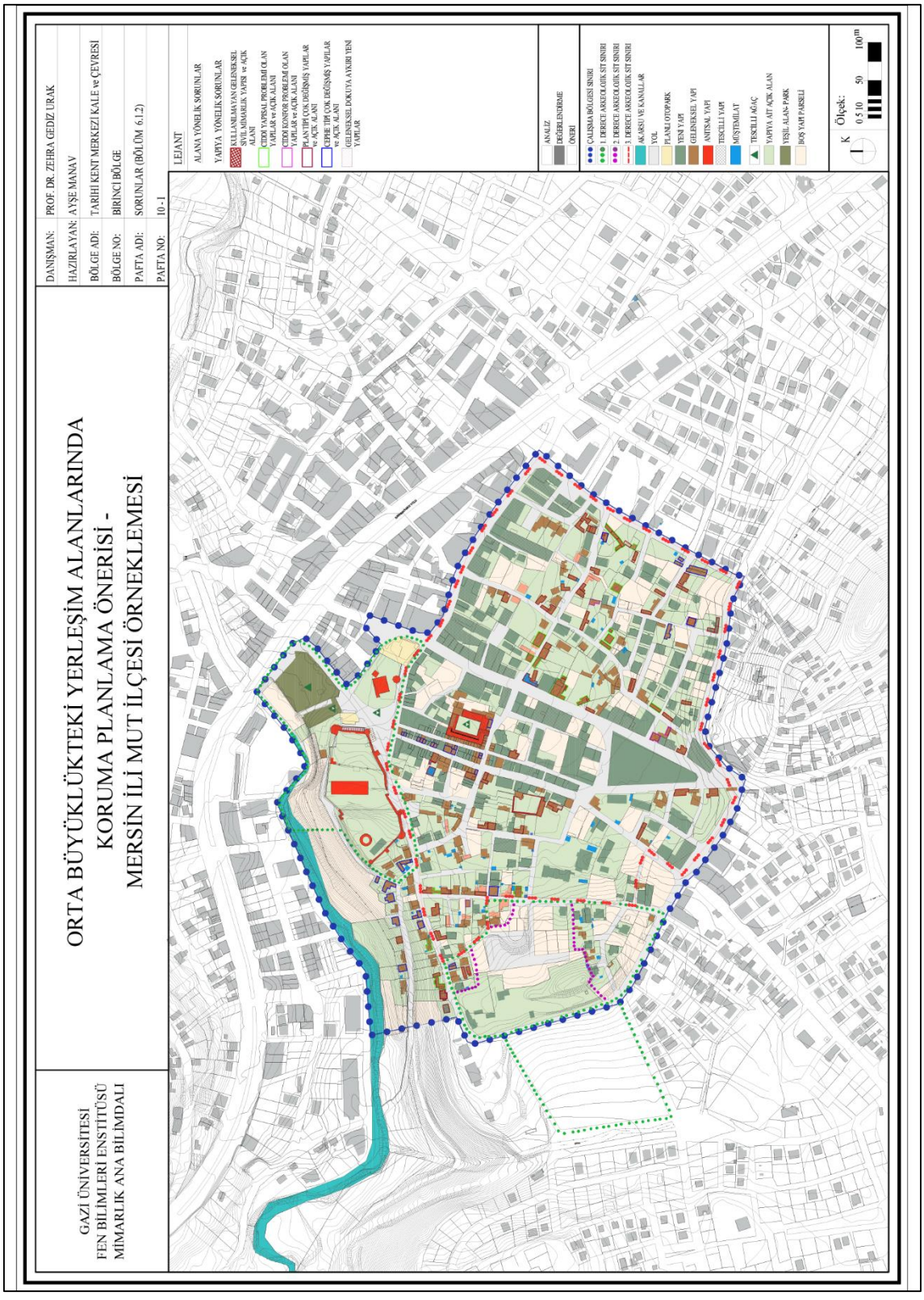

Harita 5.67. Birinci bölge – yapı ve yollara yönelik sorunlar

İkinci bölge Doğancı Tepeleri ve çevresi ile Yatırtaş Sokak'a ait potansiyeller

- Bölgeye adını da veren, bütün Mut için bakı noktası olan ve algı sağlayan Doğacı tepeleri, Tepelerden, bölge içindeki konumuna göre kuzeyindekinde rekreasyon alanı vardır, diğerinde ise hiçbir yapılaşma yoktur. Koruma bağlamında yapılaşmanın olmaması da bir potansiyeldir.
- Eski Silifke yolu, Yatırtaş Caddesi, bölgenin en belirgin, geleneksel yapı oranı açısından yoğun, tarihi değeri olan bir yoldur.
- Cadde üzerindeki geleneksel konutların oluşturduğu süreklilik ile burayı ziyaret edecek kişiler için dönemin yapım tekniği ve yapı biçimlenişi hakkında bilgi verecek düzeydedir.
- Bölge içerisindeki geleneksel diğer konutlar, bu cadde üzerinde bulunanlardan daha küçük ve işçilik açısından daha özensizdir. Ancak bir arada bulunmaları nedeniyle ortaya çıkan dokunun sahip olduğu bir değer vardır.
- Geleneksel konutların bir kısmında kitabelere rastlanmıştır. Bu kitabelerin döneme dair bilgi vermesi ve kesin tarihi bilgiye dayanarak diğer bölgelerdeki konutlarla karşılaştırma imkânı sunması bir potansiyeldir.
- Birinci bölge sınırları içinde kalıp, bu bölgenin de sınır komşusu olan pazarı yeri, Cuma günleri yoğun bir şekilde kullanılmakta ancak diğer günlerde otopark olarak kullanılmakta ya da boş kalmaktadır. Bölgenin doğusundaki Mut İlçe Stadı ile pazar yerini birbirine bağlayan doğrusal aks, Doğancı tepelerinin kuzeyinden geçmektedir. Bu yol ve çevresindeki geleneksel konutlar, belirtilen iki noktada gerçekleşmesi beklenen veya planlanan kültür, spor, sanat etkinlikleri aracılığıyla ortaya çıkacak konaklama, alışveriş, ulaşım gibi çeşitli ihtiyaçları karşılayabilir. (Harita 5.68, Harita 5.69).

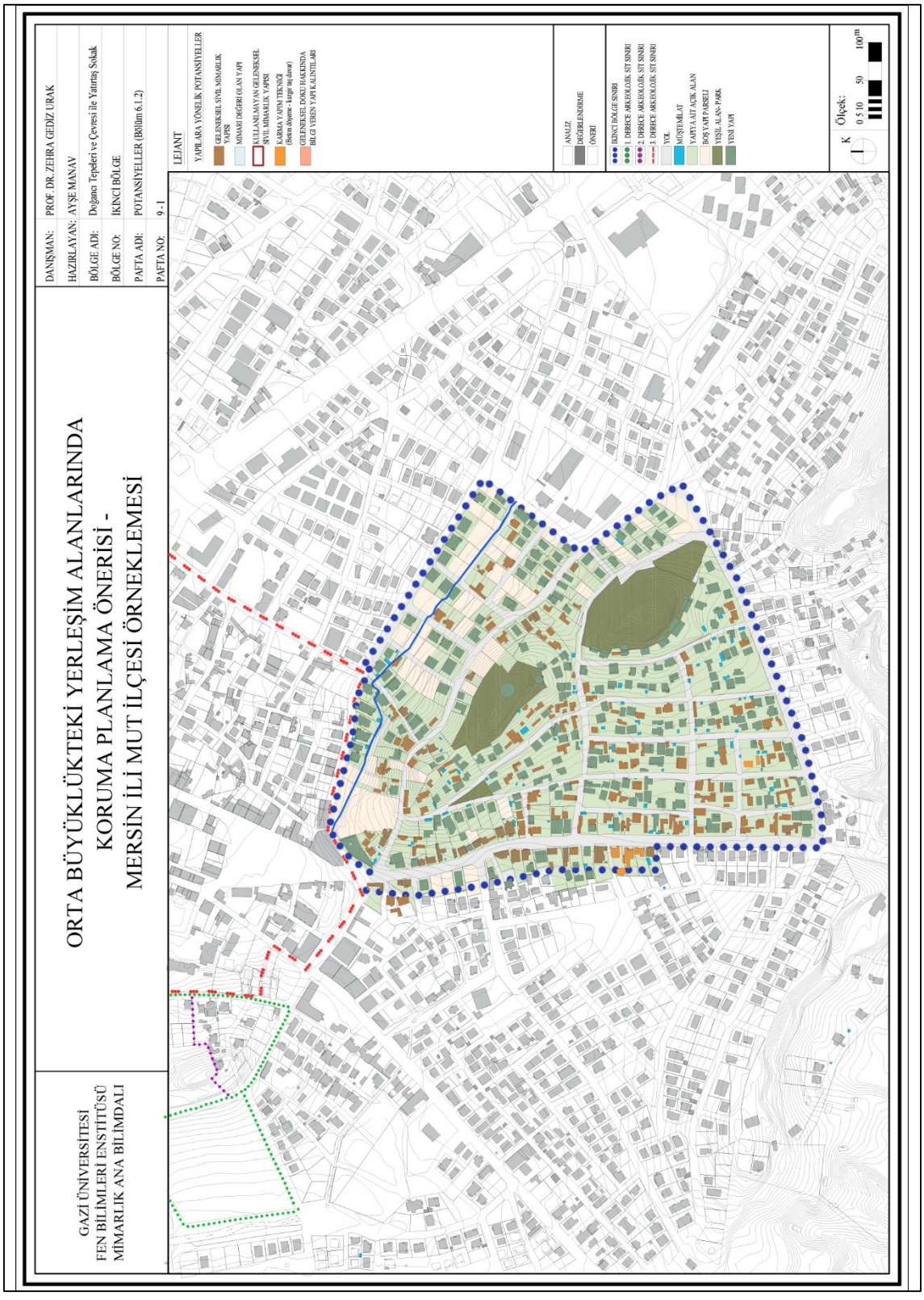

Harita 5.68. İkinci bölge – alana yönelik potansiyeller

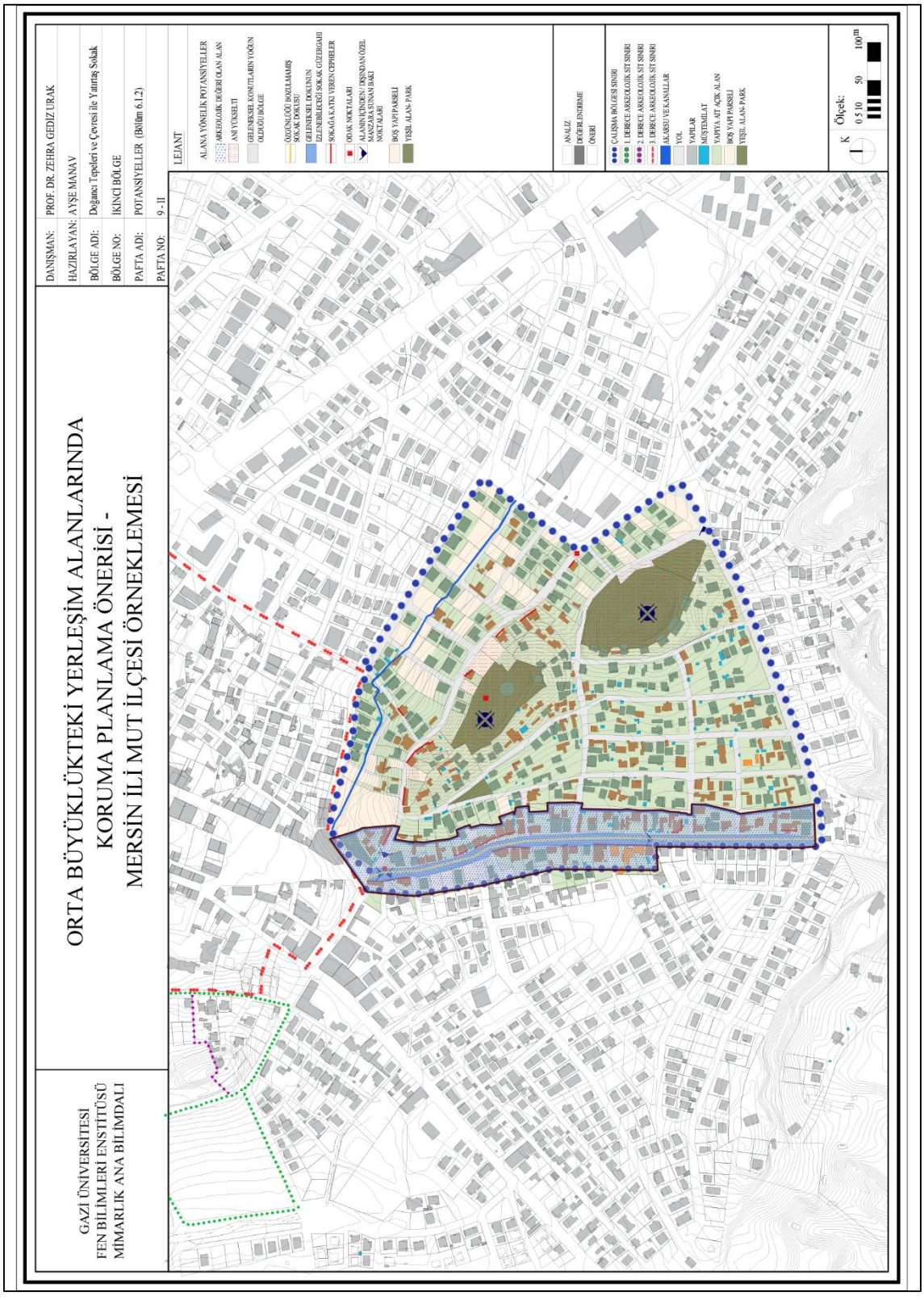

Harita 5.69. İkinci bölge – yapı ve yollara yönelik potansiyeller

İkinci bölge Doğancı Tepeleri ve çevresi ile Yatırtaş Sokak'a ait sorunlar

Bu bölgede alana yönelik gelişen sorunlar aşağıdaki gibi sıralanmıştır.

- Bölgenin Kültür Mahallesi sınırları içerisinde kalan bölümündeki parseller ada niteliğindedir ve her bir yapı adası içinde birçok yeni ve geleneksel yapı bir arada bulunmaktadır. 2018 yılı Haziran – Ekim döneminde gerçekleştirilen anket çalışmaları sırasında anlaşılmıştır ki, bu durum mülkiyet problemi oluşturmaktadır. Mülkiyet problemi, korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının onarımı sırasında mevzuata bağlı sorunlar çıkarmaktadır.
- Onaylanmış güncel imar planına ait plan notu madde 31'de "ada bazında uygulama yapılması durumunda; planda belirtilen inşaat emsalini %10 arttırmaya belediye yetkilidir. Bu durumda kat sınırlaması kalkabilir. Vaziyet planını belediye onaylamadan uygulamaya geçilemez" denmektedir. Bu maddeye göre ada parsellerde yüksek katlı, dokuyla tamamen zıtlık oluşturacak yapı inşası olasıdır.
- Birinci bölge ile ortak sınırda, pazar alanı ve çevresinde yüksek katlı ve bitişik nizam yapılar inşa edilmiştir. Bu durum birinci bölgeye olduğu kadar ikinci bölge için de bir sorun oluşturmakta, iki bölgenin doku bütünlüğünü zedelemektedir.

Yapılara yönelik sorunlar aşağıdaki gibi tespit edilmiştir.

- Zamana ve terk edilmeye bağlı olarak özellikle yapı cephelerinde deformasyonlar söz konusudur.
- Bakımsızlık medeniyle ciddi konfor problemi olan yapıların vardır.

Yollara yönelik sorunlar aşağıdaki gibi tespit edilmiştir.

- Yatırtaş, Mirzabey ve sonrasında Doğancı Caddeleri, taşıt trafiği açısından en yoğunlarıdır.
- Bölgede yaşayan kullanıcılar ile yüz yüze gerçekleştirilen anketlerde dile getirilen sorunlar: doğalgaz ve kanalizasyon gibi altyapı problemleri, taşıt yollarının bakımsızlığıdır.
- Bölge içerisindeki bütün yollar çok bakımsızdır.
- Kaldırım ise yoğun taşıt trafiği olan caddeler dışında yok denecek kadar azdır.

Bölge için belirtilen bütün sorunlar Harita 5.70 ve Harita 5.71'de gösterilmiştir.

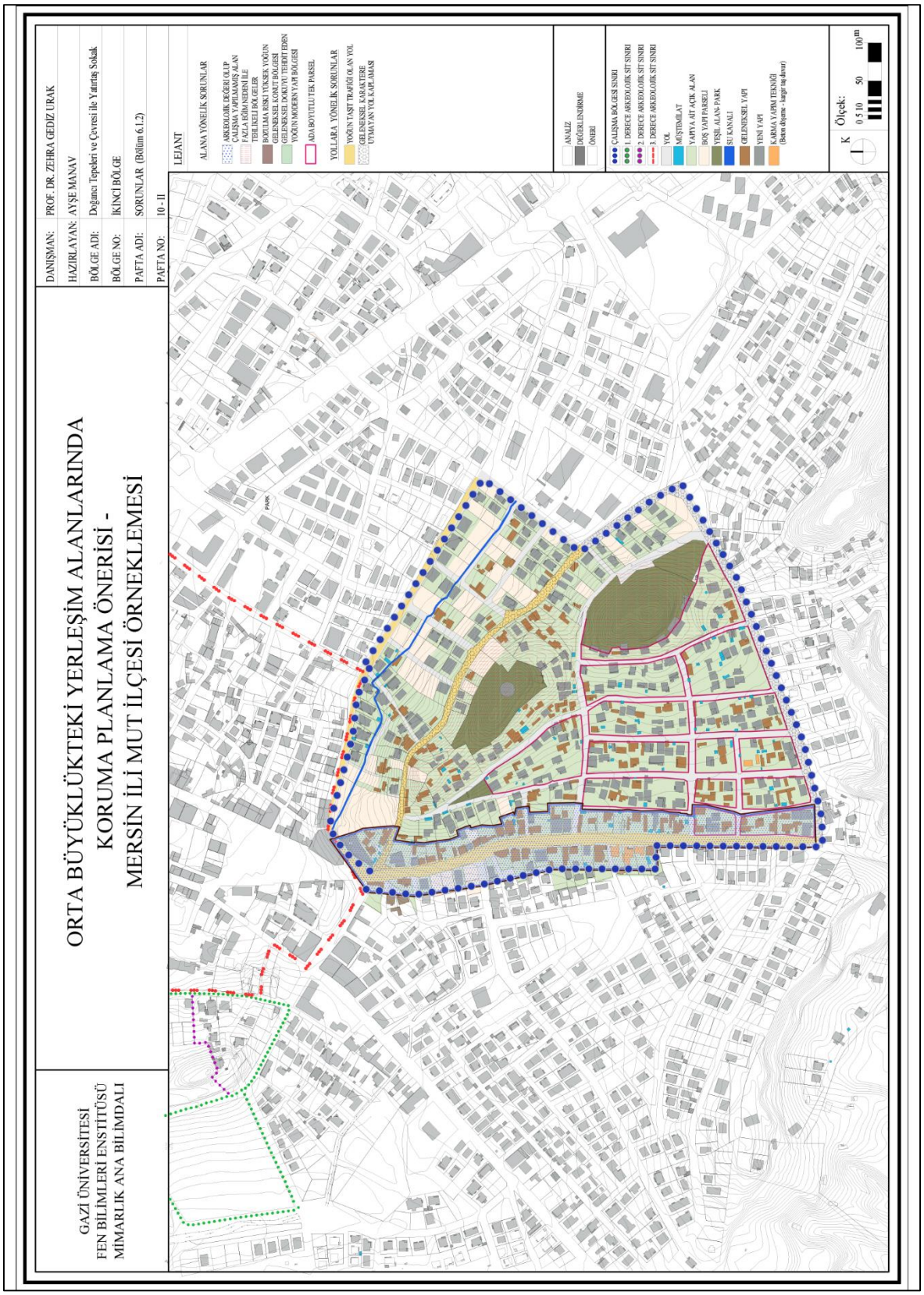

Harita 5.70. İkinci bölge – alana yönelik sorunlar

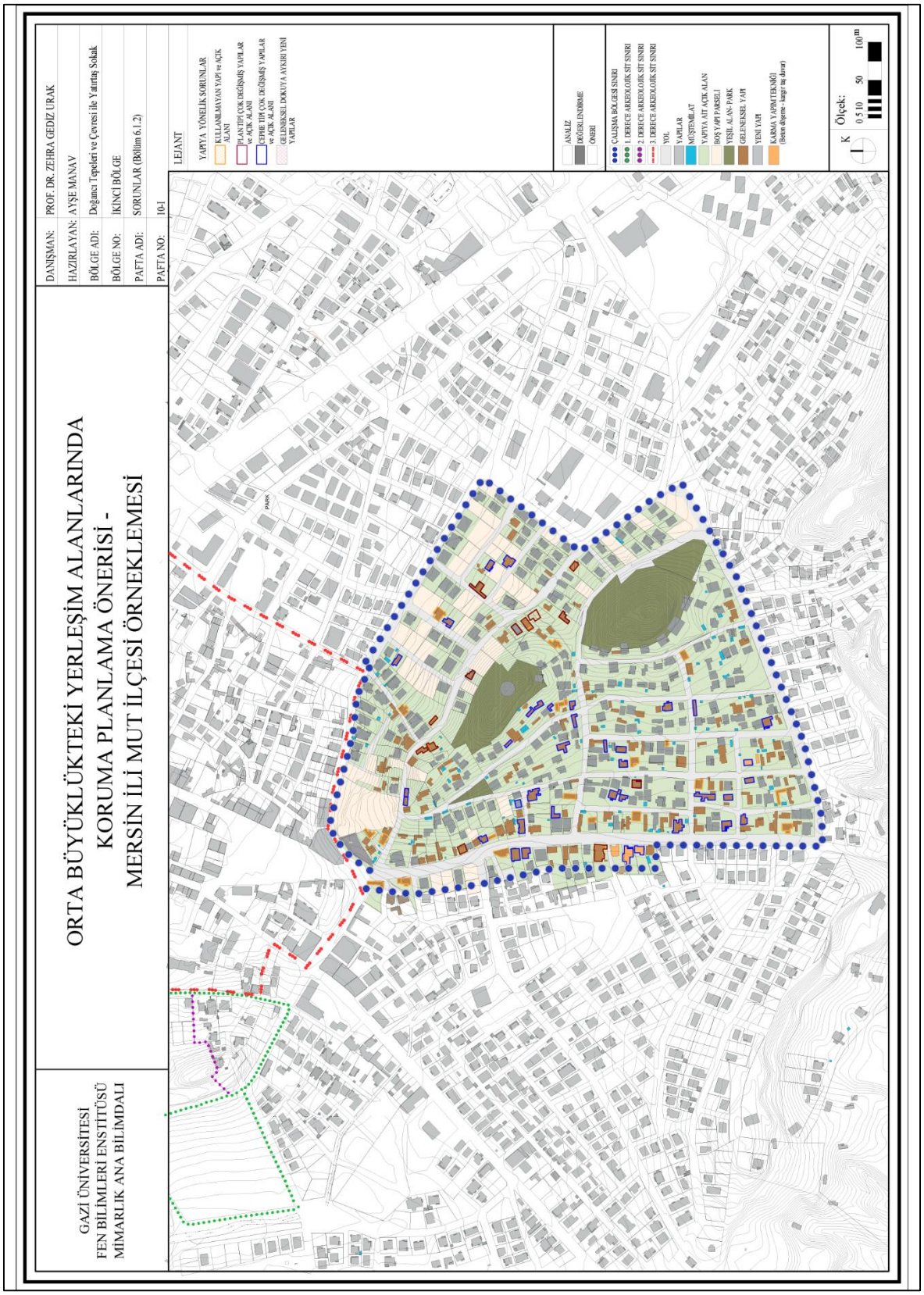

Harita 5.71. İkinci bölge – yapı ve yollara yönelik sorunlar

Üçüncü bölge geleneksel Meydan Mahallesi konut bölgesine ait potansiyeller

Bölgenin alana yönelik potansiyelleri aşağıdaki gibidir.

- İlçe merkezine kıyasla daha yüksek bir konumda olan bu bölge, hem şehirleşmenin hem de ilçenin doğal alanlarının rahatça seyredilebildiği bir konumdadır. Bölgenin konumu gereği, burası ilçenin diğer alanlarına göre daha havadardır. Dolayısıyla bölgenin konumu önemli bir potansiyeldir.
- Bölüm 5.3.3'te anlatıldığı üzere bölgede iki ayrı yapılaşma dönemi vardır. Bu dönemlerin, sokak oluşumları ve mimari yapı – parsel kullanımı üzerinden net olarak okumak mümkündür. Meydan Caddesi'nin ikiye böldüğü üçüncü bölgede, güney bölümünde daha organik sokak yerleşimine sahip ve 1955 öncesinde de yapılaşmanın olduğu bölge ile kuzey bölümündeki gridal biçimlenişe sahip sokak dokusu burayı ziyaret edecek ya da kullanacak kişiler için farklı manzaralar sunacaktır.
- Bölgenin doğu sınırından başlayıp Esenlik Sokak'tan batıya doğru ilerledikçe, Devrim Cadde'si, Kuruçeşme Sokak ve İncel Sokak'ın oluşturduğu doğu – batı yönündeki aks üzerinde geleneksel konutların çevrelediği küçük meydancıklar oluşmuştur.
- Yaya olarak rahatça dolaşma imkânı olan bu alanda, Geç Osmanlı döneminden kalan 3 çeşme, doğu-batı yönünde geliştiği bahsedilen aynı aks üzerindedir. Bu çeşmelerin koruma ve restorasyon çalışmaları yapıldıktan sonra işlevini devam ettirmesi sağlanarak meydancıklarla beraber ziyaretçiler için bir dinlenme noktası oluşturabilir.
- Dünyanın farklı yerlerinde örneklerini gördüğümüz çeşmelerin daha basit bir temsili olan bu bölgedeki çeşmeler, mahalle kültürünü yansıttığı ve kentin gelişiminin bir parçası olduğu için değerlidir.
- Yine aynı aks üzerinde Kuruçeşme ve Müftü Nadir Sokak'ın kesiştiği meydana cephe veren geleneksel konutlardan biri tescillenerek koruma altına alınmıştır. Bu yapı özgün bahçe ve cephesi ile önemli bir potansiyel olarak değerlendirilmektedir.
- Yukarıda bahsedilen tescilli taşınmaz kültür varlığı konutun 170 m. batısında, İncel Sokak'taki bir başka geleneksel konut da Meydan Mahallesi'ndeki birçok geleneksel konuttan daha büyük ve zaman zaman konut kullanımı dışına çıkarak ilçedeki düğünlerin ve kına gecelerinin yapıldığı yarı kamusal bina olma özelliklerini taşıdığından, kent belleği açısından önemlidir. Konumu dolayısıyla önemli bir bakı noktasıdır. Bölge içerisinde tek başına bir potansiyeldir.

- Bölgenin güneyindeki kısmı hariç diğer alanlarında inşa edilmiş yeni yapıların, geleneksel olanlarla uyum içerisinde olması, geleneksel dokunun izlenebildiği sokak güzergâhlarını arttırmıştır.
- Bölgedeki geleneksel konutların malzeme ve biçimlenişindeki farklılık onları özgün kılmaktadır. Burada tescillenerek koruma altına alınması gereken konut sayısı fazladır.
- Bölge Meydan Mahallesinde yer alan Musa Eroğlu Sevgi Parkı, Uçurum Park ve Yüzme havuzuna yakın konumdadır. Bu nedenle koruma kararları sırasında, bu değerler ön planda tutulmalıdır.
- Semerci ve Alanlı Sokakların dik eğimli yapısı taşıtlar için zorlayıcı olsa da ilginç biçimlenişi ve ayrıca Semerci Sokak'ın bir bölümünün yayalar için merdivene dönüşmesi potansiyel olarak değerlendirilebilir (Resim 5.91).

Bölgeye ait bütün potansiyeller Harita 5.72 ve 5.73'te gösterilmiştir.

Resim 5.91. Merdiven

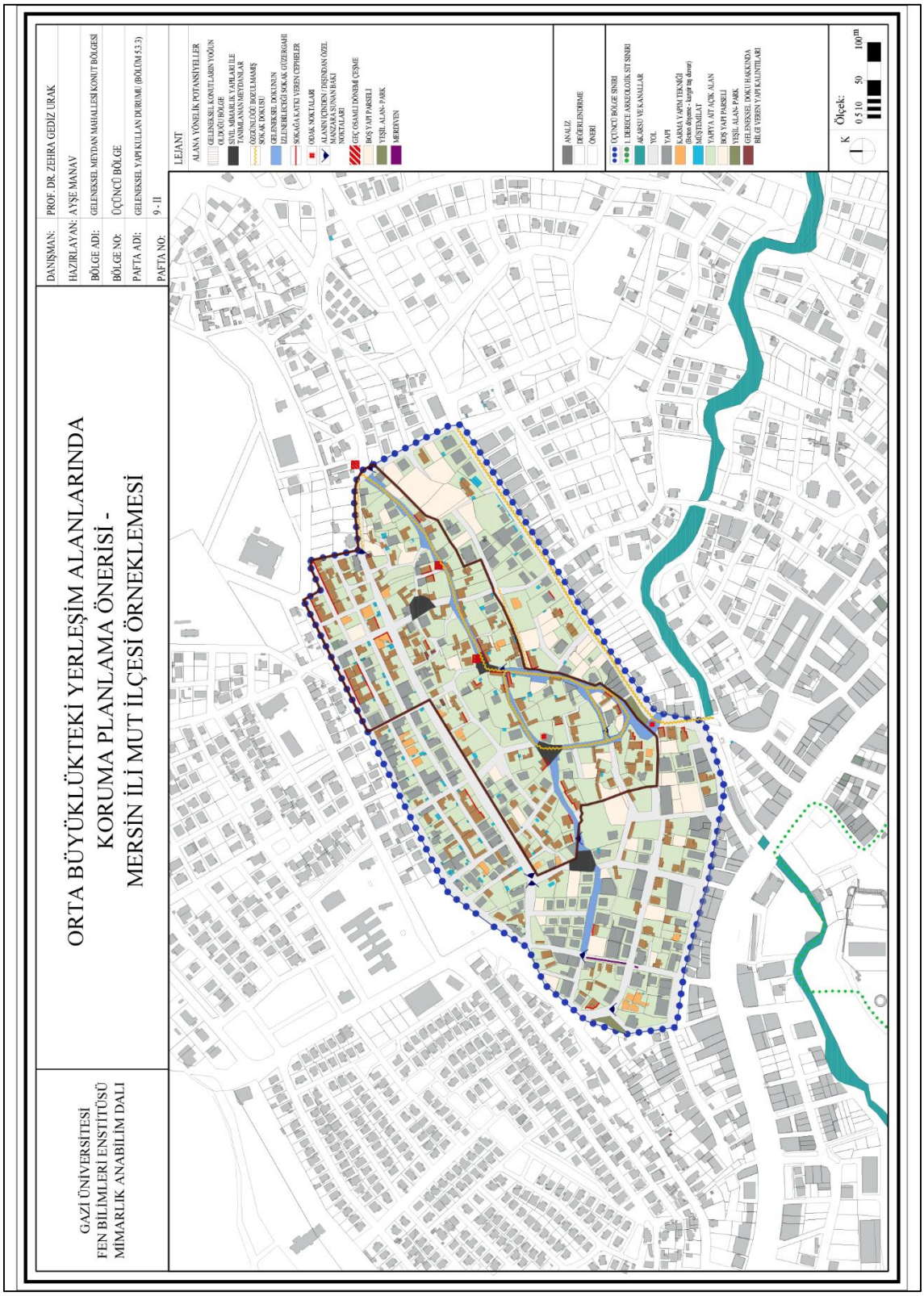

Harita 5.72. Üçüncü bölge – alana yönelik potansiyeller

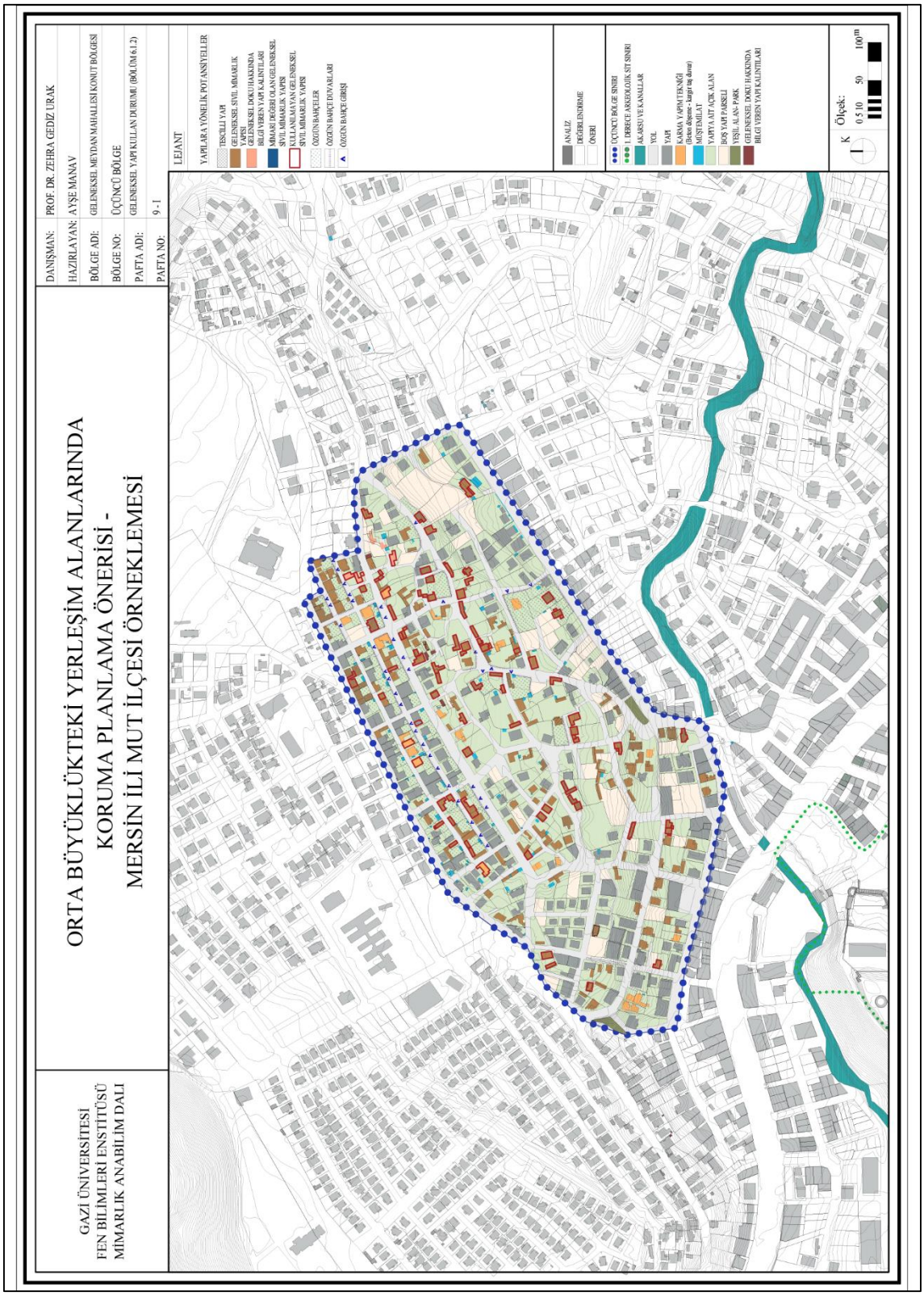

Harita 5.73. Üçüncü bölge – yapı ve yollara yönelik potansiyeller

Üçüncü bölge geleneksel Meydan Mahallesi konut bölgesine ait sorunlar

- Alanda gerçekleştirilen sosyal anket sırasında katılımcılara bölgenin sorunları sorulmuştur. Toplam 32 katılımcının dile getirdiği ortak başlık altında toplanabilecek 5 sorun vardır. Bu katılımcılardan 10 kişi (% 31.25) bir sorun olmadığını söylemiştir En çok dile getirilen sorun 14 kişi (% 43.75) ile yollar bakımsız olmasıdır (Şekil 5.45).

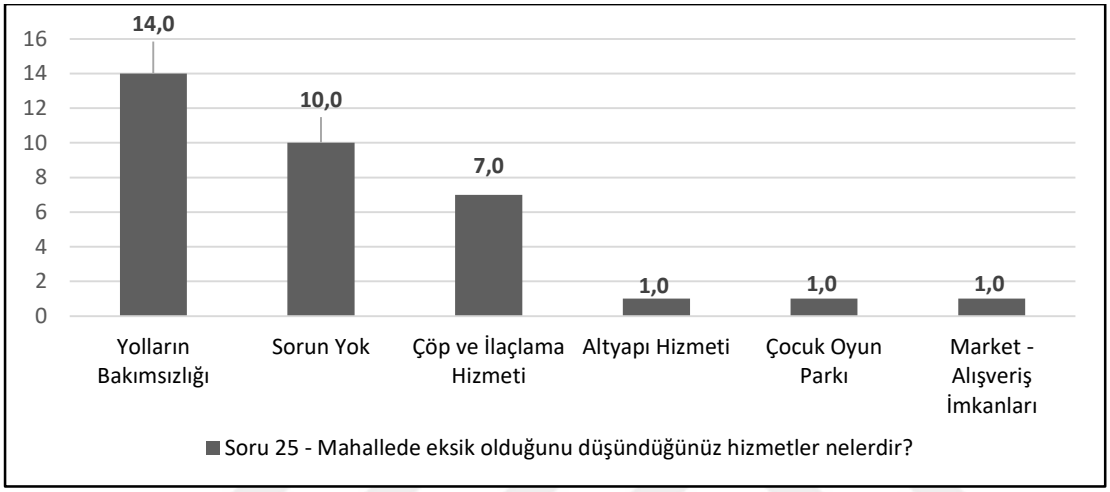

Şekil 5.45. Üçüncü bölge anket katılımcılarına göre bölgeye ait sorunlar

- Bölgede en yoğun kullanılan Meydan Caddesi, ikincisi ilçe merkezinden Meydan Tepesine bağlanan Devrim Caddesi ve Semerci Sokak'tır.
- Bu bölgede sorun olarak değerlendirilecek konular da çok yapılara yöneliktir. Bölgedeki yapıların %34'ünün kullanılmıyor olması (Çizelge 5.12), bu yapılarda çeşitli hasarların oluşmasına neden olmaktadır. Yapıların %8'inin yapısal olarak kötü (Çizelge 5.13), %24'nün (Çizelge 5.14) değişikliğe uğraması yapılara yönelik sorunlar arasındadır.
- Yoğun geleneksel konut varlığı, Osmanlı dönemine ait bir mahalle yerleşimi olmasına karşın, bölgede sadece bir tescilli yapı olması, buranın öneminin anlaşılmadığını göstermektedir.
- Bölge ile ilgili, koruma alanında bir akademisyenin yaptığı araştırmalar dışında çalışma yapılmamış olması sorundur.

Bölgeye yönelik sorunlar Harita 5.74 ve Harita 5.75'de gösterilmiştir.

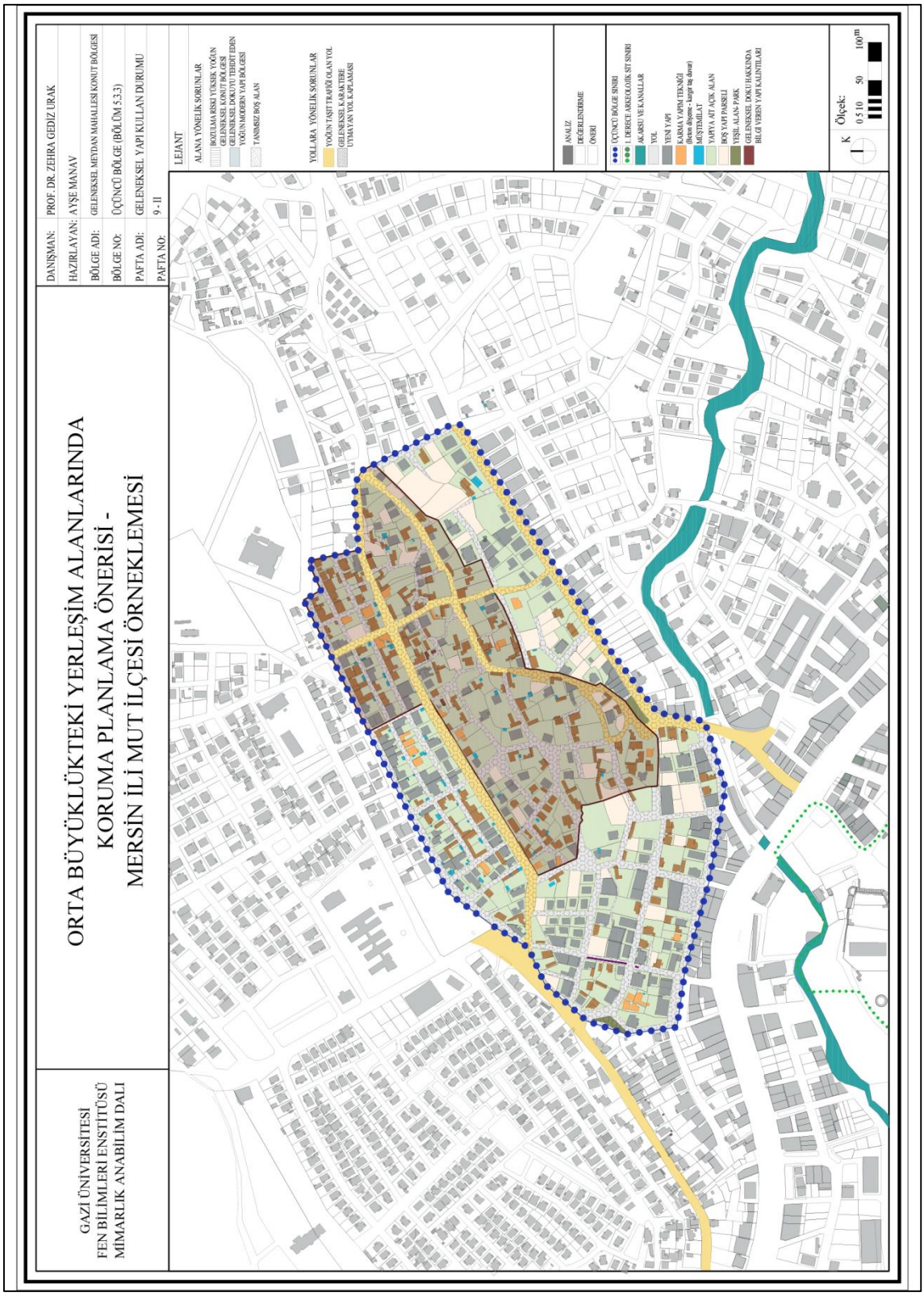

Harita 5.74. Üçüncü bölge – alana yönelik sorunlar

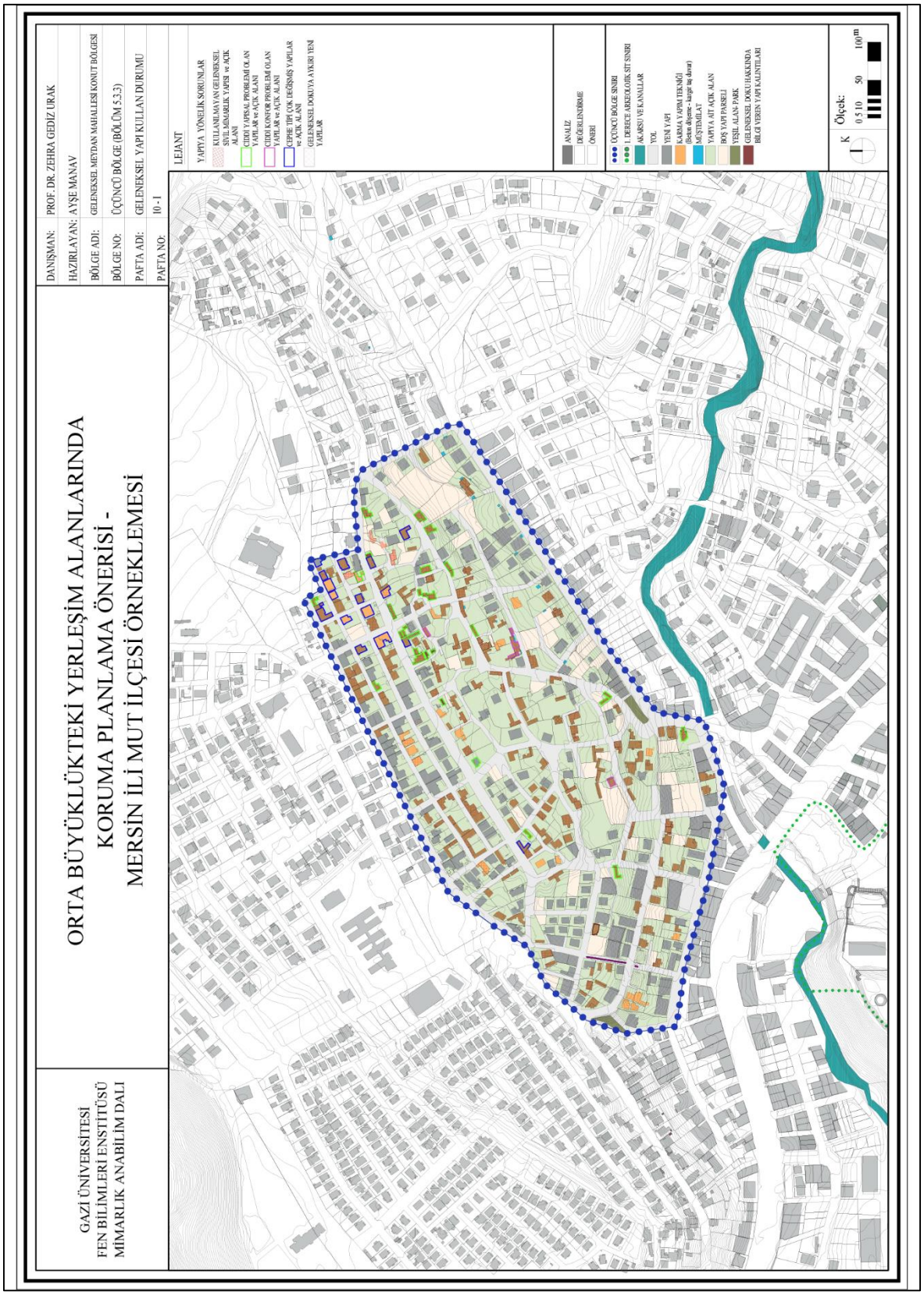

Harita 5.75. Üçüncü bölge – yapılara yönelik sorunlar

Dördüncü bölge Asput Caddesi ve meyve bahçelerine ait potansiyeller

- Geleneksel gıda üretim alanları ve doğal alanların korunması üzerine geliştirilen koruma modeli ile ilişkili olarak bölgenin en önemli potansiyeli barındırdığı meyve bahçeleridir. Bölüm 5.3.4'te ortaya konduğu üzere, yaz mevsiminde yaşanmak üzere yerleşimin geliştiği bu bölgede her zaman için bu meyve bahçeleri olmuştur.
- Bölgedeki parsel - bahçe boyutları veya yapı – parsel kullanımı ilişkileri hakkında 1955 yılı hava fotoğrafları ve günümüz verileri karşılaştırıldığında çok az değişiklik olduğu tespit edilmiştir.
- Mut ilçe tarım ve orman müdürlüğünden alınan 2018 yılı kayıt bilgilerine göre, Asput Caddesi'nin içinde bulunduğu Yazalanı Mahallesi'nde 630.411m^2 dikili meyve bahçesi vardır. Aynı verilere göre toplam 103 ayrı ekili alanın 51'inde kayısı, 38'inde zeytin, 7'sinde erik, 3'ünde arpa yetiştirilmektedir.
- Bölgenin doğal sınırını oluşturan Mut Deresi, ilçede yaşayanlar ve ziyaretçiler için rekreasyon alanı potansiyeli taşımaktadır. Derenin kuzeyinde ve güneyindeki parsellerde yapılaşma yok denecek kadar azdır. Güncel imar planına göre derenin her iki tarafı yapılaşmaya kapalıdır ve park olarak tanımlanmıştır.
- Mut deresi üzerinde ve bölgenin içinde kalan iki adet köprü vardır. Bölgenin batısındaki Cumhuriyet köprüsü diğerine göre daha yenidir. Alanın doğusunda kalan Sayağazı Köprüsü daha küçük ve eskidir. 1955 yılı fotoğraflarında caddenin sürekliliği okunabiliyorken, köprünün varlığı net olarak görülmemektedir. Sayağzı köprüsü altında küçük bir şelale oluşmaktadır.
- Bölgede yapılara yönelik potansiyeller; taşıdıkları mimari ve tarihsel değerden gelmektedir. Diğer bölgelerde olduğu gibi burada da üzerinde kitabeleri olan, geleneksel konutlar mevcuttur. Buradaki evlerin çoğu kış aylarında Kale mahallesinde oturan kişilerin yaz aylarında yaşadıkları konutlarıdır. Mahallenin "Yazalanı" adını alması buradan gelmektedir.
- Kerpiç ve taş kâgir sistemli farklı malzemelerin yapılarda kullanılmasının çeşitlilik açısından önemli olduğu düşünülmektedir.
- Mahalle içerisinde Üçbey denilen bir bölge vardır. Üçbey isminin etimolojik araştırmaları ve çıkan sonuçları bölge için bir potansiyel olabilir.
- Bölüm 5.3.4.'te bölgenin incelemesi yapılmış ve burada iki konutun bahçesinde sütun kaide ve başlıklarına rastlanmıştır. Alanda bu veri dışında arkeolojik bir kalıntı ile

karşılaşılmamıştır. Bu kalıntıların başka bir yerden getirilip getirilmediği net değildir. Bu yüzden sokak boyunca belirli aralıklarla yüzey araştırma kazılarının yapılması yerinde olacağı düşünülmektedir.

Bölgeye ait potansiyeller Harita 5.76 ‘de gösterilmiştir.

Dördüncü bölge Asput Caddesi ve meyve bahçelerine ait sorunlar

Bölgeye ait sorunlardan alana, yapılara ve yollara yönelik olmak üzere 3’e ayrılarak Harita 6.8.’de gösterilmiştir.

- Herhangi bir koruma önlemi alınmadığından, bölgedeki meyve bahçeleri ve tarım alanlarının bozularak içinde bulundukları parsellerde yapılaşma olması muhtemeldir.
- Korunması önerilen bölgenin hem batısında hem de güneyinde, belediyenin almış olduğu meclis kararı sonucu ada bazındaki parsellerde inşa edilmiş, ilçenin ve bölgenin siluetine uymayan, yüksek katlı yapılar vardır.
- İlçedeki diğer bölgelere kıyasla yapılaşma oranının azlığı nedeniyle ada-parseller oluşturulabilir, bu durum da bir önceki maddede bahsi geçen yapıların artmasına sebep olabilir.
- Mut Deresi ve çevresinde peyzaj ya da park düzenlemelerinden hiçbiri yoktur. Ayrıca dereye inen yamaçlarda yabani ot, moloz gibi görsel kirlilik yaratan unsurlar vardır.
- Bütün geleneksel dokunun bulunduğu alanlarda olduğu gibi bu bölgenin de yapılara yönelik gelişen en büyük sorunun terk edilmiş olmasıdır. %42 oranında kullanılmayan geleneksel yapı stoku ciddi bir oran olarak görülmektedir.
- Cadde boyunca meyve bahçelerinin sulanması için kullanılan kanalın ve yolların bakımsızlığı, yaylara ayrılmış bir kullanım alanının olmayışı olumsuz bir durumdur. Sokak sakinleri ile yapılan anketlerde de yol kaplamasının kötülüğü, kaldırım ve toplu taşıma olmayışı yollara yönelik sorunlar olarak belirtilmiştir.
- Ayrıca ankete katılanlar çocuklar için oyun parkı olmayışı, sokağın doğusuna doğru gittikçe alışveriş – market imkânının azalması, ilaçlama ve kanalizasyon problemlerini sıralamıştır.

Bölgeye ait sorunlar Harita 5.77’de gösterilmiştir.

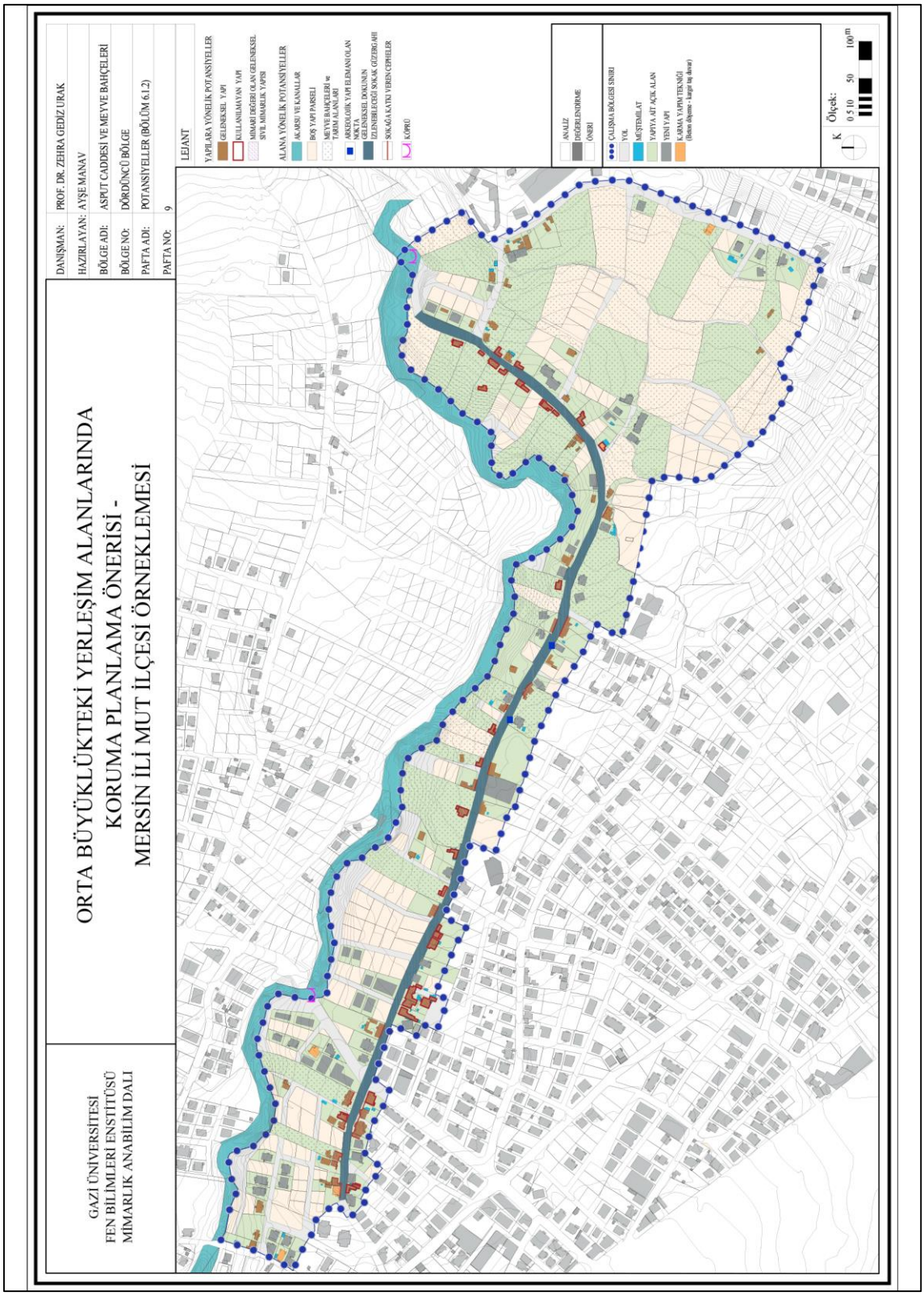

Harita 5.76. Dördüncü bölge – alana ve yapılara yönelik potansiyeller

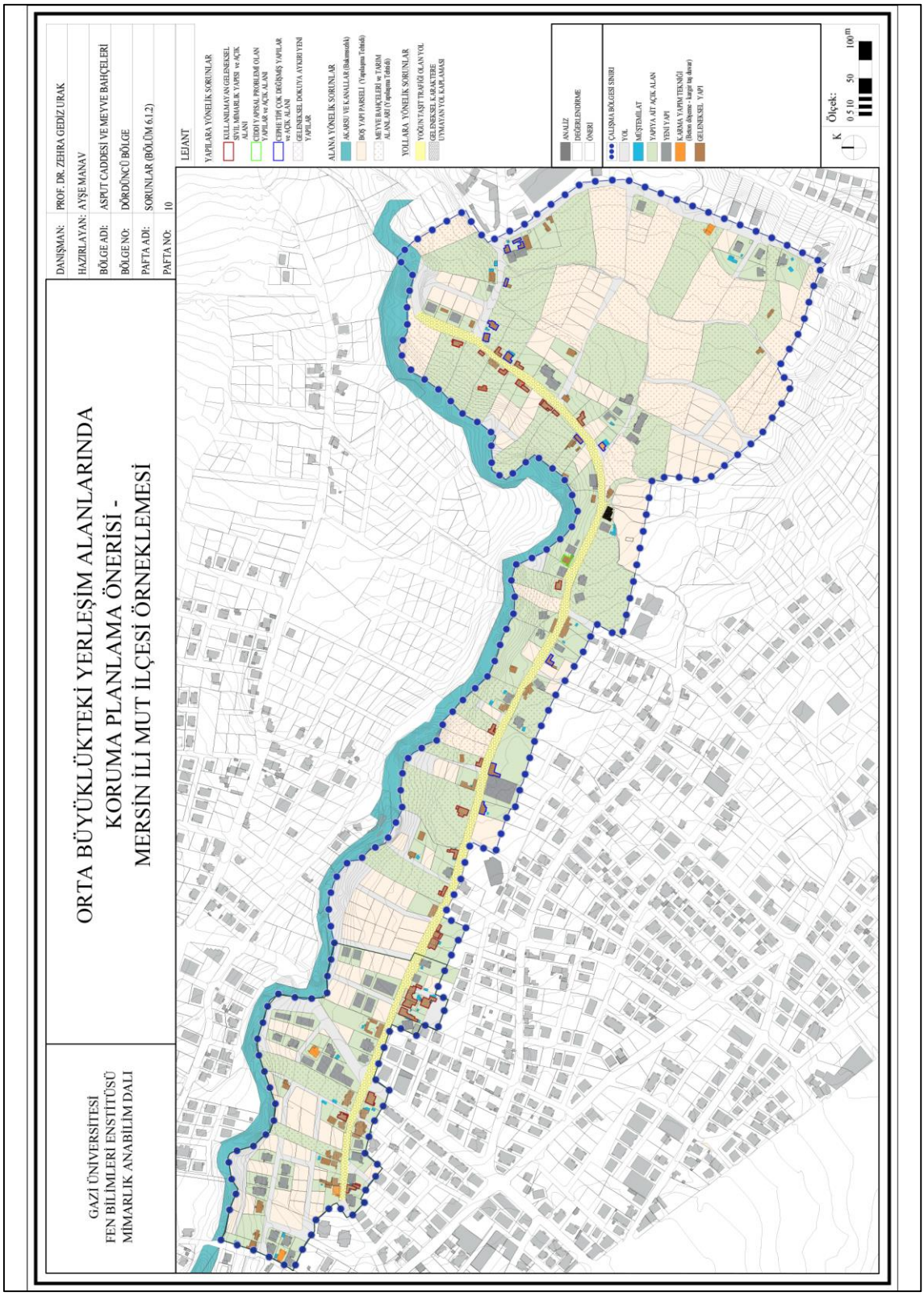

Harita 5.77. Dördüncü bölge – alana yapılara ve yollara yönelik sorunlar

Beşinci bölge Bulgurcular Sokak üretim ve endüstri bölgesine ait potansiyeller

- Bulgurhaneler, konutlar, açık alanların oluşturduğu bütünlük, bu yapıların geleneksel ortamın sürekliliği ve geleneksel bulgur üretim biçimi konusunda bilgi vermesi endüstri ve üretim mirası kapsamında değerlendirilme potansiyeli taşımaktadır.
- Bölgenin üretim mirası endüstriyel kültürel peyzaj alanı olarak belirlenebilmesi için, barındırdığı bulgurhane, besihane, konut ve diğer yapılar önemli ikinci potansiyeldir.
- 1 tanesi tamamen yok olmak üzere toplam 16 geleneksel ve yeni bulgurhanenin bölge içerisinde dengeli bir şekilde konumlanmış olması ve bunlardan 2 tanesinin halen çalışmaya devam etmesi, bulgurculuğun tarihsel gelişim sürecinin izlenebilmesi olanağını sunduğu için potansiyel olarak görülmektedir.
- Bahsi geçen bulgurhaneler ve açık alanlarının oluşturduğu geleneksel doku bölgenin maddi potansiyelidir.
- Alandaki bulgurhanelerden; 1, 2, 4 ve 5 numaralı olanları, üretim alanı dışında besihane, sergilik, işveren ya da işçi konutları ile bir bütün halinde halen varlığını sürdürmektedir.
- Bunlardan 2 ve 5 numaralı olanların, özgün ahşap donatılarının halen yerinde olması, geleneksel bulgurhane çalışma sistemleri ve iş akışının canlandırılabilmesi için potansiyel oluşturmaktadır.
- Geleneksel bulgurculuk iş akışının izlenmesinin yanı sıra, buradaki geleneksel konutlarda konaklama, geniş açıklıklı boş bulgurhane ve besihanlerde eğitim, konferans veya toplantı, atölye çalışması, deneysel mutfak gibi çeşitli fonksiyonların verilmesi uygun yapı hacmi ve sayısı vardır.
- Bulgurcular Sokak'ın yamacına yerleştiği tepelerin, Mut geneli için bakı noktası oluşturması,
- Bulgurhanelerin bu konumda yerleşmesinde etkili olan su kaynağı Asput Pınar'ının, ve çevredeki kayısı, armut, zeytin gibi çeşitli meyve ağaçlarının yetiştiği bahçelerin gezilmesi olanağı potansiyeller arasındadır.

Bu bölge için değerlendirilen bütün potansiyeller, Harita 5.78 ve Harita 5.79'da gösterilmiştir.

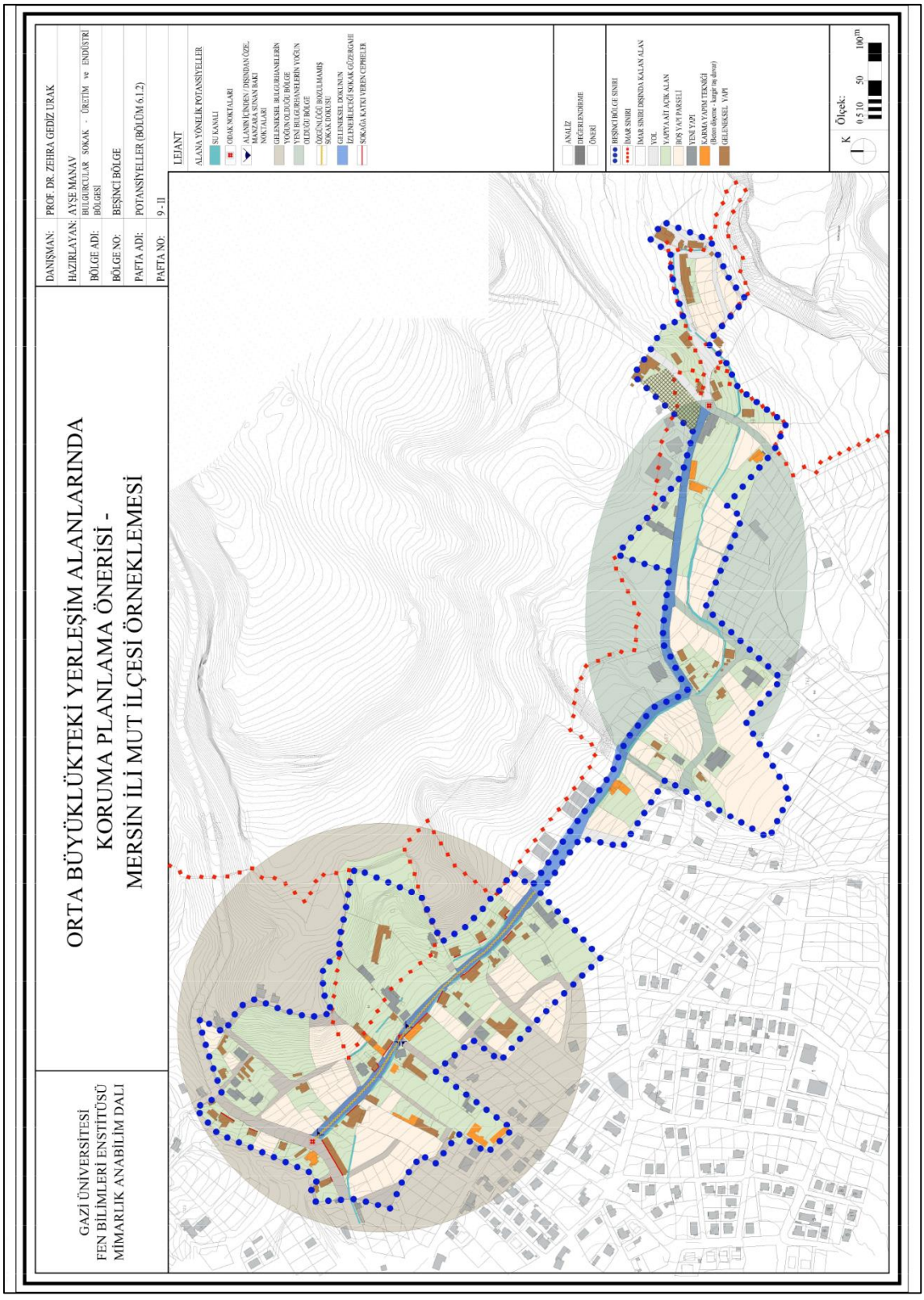

Harita 5.78. Beşinci bölge – alana yönelik potansiyeller

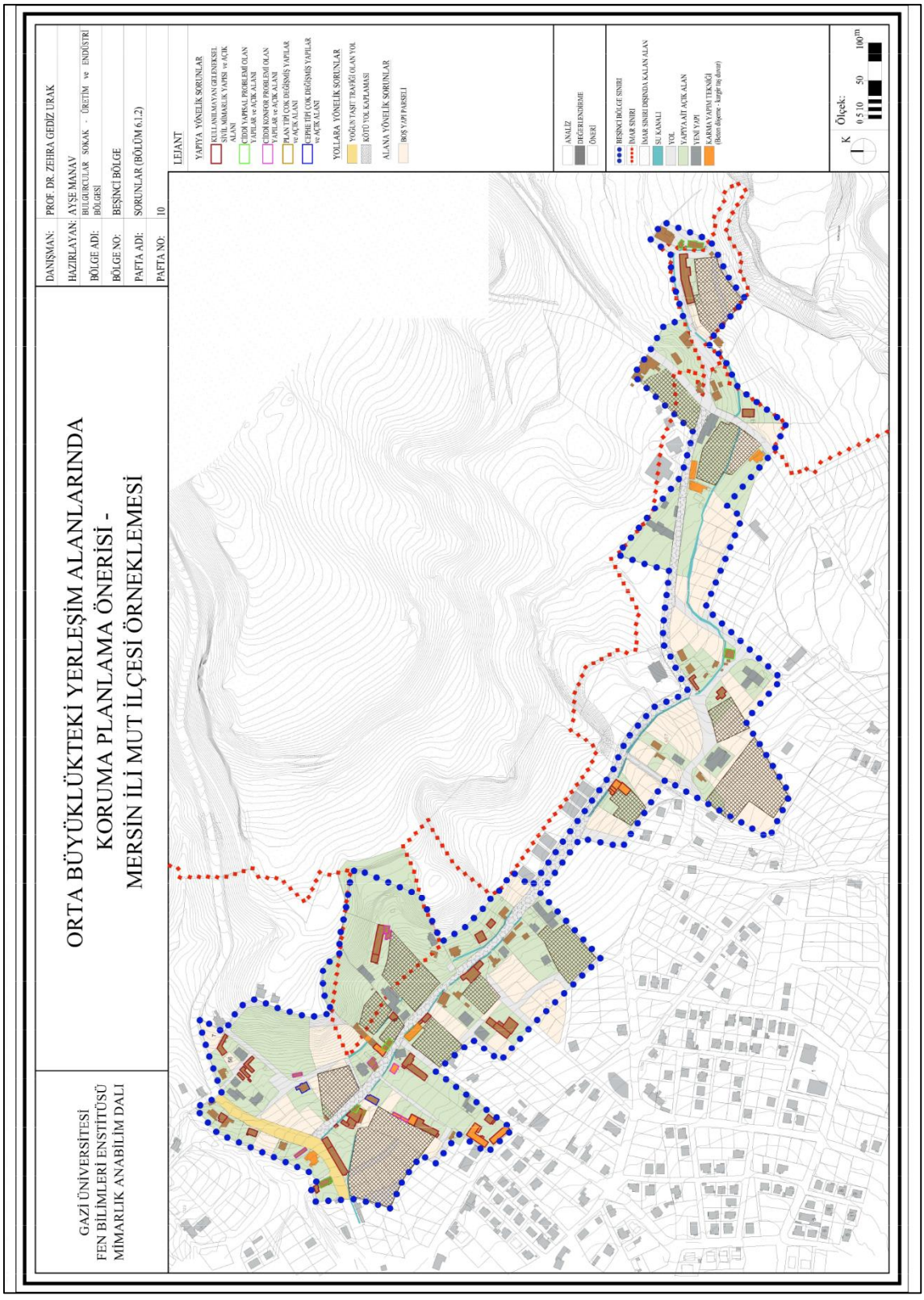

Harita 5.79. Beşinci bölge – apılara yönelik potansiyeller

Beşinci bölge Bulgurcular Sokak üretim ve endüstri bölgesine ait sorunlar

- Bu sokağın koruma bağlamında sahip olduğu potansiyele karşılık, bilinçli ya da bilinçsiz olarak herhangi bir koruma eylemi yapılmamıştır. Önceki bölümlerde de anlatıldığı gibi bulgurhaneler ve çevresindeki geleneksel dokuyu oluşturan öğeler hem fiziki hem de sosyal anlamda korunmayı beklemektedir.
- Bulgurculuğun gelir sağlamayan geçersiz bir iş haline gelmesi, bu mekanların hızla yok olmasına, sergiliklerin küçük parsellere bölünerek yapılaşmaya hazır hale getirilmesine ya da meyve bahçelerine dönüştürülmesine neden olmuştur. Bu sebeple geleneksel bulgurhaneler ve çehresinin fiziki yapısı değişiklik yaşamaktadır.
- Alandaki yapıların %66'sı boş olduğu için yapısal olarak sorunlar görülmektedir. Kullanılanlarda ise konfor koşullarına yönelik sorunlar, yerinde gözlem ve anketler sırasında tespit edilmiştir.
- Bulgurcular Sokağın oluşum tarihi göz önüne alındığında, 1960'lı yılların yapı teknolojisinin yol biçimlenişi ve kaplamasına etkisi halen görülmektedir. İki taşıtın aynı anda geçmesine yetecek kadar yol genişliği, iki yanı toprak ve çalılarla kaplı yer yer bozulmuş asfalt kaplama ve kaldırımların olmayışı, yol konfor ve güvenlik sorunları olarak ifade edilebilir.

Bölgeye ait sorunlar Harita 5.80'de belirtilmiştir.

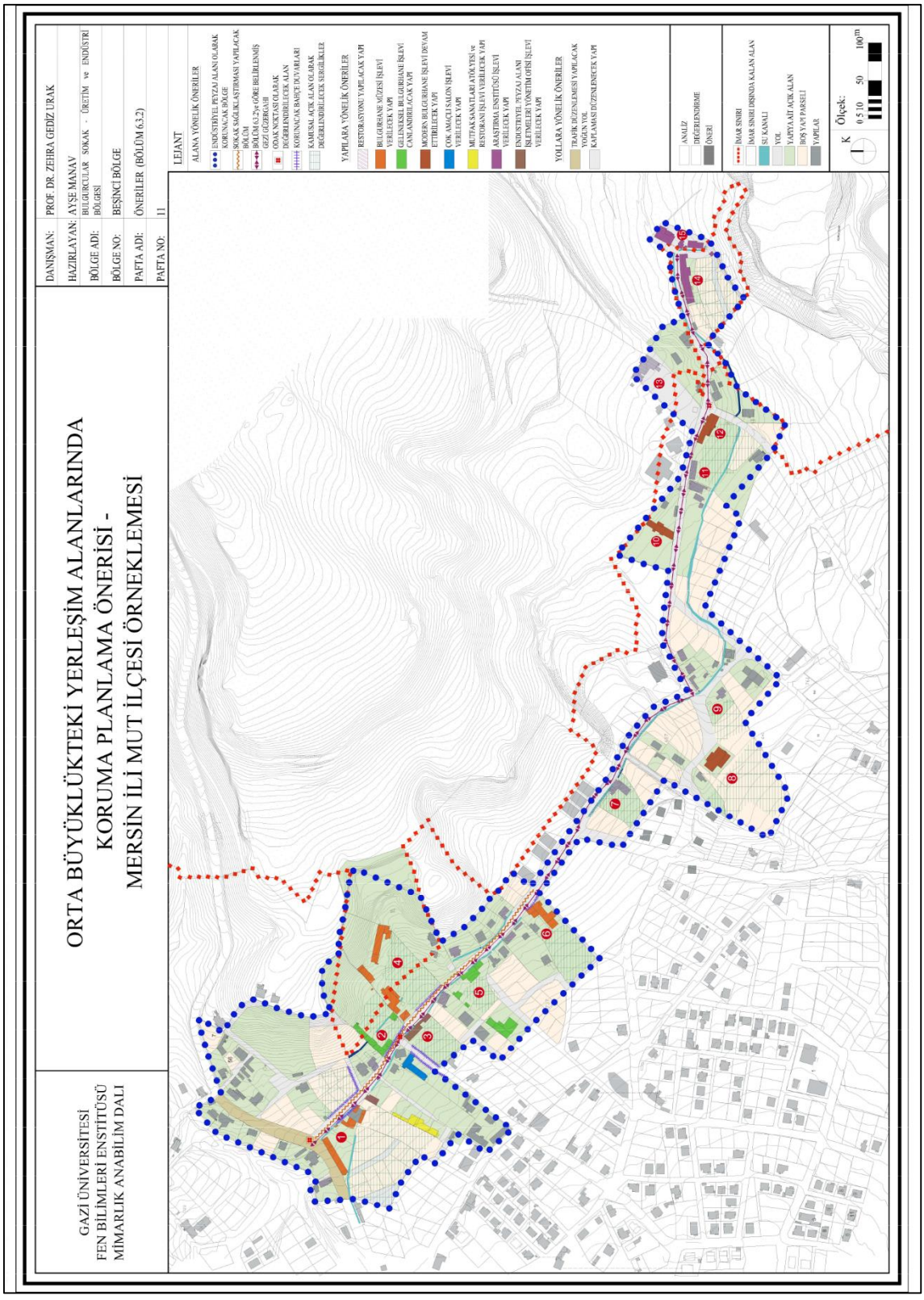

Harita 5.80. Beşinci bölge – alana yapılara ve yollara yönelik sorunlar

5.7. Mut İlçe Merkezi Koruma Önerisi

Mut Bulgurhanaleri, doğal çevresi ve sosyal yapısı ile birlikte endüstriyel kültürel peyzaj alanıdır ve Mut ilçesi koruma çalışmalarında önemlidir. Bölüm 4.4'te açıklamalı ve şematik olarak ortaya konan koruma modeline uygun araştırma ve değerlendirme safhaları gerçekleştirilen Mut ilçesi için, ilerleyen bölümlerde belirtilen koruma projeleri önerilmiştir. Bu projelerin hayata geçirilmesiyle koruma yönetim planı modeli (Şekil 4.13) uygulanmış olacaktır.

Önerilen koruma yöntemi tarım, tarımsal faaliyet, gıda üretimi ve buna bağlı gelişen teknolojileri ön plana çıkartan bir modeldir. Bu durum, plan hiyerarşisi içerisinde çevre düzeni planı – yönetim planı ilişkisinin doğru kurulmasını sağladığından önemlidir çünkü Mersin–Adana Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda, Mut ve yakın çevresi tarım alanı olarak tanımlanmıştır [198]. Yönetim planı onaylanmış korunan alanların, UNESCO dünya kültür mirası listesine girmeye hak kazanacağı gibi, Mut ilçesinin de adaylığı için beklenen koşulların sağlanmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir. Alanın tanınırlığının artması, öneminin anlaşılması ve finansal kaynaklarının oluşturulması için ERIH Avrupa endüstri mirası yapı ve alanları rotasına dâhil edilmesi ve diğer alanların da bu kapsamda geliştirilecek projelerle korunması önerilmektedir.

5.7.1. Aktörlerin ve proje sürelerinin belirlenmesi

Aktörlerin belirlenmesi

Bölüm 4.1.2'de belirtildiği üzere, bir yönetim planının farklı aşamalarında görev alacak aktörler açıklanmıştır. Bir proje için aktörler; projeyi başlatan veya sahibi, hazırlayan/müellif, onaylayan, yöneten ve finansman kaynağı, danışman, katılan (halk ve sivil toplum kuruluşları) olarak ayrılmıştır.

Mut ilçesi için önerilen koruma yönetim planına kapsamında aktörler:

Mut Belediyesi, Mersin Büyükşehir Belediyesi, Mersin Arkeoloji Müzesi, Silifke Müzesi, Mut Kaymakamlığı, Mut İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü, Mut Ticaret ve Sanayi Odası, Mut Ziraat Odası, Mut İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Mersin Üniversitesi Mut Meslek

Yüksek Okulu, Mersin ve Toros Üniversiteleri ilgili Öğretim Üyeleri, Mersin İl Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, Mersin Valiliği, Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, Adana Vakıflar Bölge Kurulu, Mut halkı, Çukurova Kalkınma Ajansı, Müellif ve danışman olarak görev alacak meslek insanları olarak belirlenmiştir.

Proje etaplarının belirlenmesi

Koruma yönetim planı modelinde proje uygulama aşaması çalışma dışında tutulduğundan proje etaplaması yapılmamıştır. Bu tür projelerin uzun vadede tamamlanıp, geri besleme aşamasının gerçekleşeceği unutulmamalıdır. Projeler etapları; uzun/ orta / kısa vade olarak gruplanmalıdır.

Belgeleme, planlama, uygulama çalışmalarına başlamadan önce, ilçedeki farklı derecelerdeki sit alanlarının varlığına karşın KAİP olmaması ve kültür varlıklarının acil korunma ihtiyacından dolayı, önerilen koruma modelinin uygulanmasından önce KAİP hazırlanmalıdır. Tespit ve tescil işlemleri yapılarak mevcut dokunun yok olması engellenmelidir.

5.7.2. Bütüne yönelik koruma önerileri

Tezin. 4.2 ve 4.3 bölümlerinde, dünyanın ve ülkemizin çeşitli yerlerinden endüstri mirası alanlarının korunması ve yeniden işlev verilmesi örneklerine yer verilmiştir. Bu örnekler değerlendirildiğinde, hepsine ait iki ortak özellik tespit edilmiştir.

1- Büyük endüstri yapıları, kent ölçekli yerleşmelerde kurulmuştur.
2- Korunacak endüstri mirası; birçok yapıdan meydana gelerek büyük alanları kaplamıştır ya da bir yapı ve yakın çevresinden oluşmaktadır.

Hacimleri ve içinde bulundukları yerleşim alanı açısından Mut'taki bulgurhaneler, bu iki grubun dışında kalmaktadır. Bulgurhane tesislerinin her biri kendi içinde farklı fonksiyonlardaki yapı ve açık alanların bir araya gelmesiyle oluştuğu gibi, bu tesislerin bir sokak aksı üzerinde yan yana gelmesiyle de bulgurhaneler bölgesi oluşmuştur. Bulgurhanelerin, tek başlarına değil Bulgurcular Sokak ana ekseninde geliştirilen ve Mut sınırları içindeki bütün korunması gerekli alanlarla beraber bütüncül bir yaklaşım ile korunması daha doğru olacaktır. Bulgurhanelerin, Mut ilçesinde kurulmasına etki eden;

bulgur üretim zincirinin güneşte kurutma aşamasıdır ve güneşin sağlıklı beslenme üzerindeki etkisi günümüzde daha çok fark edilmiştir. Ayrıca yüzyıllardır insanlar yaz mevsiminde yetiştirdiği sebze ve meyveleri, kış aylarında tüketmeye devam etmek için, güneşte kurutarak koruma altına almıştır. Gıda ve güneş arasındaki önemli etkileşimin geleneksel bulgurculukta da bulunması bu yapıları özgün ve değerli kılan başka bir özelliktir.

1925'de başlayarak 1960'lı yıllarda en etkin dönemini yaşayan, Mut'un ve Mut'ta yaşayan insanların ekonomik gücüne katkı sunan ve gelişimini etkileyen, ayrıca bulgur üretimiyle ortaya çıkan maddi ve sosyal ortam ile hem ilçe sakinlerinin hem de çalışanların hafızalarında yer tutan Mut Bulgurculuğu yaklaşık 75 sene geleneksel olarak sürdürülmüştür. Tıpkı endüstri mirası tanımındaki gibi, teknolojik gelişmelere ayak uyduramayarak sona ermiştir. Bu üretim sisteminin ulusal çaptaki etkisi de önemlidir. Hammadde olan buğday Karaman'dan, buğdayın işlenmesinde kullanılan değirmen taşları Karaman ve Aksaray'dan getirilmektedir. Bulgur pazarını oluşturan iller ise: Gaziantep, Samsun ve İstanbul'dur. Mut Bulgurhaneleri, çevresindeki geleneksel diğer yapılar, sergilikler ve meyve bahçeleri korunması gerekli endüstriyel alanı oluşturmaktadır (Bölge 4 ve Bölge 5). Önceki bölümlerde ortaya konduğu gibi ilçe sınırları içerisinde ve yakın çevresinde korunması gerekli alanlar ve yapılar da mevcuttur. Bütün bu değerleri ile geleneksel bulgur üretim alanları, çevresindeki doğal alanlar ve tarihi anlar, taşıdıkları kültürel miras değeri yanında, koruma ve yeniden işlevlendirme çalışmaları sonrası burayı ziyaret edecek kişiler için çeşitli aktivite ve konaklama imkanı da sunduğundan (Bölge 1, Bölge 2, Bölge 3) Bölüm 4.3'te belirtilen ERIH rotalar sistemi kabul kriterlerini karşılamaktadır. ERIH sistemi içerisindeki, tematik rotalar kapsamında incelenen yiyecek içecek imalatı yapıları, Mut Bulgurhaneleri ile benzer özgün işlevdedirler. Ancak Mut Bulgurhaneleri gibi bir doku oluşturmadıkları halde korunarak ve insanların kullanımına açılarak sürdürülebilirlikleri sağlanmıştır. Bu açıdan Bulgurhanelerin oluşturduğu doku özgün değer taşımaktadır. Dolayısıyla bulgurhaneler fiziksel ve sosyal çevresi ile bir bütün olarak korunmalıdır.

<u>İlçe merkezine yönelik öneriler</u>

Mut orta ölçekli bir ilçe yerleşimi olmasına karşın tarihte her zaman için önemli bir konumda, uygarlıkların varlığını sürdürmek için yurt tuttuğu bir yerde olmuştur. İç

Anadolu ile Akdeniz bölgeleri arasında bağlantı sağlayan geçiş yolu üzerinde olması bu yerleşmelerin her zaman için canlı kalmasını sağlamıştır (Bölüm 5.5.1). Bu konumu ile ilçenin ikinci büyük kazancı iklim koşulları ve verimli topraklara sahip olmasıdır. Böylece alanda tarih boyunca çeşitli ve bol miktarda meyve, sebze ve tarla ürünleri yetişmiştir (Bölüm 5.5.3).

Mut ilçe merkezi için geliştirilen koruma önerileri aşağıda sunulmuştur:

- Sivil toplum kuruluşları, belediye, kaymakamlık ve akademisyenler, her ne kadar ilçedeki koruma çalışmaları iki anıtsal yapının restorasyonu ve bir çevre düzenleme projesi ile sırlı olsa da, bu konu ile ilgili çalışmalarına ısrarla devam etmelidir.
- Çevre ölçeğinde yapılacak koruma çalışmalarına halkın katılımı sağlanmalı, okullarda Mut İlçesi'nin taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları, somut olmayan kütür varlıkları ve doğa varlıkları hakkında bilgiler verilmeli, öğrenciler bu alanlarda gezdirilerek eğitilmelidir ve araştırma yaptırılmalıdır.
- İlçenin sahip olduğu zenginlikler, bu gün korunacak kültürel ve doğal değerlerin oluşumunu sağlamıştır. İlçe merkezinde zaman içerisinde oluşan karakter değerler gelişmiştir. Karakter değerlerin geliştiği bu bölgelerin Harita 5.81'deki gibi sınırları belirlenerek karakterine uygun olarak sit alanı ilan edilmesi ve korunarak yapılaşma koşulları belirtilmelidir.
- Önceki bölümde, Mut ilçe merkezi tarihi katmanlaşması, geleneksel konutları, Osmanlı dönemi çarşı sistemleri- ticari yapılar, ilçe merkezi ve yakın çevresindeki meyve bahçeleri ve tarım alanları ve Mut bulgurculuğu, Bulgurcular Sokak ve bulgurhaneler olarak tespit edilen beş karakter değerin bilimsel yaklaşımlarla korunması gerekmiştir. Karakter değerlerin korunmasına yönelik olarak; bu değerlere ait araştırmalar detaylandırılmalıdır.
- Bu karakter değerlerde tarihi çekirdek, katmanlaşma bölgesinde arkeolojik kazı çalışmaları için bir program oluşturulmalı, tez kapsamında tespit edilen değerler ve öneriler doğrultusunda çalışmalar çoğaltılmalı ve detaylandırılmalıdır.
- İlçede yetiştirilen ve endüstrisine etki eden kayısı ve zeytin yetiştiriciliğinde, bilimsel araştırmalarla desteklenen çalışmalar çoğaltılmalıdır. Bu ürünler ve yetiştirilmesi ile ilgili tanıtım faaliyetleri arttırılmalıdır.
- Haydar Köyü'ndeki anıt zeytin ağacı ve çevresi için koruma, bakım ve kentsel tasarım çalışmaları gerçekleştirilmelidir.

- Zeytin Sempozyumu uluslararası hale getirilmeli, Mut zeytinciliği ile ilgili bilimsel çalışmalar ayni ve nakdi olarak desteklenerek araştırmacıların Mut'a odaklanması sağlanmalıdır. Zeytin araştırmaları enstitüsü kurularak araştırmacılara çalışma ortamı oluşturulmalıdır.
- Aynı yöntem ile kayısı yetiştiriciliği, araştırması ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Karacaoğlan Kültür ve Kayısı Festivali 58 yıldır yapılmasına karşın yeteri kadar tanınırlığı yoktur. Bu festivalin daha tanınır ve nitelikli hale getirilmesi gerekmektedir.
- Çiftçilerin ürünlerini daha verimi yetiştirmeleri ve pazarlamaları için eğitim programı düzenlenmelidir. Eğitim hem teorik hem de uygulamalı olmalıdır.
- Yerel buğday çeşitlerinde dığrak[1] için, bilimsel araştırmalar başlatılmalı ve yeniden üretimi için girişimler yapılmalıdır. Bulgur ve çeşitlerinden yapılan yemek türleri incelenmeli, bu yemekler üzerinde gastronomi çalışmaları yapılmalıdır.

[1] Dığrak: Erken olgunlaşan, sarı renkli, kısa saplı bir çeşit buğday [204].

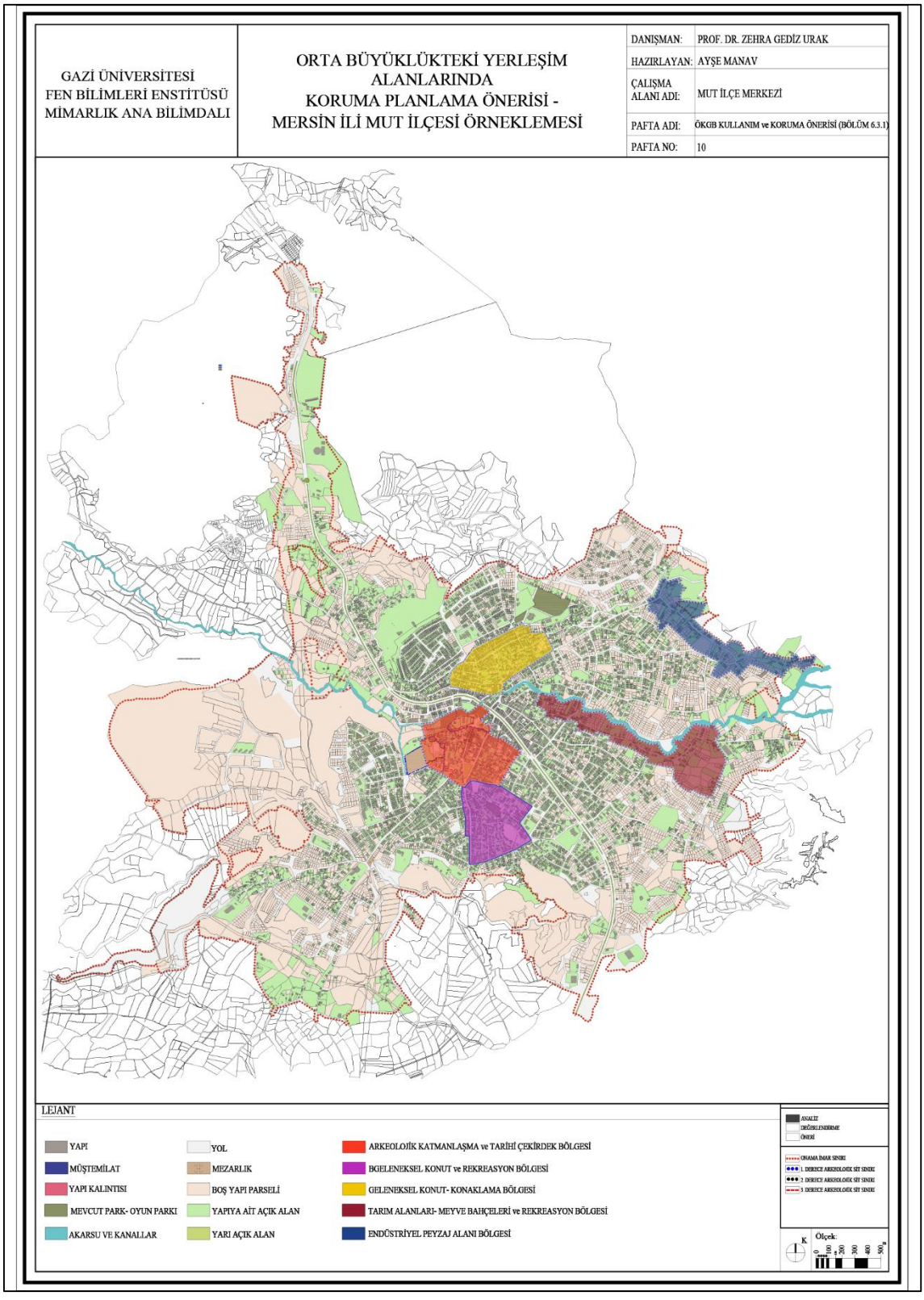

Harita 5.81 Mut ilçe merkezi öneri koruma alanları

İlçe'nin yakın çevresine yönelik öneriler

Mut ilçesi ve yakın çevresine yönelik öneriler, Bölüm 5.1.3'te belirtilen sit alanları ve korunması gerekli taşınmaz kültür ve doğa varlıkları üzerinden geliştirilmiştir.

- UNESCO dünya mirası geçici listesindeki Alahan Manastırı için yönetim planı en hızlı ve doğru şekilde hazırlanmalıdır.
- Mut ve yakın çevresi ile ilişkili inanç turizmi rotası oluşturulması:

- İnanç turizmi; insanların inançları gereği ibadetlerini yerine getirmek veya sadece ziyaret etmek amacıyla kutsal sayılan yerlere gitmesi ve bu yerlerde en az bir gece konaklamalı geçici seyahatleri sonucu ortaya çıkan, ekonomik ve sosyal nitelikli olay ve ilişkiler bütünüdür [201].
- Bu bağlamda inanç turizmi rotası önerisinde; hem Mut ilçesi ve yakın çevresini kapsayan küçük ölçekli kısa bir rota oluşturulabilir hem de iller veya bölgeler arası büyük ölçekli daha uzun bir rotaya dâhil olunabilir.
- Bu rotalar için; Mut ilçe merkezindeki Lal Paşa Cami ve Türbeleri, Hacıdabak Cami, ilçenin yakın çevresindeki Nuri Sofi türbesi, Kızıl Minare Cami İslam inancı, Alahan Manastırı, Dağpazarı Kilisesi, Ala Oda Kilisesi, Kilisetepe Höyüğü Hristiyanlık inancı eserleridir.
- Tarsus'taki St. Paul Kuyusu ve Eshab-ı Kehf Mağarası ile Silifke'deki Ayatekla Kutsal Alanı ve Alahan Manastırı erken Hıristiyanlık dönemine ait önemli kutsal alanlardır ve Uçar ve Levent'in (2018) önerdiği gibi "kendi içinde bir hac güzergâhı oluşturmaktadır. Gerek Antakya ve Orta Doğu, gerekse batı Akdeniz ve İç Anadolu bölgelerindeki diğer önemli erken Hıristiyanlık kutsal alanları ile ilişki içerisindedir" [201], (Harita 5.82, Harita 5.83).

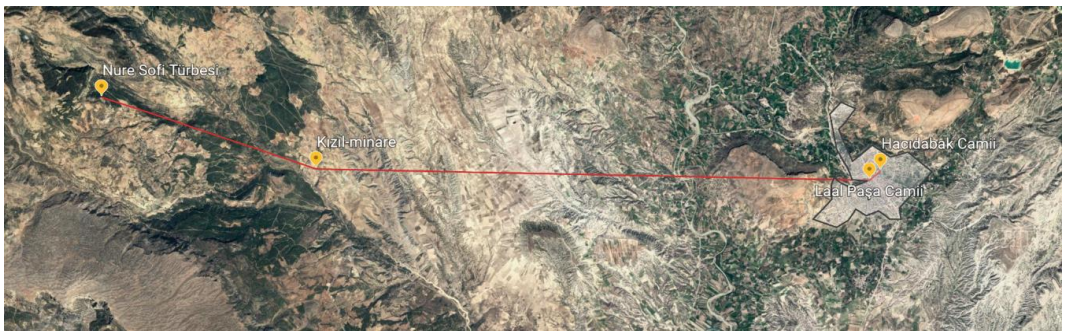

Harita 5.82. Mut ilçe merkezindeki İslam inancına ait önemli eserlerin konumu

Harita 5.83. Mut ve yakın çevresindeki Hristiyanlık inancına ait önemli eserlerin konumu

- Karamanoğlu Beyliği Dönemi keşif rotası:

Mut, Niğde, Karaman, Ermenek, Anamur gibi il ve ilçelerde uzun süre hüküm sürmüş, Karamanoğlu Beyliğini anlamak, belirli bir dönemin mimari üslubunun keşfi "Karamanoğlu Beyliği Keşif Rotası" oluşturulmalıdır. Karaman'daki Hatuniye, Niğde'deki Ak ve Ermenek'teki Tol Medreseleri, Anamur'daki döneme ait yapılar ve aynı yerleşmelerdeki Karamanoğlu Beyliği dönemi camileri ile Mut'taki Lala Paşa Camii ve Nuri Sofi Türbesi rota dahilinde değerlendirilmelidir.

- Doğa sporları ve etkinlikleri:

Kestel ve Sason Kanyonları'nda kanyonculuk eğitimleri yapılabilir. Bunun için bu sporla ilgilenen derneklerle iletişim kurulup, etkinlik günleri, kapsamları ve olanakları değerlendirilerek programlar oluşturulmalıdır. Profesyonel olarak bu sporu yapmak isteyenler için, bilgilendirme ve destekleme birimi kurulmalı, kanyon geçiş günleri düzenlenmelidir.

- Kırsal mimari mirasın korunması:

Kozlar, Sertavul, Zeyker yayları ve Dağpazarı, Kavaközü, Söğütözü, Demirkapı gibi yayla köylerinde konaklamalı dağ yürüyüşü ve yayla turizmine yönelik etkinlikler gerçekleştirilmelidir. ICOMOS'un 2019 yılı teması "kırsal mimari miras" olarak belirlenmiştir. Ülkemizde de kırsal mimari mirasımız olan köy ve yaylalarda bulunan geleneksel köy evleri ve anıtsal özellik taşıyan yapılar ile doğa varlıklarının tespit

çalışmaları başlatılmalıdır. Belgeleme çalışmaları sonrasında kırsal mimari mirasın korunması ve yayla turizmi programları oluşturulup bu kapsamda çalışmalara devam edilmelidir.

- Doğal miras alanlarının korunması ve yönetimi:

-Mut ilçe merkezi ve çevresindeki verimli tarım arazilerinin sahip olduğu potansiyel doğrultusunda, hem tarım arazilerinin hem de anıt ağaçların korunması için koruma programları oluşturulmalıdır.

-Yerköprü Şelalesi, Karaekşi Milli Parkı, Kırkpınar, Asput Pınarı gibi doğa varlıkları ile araştırmalar sonucu tespit edilecek yeni doğal varlıkların korunması, tanıtımı ve turizme kazandırılması için projeler üretilip, uygulamaya geçilmelidir (Resim 5.84).

Harita 5.84. Mut'un yakın çevresindeki doğal miras alanları ve önemli yayla yerleşimleri

5.7.3. Özel koruma geliştirme bölgelerine (ÖKGB) yönelik koruma önerileri

Bu bölümde analizler doğrultusunda belirlenen (Bölüm 5.3) ÖKGB'deki değerlendirmeler sonucunda öneriler getirilmiştir. Bölgelerin sahip olduğu karakter doğrultusunda kullanımına yönelik ana kararlar alınmıştır. Bu ana kararla beraber alana, yollara ve yapılara yönelik koruma projeleri geliştirilmiş ve haritalar üzerinde gösterilmiştir.

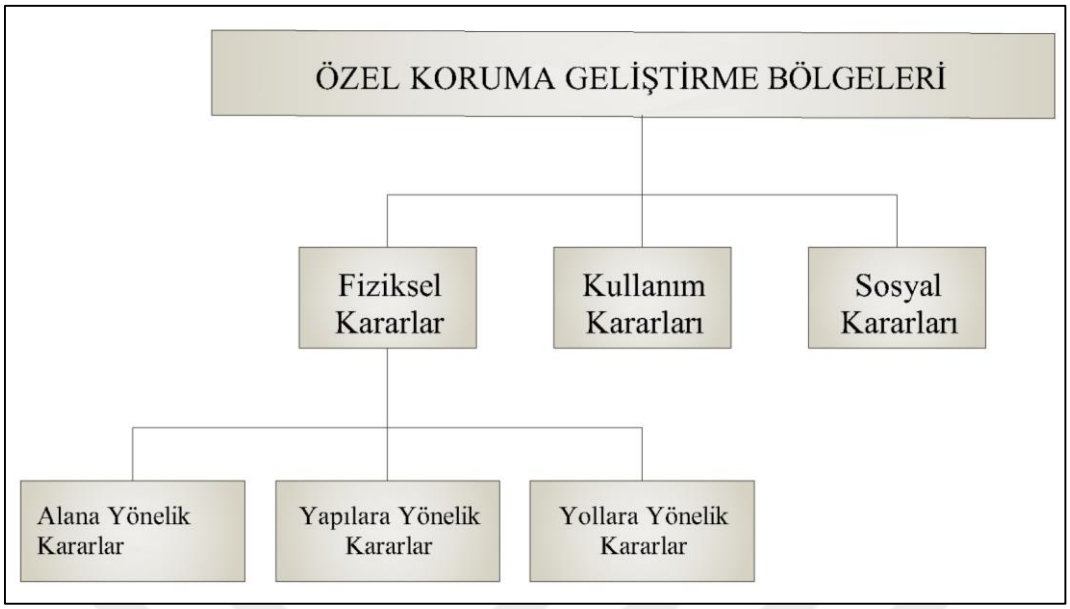

Şekil 5.46. Özel koruma geliştirme bölgeleri için koruma önerisi aşamaları

Birinci bölge: tarihi kent merkezi kale ve çevresi koruma önerileri

Bölgenin sosyo-ekonomik açıdan kullanılmasına ve fiziksel açıdan alan geneline, yol ve yapılara yönelik öneriler aşağıda alt başlıklar altında detaylandırılmıştır.

Kullanıma yönelik öneriler

- Birinci bölge içerdiği anıtsal yapılar ve arkeolojik alanlarla turistler için çekim merkezi halindedir. Bu alan aynı zamanda kamu yapıları, ticari yapılar ve konutları barındırmaktadır ve karma bir kullanıma sahiptir. Gelecekte de mevcut kullanımlarına ek, turizm işlevine sahip olması gerekmektedir.
- Turizm işleviyle beraber bölgenin yaşayan bir açık hava müzesine dönüşmesi amaçlanmaktadır.
- Bölgenin sürdürülebilir ve yaşayan bir açık hava müzesi olarak kullanılması için; anıtsal yapılar ve tarihi doku hakkında bilgi veren alan ve sokakları içeren keşif- yürüyüş rotaları belirlenmelidir.
- Belirlenen rotalar üzerindeki günümüzde kullanılmayan geleneksel konutlara dükkân, atölye, konaklama fonksiyonları verilebilir.
- Çevre köylerde yaşayan köylüler, resmi işlemlerini gerçekleştirmek, pazarda ürünlerini satmak ve ihtiyaçlarını karşılamak için Cuma günleri Mut'a gelmektedir. Bu nedenle

Cuma pazarı da Mut ilçesi için, geleneksel sayılabilecek karakterdedir. Mut'ta yaşayanlar için Cuma günleri alışveriş günüdür. Bölge içindeki pazar alanı Cuma günleri dışında otopark olarak kullanılmakta ve geleneksel doku içinde uyumsuz bir manzaraya neden olmaktadır. Cuma Pazarı ve çevresindeki yapılarla beraber ortaya çıkan küçük meydancık birinci ve ikinci bölge arasında bir geçiş noktasıdır ve ziyaretçilere dinlenme, vakit geçirme olanağı sunacak potansiyele sahiptir. Pazar alanı ve çevresine ait potansiyelin ortaya çıkartılması adına; ulusal çapta bir kentsel tasarım proje yarışması düzenlenmelidir. Alanın yine Pazar yeri olarak kullanılması ve Cuma günleri dışında kamusal açık alana dönüştürülmesi sağlanmalıdır.

Alana yönelik öneriler

- Geleneksel tarihi doku ve arkeolojik alanların bulunduğu bölgede hızlı ve geleneksel dokuya aykırı yeni yapılaşmayı durdurmaya ve yavaşlatmaya yönelik önlemler alınmalıdır. Bunun için alanın sit statüsü gözden geçirilmeli, özellikle arkeolojik katmanlaşmanın söz konusu olduğu alanlarda 1. Derece arkeolojik sit sınırı genişletilmeli, yapılaşma yasaklanmalıdır. Harita 5.64'te arkeolojik potansiyel taşıyan alanlarda, yüzey araştırma kazıları tamamlandıktan sonra sit sınırları tekrar gözden geçirilerek son halini almalıdır.
- İlçe merkezindeki geleneksel konut, ticari ve anıtsal yapı bütünlüğü dikkate alınarak 1. Bölge çalışma sınırları kentsel sit alanı sınırı olarak belirlenmelidir. Yeni yapıların geleneksel doku ile daha uyumlu inşası sağlanmalıdır.
- Özgünlüğü bozulmamış sokak dokuları için sokak sağlıklaştırma proje ve uygulamalarının yapılmalıdır. İç ve Dış Çarşı Caddeleri başta olmak üzere Harita 5.64'te (alana yönelik potansiyeller) belirtilen sokak veya güzergahlarda bu projeler hazırlanmalıdır. Harita 5.65'te "mimari değeri olan geleneksel sivil mimarlık yapılar" olarak belirtilen geleneksel yapılar tescillenerek öncelikle korunmalı, sonrasında restorasyon projeleri hazırlatılmalıdır.
- Alanın içinden ve dışından özel manzaralar sunan bakı noktalarının sokak içerisindeki algısını arttırmak için, sokak zemininde farklı doku veya renkte kaplamalar yapılmalı ya da bilgilendirme tabelaları konulmalıdır.
- Bölge içinde odak noktalarında; insanların toplanması, vakit geçirmesi ve kamusal açık alanların oluşturulması gerekmektedir. Bu alanlarda geleneksel doku bütünlüğü içerisinde kentsel tasarım projelerinin yapılması bölgenin günlük yaşam içinde

algılanabilirliğini arttıracak ve kimliğine katkı sunacaktır. Bölüm 5.4.2'de ortaya konan çizelge sonuçlarına kıyasla Mut'ta yaşayanların ve özellikle bölge sakinlerinin farkındalığı arttırılmalıdır.

Yollara yönelik öneriler

- Bölgenin ilçe merkezindeki konumu ve alan kullanımındaki çeşitlilik cadde ve sokaklarda yoğun taşıt trafiğine neden olmaktadır. Bölgenin sınırından geçen Atatürk Bulvarı ve buradan ayrılarak bölgenin içinden geçen İnönü, Cumhuriyet, İç Çarşı, Dış Çarşı ve Hükümet Cadde'leri birinci derece yoğun taşıt trafiği olan yollardır. Taşıdığı mimari ve tarihsel değer ve geleneksel dokunun daha yoğun olduğu alan içerisinde kalması nedeniyle İç ve Dış Çarşı Caddelerinin taşıt trafiğine kapatılması, Bölgenin güneyinde kalan yerleşim alanlarına ulaşım için, İnönü Caddesi'nin kullanılması önerilmektedir.
- Geleneksel karaktere uymayan yol kaplamalarının tespit edildiği yollarda kaplama türü değiştirilmelidir. Güzergâh olarak belirtilen yollarda, taşıt – yaya yolu kullanım dengesinin kurulmuş olması ve taşıt trafiğinin kontrolü gereklidir. Bu alanlarda gerçekleştirilecek altyapı, yol ve kaldırım projelerinde bu dengeye dikkat edilmelidir.

Yapılara yönelik öneriler

- Alan içerisindeki mimari değer taşıyan tescilsiz sivil mimarlık yapılarının, belgelenerek tescil işlemleri yapılmalıdır.
- Koruma uygulama faaliyetlerinin hızlanması ve halkın görerek bilinçlenmesi için, yapısal sorunu olan tescilli sivil mimarlık yapıları ve anıtsal yapılar başta olmak üzere koruma-restorasyon- yeniden işlevlendirme proje ve uygulamalarına başlanmalıdır.
- İç Çarşı Caddesi'nde özgün işlevli kahvehane yapısının (Ek- 9) restore edilmesi ve özgün işlevi ile kullanımına devam edilmesi gerekmektedir.
- Arkeolojik araştırma kazısı yapılacak alan içinde kalan geleneksel konutların restorasyonuna başlanmadan önce kazıların tamamlanması, bunlardan yapısal sorun yaşayanlar için önlem alınması yerinde olacaktır.
- Bölge içinde bulunan kale, taş han gibi anıtsal yapıların restorasyonu, çevre düzenleme ve kentsel tasarım projeleri korunacak alanın niteliğine göre, alt yapı projeleri ile beraber düşünülerek hazırlanmalıdır.

- Turistlerin ve yerli halkın oluşturacağı ekonomik hareketlenme, çevredeki geleneksel yapı sahiplerine örnek oluşturacak ve yapılarını korumak veya bakımlarını yapmak için daha duyarlı olmaları sağlanacaktır.

Birinci bölge tarihi kent merkezi kale ve çevresi için getirilen bütün öneriler Harita 5.82'de gösterilmiştir.

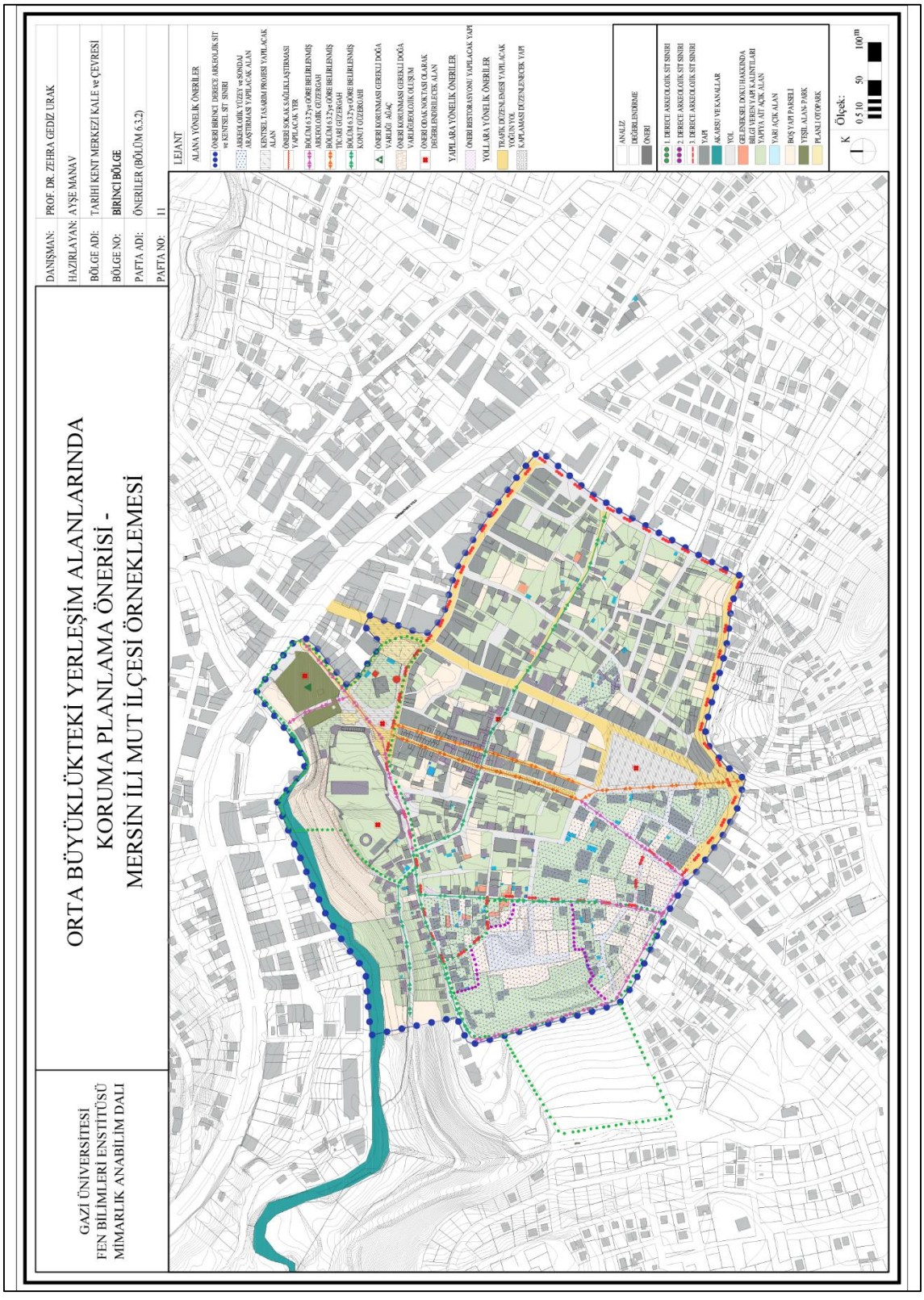

Harita 5.82. Birinci bölge – koruma önerileri

İkinci bölge: Doğancı tepeleri ve çevresi ile Yatırtaş Sokak koruma önerileri

Bölgenin sahip olduğu geleneksel konut dokusu ve iki tepe, kullanıma yönelik önerilerin geliştirilmesinde etkili olmuştur. Öncelikle ziyaretçiler ve kullanıcılar için alternatif gezi güzergâhları, dinlenme ve seyir noktalarının oluşturulması planlanmıştır. Yerel halk için ise; konut kullanımına devam etmeleri ve yine seyir ve dinlenme olanaklarından faydalanmaları amaçlanmıştır.

- Pazar alanında dinlenen ziyaretçiler için alternatif iki rota geliştirilmelidir. Birincisi: Bölgenin karakter değerini yansıtan Yatırtaş Caddesi boyunca yürüyerek gezilmesi ve ara sokaklarda geleneksel konutların keşfedilmesidir. Cuma pazarından güneye, Yatırtaş Caddesi boyunca yürümeye devam edildiğinde, Silifke eski karayolu boyunca konumlanmış geleneksel konutlarla karşılaşılmaktadır. İkincisi: Doğancı tepelerinin odak ve bakı noktası olma potansiyelinden yola çıkarak hem yerel halkın hem de ziyaretçilerin kullanımına açık, seyir terası veya rekreasyon alanı olarak tasarlanmalarıdır.
- Yatırtaş Caddesi'nin sahip olduğu tarihi ve mimari değer ve birinci bölge ile olan yakınlığı nedeniyle sahip olduğu potansiyelin araştırılması için; Harita 5.83'te belirtilen alanda arkeolojik yüzey ve sondaj araştırma kazıları yapılarak tespitler gerçekleştirilmelidir. Kazı ve araştırmalardan çıkan veriler doğrultusunda arkeolojik kentsel sit alanı olarak korunacak alanın sınırları kesin olarak belirlenmelidir.
- Aynı caddenin geleneksel dokuya uymayan yol kaplamaları düzeltilmelidir.
- Yoğun taşıt trafiğine sahip olması karşın geniş bir yol olan ve geleneksel yapılara zarar vermediği düşünülen İsmet İnönü Caddesi'nde yaya ve taşıt trafiği kullanım süresinin düzenlenmesine ihtiyaç yoktur.
- Bölüm 5.4'te ortaya konan anketlerde görülmüştür ki; bu parsellerde herhangi bir yapıya sahip olan kişilerin mülkiyet problemi vardır. Belediye ve tapu kadastro müdürlüğü birlikte çalışarak alandaki mülkiyet sorununa çözüm getirmelidir.
- Mimari değeri olan yapılar tescillenerek koruma altına alınmalı, yapısal durumu kötü yapılar başta olmak üzere restorasyon ve onarım/tadilat projeleri hazırlanarak eyleme geçilmelidir.
- Alandaki geleneksel konutlarda rastlanan kitabelerden faydalanarak, restitüsyon çalışmalarına katkı sağlanmalıdır.

İkinci bölgeye ait koruma önerileri Harita 5.83'de gösterilmiştir.

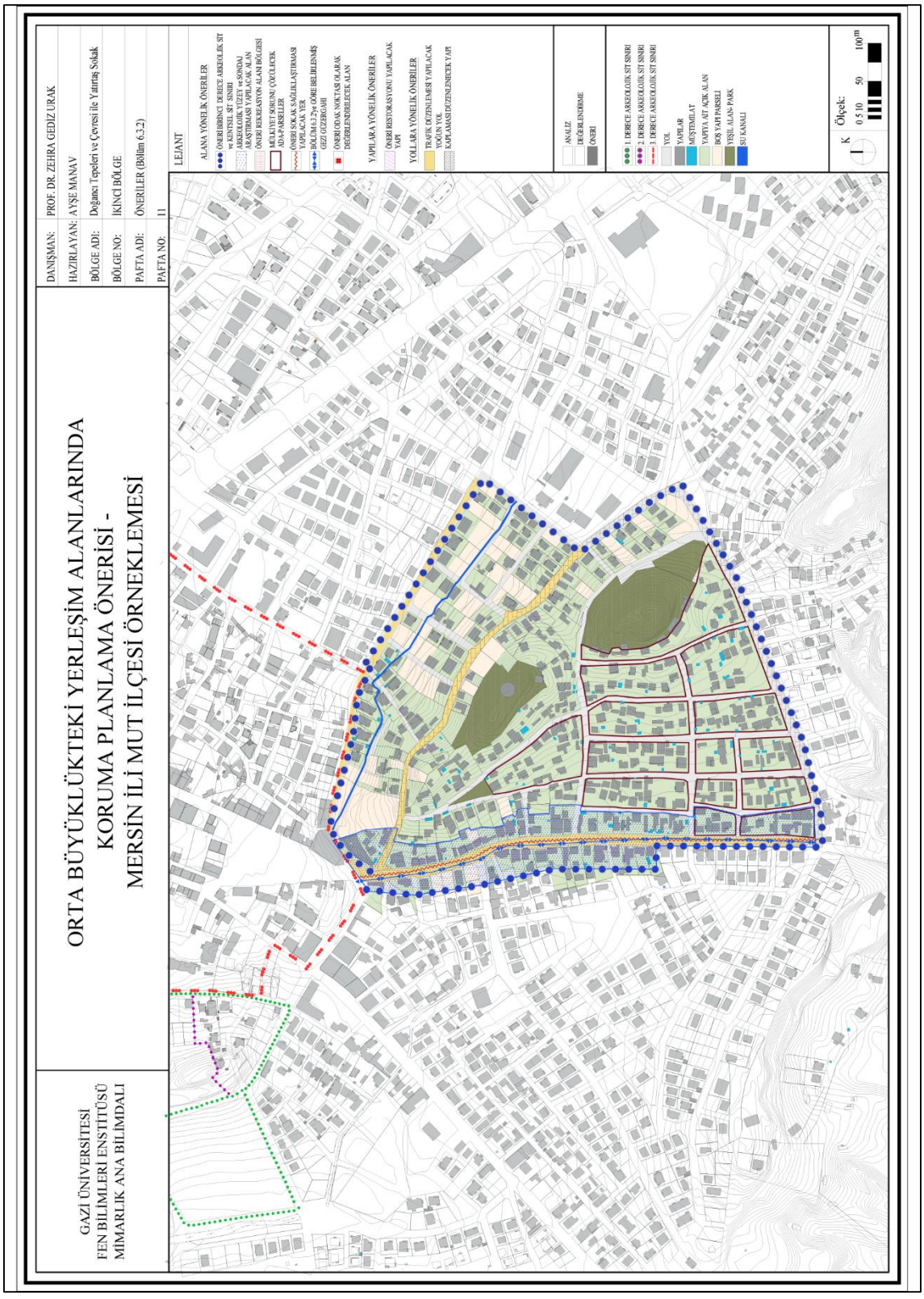

Harita 5.83. İkinci bölge - koruma önerileri

Üçüncü bölge: geleneksel Meydan Mahallesi konut bölgesi koruma önerileri

Bölgenin, diğer ÖKGB'lere yakınlığı, çevresindeki kültürel ve sportif faaliyetlerin gerçekleştiği yerlerle kurduğu güçlü ilişki ve konumu gereği sunduğu panoramik manzaradan dolayı, konut ağırlıklı mevcut kullanım yapısının, koruma çalışmaları sonrasında devam ettirilmesi uygun bulunmuştur.

- Bölgenin içindeki iki farklı karakterde görülen geleneksel konut dokusu için tarihi değerleri göz önünde tutularak kentsel sit alanı sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir.
- Meydan Cadde'sinin kuzeyinde kalan konut bölgesi, yapım tekniği, üslubu ve parsel kullanımı yönünden kendi içinde bir dil birliğine sahiptir. Bu bölgede yer alan geleneksel konutların, ön bahçeleri ve büyüklüklerinin daha fazla olması nedeniyle konaklama fonksiyonu için daha uygundur.
- Bölgenin doğu sınırındaki kavşaktan başlayarak Esenlik Sokak'tan batıya doğru ilerledikçe, Devrim Cadde'si, Kuruçeşme Sokak ve İncel Sokak'ın oluşturduğu doğu – batı yönündeki aksı takip eden, bölgenin algılanması ve özel manzaralar sunan bir ana gezi yolu önerilmiştir.
- Bu aks üzerindeki geleneksel konutların çevrelediği küçük meydancıklar ve Geç Osmanlı döneminden kalma 3 çeşme ziyaretçiler için dinlenme ve odak noktası olma niteliği taşıdığı düşünülmektedir. Küçük meydancıklar ve alanın içinden veya dışından özel manzaralar sunan noktalar için kentsel tasarım projeleri hazırlanmalıdır.
- Bölgenin batısında bulunan merdiven basamakları için proje hazırlanarak bir çekim noktası haline getirilmelidir. Bölgenin konumlandığı yüksek kot nedeniyle merdivenin sağlayacağı ulaşım kolaylığı fırsatı değerlendirilmelidir. Şehir dışından gelen misafirlerin, bu merdiveni kullanarak konaklama alanına ulaşması sağlanabilir.
- Belirlenen aks üzerinde bulunan geleneksel yapılar başta olmak üzere mimari değeri olan geleneksel yapıların tescillenerek koruma altına alınması önerilmektedir. Tescil işleminden sonra, gezi aksının geçtiği sokaklarda önce yapıların ve özgün bahçe duvarlarının restorasyonu sonra da yol kaplamalarının geleneksel dokuya uygun değiştirilmelidir.
- Harita 5.73'te tescile önerilen yapıların belirtilmesi genel bir karar olmakla beraber aynı haritada özel amaçlı korunacak geleneksel yapı şeklinde belirtilenler konaklama ve konut dışı fonksiyonlara sahip olacaktır. Bu yapıların tespitinde Bölüm 5.5.2'de gerçekleştirilen yapı katalog fişleri ve yapı detaylı analiz fişlerinden yararlanılmıştır.

- 1950'li yıllarda kına geceleri, toplantı ve eğlencelerin yapıldığı tescilli olmayan, yapısal durumu iyi, kullanılmayan envanter no:40 olan yapı (Ek-10) özel amaçlı korunacak yapılardan biridir. Bu yapı, büyüklüğü konumu ve çevresindeki kullanılmayan diğer geleneksel konutlar ile bütünlük içinde kına geceleri ve geleneksel eğlenceler için bir toplanma yeri veya fotoğraf çekimleri için kullanılan bir stüdyo olarak işlev önerilmektedir.
- 56 ve 59 envanter numaralı geleneksel konutlar (Ek-10) bölgeye ait geleneksel yapım tekniği, biçimleniş, kullanım ve bahçe içindeki konumu ile geleneksel yapı-parsel-bahçe ilişkisini belgelemesi nedeniyle müze işlevi ile verilerek korunmalıdır.
- Koruma yasasında yer alan bağlantı noktası, sit alanı içinde bulunmayan ancak sit alanları ile ilişkili korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının bulunduğu alan olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma göre; tescilli taşınmaz kültür varlığı olarak Taş Köprü'nün, bu bölge ve birinci bölge arasında bağlantıyı sağlayan tarihi aks üzerinde olması ve herhangi bir ÖKGB içinde olmasa da, her iki bölgeyle de ilişkili bağlantı noktası olarak belirlenmiştir (Resim 5.92). Üçüncü bölge için getirilen bütün öneriler Harita 5.84'te gösterilmiştir.

Resim 5.92. Bağlantı noktası olarak önerilen Taş Köprü

Üçüncü bölge için getirilen bütün öneriler Harita 5.84'te gösterilmiştir.

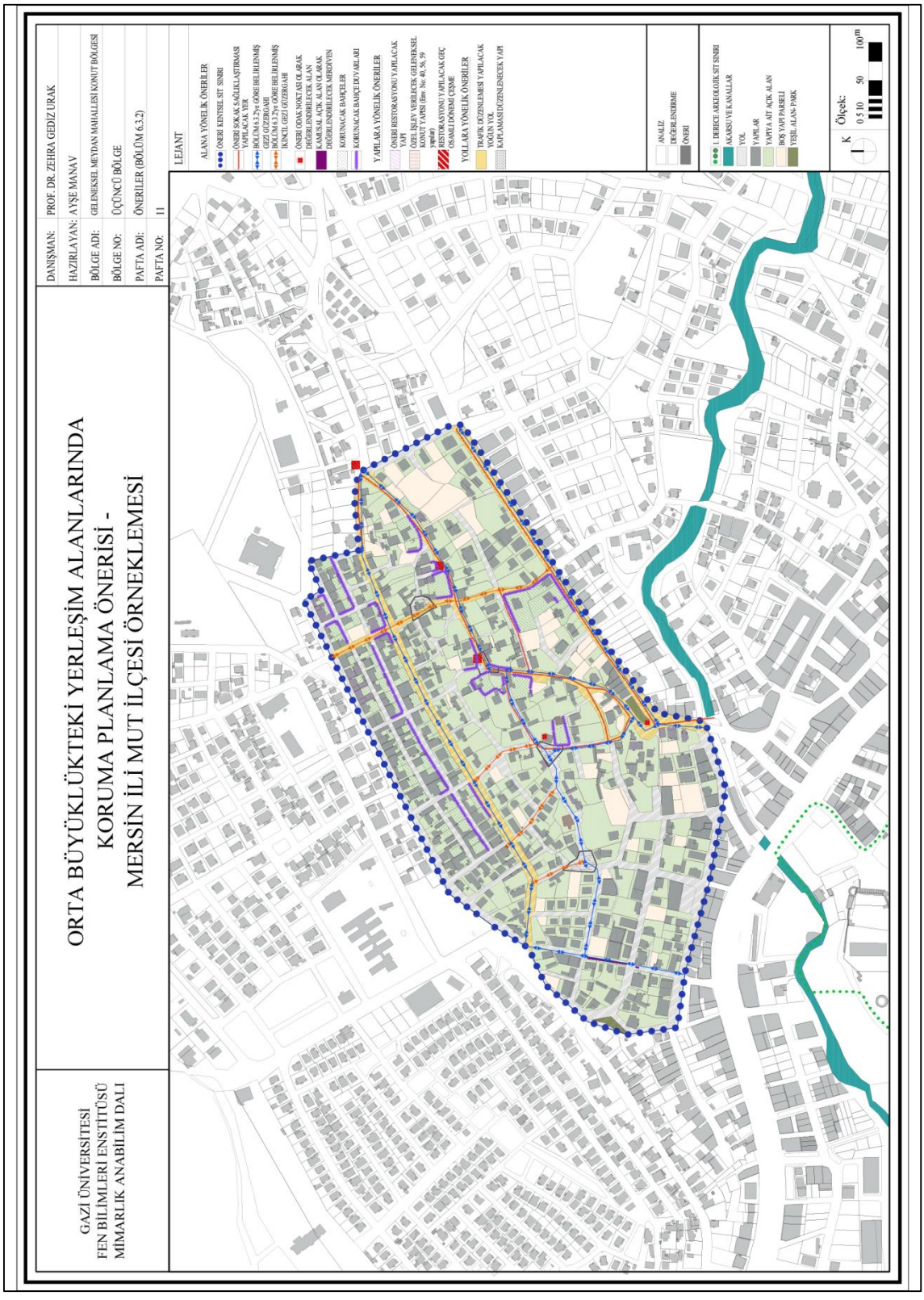

Harita 5.84. Üçüncü bölge - koruma önerileri

Dördüncü bölge: Asput Caddesi ve meyve bahçeleri koruma önerileri

Oluşum sürecinden bu yana özgünlüğünü büyük oranda koruyarak (Bölüm 5.3.4, Bölüm 5.6.2) varlığını sürdüren bu cadde, ilçe merkezinden başlayıp ilk yarısında batıya, sonrasında kuzeye doğru ilerleyerek beşinci bölge ile bağlantı sağlamaktadır. Aynı zamanda yakın çevresindeki meyve bahçeleri ve tarım alanları ile içerik yönünden beşinci bölge ile ilişkilidir. Bu iki bölge endüstriyel kültürel peyzajın oluşumuna daha fazla katkı veren iki alandır. Bu nedenle kullanıma yönelik genel kararların alınmasında iki bölge arasındaki sıkı ilişki göz önünde tutulmuştur.

- Bölgenin işlevinde herhangi bir değişikliğe gidilmeden öncelikle tarım alanlarının daha sonra da sokak boyunca yer alan geleneksel konutların korunması doğru olacaktır.
- Üst ölçek çevre düzeni planı ve bu tez kapsamında önerilen gıda üretimi ve tarımsal faaliyetlere dayalı koruma planlaması çerçevesinde, dördüncü bölge çalışma alanı sınırı, kentsel sit alanı sınırı olarak kabul edilmelidir.
- Burada yaşayan veya burayı ziyaret edecek kişiler için caddenin kendisi bir gezi güzergâhıdır.
- Mut deresi ve dereye bakan parseller ya da boş alanlar da rekreatif faaliyetlerin gerçekleştirileceği, kamusal açık alan olarak tasarlanmalıdır. Rekreasyon alanı olarak tasarlanacak bu bölümde; gezinti ve izlence yerleri, dükkanlar, ilçe merkezinde her yıl düzenlenen festival veya sempozyum gibi etkinliklerin bir ayağının gerçekleştirileceği bölümler düzenlenmelidir. Bunların düzenlenmesinde geleneksel yapılar ve açık alanlarından da faydalanmalıdır. Kesinlikle yeni yapı inşası olmamalıdır.
- Bölge sınırları içinde kalan Cumhuriyet ve Sayağzı köprüleri, yayaların da kullanabileceği, rekreasyon alanının bir parçası haline getirilmelidir (Resim 5.93).
- Mevcut etkinlikler kapsamında veya ayrıca meyve hasat şenlikleri düzenlenmelidir. Bu şenliklerin bir ayağı bölge içindeki bahçelerde gerçekleştirilmelidir. Etkinlikler sırasında ihtiyaç duyulan kapalı alanlar, mevcut yapılardan karşılanmalıdır.
- Bölgenin sahip olduğu özgün bahçelerin korunmuş olması önemli bir potansiyel iken, aynı bahçelerin büyük parsel boyutlarına da sahip olması yapılaşma riski taşıdığı için sorun olarak görülmektedir. Bölgeye ait koruma önerileri bu değerlendirme göz önünde tutularak geliştirilmelidir.
- Caddenin kuzeyinde ve güneyinde geleneksel yapı karakterine aykırı, çok yüksek katlı veya emsal değeri yüksek yapıların varlığı söz konusudur. Bu nedenle boş yapı

parsellerinde, yapılaşma koşullarına yönelik yeni sınırlayıcı maddeler eklenmeli, ilçe belediye meclis kararı neticesinde ada bazında parsellerde serbest yükseklik niteliğine sahip Mut ilçe siluetine de aykırı olan çok yüksek katlı yapıların inşasına engel olunmalıdır.

- Bölgede gerçekleştirilen analizler sonucu ortaya çıkan antik yapı parçalarının görüldüğü noktalarda, koordinatları belirtilmek üzere arkeolojik yüzey ve sondaj kazıları yapılmalıdır. Olası buluntunun ortaya çıkması sonucu koruncak alanın sınırı ve niteliği tekrar değerlendirilmelidir.
- Anket çalışması sonuçlarına göre bakımsız olarak nitelendirilen aynı yolun kaplama malzemesi geleneksel dokuya oldukça aykırıdır, değiştirilmelidir.
- Meyve bahçelerinin sulanması için açılan su kanalı, yol boyunca var olduğundan, bu aksın bir parçasıdır. Bu nedenle; Asput Cadde'sine ait yol kaplaması, kaldırım ve su kanalı düzenlemesi bütün halinde ele alınmalıdır.

Bölgeye yönelik bütün öneriler Harita 5.85'te gösterilmiştir.

Resim 5.93. Sayağzı köprüsü

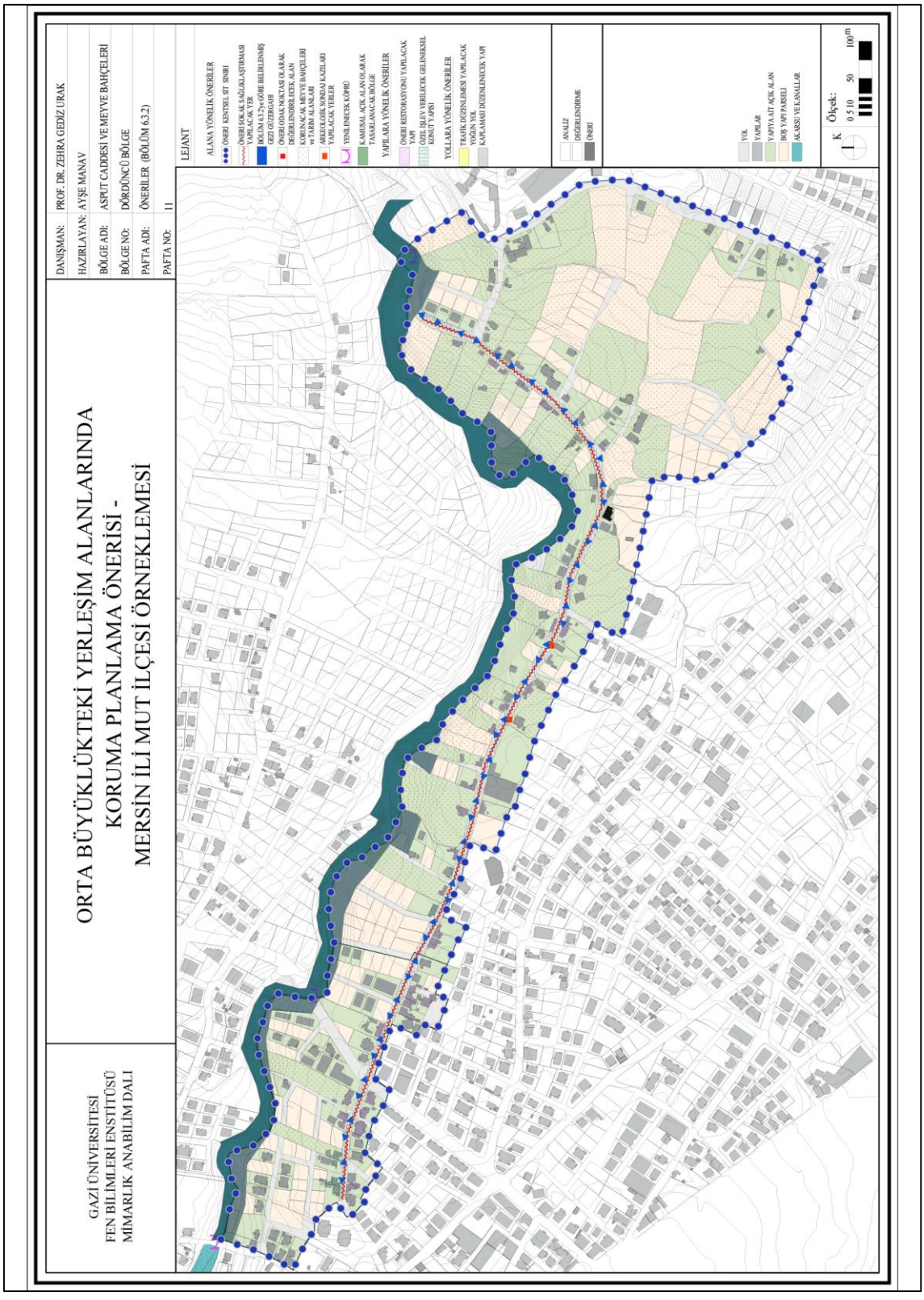

Harita 5.85. Dördüncü bölge - koruma önerileri

Beşinci bölge Bulgurcular Sokak üretim ve endüstri bölgesi koruma önerileri

Endüstriyel kültürel peyzaj alanı niteliği taşıyan bölge, tez kapsamında belirtilen sınırlar doğrultusunda sit alanı ilan edilmelidir. Bölge için geliştirilen öneriler ağırlıklı olarak kullanıma yöneliktir. Alanın öneminin anlaşılması ve değerinin arttırılmasına yönelik getirilen öneriler, bölgenin ve ilçenin diğer korunması gerekli değerleri ile bütünlük ve sürdürülebilirlik içinde korunmasını amaçlamıştır. Öneriler; sokağın morfolojik gelişimi, bulgurhane yapılar topluluğunun bütünlüğü ve tarihi değeri, yapıların plan şeması ve hasar durumundan etkilenerek geliştirilmiştir.

Sokağın bu günkü durumu incelendiğinde, oluşum sürecini yansıtan, geleneksel ve yeni yapıların yoğun olduğu ve birbirinden ayrışmış iki ayrı bölge bulunmaktadır (Harita 5.78). Bölge içerisindeki yeni yapıların geleneksel dokuya olan uyumluluğu sokak boyunca bütünlük algısı oluşturmakta, kendine özgü bir karakter yaratmaktadır. Dolayısıyla ayrışmış gibi görünen bu iki doku arasında geçiş yapıldığında yapılar arasındaki değişim rahatsız edici değildir. Bu nedenle alanın gezilmesi ve kullanılması için sokak boyunca devam eden bir zaman tüneli rotası önerilmektedir. ERIH ağı içinde, çapa noktalarından biri olması ve tematik rotalara dahil edilmesi hedeflenen Bulgurcular Sokak için; sokak boyunca izlenebilen geleneksel yapılara restorasyonları sonucu farklı işlevler verilerek kullanıma kazandırılması, bulgurculuğun öğretilmesi, daha iyi anlaşılması ve Mut'a sağladığı ve sağlayacağı katkının ortaya konması amaçlanmaktadır.

- Önerilen zaman tüneli rotasının başlangıç noktası; sokağın şekillenmeye başladığı 1955 yılına ait hava fotoğrafından görüldüğü gibi Prof. Hüseyin Gezer Cadde'siyle kesiştiği kavşaktır. Bu noktadan başlayarak bütün sokak boyunca doğuya doğru ilerledikçe, geleneksel yoğun bölgeden yeni yoğun bölgeye hareket edilmiş olacaktır. Bu durumda bulgurhanelere ait yapıların biçimsel değişimiyle beraber donatılar ve üretim sistemlerindeki değişim ve gelişimi görülecektir. Rota başlangıç noktasına yakınlığı ve bulgurhane yapıları ile açık alanlarının bütünlüğü açısından besihane, sergilik, işveren ya da işçi konutları ile bir bütün halinde olan; 1, 2, 4 ve 5 numaralı bulgurhane yerleşkeleri öne çıkmaktadır (Harita 5.86).
- Bu nedenle sokağın hemen başlangıcında yer alan ve sergilikleriyle sokağın her iki tarafını da kapsayan bir numaralı bulgurhaneye müze işlevi verilmesi uygun bulunmuştur (Harita 5.86) Bu müzede Mut bulgurculuğunun tarihi, dönemlerine göre

bulgurhane sayıları, çalışan bilgisi, bulgurculuk teknolojisi, gelişimi ve mimariye yansıması bilgilerine yer verilmelidir. Bulgur üretimi sırasında kullanılan makinalar, el aletleri, bu araç gerecin imalatı ve kullanımı ile ilgili teknik bilgiler anlatılmalıdır. Bulgurhane kompleksinin diğer elemanları olan işveren ve işçi konutları ile besihane de restore edilerek müzenin diğer mekanlarını oluşturacaktır. Bu yapılardan besihaneye müze hediyelik eşya dükkanı ve kafeteryası işlevi önerilmektedir (Resim 5.94).

- 2 ve 5 numaralı bulgurhanelerde, geleneksel bulgurculuğun yeniden canlandırılması önerilmektedir. Bu iki binanın seçilmesinde yapıların bütünlüğünün yanında ahşap iç donatılarının yerinde duruyor olması etkilidir. Ahşap ve taş makinaların çalışma prensipleri, buğdayın bulgur çeşitlerine olan yolculuğu bu iki müzede izlenecektir. Yeniden kullanım önerisiyle ziyaretçilere geleneksel bulgur üretimi hakkında görerek ve uygulayarak bilgi verilmesi amaçlanmıştır.
- 4 numaralı bulgurhanede, geleneksel ve yeni bulgurculuk tekniklerinin her ikisine de ait makine ve donatıların bulunması ve bulgurhane tesislerine ait bütünlüğün rahatça algılanması, burada da restorasyon ve koruma çalışmalarının gerçekleştirilmesini gerektirmektedir. Bu tesiste üretim yapılmasa dahi geleneksel ile modern üretim teknikleri arasındaki geçişi iyi temsil ettiği için ziyaretçilere açık gezilebilen müze işlevli bir yapı olması önerilmektedir.
- 3 numaralı bulgurhaneye ait besihane bölümünde geniş açıklıklı iki yapı ve duvarlarla çevrili bir avlu vardır. Yapıların, mimari özellikleri ve diğer alanlarla olan yakınlığı nedeniyle çok amaçlı salon olarak kullanılmaları uygun görülmüştür. Aynı bulgurhaneye ait depo ve işveren konutunun, yönetim binası olarak yeniden işlev verilmesi önerilmektedir.
- 3 ve 1 numaralı bulgurhanelerin arasında kalan, günümüzde bütünlüğünü yitirmiş ancak detaylı incelendiğinde algılanan bir bulgurhane tesisi daha vardır. Bu tesisin besihane, işveren ve işçi konutları varlığını sürdürmekte ve kullanılmaktadır. Bu yapılara mutfak sanatları atölyeleri ve restoranı olarak yeniden işlev verilmesi önerilmektedir. Burada da işveren konutu olarak kullanılan karma yapım sistemli konutun, yönetim binası olarak kullanılması önerilmektedir.
- 6 ve 7 numaralı bulgurhanelerin restore edilerek, 11, 13 ve 15 numaralı karma yapım tekniğine sahip bulgurhanelerde onarımların gerçekleştirilerek sokak boyunca ilerlendikçe izlenebilmesi önerilmektedir. Bulgur üretiminde yeni teknolojik ekipmanlara sahip, yeni yapılardan hali hazırda çalışmaya devam edenlerin

çalışmalarını sürdürmesi diğerlerine ihtiyaçlar doğrultusunda yeni işlevler verilmesi önerilmektedir.

Alana yönelik diğer projeler

- Sokak boyunca diğer geleneksel yapılarda sokak sağlıklaştırma projesi hazırlanmalıdır.
- Su kanalı temizlenmeli ve gerekli kısımları onarılmalıdır.
- Odak noktası olarak belirtilen yerlerde bilgilendirme kiosklarına ve dinlenmek için kentsel donatılara yer verilmelidir.
- Sokağın devamında bulgurhanelerin bu sokak üzerinde konumlanmasında etkili olan Asput Pınarı'na ulaşımın sağlanması, bu pınarın gezilip, izlenebilecek bir yer haline getirilmesi için, kentsel tasarım ve peyzaj projesi hazırlanmalıdır.
- Sokağın kuzeyinde kalan ve yamacına yaslandığı tepeciklerde yeni yapı inşa edilmeden ve doğal zemin kaplamalarıyla seyirlik alanlar oluşturulmalıdır.

Yola yönelik diğer projeler

- Özgün halinde toprak olan yolun mevcudiyetini koruması ve ancak rahatça yürünebilmesi için proje geliştirilmesi, belirli zamanlarda trafiğe açılarak yaya ağırlıklı bir kullanımının olması, özgün halindeki gibi kaldırımsız bir yol düzenin olması önerilmektedir.

Bu bölgeye yönelik koruma önerileri Harita 5.86'da belirtilmiştir.

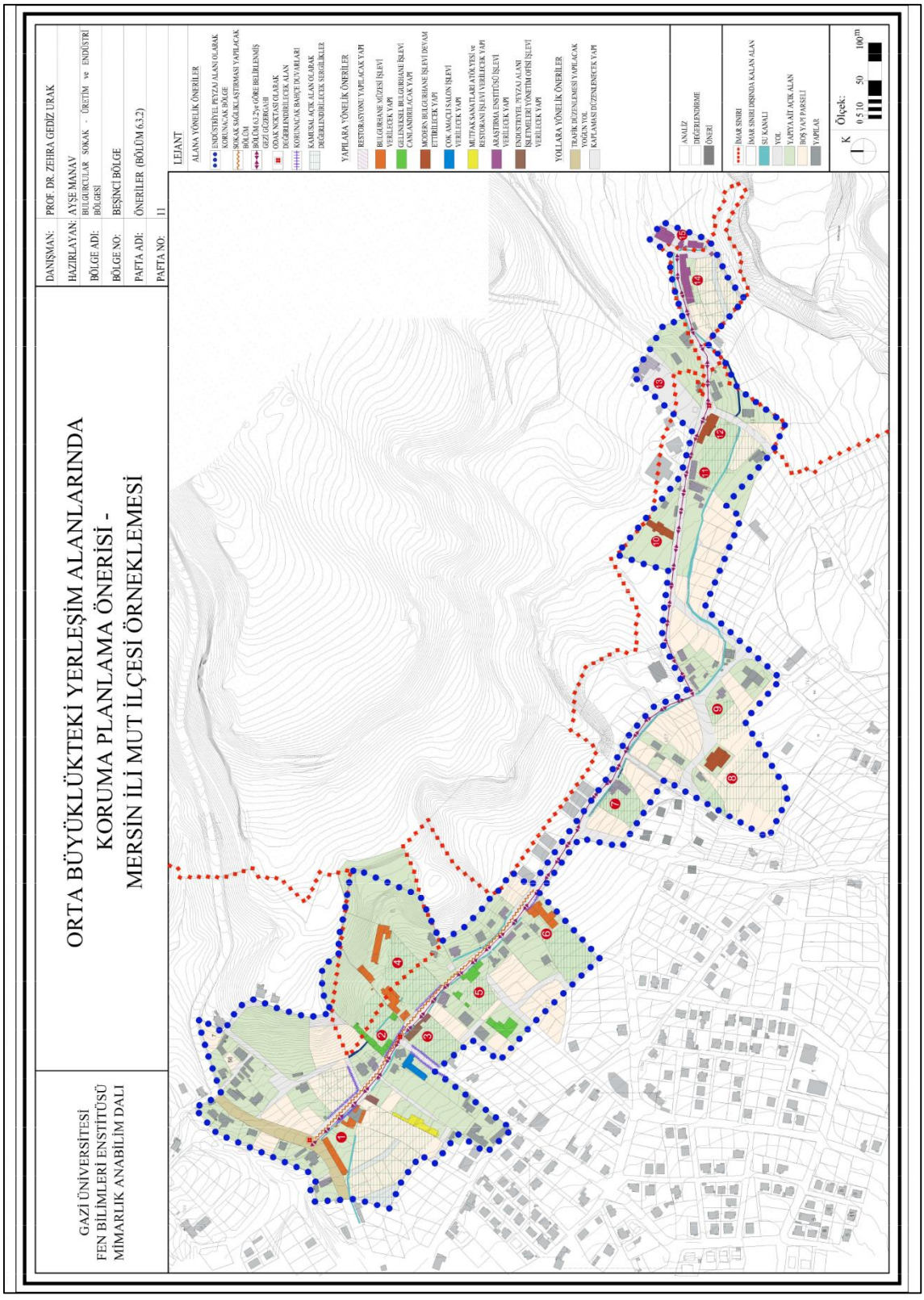

Harita 5.86. Beşinci bölge koruma önerileri

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarihi çevrelerin korunmasında korunacak kültür varlıklarının yerleşim alanlarını kapsayacak kadar genişlemesi, koruma çalışmalarını tarihi kent merkezlerine yönlendirmiştir. Kentsel özellik gösteren yerleşim alanlarında öncelikle anıtsal yapılar, sonrasında da geleneksel konut ve ticaret yapılarından oluşan dokuların korunmasına, yeni işlevler verilerek kullanılmasına ağırlık verilmiştir (Bölüm 2). Koruma kuramlarında tarihi çevrenin kültürel peyzaj ya da tarihi peyzaj kavramlarıyla açıklanmaya başlanmasının ardından koruma çalışmaları kırsal özellik gösteren yerleşim alanlarını da kapsamına almıştır. Kırsal alandaki geleneksel konutlar, köy meydanları, camiler ve bu kırsal alanın içinde bulunduğu doğal ortam araştırma konusu olmuştur. Ülkemizde de kırsal alanların korunması yönündeki çalışmalar son yıllarda yoğunlaşmıştır (Bölüm 2). Bu sebeple çalışmanın hipotezinde bahsedildiği gibi (Bölüm 1), ara ya da orta ölçek özelliği gösteren yerleşmelerdeki koruma potansiyeli göz ardı edilmiştir. Bu göz ardı edilişte kuramcılar ve araştırmacıların eksiklikleri kadar yerel halkın, yöneticilerin ve sivil toplum kuruluşlarının da payı vardır. Sorumlu kişiler, bu tür alanlardaki mevcut geleneksel sivil mimarlık dokusu ya da korunması gerekli diğer kültür mirası varlıkların taşıdıkları değerden habersizdirler (Bölüm 5.4.2). Bu tür alanlarda koruma çalışmalarını başlatmak veya geliştirmek için öncelikle yerleşim ölçeğinin tespit edilmesi gerekir (Bölüm 1). Yerleşim alanı ölçeklerinin tanımlanmasında kullanılan, tarımsal ve tarım dışı üretim, homojen veya heterojen nüfus, göç, bilgiye/kaynaklara/hammaddeye/pazara ulaşım, eğitim vb. kıstaslar, yine yerleşmelerin gelişmişlik düzeyinin belirlenmesinde de kullanılmaktadır. Bu kıstaslar ülkelerin idari yapılanma sistemlerindeki farklılıklardan kaynaklanan gelişmişlik düzeyinin karşılaştırılması sorunlarını ortadan kaldırarak yerleşmeleri; kentsel, kırsal ve orta ölçek olarak ayrıştırılıp tanımlanmasına yardımcı olmaktadır (Bölüm 3.2). Türkiye'deki idari yapılanma sistemindeki ilçeler, orta düzeyli yerleşmeler olup, gelişmişlik kıstaslarına bağlı olarak ağırlıklı kentsel, ağırlıklı kırsal ve orta ölçekli olabilirler (Bölüm 3.2). Araştırmanın sınırlılıklarını oluşturan bu bilgiler doğrultusunda, tanımlanan koruma modelinin uygulanacağı yerleşimler orta ölçekli ilçe yerleşmeleri olarak belirlenmiştir. Orta ölçekli yerleşmeleri diğerlerinden ayrıştıran, sahip oldukları endüstri ya da üretim mirası işlevleridir. Her ne kadar orta ölçekli bir yerleşme içinde kale, cami ya da geleneksel konut dokusu olsa da, kentsel nitelik gösteren yerleşmelerdeki benzerlerine kıyasla daha az dikkat çekeceği bir gerçektir. Bu nedenle de eğer bir yerleşim, kendisinden daha önce var olmuş uygarlıkların merkezi konumunda değilse bu yerleşmedeki korunması gerekli kültür

mirası yavaşça yok olmaktadır. Bu durumu engellemek için; geleneksel üretim tekniklerinin uygulandığı yapılar, açık alanları, üretim yöntemi, üretim araçları, sosyal doku ve tümünün birlikte oluşturduğu ruh (yerin ruhu) koruma ve yönetim planının odak noktasında yer almalıdır. Yerleşme içindeki diğer korunması gerekli tarihi yapı, yapı grupları, geleneksel dokular ve doğal alanların korunmasına yönelik önerilerle koruma planı desteklenmelidir. Bu çerçevede alınacak koruma kararları ve hazırlanacak planlar, yerleşimin özgün değerlerinin korunmasında etkin olmanın yanı sıra, halkın bilinçlenmesine, yöneticiler, akademisyenler ve diğer meslek gruplarının bu sürece katılmasına, turizm odaklı yeni gelir odaklarının ve iş olanaklarının oluşmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu düşünceden yola çıkarak, Türkiye'deki orta ölçekli ilçelerde uygulanabilecek, yerel üretim alanlarına odaklanarak bütün ilçenin koruma planlamasını şekillendiren koruma yönetim modeli oluşturulmuştur (Bölüm 4.4). Bölüm 4.4, Şekil 4.13'te ortaya konan koruma yönetim planı modelinin uygulanması için, Bölüm 3.2'de belirtilen orta ölçekli yerleşmelerden, Mersin ilinin Mut ilçesi seçilmiştir. Bulgurculuğun hammaddesini oluşturan buğday, Mut'a 70 kilometre mesafe uzaklıktaki Karaman İl'inden ve Mut'ta yetiştirilen dığrak buğdayından karşılanmıştır. Mut'taki buğday yetiştiriciliği, ilçe tarihi boyunca önemli bir yere sahip olmuştur. Buğdayın haşlandıktan sonra haşlanması gerektiğinden ve Mut'un yıl içindeki günlük güneşlenme süresinin uzunluğu Mut bulgurculuğun gelişmesini sağlamıştır. Buna bağlı olarak geleneksel bulgurculuk 1925'te, Bulgurcular Sokak'ta başlamıştır. Üretimin bu sokak boyunca gelişmesinde de arazinin eğimli yapısı ve haşlama suyunun kaynağını oluşturan Asput Pınar'ına yakınlığı olmuştur. Özellikle 1960'lı yıllarda Mut'un sosyo-ekonomik hayatını etkileyen geleneksel bulgurculuk, 1990'lı yılların sonunda teknolojik gelişmeler sonucunda terkedilmiştir. İlçede halen bulgurculuk mesleği, modern makineler kullanılarak devam etmektedir. Bölüm 4.4'te ifade edilen koruma yönetim planı modeline göre, Mut ilçesinin korunacak kültürel miras değerlerinin önemi araştırılmış ve anlaşılmış (Bölüm 5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5, 5.6), yine aynı modelin devamında önerildiği gibi, ilçenin tamamı, yakın çevresi ve korunması gerekli bölgeleri için öneriler geliştirilmiştir (Bölüm 5.7). Geliştirilen model çerçevesinde uygulama ve geri bildirim adımları çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Bahsi geçen koruma planlaması doğrultusunda Bulgurcular Sokak için endüstriyel / üretim kültürel peyzaj alanı kararı verilerek kentsel tasarım projesi ve tek yapı ölçeğinde restorasyon projelerinin hayata geçirilmesi ile Mut İlçesi kültür değerleri korunurken, ilçe, yakın çevre ve Türkiye ekonomisine de katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Tez kapsamında önerilen modelinin, Mut ilçesi için kullanılması

durumunda, uygulama ve geri bildirim adımları da gerçekleştirilerek modelin geliştirilmesi düşünülmektedir.

Tez kapsamında yapılan inceleme, analiz ve örnekleme çalışmaları neticesinde orta ölçekli yerleşmelerin bütüncül sürdürülebilir şekilde korunması için, yerleşmenin kendine özgü değerlerini/yerin ruhunu oluşturan üretim mirası yapı ve alanları ile doğal alanlardan oluşan "üretim odaklı kültürel peyzajların" tanınması ve bu çerçevede karların alınması gerektiği" hipotezinin teorik olarak doğruluğu kanıtlanmıştır.

Bu bağlamda önerilen koruma modelinin;

- Uluslararası güncel koruma yaklaşımlarında karşılaşılan yerin ruhu, kültürel peyzaj kavramlarının orta ölçekli yerleşmelerde karşılık bulacağı,
- Unutulan, göz ardı edilen ya da henüz önemi bilinmeyen ilçelerdeki üretim mirası yapı ve alanlarından oluşan korunması gerekli kültürel miras değerleri açığa çıkacağı,
- Önemi anlaşılan bu değerlerle ilgili belgeleme, envanter oluşturma ve bir çok yönden bilimsel araştırmalar artacağı ve bilimsel bilginin çoğalacağı,
- Üretim sisteminde çalışmış veya çalışan kişiler ile yerel halk, mevcut bu potansiyelin önemini bir kez daha anlayarak, koruma çalışmalarına gönüllü destek vereceği, korumanın bir parçası olarak katılımcı koruma planlamasının gerçekleşeceği,
- Endüstri mirası rotaları ve diğer kültürel miras rotalarına katılımın gerçekleşmesi durumunda alanın tanınırlığının artacağı, Yerel paydaşlarda koruma sorumluluğunun/ farkındalığının oluşacağı,
- Bu tür alanların etkin korunması ve yönetilmesiyle, öncelikle içinde bulunduğu yerleşime olmak üzere, bölge ve ülke ekonomisine de olumlu katkı sağlanacağı ve kendi ekonomik kaynaklarını üreten bir koruma sisteminin oluşacağı
- Unesco Dünya Kütür Mirası Geçici Listesi'nde yer alan: Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi (Gaziantep) 2012, İznik (Bursa) 2014, Ayvalık Endüstriyel Peyzajı (Balıkesir) 2017 alanları sahip oldukları üretime dayalı alanları için, tezde önerilen koruma yönetim planı modelinin uygulanmasıyla, bu alanların Dünya Mirası Asil Listesine dahil edilmesine katkı sağlayacağı,

düşünülmektedir.

Ortaya konan koruma modelin kazanımlarına ulaşmak için öneriler aşağıdaki gibidir.

- Tarihi çevrelerin korunmasında, orta ölçekli yerleşmelerin göz ardı edilmesine neden olan kent-kır ayrımı odaklı tanımlamalardan kaçınılarak, orta ölçekli yerleşim alanlarının varlığı kabul edilmedir.
- Orta ölçekli yerleşmelerin tanımlanmasına dair nüfusa dayalı idari kademelenme sistemi dışında bir değerlendirme ve sınıflandırma sistemi kurulmalıdır. Bu sistemin kurulması için İç İşleri Bakanlığı ve ilgili kurumların bilimsel çalışmalar yaptırması, çalışmalar neticesinde ulaşılan veriler doğrultusunda, bu tür alanları tanımlayan metinlere yer verilmesi gerekmektedir.
- Orta ölçekli yerleşim alanların tanınmasına dair mevzuatın geliştirilmesi ile birlikte, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında da ilgili düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.
- Orta ölçekli yerleşim alanlarının tanınması ve farkındalık oluşturmak için; kamu ve özel sektör kuruluşlarının farklı zamanlarda düzenleyeceği çalışmalar düzenlenmeli ve konunun tartışılması sağlanmalıdır.
- Tarihi çevre koruma kuramlarında geçen somut ve somut olmayan miras değerlerinin kent ya da kır özelliği gösteren yerleşmeler dışında kalan alanlarda nasıl korunacağına dair kuramsal çalışmalar, ulusal ve uluslararası toplantılarda tartışılmalı ve bir tüzük oluşturulmalıdır.
- Teoride ispatlanan hipotezin, orta ölçekli yerleşim özelliği gösteren bir alanda, planlanması, uygulama etaplarının belirlenmesi ve uygulanması sağlanmalıdır. Uygulama sonucunda elde edilen verilerle, önerilen model geliştirilmelidir.
- Etkin, sürdürülebilir ve bütüncül bir koruma modelinde halk katılımı, halkın bilinçlenmesi gibi yararlar beklenmektedir. Çevre ölçeğinde koruma plan ve uygulamalarının, yerleşmelere yaptığı, ekonomik, sosyal, kültürel katkı anlaşılmalı ve bu çalışmaların her ölçekte bütünleşik koruma yaklaşımıyla gerçekleştirilmesi için yerel değerlerin öğretildiği ders içerikleri hazırlanmalıdır. Her yaş grubu insan için bilgilendirme yapılmalıdır.
- Çocuklar tarafından alanın tanınması ve öneminin anlaşılması için, ilçe milli eğitim müdürlükleri ile ortaklaşa hazırlanacak eğitim/deneyim projeleri hayata geçirilmelidir. Bu projeler kapsamında müzeler, arkeolojik alanlar, tarihi yapı ve dokular, endüstri/üterim mirası yapılar, doğal varlıklar yerinde görülerek incelenmelidir.

- Üretim mirası yapı ve alanların, bir yerleşimin fiziksel ve sosyal yapısını etkilediği ve koruma düşüncesinin günümüzde geldiği noktada yerin ruhunu anlamak için bu yapıların önemli olduğu anlaşılmıştır. Geleneksel üretim biçimlerinin, sosyal ve maddi yerleşme değerlerini oluşturduğu için, diğer tarihi doku ve doğal alanlarla beraber, katılımcı, bütüncül, değer odaklı koruma yönetim modeli uygulanmalıdır.
- Bu tür tespit ve koruma çalışmaların hemen sonuçlanması beklenmemelidir. Uzun vadede, gerçek bilgilere dayanan, aşamaları doğru planlanmış, alanında uzman kişiler, yerel halk, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları, gönüllüler ve eğitimcilerle birlikte, koruma süreci yaşanmalıdır. Sürecin sonuçlarından elde edilen veriler doğru değerlendirilmelidir.
- Ülkemizde Mut'a benzer büyüklükte ilçe yerleşimlerinin sayısı azımsanmayacak kadar çoktur (Bölüm 3.2, Ek -1, Ek- 2). Bu yerleşimlerde; yerel değerleri oluşturan üretime dayalı gelişen korunması gerekli yapı ve alanlarının varlığı yadsınamaz (Bölüm 4.4). Harita 6.1'de gösterilen üretim alanları ve içinde bulunduğu ilçeler, benzerlerinden sadece birkaç tanesidir. Bu tür alanların ERIH rotalar sistemine dahil edilmesi programlanmalı ve çalışmalar bu yönde geliştirilmelidir.
- ERIH sistemine benzer; endüstri/üretim, inanç, medeniyet keşif, doğal alanlar ve spor destinasyonlarını içeren farklı deneyim rotalarını kapsayan, rotalar: keşif sistemi kurulmalıdır.

Harita 6.1. Türkiye'de endüstri/üretim mirası potansiyeli olan yapı ve alan örnekleri

- Rotalar sisteminin düzenli çalışması için, elektronik belgeleme, kayıt ve diğer sistemlerin programlanması gerekmektedir.

- Önerilen koruma yönetim planı modeli ile finansal kaynaklara ulaşım veya kendi kaynağını oluşturmada etkin bir model olması amaçlanmıştır. Uygulama adımlarından sonra, uygulama ve kullanıma dönük geri bildirimler yapılmalıdır.
- Ayvalık Endüstriyel Kültürel Peyzajı gibi Türkiye'deki orta ölçekli ilçelerde, Unesco Dünya Mirası Listesine girme potansiyeli olan alanların varlığı anlaşılmıştır. Unesco Dünya Mirası asil liste adaylık sürecinde hazırlanan yönetim planlarında, yerleşimin ölçeği ve niteliğine göre, önerilen koruma planlama ve yönetim modelinden yararlanılmalıdır.
- Türkiye kalkınma ajansları, destek programlarını yeniden gözden geçirerek, koruma yönetim planlarının, çok yönlü olmaları nedeni ile kalkınmadaki etkin rolünü benimsemelidir.
- Koruma alanında Türkiye'de çalışmalar yürüten uluslararası bilimsel komitelerin orta ölçekli yerleşim alanlarının tanımlanması, tanınması ve korunması konularında öncü olması beklenmektedir.
- Mut ilçesinde örneklemesi yapılan çalışmanın, Türkiye'deki benzer yerleşmelerde uygulanması adına, yerel yöneticiler ve ilgili diğer kurumlar ve koruma aktörleri için yol gösterici olması istenmektedir.
- Bu çalışmanın koruma çalışmaları yapan akademisyenlere, koruma kurullarına, bilimsel komitelere örnek oluşturması, bundan sonra aynı alanda yapılacak farklı değerlendirme ve araştırmalar için yol gösterici olması istenmektedir. Böylece çalışmanın orta ölçekli yerleşim alanlarının korunması konusunda ulaşmak istediği hedefin de ötesine geçilerek özgün değerlerin korunması temenni edilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Olgun Çalışkan, Ç. ve Tezer A. (2018). Türkiye kentleşmesinin çok boyutlu sürdürülemezliğinde yeni bir yol arayışı: orta ölçekli kentler üzerinden kır-kent dayanışma ağları. *Planlama Dergisi*, 28(1), 73-90.

2. İnternet: Avrupa peyzaj sözleşmesi, URL: https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680080621, Son Erişim Tarihi: 01.11.2019.

3. Dinçer, İ. (2013). Kentleri dönüştürürken korumayı ve yenilemeyi birlikte düşünmek: tarihi kentsel peyzaj kavramının sunduğu olanaklar. *International Journal of Architecture and Planning*, 1(1), 22-40.

4. İnternet: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, URL: https://ich.unesco.org/doc/src/00009-TR-PDF.pdf, Son Erişim Tarihi: 01.11.2019.

5. İnternet: Miras Yapılarının, Ören Yerlerinin ve Alanlarının Muhafaza Edilmesi ile İlgili Xi'an Deklarasyonu. URL: https://www.icomos.org/xian2005/xian-declaration.pdf, Son Erişim Tarihi: 01.11.2019.

6. İnternet: Yerin Ruhu Korunması İçin Québec Deklarasyonu. URL: https://www.icomos.org/xian2005/xian-declaration.pdf, Son Erişim Tarihi: 01.11.2019.

7. İnternet: Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri. URL: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0592931001536912260.pdf, Son Erişim Tarihi: 01.11.2019.

8. İnternet: Endüstri Mirası Sitleri, Yapıları, Alanları ve Peyzajlarının korunması için ICOMOS-TICCIH ortak ilkeleri. URL: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0592931001536912260.pdf Son Erişim Tarihi: 01.11.2019.

9. Ahunbay, Z. (2007). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon* (Dördüncü Baskı). İstanbul: YEM Yayınevi, 8, 16, 18, 19.

10. Erder, C. (1975). *Tarihi çevre bilinci* (Birinci Baskı). Ankara: Ayyıldız Matbaası A.Ş., 84.

11. İnternet: Atina Tüzüğü URL: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0660878001536681682.pdf Son Erişim Tarihi: 01.11.2019.

12. Binan, C. (1999). *Mimari koruma alanında venedik tüzüğü'nden günümüze düşünsel gelişmenin uluslararası evrim süreci* (Birinci Baskı). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, 15, 16.

13. Çal, H. (2003). 60. yılında Osmanlı'dan cumhuriyete eski eserler kanunları. E.S. Yalçın (Editör), *60. Yılında İlim ve Fikir Adamı Prof. Dr. Kazım Yasar Kopraman'a Armağan*. (Birinci Baskı). Ankara. Berikan Yayınevi, 234-270.

14. Çal, H. (1997). Osmanlı Devletinde Âsâr-ı Atîka Nizamnâmeleri. *Vakıflar Dergisi*, 26, 391- 400

15. İnternet: Belediye Kanunu (1930, 14 Nisan). Resmi Gazete (Sayı: 1471). URL: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1471.pdf, Son Erişim Tarihi: 01.11.2019.

16. Madran, E. (2009). Tarihi çevrenin tarihi Osmanlıdan günümüze tarihi çevre: Tavırlar-düzenlemeler. *Dosya,* 14(1), 6-15.

17. İnternet: Tarihi Abidelerin Bakımı ve Korunması Hakkında Kanun (1930, 14 Nisan). Resmi Gazete (Sayı: 1471). URL: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11465.pdf, Son Erişim Tarihi: 01.11.2019.

18. İnternet: Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (1930, 6 Mayıs). Resmi Gazete (Sayı: 1489). Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1489.pdf, Son Erişim Tarihi: 01.11.2019.

19. İnternet: Belediye Yapı ve Yollar Kanunu (1933, 21 Haziran). Resmi Gazete (Sayı: 2433). Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2433.pdf, Son Erişim Tarihi: 01.11.2019.

20. İnternet: Belediyece Yapılacak İstimlak Hakkında Kanun (1934, 9 Haziran). Resmi Gazete (Sayı: 2722). URL: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2722.pdf, Son Erişim Tarihi: 01.11.2019.

21. İnternet: Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair 5805 Sayılı Kanun (1951, 9 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 7853). Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7853.pdf, Son Erişim Tarihi: 01.11.2019.

22. Tapan, M. (2014). *Koruma sorunlarımız mimarlık ve kentleşme* (Birinci Baskı). İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., 34-35.

23. Zeren, N. (1981). *Kentsel alanlarda alınan koruma kararlarının uygulanabilirliği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

24. Sarıkaya Levent, Y. (2009). Tarihi çevre koruma mevzuatına genel bir bakış. *Dosya,* 14(1), 62-68.

25. Dinçer, İ. ve Akın O. (1995). Kültür ve tabiat varlıklarını koruma kapsamında koruma planı ve idari yapısı. M. Çubuk (Editör). *Kentsel korumada uygulama sorunları yöntemler teknikler ve araçlar MSÜ 15 Nisan 1994 2. Kentsel koruma yenileme ve uygulamalar kolokyumu bildiriler kitabı* (Birinci Baskı). İstanbul: Berikan Yayınevi, 117-137.

26. Kamacı, E. (2014). 2863 Sayılı KTVKK'nın uluslararası yasal düzenlemeler bağlamında değerlendirilmesi. *Middle East Technical University. Journal of the Faculty of Architecture,* 32(2), 5-18.

27. Durukan, İ. (2004), *Türkiye'de gayrimenkul eski eserler ve anılar yüksek kurulu sonrası kültür mirası korumasının gelişimi ve uygulama sorunları.* Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. 58.

28. Kejanlı, T., Akın, T. ve Yılmaz, A. (2007). Türkiye'de koruma yasalarının tarihsel gelişimi üzerine bir inceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 6(19), 179-196.

29. İnternet: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (1983, 23 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 18113). URL:_https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18113.pdf, Son Erişim Tarihi: 07.10.2019.

30. Hersek, C. M. (2001). Ülkemizde doğal ve kültürel mirası korumak üzere oluşturulmuş kamu kurumları ile gönüllü sivil toplum kuruluşlarının organizasyon, yetki ve sorunları hakkında çözüm önerileri. H. Sezgin (Editör). *Türkiye'de risk altındaki doğal ve kültürel miras TAÇ Vakfının 25. yıl anı kitabı* (Birinci Baskı). İstanbul. TAÇ Vakfı Yayını, 231-236.

31. Avcı, N. (2001). Kültürel ve doğal mirasımızın korunmasında örgütlenme ve koruma sorunları. H. Sezgin (Editör). *Türkiye'de risk altındaki doğal ve kültürel miras TAÇ Vakfının 25. yıl anı kitabı* (Birinci Baskı). İstanbul. TAÇ Vakfı Yayını, 67-71.

32. İnternet: 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarım Koruma Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun (1987, 24 Haziran). Resmi Gazete (Sayı: 19497). URL: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19497.pdf, Son Erişim Tarihi: 10.09.2019.

33. İnternet: Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında 5366 Sayılı Kanun (2005, 5 Temmuz) Resmi Gazete (Sayı: 25866). URL: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5366.pdf, Son Erişim Tarihi: 10.09.2019.

34. Türkün, A. ve Sarıoğlu, A. (2014). Tarlabaşı tarihi kent merkezinde yoksulluk ve dışlanan kesimler üzerinden yeni bir tarih yazılıyor. C. Tüzün (Editör), *Mülk, mahal, insan İstanbul'da kentsel dönüşüm* (Birinci Baskı). İstanbul. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 267-308.

35. Songülen, N. (2009). Fransa'da koruma olgusu ve koruma mevzuatının gelişimi. *Dosya,* 14(2), 43-57.

36. İnternet: Venedik Tüzüğü URL: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf, Son Erişim Tarihi: 01.11.2019.

37. İnternet: Tarihi Öneme Sahip Kentlere İlişkin Split Bildirgesi URL: http://kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Tarihi-Oneme-Sahip-Kentler-Split%2C-COE%2C-1971.pdf,Son Erişim Tarihi: 01.11.2019.

38. İnternet: Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi URL: https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14269/dunya-kulturel-ve-dogal-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html, Son Erişim Tarihi: 01.11.2019.

39. İnternet: Amsterdam Bildirgesi URL: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0458320001536681780.pdf, Son Erişim Tarihi: 09.11.2019.

40. İnternet: Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rolü Konusunda Nairobi Tavsiyeleri URL: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13089&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html, Son Erişim Tarihi: 01.11.2019.

41. İnternet: Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü URL: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0627604001536681570.pdf, Son Erişim Tarihi: 01.11.2019.

42. Eres, Z. (2013). Türkiye'de geleneksel kırsal mimarinin korunması: Tarihsel süreç, yasal boyut. K.K. Eyüpgiller ve Z. Eres (Editörler) *Prof. Dr. Nur Akın'a Armağan – mimari ve kentsel koruma* (Birinci Baskı). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 457-469.

43. İnternet: Burra Tüzüğü URL: https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf, Son Erişim Tarihi: 05.02.2019.

44. İnternet: Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları 720 Nolu İlke Kararı. URL: https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14351/720-nolu-ilke-karari-kentsel-sitler-koruma-ve-kullanma-.html, Son Erişim Tarihi: 01.01.2020.

45. İnternet: Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları 658 Nolu İlke Kararı URL: https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44310/ilke-karari--karar-no-658--karar-tarihi-05111999.html, Son Erişim Tarihi: 05.05.2019.

46. İnternet: Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair 648 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (2011, 17 Ağustos) Resmi Gazete (Sayı: 28028). URL: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/08/20110817-1-1.htm, Son Erişim Tarihi: 01.11.2019.

47. Cengizkan, M. (2006). Endüstri yapılarında yeniden işlevlendirme: "İş"i Biten endüstri yapıları ne "iş"e yarar?, *Dosya,* 3, 9-13.

48. Alpan, A. (2012). Eski sanayi alanlarının yazındaki yerine ve endüstri arkeolojisinin tarihçesine kısa bir bakış. *Planlama Dergisi,*1(2), 21-28.

49. Saner, M. (2012). Endüstri mirası: Kavramlar, kurumlar ve Türkiye'deki yaklaşımlar. *Planlama Dergisi,* 1(2), 53-66.

50. Köksal, G. (2012). Endüstri mirasını koruma ve yeniden kullanım yaklaşımı. *Güney Mimarlık,* 8, 18-23.

51. İnternet: Endüstriyel Miras Alanları İçin Nizhny Tagil Tüzüğü URL: https://www.icomos.org/18thapril/2006/nizhny-tagil-charter-e.pdf, Son Erişim Tarihi: 01.11.2019.

52. Gültekin, N. T. (2016). Kültürel ve endüstriyel miras olarak ankara şeker fabrikası. *İdeal Kent,* 20(7), 906-935.

53. İnternet: Tarihî Kentsel Peyzaja İlişkin Tavsiye Kararı URL: http://www.unesco.org.tr/Pages/590/176, Son Erişim Tarihi: 01.11.2019.

54. İnternet: 2872 Sayılı Çevre Kanunu (1983, 11 Ağustos). Resmi Gazete (Sayı: 18132). Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18132.pdf, Son Erişim Tarihi: 01.11.2019.

55. İnternet: T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü. (2008). *B.09.0.TAU.0.17.00.00-4851 Sayılı Genelge*. Erişim adresi: https://sgb.csb.gov.tr/mevzuat/dosyalar/r_20130924013445755_9cf96e0b-e1a0-4509-aaff-ebaf290c5895.pdf, Son Erişim Tarihi: 01.11.2019.

56. Köroğlu, T. (2003). Kent kır ayrımında kırın planlanması sorunsalı. *Planlama Dergisi*, 4, 29-34.

57. Tekeli, İ. (2011). *Kent, kentli hakları, kentleşme ve kentsel dönüşüm* (Birinci Baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 18,19, 20.

58. Hugo, G., Champion A. and Lattes, A. (2001). *New conceptualisation of settlement for demography: Beyond the Rural/Urban dichotomy,* Paper Prepared for Session 42, IUSSP Conference, Bahia, Brazil.

59. Kut Görgün, E. ve Yörür, N. (2018). Kırsal yerleşmelerde özgün dokunun korunmasında bir araç olarak köy tasarım rehberleri: Ödemiş bademli örneği. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi,* 17, 25-45.

60. Çalışkan Aydın, M. and Ayataç H. (2015). A Pedesterianization Case in the Contextof Public İnterest: A Pedesterianization Project in Eminönü Historical Peninsula (Hobyar Neighborhood and Surroundings), *AZ Istanbul Teknik Üniversitesi Journal of the Faculty of Architecture,* 12, 3-13.

61. İnternet: Köy Kanunu, URL: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.442.pdf, Son Erişim Tarihi: 05.11.2019.

62. İnternet: Belediye Kanunu, URL: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf, Son Erişim Tarihi: 05.11.2019.

63. İnternet: Büyükşehir Belediyesi Kanunu, URL: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.pdf, Son Erişim Tarihi: 05.11.2019.

64. İnternet: On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, URL: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6360.pdf, Son Erişim Tarihi: 05.11.2019.

65. İnternet: Sürdürülebilir Kalkınma İçin Kent-Kır İlişkisi Marakeş Bildirgesi, URL: https://www.hkmo.org.tr/resimler/ekler/0471b07ae5275b5_ek.pdf, Son Erişim Tarihi: 05.11.2019.

66. Nerse, S. ve Türk, E. (2017). Kırsal kentsel ilişkilerde değişim: Yeni tanımlamalar ve kavram okumaya yönelik bir analiz. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 63, 504-525.

67. Çelebi Zengin, E. (2018). Kent ve kentlileşme sarmalında türkiye. *Kastamonu Üniversitesin İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(1), 84-103.

68. Yazar, K. H. (2006). *Sürdürülebilir kentsel gelişme çerçevesinde orta ölçekli kentlere dönük kent planlama yöntem önerisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

69. Öğdül, H. G. (2010). Urban and rural definitions in regional context: A case study on Turkey. *European Planning Studies*, 18(9), 1519-1541.

70. Gülümser, A. A., Baycan Levent, T., and Nijkamp, P. (2010). Measuring regional creative capacity: A literature review for rural-specific approaches. *European Planning Studies*, 18(4), 545-563.

71. Çamur, C. K. ve Gümüş, Ö. (2005), İstatistiki Bölge Birimleri-NUTs Sistemi. M. Turan (Editör). *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?* Ankara: Paragraf Yayınları 06, 147-156.

72. İnternet: Eurosrtad Hakkında, URL: https://ec.europa.eu/eurostat/about/overview/what-we-do, Son Erişim Tarihi: 05.11.2019.

73. İnternet: Bölgesel İstatistiklerin Toplanması, Geliştirilmesi, Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Analizlerinin Yapılması, Bölgesel Politikaların Çerçevesinin Belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine Uygun Karşılaştırılabilir İstatistiki Veri Tabanı Oluşturulması Amacıyla Ülke Çapında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasının Tanımlanmasına İlişkin Hakkında Karar (2002, 22 Eylül). Resmi Gazete (Sayı: 24884). Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/09/20020922.htm#3, Son Erişim Tarihi: 05.11.2019.

74. Kalkınma Bakanlığı, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü. (2013). *İllerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması (Sege-2011).* Ankara, 1, 2, 52.

75. Dinçer B. ve Özaslan M. (2004). *İlçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması* (Elektronik kitap). Ankara: DPT Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, 68.

76. İnternet: Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği (2014, 14 Haziran). Resmi Gazete (Sayı 29030). URL: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/06/20140614-2.htm, Son Erişim Tarihi: 05.11.2019.

77. İnternet: Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik (2017, 5 Ocak). Resmi Gazete (Sayı 29939). URL: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/01/20170105-5.htm, Son Erişim Tarihi: 05.11.2019.

78. İnternet: ICOMOS (1987). Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü - Washington Tüzüğü, URL: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0627604001536681570.pdf, Son Erişim Tarihi: 05.11.2019.

79. İnternet: UNESCO (2008), The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, URL: http://whc.unesco.org/archive/opguide08-en.pdf Son Erişim Tarihi: 05.11.2019.

80. Ayrancı İ. ve Gülersoy N.Z. (2009). Kentsel koruma alanlarının yönetim ve yönetim planı kavramı. *Dosya,* 14(1), 73-79.

81. İnternet: Feilden, Bernard, M., ve Jokilehto, Jukka, (1993), *Management Guidelines For World Cultural Heritage Sites*, URL: https://www.iccrom.org/sites/default/files/2018-02/1998_feilden_management_guidelines_eng_70071_light_0.pdf, Son Erişim Tarihi: 04.10.2019.

82. İnternet: Thomas, L. and Middleton, J. (2003). Guidelines for Management Planning of Protected Areas, Series Editor Phillips, URL: https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/pag-010.pdf, Son Erişim Tarihi: 05.11.2019.

83. İnternet: World Heritage Centre. (2013). Managing Cultural World Heritage, URL: http://whc.unesco.org/en/managing-cultural-world-heritage/, Son Erişim Tarihi:01.10.2019.

84. İnternet: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. (2004, 14 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı 25535). URL: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040727.htm#1, Son Erişim Tarihi:01.10.2019.

85. Güneş, S. G. (2011). Korunan alanların yönetiminde yeni bir yaklaşım: katılımcı yönetim planları. *Ekonomi Bilimleri Dergisi,* 3(1), 47-57.

86. Erbey, D. E. (2018). Tarihi, kültürel ve doğal değerlerin korunması ve yönetiminde yeni bir yaklaşım: Çanakkale savaşları Gelibolu tarihi alanı. *Planlama Dergisi*, 28(3), 282-301.

87. Ulusan, E. (2016). Türkiye'de kültürel miras alanlarında yönetim planlaması deneyimi. *İdeal Kent,* 19(7), 372-401.

88. Ekinci, Y. (2009). *Tarihi çevre korumanın yönetsel boyutu ve yerel yönetimlerin sorumlulukları: Selimiye camii alan yönetimi örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Edirne.

89. İnternet: Kalkınma Ajanslarının Hizmetlerine İlişkin Kanun, URL: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5449.pdf, Son Erişim Tarihi: 05.11.2019.

90. Aytaç, G. ve Kuşuluoğlu, D. (2012). Endüstri parkları. *Güney Mimarlık*, 8, 46-49.

91. İnternet: Endüstriyel Kültür Rotası- Ruhr Metropolü, URL: http://www.route-industriekultur.de, Son Erişim Tarihi: 05.11.2019.

92. Ciravoğlu, A. (2012). Ruhr bölgesini yeniden kurmak için kültürel bir tohum: zollverein sanayi kompleksinin dönüşümü. *Güney Mimarlık*, 8, 50-52.

93. Korkmaz, G. (2015, Nisan). Endüstri Yapılarının Dönüşümü: Viyana Gazometreleri [Blog yazısı]. URL: http://kot0.com/endustri-yapilarinin-donusumu-viyana-gazometreleri/, Son Erişim Tarihi: 01.11.2019.

94. Kariptaş, F. S., Erdinç, J. E. ve Dinçer, B. Ö. (2018). *Endüstriyel mirasın kentlerdeki kültürel sürdürülebilirlik bağlamında incelenmesi.* 2. Uluslararası Sürdürülebilir Yapılar Sempozyumu, Ankara, 512-516.

95. İnternet: Caixa Forum Madrid by Herzog and de Meuron, URL: https://www.dezeen.com/2008/05/22/caixaforum-madrid-by-herzog-de-meuron/, Son Erişim Tarihi: 05.11.2019.

96. Aydın E. Ö. (2014). İtalya'da tarihî endüstriyel alanların dönüşümü: Güncel projeler üzerinden değerlendirmeler. *Mimarlık*, 378.

97. Tolga, H. B. (2006). *Endüstriyel alanların dönüşümü, kentsel mekâna etkileri: beykoz kundura ve deri fabrikası için bir dönüşüm senaryosu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

98. İnternet: Hakkımızda - Binalarımızın Tarihçesi, URL: http://www.rmk-museum.org.tr/istanbul/hakkimizda/binalarimizin-tarihcesi, Son Erişim Tarihi: 14.05.2019.

99. Özdemir, M. (2015). *Endüstri mirasının önemi; Beykoz deri ve kundura fabrikası örneği.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

100. İnternet: Okul için değil yaşam için öğrenmeliyiz- Tarihçe, URL: https://www.bilgi.edu.tr/tr/universite/hakkinda/tarihce/, Son Erişim Tarihi: 15.05.2019.

101. Tanyeli, G. ve İkiz, D. (2009). İstanbul'da bir endüstriyel miras örneği: Bomonti bira fabrikası. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi,* 7, 109-121.

102. İnternet: Yapı Kredi Bomontiada, URL: http://www.bomontiada.com/, Son Erişim Tarihi: 14.05.2019

103. İnternet: Konsept Projeler – Bomontiada, URL: https://www.konseptprojeler.com/bomontiada, Son Erişim Tarihi: 26.10.2019.

104. İnternet: Kundura Hafıza, URL: https://www.beykozkundura.com/kundura-hafiza, Son Erişim Tarihi: 15.05.2019.

105. İnternet: Mut ilçesinin konumu https://www.wikiwand.com/tr/Mersin%27in_il%C3%A7eleri, Son Erişim Tarihi: 23.02.2020.

106. Uçar, M. (2019). Bir endüstri mirasını kente kazandırmak: Boğaziçi üniversitesi Gözlükule kazısı araştırma merkezi. *Mimarlık,* 408, 34-37.

107. İnternet: Erih Hakkında, URL: https://www.erih.net/about-erih/, Son Erişim Tarihi: 15.05.2019.

108. İnternet: Añana Tuz Vadisi, URL: http://www.vallesalado.com/SALT-VALLEY-HOME, Son Erişim Tarihi: 15.05.2019.

109. İnternet: Bruunshaab Gl. Papfabrik- Ana Sayfa, URL: http://www.papfabrik.dk/, Son Erişim Tarihi: 27.10.2019.

110. İnternet: Heron: Barn, Mill, Hydro, - Ana Sayfa, URL: http://www.heronmill.org/, Son Erişim Tarihi: 16.05.2019.

111. İnternet: New Abbey Tahıl Değirmeni (Corn Mill), URL: https://www.erih.net/i-want-to-go-there/site/show/Sites/kornmuehle-new-abbey-1/, Son Erişim Tarihi: 15.05.2019.

112. İnternet: Cheddleton Flint Mill Endüstriyel Miras Vakfı – Ana Sayfa, URL: http://www.cheddletonflintmill.com/, Son Erişim Tarihi: 15.05.2019.

113. İnternet: The Millhouse – Ana Sayfa, URL: https://www.themillhouse.ie/, Son Erişim Tarihi: 15.05.2019.

114. İnce, A. (2013). *Eski Mut evleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

115. Aktufan, H. (2011), *Mut'un (Mersin) beşeri ve ekonomik coğrafyası.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

116. İnternet: Mut İlçesi İklimi, URL: http://www.mersin.gov.tr/, Erişim tarihi:10.05.2019

117. Yergün U. ve Ünal G.Z. (2005). Mut (Mersin) kentsel kültür envanteri 2004. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 4, 131-160.

118. Köse, E. (2011), *Mut Claudiopolis* (Baskı Sayısı). İstanbul: Mut Belediyesi Kültür Yayınları, 41, 42, 43, 45, 46, 48, 50, 51, 60, 71, 76, 80, 120, 121, 232, 234, 235, 236, 393, 394, 576, 582, 583.

119. İnternet: Kilisetepe Arkeoloji Projesi 2007-2012, URL: http://www.kilisetepe.mcdonald.cam.ac.uk/text/Turkintro.html, Erişim tarihi:08.11.2019.

120. Aktüre, S. (1997). *Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri* (İkinci Baskı), Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

121. Sayar, M. H. (2004). Kilikya yüzey araştırmaları 2003. *22. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 22(2), 219-228.

122. Ünal A., ve Girginer S.K. (2007). *Kilikya-Çukurova, - İlk Çağlardan Osmanlı Dönemine Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya.* (Birinci Baskı). İstanbul: Homer Yayınevi.

123. Sayar, M.H. (1998). Kilikya'da epigrafi – Tarihi coğrafya araştırmaları 1997. *16. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 16 (1), 409-422.

124. Sayar, M.H. (2000). Kilikya'da epigrafi – Tarihi coğrafya araştırmaları 1999. *18. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 18 (1), 275-288.

125. Taşkıran, C. (1994). *Silifke (Seleucia on Calycadnus) and Environs* (Birinci Baskı). Ankara: Sim Matbaası, 36.

126. Aşkın, E. (2014). Karaman ili ve Mersin ili Mut ilçesi antik dönem yerleşmeleri ve yerleşim düzenlemesi arkeolojik yüzey araştırması 2013 yılı çalışmaları. *32. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 32 (1), 201-214.

127. Sayar, M.H. (2012). Çukurova yüzey araştırmaları 2011. *30. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* 30(2), 255-256.

128. Kurt, M. (2003). *Tarih boyunca Mut.*(Birinci Baskı). Ankara: Murat Kitabevi, 85, 87, 107, 111.

129. Ramsay, W. M. (1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* (çev. M. Pektaş). Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

130. Atlay, N. (2006). *Mut tarihi* (İkinci Baskı). Mersin: Mut Belediyesi Kültür Yayınları, 15, 41, 50, 59, 60, 63, 68, 69, 74.

131. İlter, İ. (1969). *Tarihi Türk hanları.* Ankara: Karayolları Genel Müdürlüğü Yayını.

132. Kavalcı, A. S. (2007). *Mut Taş Han koruma sorunları ve değerlendirilmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

133. Merçil, E. (1993). *Müslüman Türk devletleri tarihi* (İkinci Baskı). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları VII. Dizi.

134. Çelik, Ş. (1994). *Osmanlı taşra teşkilatında İçel sancağı (1500-1584).* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

135. Açıkgöz, M. (1993). *16. Asırda Mut*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

136. Başaran, S. (2008). *1896-1906 yılları arasında mut kazasının nüfus yapısı ve nüfus hareketleri.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mersin.

137. Mustul, N. (2009, 14 Ağustos). *Fotoğrafçı Orhan (Orhan Kurtulan) ile söyleşi. Mersin, Mut Çıtlık Kültür ve Sanat Dergisi,* 3-7.

138. Bozkurt, İ., Bozkurt B. ve Hasgül S. (2015). *Salname-i Vilayet-i Adana 1287 (1870) (Adana, Payas, Kozan, İçel Sancakları)* (1). Adana: Pitura Mersin Kitaplığı- 6, 13.

139. *Mut Kazası ve Yakın Çevresine Ait 1/25000 Ölçekli Harita* (1928). Türk Tarih Kurumu Arşivi, Ankara.

140. *25.05.2017 Tarih ve 8035 No'lu Adana Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Tescil Kararı*, Adana Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi, Adana.

141. Arel, M. (1962). Mut'taki Karamanoğulları devri eserleri. *Vakıflar Dergisi*, 5, 241-250.

142. Kızıltan, A. (1958). *Anadolu beyliklerinde cami ve mescitler (14. yy. sonuna kadar).* Doçentlik Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

143. Tuluk, İ. Ö. (2006). Osmanlı camilerinde mekan kurgusu açısından kare tabanlı baldaken varyasyonları (15.-17.Yy.). *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi,* 21(2), 275-284.

144. Dülgerler, O.N. (2006). *Karamanoğulları dönemi mimarisi.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 92-93.

145. Sözlü, H. (2017). Mut'taki tarihi köprüler. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi,* (6), 241-266.

146. Manav, A. (2019). Mersin İli Mut İlçesi Zehra - Ali Manav Evi Koruma Sorunları. G. Gürçay (Editör). *Akdeniz 1. Uluslararası Multidisipliner Çalışmalar Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı*, Türkiye: UBAK Yayın Evi, 442-455.

147. Manav, A. (2019). Mut - Alahan Manastırı Restorasyon Projesi Uygulaması Haziran-Aralık 2012 Dönemi. D.A. Arslan, G. Arslan, H. Çakır (Editörler). *Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Kitap 1.* (Birinci Baskı). Ankara: Paradigma Akademi, 209-221.

148. Yıldız, F., Yakar M., Zeybek, M., Kocaman, E., Pınar, K., Telci, A., Mutluoglu O. ve Yılmaz, H.M. (2011). *Dağpazarı kilisesi (MutMersin) Rölöve örneği.* TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 13. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, Ankara.

149. T.C. Mersin Valiliği, (2007). *Mersin Arkeolojik Kültür Envanteri (Mersin İlinde Tescili Yapılmış Arkeolojik Asit/Anıtlar,* Ü. Aydınoğlu (Editör), Mersin, 257, 259.

150. Akgün, Ü. (1995). Kayıp Bir Kent Sınabiç, Dalisandos Antik Kenti, *İçel Sanat Klübü Aylık Bülteni,* 35, 24.

151. Köroğlu, G. (1995). Al Oda (Ala Oda) Kaya kilisesi. *İçel Sanat Klübü Aylık Bülteni*, 12.

152. Diez, E., Aslanapa O. ve Koman M. M. (1950). *Karaman devri sanatı.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 7, 1

153. 29.05.2014 tarih ve 3775 nolu Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararı, (Mersin İli, Mut İlçesi, Kavaklı Mahallesi, mülkiyeti köy tüzel kişiliğine ait, 328 parselde, Adana Vakıflar Bölge Müdürlüğü uzmanlarınca tespit edilen cami ve türbe kalıntılarının 2863 sayılı yasa kapsamında tescil edilmesi) Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi: Adana.

154. 23.07.2014 tarih ve 3938 nolu Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararı, (Mersin ili, Mut ilçesi, Hisarköy Mahallesi, 345 parselde bulunan ve Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 06.10.1994 gün ve 1903 sayılı kararı ile taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilen Beyler Konağının anıt fişinin revize edilmesine ve koruma alanı belirlenmesine ilişkin) Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi: Adana.

155. Sözeri, M. (2012), *Mut Claudiopolis Mersin Turkey (Travel Guide),* Mersin: Mut Belediyesi Kültür Yayınları.

156. *Mut Cumhuriyet Meydanı Çevre Düzenleme Projesi*, Mut Belediyesi proje Arşivi.

157. Mitchell, S. (1979). *Iconium and Ninica, Two Double Communities in Roman Asia Minor*, Historia, s. 407-438.

158. Yılmaz, Y. (2010). *Anadolu Antik Tiyatroları- 115 Antik Kent 119 Tiyatro,* (2). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları. s. 221.

159. Koch, G. (2001). *Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri* (çev. Z.Z. İlkgelen). Arkeoloji Ve Sanat Yayınları Başvuru ve El Kitapları Dizisi: 8. (Eserin orijinali 1993'te yayımlandı), s. 33.

160. Bildirici, M. (2002). Klasik Çağda, Su İletiminde Basınçlı ve Basınçsız Borular, *Türkiye Mühendislik Haberleri,* 420-422, s. 105-109.

161. Çelik, K.B. (2008). Türkiye'de Su İletiminde Kullanılan Borulu Sistemlerin Tarihsel Gelişimi, DSİ Teknik Bülteni, 103.

162. Mays, L.W. (2010) A brief history of water technology during antiquity: Before the romans. L. W. Mays (Editör). *Ancient water Technologies.* Dordrech: Springer, 1-28.

163. Baykan, N.O., Baykan, N. ve Tanrıöver, Y.E. (2003). Denizli ili arkeolojik belgeleme çalışmaları (Eskil-antik suyolları). *Türkiye Kültür Envanteri Dergisi*, 1(1), 33-44.

164. Evliya Çelebi. (1611-1685). Y. Dağlı, S. A. Kahraman, R. Sankoff (Editörler) *Seyehatname,* (9). 160.

165. Konyalı, İ.H. (1967), *Abideleri ve Kitabeleri ile Karaman Tarihi,* (Birinci Baskı). İstanbul: Baha Matbaası. 737.

166. Davis, E. J. (1879). *Life in Asiatic Turkey. A Journal of Ttravel in Cilicia (Pedias and Trachea), Isauria and Parts of Lycaonia and Cappadocia.* (Birinci Baskı) Londra: Edward Standford Charing Cross, 387.

167. Başal, Ş. (1993). *Antik Silifke ve çevresi.* Mersin: İçel Sanat Kulübü Yayınları 2, Gözde Ofset.

168. Akyurt, M. Y. (basım aşamasında). Resimli Türk Abideleri Cilt 3, Yazarın Konya müze müdürü olarak 1941 yılında Mut ve çevresinde yaptığı incelemeler, Türk Tarih Kurumu Arşivi.

169. Sözlü Kaynak: Gürgen, N. (2018). Yazar ile Mut Üzerine Söyleşi, Mersin.

170. Deniz Topçu, K. ve Bilsel S. G. (2016). Geleneksel Gaziantep çarşısının mekansal kalite açısından değerlendirilmesi. *Artium,* 4(1). 58-74.

171. Şahinalp, M. S. ve Günal, V. (2012). Osmanlı şehircilik kültüründe çarşı sisteminin lokasyon ve çarşı içi kademelenme yönünden mekânsal analizi. *Milli Folklor,* 24(93). 149-168.

172. Kuban, D. (2007). *Osmanlı mimarisi* (Birinci Baskı). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, s. 602.

173. Akar, T. (2009). (Osmanlı Kentinde Ticari Mekânlar: Bedesten-Han-Arasta-Çarşı Mekânları Literatür Değerlendirmesi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* 7(13). 267-292.

174. Aliağaoğlu, A. ve Uğur, A. (2016). Osmanlı şehri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 38, 203-226.

175. Gürpınar, Ş. (2013). Söyleşi Dizisi-20/ Raportör: Nihat Mustul. *Mut Çıtlık Kültür ve Sanat Dergisi,* 1-5.

176. İnternet: Farklı Yıllara Ait Mut Fotoğrafları, Siyah Beyaz Mutlular Facebook İnternet Sayfası, URL: https://www.facebook.com/pg/siyahbeyazMutlu/photos/?ref=page_internal, Son Erişim Tarihi: 01.11.2019.

177. Gürgen, N. (2016).Kale Pınarı-Çınarlar-Kale-Cami. *Mut Çıtlık Kültür ve Sanat Dergisi,* 10(39). 33-34.

178. Demirdağ, H. (2016). Orta Kahve-Cumhuriyet tarihinde Mut'un bilinen ilk kapalı sosyal mekanı ve kahvehanesi. *Mut Çıtlık Kültür ve Sanat Dergisi,* 10(39), 33-34.

179. 1955, 1970, 1978, 1990, 2009 yıllarına ait Mut İlçesi Hava Fotoğrafları, Erişim Tarihi:2017. Hava Kuvvetleri Komutanlığı Arşivi, Ankara.

180. Akbaş, T. (2015). Yaşadığım sokak ve sakinleri. *Mut Çıtlık Kültür ve Sanat Dergisi,* 9(34), 19-20.

181. Göregenli, M. (2015). *Çevre psikolojisi insan mekân ilişkileri* (Üçüncü Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 188.

182. Belge, B. (2004). Çok katmanlı tarihi kent merkezlerinin yönetimi: Kentsel arkeoloji ve planlama. *Planlama Dergisi*, 30(4), 48-56.

183. Taşcı, B. ve Akyüz Levi, E. (2016). Kent içi arkeolojik alanlarda kalıntıların sunumuna ilişkin yaklaşımlar: Foça Örneği. *İdeal Kent,* 7(19), 588-627.

184. Doyduk, S. ve Can, C. (2012). Nesne merkezli koruma bilgisine farklı yaklaşımlar: Kentsel arkeolojik bir araştırma. *Sigma Journal of Engineering and Natural Sciences,* 4(1), 12-21.

185. Yurdugüzel, O. T. (2017). Karma sit alanı sınırlarının koruma bağlamında değerlendirilmesi: Ankara Hacı Bayram Cami ve çevresi örneği. Uluslararası Katılımlı 6. Tarihi Yapıların Korunması ve Güçlendirilmesi Sempozyumu, 669-680.

186. Karabağ, N. E. (2008). *Kent arkeolojisi metoduyla çok katmanlı kentlerdeki tarihsel sürekliliğin çözümlenerek korunması (İzmir Örneği).* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

187. Özcan, Z. (2006). Planlamada disiplinler arası ilişkiler ve kentsel arkeolojinin yeri. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi,* 21 (4), 681-687.

188. Mut Ticaret ve Sanayi Odası Arşivi, 1, 2, 3, 4 numaralı Sanayi Sicil Defterleri, Mersin.

189. 30.04.2014 tarih ve 3658 nolu Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararı, (Mersin ili, Mut ilçesi, Geçimli Mahallesinde Müzesince tespiti yapılan arkeolojik alanın tesciline ilişkin) Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi: Adana.

190. İnternet: Mut ile ilgili bilgiler, URL: http://mut.bel.tr, Son Erişim Tarihi: 26.08.2019.

191. T.C. Türk Patent Enstitüsü Coğrafi İşaret Tescil Belgesi, (2007). *Mut Kayısı (Yaş Sofralık),* Ankara.

192. Sözlü Kaynak: Toprakçı, K. (2019). Yazar ile Mut Bulgurculuğunun başlaması ile bulgurhanelerin kuruluşu ve makinalarının imalatı ile ilgili röportaj, Mersin.

193. Sözlü Kaynak: İnce. U. (2019). Yazar ile Mut Bulgurculuğunun başlaması ve sona ermesi, 1 numaralı bulgurhane (İnce Bulgur) hakkında röportaj, Mersin.

194. Sözlü Kaynak: Küçük, N. (2018). Yazar ile Mut Bulgurculuğu ve beş numaralı bulgurhane hakkın, Mersin.

195. İnce Bulgur Arşivi, Farklı yıllarda çekilmiş ve bulgurhane çalışma aşamalarını gösteren fotoğraf, Mersin.

196. Mut Belediyesi, (2015). *Mut İlçesi'nin Kültür Turizmi Sektöründe Analiz Edilmesi ve Turizm Envanterinin Çıkarılması Projesi, Çukurova Kalkınma Ajansı Sözleşme No: TR62/15/DFD Çalıştay Raporu,* Mersin.

197. Koramaz, T. G. ve Türk, Ş. Ş. (2019). Çeşitli Kademede Mekansal Planlama ve Tasarım Çalışmaları., T. G. Koramaz (Editör), *Kentsel Planlamada Anlatım Teknikleri,* İlk Baskı. İstanbul: Ninova Yayıncılık: 143-168.

198. İnternet: Mersin–Adana Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Revize Çevre Düzeni Planı, URL: https://mpgm.csb.gov.tr/mersin-adana-planlama-bolgesi-i-82221, Son Erişim Tarihi: 10.11.2019.

199. Şakar, F. S. (2018). Anadolu'da Bir Endüstri Mirası: Aksaray Azmi Milli Un Fabrikası., M.S. Teker (Editör), *III. Uluslararası Akdeniz sanat sempozyumu kültürel mirasın korunması ve yaşatılması,* Antalya: Akdeniz Üniversitesi Basımevi, 138-145.

200. Levent, Y. S. ve Uçar, M. (2018). Kültürel rotalar bağlamında mersin ilinin inanç turizmi potansiyelinin değerlendirilmesi. D.A. Arslan, G. Arslan, H. Çakır (Editörler). *1. Uluslararası Akdeniz Sempozyumu tam metin bildiriler kitabı cilt 3,* 325-346.

201. Demir, Ö., Baltacı, M. ve İlgün, N. (2018). Özel ilgi turizmi; Silifke Aya Tekla örneği. M. Saygın (Editör). *Kent stratejisi "Silifke",* (İkinci Baskı). 175-186.

202. Gough, M. (1962). The church of the evangelists at alahan: A preliminary report. *Anatolian Studies,* 12, 173-184.

203. Zakar, L. ve Eyüpgiller K.K. (2018). *Mimari restorasyon koruma teknik ve yöntemleri* (Birinci Baskı). İstanbul: Ömür Matbaacılık A.Ş. 47.

204. Alkayış, F. M. (2019). Türkiye Türkçesinde bitki adları (Birinci Baskı). İstanbul: Hiper Kitap Yayın, 231.

EKLER

(Ekler Tezin arka kapağında CD ortamında verilmiştir.)

EK-1. Kaynak [69]'ye göre Türkiye'de orta ölçekli ilçeler çizelgesi

Sıra	İl	İlçe	Sıra	İl	İlçe
1	Şırnak	Cizre	156	Çankırı	Merkez
2	Siirt	Şirvan	157		Kızılırmak
3	Bitlis	Ahlat	158		Eldivan
4		Adilcavaz	159		Şabanözü
5	Kars	Ağızman	160		Çerkeş
6		Akyaka	161		Atkaracalar
7		Arpaçay	162		Kurşunlu
8	Diyarbakır	Bismil	163	Karabük	Eskipazar
9		Silvan	164	Isparta	Gönen
10	Şanlıurfa	Akçakale	165		Keçiborlu
11		Siverek	166		Eğirdir
12		Viranşehir	167		Uluborlu
13		Ceylanpınar	168		Yalvaç
14		Birecik	169		Gelendost
15		Suruç	170		Şarkikarağaç
16	Ardahan	Çıldır	171	Burdur	Yeşiloba
17	Artvin	Şavşat	172		Karamanlı
18		Arhavi	173		Çavdır
19		Hopa	174		Tefenni
20		Kemalpaşa	175		Gülhisar
21	Erzurum	Hınıs	176		Alınyayla
22		Oltu	177	Düzce	Cumayeri
23		İspir	178	Bartın	Amasra
24	Adıyaman	Kahta	179	Zonguldak	Ereğli
25	Mardin	Dargeçit	180		Alaplı
26		Nusaybin	181		Çaycuma
27	Rize	Çayeli	182	Afyonkarahisar	Çardak
28		Güneysu	183		Dazkırı
29		İyidere	184		Basmakçı
30		Derepazarı	185		Sandıklı
31	Elazığ	Keban	186		İhsaniye
32		Ağın	187		Bolvadin
33	Trabzon	Yomra	188		Çobanlar
34		Arsın	189		Dinar
35		Sürmene	190		Kızılören
36		Demekpazarı	191		Şuhut
37		Of	192		Sinanpaşa
38		Çaykara	193		Emirdağ
39		Tonya	194		Çay
40		Düzköz	195	Eskişehir	Seyitgazi
41		Vakıfkebir	196		Mahmudiye
42		Akçabat	197		Sivrihisar
43		Çarşıbaşı	198		Beylikova
44		Beşikdüzü	199		Alpu
45	Bingöl	Kığı	200		Mihalgazi
46		Yayladere	201		Sarıcakaya
47	Erzincan	Üzümlü	202		İnönü
48	Kilis	Elbeyli	203	Bilecik	Pazaryeri

EK-1. (devam) Kaynak [69]'ye göre Türkiye'de orta ölçekli ilçeler çizelgesi

49		Musabeyli	204		Söğüt
50		Polateli	205		Gölpazarı
51	Giresun	Bulancak	206		İnhisar
52		Piraziz	207		Osmaneli
53	Ordu	Perşembe	208	Bolu	Mengen
54		Fatsa	209		Gerede
55		Ünye	210		Dörtdivan
56	Osmaniye	Düziçi	211		Seben
57		Bahçe	212		Mudurnu
58		Hasanbeyli	213	Adapazarı	Kaybnarca
59		Toprakkale	214		Karasu
60	Kahramanmaraş	Elbistan	215		Kocaali
61	Gaziantep	Nizip	216		Akyazı
62	Hatay	Samandağ	217		Gevya
63		Arsuz	218		Pamukova
64		Reyhanlı	219	Denizli	Kalecik
65		Kumlu	220		Bıuldan
66		Kırıkhan	221		Sarayköy
67		İskenderun	222		Babadağ
68		Belen	223		Çal
69		Erzin	224		Çivril
70		Dörtyol	225		Baklan
71	Tokat	Niksar	226		Bozkır
72		Başçıtlık	227		Çardak
73		Reşadiye	228	İstanbul	Çatalca
74		Almus	229		Şile
75	Samsun	Terme	230	Edirne	Süloğlu
76		Salıpazarı	231		Havsa
77		Çarşamba	232		Uzunköprü
78		Tekkeköy	233		Meriiç
79		Bafra	234		İpsala
80		Ondokuzmayıs	235		Keşan
81	Sinop	Boyobat	236	Kütahya	Gediz
82	Sivas	Gemerek	237		Emet
83	Kayseri	İncesu	238		Tavşanlı
84		Yenihisar	239	Yalova	Çınarcık
85		Develi	240	Bursa	Yenişehir
86		Özvatan	241		İznik
87	Yozgat	Sorgun	242		Ort
88		Çandır	243		Gürsu
89		Yenifakılı	244		Mudanya
90		Yerköy	245		Karacabey
91	Amasya	Hamamözü	246	Kırkareli	Demirköy
92		Merzifon	247		Vize
93		Suluova	248		Babaeski
94	Adana	karataş	249		Pehlivanköy
95		Kozan	250		Pınarhisar
96		Yumurtalık	251	Tekirdağ	Sarköy
97		Pozantı	252		Malkara
98	Niğde	Ulukışla	253		Hayrabolu
99		Bor	254		Kapaklı
100	Nevşehir	Derinkuyu	255		Saray
101		Ürgüp	256	Çanakkale	Gökçeada
102		Hacıbektaş	257		Eceabat

EK-1. (devam) Kaynak [69]'ye göre Türkiye'de orta ölçekli ilçeler çizelgesi

103		Avanos	258		Gelibolu
104	Aksaray	Eskil	259		Lapseki
105		Sarıyahşi	260		Biga
106	Kırşehir	Kaman	261		Bayramiç
107	Kırıkkale	Keskin	262		Bozcada
108		Karakeçili	263		Ezine
109		Yahşiyan	264		Ayvacık
110	Konya	Ereğli	265	Balıkesir	Gönen
111		Hadim	266		Manyas
112		Çumra	267		Erdek
113		Sarayönü	268		Marmara
114		Altınekin	269		Susurluk
115		Kulu	270		Savaştepe
116		Karapınar	271		Havran
117		Beyşehir	272		Gömeç
118		Seydişehir	273		Ayvalık
119		Akören	274	Manisa	Ahmetli
120		Güneysınır	275		Saruhanlı
121		Akşehir	276		Kırkağaç
122	Mersin	Tarsus	277		Akhisar
123		Çamlıyayla	278		Alaşehir
124		Mut	279		Sarıgöl
125		Anamur	280	İzmir	Dikili
126		Bozyazı	281		Bergama
127		Aydıncık	282		Kınık
128	Karaman	Merkez	283		Foça
129		Ayrancı	284		Menemen
130		Kazımkarabekir	285		Menderes
131	Ankara	Evren	286		Kemalpaşa
132		Haymana	287		Bayındır
133		Polatlı	288		Tire
134		Ayaş	289		Ödemiş
135		Beypazarı	290		Kiraz
136		Nallıhan	291		Beydağ
137		Güdül	292	Aydın	Germencik
138		Çamlıdere	293		Çine
139		Kalecik	294		Bozdoğan
140		Akyurt	295		Karacasu
141		Elmadağ	296		Buharkent
142	Antalya	Kaş	297		Kuyucak
143		Finike	298		Köşk
144		Kumluca	299		Sultanhisar
145		Korkuteli	300		Karpuzlu
146		Gazipaşa	301	Muğla	Milas
147		Akseki	302		Yatağan
148		Gündoğmuş	303		Kavaklıdere
149		İbradı	304		Menteşe
150		Akseki	305		Köyceğiz
151		Serik	306		Ortaca
152		Elmalı	307		Fethiye
153	Kastamonu	Seydiler	308		Seydikemer
154		Bozkurt			
155		Tosya			

EK-2. Bölüm 5.4'te uygulanan sosyal analiz anketi

ORTA BÜYÜKLÜKTEKİ YERLEŞİM ALANLARINDA KORUMA PLANLAMA ÖNERİSİ

Bu anket Gazi Üniveralitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Bölümünde yürütülmekte olan aynı başlıklı doktora tezi için üretilmiştir.

* Gerekli

1. İlçenizin Adı *

2. İlçe merkezinde yer alan tarihi bir doku var mıdır? *
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.
- ◯ Evet
- ◯ Hayır

3. İlçe merkezinde yer alan bir tarihi dokunun adı nedir?

4. İlçe merkezindeki tarihi dokuyu oluşturan ögeler aşağıdakilerden hangileridir?
Uygun olanların tümünü işaretleyin.
- ☐ Kale
- ☐ Cami
- ☐ Medrese
- ☐ Külliye
- ☐ Kümbet
- ☐ Çarşı ve Dükkanlar
- ☐ Bedesten
- ☐ Arasta
- ☐ Han
- ☐ Kervansaray
- ☐ Geleneksel Konutlar
- ☐ Değirmen
- ☐ Köprü
- ☐ Meydan
- ☐ Kilise
- ☐ Diğer: _____

5. İlçe merkezindeki koruma alanının, sit alanı statüsü var mıdır?
Uygun olanların tümünü işaretleyin.
- ☐ Evet
- ☐ Hayır

EK-2. (devam) Bölüm 5.4'te uygulanan sosyal analiz anketi

6. **İlçe merkezinde var olan sit türü nedir?**
Uygun olanların tümünü işaretleyin.

- [ ] I. Derece Arkeolojik Sit Alanı
- [ ] II. Derece Arkeolojik Sit Alanı
- [ ] III. Derece Arkeolojik Sit Alanı
- [ ] Kentsel Sit Alanı
- [ ] Tarihi Sit Alanı
- [ ] Karma Sit Alanı
- [ ] Diğer: _____

7. **Koruma amaçlı imar planı var mıdır?** *
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Evet
- ◯ Hayır

8. **Koruma amaçlı imar planı ne zaman yapılmıştır?**

_____

9. **Belediyenizin hangi birimi koruma projelerinden sorumludur?**

_____

10. **Belediyeniz bünyesinde KUDEB var mıdır?** *
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ◯ Evet
- ◯ Hayır

11. **İlçenizin başlıca ekonomik faaliyet sektörleri nelerdir?**
Uygun olanların tümünü işaretleyin.

- [ ] Tarım
- [ ] Gıda Üretimi
- [ ] Sanayi
- [ ] Turizm
- [ ] Ormancılık
- [ ] Madencilik
- [ ] Diğer: _____

12. **Geçmişte ve bugün etkin olan ve ilçe ekonomisine katkı veren üretime dayalı iş kolu var mıdır?**
Uygun olanların tümünü işaretleyin.

- [ ] Evet
- [ ] Hayır

EK-2. (devam) Bölüm 5.4'te uygulanan sosyal analiz anketi

13. Bir önceki soruda geçen, geçmişte ve günümüzde var olan üretim faaliyeti nedir?

İlçenizde planlanmış/uygulanan/planlanmakta olan çevre ölçeğinde koruma çalışmalarına ait bilgiler

Bu bölümde ilçede gerçekleştirilen çevre ölçeğinde koruma projelerine ait sorular yöneltilmiştir. (Bu bölümde ilgili koruma çalışması varsa, en güncel olan çalışma için soruları yanıtlayınız).

14. İlçe merkezinde bulunan tarihi dokunun korunması için aşağıdaki çevre ölçeğinde koruma yöntemlerinden hangisi/hangileri tercih edilmiştir?
Uygun olanların tümünü işaretleyin.

- ☐ Alan Yönetimi
- ☐ Kentsel Tasarım Projesi
- ☐ Sokak Sağlıklaştırma Projesi
- ☐ Çevre Düzenleme Projesi
- ☐ Tek Yapı Restorasyonu
- ☐ Diğer: _____

15. İlçenizde planlanmış/uygulanan/planlanmakta olan çevre ölçeğinde koruma projesinin adı nedir?

16. Projenin bütününe yönelik, genel amaç ve kapsamını açıklayan bir plan/strateji/ belge var mıdır? Varsa nedir?

17. Projenin koruma amaçlı imar planı (varsa) ilişkisi nasıldır?

18. Projenin ilçedeki diğer hangi projelerle ilişkisi vardır?

EK-2. (devam) Bölüm 5.4'te uygulanan sosyal analiz anketi

19. **Aşağıdakilerden hangileri proje kapsamındaki etkinlikler arasında yer almaktadır? (Lütfen geçerli olanları işaretleyiniz, geçerli yanıtın sayısı 1'den fazla ise işaretleyiniz.)**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1 adet	2 adet	3 adet	Sıfır
Altyapı iyileştirme/ sağlıklılaştırma projesi hazırlanması	◯	◯	◯	◯
Altyapı iyileştirme/ sağlıklılaştırma uygulaması	◯	◯	◯	◯
Çatı ve cephe iyileştirme/ sağlıklılaştırma projesi hazırlanması	◯	◯	◯	◯
Çatı ve cephe iyileştirme / sağlıklılaştırma uygulaması	◯	◯	◯	◯
Yayalaştırma/ sokak döşemesi yenileme projesi hazırlanması	◯	◯	◯	◯
Tek yapı ölçeğinde restorasyon projesi hazırlanması	◯	◯	◯	◯
Tek yapı ölçeğinde restorasyon projesi uygulaması	◯	◯	◯	◯
Tek yapı ölçeğinde restorasyon ve işlevlendirme projesi hazırlanması	◯	◯	◯	◯
Tek yapı ölçeğinde restorasyon ve yeniden işlevlendirme uygulaması	◯	◯	◯	◯
Koruma, kültür ve turizm ile ilgili konularda eğitim	◯	◯	◯	◯
Tanıtım (basın-yayın, internet, vb. kamuoyuna duyurular)	◯	◯	◯	◯
Kentsel tasarım projesi hazırlanması	◯	◯	◯	◯
Kentsel tasarım projesi uygulanması	◯	◯	◯	◯
Çevre (meydan, çarşı) düzenleme projesi hazırlanması	◯	◯	◯	◯
Çevre (meydan, çarşı) düzenleme projesi uygulanması	◯	◯	◯	◯
Sokak sağlıklaştırma projesinin hazırlanması	◯	◯	◯	◯
Sokak sağlıklaştırma projesinin uygulanması	◯	◯	◯	◯
Diğer (açıklayınız)	◯	◯	◯	◯

20. **Bir önceki soruya diğer yanıtını verdiyseniz açıklayınız.**

_____

_____

_____

_____

_____

İlçenizde planlanmış/uygulanan/planlanmakta olan çevre ölçeğinde koruma projesinin paydaşlarına yönelik sorular

Bu bölümdeki soruların amacı, projeye katılan paydaşların, katılım sürecindeki rollerinin tespit edilmesidir.

EK-2. (devam) Bölüm 5.4'te uygulanan sosyal analiz anketi

21. **Belediyenin projedeki rolü/ projeyle ilişkisi nedir?**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1. sütun
Proje sahibi	◯
Denetleme - Kontrol	◯
Danışman	◯

22. **Projeyi başlatan (proje sahibi) kişi ve kuruluşlar kimdir?**

23. **Proje müellif(leri)i kimdir? (meslekilerini yazınız).**

24. **Projeyi onaylayan makamlar hangileridir?**

25. **Projeyi yöneten ekip hangi kişi ve kuruluşlardan oluşmaktadır?**

26. **Projenin finansman kaynağı kimdir/hangi kuruluştur?**

27. **Projeye alandaki kullanıcıların ve kent halkının katılımı nasıl olmuştur?**

28. **Projeye sivil toplum kuruluşlarının katılımı nasıl olmuştur?**

29. **Proje danışmanları kimlerdir? (meslekilerini yazınız)**

30. **Projeye özgü, proje yöneticileri dışındaki kişi ve kurumları içeren bir danışma kurulu veya benzeri örgüt var mıdır?**

EK-3. Bölüm 4.2'de anket gönderilen ilçe belediyeleri ve bağlı olduğu düzey 2 alt bölgeleri

SIRA	DÜZEY 2 ALT BÖLGESİ	İLÇE ADI
1	İstanbul Alt Bölgesi	Çatalca
2		Şile
3	Tekirdağ Alt Bölgesi	Vize
4		Pınarhisar
5		Uzunköprü
6		Keşan
7		Malkara
8	Balıkesir Alt Bölgesi	Ayvacık
9		Ayvalık
10		Gömeç
11	İzmir Alt Bölgesi	Dikili
12		Tire
13		Foça
14	Aydın Alt Bölgesi	Çine
15		Sultanhisar
16		Germencik
17		Karacasu
18		Kavaklıdere
19		Köyceğiz
20		Buldan
21	Manisa Alt Bölgesi	Kırkağaç
22		Tavşanlı
23		Akhisar
24		İhsaniye
25	Bursa Alt Bölgesi	Pazaryeri
26		İznik
27		Sivrihisar
28		Karacabey
29		Osmaneli
30	Kocaeli Alt Bölgesi	Mengen
31		Mudurnu
32		Çınarcık
33		Geyve
34		Düzce
35	Ankara Alt Bölgesi	Ayaş
36		Beypazarı
37		Güdül
38		Kalecik
39	Konya Alt Bölgesi	Karaman Merkez
40		Çumra
41		Sarayönü
42		Altınekin
43		Seydişehir
44	Antalya Alt Bölgesi	Kaş
45		Akseki
46		İbradı
47		Yalvaç
48		Uluborlu
49		Yeşilova

EK-3. (devam) Bölüm 4.2'de anket gönderilen ilçe belediyeleri ve bağlı olduğu düzey 2 alt bölgeleri

50	Adana Alt Bölgesi	Tarsus
51		Anamur
52		Kozan
53		Karataş
55	Hatay Alt Bölgesi	İskenderun
56		Dörtyol
57		Samandağ
58		Toprakkale
59		Düziçi
60		Elbistan
61	Kırıkkale Alt Bölgesi	Keskin
62		Eskil
63		Bor
64		Kaman
65	Kayseri Alt Bölgesi	Avanos
66		Develi
67		Germenek
68		Sorgun
69	Zonguldak Alt Bölgesi	Eskipazar
70		Amasra
71		Alaplı
72		Çaycuma
73		Merzifon
74	Kastamonu Alt Bölgesi	Şabanözü
75		Tosya
76		Boyabat
77	Samsun Alt Bölgesi	Çarşamba
78		Terme
79		Niksar
80		Merzifon
81	Trabzon Alt Bölgesi	Vakıfkebir
82		Ünye
83		Hopa
84		Of
85		Bulancak
86		Sürmene
87		Çayeli
88	Erzurum Alt Bölgesi	Oltu
89		Üzümlü
90	Ağrı Alt Bölgesi	Arpaçay
91	Malatya Alt Bölgesi	Kığı
92		Keban
93		Ağın
94	Van Alt Bölgesi	Ahlat
95		Adilcevaz
96	Gaziantep Alt Bölgesi	Kahta
97		Nizip
98		Polateli
99	Şanlıurfa Alt Bölgesi	Silvan
100		Viranşehir
101		Akçakale
102	Mardin Alt Bölgesi	Şirvan
103		Cizre

EK-4. Mut ilçesindeki tescilli taşınmaz kültür varlıkları ve sit alanları [156]

NO	ADI	ADRES	GRUP	TÜR	KURULUN ADI	KARAR TARİH NO
1	Lal (Lale) Paşa Camii	Pınarbaşı Mah.	Dinsel Yapılar	Camii	GEEAYK	12.6.1982/3626
2	Türbe	Pınarbaşı Mah.	Dinsel Yapılar	Türbe	GEEAYK	12.6.1982/3626
3	Mut Kalesi	Kale Mah.	Askeri Yapılar	Kale	GEEAYK	12.6.1982/3626
4	Taş Han (Davut Paşa Hanı)	Oral Sokak No:17	Kültürel Yapılar	Han	GEEAYK ADANA KVKBK	12.6.1982/3626 26.12.2013 3111
5	Sıtma Şube Şefliği	İç Çarşı Sok.No:15	İdari Yapılar	Sıtma Şube Şefliği	GEEAYK	12.6.1982/3626
6	Askerlik Şubesi	Kale Mah. Yatırtaş Cad.No:2	Askeri Yapılar	Askerlik Şubesi	GEEAYK	12.6.1982/3626
7	Konut	Erdem Sok.No:11-11A	Sivil Mimarlık	Konut	GEEAYK ADANA KVKBK	12.6.1982/3626 26.11.2014 3489(K.G.2)
8	Konut	Erdem Sok.No:8	Sivil Mimarlık	Konut	GEEAYK ADANA KVKBK	12.6.1982/3626 26.11.2014 4350(K.G.2)
9	Konut	Erdem Sok.No:4	Sivil Mimarlık	Konut	GEEAYK	12.6.1982/3626
10	Konut	Pınarbaşı Mah. Gazi İlkokulu Sok.No:16	Sivil Mimarlık	Konut	GEEAYK	12.6.1982/3626
11	Taş Köprü	Mara Sok.	Kültürel Yapılar	Köprü	GEEAYK GEEAYK	12.6.1982/3626 14.3.1980/11789
12	Konut	Pınarbaşı Mah. Dere Sok.No:19	Sivil Mimarlık	Konut	GEEAYK	12.6.1982/3626
13	Konut	Meydan Mah. Müftü Nadir Sok.No:12	Sivil Mimarlık	Konut	GEEAYK	12.6.1982/3626
14	Konut	Meydan Mah. Müftü Mara Sok.No:11A	Sivil Mimarlık	Konut	GEEAYK	12.6.1982/3626
15	Konut	Köprü sok.No:12A	Sivil Mimarlık	Konut	GEEAYK	12.6.1982/3626
16	Konut	Köprü sok.No:4	Sivil Mimarlık	Konut	GEEAYK TKTVYK	12.6.1982/3626 14.11.1985/1561
17	Konut	Silifke Konya Şosesi İçi No:17	Sivil Mimarlık	Konut	GEEAYK	12.6.1982/3626
18	Heroon Mezar 1	Coropissus Antik Kentinde Dağpazarı Köyü	Mezarlıklar	Mezar	ANTALYA KTVKK	17.4.1989/342 01.07.2005/851
19	Dağpazarı Köyü Yerleşim Alanı (Taban Mozaiği) 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı	Coropissus Antik Kentinde Dağpazarı Köyü	Arkeolojik Sit Alanı	Arkeolojik Yerleşme	ANTALYA KTVKK	17.4.1989/342
20	Dağpazarı Kilisesi	Coropissus Antik Kentinde Dağpazarı Köyü	Dinsel Yapılar	Kilise	ANTALYA KTVKK	17.4.1989/342
21	Kaya Mezarları	Coropissus Antik Kentinde Dağpazarı Köyü	Mezarlıklar	Mezar	ANTALYA KTVKK	17.4.1989/342
22	Adrassus Örenyeri (I.Derece Arkeolojik Sit Alanı)	Yalnızcabağ Köyü, Balabolu (Balapbolu) Mevkii	Arkeolojik Sit Alanı	Ören Yeri	ANTALYA KTVKK ADANA KVKBK	6.11.1989/517 26.4.2012 817
23	Kaya İçine Oyulmuş Lahit Mezar	Yalnızcabağ Köyü, Balabolu (Balapoğlu) Mevkii	Mezarlıklar	Mezar	ANTALYA KTVKK	6.11.1989/517

EK-4. (devam) Mut ilçesindeki tescilli taşınmaz kültür varlıkları ve sit alanları [156]

24	Lahit Teknesi I	Yalnızcabağ Köyü, Balabolu (Balapoğlu) Mevkii	Mezarlıklar	Mezar	ANTALYA KTVKK	6.11.1989/517
25	Lahit Teknesi II	Yalnızcabağ Köyü, Balabolu (Balapoğlu) Mevkii	Mezarlıklar	Mezar	ANTALYA KTVKK	6.11.1989/517
26	Mimari Kalıntı	Yalnızcabağ Köyü, Balabolu	Kalıntılar	Kalıntı	ANTALYA KTVKK	6.11.1989/517
27	Lahit Kapağı	Yalnızcabağ Köyü, Balabolu (Balapoğlu) Mevkii	Mezarlıklar	Mezar	ANTALYA KTVKK	6.11.1989/517
28	Kabartmalı Lahit Grubu	Yalnızcabağ Köyü, Balabolu (Balapoğlu) Mevkii	Mezarlıklar	Mezar	ANTALYA KTVKK	6.11.1989/517
29	Sarnıç	Yalnızcabağ Köyü, Balabolu (Balapoğlu) Mevkii	Kültürel Yapılar	Sarnıç	ANTALYA KTVKK	6.11.1989/517
30	Kaya İçine Oyulmuş Lahit Mezarlar -2-	Yalnızcabağ Köyü, Balabolu (Balapoğlu) Mevkii	Mezarlıklar	Mezar	ANTALYA KTVKK	6.11.1989/517
31	Merdivenli Yol	Yalnızcabağ Köyü, Balabolu (Balapoğlu) Mevkii	Kalıntılar	Yol	ANTALYA KTVKK	6.11.1989/517
32	Sur Duvarı	Yalnızcabağ Köyü, Balabolu (Balapoğlu) Mevkii	Kalıntılar	Duvar	ANTALYA KTVKK	6.11.1989/517
33	Tuğrul Camii	Tuğrul Köyü	Dinsel Yapılar	Camii	ANTALYA KTVKK	9.1.1990/601
34	İslami Mezar	Tuğrul Köyü	Mezarlıklar	Mezar	ANTALYA KTVKK	9.1.1990/601
35	İkili İslami Mezar	Tuğrul Köyü	Mezarlıklar	Mezar	ANTALYA KTVKK	9.1.1990/601
36	İlçe Mezarlığı (I.Derece Sit Alanı)	Kale Mah.	Mezarlıklar	Mezarlık	ANTALYA KTVKK	9.1.1990/601
37	Kışla Köyü Mezarlığı (I.Derece Sit Alanı)	Kışla Köyü	Mezarlıklar	Mezarlık	ANTALYA KTVKK	9.1.1990/601
38	Kızılminare Mezarlığı (I.Derece Sit Alanı)	Tekeli Köyü	Mezarlıklar	Mezarlık	ANT.KK	9.1.1990/601
39	Kızılminare (I.Derece Sit Alanı)	Tekeli Köyü	Dinsel Yapılar	Minare	ANT.KK	9.1.1990/601
40	Arkeolojik Sit Alanı	Merkez	Arkeolojik Sit Alanı	Arkeolojik Sit Alanı	ADANA KTVKK	20.8.1991/899
41	Alahan Örenyeri (I.Derece Arkeolojik Sit Alanı)	Mut-Karaman Karayolu Üzerinde	Arkeolojik Sit Alanı	Örenyeri	ADANA KTVKK	11.10.1991/976 21.07.2015-5233
42	Kaletepesi arkeolojik sit alanı	Yıldız -Gençali mahalleri	Arkeolojik Sit Alanı		ADANA KTVKK	21.07.2015-5234
43	Örenyeri I.Derece Arkeolojik Sit Alanı	Yeşilyurt (Sinabiç) Köyü, Ardıçlı Tepe Üzerinde	Arkeolojik Sit Alanı	Örenyeri	ADANA KTVKK	11.3.1993/1406
44	Mavga Kalesi I.Derece Doğal ve Arkeolojik Sit Alanı	Hacınuhlu Köyü, Kozlar Yaylası Mevkii,	Diğer Sit Alanları	Kale Arkeolojik Ve Doğal Sit	ADANA KTVKK ADANA KVKBK	11.3.1993/1407 28.7.2011 7403(yeni sit sınırı)
45	Attepe Höyüğü 1.derece arkeolojik sit alanı	Suçatı Mah.	Arkeolojik Sit Alanı	Höyük	ADANA KTVKK ADANA KVKBK	13.9.1993/1503 23.7.2014 3940
46	Göksu (Kadı) Köprüsü		Kültürel Yapılar	Köprü	GEEAYK	26.08.2015-5355
47	Göksu (Kadı) Köprüsü	Ermenek-Mut Yolu	Kültürel Yapılar	Köprü	GEEAYK	14.3.1980/11789
48	Yapıntı Köprüsü	Mut	Kültürel Yapılar	Köprü	GEEAYK	14.3.1980/11789

EK-4. (devam) Mut ilçesindeki tescilli taşınmaz kültür varlıkları ve sit alanları [156]

49	Kıravga Köprüsü	Köprübaşı Köyü sınırları içerisinde	Arkeolojik Sit Alanı	Köprü	ADANA KTVKK	26.10.1995 2270
50	Mağara ve Kaya Oymaları I.Derece Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı	Hacıahmetli Köyü, Kapız Mevkii	Diğer Sit Alanları	Mağara Arkeolojik Ve Doğal Sit	ADANA KVKBK	10.5.1996/2496
51	Kalıntılar I. Derece Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı	Çömelek Köyü Arıkayası Mevkii	Diğer Sit Alanları	Arkeolojik ve Doğal Sit	ADANA KVKBK	10.5.1996/249626.
52	Dağ (Mera) Camii	Mut Öreni Mevkii	Dinsel Yapılar	Camii	ADANA KVKBK	25.11.1996 / 2645 26.09.2017-8453 Korunma Alanı
53	Sazon Kanyonu ve çevresi (1.Derece Arkeolojik Sit Alanı)	Çömelek Köyü	Arkeolojik Sit Alanı	Arkeolojik Sit	ADANA KVKBK	18.12.2000 4005
54	Keben Köprüsü	Çömelek Köyü	Kültürel Yapılar	Köprü	ADANA KVKBK	18.12.2000 4005
55	Arı (Çömelek) Köprüsü	Çömelek Köyü	Kültürel Yapılar	Köprü	ADANA KVKBK	18.12.2000 4005
56	Eşekçi Köprüsü	Çömelek Köyü	Kültürel Yapılar	Köprü	ADANA KVKBK	18.12.2000 4005
57	Dağ Pazarı Kilisesi	Dağ Pazarı	Kültürel Yapılar	Kilise	ADANA KVKBK	28.09.2001-4364
58	Nurettin Sofi Türbesi	Yalnızbağ Köyü	Dinsel Yapılar	Türbe	ADANA KVKBK	22.3.2002 4669
59	Antik Yerleşim ve Nekropol Alanı	Çömelek köyü Türkmenpınarı Mev.	Arkeolojik Sit Alanı	Nekropol	ADANA KVKBK	28.6.2007 2814 26.11.2007 3288
60	Sertuvul Hanı	Narlıdere köyü Sertavul Yaylası, Han Boğazı Mev.	Kültürel Yapılar	Han	ADANA KVKBK	18.12.2007 3406
61	Heroon Mezar 2	Coropissus Antik Kentinde sit alanı dışında	Mezarlıklar	Mezar	ADANA KVKBK	27.2.2009 4720
62	Anıtsal Kapı	Coropissus Antik Kentinde sit alanı dışında	Kültürel Yapılar	Kapı	ADANA KVKBK	27.2.2009 4720
63	Sarnıç	Coropissus Antik Kentinde sit alanı dışında	Kültürel Yapılar	Sarnıç	ADANA KVKBK	27.2.2009 4720
64	Su Kemeri	Coropissus Antik Kentinde sit alanı dışında	Kültürel Yapılar	Su Kemeri	ADANA KVKBK	27.2.2009 4720
65	Antik Duvar Kalıntısı	Coropissus Antik Kentinde sit alanı dışında	Kalıntılar	Kalıntı	ADANA KVKBK	27.2.2009 4720
66	Kaya Mezarları	Coropissus Antik Kentinde sit alanı dışında	Mezarlıklar	Mezar	ADANA KVKBK	27.2.2009 4720
67	Kaya Mezarları	Coropissus Antik Kentinde sit alanı dışında	Mezarlıklar	Mezar	ADANA KVKBK	27.2.2009 4720
68	Kilise Kalıntısı	Coropissus Antik Kentinde sit alanı dışında	Dinsel Yapılar	Kilise	ADANA KVKBK	27.2.2009 4720
69	Coropissus Antik Kenti Yerleşimi 1. 2. ve 3.derece Arkeolojik Sit Alanı	Dağpazarı Köyü	Arkeolojik Sit Alanı	Antik Kent	ANTALYA KTVKK ADANA KVKBK	17.4.1989/342 27.2.2009 4720 21.10.2009 5377
70	Sarnıç	Deveci Mah.	Kültürel Yapılar	Sarnıç	ADANA KVKBK	15.9.2009 5345
71	Anıt Ağaç	Haydar Köyü	Anıt Ağaç	Ağaç	ADANA KVKBK	23.12.2009 5577
72	Konut	Kale Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	ADANA KVKBK	29.4.2010 5933 24.05.2016-6353 (Koruma Alanı Belirleme)
73	Nekropol ve Kaya mezarları 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı	Mut-3.Bölge hududu karayolu güzergahındaki Geçimli Köyü, Alahan ve Alaoda Mevkiilerinde	Arkeolojik Sit Alanı	Nekropol	ADANA KVKBK	30.3.2010 5845

EK-4. (devam) Mut ilçesindeki tescilli taşınmaz kültür varlıkları ve sit alanları [156]

74	Kale Tepesi (I. derece arkeolojik sit)	Kestel Dağı	Arkeolojik Sit Alanı	Tepe	ADANA KVKBK	22.04.2011 7073
75	Harap Camii (Kızılminare)	Tekeli Köyü	Dinsel Yapılar	Camii	ADANA KVKBK	27.01.2011 6766
76	Mağaralar 1.derece doğal ve arkeolojik sit alanı	Hacınuhlu-Topluca köyü sınırlarında	Diğer Sit Alanları	Doğal ve Arkeolojik Sit	ADANA KVKBK	21.6.2002 4784 22.4.2011 7072 (sit sınırı)
77	1.derece Arkeolojik sit Alanı (Zeytin pres yerinin bulunduğu alan)	Geçimli Mah.	Arkeolojik Sit Alanı	Arkeolojik Sit	ADANA KVKBK	30.4.2014 3658 29.5.2014 3776 (geçiş dönemi koruma esasları)
78	Eski Camii ve türbe kalıntıları	Kavaklı Mah.	Dinsel Yapılar	Camii	ADANA KVKBK	29.5.2014 3775
79	Çingene Beleni Tepesi	Kayraktepe Baraj Alanı	Arkeolojik Sit Alanı	1.Derece Ark.Sit Alanı	ADANA KVKBK	23.07.2014 3942
80	Kilistepe Höyüğü	Kayraktepe Baraj Alanı		1.Derece Ark.Sit Alanı	ADANA KVKBK	23.07.2014 3942
81	Beyler Konağı	Kayraktepe Baraj Alanı		Tek Yapı Tescili	ADANA KVKBK	23.07.2014 3942
82	Şapel	Kayraktepe Baraj Alanı		Tek Yapı Tescili	ADANA KVKBK	23.07.2014 3942
83	Türbe	Kayraktepe Baraj Alanı		Tek Yapı Tescili	ADANA KVKBK	23.07.2014 3942
84	Köprü	Kayraktepe Baraj Alanı		Tek Yapı Tescili	ADANA KVKBK	23.07.2014 3942
85	Yapı Kalıntısı	Kayraktepe Baraj Alanı		Tek Yapı Tescili	ADANA KVKBK	23.07.2014 3942
86	Han Kalıntısı	Kayraktepe Baraj Alanı		Tek Yapı Tescili	ADANA KVKBK	23.07.2014 3942
87	Attepe Höyüğü	Kayraktepe Baraj Alanı	Arkeolojik Sit Alanı	1.Derece Ark.Sit Alanı	ADANA KVKBK	23.07.2014 3942
88	Lala Paşa Camii ve Kümbet	(1. derece arkeolojik sit alanı içinde)	Dinsel Yapılar	Camii ve Kümbet	ADANA KVKBK	İlk tescil 27.08.2014 4059
89	Kilisetepe Höyüğü 1.derece arkeolojik sit alanı	Kışla Mah.	Arkeolojik Sit Alanı	Höyük	ADANA KTVKK	13.9.1993 1503(TESCİL)
90	Beyler Konağı	Hisarköy Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konak	ADANA KTVKK	6.10.1994 1903 23.7.2014 3938
91	Şapel	Derinçay Mah.	Dinsel Yapılar	Şapel	ADANA KTVKK	6.10.1994 1903 23.7.2014 3939
92	Yapı Kalıntısı	Derinçay Mah.	Kalıntılar	Kalıntı	ADANA KTVKK	6.10.1994 1903 23.7.2014 3939
93	Nurettin Sofi Türbesi 2.grup	Yalnızcabağ Mahallesi	Dinsel Yapılar	Türbe	ADANA KVKBK	24.05.2016-6332
94	Alaoda Kilisesi ve Nekropol 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı	Geçimli Mahallesi	Dinsel Yapılar	Kilise ve Nekropol	ADANA KVKBK	16.09.2015 5463
95	Gürlevik Antik Yerleşim	Ballı Mahallesi, Gürlevik mevkii	Arkeolojik Sit Alanı	Arkeolojik Yerleşme	ADANA KVKBK	24.05.2016 6355
96	Köprü	Derinçay Mah.	Kültürel Yapılar	Köprü	ADANA KTVKK	6.10.1994 1903 23.7.2014 3939
97	Mezarlık Alanı(I. derece arkeolojik sit alanı)	BALLI Mahallesi, Gürlevik mevkii	Arkeolojik Sit Alanı	Mezarlık	ADANA KVKBK	21.02.2017-7471
98	3.derece ark.s it alanı	Kale ve Doğancı Mahalleleri	Arkeolojik Sit Alanı	Arkeolojik Sit	ADANA KVKBK	25.05.2017/8035 22.11.2017-8727
99	1.derece ark. sit alanı	Mirahor Mahallesi	Arkeolojik Sit Alanı	Arkeolojik Sit	ADANA KVKBK	25.05.2017-8036

EK-5. Kaynak [179]’dan elde edilen Mut hava fotoğrafları

Resim 5.1. Kaynak [179]’dan elde edilen 1955 yılı Mut hava fotoğrafı

EK-5. (devam) Kaynak [179]’dan elde edilen Mut hava fotoğrafları

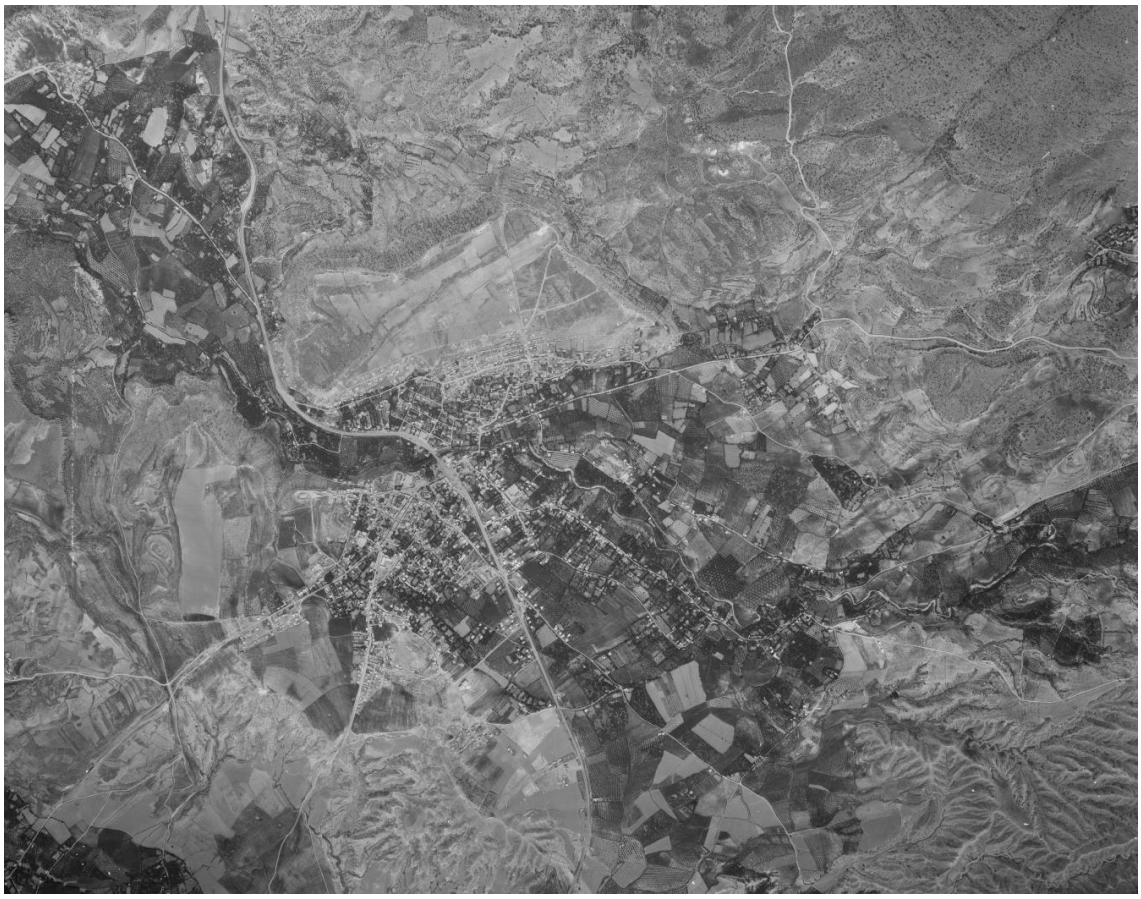

Resim 5.2. Kaynak [179]’dan elde edilen 1970 yılı Mut hava fotoğrafı

EK-5. (devam) Kaynak [179]’dan elde edilen Mut hava fotoğrafları

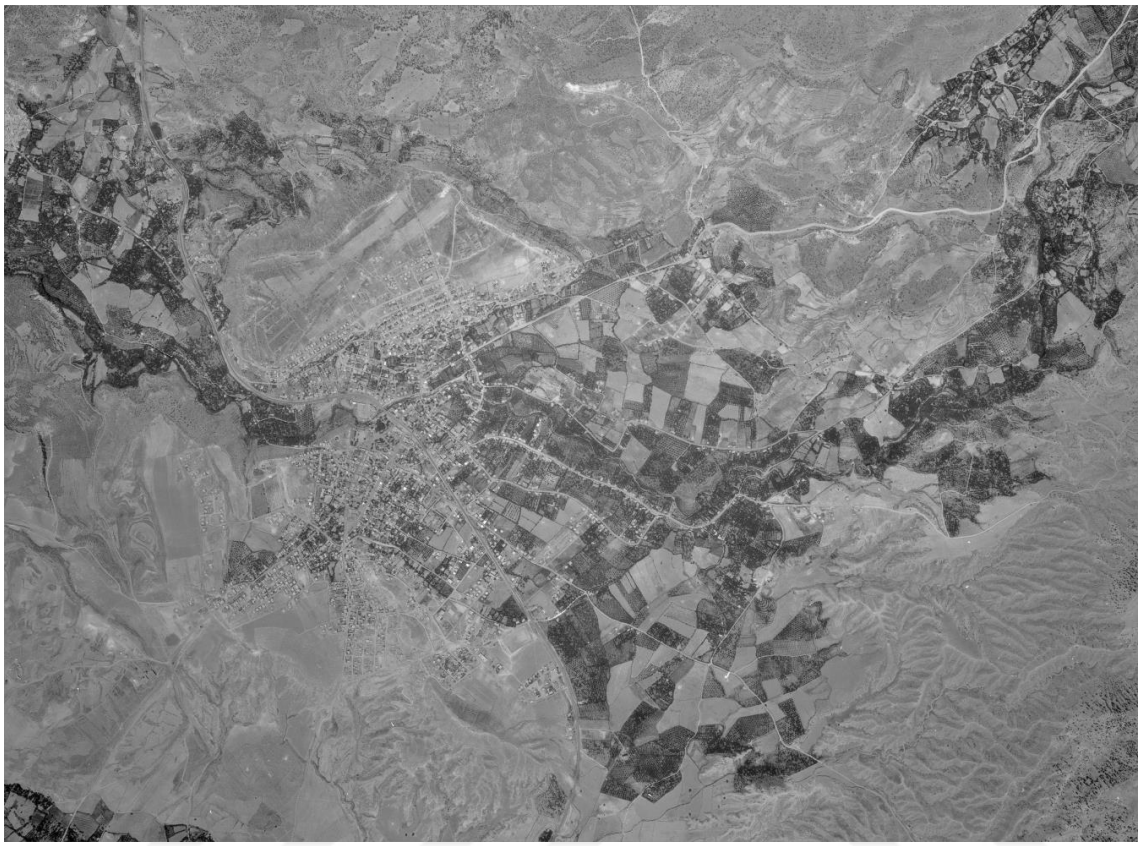

Resim 5.3. Kaynak [179]’dan elde edilen 1978 yılı Mut hava fotoğrafı

EK-5. (devam) Kaynak [179]’dan elde edilen Mut hava fotoğrafları

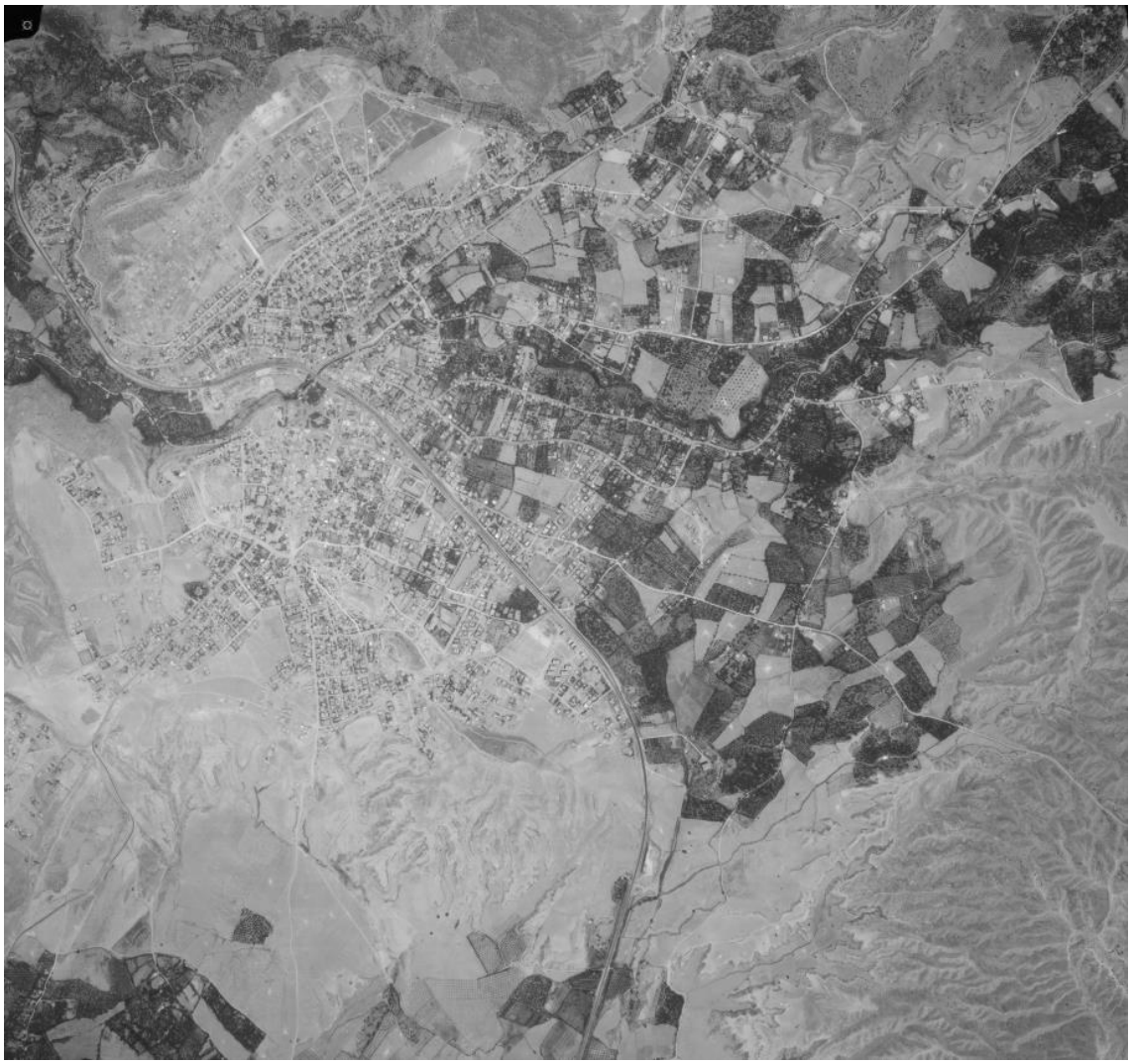

Resim 5.3. Kaynak [179]’dan elde edilen 1990 yılı Mut hava fotoğrafı

EK-5. (devam) Kaynak [179]'dan elde edilen Mut hava fotoğrafları

Resim 5.4. Kaynak [179]'dan elde edilen 2009 yılı Mut hava fotoğrafı

EK-6. ÖKGB'lerde uygulanmış sosyal anket

MUT GELENEKSEL YERLEŞMELER SOSYAL DEĞERLENDİRME ANKETİ

Mahalle: Adı: Mülkiyet: Sokak: Yaşı: Ada / Parsel Numarası: Mesleği: Kapı Numarası: Eğitim: Anket Tarihi: Envanter Numarası: Cinsiyet: Anketi Yapan: AYŞE MANAV

YAPI-KULLANICI İLİŞKİSİ SORULARI

Evinizden memnun musunuz? [ ] EVET [ ] HAYIR

Eviniz ile ilgili aşağıdakilerden hangisini yapmayı düşünürsünüz?

[ ] Tamir edip kullanmak [ ] İlave yapmak [ ] Satmak [ ] Kiraya verip başka eve çıkmak

[ ] Yıkıp yeniden yapmak: [ ] Kendi eliyle [ ]Müteahhit Eliyle

Tamir etmek veya onarım yapmak isterseniz aşağıdakilerden hangisi yoluyla yaparsınız?

[ ] Kendim yaparım (emek katkısı) [ ] Ustaya yaptırırım (maddi katkı) [ ] Her ikisi de

Evin hangi bölümünde tamirat yaparsınız?

[ ] Çatı [ ]Kapı [ ]Pencere [ ]Sıva [ ]Tavan [ ]Mutfak Tezgahı [ ] Diğer

Bu güne kadar aşağıdakilerden hangisini yaptınız?

[ ] Hayır [ ] Bakım [ ] Basit Onarım [ ] Esaslı onarım (Restorasyon) [ ] Değişim [ ] Mekan Ekleme

Yeni bir ev yaptıracak maddi gücünüz var mı? [ ] Evet [ ] Hayır

Her türlü imkanınız olsa ve bu evde oturmaktan vazgeçseniz, Mut'ta nerede oturmak istersiniz?.....

Nasıl bir evde oturmak istersiniz?

[ ] Müstakil Ev [ ] Apartman [ ] Diğer

Evinizin tamiri ya da bakımı için banka kredisi almayı düşünür müsünüz?

[ ] Evet [ ] Hayır

Evin bakımı veya tamiratı için devlet size, faizsiz ve uzun vadede geri ödemeli kredi verse, alıp tamir yaptırmayı düşünür müsünüz? [ ] Evet [ ] Hayır

Yapınızı gezmek, fotoğrafını çekmek, onunla ilgili soru sormak isteyen oluyor mu?

EK-6. (devam) ÖKGB'lerde uygulanmış sosyal anket

YAPIYA AİT DONATILAR VE KULLANIM

Eviniz kaç odalı: ……

Evinizde odalar yetiyor mu? [ ] Evet [ ] Hayır

Evinizde huzurlu ve güvende hissediyor musunuz? [ ] Evet [ ] Hayır

Evinizde yaz – kış oturuyor musunuz? [ ] Evet [ ] Hayır

Evinizde banyo ayrı bir oda şeklinde mi? [ ] Evet [ ] Hayır

Çamaşırı nerede yıkıyorsunuz? Makinada ise, makine nerde duruyor? ……

Evinizde mutfak ayrı bir oda şeklinde mi? [ ] Evet [ ] Hayır

Evinizde tuvalet dışarıda mı? [ ] Evet [ ] Hayır

Yatma ve yaşama mekanları ayrı mı? [ ] Evet [ ] Hayır……

Isıtma için ne kullanıyorsunuz? ……

Yakıtı nerede depoluyorsunuz? ……

Hangi odaları ısıtıyorsunuz?

BİNANIN YAKIN ÇEVRESİ İLE İLGİLİ SORULAR

Bu mahallenin en beğendiğiniz yapısı (binası) hangisi?……

Mahallede eksik olduğunu düşündüğünüz hizmetler nelerdir? ……

Ne kadar süredir bu mahallede yaşıyorsunuz? ……

Eskiden bu mahallede oturan komşularınız, hangi mahalleye ya da şehre taşındı? ……

Neden bu mahallede oturmayı tercih ettiniz?

[ ] Kirası ucuz [ ] Miras [ ] Akraba ve aile dostlarına yakın [ ] İşyerine- Okula yakın [ ] Diğer

Sizce bu mahallenin gelecekteki konumu ne olmalı?

[ ]Konut bölgesi [ ] Ticaret bölgesi [ ]Turistik bölge [ ]Diğer……

Çevrenizde yapılmış hiç restorasyon çalışması var mı? [ ] Evet …… [ ] Hayır

Restorasyon çalışmalarının iyi yanı ya da kötü yanları neler olabilir?

[ ] İyi [ ] Kötü [ ] Beni ilgilendirmiyor

Bu mahalleye çok katlı yeni yapılar yapılsa sizce nasıl olur?

[ ] Daha iyi olur. [ ] Bugünkü güzelliğini ve insancıllığını kaybeder. [ ] Beni ilgilendirmiyor.] Diğer

EK-6. (devam) ÖKGB'lerde uygulanmış sosyal anket

MUT'UN TAMAMI İLE İLGİLİ SORULAR

Sizce Mut'un en güzel yeri neresi? ……

Sizce Mut'un en güzel yapısı (binası) hangisidir?……...…….

Mut'ta eksik olduğunu düşündüğünüz hizmetler nelerdir?.....……

Eksik olduğunu düşündüğünüz hizmetler için çözümler neler olabilir?....……...…..

Boş zamanlarınızda nerelere gidersiniz?

[ ] Piknik [ ] Park [ ] Komşu Gezmesi [ ] Kahvehane [ ] Evde Otururum [ ] Kursa Giderim [ ] Diğer

Çarşıya hangi sıklıkta gidersiniz?

[ ] Her gün [ ] Haftada 1-2 gün [ ] 10- 15 günde bir [ ] Ayda 1 gün

Çarşıda en çok gittiğiniz yer neresidir? ……

İşyeriniz nerede? ……

İşyerine nasıl ulaşıyorsunuz? .....

Çocukların okulu nerede? ……

Okula nasıl ulaşıyorlar? .....

Mut'ta yapılan inşaat, çevre düzenlemesi ve restorasyon çalışmalarından memnun musunuz?

[ ] Evet [ ] Hayır Açıklama:……

EK-7. Bölüm 5.5.2’de yapı katalog fişi örneği

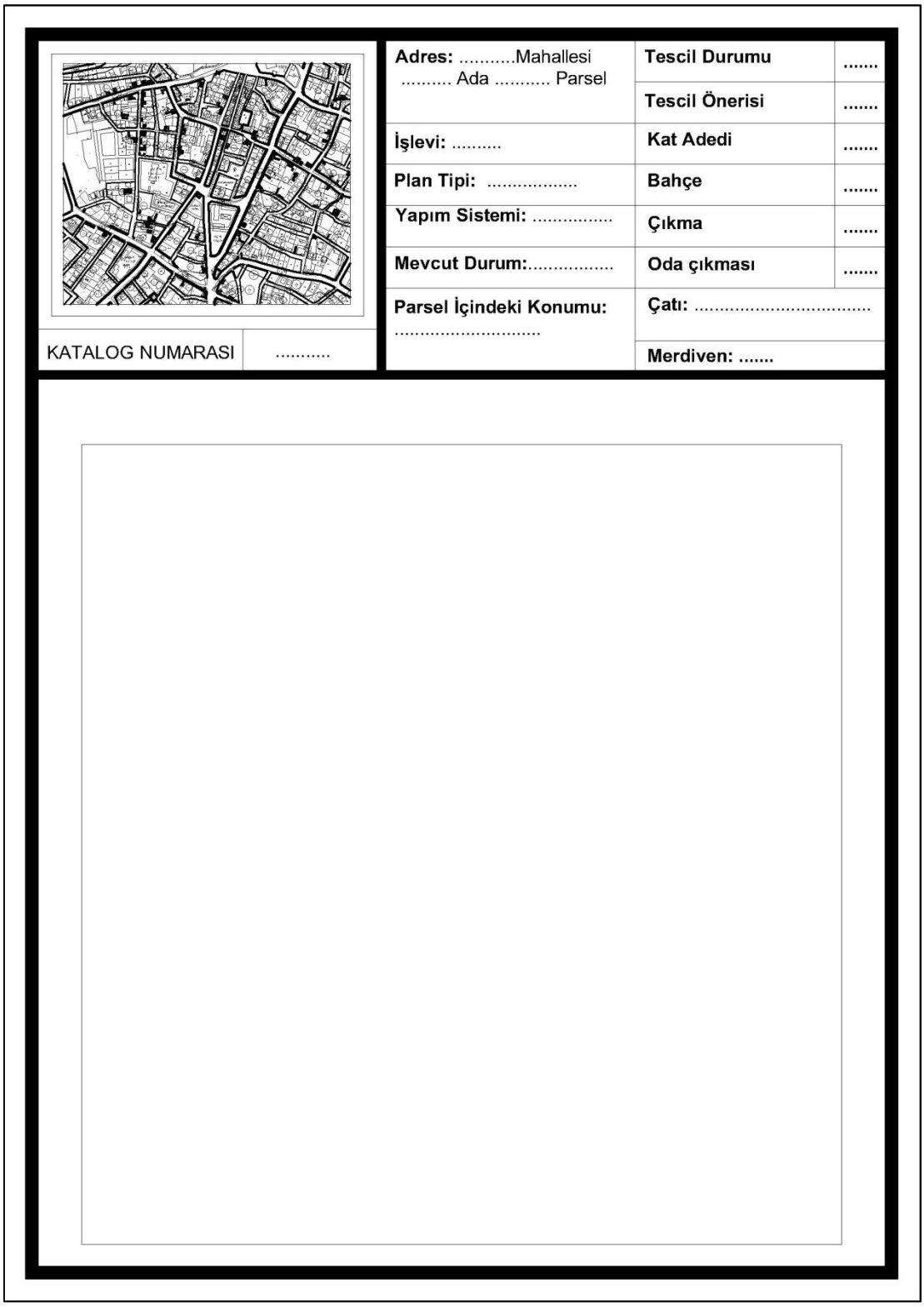

Şekil 7. 1. Bölüm 5.5.2’de yapı katalog fişi örneği

EK-8. Çizelge 8. 1. Bölüm 5.5.2'te yapı tanımlama fişi örneği-190 envanter numaralı geleneksel konut

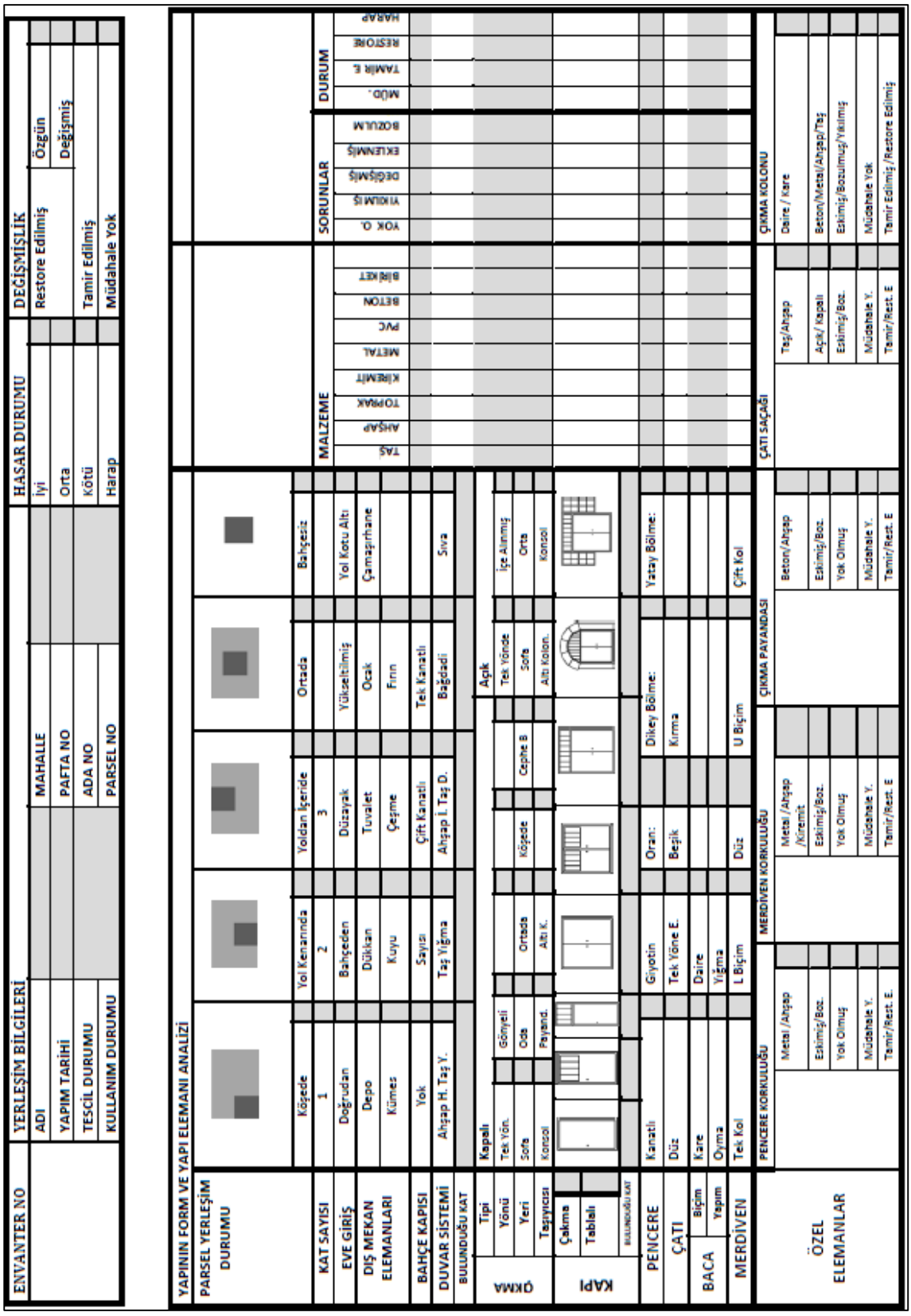

EK-8. (devam) Çizelge 8. 1. Bölüm 5.5.2'te yapı tanımlama fişi örneği-190 envanter numaralı geleneksel konut

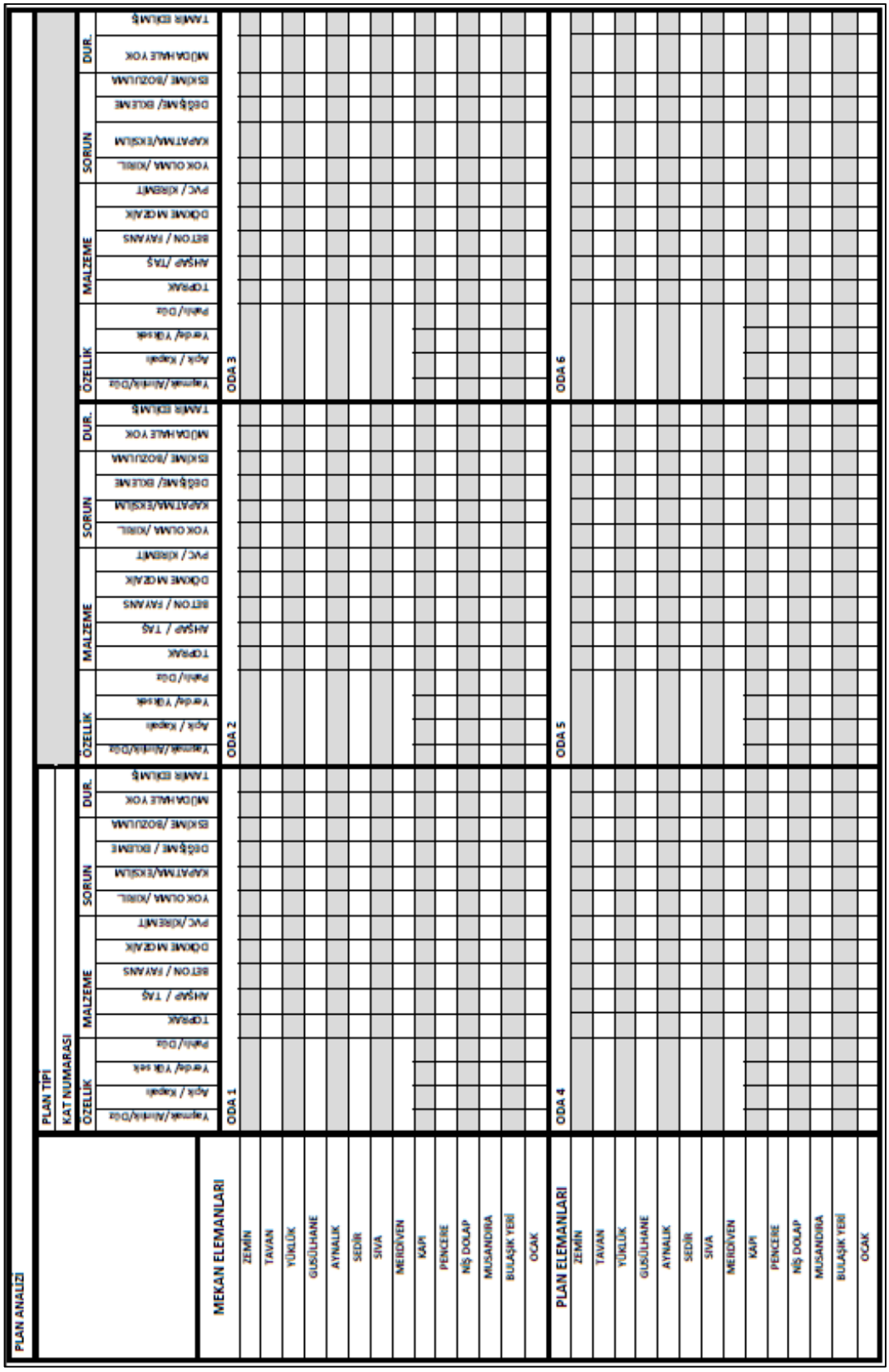

EK-9. Mersin – Adana planlama bölgesi 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planı ve lejantı

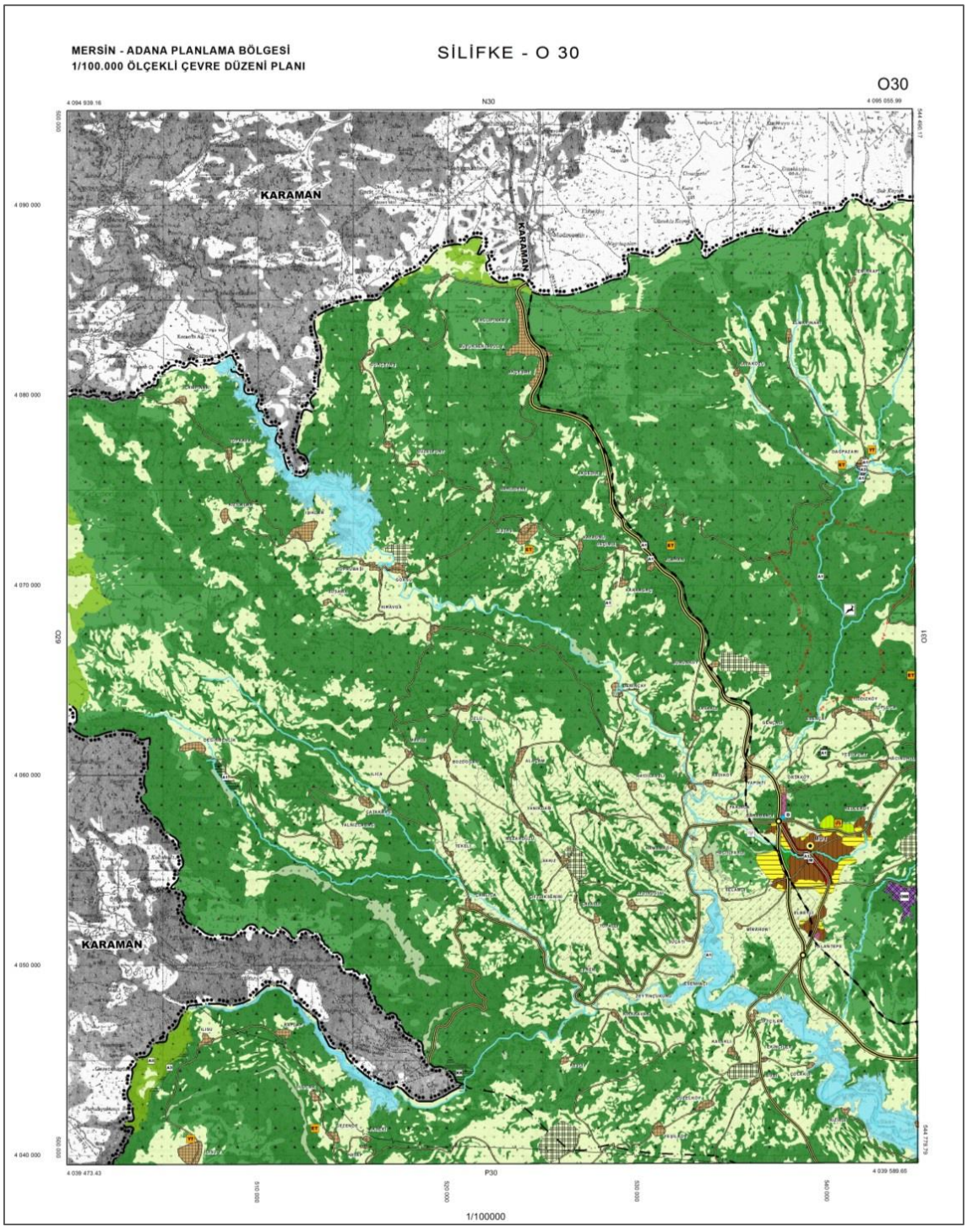

Harita 8.1. Mersin – Adana planlama bölgesi 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planı

EK-9. (devam) Mersin – Adana planlama bölgesi 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planı ve lejantı

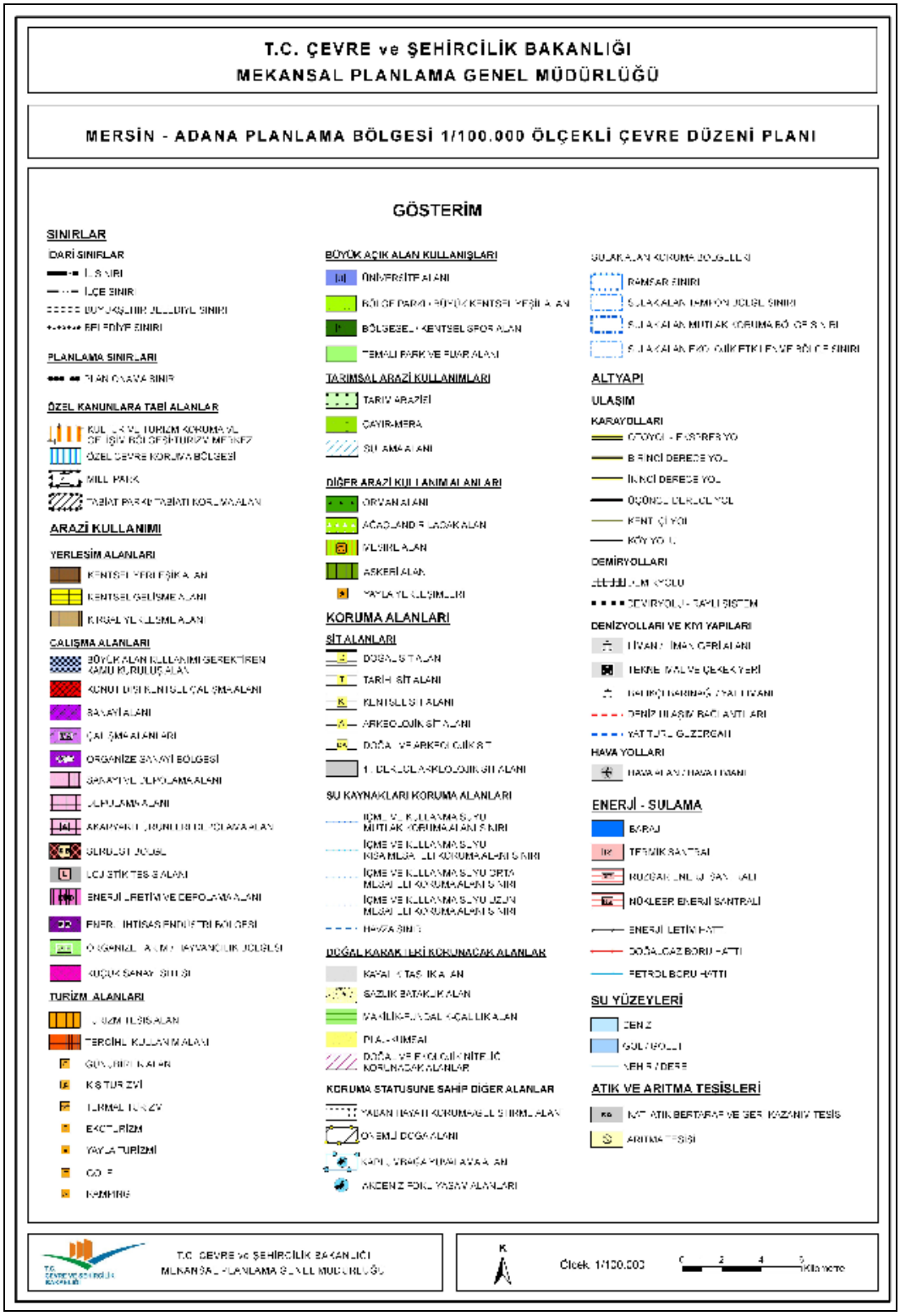

EK-10. Ticaret bölgesi faaliyet ve dönem bilgisi içeren liste

Sıra	İş Yeri Sahibinin Adı Soyadı	Faaliyetin İçeriği	İşe Başlama Tarihi	İşin Bitiş Tarihi	Kayıtlı İşyeri Adresi		Kayıt Yılı	Sicil No:
					Cadde- Sokak	Kapı No		
1	Halk Tecim Evi Ahmet Pekşen	Manifatura	1943	1970	İç Çarşı - Han Sokak 1	1	1959	1
2	Güven Ticarethanesi Mehmet Manav	Manifatura tuhafiye Bakliyat Hırdavat Ziynet Eşyası (Perakende)	1959	1970	Dış Çarşı - 31	31	1959	3
3	Mustafa Asaf Ateş	Manifatura Tuhafiye Hırdavat	1956	1965	Dış Çarşı 41/43	41-43	1959	4
4	Mustafa Tabak	Manifatura Tuhafiye (perakende)	1958		Dış Çarşı:21	21	1959	5
5	Ahmet Çağlar	Manifatura Bakkaliye	1949		İç Çarşı: No:2	2	1959	6
6	Adem Zorlu	Bakkaliye Tekel Bayiliği	1943		Dış Çarşı No: 40	40	1959	7
7	Mustafa Servi	Manifatura ve Bakkaliye	1956	1965	Dış Çarşı No:36	36	1959	8
8	Mehmet Ergin	Manifatura ve Bakkaliye	1950		Dış Çarşı No:15	15	1959	9
9	Azim Sabat Yaşar Ali Manav	Bakkaliye ve Hırdavat Toprak Ürünleri (perakende)	1956	1988	Dış Çarşı No: 61	61	1959	10
10	Azmi Sebat Ali Manav	Ziynet Eşyası Hırdavat	1939		Dış Çarşı No: 62	62	1959	11
11	Güvenal Tecim Evi Ali Alper	Manifatura bakkaliye Hırdavat	1946		İç Çarşı No: 34	34	1959	12
12	Alp Tecim Evi Kemal Alp	Manifatura Tuhafiye Kırtasiye	1951		İç Çarşı No: 32	32	1959	14
13	Sabri Arslan	Manifatura Tuhafiye (perakende)	1950	1964	İç Çarşı No: 37	37	1959	15
14	Ahmet Paylı	Bakkaliye Züccaciye Kırtasiye	1958		İç Çarşı - 12	12	1959	16
15	Mehmet Işık	Manifatura Bakkaliye Perakende	1952		İç Çarşı	30	1959	17
16	Akif Baykan	Manifatura tuhafiye hıdravat Bulgur İmalatı Odun Kereste Tomruk	1944-1960		Dış Çarşı	10	1959	18
17	Fahri Çınar	Şekerleme ve Helva İmalatçılığı Fırıncılık Kereste Tomruk Odun	1939-1959		İç Çarşı	23	1959	19
18	abdullah Sezai Koyu	Manifatura Bakkaliye	1944	1964	Dış Çarşı	30	1959	21
19	Ahmet Karpuzcu	Manifatura	1944		Dış Çarşı	26	1959	24
20	Mehmet Arlı	Manifatura	1950		Dış Çarşı	5	1959	25
21	Mustafa İşler İşler Ticaret	Manifatura toprak rünleri Hububat Bulgur Peynir İmalatçılığı	1944-1963		Dış Çarşı	9	1959	26
22	İbrahim Başçı	Manifatura Bakkaliye	1942		Dış Çarşı	3	1959	27
23	Mustafa Atsan	Toprak Ürünleri Manifatura	1938	1963	Dış Çarşı	41	1959	28

EK-10. (devam) Ticaret bölgesi faaliyet ve dönem bilgisi içeren liste

Sıra	İş Yeri Sahibinin Adı Soyadı	Faaliyetin İçeriği	İşe Başlama Tarihi	İşin Bitiş Tarihi	Kayıtlı İşyeri Adresi Cadde- Sokak	Kapı No	Kayıt Yılı	Sicil No:
24	Hüseyin PAKCAN	Manifatura, Un	1945	1970	Dış Çarşı	45	1959	29
25	Ahmet ALPER	Manifatura (Perakende)	1957	1987	Dış Çarşı	33	1959	30
26	Mehmet KİRAZLI	Manifatura - Tuhafiye	1934	1970	Dış Çarşı	44	1959	31
27	Mehmet DEVAM	Manifatura - Bakkaliye	1953	1970	Dış Çarşı	40	1959	32
28	Ahmet PAKCAN	Manifatura - Bakkaliye - Toprak Ürünleri	1950	2005	Dış Çarşı	45	1959	33
29	Ali DEMİRDAĞ	Bakkaliye	1956	1962	Dış Çarşı	25	1959	35
30	Mustafa AR	Bakkaliye	1957	1965	Dış Çarşı	16	1959	36
31	Ali SERÇE	Manifatura	1950		Dış Çarşı	12	1959	37
	Hisarlı Hilmi AYDIN	Bakkaliye	1947		Dış Çarşı			
32		Kereste - Tomruk - Bulgur - Çiftlik	1959		Dış Çarşı	20	1959	38
33	Osman YALMAN	Manifatura - Tuhafiye	1948		Dış Çarşı	18	1959	40
34	Mustafa YALMAN	Bakır İşleri ve İmalatçılığı	1955		İç Çarşı	43	1959	42
35	Hasan KURTULAN	Manifatura - Bakkaliye - Bulgur	1940	1964	Dış Çarşı	7	1959	44
36	Mustafa CANATAN	Kundura Dikiciliği	1950	1970	Mut Çarşısı	3	1959	45
	İbrahim TAŞDEMİR	Komiyonculuk ve Okka Malları	1959					
37		Gazinoculuk - Kahvecilik	1961		Sebze Pazarı	12	1959	46
38	Ziraat Bankası	Banacılık	?	DEVAM	Dış Çarşı - Üst Kat	71	1959	47
39	Sinanlı Pazarı Ahmet BÜYÜKŞAHİN	Manifatura - Bakkaliye	1958	1970	Dış Çarşı	35	1959	48
40	Ali Rıza SERT	Helva ve Şekerleme İmalatçılığı	1951		İç Çarşı	56	1959	49
41	Mehmet PARLATAN	Elektrik Malzemesi ve Hırdavat	1954		Dış Çarşı	41	1959	50
42	Mehmet BAŞÇI	Bakkaliye	1941		İç Çarşı	11	1959	51
43	Şükrü KARAER	Manifatura - Tuhafiye	1959	1966	İç Çarşı	23	1959	52
44	Mehmet Ali SEYMEN	Tuhafiye - Hırdavat	1955		Dış Çarşı	49	1959	53
45	Mut Eczanesi Zühre AGİ	Tıbbi Zerzevat- Sıhhi Levazımat - İlaç İmalat	1959		Mut Çarşısı - Cami Karşısı	50	1959	54
46	Sadık ORAL	Oto kaza nakliyat	1945		Mut Çarşısı	49	1959	59
47	Feride DİKÇE	Bakkaliye ve Tekel Bayiliği	1950	1977	İç Çarşı	26	1959	60
48	Ümit Azim - Yılmaz HANCIOĞLU	Toprak Ürünleri - Yağlı Daneler - Oto Malz. - Hırdavat	1959	1965	Mut Çarşısı	60	1959	61
49	Hasan PAKCAN	Ekmek İmalatı- Fırıncılık (Toptan, Perakende)	1930		İç Çarşı	14	1959	62

EK-10. (devam) Ticaret bölgesi faaliyet ve dönem bilgisi içeren liste

Sıra	İş Yeri Sahibinin Adı Soyadı	Faaliyetin İçeriği	İşe Başlama Tarihi	İşin Bitiş Tarihi	Kayıtlı İşyeri Adresi Cadde- Sokak	Kapı No	Kayıt Yılı	Sicil No:
50	İstikamet Ticarethanesi - Hasan DİNÇER	Toprak Ürünleri- Manifatura	1953		Dış Çarşı	85	1959	63
51	Mehmet ÇİVİT	Oto kaza nakliyat	1958	1960	Kale Mah	105	1959	65
52	İbrahim ORAL	Otobüsçü	1959	1970	Kale Mah	1	1960	119
53	Süleyman ŞİMŞEK	Oto kaza nakliyat- Odun- Kereste- Tomruk - Kömür	1960	1987	Kale Mah	20	1960	121
54	Park Lokantası - Sait ERGÜN	Lokantacılık	1961	1970	Mut Çarşısı	1	1961	135
	Mehmet ATEŞ	Nakliyatçılık (kamyon)	1961	1996	Kale Mah			
55	Gözde Süt Ürünleri	Tulum , Kaşar, Beyaz Peynir, Yoğurt, Ayran	1986	1970		134	1961	145
56	Ali KAVASTAN	Nakliyatçılık (kamyon)	1956		Kale Mah	27	1961	148
57	Şahin Pazarı- Mustafa ŞAHİN	Manifatura- Tuhafiye- Bakkaliye - Bulgur - Peynir	1962		İç Çarşı	11	1962	158
58	Ali ARLI	Bulgur İmalatçılığı ve Çeltik Ekimi	1962		İç Çarşı	10	1962	173
59	Şükrü CAN	Keim Hayvanları Alım - Satımı	1962	1970	Kale Mah	68	1962	178
60	Ertan AYDIN	Odun- Kereste- Tomruk - Kömür	1962	1965	Kale Mah	25	1962	179
61	Durhasan ZÜRRAY	Manifatura -Toprak Ürünleri - Bulgur ve Peynir İmalatı	1962		Mut Çarşısı - Belediye Civarı	4	1962	181
62	Mehmet DİLEKÇİ	Manifatura - Bulgur - Peynir İmalatçılığı	1957	1997	İç Çarşı	5	1962	183
63	Mehmet ŞENGÜL	Toprak Ürünleri ve Bakkaliye	1940		İç Çarşı	9	1962	185
64	Osman Nuri DOĞAN	Bakkaliye - Tuhafiye	1956		İç Çarşı	24	1962	186
65	İşler Ticaret - Mustafa İŞLER	Oto kaza nakliye - Odun - Kereste- Tomruk	1963		Kale Mah	6	1963	223
66	Azim Ticaret - Ali GÜME	Radyo Bisiklet Dikiş Makinesi Saat Malz.	1961	1982	Dış Çarşı	47	1963	224
67	Moda Terzihanesi - Ali KİRAZLI	Tücar, Terzi, Zeytin İmalatçılığı	1954		Mut Çarşısı - Siliffke Cad.	87	1963	225
68	Mustafa TALAŞ	Bakkaliye - Tuhafiye	1964		Dış Çarşı	6	1964	226
69	Mehmet GÜLTEKİN	Nakliyat - Odun - Kereste- Tomruk	1964		Kale Mah	12	1964	227
70	İsmail ŞENTÜRK	Manifatura- Kumaş	1964		Dış Çarşı	12	1964	228
71	Nuri DEMİRBAĞ	Tüccar -Terzi	1960		Dış Çarşı	35	1964	229
72	Orhan KURTULAN	Manifatura- Fotoğrafçılık	1961		Dış Çarşı	7	1964	230
73	Ahmet Kemal TEKİN	Bakkaliye	1962		Cumhuriyet Meydanı Yanı	10	1964	232
74	Ali DEMİRBAĞ	Tüccar -Terzi - Kumaş İmalat	1950		İç Çarşı	51	1964	233

EK-10. (devam) Ticaret bölgesi faaliyet ve dönem bilgisi içeren liste

Sıra	İş Yeri Sahibinin Adı Soyadı	Faaliyetin İçeriği	İşe Başlama Tarihi	İşin Bitiş Tarihi	Kayıtlı İşyeri Adresi Cadde- Sokak	Kapı No	Kayıt Yılı	Sicil No:
75	Mustafa KÜÇÜK	Bakkaliye Kitabevi	1964 1986		İç Çarşı	2	1964	234
76	Mehmet ŞAHİN	Şahinler Bakkaliyesi- Sebzecilik	1962		İç Çarşı	3	1964	235
77	Ahmet AKYOL	Bakkaliye	1964		Dış Çarşı	14	1964	236
78	Ömer ÇELİK	Bakkaliye- Züccaciye- Toprak Ürünleri	1962		Dış Çarşı	26	1964	237
79	Mehmet Ali ERSOY	Ersoy Bakkaliyesi	1961		Dış Çarşı	30	1964	239
80	Osman ASUN	Bakkaliye - Odun- Kereste- Tomruk - Hububat	1961		Cumhuriyet Meydanı Yanı	62	1964	241
81	Mehmet Uzel GÜRKAN	Manifatura - Tuhafiye - Hububat- Ziynet Eşyası	1960		Yukarı Çarşı	12	1964	242
82	Abdurrahman ATAY	Manifatura - Bakkaliye - Kesim Hayvanları			Dış Çarşı	yok	1964	243
83	Mut Eczanesi	Eczacılık - Yerli ve Yabancı Tıbbi Müstehazanat- Sıhhi Malzeme	1964		Mut Çarşısı	22	1964	257
84	Osman Özkan	Toprak Ürünleri - Canlı Hayvan Ticareti	1955	1991	Mut Çarşısı	yok	1966	272
85	Süleyman ERGÜN	Kavafiye	1958		İç Çarşı	65	1966	274
86	Mehmet ERSERÇE	Deri ve Kavafiye İşleri	1966		İç Çarşı	28	1966	275
87	Mehmet GÜNDÜZ	Kundura v Kavafiye İşleri	1954		İç Çarşı	21	1967	276
88	Yahya KARAÇAYIR	Kunduracılık v Kavafiye	1950		İç Çarşı	40	1967	279
89	Musa ESKİ	Bisiklet Yedek Parça	1966		Çarşı Caddesi	18	1967	281
90	Hasan EĞİLMEZ	Canlı Hayvan Kesim - Alım -Satım	1966	1992	Mut Çarşısı	282	1967	282
91	Ahmet TOZLU	Bakkaliye - Perakende	1966		Mut Çarşısı	11	1967	283
92	Mehmet GÜME	Motorsiklet - Radyo - Halı - Acentası	1966	2004	İç Çarşı	57	1967	287
93	Hasan GÜLAÇAM	Bakkaliye	1966		Silifke Caddesi	13	1967	289
94	Mehmet KUTLUBEY	Bakkaliye	1965		Silifke Caddesi	15	1967	290
95	Ahmet ŞEKER	Bakkaliye	1966		Mut Çarşısı	9	1967	292
96	Emin ÜÇÜNCÜ	Bilimum İnşaat Müteahhitliği, İnşaat Malzemeleri	1964		Kale Mahallesi	7	1968	294
97	Mehmet MANAV	Manifatura, Arçelik Mobilya	1963		Mut Çarşısı	99	1968	296
98	Mehmet AKDOĞAN	Ekmek İmalatı	1955		Mut Çarşısı	14	1968	298

EK-10. (devam) Ticaret bölgesi faaliyet ve dönem bilgisi içeren liste

Sıra	İş Yeri Sahibinin Adı Soyadı	Faaliyetin İçeriği	İşe Başlama Tarihi	İşin Bitiş Tarihi	Kayıtlı İşyeri Adresi Cadde- Sokak	Kapı No	Kayıt Yılı	Sicil No:
99	Mehmet Tevfik TAŞ	Tuhafiye	1960		İç Çarşı	54	1968	299
100	Musa YAVAŞ	Bakkaliye	1950		Mut Çarşısı	24	1970	300
101	Galip ÜÇÜNCÜ	Oto Kaza Nakliyatç	1960		Kale Mahallesi	9	1970	304
102	Ömer Lütfi ÖZKAN	Bakkaliye ve Kırtasiye	1964		Dış Çarşı	1	1970	321
103	Ali Rıza KEMANCI	Hizar İşletmesi	1968	1984	Silifke Caddesi	yok	1970	325
104	Rüştü DİNÇER	Eczacılık	1968	1991	Mut Çarşısı	yok	1970	330
105	Mehmet GÜLŞEN	Manifatura- Tuhafiye	1969		Dış Çarşı	27	1970	337
106	Bahri SERT	Helva ve Şekerleme İmalatçılığı	1969		İç Çarşı	70	1970	351
107	Abdullah ÇATAL	Bakkaliye	1967		Mut Çarşısı	Belediye Altı	1970	355
108	Mehmet Emin TÜZÜN	Kırtasiye	1968		Mut Çarşısı	Yok	1970	356
109	Hasan MANAV	Cam Alımı - Satımı	1966		Mut Çarşısı	35	1970	358
110	Süleyman ŞENTÜRK	Manifatura - Kumaş- Dayanıklı Tüketim Malları	1966	2008	Dış Çarşı	16	1970	359
111	Ömer Ali ÖRS	Manifatura - Bakkaliye	1967		Dış Çarşı	34	1970	361
112	Halil SAĞLAM	Av Malzemeleri ve Zirai İlaç	1970	1997	Cumhuriyet Meydanı	3	1970	362
113	İsmail KILINÇ	Bakkaliye - Tuhafiye ve Süper Toto Bayi	1970	2001	Mut Çarşısı	6	1971	366
114	Hüseyin KİZİR	Toprak Ürünleri ve Yer Fıstığı Toptan - Perakende	1965		Dış Çarşı	2	1971	369
115	Kemal ESEN	Kırtasiye- Tuhafiye- Konfeksiyon	1971	2008	Mut Çarşısı	26	1971	373
116	Başak ECZANESİ	Eczacılık	1971		Dış Çarşı	25	1971	381
117	Ali Galip ŞİMŞEK	Eczacılık- Parfümeri	1971		Dış Çarşı	12	1971	385
118	Süleyman DOĞAN	Mahrubatçılık- Kesim Hayvanları	1968	1984	İç Çarşı	47	1972	390
119	Ali GÜVEN	Manifatura- Tuhafiye	1971		Dış Çarşı	71	1973	400
120	Nuri KAMİLOĞLU	Manifatura- Tuhafiye	1968	1996	Dış Çarşı	11	1973	403
121	Mustafa TÜRKOĞLU	Manifatura- Tuhafiye	1970	1995	Dış Çarşı	11	1973	409
122	Osman Nuri İNCE ve Ort. Kol. Ltd. Şti.				Dış Çarşı	14	1975	442
123	Mustafa Fehmi ŞENTÜRK	Manifatura- Madeni Eşya - Tuhafiye	1976	1997	Dış Çarşı	16	1976	451
124	Yaşar DEMİRDAĞ	Sıhhi Tesisat - Bakkaliye- Nalburiye- Hırdavat	1971	2000	Cumhuriyet Caddesi	1	1976	469

EK-10. (devam) Ticaret bölgesi faaliyet ve dönem bilgisi içeren liste

Sıra	İş Yeri Sahibinin Adı Soyadı	Faaliyetin İçeriği	İşe Başlama Tarihi	İşin Bitiş Tarihi	Kayıtlı İşyeri Adresi Cadde- Sokak	Kapı No	Kayıt Yılı	Sicil No:
125	Hasan DEMİRDAĞ	Sıhhi Tesisat - Bakkaliye- Nalburiye- Hırdavat	1971	2000	Cumhuriyet Caddesi	1	1976	470
126	Abdullah ÖZÇELİK	Manifatura - Tuhafiye	1970		Dış Çarşı	30	1976	474
127	Ayşe MANAV	Manifatura - Tuhafiye -	1971		Dış Çarşı	31	1976	476
128	Mahmut GÜNAY	Manifatura - Tuhafiye	1970	2002	Dış Çarşı	30	1976	477
129	Mustafa Necati PAKCAN	Manifatura - Tuhafiye- Mobilya- Elektrikli Elektriksiz Ev Aletleri	1970	2011	Dış Çarşı	43	1976	478
130	Kadir PAKCAN		1970	2011	Dış Çarşı	43	1976	479
131	Mustafa PAKCAN		1970		Dış Çarşı	43	1976	480
132	Kahraman ÇELEBİ	Ekmek İmalatı	1976		Dış Çarşı	2	1976	481
133	İlgün TOKSUK	İnşaat Müteahhitliği - Plan Proje İşleri	1976		İç Çarşı	5/A	1976	497
134	Hayrullah ÜNAL	İnşaat Müteahhitliği - Plan Proje İşleri	1976		İç Çarşı	5	1976	498
135	Türkoğlu MANİFATURA	Manifatura - Tuhafiye	1976		Dış Çarşı	34	1977	502
136	İsmail GÜL	Manifatura - Tuhafiye	1975	1991	Dış Çarşı	34	1977	503
137	Osman YALMAN	Manifatura - Tuhafiye	1948	1988	Dış Çarşı	14	1977	504
138	Veli AYHAN	Toprak Ürünleri - Hayvan Yemi - İnşaat Malzemesi - Profil Demir	1975	1991	Dış Çarşı	83	1978	508
139	Hasan MANAV	Her Türlü Cam Ticareti	1978	1996	Dış Çarşı	87	1978	513
140	Faruk GÜME	Motorlu Araç Ev Cihazları Yer Ürünleri	1978		Dış Çarşı	4	1978	519
141	Süleyman MANAV	Sarraflık	1970	2010	Dış Çarşı	31	1978	538
142	Ali BAŞBUĞ		1970		Dış Çarşı	38	1979	541
143	Ramazan ÖRS	Manifatura	1979	2006	Dış Çarşı	13	1979	545
144	Gülnar Pazarı - Ramazan GÜLŞEN	Manifatura - Tuhafiye	1968	2002	Dış Çarşı	18	1979	552
145	Mustafa PAKCAN	Sarraflık ve Saatçilik	1976	2006	Dış Çarşı	10	1979	563
146	Hüseyin YALMAN	Manifatura - Tuhafiye	1977	2010	Dış Çarşı	14	1979	565
147	Yakup ÇALDAĞ	Sarraflık ve Saatçilik	1976		Dış Çarşı	10	1979	566
148	İbrahim KURTULGAN - Hüseyin ERGUN	Fırıncılık	1979	1995	Dış Çarşı	62	1979	571
149	Abdullah Atay KANBUR	Manifatura	1976	1992	Belediye Altı	8	1979	572

EK-10. (devam) Ticaret bölgesi faaliyet ve dönem bilgisi içeren liste

Sıra	İş Yeri Sahibinin Adı Soyadı	Faaliyetin İçeriği	İşe Başlama Tarihi	İşin Bitiş Tarihi	Kayıtlı İşyeri Adresi Cadde- Sokak	Kapı No	Kayıt Yılı	Sicil No:
150	Hasan KILIÇ	Demir ve Demirden Mamül Eşya	1979	1999	Taş Han Sokağı	16	1979	584
151	Sebat TİCARET	Manifatura	1968	2004	Dış Çarşı	49	1980	597
152	Gözde KUMAŞ	Manifatura - Kumaşçılık	1979	2004	İç Çarşı	21	1980	598
153	Devam TİCARET	Manifatura	1979	2009	Dış Çarşı	44	1980	599
154	Sezer TİCARET	Sarraflık - Attariye	1976		İç Çarşı	4	1980	600
155	Arı Nalburiye - Osman ARI	Nalburiye - İnşaat Malzemesi	1980	1986	Oral Sokak	9	1980	603
156	Mustafa KARAER	Alevgaz Bayiliği ve Ev Cihazları	1975		Dış Çarşı	22	1980	610
157	Tezcan KONFEKSİYON	Konfeksiyon - Tuhafiye	1979	2006	Dış Çarşı	29	1980	612
158	İtimat Kundura Evi- Ahmet GEZER	Kavafiye	1969	2001	İç Çarşı	36	1980	613
159	İbrahim ARSLAN	Manifatura	1980		Dış Çarşı	40	1980	614
160	Gündüz Mağazası - Mehmet GÜNDÜZ	Kavafiye	1965	1991	İç Çarşı	25	1980	615
161	Hüseyin Ticarethanesi	Her Türlü Ev Cihazları	1953	1999	Dış Çarşı	12	1980	621
162	Sadık ORAL	Nalburiye, İnşaat Malzemesi, Sıhhi Terazi	1979	2006	Dış Çarşı	51	1980	634
163	Osman Nuri YALMAN	Sarraflık- Altın alım ve satımı	1981		Dış Çarşı	14	1981	659
164	Galip Müteahhitlik Mühendislik	Proje - Taahhüt İşleri - İnşaat Müteahhitliği	1983	1983	Dış Çarşı	2	1983	721
165	Ali Şimşek	Eczacılık	1980		Dış Çarşı	51	1985	748
166	Temiz _iş Lokantası Teslime DEVAM	Lokanta İşletmesi	1980	2002	Dış Çarşı	42	1986	751
167	Saztellioğlu TİCARET - Osman DOĞAN	Elektrikli - elektriksiz ev aletleri	1988		İç Çarşı	77	1988	796
168	Selahattin ARSLAN	Nakliye ve Tahhüt İşleri	1987	1994	Taş Han İçi		1988	800
169	Ahmet YARAR	Şekerleme İmalatı	1976	1991	Oral Sokak	20	1988	801
170	Ahmet ÇALDAĞ	Kuyumculuk	1992		Dış Çarşı	7	1992	871
171	Yusuf KARA	Sarraf	1991		İç Çarşı	24	1992	873
172	İbrahim DEMİRBAĞ	Dayanaıklı Tüketim Malları	1984		Dış Çarşı	37	1993	901

EK-10. (devam) Ticaret bölgesi faaliyet ve dönem bilgisi içeren liste

Sıra	İş Yeri Sahibinin Adı Soyadı	Faaliyetin İçeriği	İşe Başlama Tarihi	İşin Bitiş Tarihi	Kayıtlı İşyeri Adresi Cadde- Sokak	Kapı No	Kayıt Yılı	Sicil No:
173	Ayşe MANAV - Mustafa MANAV	Sarraf - Kuyumculuk	1977	1998	Dış Çarşı	11	1993	902
174	Zehra KANBUR	Manifatura	1993	1996		8	1993	922
175	Süleyman TOPLU	İnşaat Müteahhitliği	1994	1997	Cumhuriyet Caddesi	18	1994	960
176	Mustafa MANAV	İpragaz Bayii - Dayanıklı Tüketim Malları ve Taşeronluk	1987		Dış Çarşı	87	1994	961

EK-11. Korunması gerekli geleneksel yapı örnekleri/özel işlev verilecek yapılar

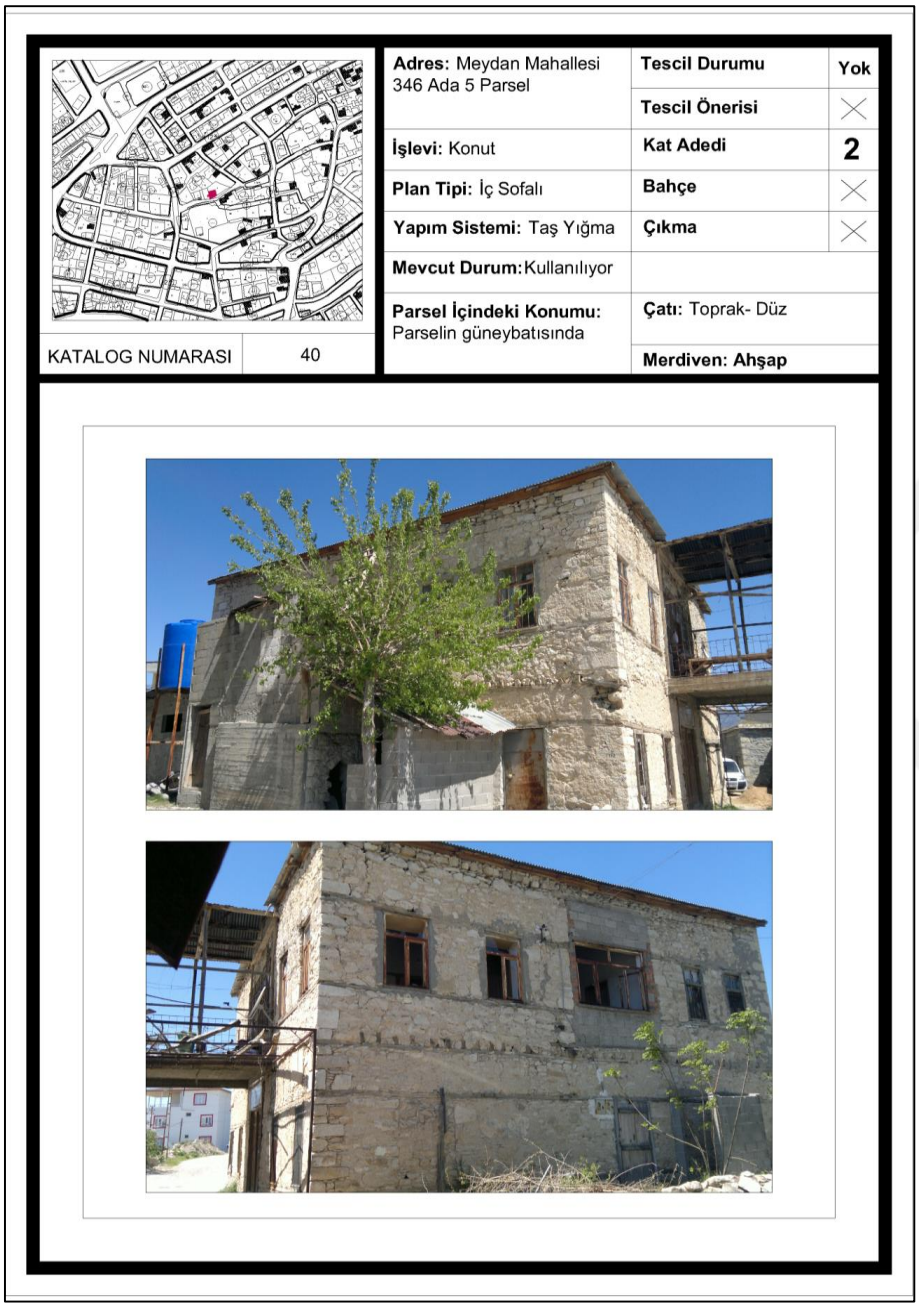

Şekil 11.1. Bölge 3'te yer alan geleneksel konut- Envanter No: 40, Bölüm 5.7.2

EK-11. (devam) Korunması gerekli geleneksel yapı örnekleri/özel işlev verilecek yapılar

Şekil 10. 2.(devam) Bölge 3'te yer alan geleneksel konut Envanter No: 56-Bölüm 5.7.2

EK-11. (devam) Korunması gerekli geleneksel yapı örnekleri/özel işlev verilecek yapılar

Şekil 11. 3. (devam) Bölge 3'te yer alan geleneksel konut Envanter No: 59-Bölüm 5.7.2

EK-11. (devam) Korunması gerekli geleneksel yapı örnekleri/özel işlev verilecek yapılar

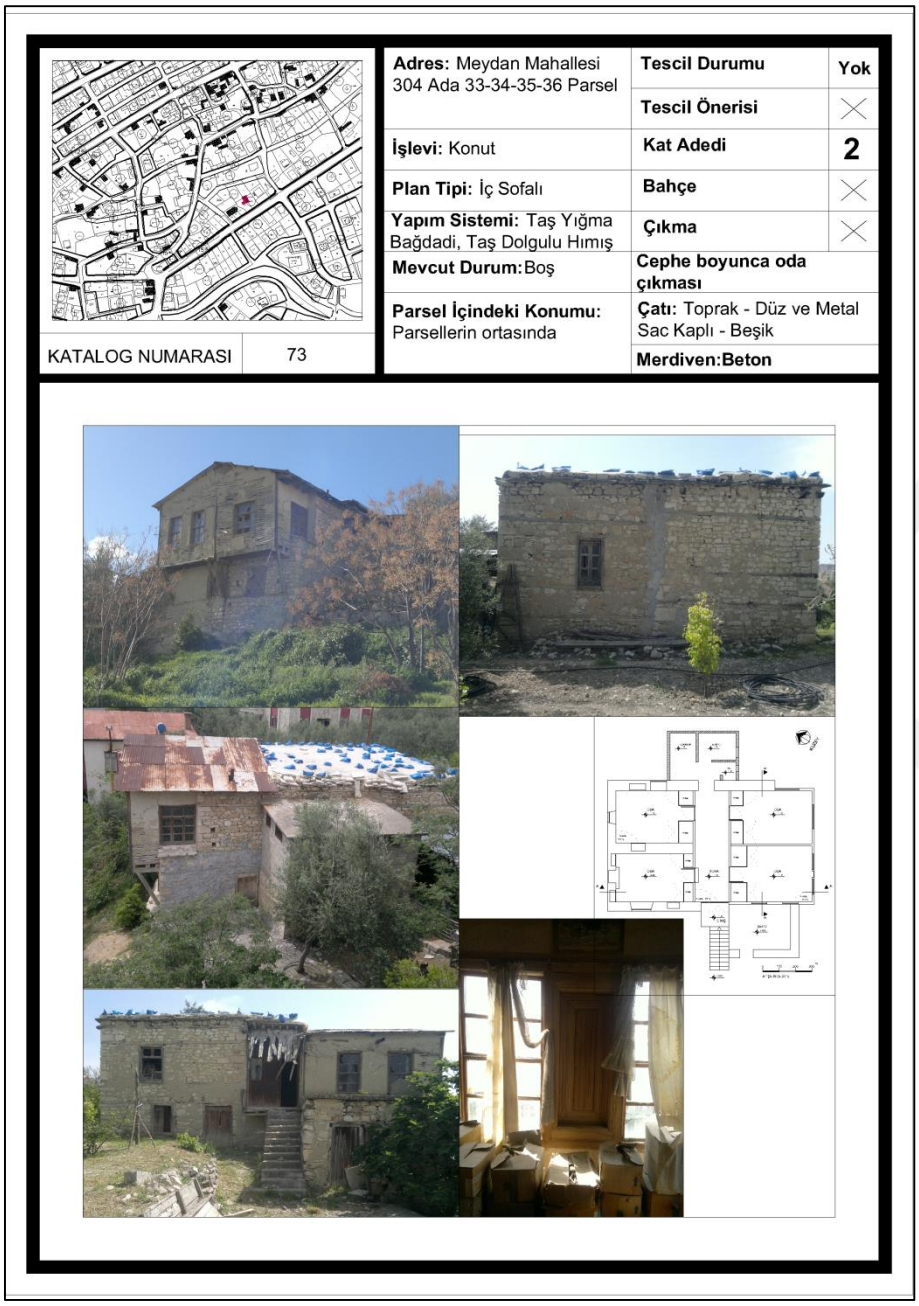

Şekil 11. 4. (devam) Bölge 3'te yer alan geleneksel konut Envanter No: 72-Bölüm 5.7.2

EK-11. (devam) Korunması gerekli geleneksel yapı örnekleri/özel işlev verilecek yapılar

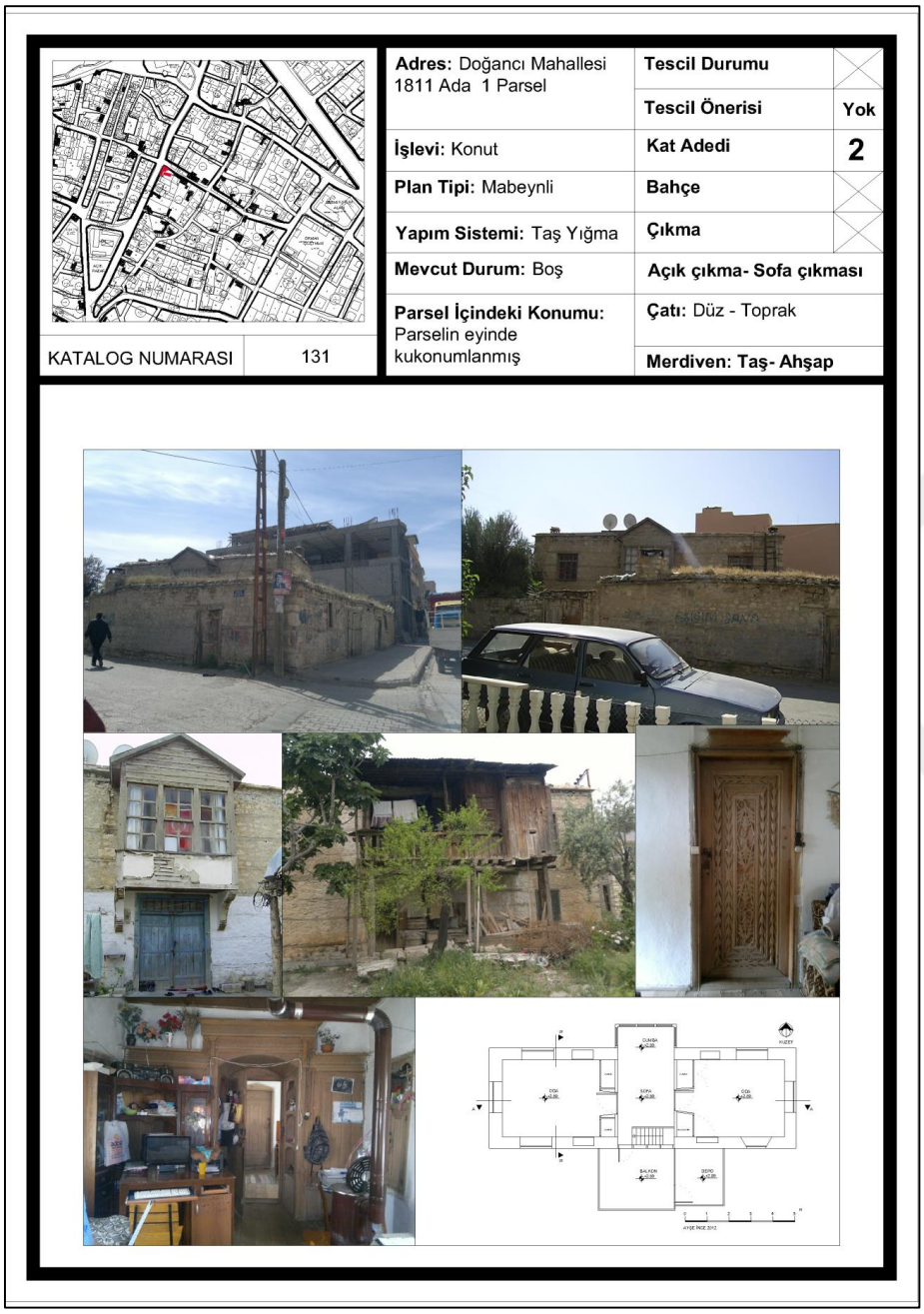

Şekil 10.5. Bölge 1'de yer alan geleneksel konut Envanter No: 131 -Bölüm 5.7.2

EK-11.(devam) Korunması gerekli geleneksel yapı örnekleri/özel işlev verilecek yapılar

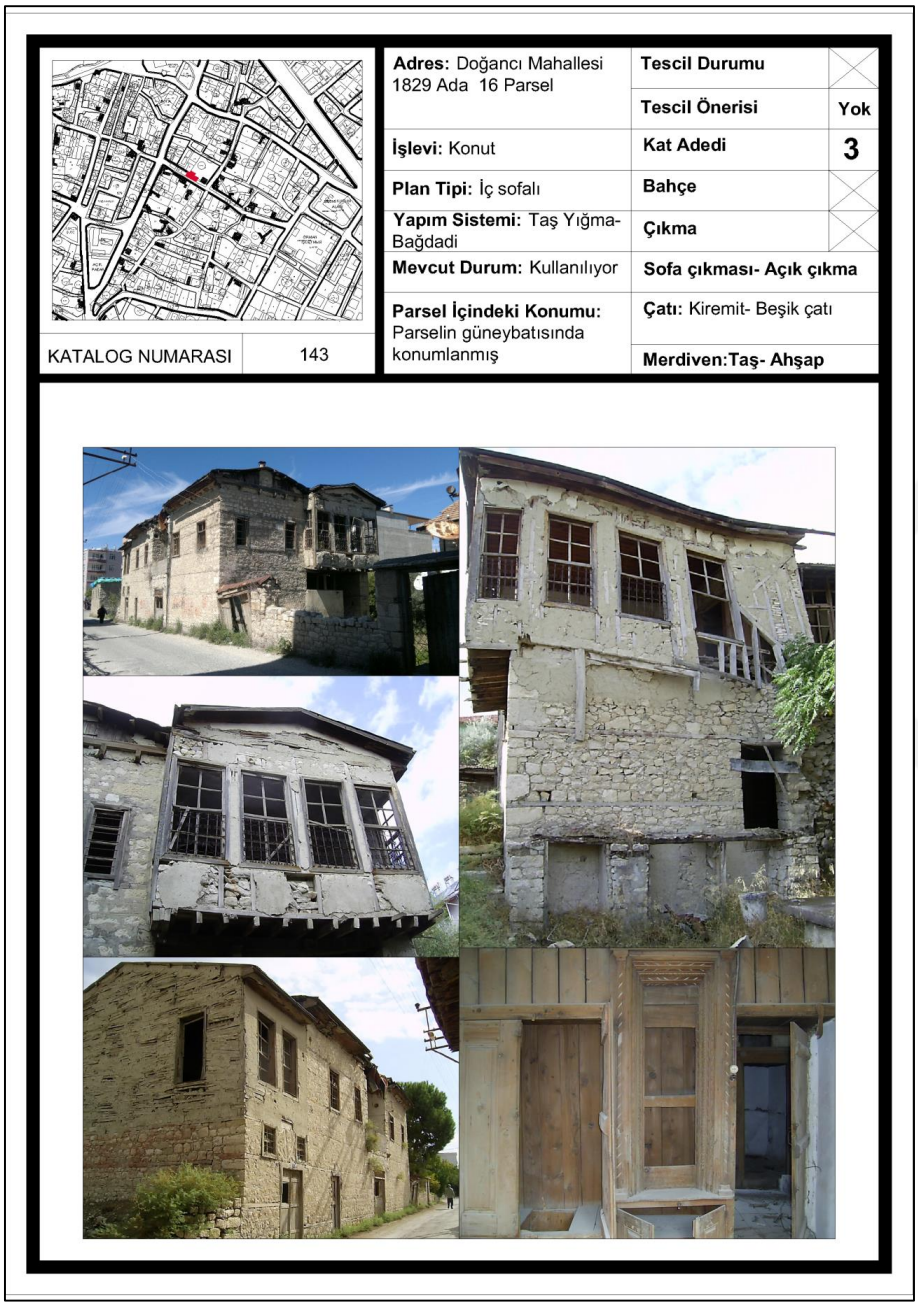

Şekil 11. 6. (devam) Bölge 1'de yer alan geleneksel konut Envanter No: 143-Bölüm 5.7.2

EK-11. (devam) Korunması gerekli geleneksel yapı örnekleri/özel işlev verilecek yapılar

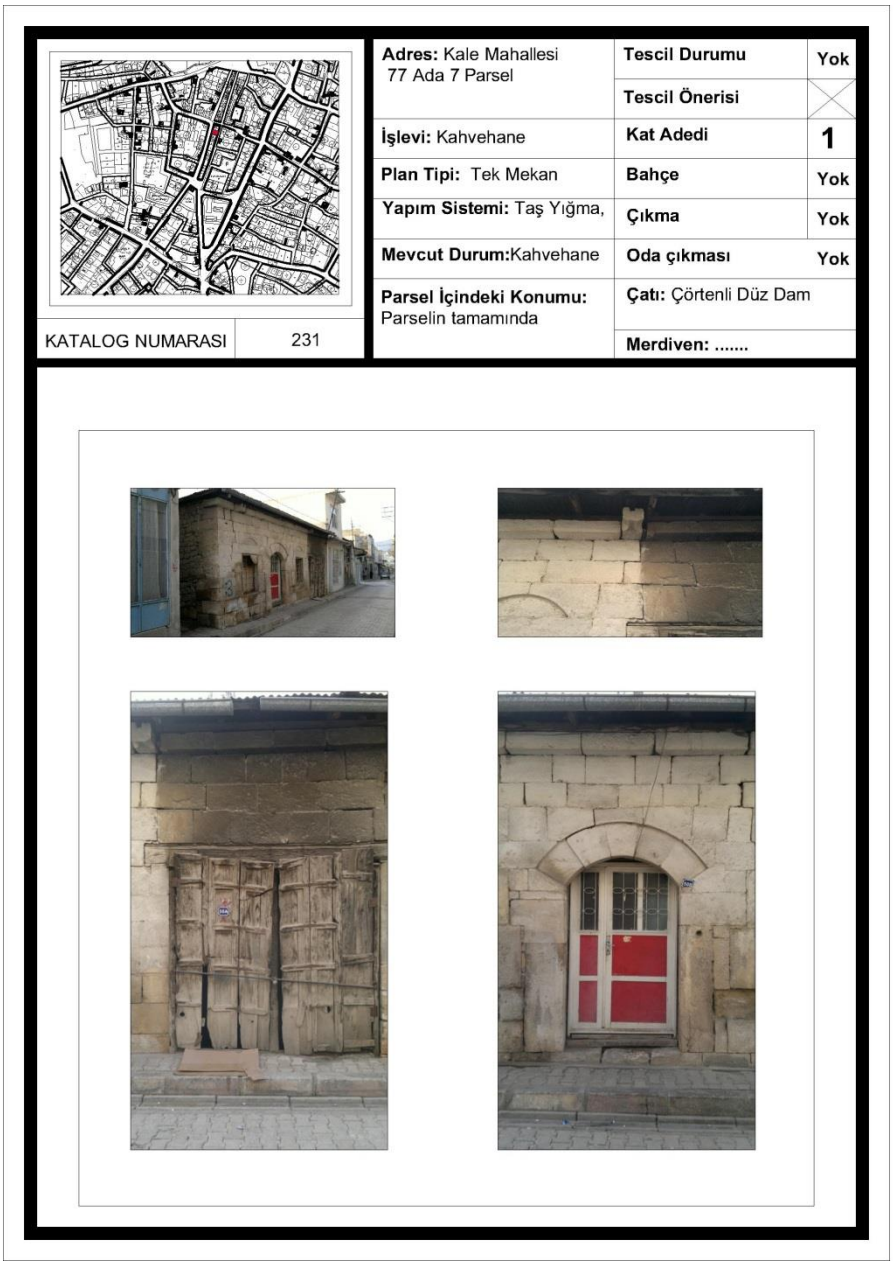

Şekil 11. 7. (devam), Bölge 1'de yer alan geleneksel kahvehane Envanter No: 143-Bölüm 5.7.2

EK-11. (devam) Korunması gerekli geleneksel yapı örnekleri/özel işlev verilecek yapılar

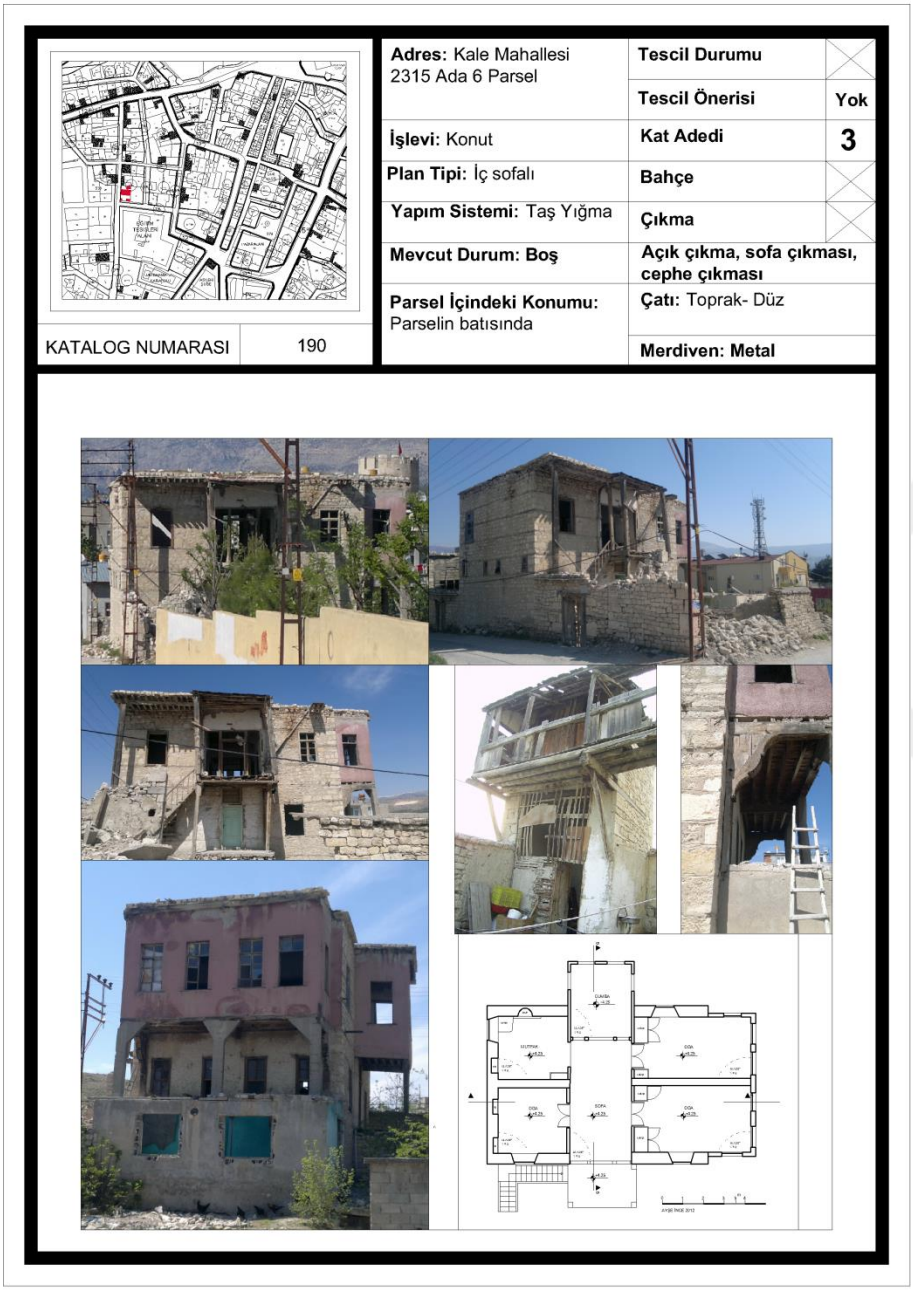

Şekil 11. 8. (devam) Bölge 1'de yer alan geleneksel konut Envanter No: 190-Bölüm 5.7.2

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı	: MANAV, Ayşe
Uyruğu	: T.C.
Doğum tarihi ve yeri	: 12.11.1987, Karaman
Medeni hali	: Evli
Telefon	: 0 (539) 3753187
e-mail	: mimarayseince@gmail.com

Eğitim

Derece	**Eğitim Birimi**	**Mezuniyet Tarihi**
Doktora	Gazi Üniversitesi / Mimarlık Ana Bilim Dalı	Devam Ediyor
Yüksek lisans	Selçuk Üniversitesi / Mimarlık	2013
Lisans	Çukurova Üniversitesi / Mimarlık	2010
Lise	Mut Anadolu Lisesi	2006

İş Deneyimi

Yıl	**Yer**	**Görev**
2016-Halen	Toros Üniversitesi	Öğretim Görevlisi
2010- Halen	İnce Mimarlık Mühendislik Gıda Petrol A.Ş.	Mimar- Müdür

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

1. Erten E. ve İnce A. (2017), *Toros Üniversitesi – Uray Kampüsü (Latin İtalyan Katolik Kilisesi Ek Yapıları), Restorasyon (İşlev Değişikliği) Projesi.*

2. Manav, A. (2018). Sosyal Değişimin Kentsel Mekana Yansımaları., H. Akça, M. Erarslan, F. Sansar (Editörler), *II. Multidisipliner Çalışmalar Kongresi Özet Kitabı,* Adana: Gece Kitaplığı, 370.

3. Manav, A. (2019). Mut - Alahan Manastırı Restorasyon Projesi Uygulaması Haziran-Aralık 2012 Dönemi., D.A. Arslan, G. Arslan, H. Çakır (Editörler). *Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Kitap 1.* İlk Baskı. Ankara: Paradigma Akademi, 209-221.

4. Manav, A. (2019). Mersin İli Mut İlçesi Zehra - Ali Manav Evi Koruma Sorunları., G. Gürçay (Editör), *Akdeniz 1. Uluslararası Multidisipliner Çalışmalar Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı*, Türkiye: UBAK Yayın Evi, 442-455.

5. Manav, A. ve Urak, G. (2019). Mersin İli Mut İlçesinin Koruma Planlamasında Üretim Mirası Bulgurhanelerin Değerlendirilmesi. *Çukurova Araştırmaları Dergisi,* 5(Birinci Baskı), 73-96. DOİ: http://dx.doi.org/10.18560/cukurova.1123.

6. Manav. A. (2019). *Mersin Koruma Amaçlı İmar Planı Sahasındaki Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Giriş Cephesi Tipolojisi (Sözlü Bildiri),* I. Ulusal Mersin Tarihi Kent Sempozyumu, Mersin.

Hobiler

Doğa Yürüyüşleri, Yüzme, Kendinyap Projeleri ve Yemek Yapmak

GAZİ GELECEKTİR..